శ్రీ

కందుకూరి వీరేశలింగ కవికృత గ్రంథములు

మూడవ సంపుటము - భాషాంతరీకృత నాటకములు.

4వ కూర్పు

ప్రకాశకులు :

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

[వెల 6-0-0.

రాజమహేంద్రవరమున
వాక్సుముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

విషయసూచిక

పరిచయము

ఇది వీరేశలింగరచనల మూడవసంపుటం. ఇందులో ఎనిమిది నాటకాలుఉన్నాయి. ఈఎనిమిదినాటకాలలోనూ శాకుంతలము, రత్నావళి, మాళవికాగ్నిమిత్రము, ప్రబోధచంద్రోదయము అనే నాలుగున్నూ సంస్కృతంనుండి అనువాదాలు, మరి తక్కిన చమత్కారరత్నావళి, రాగమంజరి, కల్యాణకల్పవల్లి, వినీసువర్తకచరిత్రము అనే నాలుగున్నూ ఆంగ్లంనుండి భాషాంతరీకకరణాలు. ఖండాంతర ప్రసిద్ధినిబట్టి శాకుంతలమూ, ఉదయన కథాప్రాచుర్యాన్ని బట్టి రత్నావళీ, కథాసౌందర్యాన్నిబట్టి మాళవికాగ్నిమిత్రమూ, నైతికప్రయోజనాన్నిబట్టి ప్రబోధచంద్రోదయమూ, రెండు జతల కవలలపోలికల తబ్బిబ్బువల్లకలిగే వినోదాన్నిబట్టి కామెడీ ఆఫ్ ఎర్రర్సూ (చమత్కారరత్నావళి), వివాహవిషయంలో వధువు తాలూకు జనకుడుమొదలైన సన్నిహితులయొక్కకాక, వధువు యొక్క సంకల్పానికే విజయం సిద్ధించడాన్నిబట్టిన్నీ అద్భుత పాత్రలతోకూడి ఉండడాన్నిబట్టిన్నీ డ్యూయెనా (రాగమంజరి) రైవల్సూ (కల్యాణకల్పవల్లి), గుండెలు లేకుండా వడ్డీలుదోచుకునేవాడికితగ్గ శాస్తికావడం రూపించిఉండడాన్నిబట్టి మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనీసూ (వినీసు వర్తకచరిత్రము) పంతులుగారిని ఆకర్షించిఉంటాయి. ఏదేనా గ్రంథం అనువాదం అని తెలియగానే, ఎవరైనాసరే, "ఒశ్, ఇంతా చేసి అనువాదమా ! పోదూ !" అంటూ పెదిమవిరిచి చప్పరించి పారెయ్యడానికి చాలావీలుంది. సాధారణంగా అనువాదరచనకి మాట దక్కడం దుర్ఘటం. ఏమంటే, అనువాదరచన ద్వ్యర్థికావ్యం. మొదటి మరతు- మూలగ్రంథంయొక్క వస్తుభావసంప్రదాయ వాతావరణం అనువాదంలో ప్రతిఫలించడానికి వీలుండాలి, ప్రతిఫలించాలి. లేక

రాణించాలీఅంటే నాటకంఆడాలి. నాటకంచదివి దాన్ని ఆడేటప్పటి శోభ ఊహించుకోగల్గ చదువర్లు ఆట్టేనుంది దొరకరు. కథమాత్రం విని దాన్నిబట్టి నాటకంఎట్లాఉండబోతుందో ఊహించుగోనూలేము. ఏమీకథలేకుండానే ఏనాటకమైనా రమ్యంగాఉండనూవచ్చు. అయినా, సుప్రసిద్ధ పూర్వనాటకాలకథలు సాధారణపుసరుకు అయిఉండవు గనకనున్నూ, అవి విన్నమీదట ఆనాటకాలు చదవాలనీ వాటి మూలాలుచూడాలనీ కుతూహలం జనించవచ్చుగనకనున్నూ, ఈసంపుటంలోని సంస్కృతనాటకాలకథలు విపులంగానూ, ఆంగ్లనాటకాల కథలు ముక్తసరుగానూ చెబుతాను.

శాకుంతలం కథ

భార్యతో కాపురంచేస్తూన్నరాజు వేటకంటూబయల్దేరి పెద్దదిక్కులేని అమాయికపుపిల్లని ఒంటరిగాఉన్నప్పుడు తప్పులేదనిచెప్పి చెట్టబట్టి, ఆమె గర్భిణీఅయి, తరవాత తనదగ్గిరికివచ్చినప్పుడు తను ఏమీఎరగనని బుకాయించినా, ఎప్పటికోఅప్పటికి వాడే పశ్చాత్తాపపడి, ఈలోకంలోకాకపోతే మరోలోకంలోనేనా ఆవిణ్ణీ బిడ్డనీ లెంపలువేసుకుని స్వీకరించితీరవలిసిఉంటుంది అని శాకుంతలంయొక్క సందేశం.

అంకం 1. ఉద్యానవనంలో భ్రమరబాధపడి సాయంకోసం కేకలేస్తూన్న శకుంతలని వేటకివెళ్ళిన దుష్యంతుడు ఆపదలోంచి విడిపించడానికివెళ్ళి ఆవిణ్ణిచూసి ఆవిడచరిత్రవిని ఆవిడకి తనఉంగరం ఇస్తాడు.

2. దుష్యంతుడు విదూషకుణ్ణి కూచోబెట్టి శకుంతలసౌందర్యం వర్ణిస్తాడు. ఆశ్రమంలో కణ్వుడు లేకపోవడంవల్ల యజ్ఞరక్షణ

నిమిత్తం కొన్నిరాత్రిళ్ళు రాజుని ఉండిపొమ్మంటారు. ఇంటికి నాలుగోనాటికి వచ్చితీరాలని రాజుతల్లి రాజుకి కబురంపుతుంది.

3. శకుంతల రాజుగురించిన విరహంలోపడి ప్రేమజాబు రచించబోయేసమయంలో రాజువెళ్ళి, మాట్లాడి, గాంధర్వం తప్పులేదని ధైర్యంచెబుతాడు. కాక తీరుస్తానని గౌతమిరావడం వల్ల శకుంతల వెళ్ళిపోతుంది. (కాని, దుష్యంతుడు ఆశ్రమంలో మూడురాత్రిళ్లు మకాంవేస్తాడు.)

4. దుర్వాసమహర్షి తనకి శకుంతల తిన్నగా ఆతిథ్యం ఇవ్వనందుకు ఆవిడ రాజుదగ్గిరికివెళ్ళినప్పుడు ఆవిణ్ణి రాజుమరిచిపోతాడనీ, అతడుఆనవాలుగాయిచ్చిన ఆభరణంచూపించగానే శాపవిముక్తిఅవుతుందనీ శపిస్తాడు. కణ్వుడువచ్చి శకుంతల స్థితి గ్రహిస్తాడు. రాజుకి ఉపదేశంపంపుతూ గర్భిణీఅయిన శకుంతలకి కణ్వుడు వీడ్కోలిస్తాడు. లేళ్ళూ, నెమళ్ళూ, కోకిలలూ, లతలూ కుడా వీడ్కోలిస్తాయి. శకుంతలని రాజుగారికి అప్పగించడానికి కణ్వశిష్యులూ గౌతమీ కలిసివెడతారు.

5. తను శకుంతలని ఎరగనే ఎరగనంటాడు దుష్యంతుడు. శకుంతల అతడిచ్చిన ఉంగరంతీసి చూపించబోతుంది. అదివేల్ని ఉండదు. రాజు ఆవిణ్ణి పొమ్మంటాడు. మొగుడిదగ్గిరే దాసిగా ఉండిపొమ్మని కోప్పడతాడు ఒక కణ్వశిష్యుడు. ప్రసవించేదాకా తనింట్లోఉండవచ్చునంటాడు పురోహితుడు. (పురుడువచ్చినతరవాతో ఎప్పుడో శకుంతలని మేనకవచ్చి ఇంద్రలోకంలోకి తీసుకుపోతుంది.)

6. శకుంతల వేల్నించిజారి ఏట్లోపడ్డఉంగరం చేపలవాడికి దొరికి రాజుదగ్గిరికివస్తుంది. రాజుకి జ్ఞప్తివచ్చి పశ్చాత్తాపపడతాడు. సానుమతి అనే అప్సరసవచ్చి రాజుగారి పశ్చాత్తాపం

మాళవికాగ్ని మిత్రం కథ

మాళవికాగ్నిమిత్రం కాళిదాసు రచన. ఇందులో నాట్యపరిశంస ఉంది. శిష్యుల్ని తయారుచేసిన గురువు తయారు చెయ్యని గురువుకంటె ఎక్కువవాడని కర్త సూచిస్తాడు. లలితమైన భావాలూ కోమలమైన సన్నివేశాలూ ప్రమాదించేవిలాగ కనబడే ప్రణయాలూ దీన్లో సందర్భిస్తాయి. కథలోని చిక్కు రత్నావళిలోలాగే చిట్టచివరికిగాని విడదు. ఇందులోనూ రాజు అస్ఖలితబ్రహ్మచారి కాడు. దుష్యంతుడులానూ వత్సరాజులానూ ఒకభార్యని అప్పటికే కలిగిఉండడంకాక, ఒకభోగభార్యతో కూడా ఉంటాడు. రాజుపేరు అగ్నిమిత్రుడు, రాణి ధారణి, భోగభార్య ఇరావతి. మాళవిక కథానాయకురాలు. దక్షిణనాయకుడి సౌఖ్యాలు భగవంతుడికి తెలుసుగాని, అతడు ఎంతమంది కాళ్ళమీదపడి ఎన్ని అబద్ధాలుఆడాలో ఇందులో ద్యోతకం అవుతుంది.

అంకం 1. రాణిగారిసోదరుడు రాణిగారికి దాసిగా మాళవికని పంపుతాడు. మాళవిక నాట్యంలో ఎట్లాఉంటోందని గురువైన గణదాసుని అడగ్గా ఆఅమ్మాయి బాగా గ్రహిస్తోందని అతడు చెబుతాడు. రాణిగారు పురమాయించిన ఉంగరం తయారుకాగా తెచ్చియిస్తారు. హరదత్త గణదాసుల నాట్యాలలో ఎవరి నాట్యం గొప్పదో తీర్పుచెప్పడానికి రాజూ, రాణీ, పండితకౌశికి అనే పరివ్రాజికా ఉండాలని నిర్ణయం అవుతుంది.

2. గణదాస మాళవికలు నాట్యం చేస్తారు. తీర్పరులు మెచ్చుతారు. హరదత్తుడు తన నాట్యంచూపిస్తానంటే అప్పట్లో వ్యవధి లేదంటారు.

3. రాణికి ఉయ్యాలమీంచి పడడంచేత నడవలేక పోతుంది. అశోకం తన్నితే పుష్పిస్తుంది గనక ఆ దోహదానికి రాణి మాళవికని పంపుతుంది. అక్కడ రాజు మాళవికని చూసి సరసం ఆడతాడు. ఇరావతి వచ్చి పొంచి యీసరసం అంతా చూసి కోపగించి వెళుతుంది. వెళుతూండగా రాజు ఆవిడ పాదాలమీద పడతాడు.

4. ఇరావతివల్ల రాణికి సంగతి తెలిసి మాళవికని పాతాళ గృహంలో దాచేస్తుంది. తన ఆజ్ఞ ఉంటేనే కాని విడిచిపెట్టవద్దని కాపలామనిషితో చెబుతుంది. విదూషకుడు ఎత్తువేసి తనకి పాము కరిచింది అంటాడు. విషవైద్యుడు రాక. తన దగ్గిరికి విదూషకుణ్ణి తీసుకురమ్మని కోరుతూ సర్పముద్ర ఉన్న ఉంగరం ఉంటే విదూషకుడు బతుకుతాడు-అంటాడు. ఆ ఆదుర్దాలో రాణి తన ఉంగరం పంపుతుంది. అది పెట్టి విదూషకుడు మాళవికని విడిపిస్తాడు. ఈసంగతి ఇరావతి కనిపెడుతుంది. పండుగగనక తనే మాళవికని విడిపించానని రాజు అంటాడు. రాజుగారి కూతుర్ని కోతిబెదరించిందని తెలిసి అంతా పోతారు.

5. అశోకం బాగాపూస్తుంది. యజ్ఞసేనుణ్ణి వీరసేనుడు ఓడిస్తాడు. మాధవసేనుడు చెరలోంచి బయటికి వస్తాడు. పుష్పించిన అశోకాన్ని చూడడానికి రాజూ, రాణీ అలంకరింపబడ్డ మాళవికా వెడతారు. మాధవసేనుడుపంపిన స్త్రీలు ఇద్దరువస్తారు. వాళ్లుమాళవికని పోలుస్తారు. మాళవిక మాధవసేనుడి తోబుట్టువనీ పరివ్రాజిక అతడి మంత్రితోబుట్టు వనీ తేల్తుంది. తను రాజయజ్ఞంచేసినట్టూ గుర్రంతో మనమణ్ణి పంపినట్టూ దిగ్విజయం అయినట్టూ రాజు తండ్రి రాజుకి కబురంపుతాడు. రాణి మాళవికని రాజుగారికి సమర్పిస్తుంది.

ప్రబోధ చంద్రోదయం కథ

ప్రబోధచంద్రోదయం మనస్సుయొక్క చరిత్ర. మనస్సుయొక్క లక్షణాలకి వంశ వృక్షం ఏర్పడేలాగ సంబంధ బాంధవ్యాలు కల్పించాడు నాటకకర్త. మనస్సుకి నివృత్తి ప్రవృత్తులు భార్యలనీ, నివృత్తియందు వివేకుడూ ప్రవృత్తి యందు మహామోహుడూ జనించారనీ, వివేకుడి పెళ్ళాలు మతీ ఉప నిషద్దేవీ అనీ, మహామోహుడి పెళ్ళాం నాస్తికత అనీ, వివేకుడిసేనా నాయకులు వస్తువిచారుడూ సంతోషుడూ క్షమా అనీ, మహామో హుడి సేనానాయకులు కామక్రోధ లోభులనీ, వీళ్ళపెళ్ళాలు రతి హింసా తృష్ణలనీ, లోభుడి తండ్రి అహంకారుడూ కొడుకు దంభుడూ మనమడు అసత్యుడూ అనీ, వివేకుడికి ఉపనిషద్దేవియందు ప్రబోధ చంద్రుడు కలిగాడనీ! మామూలుగా చెప్పాలంటే: ప్రవృత్తి వల్లకలిగే వ్యామోహంద్వారా అరిషడ్వర్గంలోనూ మతాంతరాలలోనూ చిక్కు కోకుండా నివృత్తి వల్లకలిగే వివేకంతో వస్తువిచారణచేసి తృప్తి నేర్చు గుని క్షమ చూపిస్తూ ప్రశాంతత్వం అలవరుచు గుని శ్రద్ధవహించి ఉపనిషత్తుల జ్ఞానం ఆర్జించి మతిగలిగి వ్యవహరిస్తే ప్రబోధంకలుగు తుందని ఈనాటకం యొక్క సందేశం.

అంకం. 1. రతికాములు చెడు ఆలోచనలూ మతీవివేకులు సదాలోచ నలూ చేస్తారు. ప్రబోధోత్పత్తికి యత్నం ప్రారంభం అవుతుంది.

2. మహామోహ చార్వాకులు సమావేశం అవుతారు. ధర్మాణ్ణికట్టెయ్యడానికి కామణ్ణీ, శ్రద్ధకి కూతురైన శాంతిని నిగ్ర హించడానికి క్రోధలోభాదుల్నీ, శ్రద్ధని ఉపనిషత్తునించి విరక్తని చెయ్యడానికి నాస్తికతనీ మహామోహుడు నియమిస్తాడు.

3. శ్రద్ధ కనపడటంలేదని శాంతికరుణలు విలపిస్తారు. బౌద్ధదిగంబర సోమసిద్ధాంతులు పరిచయం ఏర్పరుచుగుని ఐక్యంఅవుతారు. ధర్మశ్రద్ధల్ని పట్టెయ్యాలని వాళ్ళసంకల్పం.

4. కాముణ్ణిజయించడానికి వస్తువిచారణ్ణీ, క్రోధుణ్ణి ఓడించడానికి క్షమనీ, లోభుణ్ణి లొంగదియ్యడానికి సంతోషాన్నీ నియమించి, వివేకుడు కాశీవెళ్ళిపోయి ఉండదల్చుగుంటాడు.

5. వివేకుడికి జయంసిద్ధిస్తుంది. మహామోహుడు దాక్కుంటాడు. వాడి బలగం నాశనం అవుతుంది. ఆత్మహత్య చేసుగోదల్చుకున్నమనస్సుకి సరస్వతి ఉపదేశంచేస్తుంది.

6. స్వామిఅలుునపురుషుడు మధుమతి వలలలో పడకుండా దాన్ని తిరస్కరిస్తాడు. పురుషుడు వివేకుడికోసం శ్రద్ధనీ ఉపనిషద్దేవికోసం శాంతినీ పంపిస్తాడు. ఉపనిషద్దేవి తర్క మీమాంసాదుల్ని జయిస్తుంది. ప్రబోధచంద్రుడు ఉదయిస్తాడు.

ఆంగ్లంలోంచి అనువదించిన నాటకాలలో చమత్కారరత్నావళికిమూలం 'కామెడీ ఆఫ్ ఎర్రర్సు', వినీసువర్తకచరితము అనే దానికిమూలం 'మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనీస్'. ఈరెండూ జగత్ప్రఖ్యాతిగల షేక్ స్పియర్ రచనలే. తక్కినకథలతోపాటు ఈరెండుకథలూ పంతులుగారు గద్యరూపంలోకూడా రచించారన్నసంగతి గమనిస్తే వీటిమీద వారికెంతమక్కువో మనంగ్రహించుకోవచ్చు. కామెడీ ఆఫ్ ఎర్రర్స్ అనే ఆంగ్లనాటకంలోఉండేపేర్లకి ప్రత్యామ్నాయంగా పంతులుగారు ఆంధ్రనామాలుఉంచారు. వారిగద్యకథలోకూడా తూచాలతో ఆపేర్లే వ్యవహరించారు.

చమత్కార రత్నావళి కథ

ఇద్దరుసోదరులు కవలలై అచ్చంగా ఒకేపోలికగా ఉండడమూ, వాళ్ళ నౌఖర్లుకూడా కవలలై మూడుమూర్తులా ఒక్కలాగే ఉండడమూ, కాలకర్మవశం చేత ఈరెండుజతలవ్యక్తులూ చెదిరిపోయి మళ్ళీకొట్టుగొచ్చి ఒకళ్ళకి తెలియకుండాఒకళ్ళు అంతా ఒకేస్థలంలోఉండడంలో వాళ్ళవాళ్ళ పన్లమీదవెళ్ళేటప్పుడు ఆయజమానిని ఈనౌఖరూ ఈయజమానిని ఆనౌఖరూ కలియడంనించి బయల్దేరేచిక్కులూఅసందర్భాలూఅల్లర్లూ హడావిళ్ళూ ఈనాటకంలోఉన్నాయి. చివరకి తల్లికూడా ఆస్థలంలోనే ఉండడంనించి సంసారంఅంతా కలుసుకోగా కథ నవ్వుతూనే ముగుస్తుంది. ఇక, వినీసు వర్తకచరితనాటకంలో మూలంలోని పేర్లుఅల్లానే అట్టేపెట్టేశారు. అది యీనాటకరూపంలో రెండంకాలుమాత్రమే ఉందికాని పూర్తిగా రచింపబడనేలేదు. ఆంగ్లభాషలోగద్యకి మిక్కిలి చేరువుగాఉండే బ్లాంక్ వర్స్ అనే పద్యవిశేషంలో మూలగ్రంథం ఉండడంచేత, ఆంధ్రంలో మిక్కిలి జనప్రియంఅయిన ద్విపదలో పంతులుగారు దాన్ని అనువదించడానికి సంకల్పించిఉంటారు. ఒక ఋణస్థుడు తను పుచ్చుగున్న బాకీ ఫలానాతేదీనాటికి తీర్చకపోతే,

వినీసు వర్తక చరితం కథ

తనశరీరం ఎక్కడబడితే అక్కడ కోసి ఒకపౌనుమాంసం ఇయ్యవలసిన షరతుకి ఒప్పుకోవలసిరాగా ఒప్పుగుని, వాయిదా నాటికి సొమ్ముఇచ్చుగోలేక, మాంసం ఇయ్యవలసివచ్చినప్పుడు, ఋణదాత కత్తినూరుకుని సిద్ధమై ఆవురు మంటూఉన్నసందర్భంలో ఋణస్థుడితరఫుని మరోచోటినుంచివచ్చిన న్యాయవాది, మాంసంతీసుగోడానికి తనకీఒప్పందలేఅనిన్నీ, కాని పౌనుకి వడ్లగింజఎత్తైనా వారతేకుండా కోసుగోవలసి ఉంటుందనిన్నీ

రక్తపుచుక్క అనేది ఒలకకుండా తీసుగోవలసి ఉంటుందనిన్నీ బిగించి వాదించేసరికి ఋణదాత గుడ్లుతేలెయ్యడమూ ప్రభుత్వంవారు అతని ఆస్తి (లేచిపోయినకూతురు పట్టిగాళ్ళగా మిగిలింది) కైంకర్యం చెయ్యడమూ ప్రధానంగాగలది వినీసువర్తకచరితము.

తక్కిన రెండూఅయిన రాగమంజరీ కల్యాణకల్పవల్లీఅనేవి షెరిడన్ అనే ఆంగ్లనాటకకర్త యొక్క డ్యూయెనా, రైవల్స్ అనేనాటకాల అనువాదాలు. షేక్స్పియర్ గతించిన శతాబ్దంపైగా ఇంగ్లండు దేశం నాటకవిషయంలో ఎడారికాగా, తరవాత బయల్దేరిన చలిపందిళ్ళవంటివి ఈనాటకాలురెండూను! అందుచేత పంతులుగారిని అవి ఆకర్షించిఉంటాయి.

రాగమంజరి కథ

తల్లిలేనిపిల్లని తండ్రి ఒక ముసిలిధనికుడికి పెళ్ళిచేస్తాననడమూ, వాణ్ణి భర్తగా ఒప్పుగునేదాకా పిల్లని ఒకగదిలో ఉంచడమూ, పిల్లకి మరోడిమీద మనస్సు ఉండడమూ, ఇంటిపెత్తనంచేసిపెట్టే ముసలమ్మ ఆపిల్లమీదజాలిపడి పిల్లకివచ్చే ప్రేమజాబు తను తెస్తూన్నట్టునటించి పట్టుబడడమూ, తండ్రి ముసలమ్మని ఇంట్లోంచిపొమ్మనడమూ, పిల్లని ఉంచినగదిలోనే ఉన్న తన గుడ్డాగుడుసూ తీసుగుపోతానని ఆవిడచెప్పి ఆగదిలోకివెళ్ళి తనవేషంవేసి ఆపిల్లని అవతలకిదాటించి ఆపిల్లవేషంలో తను గదిలోనే పెళ్ళికూతురులాగ కూచోడమూ, ఆపిల్లయింట్లోంచివెళ్ళి ముసిలిధనికుణ్ణికలియడమూ, వాడు పిల్లని తిన్నగాఎరక్కపోడంచేత తనకి ఇస్తాంఅన్నది ఆపిల్లే అని గ్రహింపులేక ఆఅమ్మాయి ఒకమారుపేరుచెబితేనమ్మి, తనవైరిగాఉన్న ఆమెప్రియుడికి ఆవిణ్ణి ఎల్లానేనా సంధానంచేస్తే తనకి అడ్డువచ్చేవాడు వదిలిపోతాడుగదా అని సంధానంచేస్తానని ఒప్పుగోవడమూ, వాడు తరుచు తనమొఖం ఒక

అద్దంలో చూసుకుంటూ తనప్రజ్ఞకి తనని మెచ్చుకుంటూ ఉండడమూ, అతడు పిల్ల తండ్రిగారియింటికి వెళ్ళగానే ఆయన ఈముసిలిధనికుణ్ణి పిల్లనుంచినగదిలోకి పిల్లనిచూసేనిమిత్తం పంపడమూ, అక్కడ అమ్మ వారులాగకూచున్న ముసిలిపెళ్లికూతుర్ని వాడుచూసి నిర్ఘాంతపోవడం కనిపెట్టి ఆవిడ శృంగారంచెయ్యపోవడమూ, ఇవతలికివచ్చి పెళ్లి కూతురు తనబామ్మంతముసిలిది అని వాడుచెప్పేసరికి, తనపిల్లేగదిలో ఉందనుకుంటూన్నతండ్రి తనపిల్లని అల్లా అంటూన్నందుకు కోపం వచ్చి వాణ్ణికొట్టబోవడమూ, ముసిలిధనికుడు ఆడినమాటలన్నీ ఉప సంహారంచేసుకుని రకంపిరాయించి గదిలోని పెళ్లికూతురు చాలా సుందరేఅని మెచ్చడమూ, పిల్లఅభీష్టంఫలించి తండ్రియత్నం వ్యర్థం కావడమూ మొదలైనఘట్టాలు ఉన్నాయి. ఇక, 'రైవల్స్!' 'రైవల్స్' ఆంగ్లగద్యనాటకాలలోకల్లా అగ్రగణ్యం. దాన్లోవచ్చే పాత్రలు అంతాఅందరే. దానిసారస్యం చాలాపైఅంతస్థుకి చెందు తుంది. దానిభాష ఎంతతూకంగా ఉంటుందో అంతవేగంగాకూడా ఉంటుంది. అందులోవచ్చే 'మిసెస్‌మేలాప్రాప్' అనేపాత్ర చరిత్రా త్మకం అయిపోయింది. మేనత్త సంరక్షణలోఉన్న ఒకఅమ్మాయిని

రైవల్స్ కథ

సేనలో పనిచేస్తూన్న ఒకఅబ్బాయి మారు పేరెట్టుగుని ప్రేమించి ఆ అమ్మాయి ని లేవదీసుకుపోవడానికి యత్నిస్తూండగా, ఆసంగతిఏమీఎరగని అతడి తండ్రి అతణ్ణికలిసి అతడికి ఒకమంచిసంబంధంచూశానని చెప్పడమూ, ఆకొత్తసంబంధం ఒప్పుగోనని కొడుకు ధిక్కరించి ఎదిరించడమూ, తండ్రి కొడుకుని బెదిరించడమూ, తీరామోసి తనువరించినపిల్లే తండ్రి కుదిర్చినసంబంధంపిల్ల అని కొడుకు తెలుసుగుని, మళ్ళీతండ్రిని కలుసు గుని పిల్లఎల్లాఉన్నాసరే చేసుకుంటాననీ తండ్రిఆజ్ఞాపిస్తే ఆమేనత్త

నేనాసరే పెళ్ళాడేస్తానని చెప్పి తండ్రిని సంతోషపెట్టడమూ, మామూలు పెళ్ళితంతుకంటె లేచిపోయి పెళ్ళిచేసుగోవడమే ఆపిల్లకి మజాగా తోచడమూ, మేనత్త తనకి కుదిర్చిన పెళ్ళికొడుకు మారుపేరుపెట్టుగున్న ప్రియుడేఅని పిల్ల గ్రహించడమూ, వధూవరులు కలుసుగున్నప్పుడు సగంఎరుగున్నట్టూ సగంఎరగనట్టూ వ్యవహరించడమూ, ఆ వాలకాలు మేనత్తకని పెట్టడమూ, పిల్లయందు వ్యామోహంగల ఇతర పెళ్ళికొడుకులలో ఒకడు రాసే ప్రేమజాబులికి ఆముసిలిమేనత్తే ప్రత్యుత్తరాలు రాస్తూండడమూ, ఆపిల్లనిగురించి రేగిన ప్రణయాగ్రహోలలో ద్వంద్వయుద్ధాలు చేసుగోడానికి ముహూర్తాలు నిర్ణయించుగోవడమూ, ఏరకంయుద్ధమూ జరక్కుండానే వ్యాపారం తేలిపోవడమూ, చివరకి సేనలోపనిచేసే అబ్బాయికే రెండుపేర్లని తెలిసిపోవడమూ, ఆపిల్లకీ ఆఅబ్బాయికీ వివాహమూ — మొదలైన సన్నివేశాలతో కలకలలాడేది కల్యాణకల్పవల్లి.

రాజమహేంద్రవరం
6—7—50

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు.

Late Rao Bahadur Kandukuri Veeresalingam Pantulu

చమత్కార రత్నావళి

ఈ నాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు

ధర్మపాలుఁడు—చోళమండలపురాజు.

వర్ధమానుఁడు—పాండ్యదేశమునందలి మధురాపురపు వర్తకుఁడు.

పెద్దవసంతకుఁడు—వర్ధమానునకును చారుమతికిని గలిగినకవలబిడ్డలలో నొకఁడు.

చిన్నవసంతకుఁడు—వర్ధమానునకును చారుమతికిని గలిగినకవలబిడ్డలలో నొకఁడు.

పెద్దలక్ష్మణుఁడు—పెద్దవసంతకుని సేవకుఁడు, చిన్నలక్ష్మణునిసోదరుఁడు.

చిన్నలక్ష్మణుఁడు—చిన్నవసంతకుని సేవకుఁడు; పెద్దలక్ష్మణుని తోడఁబుట్టినవాఁడు.

కాంచనగుప్తుఁడు—ఒకవర్తకుఁడు; పెద్దవసంతకుని మిత్రుఁడు.

విశ్వకర్మ—కంసాలి.

ధనమిత్రుఁడు—చిన్నవసంతకునిమిత్రుఁడగు ఆంధ్రదేశపువర్తకుఁడు.

దుర్గాదాసు—భూతవైద్యుఁడు.

భద్రుఁడు—ద్వారపాలకుఁడు.

శ్వేతవాహనుఁడు—కారాగృహాధికారి.

కొందఱుభటులు, పౌరులు, మొదలగువారు.

స్త్రీలు

చారుమతి—వర్ధమానుని భార్య; వసంతకులతల్లి.

సీత—పెద్దవసంతకుని భార్య.

సుభద్ర—సీత చెల్లెలు.

ప్రభావతి—కాంచీపురమునందలి యొక స్త్రీ.

గౌరి—పెద్దలక్ష్మణుని భార్య.

ఒక పరిచారిక.

చమత్కారరత్నావళి

ప్రథమాంకము

ప్రథమరంగము — కాంచీపురము, సభామందిరము.

[ధర్మపాలమహారాజుగారు సింహాసనాసీనులయి యుండఁగా భద్రుఁడను ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భద్రు — (చేతులు జోడించుకొని) ధర్మపాలమహాప్రభూ! దేవరవారి కేదో ముఖ్యాంశము నివేదింపవలసియుండి కారాగృహాధికారియైన శ్వేతవాహనుఁడు భటులతోడవచ్చి తమసందర్శనార్థమయి వాకిట వేచియున్నాఁడు. ఆజ్ఞ యయ్యెనేని, ఆతనిని స్వామి సమ్ముఖమునకు తోడి తెచ్చెదను.

ధర్మ — మంచిది. ఆలాగున చేయుము.

భద్రు — మహాప్రసాదము దేవా! (అని వెళ్ళి కారాగృహాధిపతి మొదలగు వారిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

శ్వే — (నమస్కరించి) స్వామీ! దేవరవారికొక్క విన్నపము చేయవలసియున్నది. సెలవయ్యెనేని విన్నవించుకొనియెదను.

ధర్మ — నీవు మాతో మనవిచేసుకోవలసిన దేమో మనవిచేసికోవచ్చును.

శ్వేత — చిత్తము. ఈప్రాతఃకాలమున పాండ్యదేశపు వర్తకుఁడయిన యీతఁడు మన పురవీథులలో తిరుగుచుండఁగా రాజభటులీతనినిపట్టుకొని నావద్దకు తీసికొనివచ్చినారు. వలినవారి యుత్తరువు నిమిత్తమయి యీతని నిక్కడకుఁ గొనివచ్చినాఁడను.

ధర్మ—(వర్తకునివంక దృష్టివఱపి) ఓయీ! నీపేరెవరు?

వర్త—నాపేరు వర్ధమానుఁడు. స్వామీ! నాకు శీఘ్రముగా మరణదండనమును విధించి నేటితో నాకష్టములను గట్టెక్కింపుఁడు.

ధర్మ—ఓయీ! నీవు మాయెదుట మఱేమియుఁ బలుకఁ బోకుము. ఒక్కనికొఱకయి పాక్షికబుద్ధి వహించి మా దేశపుశాసనముల నెన్నటికిని మేము మీఱఁగలవారము కాము. అక్రమముగా నిచ్చుకొమ్మన్న ధనము నిచ్చుకోలేకపోయిన మాత్రముచేత నాఁడా ప్రకారముగా మీరాజు క్రూరుఁడయి న్యాయమార్గమున సంచరించుచున్న మా దేశవర్తకుల నందఱిని చంపించినప్పటినుండియు మా హృదయమునందు మీ దేశస్థులవిషయము యిులేశమయినను దయయను మాట పుట్టకున్నది. ఆప్రకారముగా మీ దేశపువారికిని మా దేశపు వారికిని విరోధము పుట్టినప్పటినుండియు అక్కడ మీవారును ఇక్కడ మావారును సభలుచేసి యిఁకముందొకరి దేశములోనొకరెప్పుడును వాణిజ్యము చేయకుండుటకయి కట్టుపాటుల నేర్పఱుచుకొన్నారు. అంతేకాక మీ దేశపువాఁ డెవఁడయినను మా దేశమునందెక్కడఁ గనఁబడినను తత్క్షణమే ప్రాణసంరక్షణార్థమయి వేయువరహాల నిచ్చిననేతప్ప లేనియెడల నాతని సొత్తంతయు దొరతనమువారి యధీనము చేసికొని యాతనినిసంహరింపవలయునని శాసనమొకటి యేర్పఱుచుకొన్నాము. ఇప్పుడు నీయొద్దనున్న సొమ్మంతయు ఎక్కువ వెలకు విక్రయించినను నూఱువరాలకంటె తక్కువయే వచ్చును గనుక నేఁడు నీకు చావునిశ్చయము.

వర్ధ—దురంతములయిన చింతల ననుభవించి యనుభవించి యీమనుగడమీఁద రోఁతపుట్టియున్న నాకిప్పుడు చావన్న పరమ సంతోషముగానున్నదే కానిలేశమయిననుభయముకలుగుచుండలేదు,

ఈదినమున నస్తమించెడు సూర్యునితోఁగూడ నాదుఃఖమును నస్తమించునుగనుక మీరిట్లుచేయుట నాకు మహోపకారము చేయుటయే.

ధర్మ—ఓయి వణిజుఁడా! ఎఱిఁగి యెఱిఁగి మధురాపురవర్తకుల కెల్లను ప్రత్యక్షమృత్యువైన యీ కాంచీపురమున ప్రవేశింపనేలసాహసించితివి? ఇంతసాహసమున కొడిగట్టిన నీ రాక కేదియో ప్రబలకారణ ముండకమానదు. కాఁబట్టి మీ దేశమును విడిచి మా దేశమున కేలవచ్చితివో కొంచెము చెప్పుము.

వర్త—దురదృష్టవంతుఁడనైన నాకు నాచరిత్రమును చెప్పుకొనుటకంటె విశేషభారమగుపని మఱియొకటి లేదు. అయినను దేవరయంతటివారు నావంటి యభాగ్యుని మన్నించి యడిగినప్పుడు మాధ్యముచేసి చెప్పక నిరాకరించుట ధర్మముకాదుగనుక నావిపత్తులాత్మదోషమువలనఁ గలుగక దైవవశమువనే వచ్చినవని లోకమునకంతకును తెలియుటకయి నన్ను నాదుఃఖము చెప్పనిచ్చినంతవఱకు నా దుర్దశలను వినిపించెదను వినుండు—నేను మధురాపురమున నొక సద్వంశమున జన్మించి, వాణిజ్యమువలన జీవనముచేయుచు, కులీనయు గుణవతియు సౌందర్యవతియు నగు చారుమతియను సుందరిని వివాహముచేసికొని, ఆమెతోఁగూడ కొంత కాలము సకలసౌఖ్యములు ననుభవించుచు సుఖజీవనము చేయుచుంటిని. అంతట వ్యవహారధర్మముచొబట్టి నేను సింహళద్వీపమునకు వెళ్ళవలసివచ్చినందున, గర్భిణియైయున్న భార్య నింటనే దిగవిడిచి యోడనెక్కిపోయి యక్కడనే వ్యాపారముమీద ఆఱుమాసములవఱకు నుంటిని. అటుతరువాత నింకను కొంతకాలమక్కడనే యుండవలసినట్లు తటస్థించినందున దుస్సహమయిన పతివిరహమునకు తాళఁజాలక పలుమాఱు వర్తమానములు బంపుచు వచ్చిన ప్రాణసమానురాలయిన నాభార్యనుకూడ నాయొద్దకే పిలి

పించుకొంటిని. అక్కడకు వచ్చిన కొన్నిదినములలోనే నా భార్య ప్రసవమయి దివ్యసుందరవిగ్రహములు గల యిద్దఱు కవలపిల్లలను గనియెను. వారిద్దఱును అచ్చునఁ బొడిచినట్లు భేదమెంతమాత్రమును లేక యేకరీతిగా నున్నందున, ఒకరినుండి యొకరి నానవాలుపట్టుట యసాధ్యముగా నుండెను. ఆదినముననే దైవయోగముచేత మేము దిగియున్న సత్రములోనే కాపురమున్న యొక బీదదానికికూడ సరిగా నొక్కరీతిగానున్న యిద్దఱు కవలపిల్లలు పుట్టిరి. వారి తల్లిదండ్రులు నిఱుపేదఱాటచేత వారు తమబిడ్డల నమ్మఁజూపగా, నాకొమాళ్ళవద్ద నీడుజోడుగానుండి యాడుకొనుచు సేవచేయుచుండుట కక్కఱకువత్తురనియెంచి, వాండ్రమకూడఁగొని కన్నబిడ్డలవలె పెంచుచుంటిమి. స్వభావముచేత రూపములయందీషత్తును భేదములేనివారికి నామములచేతమాత్ర మెంతకుభేదము కల్పింపవలెనని యెంచి, నా కొమాళ్ళకిఱువురకును వసంతకులనియు సేవకులకిద్దఱకును లక్ష్మణులనియు నామకరణములు చేసితిమి. అటువంటి ముద్దులమూటగట్టు కొమాళ్ళు గలుగుటవలన పట్టరాని గర్వముకలదయి యెప్పు వారిని తీసికొనిపోయి బంధువులకెల్లను జూపుదునాయను సంతోషముతో నాభార్య ప్రతిదినమును దేశమునకు వెళ్ళుదమురమ్మని నన్ను ప్రయాణములు చేయు నారంభించెను. అహోరాత్రములు చెవి నిల్లుకట్టుకొని పోరుచుండఁగా నేనామెపోరు పడలేక తుదకు విధిలేక యొప్పుకొని కష్టపడవలసిన యోగముండి యిష్టములేకయే యొకదినమున నోడనెక్కి సపరివారముగా బయలుదేఱితిని. ఎటువంటివర్జ్యసమయమున నిల్లువిడిచితిమో కాని మేము లంకవిడిచి క్రోసెడు దూరమయినను రాకమునుపే భయంకరమయిన గాలివాన యారంభమయినది. అది యంతకంతకు ప్రబలి మహాభయావహమయినందున నావికులు నిరాశులయి తమ

యోడను రక్షించుకొనుటకు పూర్వమునుండఁగనే ప్రతిదినమును గాలి దెబ్బకు పగిలిపోవ సిద్ధముగానున్న యోడను మాకు వదలిపెట్టి తమ ప్రాణములను రక్షించుకొనుటకయి [illegible] చెక్కలనుగట్టి యున్న చిన్నపడవలలో నెక్కి పాఱిపోయిరి. నామట్టునకు నాకు చావన్న నంతభయము లేకపోయినను నప్పటికిని దగ్గఱనే కంటికి నేలకును నేకధార గా గోలుగోలున నేడ్చుచున్న భార్యను, భయము మొదలైనదేదో యెఱుఁ గకపోయినను తల్లియేడ్చుటఁజూచి తాముకూడ అనుకొన్నకొలఁది దహించు కొని పోవుచున్న పెద్దస్వరముతో రోదనము చేయుచున్న చిన్నపిల్లలనుజూచి, వారి నిమిత్తమయి నామనస్సు బండరాయి గాని నీరువలె తల్లడిల్లసాగెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపు కాలోచితోపాయమును వెదకుటకయి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగియుండి కడకొక్క యుపాయము నాలోచించి గాలివానలు వచ్చినప్పుడు పనికివచ్చుటకయి పడవవాండ్రు నిలువచేసి కొన్న చాపకొయ్యలలో నొకదానికి చిన్నవసంతను నొక్కచివరను చిన్నలక్ష్మిని నొక్కచివరను గట్టి నడుమును నను కట్టుకొంటిని. అప్పు డు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్న నాభార్యను చూచి నేనుజేసి నట్లే చేయుమని బోధించఁగా నామె మాకు మిగిలియున్న చిన్నచంద్ర నిరుపురను చెఱియొకచివరను మఱియొక చాపకొయ్యకుకట్టి తాను మధ్యకట్టుకొనెను. కీడులోమేలుగా దైవానుగ్రహమువలన నాకప్పుడా యుపాయమును తోఁపించినందున, అప్పుడే మృతినొందక నాకష్టకథ లను మీవంటివారికి చెప్పుచుండుటకయి భూమిమీఁద నిల్చియున బ్రదికితిని. మేమిట్లు ప్రాణాధికులయిన బిడ్డలమీఁదనే కన్నులుపెట్టుకొని ప్రవాహవేగమునుబట్టి పడవపోయినట్లెల్ల రామ నాథపురమునకేసి కొట్టుకొనిపోవుచుంటిమి. ఇంతలో మబ్బువిడిచి పోయి కన్నులు మిఱుమిట్లుగొనునట్లుగా ఆకాశమధ్యమున సూర్య

బింబము కనఁబడెను; ఆవఱకావరించియున్న చీఁకట్లన్నియు నిమిష ములో మాయమాయెను; కొండపొడుగున లేచు తరంగములన్నియు నణఁగి సముద్రము నిశ్చలముగా నుండెను; సముద్రమునంతనుఅల్ల కల్లోలముగాఁజేసిన వాయువంతయు శాంతించెను. అప్పుడు మాకు ముందు దూరమున రెండునావలు కనఁబడెను. ఆనావలు చేరువకు రాకముందే—(గద్గదస్వరముతో) ఇఁక నేమియు నేను చెప్పజాలను. దీనినిబట్టి దానిని మీరూహించుకొనుఁడు.

ధర్మ—ఓయి వృద్ధుఁడా! ఈప్రకారముగా కథను నడుమ త్రెంపివేయక కడముట్ట చెప్పుము. మేము నిన్ను క్షమింపలేకపోయి నను నీకథవిని జాలినైనను పొందుదుము.

వర్ధ—ఆనావలు దగ్గఱకు రాకముందే మేమున్న యోడ యొక పర్వతమును గొట్టుకొని దారుణధ్వనితో ముక్కముక్కలుగా పగిలి పోయెను. ఆయుశ్శేషముచేత మేము చాపకొయ్యల నంటిపట్టుకొని నీళ్ళపయిన తేలి కొట్టుకొనపోవుచుంటిమి. నేను నాప్రాణముతో పాటు మఱియిద్దఱ ప్రాణములను గూడ కాపాడవలసినవాఁడ నగుటచేత, నాభార్యకును తక్కినవారికిని నేనేమియు తోడుచూపలేకపోతిని. అం దుచేత నాభార్య యిరువురపిల్లలతోను ప్రవాహవేగము ననుసరించి మఱియొకవైపునకు కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అయినను వారుచూపు మేరదూరములో నుండఁగానే యెవ్వరో చిన్నపడవలోవచ్చి వారి నెక్కించుకొని కొంతసేపటిలో దృష్టిపథమును దాటిపోయిరి. వారి నట్లు తమపడవలో నెక్కించుకొన్నవాండ్రు రామనాథపురమునుండి చేపలఁబట్టుటకయి వచ్చిన పల్లెవాండ్రయి యుందురని నేనూహచేసి కొంటినిగాని, ఆతీసినవారెవరో తరువాత వారిగతి యేమైనదో యె న్నివిధముల ప్రయత్నముచేసినను నేటివఱకును నాకు తెలియనే

లేదు. హా దైవమా! వారెట్టి యాపదలపాలయి యెక్కడ కష్టపడు చున్నారో గదా!

ధర్మ—ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా! వారినిమిత్తమయి నీవు విచార పడుచున్నావేకాని నీకు రాఁబోవుచున్నగతిని నీవు విచారించుకొన కున్నావు. ఆటుతరువాత నేటివఱకు నేమి జరిగినదో వివరముగా తెలుపుము.

వర్ధ—వాఁడు సుఖముగా పడవలో నెక్కించుకొనఁబడఁగా కన్నులార చూచితిని గనుక, నాప్రియపుత్రుని భృత్యుని ఏలాగునయిన బ్రతికించుకోవలెనని సముద్రతరంగములతో పోరాడుచుండుట తప్ప నా కప్పుడు మాఱుచింత లేకపోయెను. ఈప్రకారముగా సముద్ర ములోఁబడి ముందుకు వెనుకకు అలలీడ్చినట్లెల్ల పోవుచు తిరుగుడు పడుచుండ, దైవికముగా నాసమీపమున నాదారిని పోవుచున్న యోడ పయి నున్నమనుష్యులు దూరముననుండి మమ్ముఁజూచి తమయధి కారికి చెప్పఁగా నతఁడును సదయహృదయుఁడయి యోడను మా దగ్గఱకు పట్టించి మమ్ముం దెక్కించుకొనియెను. పడవవాండ్రందఱును మును పన్నెఱిఁగినవారగుటచేత సమస్తవిధముల నన్నాద రించి సకలోపచారములను జేయుచు సుఖముగా మమ్ము మథురా పురమునకుఁ గొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి. ఇల్లుచేరినతరువాతసంసారము మీఁది విరక్తిచేత నేనుమరలవివాహము చేసికొనక, క్రమక్రమముగా దుఃఖమునంతను మఱచిపోయి ప్రాణములనన్నిటిని నాచిన్నకుమారుని మీఁదనే పెట్టుకొని, ఒకవిధముగా కాలము గడపుచుంటిని. ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా నాబహిఃప్రాణమైనద్వితీయపుత్రుఁడు పదు నెనిమిదిసంవత్సరముల వయస్సు గలవాఁడయి తనతల్లి యేమయిన దని యొకనాఁడు నన్నడిగెను. నేనును కన్నీరుకాలువలుగట్ట నడఁచిన

సర్వవృత్తాంతమును పూసగ్రుచ్చినట్లతనికి వినిపించితిని. అదివిన్నది మొదలుకొని యతఁడనిచిత్తసంతాపము తల్లిని పోవఁడిని వెదకుటమీఁద పోయి, తనవలెనే యాప్తుఁడై పోగొట్టుకొని విచారించుచున్న భృత్యుని తనతోఁడిచ్చి వారిని వెదకఁ బంపుమని నన్ను ప్రతిదినమును పీడింపసాగెను. భార్యాపుత్రుల సమాచారము తెలిసికోవలె నని మనసులో నాకెంతో యపేక్ష గలిగి యుండియు వానినిమిత్తముగు యారాటమున్న యొక్కఁడను మాఁడుబిడ్డనుగూడ పంపివేసి యొక్కఁడను నుండ మనసొప్పక యిదిగో రేపుపంపెద నదిగో మాపుపంపెదనని యొక ష్టాన సమ్మతింపక కొంతకాలము జరపితిని. ఆపిమ్మట దినదిన క్రమమున పుత్రునిర్బంధ మెక్కువ గాఁగా, అతనిప్రార్థనను త్రోసి వెయ్యలేక తుదకెట్లో సమాధానపడి పెళ్ళి పోగిరమ్ము రా ననుమ తించితిని. నా కొమారుఁడును సేవకుఁడును నన్నువదలి వెళ్ళినతరువాత ప్రతినిమిషమును వారిరాకకయి యెదురుచూచుచు, నేఁడువచ్చెదరో రేపువచ్చెదరో యని స్వప్నావస్థయందుసహితము వారినే తలఁచు కొనుచు నెంతో కష్టముమీఁద రెండుసంవత్సరములవఱకును నోర్చు కొని యుండి, అప్పటికిని వచ్చుజాడ కానరానందున నికనింటకాలు నిలువక మేరమీఱిన పుత్రస్నేహమునను బయలుదేఱి రెండుసంవత్స రములనుండి క్రమముగా యళమాళము, కన్నడము, కొంకణము, ఘూర్జరము, మాళవము, నేపాళము, బంగాళము మొదలయిన దేశ ములనెల్ల వెదకి యెందెందును వారిని గానక, అచ్చటనుండి దక్షి ణాభిముఖుఁడనయి యుత్కలదేశముమీఁదుగా నాంధ్రదేశము ప్రవే శించి యందిందుకయు వారిజాడ తెలియక విసిగి వేసరి వారియాశ నిరాశ చేసికొని యింటివంక మరలివచ్చుచు, మనుష్యసంచారము గలదేశములలో దేనిని వెదకకుండ విడిచిపెట్టిపోవబుద్ధిపుట్టక, చావున

కయిన నొప్పిగొని కడ కీదేశమునకు వచ్చితిని. ఈదినముతో నిచట నాకథాశేష మైనది. నాకిప్పుడు మఱి యేమియు విచారము లేదు. గాని నాపుత్రకళత్రాదులు జీవముతో నున్నారన్నశుభవార్త నా చెవిని బడిన సంపూర్ణసంతోషముతో నీదేహమును విడుతునుగదా యనిమాత్రము చింతపడుచున్నాను.

ధర్మ—రాజునకుసహిత మలంఘ్యమయిన మాదేశ రాజ శాసనమునకు విరుద్ధము కాకుండెనేని సంతోషపూర్వకముగా మే మీవఱకే నిన్ను క్షమించి విడిచిపెట్టి యుందుము. రాజశాసన మీ విషయములో నెంతో క్రూరముగా నున్నది; మేమేమి చేయుదుము? మేము చేసిననిబంధనలను మేమే తగవుమాలి యతిక్రమించుట మా గణ్యతకు తగినపని కాదని నీకును తెలియునుగదా? న్యాయమును బట్టి మాచట్టముల విధులప్రకారము నిన్నిప్పుడే చంపింపవలసినది మాకర్తవ్యకృత్యమయినను, ఏదియెట్లయినను విచారింపక నీకు మే మొక్కయుపకారమునుమాత్రము చేయ నిశ్చయించుకొన్నారము. నీయావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యేలాగున నైన నీసాయంకాలము లోపుగా ఈగ్రామములో నెవ్వరియొద్దనైన బదులుచేసిగాని యెవ్వరి నైన వేడికొనిగాని తెచ్చియపరాధము విధించినధనమును చెల్లింపుము. నీకీదినము గడువిచ్చినారము; పొమ్ము. ఆప్రకారముగాఁ జేయఁగలిగితి వేని నీవు బ్రదుకుదువు; లేదేని, ఈసాయంకాలముతో నీదేహము నీది కాదు:—(కారాగృహాధికారివంకఁదిరిగి) ఓ శ్వేత వాహనా! కావలితో నీ వీతని వెంటనుండి కోరిన చోటికెల్లనుతీసికొని పొమ్ము.

శ్వేత—చిత్తం మహాప్రభూ!

ధర్మ—మే మిప్పు డంతఃపురమునకు విజయంచేసెదము. సాయంకాల మీతని తీసికొని మీరు మరల రండి.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

వర్ధమా—(తనలో) అయ్యో! కాని దేశములో దిక్కుమాలిన పక్షినయి చచ్చిపోవుచున్నానుగదా? ఇక్కడ నన్నాదుకొనువా రెవ్వరున్నారు? ఒక్క విదేశీయుని నమ్మి దండుగ చెల్లించుటకై యింత సొమ్మునుదానరూపముననుగాని ఋణరూపముననుగాని మొగమెఱుఁగనివాఁడెవ్వఁడిచ్చును? నన్నింతసేపు బ్రతుకనిచ్చిన నాకంత యధిక వేదన కలిగించుటయే కాని యుపకారము చేయుట కాదు.

(అని కారాగృహాధికారివెంట నడిచెను.)

ద్వితీయరంగము—ఒక బహిరంగ ప్రదేశము.

[చిన్నవసంతకుఁడును చిన్నలక్ష్మణుఁడును, ధనమిత్రుఁ డనువర్తకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ధన—ఆంధ్రదేశములో మనకిద్దఱకును గలిగినమైత్రినిబట్టి నీకొక్కహితోపదేశము చేయుచున్నాను. నీవు మధురాపురవాసుఁడవని యెవ్వరితోను ననక, ఆంధ్రదేశస్థుఁడనని చెప్పకొమ్ము. నీవు పాండ్యమండలపువాఁడవని తెలిసినపక్షమున నీసొమ్మంతయు రాజు దండుగ పుచ్చుకొనును. గ్రహచారముచాలక యిక్కడకు వచ్చి నందునకయి యీదినముననే పాండ్యదేశవర్తకుఁ డొకఁడుపట్టుకోఁబడి యున్నాఁడు. పాపము! అతఁడు తనప్రాణరక్షణార్థమయి తగినంతధనము నిచ్చుకోలేకపోవుటచేత సూర్యాస్తమయములోపల రాజశాసనమునుబట్టి రాజభటు లాతనిప్రాణములు తీసివేయుదురు. నీవు

నాదగ్గఱనుంచిన సొమ్మిడిగో పుచ్చుకొమ్ము. (అని యొకమూటను తీసి యిచ్చుచున్నాఁడు.)

చిన్నవసం—(పుచ్చుకొని) లక్ష్మణా! నీవీసొమ్ము తీసికొని పోయి నేను తిరిగివచ్చినదాఁక మనము దిగినసత్రమువద్దపదిలముగా కనిపెట్టి యుండుము. భోజనసమయములోపల నేనీపట్టణము నాలుగు మూలలును తిరిగి యిందలివిశేషములనుచూచి వచ్చెదను. నేనిప్పుడు మార్గాయాసముచేత బడలియున్నను, ఇక్కడివింతలను జూచువఱకును నాకు విశ్రాంతిపొంద పుట్టకున్నది.

చిన్నలక్ష్మ—నీమాటలనుబట్టి నిన్నెవ్వరో అనవాలుపట్టి నిన్నుపట్టుకొని చెరసాలలో పెడుతారు. నీకేల వెళ్ళు.

(అని నిష్క్రమించెను.)

చిన్నవసం—ధనమిత్రా! చిన్నప్పటినుండియు నాదగ్గఱ మిక్కిలి చనువగుటచేత సంకోచింపక హాస్యవచనములను పలికివీఁడు నన్నునవ్వించి నామనసులో విచారముగా నున్నప్పుడు వినోదము కలిగించుచుండును. నాతోకూడ నీవు కొంచెముసేపు తిరిగి పట్టణము చూపింపఁగలవా? మనమిద్దఱమును గలిసివెళ్ళి యీపూట మాబస లోనే భోజనము చేయుదము.

ధన—ఈపూటకు నన్నుక్షమించి వదలిపెట్టవలెను. ఈవఱకే నేనొకవర్తకునియింటికి భోజనమునకు వచ్చెదనని వాగ్దానముచేసి యున్నాను. నేనిప్పుడు వెంటనే వెళ్ళవలెను. నేను మధ్యాహ్నము మరల వచ్చి చీఁకటి పడువఱకును నీతోకూడ నుండి యీపట్టణము నందలి విచిత్రములనెల్లను నీకు చూపెదను.

చిన్నవసం—మంచిది. నీవువెళ్ళుము. మాదేశస్థుని నెవ్వనినో పట్టుకొన్నారని విన్నప్పటినుండియు నామనసులో నేలాగునన్నో

యున్నది. ఇక్కడక్కడ కొంచెము తిరిగి యిప్పుడే నేనును వెళ్ళి యిల్లుచేరెదను.

ధన—నీమనసువచ్చినట్లు చేయుము. నేను పోయివచ్చెదను.

(అని వెళ్లుచున్నాడు.)

చిన్నవసం—(తనలో) అయ్యో! ఒకజలబిందువు మహాసముద్రములోఁ బడిన మఱియొక జలబిందువును వెదకి పయికి తీసికొని వచ్చుటకయి పనిపూని యందు ప్రవేశించి యామహార్ణవములో తానుగూడ కనఁబడకయడఁగిపోయినట్లు, మందభాగ్యుడనైన నేనును తప్పిపోయినయున్నను తల్లిని వెదకుచునని బయలుదేఱి యిల్లు విడిచి వాకిలివిడిచి యీజనసంఘములోఁబడి కానిదేశములో పరిభ్రమించుచున్నాఁడను.—అడుగో లక్ష్మణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు!

[పెద్దలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

లక్ష్మణా—అప్పుడే వచ్చినావేమి?

పెద్దలక్ష్మ—అప్పుడేనా? ఇప్పటికే నేనెంతో ఆలస్యంగా వచ్చినాను. దేవరవారు యింటికిం వేగిరం వేంచేయకపోవడంచేత, యింటికాడ అన్నమూ కూరలూ చల్లారిపోయినవి. మీకీ వేళభోజనం మీఁద ధ్యానం లేనట్లున్నది. మీకేమి? మీస్థితి చూస్తే మీ రెక్కడనో దిట్టంగా విందారగించినట్టు తోస్తూవున్నది. మీకోసం వునూరుమని యింటికాడ పడి ఆకలితో మలమల మాడి మేము చస్తూవున్నాము.

చిన్నవసం—ఈపరిహాసం కొంతటితో చాలించియిప్పుడు నీచేతి కిచ్చిన సొమ్మెక్కడ పెట్టివచ్చినావో శీఘ్రముగా నాతో చెప్పు.

పెద్దల—కూలివాడి కిమ్మని యిచ్చిననాలుగు డబ్బులూనా? నాకెందుకు? నేను వాడి కప్పుడే యిచ్చి పంపివేసినాను.

చిన్నవసం—నే నిప్పుడు మనసులో నేమియు నుల్లాసముగా లేను. నాసుందర నింక ముద్దులుకుడువక సొమ్మేమి చేసినావో నిజము చెప్పు. మన మీయూరికి క్రొత్తవారమయి యుండఁగా, అంతసొమ్మేలాగున నౌకరిని నమ్మి యొప్పగించి వచ్చినావు?

పెద్దల—ఇప్పుడు నాతో పరియాచక మాడుతూవున్నారా యేమిటి? కావలిస్తే భోజనా లయినతరువాత నెమ్మదిగా కూర్చుండి కావలసినంతసేపు మీమనసువచ్చినట్టు హాస్యా లాడుకోవచ్చును. అమ్మగారు మిమ్మల్ని వేగిరం తీసుకురావలసిన దని నన్ను పంపించి నారు. మిమ్మలిని వేగిరంతీసుకువెళ్ళకపోతే, ఆమెగారు నాపనిపట్టి స్తారు. తరువాత మీదోషంచేత నేను దెబ్బలు తినవలసివస్తుంది, వేగిరంలెండి.

చిన్నవసం—(కోపదృష్టితో) ఓరీ! లక్ష్మణా! ఇటురా భద్రము! హాస్యమున కిది సమయముకాదు. ఈమాటలన్నియు సమయమువచ్చినదాఁక దాచుకొని, ముందుగా నీచేతికిచ్చిన ధనమేమయి నదో నాకుచెప్పు.

పెద్దల—నాచేతికా? నాచేతికి మీరు ధనం యెందుకిచ్చారు?

చిన్నవసం—ఓరీ తస్కరశ్రేష్ఠుఁడా! ఈలాగున దయచేసి కొంచెముసేపు నీమర్కటచేష్టలు కట్టిపెట్టి నీమీఁదపెట్టినపని యేమి చేసినావో చెప్పు.

పెద్దల—నామీఁదపెట్టినపని మిమ్మల్ని భోజనానికి యింటికి తీసికొని వెళ్ళడమే. అమ్మగారున్ను ఆమెచెల్లెలున్ను మీకోసం కని పెట్టుకొనివుంటారు. రండి వెళుదాము.

చిన్నవసం—నీచేతికిచ్చిన వేయివరాలును సురక్షితముగా నెక్కడదాచివచ్చినావో యీసారి నిజముగాచెప్పు. చెప్పనిపక్షమున,

నామనస్సులో నెమ్మదిలేనప్పు డీప్రకారముగా మేలమాడుచున్నందుకు నీతలకాయ పగులగొట్టెదను.

పెద్దల—నావద్ద వేయివరాలు లేవు గాని దేవరవారు తల మీద వేసినవీ దేవిగారు బుజాలమీద వేసినవీ మొత్తం లేకుండా వెయ్యి దెబ్బలున్నవి. కావలిస్తే వాటినన్నిటినీ వడ్డీతోకూడా మీకు తీర్చ గలను.

చిన్నవసం—ఆ! అమ్మగారు బుజాలమీద వేసినవా? నీ కిక్కడ నేయమ్మగా రున్నారా నిర్భాగ్యుడా!

పెద్దల—ఏయమ్మగారా! తమభార్యాగారు. తమరువచ్చిందాకా భోజనంచెయ్యకుండా కనిపెట్టుకొనివుండి తమరిని వెదకి తీసుకొనిరమ్మని నన్ను పంపించిన అమ్మగారు. ఇప్పుడు తెలిసిందా?

చిన్నవసం—నాకేమీ తెలియదు. నీ వమ్మగారిని గృహమునుకూడ తగులబెట్టిరా. నాకిల్లునులేదు భార్యయునులేదు. కొంచెమైనను భయములేకుండ నన్నీలాగున మొగముమీదనే యెగతాళి చేయ మొదలుపెట్టినావా? నిన్నేమి చేసెదనో చూడు

(అని నెత్తిమీద కొట్టుచున్నాడు.)

పెద్దల—(చేయడ్డముపెట్టి) ఇదేమిటి? నన్ను నిష్కారణంగా కొడుతూవున్నారు? నన్నుపోనియ్యండు. (అని పాఱిపోవుచున్నాడు).

చిన్నవసం—(తనలో) ఈపాపాత్ముడేదోమాయోపాయము చేసి నాధన మపహరించి నా పని కాజేయుదలచినాడు. ఇది పంచ మహాపాతకుని పట్టణమని మున్నెప్పుడును వినుచుందును. అది యిప్పుడు నిజమయినది. నిమిషములో కన్నులుగప్పి యింద్రజాలముచేసి వస్తువుల నపహరించువారును, క్షణములో మతులుమార్చి మోసము చేసి చూచినదానినెల్ల మాయముచేయువారును, మాటలతో బయల

పందిళ్లు వేసి యీజచేతిలో స్వర్గము కనంబఱచి ధనములాగువారును, ఈపట్టణమునందే ముప్పతిప్పలుగా నున్నారట! ఇదియే సత్యమయ్యెనేని నేటితో నేను చెడిపోయినాను. నేటి కాలమున నా ధనమునకు రెక్కలు వచ్చి దాసికిని నాకును ఋణము చెల్లిపోయి నావద్దనుండి అదియెగిరి పోయినది కాంబోలును! నేనుకూ టప్పున సత్రమువద్దకుపోయి వాం డక్కడ నున్నాండేమో వెదకి పట్టుకొనెదను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు)

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము — పెద్దనసెట్టిగారి గృహము

[సీతయు, సుభద్రయు, ప్రవేశించుచున్నారు]

సీత—సుభద్రా! ఇదేమి? నా ప్రాణేశ్వరుఁడున్ను రాలేదు; నా ప్రాణేశ్వరుని వేగిరం వెదకి తీసుకురమ్మని పంపిన భృత్యుఁడున్నూ జాడలేదు. ఇప్పుడు రెండుజాములు దాటిపోయింది.

సుభ—ఎవరైనా అతణ్ని భోజనానికి పిలుచుకొనిపోయినా రేమో! అతడు యింటికి రాకుండానే మధ్యదారిలోనుంచే వెళ్ళివుండ వచ్చును. భోజనానికివచ్చే వేళ మించిపోయింది. ఇఖమనం కనిపెట్టుకుని వుండనక్కరలేదు; భోజనంచేతాములే. మగవాళ్ళుపరమస్వతంత్రులు; వాళ్ళేమిచేసినా మనమేమీ అనకూడదు.

సీత—మనకులేని స్వాతంత్ర్యము మగవాళ్ళకుమాత్ర మెందుకుండవలెను? నేనెక్కడకయినా వెళ్ళి వక్కదినము వేళకు యింటికి రాకపోతే వారూరుకుంటారేమో!

సుభ—మనవలె మగవాళ్ళు యింట్లోకూర్చుండవలసినవాళ్లు కారు. వాళ్ళు బయిటతిరిగి పనిచేసి కుటుంబపోషణానికయి చెమట

పూడ్చి కష్టపడి సంపాదించి తేవలసినవారు. అందుచేతనే వారికి స్వేచ్ఛ అధికంగావున్నది. వారేమిచేసినా మనం తప్పుపట్టక వారి కణగివుండవలెను. సృష్టిలోవున్న సమస్తజంతువులున్ను ఆడవి మొగ వాటికి లోబడివుండడం నైజం.

సీత—రేపు నీకు పెళ్ళయి నీమొగుడు వేళకు యింటికిరాక తిప్పలుపెడితే నీవప్పుడేమి చేస్తావు?

సుభ—అతడు యింటికి వచ్చేవరకూ శాంతంవహించి కని పెట్టుకొని వుంటాను.

సీత—యితరులవిషయంలో మాట లెన్నైనా చెప్పవచ్చును. స్వవిషయంలో మాత్రం చెప్పినట్టు నడుచుకోవడం బహుకష్టం. తన విషయంలో యెదటివారు నేరంచేసినప్పుడు నీవుచెప్పిన శాంతమూ గింతమూ అవతలకు నడుస్తవి. నీకునిజంగా మగడువచ్చి యీప్రకా రంగా నిన్ను బాధపెట్టినప్పుడు నీవెంతశాంతం వహిస్తావో మేము చూడకపోములే.

సుభ—నేను వివాహం చేసుకోకముందే మగడికి లోబడి వుండడం నేర్చుకుంటాను. నాశాంతం నీకు కనపర్చడాని కయినా నేను శీఘ్రంగా వివాహ మాడుతాను—అదుగో లక్ష్మణుడు వస్తూ వున్నాడు. నీభర్తకూడా వెనుక వస్తూవుండి వుండవచ్చును.

[పెద్దలక్ష్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

సీత—నీయజమానుడుగా రెంత దూరములో వున్నారు?

పెద్దల—నాయజమానుడు నాకుజానెడు దూరంలోవున్నాడు; ఆయనచేతులు మరీచేరువకు వచ్చినవి. రెండుచేతులూ దబదబ నాతలమీద పడ్డవి. ఇవిగో నాదౌడలుకూడా సాక్ష్య మిస్తూవున్నవి చూడు. (అని వంగి దౌడచూపుచున్నాడు)

సీత—నీగిరణము కట్టిపెట్టి తెమ్మంటాను చెప్పు. ఆయన నీతో మాట్లాడినారా? నీవాయనను బ్బన్ను కనిపెట్టినారా?

పెద్దల—ఆయనమన స్సంతా నాశిరస్సుమీద కనపడ్డది. ఆయనమన సేమోకాని చెప్పినమాట పక్కటినారు తెలిసిందికాదు.

సుభ—నీకర్థం తెలియకుండా అతడంత అస్పష్టంగా మాట్లాడినాడా?

పెద్దల—కావలసినంత స్పష్టంగానే మాటలాడినాడు; నాతల మీద దెబ్బలు మరింత స్పష్టంగా కనపడ్డవి. ఆడినమాటలుమాత్రం నాకర్థం కాలేదు.

సీత—ఆయన యింటికి వస్తూవున్నారేమో చెప్పు. ఆలస్యంగా వస్తే భార్యకేమయినా కోపంవస్తుందని సందేహిస్తూవున్నారని తోస్తుంది.

పెద్దల—ఏసందేహమూ లేదు. నీభర్తకు పిచ్చియెత్తింది.

సీత—ఓరనిర్భాగ్యుడా! పిచ్చియెత్తిందీ!

పెద్దల—పిచ్చి కాకపోతే వెర్రి. రోగోవకటియెత్తింది. తప్పకుండా నీమొగుడికి మతిపోయింది. శమ యింటికి భోజనానికిరమ్మంటే నావెయివరహాలూ యేమిచేసినా వంటాడు; నేను భోజనసమయ మయ్యా అంటే, తాను నాసొమ్మంటాడు; అన్నం చల్లారిపోయిం దంటే, నీచేతి కిచ్చినధనం తెమ్మంటాడు; అతనికి డబ్బుపిచ్చ యెత్తింది. అమ్మగారు కనిపెట్టుకొని వున్నారయ్యా అంటే, నే నేఅమ్మగారినీ యెరగను నీఅమ్మగారిని తీసుకువెళ్ళి తగలబెట్టి రమ్మన్నాడు.

సుభ—ఎవరన్నారు?

పెద్దల—యెవరా? నాయజమానుడున్ను నీబావగారున్ను

అయిన వసంతకుఁడుగాఁడు. నేను యిల్లూయెరగను పెళ్ళాన్నీ యెరగను యేమీయెరగను పొమ్మన్నాఁడు. నేను నోటితో మీవర్తమానం తీసుకునివెళ్ళితలంతో కావలసినన్ని దెబ్బలు మీకు ప్రత్యుత్తరంతీసుకుని వచ్చినాను.

సీత—నిర్భాగ్యుడా! నీవు మళ్ళీవెళ్ళి నీయజమానుణ్ని యింటికి తీసుకుని రా.

పెద్దల—మళ్ళీవెళ్ళి మళ్ళీ దెబ్బలుం తిని రావడానికా? యిఖ నేను వెళ్లను. యీసారి మరివకరిని పంపు.

సీత—మారుమాటాడకుండా వెళ్ళు వెళ్ళకపోతే నీతల బద్దలుకొడతాను.

పెద్దల—యివేళ మీయిద్దఱిమధ్యనూ నాతలకాస్తా పగిలిపోతుంది. పగలకుండా వుండడానకి దేవుడు నాకు యినపతలనయినా పెట్టినాడు కాడు.

సీత—ఆట్టేవాగక వెళ్ళిపో నీయజమానుణ్ని వేగిరం తీసుకురా.

పెద్దల—వెళ్ళితీసుకురమ్మని యిక్కడ నీవు తన్నుతావు; వెళ్ళి యీమాటలు చెపితే అతడు అక్కడ తన్నుతాడు. మీయిద్దరి మధ్యనూ నాకు చావు వ్రాసింది. యీమాటు నేను చావకుండా బ్రతికివస్తే నావంటిమీఁద చర్మంవుండదు. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సుభ—ఛీ! వూరుకో నీమొగంచూస్తే నీవు బొత్తిగా ధైర్యము లేనిదానివలె కనపడుతూవున్నావు.

సీత—నేను యింట్లో ఆయునకోసం కనిపెట్టుకొని వుండి మాడుతూవుండగా, మరి యెవత్తో ఆయునదావున జేరి సంతోషిస్తూ వుంటే నే నెట్లా సహించి వూరుకోఁగలను? నామొగంకాంతి తరిగి

వాడబారినట్టు కనపడుతూవుండేటే దాని కర్తడే కారణము. నా ముగం నిజంగా సౌందర్యం చెడి చిన్నపోయివుంటే; అతడు మళ్ళీ వచ్చి వక్కసారి చల్లనిచూపు చూడడంతోటే నాముఖం యథా ప్రకారంగా అవుతుంది.

సుభ—నీవు లేనిపోని అనుమానం వకటి మనసులో పెట్టుకొని వృధాగా ఖేదపడుతూ వున్నావు. నీ అనుమానం వదిలిపెట్టు.

సీత—మానాభిమానాలు లేనివాళ్ళు యిటువంటిసంగతులు లక్ష్యం చెయ్యక వూరకుండగలరు గాని నేనెలాగు వోర్చివుండగలను? నేనెఱుగుదును; ఆయనదృష్టి నిశ్చయముగా మరియెవ్వతెమీదనో పారింది. లేకుంటే, యింతసేపాయన యింటికి రాకుండా యెందుకు వుంటారు? నాకోసం చేయిస్తూవున్న చంద్రహారం యీదినం తీసుకు రాకుండా రానని నాతోచెప్పివెళ్ళినారు. ఆయన నామీదనే యింటికి రాకుండావున్నారనుకుందా మంటే, నేను వర్తమానం పంపించి నప్పుడు తనకు భార్యా అక్కరలేదని యెందుకు కోపపడుతారు? యిప్పుడు నాసౌందర్యం ఆయనకు హృదయరంజకముగా లేనందున, యీప్రకారంగా నేను దుఃఖిస్తూనే ప్రాణం విడుస్తాను. (అని యేడ్చు చున్నది.)

సుభ—నీవంటి తెలివిమాలినవాళ్ళేమీ లేనిదే వట్టిజారత్వ శంక పెట్టుకొని తిన్నగా సుఖింపలేక తీరికూర్చుండి యేదో మనో వ్యధ బెట్టుకొని కృశిస్తూవుంటారు. వాడు చెప్పినమాటలు నిజమో అబద్ధమో కనుక్కుని నీమొగుణ్ని వెంటబెట్టుకొని వస్తాము రా.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు)

ద్వితీయరంగము—సత్రపువీధి

[చిన్నవసంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చిన్నవసం—(తనలో) నేను లక్ష్మణుని రోతికెచ్చినసొమ్ము జాగ్రత్తగా నున్నదనియు, నాకడినుండి అవ్వాఁక సత్రమువద్ద నేకనిపెట్టుకొనియుండి యిప్పుడే నాకోసరము నావలకు వెళ్ళినాఁడనియును, సత్రాధికారి చెప్పుచున్నాఁడు. ఇదివఱకు చెప్పినమాటలను బట్టిచూడఁగా మొట్టమొదట నేను సొమ్మిచ్చి పంపినపరువాత లక్ష్మణుఁడు నాతో మాటాడనట్టే కనఁబడుచున్నది. అదిగో లక్ష్మణుఁడును వచ్చుచున్నాఁడు.

[చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఏమి? ఇప్పుడు నీ వెటకటిఖోరణి యేమయిన మాఱినదా? ఇంకను ఆలాగుననే యున్నావా? నీవు దెబ్బలు గావలసియున్న పక్షమున, నాతో మఱల పరిహాసము చేయుము. నీవు సత్రము యెఱుఁగవు కాదా? నీచేతికి నేను సొమ్మియ్యలేదు; నన్నింటికి భోజనమునకు పిలుచుకొని రమ్మని నిన్ను మీయమ్మగారు పంపినారు; నా యిల్లు మంగళవారపు పేటలో నున్నది. ఇంత మతిలేకుండ నాతో మాటాడుటకయి నీకేమయిన మతిభ్రమ కలిగినదా యేమి?

చిన్నల—నా వెటకటిఖోరణి యేమిటి? ఆప్రకారంగా మీతో నేనెప్పుడు మాట్లాడినాను?

చిన్నవసం—ఇంతసమయందే — ఇంకను గడియయైనను కాలేదు.

చిన్నల—మీరు సొమ్మిచ్చి నన్ను సత్రమువద్దకు పంపినది మొదలుకొని మళ్ళీ నేను మీ మొగము యిదాకా చూడలేదు.

చిన్నవసం—ఓరి దుర్మార్గుఁడా! నేను నీచేతికి సొమ్మేయియ్య లేదన్నావు; ఎవరో అమ్మగారనియు భోజనమనియు చెప్ప మొదలు పెట్టినావు. నాకు కోపము తెప్పించినందుకు ఫలము నీకనుభవ మయినదా?

చిన్నలం—మీకీ యీలాగు పరమానందం యెత్తుకొన్నందుకు నాకూ బహుసంతోషంగా వున్నది. ఈహాస్యాని కర్థమేమో నాకు తెలిసిందికాదు. దయచేసి విప్పిచెప్పండి.

చిన్నవసం—నన్నింకను మరల నెగతాళి చేయుచునే యున్నావా? మీఁదిమిక్కిలి నేనే నీతో హాస్యమాడుచున్నానని యెదురు నామీఁదనే నేరము వేసెదవా? అర్థమిదిగో విప్పి చెప్పెదను పట్టు.

(అని కొట్టుచున్నాఁడు.)

చిన్నలం—దైవంతోడు. వూరుకోండి. మీహాస్యంఅంతకంతకు ముదురుపాకంలో పడుతూవున్నది. నేనేమి నేరంచేసినానని నన్ను మీరీప్రకారంగా కొట్టినారు?

చిన్నవసం—కొంచెము చనువిచ్చి నీతో నేనప్పుడప్పుడు వేళా కోళాములాడుచు వచ్చుచున్నానని నన్నులోకువచేసి సమయముగుర్తెఱుఁగకుండ నెక్కడచూచిన నక్కడ నేనాతో పరిహాసములకు మొదలు పెట్టి నన్ను బొత్తిగా తెలివితక్కువ వానిక్రింద కట్టివేసినావు. ఏపని చేసినను సమయమెఱిఁగి చేయవలెను. ప్రతికార్యమునకును యుక్త సమయ మొకటి యుండును. ఆసమయ మెఱుఁగక అసమయములో చేసినపని యేదియు రాణించదు. నీవిఁకముందు నాతో నెప్పుడయిన హాస్యమాడ తలఁచుకొన్నపక్షమున, నామనసు కనిపెట్టి మఱి హాస్యము చేయుము. లేకున్న నీనెత్తి వాఁచుఁగొట్టి నీవు సమయజ్ఞత నేర్చుకొనునట్లు చేసెదను.

చిన్నల—ముందలాగే చేస్తునుగాని యిప్పుడు నన్నెందుకు కొట్టినారో చెప్పండి.

చిన్నవ—ఎందుకా? మొట్టమొదట సమయము తెలియకుండ హాస్యమాడి రెండవమా రిప్పుడు మరల పరియాచక మాడుచున్నం దుకు—అదుగో దూరమునుండి మనలను చేసైగచేసి ఆపిలుచు చున్నవా రెవరు?

[సీతయు, సుభద్రయు ప్రవేశించు చున్నారు.]

సీత—ఓప్రాణనాయకా! ఇది యేమిపాపము! ఎన్నడూ చూడనివానివలె వింతపడి నా మొగముకేసి ఆలాగున బెదరి బెదరి చూస్తూవున్నావు! ఎవ్వరో మరివక పుణ్యాత్మురాలు నీకరుణాకటా క్షానికి పాత్రురాలయింది కాబోలును. నేనిప్పుడు సీతనూగాను నీభార్యనూగాను! నామాటలే నీచెవుల సంగీతంకంటెనూ మధు రంగా వున్నవనీ, నాచూపులే అమృతప్రవాహమును వెదచల్లుతూ వున్నవనీ, నాహస్తస్పర్శయే మలయమారుతంకంటెనూ చల్లగా వున్నదనీ, నేను చేసినపాకమే అమృతోపమానంగా వుండి జిహ్వా లేచివచ్చునననీ, చెప్పినకాలం వెళ్ళిపోయింది. అటువంటిస్థితి అంతా మారిపోయి యింతలోకే నిన్ను నీవే మరచిపోవడం యేలాగు తట స్థించినది? ఓప్రాణనాథా! నన్నువిడనాడి దుఃఖపెట్టబోకు. నామీది మునుపటిమోహ మంతా యేగంగలో కలిసింది? చేసుకొన్నయిల్లా లిని కాదని అన్యమోహనాంగిమీద నీవలపు నిలుపడానికి నీ కేలాగు మనస్సు వచ్చినది! నేనే నిన్ను కాదని కొంచెం పయిజాడలో ప్రవే శించినట్టు నీచెవిని బడినపక్షమున నీమనస్సు కెంతనొప్పికలుగుతుంది? నీకు సమర్పణ చేసియున్నయీ దేహాన్ని కామదేవుడిమరోబ్ధచేత పర పురుషసంపర్కానికి పక్కమాటు లోబరచినపక్షమున, నీవు నా

మొగంమీద వుమ్మివేసి, నన్ను కాలితోతన్ని, నావీపుచర్మం వలిచి వేయవా? భార్యవిషయంలో ద్రోహం తలవక నీవూ నిర్దోషివిగా వుండి నన్నూ దుఃఖాలపాలు చేయక రక్షింపుము.

చిన్నవసం—ఓసుందరీ! నీవింతసేపటినుండియు మాటాడు చున్నది నాతోనా? మఱియొకరితోనా? నీవెవరవూ నే నెఱుఁగను. ఈ కాంచీపురమునకు నేను క్రొత్తవాడను. నే నీగ్రామమునకు వచ్చి తిన్నఁగా జాము సేపయినను కాలేదు. నీప్రసంగమును వాలకమును నాకు వింతగా నున్నవి! ఇంతసేపును నీవు మాటాడినమాటలలో నొక్క ముక్కయినను నాకర్థము కాలేదు.

సుభ—బావా! వూరుకో నీకిప్పు డీప్రపంచ మంతా మాఱిపోయినది! మాఅప్పగారిని యీవిధంగా బాధపెట్టడానికి నీ వెప్పుడు నేర్చుకొన్నావు? భోజనానికి నిన్నింటికి తీసుకురమ్మని యీమె లక్ష్మణుని నీవద్దకు పంపినది కాదా?

చిన్నవసం—లక్ష్మణునా?

చిన్నల—నన్నా?

సీత—అవును నిన్నే నీవు మళ్ళీవచ్చి నిన్నతఁడు కొట్టినాడనీ యిల్లు లేదన్నాడనీ భార్యలేదన్నాడనీ నాతో చెప్పినావు.

చిన్నవసం—ఈసుందరితో నీవు మాట్లాడినావా? మీకప్పుడు జరిగినసంభాషణ యెందువిషయము?

చిన్నల— నేనా? నేనా? ఇప్పుడు తప్ప యిదివఱ కెన్నడున్నా నేను యీబిడమొగ మయినా చూడలేదు.

చిన్నవ—ఓరి దుర్మార్గుఁడా! నీవబద్ధ మాడుచున్నావు. ఇందాఁక నంగడివీధిలో సరిగా నిప్పు డీమె చెప్పినమాటలే నీవు నాతో చెప్పినావు.

చిన్నల—నేను జన్మం యెత్తినతరవాత యెప్పుడున్నా యీమెతో మాట్లాడలేదు.

చిన్నవ—ఈబిడ కేమో దేవతావేశ మెక్కినదేకాని యీమె మనలను పేరుపెట్టి యేలాగున పిలువగలిగినది?

సీత—యజమానుడున్నా సేవకుడున్నా నౌకరయి యేదో మాయవేషం వన్నుకొని ఆడుదాన్ని నన్ను నిష్కారణంగా యేడిపించడం మీకున్యాయం కాదు. ఓ ప్రాణనాయకా! నీవు కల్పవృక్షము వంటివాడవు. నేను నీసమీపమున నాటిన మల్లికాలతవంటిదానను. నీమీద అల్లుకోవడానికి నాకువక్కతెకే క్రమమైనస్వతంత్రంవున్నది. నేను నిన్నుచుట్టుకొని వున్నప్పుడే నీకు శోభ యెక్కువగా వుంటుంది. కల్పవృక్షాన్నంటుకొని మఱి యేతీగైనా పెరిగితే అది బదనికగాని మఱివకటికాదు. అది వున్నట్టేవుండి క్రమక్రమముగా తా నాశ్రయించి వున్నదాన్నే నిస్సారంచేసి నాశనం చేస్తుంది. కాబట్టి అటువంటిది పుట్టడంతోటే మొదలంటా తీసివెయ్యవలెను.

చిన్నవ—ఈమె నాతోనే మాటాడుచున్నదా? ఈచెప్పెడిదంతయు నావిషయమేనా? నేనీమెను స్వప్నములో వివాహమాడినానా యేమిటి? లేక నేనిప్పుడు నిద్రపోవుచుండి యీమె చెప్పెడు మాటలు వినుచున్నానా? నన్నే భూత మావహించినదో కాని నా కన్నులను చెవులనుగూడ మోసము చేయుచున్నది! ప్రత్యక్షముగా జరుగుచున్న యీయింద్రజాల మేమో తెలిసికొనువఱకును నేనీమె మాటకు మాఱాడక లోఁబడి యూరకుండెదను.

సుభ—లక్ష్మణా! నీవువెళ్ళి వేగిరం వడ్డనచేసి యింటికాడ సిద్ధంగా వుండుమని చెప్పు.

చిన్నల—భూతభయం లేకుండా వుండడానికి నేను చిన్నప్పుడు

నమో ...

నేర్చుకున్నమాత్రం జపం చేసుకుంటాను. ఇది ... దేశము. మేము దయ్యాలతోనూ, భూతాలతోనూ, పిశాచాలతోనూ, శాకినీలతోనూ మాట్లాడుతూ వున్నాముగాని మనుష్యులతో మాటాడడం లేదు. మా మాంత్రికులు చెప్పినట్టు వినకపోతే మమ్మల్ని పీడించి పీక్కుతింటవి.

సుభ——నీవు ఏమి వేశావో తెలుసుకుంటూ నేను చెప్పినదానికి బదులు చెప్పవేమి? ఓయమంగా? మొద్దా! శిలా! నిన్నే మాటాడు.

చిన్నల——వీళ్ళు మంత్రశక్తిచేత నన్నేదో మరియొకజంతువుగా మార్చివేసినారు. స్వామీ! నేనిప్పుడు నీకు లక్షణముగానే కనుపడుతూవున్నానా?

చిన్నవస——నీవు నీలాగున నేవున్నావు. నేనును నాలాగున నే యున్నానని యెంచెదను.

చిన్నల——మనమిద్దరమూ మనస్సులోనూ రూపములోనూ కూడా మారిపోయినాము స్వామీ!

చిన్నవసం——నీరూపము యథాప్రకారముగానే యున్నది.

చిన్నల——లేదు. వీళ్ళు నన్నిప్పుడు కోతినిచేసిఆడిస్తూవున్నారు.

చిన్నవసం——నీకేజంతువుగానైనా మారినపక్షమున నీవు గాడిదవుగా మారినావుగాని మరియొక జంతువుగా మారలేదు.

చిన్నల——అవును. వీళ్ళు నాచేత గడ్డితినిపించి నామీద యెక్కి సవారిచేస్తూవున్నారు. నేను గాడిదనేకాకపోతే వాళ్ళునన్ను యెరిగివున్నట్టే వాళ్ళను నేనున్ను యెరిగివుందును.

సీత——(చిన్నవసంతకుని చేయిపట్టుకొని) రండిరండి. యజమానుడున్నూ భృత్యుడున్నూ చేరి నన్ను వేళాకోళం చేస్తూవుంటే కంట్లోవేలుపెట్టుకొని యేడుస్తూ చూస్తూ వూరుకుండడానికి నేను

వెట్టిదాన్నికాను. భోజనానికి దయచెయ్యండి. (అని లాగుచున్నది)
లక్ష్మణా! నీవు గుమ్మముదగ్గరవుండి నేనున్ను నాప్రాణనాథుఁడున్ను లోపల భోజనంచేస్తూవున్న కాలంలో యెవరినీ లోపలికిరానియ్యకు. నాభర్తగారికోసం యెవరైనావచ్చి నిన్ను తలుపుతియ్యమంటే, లోపల భోజనంచేస్తూవున్నారు తలుపు తియ్యడానికి వల్లకాదని చెప్పి పంపివెయ్యి. యెవరికయినా తలుపుతీస్తే నీతలకాయ బద్దలుకొడుతాను.

చిన్నల—వసంతికా! నేను గుమ్మంకాడ కావలివుండనా?

సీత—ఎవరినైనాలోపలికి రానిచ్చినావంటే తప్పకుండా నీ తల పగలకొడుతాను.

సుభ—వసంతకా! వేగిరం నడువు. ఇప్పటికే భోజనానికి చాలా ఆలస్యం అయింది. (అని యందఱును వెళ్ళుచున్నారు)

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము—వసంతుని గృహము ముందు

[పెద్దవసంతకుఁడును, పెద్దలక్ష్మణుఁడును, విశ్వకర్మయును స్వర్ణకారుఁడును, కాంచనగుప్తుఁడను వర్తకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

పెద్దవసం—విశ్వకర్మా! నన్నిప్పుడువదిలిపెట్టవలెను. నేనింటికాలస్యంగా వెళ్ళినప్పుడు నాభార్య మిక్కిలి కొటకొటలాడుచుండును. చంద్రహార మీపూట సిద్ధమగునేమోయని యింతసేపటివఱకును మీయింట్లో నున్నాననియు, సాయంకాల మదిమెఱుఁగుపెట్టి తీసికొనివచ్చెదననియు నాభార్యతో చెప్పు—ఇక్కడ వీఁడొకఁడున్నాఁడు. వీఁడంగడివీధిలో నన్ను కలిసికొన్నాఁడఁట! నేను తన్ను

కొట్టినానట! తనచేతికేమో వేయివరాలనిచ్చినా నన్నానట!—ఓరి తాగుబోతా! నీ మాటలకర్థమేమి ?

పెద్దల—మీరు మీమనసువచ్చినట్టు చెప్పండి. నే నెటిగిందేమో నే నెఱుగుదును. నన్ను మీరు తప్పకుండా కొట్టినారు.

పెద్దవసం—నీవు గాడిదవుగా కనపడుచున్నావు.

పెద్దల—మీచేత దెబ్బలుతిని వూరుకోవడంవల్ల నే నాలాగే కనపడుతూవున్నాను. గాడిద నైతే నేను మిమ్మల్ని తన్నవలసినది; అట్లా చేసినట్లయితే మీరు జాగ్రతగా వుందురు.

పెద్దవసం—తలుపు వేసియున్నది. మనలను లోపలికి రానిమ్మని పిలువు.

పెద్దల—ఓమాలీ! ఓదామోదారా! ఓరిరామా! ఎవరు లోపల ? తలుపు తియ్యండి.

చిన్నల—(లోపలినుండి) యెవడురావాడు తెగ అడుస్తూవున్నాడు? నీకేమి మతిపోయిందా యేమిటి? వెళ్ళిపో.

పెద్దల—తలుపువద్ద కావలివున్నవాడెవడో. మనప్రభువుగారు వీధిలో నిలుచున్నారు. వేగరం తలుపుతియ్యి.

చిన్నల—(లోపలినుండి) అతడు యెక్కడనుంచివచ్చాడో మళ్ళీ అక్కడకే నడవమను. వెళ్ళకపోతే నిలుచోలేక అతని కాళ్ళే నొప్పులు పెడతవి.

పెద్దల—ఆలోపల మాట్లాడేవారెవరో తలుపుతియ్యండి.

చిన్నల—(లోపలినుండి) మంచిది. నీవుయెందుకు వచ్చినావో చెప్పితే నేను చెప్పవలసినమాట తరువాత చెప్తాను.

పెద్దవసం—ఎందుకా? భోజనమునకు; నే నీదినమున భోజనము చెయ్యలేదు.

చిన్నల—ఈదినము నీకిక్కడ భోజనందొరకదు. మరి వక రోజురా.

పెద్దవసం—నీవెవఁడవు? నాయింటికి నన్నే రానీకున్నావు?

చిన్నల—ఈ వేళకు నేను కావలికాచేవాణ్ని నాపేరు లక్ష్మణుఁడు.

పెద్దల—ఓరిదొంగా! నాపనిమాత్రమే కాకుండా నా పేరు కూడా దొంగిలించినావు! యీ వేళకు లక్ష్మణుఁడవైతే మఱికొంత సేపటికి నీవు గాడిదవుకూడా అవుతావు.

సుభ—(లోపలినుండి) లక్ష్మణా! గుమ్మముదగ్గర ఆఅల్లరేమిటి? కేకలు వేసేవారిని పంపివెయ్యి.

పెద్దవసం—ఎవఁడురా? ఎంతపిలిచినను తలుపుతీయకున్నాఁడు

చిన్నల—(లోపలినుండి) ఎంతచెప్పినా పోకుండా గుమ్మం కాడ కేకలువేసేవా రెవరురా?

పెద్దవసం—నేను వసంతకుఁడను. తలుపుతీయుము.

చిన్నల—(లోపలినుండి) వసంతకుఁడు సీతతో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడు. నేను తలుపుతియ్యను వెళ్ళిపో.

పెద్దవసం—(తనలో) వసంతకుఁడు సీతతో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడేమి! నాభార్యతో లోపల మఱియెవ్వఁడో యున్నాఁడు! (బిగ్గరగా) లక్ష్మణా! గునపము తీసికొనిరా.

పెద్దల—తలుపు బద్దలయ్యేటట్టుగా గట్టిగా గుద్దండి.

పెద్దల—కాదుకాదు గునపము తీసికొనిరా తలుపు బద్దలుకొట్టి లోపలికి వెళ్లుదము.

చిన్నల—(లోపలినుండి) ఏది తలుపు బద్దలుకొట్టు. నేను తలుపు బద్దలుకొట్టినవాడితల బద్దలుకొడుతాను.

కాంచ—శాంతము వహించు. అటువంటిపని యెన్నడును చేయఁబోకుము. అట్లు చేయుటచేత నీవేరవ్వాపడి యింతవఱకును నీభార్య విషయమయి మంచియభిప్రాయముగలజనులకందఱికినిసందేహము కలిగించినవాఁడ వగుదువు. నీవేమియు అనుమానపడఁబోకు. నీభార్య మిక్కిలి బుద్ధిమంతురాలనియు, గుణవంతురాలనియు, మహాపతివ్రత యనియు, చిరకాలానుభవమువలన నీకు తెలిసియేయున్నది. ఇప్పుడు తలుపు తీయకపోవుటకును కారణమేమో ఆవల నీకామె మెల్లగా విన్నపము చేయును. నామాట విని శాంత మవలంబించు మనమందరమును గలిసి యీపూట ప్రభావతిగారియింట భోజనము చేయుదము రండి. సాయంకాలము నీ వొంటరిగావచ్చి తలుపుతీయ నందుకు కారణమడిగి తెలిసికొందువుగాని లే. ఇప్పుడు నీవు బలవంతముగా తలుపు బద్దలుకొట్టి లోపలికి వెళ్ళినపక్షమున జనులు దానికనేకార్థములు చేయుదురు; అందుచేత నీవు పోయినతరువాతకూడ అపకీర్తి శాశ్వతముగా నుండిపోవును.

పెద్దవసం—నీవింతగా చెప్పుచున్నావుగనుక నీమాట విని మరలెదను. ప్రభావతి మిక్కిలి యోగ్యురాలు; బహు చమత్కారముగా సంభాషించును; భోజనమునకు వెళ్ళినవారిని మిక్కిలిఆదరణ చేయుచు. అవును మన మక్కడకు భోజనమునకు వెళ్ళుదము.— విశ్వకర్మా! ఈనాటికి చంద్రహారము సిద్ధమయి యుండవచ్చును; నీ వింటికివెళ్ళి వేగిరము నావద్దకు తీసికొనిరా. నాభార్య యీప్రకారముగాన న్నవమానపరిచినదిగనుక దానిని వంచనచేయుటకయి యీచంద్రహారమును ఊరకేనైనను ప్రభావతికిచ్చెదను. వేగిరము వెళ్లు.

విశ్వ—నాలుగు గడియలలోపల చంద్రహారమును తీసికొని వచ్చి మిమ్ము కలిసికొనెదను.

పెద్దవసం—అలాగున చేయుము. నన్నీ ప్రకారముగా పరిభవించినందుకు ధననష్టమున కయిన నొప్పుకొనియెదను.

(అందఱును వెళ్లుచున్నారు,)

ద్వితీయరంగము గృహ ము నందలి వీధిసావడి.

[సుభద్రయు చిన్నవసంతకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—వసంతకా! నీవీప్రకారముగా పెనిమిటి కుండవలసిన ధర్మమును మఱచిపోవచ్చునా? నాఅప్పగారిని ధనం నిమిత్తమే పెండ్లాడిన పక్షమున, ఆధనమునిమిత్తమయినా తిన్నగాచూడు. నీ ప్రేమ మరివకచోట వున్నపక్షమున, ఆపని దొంగతనంగా చెయ్యి. నీలోపల వున్నఅభిప్రాయం పయికి తెలియనియ్యక మనసులో నయినా దాచుకో. చల్లని మొవుపూచి, తియ్యగా మాట్లాడి, నీకృత్రిమము కనపడకుండా నైనా వుంచు. నీ మనసులో యేదోషంవున్నా పయికయినా వేషం బాగావెయ్యి. చాటున నీయిష్టంవచ్చినట్లుచేసినా అది పయికి కనపర్చవలసిన అవసరం యేమున్నది? లోపల ద్రోహం చెయ్యడమేకాకుండా పయికికూడా అప్రియంగా మాట్లాడుతూ వుంటే, నీవు రెండుదోషాలు చేసినవాడవవుతావు. దుశ్చేష్టలుపరుష వాక్యములవల్ల రెట్టింపుగా బాధపెడతవి. అయ్యో! మా అప్పస్థితి చూస్తే నాకెంతో విచారంగా వున్నది! ఆడవాళ్ళముగనుక మేము యేమాటచెపితే ఆమాటలే నమ్ముతాము; మమ్మల్ని మాటలచేతనైనా సంతోషపెట్టి నిజంగా మామీఁద ప్రేమవున్నట్టయినా నటించరాదా? ఎలాగయినా లోపలికివచ్చి మాఅప్పగారికి ధైర్యంచెప్పి

వోదార్చి భార్యవని పిలువు. నీ మంచిమాటలవల్ల ఒకరిదుఃఖం పో గొట్టఁ గలిగినప్పుడు మనసులో లేనిది కొంచెంచెప్పడం పాపంకాదు.

చిన్నవసం—ఓ ప్రియురాలా! నా పేరు నీవెఱిఁగినను నీపేరు నే నెఱుఁగను గనుక నిన్నాలాగున పిలిచినందుకు క్షమించు. మాయ లును వేషములు నుపదేశించుటకు నీవు మహోపాధ్యాయురాలవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు! మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయికొకటి మాటాడుమని నాకు నేర్పుచున్నావా? సత్యమునే పలుకుట కల వాటుపడిన నా నిర్మలమయిన మనస్సును సత్యమునుండి మళ్ళించుట కయి నేలవృథా శ్రమపడియెదవు? నీవు దేవుఁడయి నామనస్సును క్రొత్తగా సృష్టించఁగలశక్తి నీకు వచ్చినట్టయితే, అప్పుడు నా మతి మాఱునేమో గాని యిప్పడు న్యాయమార్గమునుండి ఆవగింజంతయు మళ్ళదు. ఇప్పుడు నేనున్నప్రకారముగా నీ యప్పగారెంత కన్నుల వెంబడిని నీరు గార్చినను నాభార్య కాదనియు, ఆమెను నే నెప్పు డును వివాహము చేసికోలేదనియు నేను దృఢముగా నెఱుఁగుదును. నా ప్రియురాలా! నీ యప్పగారి కన్నీటిసముద్రములో నన్ను ముంచి వేయుటకు ప్రయత్నింపకు. నీ వొకవేళ నిన్ను వరించుమని కోరిన యెడల నే నొప్పుకొందును. నీ ముంగురులను ఉరిత్రాళ్ళతో నన్ను కట్టివేయుము, నే నిప్పుడు నిన్ను భార్యగా పరిగ్రహించి నీకుబద్ధుఁడ నయి యుండెదను.

సుభ—నీకు పిచ్చియెత్తిందా యేమిటి? ఆలాగున మాట్లా డుతూ వున్నావు!

చిన్నవసం—నాకు పిచ్చియెత్తలేదుగాని కొంతవఱకు మతి భ్రమించినది. ఎందుచేతనో మాత్రము నేను చెప్పలేను.

సుభ—ఆమతిభ్రమ నీదృష్టిదోషంవల్లనే సంభవించినది.

చిన్నవసం—అదృష్టిదోషము నీ చేరువనుండి సూర్యకాంతి వలె మిఱుమిట్లుగొలుపునీరూపమును జూచుటవలన నేసంభవించినది.

సుభ—నీవు నా కేసిచూడక యెవరి కేసిచూడవలెనో వారి కేసి చూడు. నీదృష్టిదోషం నిమిషంలో పోతుంది.

చిన్నవసం—ప్రియురాలా! చీఁకటివంక చూచుటకంటె కన్నులు మూసికొనుట యుత్తమము.

సుభ—'ప్రియురాలా!' అని నన్నెందుకు పిలుస్తావు? ఆ పేరుతో నా అప్పగారిని పిలువు.

చిన్నవసం—నీఅప్ప కేవలము సోదరియే.

సుభ—నాకు సోదరియే.

చిన్నవసం—కాదు నాకును. నీవే నాకు ప్రియురాలవు. నీవే నా ప్రాణమునకు ప్రాణమవు.

సుభ—ఇదంతా నాసోదరివిషయంలో వుండవలెను. ఇది వలకు లేకపోయినా అలావుండవలెను.

చిన్నవసం—నాప్రియురాలా! నీవే నాప్రియురాలవని చెప్పు. నేను నీవాఁడను; నాప్రేమ నీమీఁదనున్నది. నా జీవితకాలమును నీతోఁ గడపెదను. ఇంకను నీకును వివాహము కాలేదు. నాకును వివాహము కాలేదు. నన్ను పాణిగ్రహణము చేసికొమ్ము.

సుభ—ఈపాటి యీమాటలుచాలించు. మాఅప్పనునీవద్దకు తీసుకవస్తాను. ఆమెతో మంచిమాటలాడి ఆమెనుసమాధానపఱుచు.

(అని వెళ్ళుచున్నది)

[లోపలినుండి చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చిన్నవసం—అదేమిలక్ష్మణా! అంత వేగముగా పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నావు!

చిన్నలక్ష్మి—మీరు దస న్నెరగరా? నేను లక్ష్మినేనా? నేను మీ సేవకుణ్నేనా? నేను నేనేనా?

చిన్నవసం—నీవు లక్ష్మివుండవే. నీవు నా సేవకుండవే. నీవు నీవే.

చిన్నల—నేను గాడిదను; నేను ఆడదాని దాసుణ్ని నేను నేను కాను.

చిన్నవసం—ఆడుదాని దాసుండ వెట్లయినావు? నీవు నీవు కాకపోవుట యేమి?

చిన్నల—దేముడితోడు. నేను నేను కాను. నేనొక స్త్రీ వాణ్ని—ఎవత్తో నామీద పడుతుంది; నాదగ్గరకు వస్తుంది; నన్ను తనవాణ్నంటుంది.

చిన్నవసం—నీ వేలాగున తనవాఁడవన్నది ?

చిన్నల—నన్ను మృగంక్రింద కట్టివేసి నన్ను తనవాణ్నిగా చేసుకొన్నది. నేను పశువునని నాఅభిప్రాయం కాదు; అదిశుద్ధపశువు గనుక దానికి మొగుణ్నయితే నేను పశువును కాకపోతానా?

చిన్నవసం—అది యెటువంటిది?

చిన్నల—బహు పెద్దమనిషి. పగలుచూస్తే రాత్రి కలలోకి వస్తుంది. అది కట్టుకున్న బట్టలు బండెడు కర్రలు పెట్టి తగలబెట్టినా తగులఁడవు. దాని వంటినున్న చమురుతో యీపూర్తంతా అయిదు రోజులు దీపాలు వెలిగించుకోవచ్చును.

చిన్నవసం—అది బహు యోగ్యురాలా?

చిన్నల—పెద్దమనిషి అంటే నాఅభిప్రాయం అది కాదు. అది పొడుగెంతో వెడల్పు అంతేవున్నది. అది భూదేవివలె గుండ్రంగా వున్నది. దానిపేరు గొరట!

చిన్నవసం—అదియే భూదేవి యయిన పక్షమున పర్వతము లెక్కడనున్నవి ?

చిన్నల—పిరుదులే పెద్దపర్వతాలు.

చిన్నవసం—మరి సముద్రములేవి ?

చిన్నల—కళ్ళూ చెవులూ మహాసముద్రాలు.

చిన్నవసం—నదులేవి ?

చిన్నల—రోమకూపాలలోనుంచి వచ్చేచెమట వెయ్యినదుల పెట్టుగా వున్నది.

చిన్నవసం—అడవులేవి ?

చిన్నల—తలంతా యీతరుప్పలాగువుండి మహారణ్యంగా కనపడుతుంది. ఆగ్రామదేవత, ఆనూకాలమ్మ, ఆరాక్షసి నన్ను తన మొగుడంటుంది; నాపేరుపెట్టి పిలుస్తుంది; నన్ను కాగలించుకోవచ్చే టప్పటికిభూతమని జడిసి తప్పించుకొని పారిపోయివచ్చి యివతలఁబడి ప్రాణాలు దక్కించుకున్నాను.

చిన్నవసం—ఇఁక మన మిక్కడ నుండఁగూడదు. తత్క్షణము వెళ్ళి యెంత కేవునకయినను సరే యొకబండిని కుదుర్చుకొనిరా. మన కెంత చచ్చుయెడ్లబండి దొరకినను, ఈరాత్రి మన మీగ్రామములో నిద్రచేయఁగూడదు. నీవు మరల వచ్చినదాఁక నేనంగడివీధిలోతిరుగు చుండెదను. వేగిరమువచ్చి నన్ను కలిసికో. ఈ గ్రామములోని వా రందఱును మనల నెఱిఁగియు మన మొక్కరినిఎఱుఁగకయున్నప్పుడు మన మతిశీఘ్రముగా మూటయుముల్లెయుకట్టుకొని లేచిపోవలసినదే.

చిన్నల—వెళ్ళామనని నన్నుపట్టుకొన్న బ్రహ్మరాక్షసి చేతులోనుంచి తప్పించుకోవడం గలిగితే పెద్దపులినోట్లోనుంచి తప్పించుకొన్న లేడిలాగు పరుగెత్తుతాను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

చిన్నవసం—(తనలో) ఈపట్టణములోదయ్యాలపోతులుతప్ప మఱి యెవ్వరును కాపుర ముండరు. కాఁబట్టి యీయూరు విడిచి నే

నెంత వేగిరము వెళ్ళిన నంతమంచిది. నన్ను మగఁడని పిలిచిన దాని పేరు దలఁచుకొన్న నాదేహము కంప మెత్తుచున్నది. అయినను సౌదర్యరాశి యైనయామె చెల్లెలుమాత్రము తన మృదుమధుర వాక్యములచేతను విలాసముచేతను హావభావాదులచేతను నామన స్సును తనవశము చేసికొన్నది.

[చంద్రహారముతో విశ్వకర్మ ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

విశ్వ—వసంతకా!

చిన్నవ—అవును నాపేరు వసంతకుఁడే.

విశ్వ—ఆసంగతి నాకు బాగా తెలుసును. ఇదుగో మీరు తెమ్మన్నచంద్రహారము. మెఱుగుపెట్టడం వేగిరం కాకపోవడంచేత యింతసే పాలస్యమయింది.

చిన్నవ—నీయిష్ట మేమి? నేనిది యేమి చెయ్యను?

విశ్వ—మీకోసం చేసినాను మీయిష్టం వచ్చినట్టు చేసు కోండి.

చిన్నవ—నాకోసరమే చేసినావా? నే నెప్పుడును చేయుమన లేదే.

విశ్వ—ఒకమాటు కాదు; రెండుమాట్లు కాదు; యిరవై మాట్లు చెప్పినారు. ఇది మీయింటికి వేగిరం పట్టుకొనివెళ్ళి మీ భార్యను సంతోషపెట్టండి. నేను సాయంకాలం భోజనంవేళకు మీ యింటికి వచ్చి దీనిసొమ్ము పట్టుకువెళుతాను.

చిన్నవ—కొంచెము సేపుండి సొమ్మిప్పుడే పుచ్చుకో లేక పోయినపక్షమున నీకు చంద్రహారమును నేనుకూడ మరల కన పడను.

విశ్వ—(చిఱునవ్వు నవ్వి) నాసొమ్మెక్కడికీ పోదు. మీరు మహాచిత్రమయినమనుష్యులు. నేనిప్పుడు వెళ్ళిపోతాను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

చిన్నన—(తనలో) నాకీమాయయేమో తెలియకుండ నున్నది. ఇంత మంచిచంద్రహారము నూరక యిచ్చెదనన్నప్పు డెంత తెలివితక్కువవాఁడును తన కక్కఱలే దనఁడు. ఈప్రకారముగా వీధులలో బంగారుగొలుసులు దొరకుచున్నప్పుడు, ఇక్కడ నెవ్వరును కష్టపడనక్కఱ లేదు. నేనంగడివీధికి వెళ్ళిలక్ష్మణునికొఱకై యెదురు చూచుచుండెదను. వాఁడు బండి కుదుర్చుకొని వచ్చినపక్షమున, అక్కడనుండియే వెళ్ళిపోయెదను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.

చతుర్థాంకము.

ప్రథమరంగము—పురవీధి.

[ఒకవర్తకుఁడును, విశ్వకర్మయు, ఒకరాజపురుషుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వర్త—నేను నీకు సొమ్ము బదులిచ్చి సంవత్సరము దాటి పోయినది. అప్పటినుండియు నేను నిన్నేమియు సొమ్మునిమిత్తమయి తొందరపెట్టలేదు. నేనిప్పు డకస్మాత్తుగా హస్తినాపురమునకు వెళ్ళవలసినపని తటస్థించి యవశ్యముగా సొమ్ము కావలసివచ్చినది. గాని లేనిపక్షమున నేనిప్పుడురహితము సొమ్మునిమిత్తము నిన్నింత నిర్బంధ పెట్టకయేపోదును. కాఁబట్టి వెంటనే సొమ్మిచ్చివేయుము. లేనిపక్షమున, ఈరాజపురుషుఁ డిప్పుడు నిన్నుపట్టుకొని ధర్మస్థానమునకు తీసికొని వెళ్లును.

విశ్వ—నేను నీకు బాకీవున్నంతసొమ్ము నాకు వసంతకుఁడు యివ్వవలసివున్నది. నిన్ను కలుసుకోవడానికి ఒకగడియముందే నేనతనికి చంద్రహారం యిచ్చినాను. అయిదుగంటలవేళ నాకతఁడు సొమ్ము యిచ్చివేస్తాడు. నన్ననుగ్రహించి ఒక్కపర్యాయము నీవతని యింటిదాకా నాతోకూడా వస్తే నీసొమ్ము నీకిచ్చివేసి నాపత్రం నేను పుచ్చుకుంటాను.

[పెద్దవసంతకుఁడును, పెద్దలక్ష్మణుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాజపుత్రు—మీ రాయనయింటికి వెళ్ళవలసినశ్రమ తప్పిపోయింది. అదుగో వసంతకుఁడే యిలాగు వస్తూవున్నాఁడు.

పెద్దవ—నేను కంసాలియింటికి వెళ్లెదను; ఈలోపుగా నీవంగడికివెళ్ళి పేకబెత్త మొకటికొని తీసికొనిరా. నన్ను మధ్యాహ్నము లోపలికి రాకుండ తలుపు వేయించినందుకయి నీయజమానురాలిని, తలుపు తీయనందుకయి పరివారమును, శిక్షింపవలెను. అదుగో విశ్వకర్మ వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు వేగిరము వెళ్ళి బెత్తము కొని యింటికి పట్టుకొనిరా.

పెద్దల—ఒక్కబెత్తము కాదు; మీకు కావలిస్తే వెయ్యి బెత్తాలుకొని తీసుకువస్తాను. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

పెద్దవ—నిన్ను నమ్ముకొన్నవాఁడు చక్కఁగా నే బాగుపడును. నేను నీకొఱకును చంద్రహారముకొఱకును నీమాటను నమ్ముకొని యెంతోసేపు కాచుకొనియున్నాను. ఎంతసేపు కనిపెట్టుకొనియున్నను నీజాడగాని చంద్రహారముజాడగాని కనపడలేదు. చంద్రహారము వేగిర మిచ్చినపక్షమున నీతో పని యుండదని మొగము చాటువేసినావా యేమి?

విశ్వ—మీహాస్య మిప్పుడు మానివెయ్యండి. బంగారం యెంతయెత్తో యేవన్నో, కూలి యెంతో, అంతా పద్దువ్రాసి యిదుగో తెచ్చినాను. మీరు యివ్వవలసినమొత్త మంతా నేనీయన కివ్వవలసినదానికంటె మూడురూపాయలు యెక్కువగా వుంటుంది. ఈయన దూరదేశము వెళ్ళవలసి యీసొమ్ముకోసమేనిలిచివున్నాడు. వేగిరం సొమ్మిచ్చి మమ్మల్ని పంపివెయ్యండి.

పెద్దవ—ఇప్పుడు నేను సొమ్మిక్కడకు తీసికొని రాలేదు; అంతేకాక నాకు గ్రామములోకొంచెముపని యున్నది. నీవీయనను మాయింటికి తీసికొనివెళ్ళి, చంద్రహారము నాభార్యచేతికిచ్చి నే నిమ్మన్నానని సొమ్మడిగి పుచ్చుకో. ఒకవేళ నేనును మీరక్కడ నుండఁగానే రావచ్చును.

విశ్వ—అలాగయితే చంద్రహారము మీరే తీసుకు వస్తారా?

పెద్దవ—నేను తీసికొని వెళ్ళను. ఒకవేళ నేను వేగిరం రాక పోదునేమో నీవే తీసుకొని వెళ్ళు.

విశ్వ—మంచిది నేనే తీసికొని వెళుతాను. చంద్రహారం యిప్పుడు మీదగ్గిర వున్నదా?

పెద్దవ—నాదగ్గఱ లేకపోయిన నీదగ్గఱ నున్నది. ఇప్పుడునీవద్ద లేనిపక్షమున సొమ్ము లేకుండ నీవు మరల వచ్చినదారిని వెళ్ళవలసి వచ్చును.

విశ్వ—దయచేసి చంద్రహారం వేగిరం యివ్వండి. ఈయన సిద్ధంగా ప్రయాణం కట్టుకొనివచ్చినాఁడు. ఆలస్యంచేస్తేముహూర్తం మించిపోతుంది. వేగిరం పంపించనందుకుయీయననన్ను దూషిస్తారు.

పెద్దవ—సరి! సరి! వ్యవహారము చక్కఁగానే కుదిరినది. అన్నప్రకారముగా చంద్రహారము నీవు తీసికొనిరానందునకయి నేను

కూకలు వేసిపోదు నని తప్పించుకొనుటకై నీవీపన్నుగడ పన్నినావు. నీవు ముందుగానే యిచ్చుట కారంభించనియెడల, వేళకు తీసుకొని రానందునకు నేను నిన్ను తిట్టుదు ననుకొన్నావా?

వర్త—కాలము వ్యర్థముగాపోవుచున్నది. శీఘ్రముగా నన్ను పంపివేయవలెను.

విశ్వ—ఆయన నన్నేలాగు తొందర పెడుతున్నారో విన్నారా? చంద్రహారము—

పెద్దవ—కంఠశోష యెందుకు? నాభార్యచేతి కిచ్చి సొమ్ము పుచ్చుకో.

విశ్వ—రండిరండి. ఇంతకుమునుపే మీచేతికి చంద్రహార మిచ్చినానుగదా? ఆచంద్రహారమయినా లేకపోతే మఱివకవస్తువు యేదైనా ఆనవాలిచ్చి పంపండి.

పెద్దవ—ఛీ పో. నీవు నరస మతివిస్తారము చేయుచున్నావు. చంద్రహార మెక్కడ నున్నది! ఏదీ నన్ను చూడనిమ్ము.

విశ్వ—నాకవతల కావలసినంతపనివున్నది. యీప్రకారంగా మీతో పరాచకము లాడుతూ కూర్చోవడానికి నాకు తీరుబడిలేదు. నాకు మీరు సరియైనప్రత్యుత్తరం యిస్తారా యివ్వరా? లేకపోతే మిమ్మల్ని యీరాజపురుషుడికి వప్పగిస్తాను.

పెద్దప—నీకు నేను ప్రత్యుత్తర మియ్యవలెనుగా! ఏమని ప్రత్యుత్తర మిమ్మన్నావు?

విశ్వ—చంద్రహారంనిమిత్త మీరు నాకివ్వవలసినసొమ్మిచ్చి వెయ్యండి.

పెద్దవ— నీవు చంద్రహారమిచ్చినదాంక నీకు నేనుసొమ్మియ్య నక్కఱలేదు.

విశ్వ—గడియ నీపటిక్రింద మీ కిచ్చి వేసినాను.

పెద్దవ—నీవు నాకియ్యలేదు; నీ వామాటయే మరల మరల ననుచుండుటవలన నా గౌరవమునకు లోపము తెచ్చుచున్నావు.

విశ్వ—లేదనడంవల్ల నాపరపతికే మీరు భంగం కలిగిస్తూ వున్నారు. మీమాట నిజమనితోస్తే నా కెక్కడయినా పరపతి పుడుతుందా?

వర్త—ఓయి రాజపురుషా! క్రమప్రకారముగా నీ వీ కం సాలిని పట్టుకో.

రాజ—దొరతనమువారి యుత్తరవుప్రకారముగా నీవు ధర్మ స్థానమునకు నడువు. తిరుగుబాటుచేస్తే నీకు శిక్ష అవుతుంది.

విశ్వ—యింగువల్ల నాకుమానభంగంవస్తుంది. నాబదులుగా సొమ్మివ్వడాని కయినా వప్పుకోండి. లేకపోతే నాపరువు పోయే టప్పుడు మీపరుమాత్రం వుంచుతానా? భత్యంయిచ్చి మిమ్మల్ని కూడా యీరాజపురుషుడిచేత పట్టుకునేటట్టు చేస్తాను.

పెద్దవ—నాకియ్యని వస్తువునకయి సొమ్మిచ్చుటకు నే నెన్నం డయిన నొప్పుకొందునా? ఓ బుద్ధిహీనుఁడా! నీ చేతనైనపక్షమున నన్నుకూడ పట్టుకొనునట్లు చేయుము.

విశ్వ—ఓరాజపురుషా! నీ భత్యం యిదుగో నా ఫిర్యాదు ప్రకారంగా ఈయనను పట్టుకొని న్యాయస్థానమునకు తీసుకొపరా. ఇంత బహిరంగముగా నన్నవమానపరచినందుకు ఈయన మర్యాద మాత్రము నేను నిలుపుతానా?

రాజ—ఇతని అభియోగము మీరు విన్నారా? మీరు కూడ ధర్మస్థానమునకు నడవండి.

పెద్దవ—నేను జామీనిచ్చువఱకును నీకు లోబడియెదను.—

ఓరీ! నీదు కాణాచులో నున్న బంగారమంతయు ఈవ్యవహారముతో పోయి నీకు ముష్టిచెంబు చేతికి వచ్చునులే.

విశ్వ—కనీలే. మీ బెదరింపు కాదాము. ఈపట్నం రాజు యేలుతూవున్నాఁడుగాని ముండ యేలడం లేదు. వ్యవహారంలో గెలిచి మీవద్ద వడ్డీతోకూడా సొమ్ము పుచ్చుకుంటానుగాని వదిలి పెట్టను.

[చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చిన్నల—మధుర వెళ్ళడానికి బండి సిద్ధంగా వున్నది; నేను మీకోసం మంచిబండి కుదర్చి వచ్చినాను. మీరు రావడమేఅవశిష్టం. సెలవయితే మనసామాను బండిలో వేయిస్తాను.

పెద్దవ—నీకు పిచ్చి యెత్తినదా యేమి? మధుర వెళ్ళుట కేబండి సిద్ధముగా నున్నది?

చిన్నల—మీరు నన్ను కుదుర్చుకుని రమ్మన్నబండి.

పెద్దవ—నీవు త్రాగుబోతువుగా కనఁబడుచున్నావు! నిన్ను బెత్తము తెమ్మని పంపినాను.

చిన్నల—కాదండి. మీరు నన్ను బండికోసమే పంపినారు.

పెద్దవ—ఇప్పుడు నీతో వివాదమాడుటకు నాకు తీఱుచు. నేను చెప్పినమాటలు తిన్నగా వినుచుండుటకై తరువాత నీకు బుద్ధి చెప్పెదను. మాఱుమాటాడక తిన్నగా సీతయొద్దకు వెళ్ళి, ఈతాళపుచెవి దానిచేతికిచ్చి, నగలపెట్టెలో పట్టుగుడ్డతో కట్టినరూపాయలమూట వేగిరము నేనిమ్మన్నానని చెప్పి పట్టుకొనిరా రాజభటులు నన్ను పట్టుకొన్నారనియు, ప్రాతిభావ్య మియ్యనియెడల నన్ను కొట్టులో పెట్టుదురనియుఁ జెప్పు. మాఱుమాట చెప్పక పరుగెత్తు—రాజపురుషా! సొమ్ము వచ్చులోపల మనము మెల్లఁగా నడచుచుందము;

ర మ్మా. (వర్తకుడును, విశ్వకర్మయు, రాజపురుషుడును, పెద్దవసంత కుడును వెళ్ళుచున్నారు.)

చిన్నల—సీతయింటికా మళ్ళీ వెళ్ళడము! అక్కడికి వెళితే గౌరి నన్ను మొగుణ్ణని మళ్ళీ పట్టుకుంటుంది. ఈమాటు దాన్ని వది లించుకొని రాలేను. నాకు యిష్టం లేకపోయినా వెళ్ళమన్నచోటికి వెళ్ళక తప్పదు. సేవకు లెప్పుడూ పరాధీనులు. (అని వెళ్ళుచున్నాడు)

ద్వితీయాంకము — పెద్దవసంతకుని గృహముందు.

[సీతయు, సుభద్రియు, ప్రవేశించు చున్నారు.]

సీత—సుభద్రా! ఆయన నిన్నాప్రకారంగా నీమీద మోహంకనపటిచేమాట లన్నారా? ఆయన మనస్ఫూర్తిగానే ఆలా గన్నారో, లేక హాస్యానికే అన్నారో చూపులవల్లనూ ముఖచేష్టల వల్లనూ నీవు బాగాకనిపెట్టినావా? ఆయన గంభీరంగా చూచినాడా? తెల్ల తెల్ల పోయి చూచినాడా? ముఖం విచారంగా వున్నదా? సంతోషంగా వున్నదా! అతనిమన స్సెన్నైనా ముఖలక్షణమునుబట్టి తెలుసుకో తగివున్నదో లేదో చెప్పు.

సుభ—అతడు మొట్టమొదట నీవు తనకు భార్యవే కా వన్నాడు.

సీత—నన్ను వివాహమే చేసుకోలేదన్నాడుగా! ఏమిపాపము పండినదీ!

సుభ—అటుతరువాత తా నీవూరికి క్రొత్తవాణ్ణని ప్రమా ణము చేసినాడు.

సీత—అంత ఆప్రమాణానికికూడా లోబడ్డాడుగా!

సుభ—అప్పుడు నేను నీపక్షంగా మాట్లాడినాను,

సీత—అతఁడేమి చెప్పినాఁడు?

సుభ—నీమీఁద ప్రేమ వుంచవలసిందని నేను వేడుకుంటే తాను నామీఁద ప్రేమ వుంచుతానని నన్ను వేడుకోవడము మొదలుపెట్టినాఁడు.

సీత—అతఁడు యేమిషమీఁద నిన్ను మోహిస్తానన్నాఁడు?

సుభ—సౌభాగ్యుఁడయినవాఁడు లోకవధువు నాశ్రయించినట్టు గానే. నాకేమిషా కనఁపడలేదు. అతఁడు మొట్టమొదట నా సౌందర్యము వర్ణించి, తరువాత నాసంభాషణ పొగడినాఁడు.

సీత—నీవు నాదగ్గర కపటంవిడిచే చెపుతూవున్నావా? నీవేమైనా దురుద్దేశంతో—

సుభ—శాంతించు. నీ వలాగంటి మాట లనఁబోకు.

సీత—ఇంతవఱకు జరిగినతరువాత నేనేలాగు శాంతంవహించగలను? నామనసు వూరుకుందామన్నా నానోరు వూరుకుండదు. అతఁడు నీతిమాలినవాఁడు: క్రూరుఁడు; ద్రోహి; పాతకుఁడు; చండాలుఁడు; అతని మొగం చూడరాదు.

సుభ—అటువంటివాడినిమిత్తమయి ఆశపడడం యెందుకు? ఎవత్తో అతని కాశపడ్డదని అనుమానపడడం యెందుకు? అటువంటి దుర్మార్గుఁడు వదిలిపోవడమే నీకు క్షేమం.

సీత—నామనస్సు నావాక్కువలె లేదు. నోరు తిడుతూవున్నా మనస్సు అతనికోసమే ఆశపడుతూవున్నది.

[చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చిన్నల—(రోఁజుచు) ఇదుగో తాళంచెవి. నగలపెట్టెలో రూపాయలమూట—వేగిరం పట్టుకు రా?

సుభ—ఆలాగున వగరుస్తున్నా వేమి?

చిన్నల—వేగిరం పరుగుత్తుకొని రావడంవల్ల.

సీత—నీ యజమాను డెక్కడ? ఆయన సుఖంగా వున్నారా?

చిన్నల—లేదు. ఆయన చిక్కులో పడ్డాడు. యమకింకరుడి వంటివా డెవడో అతణ్ని పట్టుకొని తీసుకపోతూ వున్నాడు; మెళ్లో బిళ్ళ వున్నది; అక్కడికి వెళ్ళి పుళ్ళీవదిలి రాను; నా ఒళ్ళు భయంవేస్తూ వున్నది.

సీత—భయంవదిలి తిన్నగా చెప్పు ఏమిజరిగినది?

చిన్నల—ఏమిజరిగిందో నాకు తెలియదు. నా యజమానుణ్ని రాజపురుషుడు పట్టుకొని తీసుకొని వెళుతూ వున్నాడు.

సీత—ఏమీ! ఆయనను పట్టుకున్నారా? ఎవరిఫిర్యాదుమీద?

చిన్నల—ఎవరి ఫిర్యాదుమీద పట్టుకున్నారో నాకు బాగా తెలియదు. ఆయనను రాజభటుడు తీసుకుని వెళుతూ వున్నాడు. నాకది బాగా తెలుసును. విడుదల కావడానికి సగలపెట్టెలో వున్న సొమ్ము నీవు యిస్తావా లేదా?

సీత—సుభద్రా! పెట్టెతాళం తీసి రూపాయలమూట పట్టుకొనిరా. (అని తాళముచెవి యిచ్చుచున్నది.)

సుభ—(పుచ్చుకొని) ఇప్పుడేవస్తాను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

సీత—అద్భుతంగావున్నది! నాకు తెలియకుండా ఆయన అప్పెక్కడ చేసినారు? ఏదైనా పత్రం వ్రాసి యిచ్చినారా?

చిన్నల—పత్రం కాదు నగ-నగ.

సీత—యేమినగ?

చిన్నల—నా కదంతా నీతో చెపుతూ కూర్చోవడానికి అవకాశం లేదు. వేగిరం వెళ్ళవలెను. నేను యింటికి బయలుదేరేటప్పటికే రెండుఘంటలయింది; ఇప్పుడిప్పుడే వంటిఘంట వేసినారు.

సీత—యేమి? నీకోసం కాలం వెనక్కు పోతూవున్నది.

కాబోలును! నేను యిదివర కెప్పుడూ రెండుఘంటలు వేసినతరువాత వంటిఘంట వెయ్యడం వినలేదు.

చిన్నల—రాజభటులు పట్టుకుంటే తప్పకుండా కాలమంతా మారిపోతుంది.

సీత—కాలానికి రాజభటులఆజ్ఞ యేమిటి?

చిన్నల—నీవు వినలేదా యేమిటి? రాజభటులను చూస్తే దొంగ వెనక్కు పాటిపోతాడు. కాలమూ దొంగవంటిదే. అది యెవ్వరికీ తెలియకుండా మెల్లిగా వచ్చివున్నట్టేవుండి మనుష్యులనే యీలోకంలోనుంచి యెత్తుకుపోతుంది. అలా దొంగతనం చేసేటప్పుడు రాజభటులను చూస్తే కాలంమాత్రం వెనుకకు పోదా?

[రూపాయలమూటతో సుభద్ర ప్రవేశించుచున్నది.]

సీత—లక్ష్మణా! అదుగో రూపాయలమూట. జాగ్రతగా తీసుకునివెళ్ళి తక్షణం నీ యజమానుణ్ణివదిలించి యింటికితీసుకునిరా. సుభద్రా! నామనసులో యెలాగో వున్నది. లోపలకువెళుదాము రా.

(అని వెళ్లుచున్నారు.)

చిన్నల—(తనలో) దేవుడా! వీళ్ళచేతులలో పడక యిప్పటికి బ్రతికి యివతల పడ్డాను. ఇక యిక్కడ నిలవకుండా పరుగెత్తుతాను.

(అని వెళ్లుచున్నాడు.)

తృతీయరంగము—ఒకవీధి.

[చిన్నవసంతరాయడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చిన్నవస—(తనలో) నన్నెప్పుడో యెఱిగినవారివలెనే యిక్కడివారందఱును నాకు దండము పెట్టుచున్నారు; అందఱును నన్ను పేరుపెట్టి పిలిచి పలుకరించుచున్నారు; కొందఱు నాకు సొమ్మియ్య వచ్చుచున్నారు; కొందఱు భోజనమునకు పిలుచుచున్నారు;

కొందఱు తమకు నేను చేసినయుపకారమున కని వందనములు చేయు చున్నారు; కొందఱు కానుకలయి మంచిమంచివస్తువులను దెచ్చి చూపు చున్నారు. ఇంతకుమునుపె యొకకట్టుపనివాఁడు నన్ను తన యింటికి పిలుచుకొనిపోయి, నానిమిత్తమయి కొన్నవని కొన్నిపట్టు గుడ్డలనుచూపి, నాశరీరమునుబట్టి కొలఁత పుచ్చుకొన్నాఁడు. ఇదంతయు చూడఁగా నీపట్టణములో మళయాళమంత్రగాండ్రు తప్ప మఱి యెవ్వరును కాపుర ముండనట్టు కనఁబడు చున్నది.

[చిన్నలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

చిన్నల—నన్ను తెమ్మనిపంపిన రూపాయ లివిగో; మీరా యమదూతను వదల్చుకున్నారా?

చిన్నవ—ఇవి యెక్కడి రూపాయలు? ఏయమదూత?

చిన్నల—యమలోకంలో వుండే యమదూత కాదు; భూలోకంలోవుండే యమదూత. సన్నపాటిపులిచర్మం మెడలో వేసుకుని వూళ్ళోవాళ్ళప్రాణాలన్నీ తీస్తాడూ—అతఁడు. ఇందాకా పిశాచం లాగున మిమ్మల్ని పట్టుకొని తీసుకు వెళుతూ వున్నాఁడు.

చిన్నవ—నీమాట లేమియు నాకు తెలియు లేదు.

చిన్నల—ఇదే తెలియలేదా? నాకు స్పష్టంగా తెలుస్తూ వున్నవి. మెళ్ళోకోలికి వెండిబిళ్ళ వేసుకొనితిరుగుతాడు; అప్పుపుచ్చుకొని యెగఁబెట్టినవాళ్ళనూ, నేరాలు చేసినవాళ్ళనూ, తన కేమీ యివ్వనివాళ్ళనూ పట్టుకుంటాడు. అతణ్ని మీరు యెరగరా?

చిన్నవ—రాజభటుఁడని నీ యభిప్రాయమూ యేమి?

చిన్నల—అవు నతఁడే.

చిన్నవ—నీపిచ్చిమాటలింతటితో కట్టిపెట్టు. ఈదినమున వెళ్లెడి బండి యేదైనదొరకినదా? మనమీరాత్రిప్రయాణమైవెళ్ళవచ్చునా?

చిన్నల—బండికుదిరి సిద్ధంగా వున్నది. మీ దేఆలస్య మని రెండుగడియలక్రిందనే మీతోవచ్చి చెప్పలేదా? అప్పుడు బంట్రోతు మిమ్మల్ని తీసుకు వెళుతూవుండడంచేత తొందరలోవుండి తిన్నగా జవాబు చెప్పినారు కారు. మిమ్మల్ని విడుదల చేయించుకోవడానికి తెమ్మన్నరూపాయ లివిగో.

చిన్నవ—వీని మతిపోయింది. నేనును మతిపోయిన వాని వలెనే కనపడుచున్నాను. మే మిక్కడ మాయలలోపడి తిరుగు చున్నాము. మాపాలిటి భాగ్యదేవతవచ్చి మ మ్మీమాయాపత్సముద్ర ములోనుండి పయికి లేవదీసి గట్టున పడవేయ వలెనుగాని మా యంతట మేము లేవలేము.

[ప్రభావతి ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రభా—వసంతకా! మంచిసమయానికి కనపడ్డావు. నీకు కంసాలి కనపడ్డట్టున్నాడు. అదేనా నాకిస్తానన్న చంద్రహారము?

చిన్నవ—పిశాచమా! నన్ను మోసముచెయ్యక వెళ్ళిపో.

చిన్నల—అయ్యా! ఈమె పిశాచమా?

చిన్నవ—ఈమె పెనుభూతము.

చిన్నల—ఈవిడ భూతాలకన్నిటికీ ముత్తవతల్లిలాగు కనపడు తూవున్నది.

ప్రభా—యివేళ యజమానుడున్నూ సేవకుడున్నూకూడా మహా ఉల్లాసంగావున్నారు! నాతోవస్తారా? సాయంకాలంకూడా మాయింట్లోనే భోజనము చేస్తురుగాని.

చిన్నల—వెళ్ళవద్దు. వెళితే యీదయ్యం మనల్ని పట్టుకుని వదలదు; యెల్లకాలం పీల్చి పిప్పిచేస్తుంది.

చిన్నవ—ఓసి దయ్యమా! నన్ను భోజనమునకు రమ్మను

చున్నావా? నేను రాను వెళ్ళిపో. నీవు దయ్యాలపాలౌతువు.

చిన్నల—అలాగయితే మనకేదో దయ్యాన్ని పంపుచేస్తుంది. మంత్రం పారకుండా పళ్ళు పీకించి వెయ్యవలెను.

ప్రభా—మీరు మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ పుచ్చుకొన్న నా వుంగరం నాకిచ్చివెయ్యండి. వెళ్ళిపోతాను; లేకపోతే నావుంగరంలోని వజ్రానికి బదులుగా మీ రిస్తానన్న చంద్రహార మయినా యివ్వండి. నేను వక్క నిముషం యిక్కడవుండను.

చిన్నల—దయ్యా లెక్కడయినా కుంభం పొయ్యవలసినదనీ దిగదుడుపు పెట్టవలసినదనీ కోరుతవిగాని నగలు పెట్టమని కోరవు. ఈచండి దురాశా పాతకురాలు గనుక చంద్రహారం తెమ్మంటూ వున్నది.

ప్రభా—మాటాడ రేమి? మీరు మంచివారు; మోసం చెయ్యరు; నావుంగరమైనా చంద్రహారమయినా యేదోవకటి యియ్యండి.

చిన్నవ—ఓసి శిఖండీ! నా దేహము మండుకొనిపోవుచున్నది. మాటాడక వెళ్ళిపో—లక్ష్మణా! మనము వెళ్ళుదమురా.

చిన్నల—మంచివారికి మాటాడక పోవడమే మందని కాలికి బుద్ధి చెప్పడం చూచినావా?

(అని యిద్దఱును పరుగెత్తుచున్నారు.)

ప్రభా—(తనలో) సందేహంలేకుండా వసంతకుడికి పిచ్చి యెత్తింది; లేకపోతే యీప్రకారంగా మాట్లాడడు? నలభయివరహాలు చేసే నావుంగరం పుచ్చుకొని వానికి బదులుగా చంద్రహారం యిస్తా నన్నాడు. ఇప్పుడు రెండింట్లో యేదీ లేదంటూవున్నాడు. ఇంతేకాకుండా మధ్యాహ్నం భోంచేసేటప్పుడు తన్ను లోపలికి రాని

య్యేకూడా తనయింటితలుపులు వేసినారని పిచ్చికథవకటి చెప్పినాడు. యితనిపిచ్చ తెలుసుకొని పెళ్ళాము బుద్ధిపూర్వకంగానే తలుపులు వేయించి వుండును. నే నిప్పుడు తిన్నగా అతనియింటికి వెళ్ళి పిచ్చ చేత నాయింట్లో ప్రవేశించి బలవంతముగా నావుంగరం యెత్తుకొని పోయినాడని పెళ్ళాముతో చెప్పివస్తాను. యీసంగతి చెప్పితే నా వుంగరంపోయినా దానివెల నలభైవరహాలయినా వస్తవి.

(అని వెళ్ళు చున్నది.)

చతుర్థరంగము — నగరంతనని గృహసమీపమున వీధి

[పెద్దవసంతకుడును, ఒకరాజభటుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్దవ — నీవేమియు భయపడనక్కఱలేదు; నేనుపాఱిపోను; సాయంకాలంలోపల నే నియ్యవలసినసొమ్మిచ్చి నిన్ను పంపెదను. ఈదినమున నాభార్య నామీఁద కొంచెము కోపముగా నున్నది, అందుచేత నేను పంపినవర్తమానము వేగిరము నమ్మినది కాదు కాఁబోలును! ఈపట్టణములో రాజభటులు నన్ను ఋణమునిమిత్త మయి పట్టుకొన్నా రన్నమాట యామె చెవులకు వింతగా వినఁబడి నమ్మనర్హము కానిదిగా నుండును.

బెత్తము పట్టుకొని యింతలో పెద్దలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

అడుగో నేను పంపిన సేవకుఁడు వచ్చు చున్నాఁడు; అతఁడు సొమ్ము తీసికొని వచ్చియుండును—ఏమి? నేను తెమ్మన్నది తీసికొని వచ్చినావా?

పెద్దల — ఇదుగో బెత్తము తీసుకొని వచ్చినాను. (అని యియ్య బోవు చున్నాఁడు.)

పెద్దవ—ఇది కాదు. సొమ్మెక్కడ నున్నది?

పెద్దల—సొమ్ము నాదగ్గర లేదు; బెత్తం కొన్నవాడి కిచ్చి వేసినాను.

పెద్దవ—ఓరి భ్రష్టుఁడా! బెత్తము కొన్నవానికి నాలుగు వందలరూపాయలమూట యిచ్చినావా?

పెద్దల—నాలుగువందలరూపాయలమూట నేమిటి?

పెద్దవ—ని న్నెందుకు పంపినాను?

పెద్దల—నన్ను బెత్తమునిమిత్తం పంపినారు; బెత్తం తెచ్చినాను.

పెద్దవ—చిన్నగా అడిగినమాటకు సదుత్తరము చెప్పనందు కిప్పు డీబెత్తము నీవీపుమీఁద విఱుగవలెను. (అనికొట్టుచున్నాఁడు.)

రాజభటుఁడు—మీరు కోపంమాని శాంతం వహించవలెను.

పెద్దవ—ఆపదలో నున్నవాఁడను నేనా శాంతము వహించవలసినది?

పెద్దల—ఏమిటండీ? అలాగు—

రాజభ—వూరుకో; నోరుముయ్యి.

పెద్దల—నామీద కోపపడకపోతే ఆయనను కొట్టకుండా చెయ్యరాదా?

పెద్దవ—మొండిశిఖండీ! పరమనిర్భాగ్యుఁడా! నీకు తెలివి లేదురా?

పెద్దల—నాకు తెలివి తప్పివుంటే యీదెబ్బలు తెలియకనైనాపోను.

పెద్దవ—నీకు దెబ్బలు తగిలినవని తెలిసికొనుటలో తప్ప మఱియెందులోను నీకు తెలివి లేదు. నీవు గాడిదవు.

పెద్దల—నేనుగాడిదనే; యెంతవోర్పు గలిగి పనిచేస్తూవున్నా నాకు దెబ్బలు తగులుతూ వుండడంచేత నేను గాడిదనే.

[సీతయు, సుభద్రయు, దుర్గాదాసుమాంత్రికుఁడును
ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్దవ—అదిగో నాభార్యవచ్చుచున్నది; ఎగరుగానెళ్లుదము రండి.

పెద్దల—అమ్మా! చేతిలో బెత్తంచూచి జాగ్రతగా వుండు; దగ్గిరకు వస్తివా దెబ్బలు తగులుతవి. నాజ్యోతిషం నమ్మి దూరంగా వుండు;

పెద్దవ—నీవింకను నోరు మూసికొనవా?

(అని కొట్టుచున్నాఁడు.)

ప్రభా—నీవిప్పు డేమి చెపుతావు? నీ మొగుడు పిచ్చివాడవునా కాడా?

సీత—ఆయన చేస్తూవున్నదుర్మార్గం చూస్తే మరివకలాగు వూహించడానికి వీలు లేకుండా వున్నది.—దుర్గాదాసుగారూ! మీరు మంత్రవేత్తలుగదా? నా పెనిమిటిని పట్టుకున్నభూతాన్ని వదిలించి యథాప్రకారంవుండేటట్టుచేస్తిరా మీకునుంచిబహుమానంచేస్తాను.

సుభ—యెంతవికారంగా మనకేసి యెఱ్ఱబారి చూస్తూ వున్నాఁడో చూడు.

ప్రభా—అతికోపంచేత యెలావణకుతూవున్నాడో చూడు.

దుర్గా—నీచెయ్యి నా చేతికిచ్చి నాడి చూడనీ.

పెద్దవ—ఇదిగో చేయిచూడు. (అని చేయిచాపి) అవకతవక మాటలు ప్రేలినపక్షమున, ఈచెయ్యినీదౌడశుద్ధిచేయును.జాగ్రత్త.

దుర్గా—చేతిలో భూతనాడి ఆడుతూవున్నది. ఈయన దేహ

న్నాశ్రయించి వున్నవో భూతమా! నీపేరు చెప్పి వేగిరం వదిలి పో. వేగిరం వదిలి వెళ్ళని పక్షానికి నామంత్రశక్తిచేత నిన్ను సీసాలో దింపి మారణహోమం చేస్తాను.

పెద్దవ—ఊరుకో దయ్యాలపోతా! వూరుకో నాకు పిచ్చ యెత్తలేదు.

దుర్గా—నేనెరుగుదును; మీకు పిచ్చ కాదు; మీ దేహాన్ని గ్రహాంసోకి యిలా బాధపెడుతూ వున్నది. త్రిపురసుందరినైనా, భ్రమరాంబనైనా, జ్వాలానృసింహునైనా, శరభసాళ్వునైనా ప్రయోగించి నిమిషంలో మీకు గ్రహబాధలేకుండా చేస్తాను.

పెద్దవ—ఓరి పరమచండాలుండా! వీరందఱును నీకీప్రకార ముగా బోధించి నిన్నిక్కడకు తీసుకొని వచ్చినారా? ఈ యేడుపు మొగపు నిర్భాగ్యురాలు తలుపులు బిగించి వేసి నన్ను లోపలికి రాని య్యక ఎవనినో లోపల పెట్టుకొని సిగ్గులేక నాయింట నేప్రకార ముగా భోజనము చేసినది?

సీత—ఓ ప్రాణనాథా! ఈనాధ్యాహ్నం నీవు నాతో కలిసి మనయింట్లో భోంచేసిన సంగతి భగవంతుడికి తెలుసును; నాకు తెలుసును.

పెద్దవ—ఓసిగ్గుమాలినదానా! ఏమనుచున్నావు? నీయింట భోజనము చేసినానా?

పెద్దల—స్వామీ! నేను నిజం చెపుతాను. మీరు యీదినం యింటికాడ భోజనం చెయ్యలేదు.

పెద్దవ—ఇంటితలుపులు వేసివెయ్యలేదా?

పెద్దల—అవును వేసివేశారు. నేను కళ్ళారా చూచినాను.

పెద్దవ—నన మొగక పిలిచినను తలుపు తియ్యలేదు కాదా?

పెద్దల—అవును, మనం యెంతపిలిచినా తలుపు తియ్యలేదు.

పెద్దవ—లోపలనుండికూడ నెవ్వరో తలుపు తీయవలదని కేక వేసినారు కారా?

పెద్దల—అవును, లోపలనుంచికూడా యెవరో తలుపు తియ్య వద్దని కేక వేశారు. నేను చెవులారా విన్నాను.

పెద్దవ—గుమ్మమువద్ద కావలి యున్నవాఁడు నన్ను తిరస్క రించి కానిమాట లాడలేదా?

పెద్దల—అవును గుమ్మంవద్ద కావలి వున్నవాడు మిమ్మల్ని తిరస్కారంచేసి మిగలమాట లాడినాడు.

పెద్దవ—నా కంను చేత కోపమువచ్చి గిరుక్కునమరలి నే నక్కడనుండి మఱియొకచోటికి పోలేదా?

పెద్దల—అవును అక్కడనుండి తత్క్షణం కోపంవచ్చి వెళ్ళిపో యినారు. ఆ హంశానికి నావళ్ళంతాసాక్ష్యంయిస్తూవున్నది. భార్యా గారిమీాదవచ్చిన మీాకోపం నావంటిమీాద యెక్కడిపడితే అక్క డల్లా కనపడుతూవున్నది.

సీత—ఈయబద్ధాలలో నీవుకూడా యేకంకావడం కూడ్నా

దుర్గా—వాడికి సిగ్గూభిడియమూ లేదు. యజమానుణ్ని పిచ్చ వాణ్నిచేసి మఱింత ఆడిస్తూవున్నాఁడు.

పెద్దవ—కంసాలివాఁడు నన్నుపట్టుకొనునట్లు చేయుటకు నీవు వానికి సహాయురాలవయినావా?

సీత—అయ్యో! నేనేపాపమూ యెరగను. ఇంకా మీారు నగల పెట్టెలోవున్న రూపాయలమాట యిమ్మన్నారని లక్ష్మణుఁడు వగరుస్తూ పరుగెత్తుకొనివస్తే మిమ్మల్ని విడిపించడానికి వెంటనే సొమ్మిచ్చి పంపినాను.

పెద్దల——నాచేతికి సొమ్మా! నాచేతికి చిల్లిగవ్వ యివ్వ లేదు——యీావిడ అన్నీ అబద్ధాలే ఆడుతూవున్నది. అయ్యా! ఈవిడె మాటలేమీా నమ్మబోకండి.

పెద్దవ——నీవు సొమ్మునిమిత్తమయి యింటికి వెళ్ళనైన వెళ్ళినావా?

సీత——వీడు నాదగ్గిరకువచ్చి అడిగినాడు; నేను సొమ్ము వీడి చేతిలో పెట్టినాను.

సుభ——నేనుచూస్తూవుండగా సొమ్మ వీడిచేతికిచ్చింది. నేనే పెట్టెతాళంతీసి రూపాయలమూట తీసికొనివచ్చినాను.

పెద్దల—ఓస్వామీా! నేను యేమీాయెరుగను. నన్ను బెత్తం కొనడానికితప్ప మరెక్కడికీ మీారు పంపలేదు. నాకు దేవుడూ బెత్తం యిచ్చినవాడుతప్ప మరియెవరూ సాక్షులులేరు. ఆడవాళ్ళబద్ధాలాడ తారు; వాళ్ళను నమ్మరాదు.

దుర్గా——అమ్మా! నీ కీపిచ్చ యేమిటి? యజమానుడికీ సేవకు డికీ యిద్దరికీకూడా దెయ్యంపట్టింది. వాళ్ల చూపులవల్లనే నాకంతా తెలిసింది. వీరిద్దరినీ పట్టుకొని చేతులూ కాళ్ళూకట్టి చీకటిగదిలో పెట్టవలెను.

పెద్దవ——ఈదినము నీవు నన్నెందుకు తలుపువేసి లోపలకు రానిచ్చినావుకావు?——ఓరీ! నీచేతికిచ్చినసొమ్ము నీవెందుకు తీసికొని వచ్చి యిచ్చినావుకావు?

సీత——ప్రాణేశ్వరా! నిన్ను వెలపలపెట్టి నే నెంతమాత్రము తలుపు వేయించలేదు.

పెద్దల——స్వామీా! నిజంగానే యీామె సొమ్ము నాచేతికియ్య లేదు. మనంయింటికి వెళ్ళినప్పుడు తలుపు వేయించిందని నేను

నిజం చెప్పకోవడంలేదా?

సీత—ఓరి పంచమహాపాతకుఁడా! నీవు రెండుసంగతులలో నూకూడా ఘోరమయిన అబద్ధమాడుతూవున్నావు.

పెద్దన—ఓసి మాయలమాటితొత్తా! అన్నిసంగతులలోను నీ వబద్ధమాడుచున్నావు. నడివీధిలో నన్నవమానపఱుచుటయేకాక మీఁదిమిక్కిలి పింౘ్రనండజేని కూర్చుకొనివచ్చి, సిగ్గులేక నాకేసి తేటిపాఱచూచుచున్నావా? ఈరెండుచేతులతోను నీగుడ్లు రెండును నూడఁదీసి క్రిందపెట్టెదను. (అని మీఁదికి వచ్చుచున్నాఁడు. అప్పుడిద్దఱుముగ్గు రతనిని పట్టుకొనుచున్నారు.)

సీత—పట్టుకోండి; పట్టుకోండి; నాదగ్గరకు రానియ్యకండి; కట్టిపెట్టండి.

దుర్గా—భూతావేశంచేతమాయిద్దరికీలొంగకుండా వున్నాడు, మీరుకూడా సహాయుంరండి.

సుభ—అయ్యో! పాపము! అతఁడేప్రకారంగా, తెల్లపోయి వికారవుచూపు చూస్తూవున్నాడో!

పెద్దన—ఏమి మీరందఱును జేరి నన్ను హత్యచేసెదరా యేమి?—ఓ రాజభటుఁడా! నీకావలిలోనున్న నన్ను పింౘ్రండఱును కొట్టి విడిపించి తీసికొనిపోవుచుండఁగా చూచుచు నూరకుండెద వేమి?

రాజభ—అయ్యా! మీరీయనను వదిలిపెట్టండి. నాకావలలో వుండఁగా మీరీయన నెవ్వరూ ముట్టుకోకూడదు.

దుర్గా—ఇతనికికూడా వళ్ళు తెలియకుండావున్నది: యితణ్ని కూడా పట్టుకొని కట్టిపెట్టండి. (ఇద్దఱు లక్ష్మణుని కట్టుచున్నారు.)

సీత—ఓయిరాజభటుఁడా! నీవెందుకడ్డంవస్తావు? పిచ్చివాడిప్రకారంగా బాధపడుతూ అందరినీ కొట్టఁబోతూవుంటే చూడ-

డానికి నీకు సంతోషంగావున్నదా యేమిటి?

రాజభ—ఈయన నాకావలిలో వున్నాఁడు; ఈయనను వదిలిపెట్టితే యీయన బాకీవున్నసొమ్ము నేను యిచ్చుకో వలసి వస్తుంది.

సీత—బాకీ మొత్తం యెంతో చెప్పినపక్షముకు నేను యిచ్చి వేస్తాను; ఆవిషయంలో నీవేమీ జడియనక్కరలేదు. నాతో యింటికిరా—ఓభూతవైద్యుఁడా! నీవుకూడా వెళ్ళియీయనను భద్రంగా లోపలిగదిలో పెట్టించు. ఈరోజు మాకు గొప్పదుర్దినము.

పెద్దవ—ఓసి పాపాత్మురాలా!

పెద్దల—నీమూలంగా నన్నుకూడా కట్టిపెట్టినారు.

పెద్దవ—చండాలుఁడా! నీవేనాకు పిచ్చియెత్తించుచున్నావు.

పెద్దల—వృథాగా మిమ్మల్ని కట్టిపెట్టితీసుకుని వెళుతూవుంటే లోబడివూరుకుంటారా? ఇదివరకు పిచ్చిలేకపోయినా యిప్పుడు పిచ్చెత్తించుకొని యీ దయ్యాలన్నీ హడిలి పారిపోయేటట్టు కేకలు వెయ్యండి.

సుభ—పాపము! యెంత అసందర్భంగా మాట్లాడుతూ వున్నారూ! వీరినిద్దరినీ దైవం రక్షించుగాక!

సీత—మీరీయిద్దరినీ యింటికి తీసుకువెళ్ళండి.—సుభద్రా నీవు నాతోవుండు. (దుర్గాదాసును;సహాయులును, పెద్దవసంతకుఁడును పెద్దలక్ష్మణుఁడును వెళ్లుచున్నారు.)

సీత—ఓయీ! యెవరిబాకీనిమిత్తం యీయనను పట్టుకున్నారు?

రాజభ—ఎవరో విశ్వకర్మ అనే కంసాలి బాకీనిమిత్తం నీ భాషునిషిని ఘెఉగుదువా?

సీత—మొగుడును; బాకీమొత్తం యెంత ?

రాజభ—నూఱువరహాలు.

సీత—ఆసొమ్ము యెందుకోసం బాకీ వున్నారు ?

రాజభ—నీపెనిమిటి చేయించిన చంద్రహారం నిమిత్తం.

సీత—ఆయన నాకోసం చంద్రహారం చేయిస్తూ వున్నానని చెప్పినారుగాని తీసుకుని రాలేదు.

ప్రభా—నీమొగుడు మధ్యాహ్నం కోపంతో మాయింటికి వచ్చి నావుంగరం పట్టుకొని వెళ్ళినాడు. ఇప్పుడాయన వేలిని వున్నది ఆవుంగరమే. ఆయనను వీధిలో చూచినాను.

సీత—అయివుండును. నేనుమాత్రం చంద్రహారం చూడలేదు—ఓభటుడా! కంసాలి యెక్కడ వున్నాడో నావద్దకు తీసుకునిరా. నిజం అతనివల్ల కనుక్కొని సొమ్ము యిచ్చివేస్తాను.

[చేతిలో కత్తితో చిన్నవసంతకుఁడును, చిన్నలక్ష్మణుఁడును ప్రవేశించు చున్నారు.]

సుభ—హా! దైవమా! రక్షించు. వాళ్ళు మళ్ళీ వదల్చుకొని వీధిని పడ్డారు.

సీత—ఈసారి కత్తులు దూసుకొని వచ్చినారు. వారిని మళ్ళీ పట్టుకొని కట్టిపెట్టడానికి సహాయం రమ్మని అందరినీ పిలవండి.

రాజభ—పారిపొండి. వాళ్ళిద్దరూ మనను చంపివేస్తారు. (రాజభటుఁడును, సీతయు, సుభద్రయు, పాఱిపోవుచున్నారు.)

చిన్నవసం—మనకత్తులు చూచి వారు బెదరినారు.

చిన్నవ—యిందాకా మిమ్మల్ని మొగుడని వెంబడించినది యిప్పుడు మేడిలి మీఁదగ్గిరనుంచి పాఱిపోతూ వున్నది.

చిన్నవసం—ఇంక మనకు భయము లేదు. సత్రమువద్దకు వెళ్ళి మనసామాను పట్టుకొనిరా. ఈరాత్రి బండియెక్కి వెళ్ళిపోవచ్చును.

చిన్నల—యీరాత్రికి మనం యిక్కడవున్నా వుండవచ్చును. వాళ్ళు మనకేమీ కీడు చెయ్యరు. వాళ్ళు మనతో అనుకూలంగా మాట్లాడుతూవున్నారు; మనకు బంగారం యిస్తూవున్నారు. ఈ వూళ్లోవాళ్ళందరూ నాకు బహుమంచివాళ్లుగా కనపడుతూవున్నారు. నన్ను మొగుడని పట్టుకొన్న ఆగ్రామదేవతమూలంగా గాని లేకపోతే యెల్లకాలమూ నాకు యీవూళ్ళోనే వుండవలెనని వున్నది.

చిన్నవసం—మనకు లక్షవరహాలు వచ్చినను నేనీరాత్రి యీగ్రామములో నుండను. మనసామాను పట్టించుకొని వత్తమురా.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

పంచమాంకము

ప్రథమరంగము—మఠసమీపమున వీధి

[వర్తకుఁడును, విశ్వకర్మయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

విశ్వ—నామూలంగా మీప్రయాణం నిలిచిపోయినందుకు బహువిచారంగా వున్నది. అతఁడు శుద్ధఅన్యాయానికి వడిగట్టి యివ్వలేదంటూవున్నా నే నతనిచేతికి చంద్రహారంయిచ్చినానని ప్రమాణం చేసి చెప్పగలను.

వర్త—అతనికి యీపట్నంలో అంత గౌరవం యెందుచేత వచ్చినది?

విశం—అందరున్నూ అతణ్ని బహుగౌరవంగా చూస్తారు; అతను మహామంచివాడు; అబద్ధమన్నమాట అతనినోటినుంచి రాదు; అతని పేరు చెపితే యెంతపరపతి ఐనా పుడుతుంది. యీగ్రామంలో అతనితో సమానులు మరియెవరూ లేరు. యేరాత్రివేళ యేమనిషి చేత అతడు శాస్త్రవర్తమానం పంపినా తమధనంఅంతా అతణ్నినమ్మి పంపేటంత గురి అందరికీ అతనియందు వున్నది.

వర్త—మెల్లిగా మాట్లాడు; అడుగో అతఁడు వస్తూవున్నాఁడు

[చిన్నవసంతకుఁడును, చిన్నలక్ష్మణుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

విశ్వ—అవును. అతఁడు తన కియ్యలేదని ప్రమాణముచేసిన దా చంద్రహారమే. అతఁడు దగ్గిరకు రానీ; అడుగుతాను—ఓవసంతకా! నాకీ అవమానమున్నూ శ్రమానున్నూ యెందుకు కలగచేసినావో నాకు అద్భుతంగా వున్నది; ఇప్పుడు మీరు యింత బహిరంగంగా మెడలో వేసుకొని వీధిలో తిరుగుతూవున్న యీచంద్రహారము లేదనడము మీకుమాత్రం సిగ్గుచేటుకాదా? నన్ను వృథాగా నలుగురిలోనూ పరాభవపరచడమే కాకుండా యీపెద్దమనిషికికూడా లేనిపోనిఆయాసం కలుగచేసినారు. మనవివాదమూలంగా గాని లేకపోతే యీయన యీపాటి ప్రయాణమయి వెళ్ళివుండును. నావద్ద పుచ్చుకున్న చంద్రహారం యిది యిప్పుడు మీరు లేదనఁగలరా?

చిన్నవసం—అవునిది నీవే నాచేతి కిచ్చినావు కాఁబోలును! నీ వియ్యలేదని నే నీవఱ కెప్పుడును అనలేదే.

వర్త—అవును మీరు లేదన్నారు; లేదని అప్రమాణంకూడా చేసినారు.

చిన్నవసం—నేను లేదనుచుండఁగా గాని ప్రమాణం చెయ్యఁగాఁగాని యెవరువిన్నారు?

వర్త—నాయొక్క యీరెండుచెవులున్నూ విన్నవి. ఇఁక మాటాడక వూరుకో పెద్దమనుష్యులలో తిరగనేర్చినవాడవు. యిటువంటి అబద్ధమాడి సిగ్గులేకుండా తగుదునని యెలాగు వీధులోతలయెత్తుకుని తిరుగుతూవున్నావు?

చిన్నవసం—నామీఁద అటువంటి దోషారోపణము చేయుటచేత నీవు పచ్చిదొంగవుగా కనఁబడుచున్నావు. మగవాఁడవయి నీవు నాతో దెబ్బలాటకు వచ్చిన పక్షమున, నాయథార్థతయు మర్యాదయు నీకు నిమిషములో కనఁబఱచఁగలను.

వర్త—తిరిగితే మొగంమీాదచెప్పు. నీవంతకంటెను దొంగవని నేను కనుపరుస్తాను. (వారు దగ్గఱకు వచ్చుచున్నారు.)

[సీతయు, సుభద్రయు, ప్రభావతియు, మరికొందఱును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీత—ఆగు—అతని కేమీా హానిచేయకు—అతఁడు పిచ్చవాఁడు—కొందఱు ముందరికివెళ్ళి చేతులోకత్తిలాగుకోండి—లక్ష్మణున్నికూడా పట్టుకొని కట్టిపెట్టి యిద్దరినీ మాయింటికి తీసుకునిరండి.

చిన్నల—అయ్యో! పరుగెత్తు పరుగెత్తు. అదుగోమఠం; అందులోదూరి తలుపులు లోపల వేసుకుందాము లేకపోతే వీళ్ళు మనని బ్రతకనియ్యరు.

(చిన్నలక్ష్మణుఁడును, చిన్నవసంతకుడును, మఠములోనికి వెళ్లుచున్నారు)

[మఠములోనుండివచ్చి యోగిని ప్రవేశించుచున్నది.]

యోగిని—జనులారా! అల్లరిచేయకండి మీారిక్కడ యెందుకు గుంపుగా చేరినారు?

సీత—మతిచాంచల్యం గలిగి నా పెనిమిటిని యిక్కడనుంచి తీసుకువెళ్ళడానికి మమ్మల్ని లోపలకు రానీ. మేమతణ్ని గట్టిగాకట్టి పెట్టి వైద్యంచేయించడానికి యింటికి తీసుకుపోతాను.

విశ్వ—ఈయనకు మతి చలించినదని యిదివరకే అనుకున్నాను.

వర్త—ఈయనతో దెబ్బలాటకు సిద్ధమయినందుకు నాకిప్పుడు విచారంగావున్నది.

యోగిని—యెంతకాలంనుంచి యితఁడీస్థితిలో వున్నాఁడు?

సీత—వారం దినములనుంచి యీయన పరధ్యానంగానూ, విచారంగానూ, వ్యాకులంగానూవుండి వెనుకటికంటె యేమోభేదంగా కనిపిస్తూవచ్చినారు. కాని యీరోజువరకూ యింతచేటులేదు. మరీ యీమధ్యాహ్నంనుంచీ వళ్లు తెలియకుండా లేచిపోయినారు.

యోగిని—అవశాత్తుగా యితనిధన మేమయినా విస్తారంగా పోయిందా? ఎవరైనా ప్రాణమిత్రుడు కాలంచేసినాడా? ఇతనిదృష్టి యెవత్తెమీదికైనా పారి అక్రమంగా పరస్త్రీకోసం పరితపిస్తూవున్నాఁడా? వయస్సులో వున్నవాళ్ళు అందగత్తెఅయిన కొత్తదాన్ని చూడడంతోనే దానిమీద కన్నువేసి సాధారణంగా పిచ్చియెత్తి తిరుగుతూవుంటారు. ఈమూడింట్లో నీమొగుడి పైత్యభ్రమకు యేది కారణమయి వుండవచ్చును?

సీత—వకవేళ అయితే నీవు కడపట చెప్పినదితప్ప మరియేదీ కారణమయి వుండదు. ఈయన తరుచుగా యింటికాలస్యంగా వస్తూవుండడంచేత యెవతెవలలోనో పడి యిల్లూవాకలీ మరచి తిరుగుతూవున్నాడని వూహిస్తాను.

యోగి—ఆపని చేసినందుకయి నీవతణ్ని కూకలు వెయ్యవలసింది.

సీత—నేనుమాత్ర మూరుకున్నానా? కూకలు వేస్తూనే వున్నాను.

యోగి—నీవు తగినంతగట్టిగా కూకలు వేసినట్టు తోచదు.

సీత—భార్య మొగుణ్ణి కూకలువెయ్యతగినంత గట్టిగా కూకలువేస్తూనే వచ్చినాను.

యోగి—వకవేళరహస్యంగా కూకలువేసేదానవు కాబోలును.

సీత — రహస్యంగా మాత్రమే కాదు; బహిరంగంగా కూడాను.

యోగి—అయితే చాలినంత కాదు.

సీత—అలాగయితే నిజం చెపుతాను. ఇఖ ఆయనతో నాకు రెండో ప్రసంగమే లేదు. రాత్రి పరున్నప్పుడు నిద్రపట్టిందాకా చెవి దగ్గిరచేరి యీసంగతినే గొణుగుతూ వుండేదాన్ని; భోజనమువద్ద కూడా యీసంగతి చెప్పకుండా ముద్ద మింగనిచ్చేదాన్నిగాను; మే మిద్దరమూ వంటిగావుంటే యిదితప్ప మరిఒకసంగతి మాటాడేదాన్ని కాను; అతడు పదిమందిలో వుండేటప్పు డయినా యీ ధోరణే తెచ్చి యెత్తిపొడుపుమాట లంటూనే వుండేదాన్ని. నేను యెప్పుడూ యీ విషయమయ్యే చీవాట్లుపెడుతూ వుండేదాన్ని.

యోగి—నీవాడే మాటలమూలంగానే నీ మొగుడికి పిచ్చ యెత్తింది. లేనిపోనిఅనుమానం పెట్టుకొని అహోరాత్రములు చెవి దగ్గిర చేరి విరామం లేకుండా సాధిస్తూవుండే భార్యమాటలు వెఱ్ఱి కుక్కకాటుకంటెనూ యెక్కువవిషంగా వుండి యెటువంటి పరమ శాంతుడికయినా సమీపంలో పిచ్చియెత్తిస్తవి; నీపోరుచేత అతడు రాత్రిళ్ళు నిద్రకుకూడా మొగంవాచినట్టు తోస్తుంది; రోజూ కలత నిద్రపోయేవాడికి మతి చలించిపోవడం అంతఆశ్చర్యంకాదు; నీవాడే

మాటలతో తిన్న అన్నం కడుపునపట్టక నీరయిపోయి వుండును. ఈ ప్రకారం నిద్రాహారాలు లేక ఝల్లు అడివిగా నున్నప్పుడు యేరోగాలూ యెందుకు రాకుండావుంటవి ? జారత్వశంకచేత యిదంతా నీవు చేసుకున్న దోషఫలమే. కాబట్టి స్వయంకృతాపరాధము నీది నీవే అనుభవించవలెను.

సుభ—అతఁడు యెంత అక్రమంగా ప్రవర్తిస్తూవచ్చినాగానీ మాఅప్పమాత్రం అతణ్ని మంచిమాటలతోనే బోధిస్తూ వచ్చినది; అంతేగాని తూలుమాట యెప్పుడూ నోటరానియ్యలేదు—(మెల్లగా) ఆమెతప్పితమంతా నీమీదవేసిమోపి చివాట్లుపెడుతూవుంటే బదులు చెప్పకుండా వూరుకుంటావేమి ?

సీత—(మెల్లగా) ఆమె అంతా నానోటనే పలికించి నన్ను నోరెత్తకుండా చేసింది. నేనేమి చెప్పఁగలను? (బిగ్గరగా)—మీరు లోపలికి వెళ్ళి అతణ్ని పట్టుకోండి.

యోగి—మీరు యెవరూ లోపలికి వెళ్ళకూడదు.

సీత—అలాగయితే మీవాళ్ళ నెవళ్ళనయినా నాపెనిమిటిని యివతలకు తీసుకునివచ్చి నాకు వప్పగించుమను.

యోగి—అది వల్లగాదు. ఇది పవిత్రమయినమఠం గనుక అతడు దీనిలో శరణొందినాడు; అందుచేత నేను అతణ్ని మంచి మాటలతో స్వస్థచిత్తుణ్ని చేసేవరకూనీకువప్పగించను. నాప్రయత్నం వ్యర్థమయితే అప్పటిమాట చూతాము; యీలోగా వదలిపెట్టను.

సీత—నాపెనిమిటికి పరిచర్యచెయ్యడం నాకువిధిగనుక, నా పెనిమిటివద్ద నేనే కనిపెట్టుకునివుండి నేనే పథ్యపానాదులు పెట్టి వుపచారం చేస్తాను; మరివకరిని నమ్మి నేను అతణ్ని విడిచిపెట్టను; కాఁబట్టి నన్ను యింటికి తీసుకువెళ్ళనీ.

యోగి—కొంచెం శాంతించు. అతణ్ని మళ్లీ యెప్పటిమనిషిని చెయ్యడానికి మందులూ మూలికలూ మంత్రాలూ అన్నీ ప్రయోగించి నాశాయశక్తులా పనిచేసేవరకూ నేను అతణ్ని విడిచిపెట్టను. యోగినిని గనుక కష్టంలో వున్నవాళ్లకు సహాయం చెయ్యడం నాకు ధర్మము. అతణ్ని యిక్కడ నావశంలో వుంచి నీవు వెళ్లిపో.

సీత—నాపెనిమిటిని విడిచిపెట్టి నేను వెళ్లను. మొగుణ్నీ పెళ్లాన్నీ యెడబాపడం నీవంటి పుణ్యవ్రతంలో ప్రవేశించినదానికి ధర్మం కాదు.

యోగి—నే నతణ్ని వదలిపెట్టను; మాటాడక వెళ్లిపో (అని లోపల తలుపు వేసికొనుచున్నది.)

సుభ—యీఅన్యాయం నీవురాజుతో వెళ్లి మొఱపెట్టుకో.

సీత—వెళుదామురా, నేను ఆయన కాళ్లమీద సాష్టాంగ పడి, నాప్రార్థనలవల్లనూ కన్నీళ్లవల్లనూ ఆయన మనసు కరిగించి స్వయంగా యిక్కడకువచ్చి యీయోగినిచేతులలోనుంచి నాపెనిమిటిని విడిపించి యిచ్చేవరకూ కాళ్లమీదనుంచి లేవను.

వర్త—యిప్పుడు దగ్గరదగ్గరగా అయిదుగంటలుకావచ్చింది. యింకా కొంచెంసేపటికి యీమఠంవెనకాల వున్నవధ్యభూమికి వెళ్లడానికి రాజుగారు స్వయంగానే యీదోవను వస్తారు.

విశ్వ—యెందుకోసము?

వర్త—యీపట్నంతాలూకు శాసనాలకు విరుద్ధంగా యీ వూరికి వచ్చినందునకయి వక మధురాపురపువర్తకుణ్ని ముసలివాణ్ని వురి తీయించడానికోసము.

విశ్వ—అదుగో వారు వస్తూవున్నారు. అతణ్ని వుఱితియ్యడం మనము చూతాము.

సుభ——రాజు యీకాగితం చూచికి నెళ్ళకముందే నీవు ఆయన పాదాలమీద పడు.

[ధర్మపాలమహారాజును, సేనాపతులును, వర్ధమానుడును, గోగా గృహాధికారియు, రాజభటులును ప్రవేశింతురు.]

ధర్మ——'ఏధర్మాత్ముండయినను వచ్చి యీతనిప్రాణరక్షణార్థము ధనమిచ్చి పుణ్యము కట్టుకొనవలెను, ఈతనిని విడుదల చేయుదుము' అని మూడుమాఱులు గట్టిగా చాటింపుము. మన మీతని కీపాటియుపకారమును జేయగలము.

సీత——ఓ మహాప్రభో! యీ యోగివి నాకు చేసిన అన్యాయం విచారించి నాకు న్యాయం దయచేయించవలెను.

ధర్మ——ఆమె మిక్కిలి పుణ్యాత్మురాలు, బహుపూజ్యురాలు: నీవిషయములో నేమియు అక్రమము చేసియుండదు.

సీత——ఓమహారాజా! అనుగ్రహించి నామొరాలకించండి. వసంతసేనుడుగారు నాకు భర్త; పెండ్లియాడు చేసిన నమస్కారములను బట్టి నేనాయనను వివాహం చేసుకొన్నాను; నాదురదృష్టంచేత ఆయనకు యీరోజున అకాత్తుగా చిత్తభ్రమ కలిగింది. మాకుటుంబానికంతా గొప్పవిపత్తు సంప్రాప్తమయింది. ఏమికాలకర్మదోషం చేతనో కాని తనతో పాటు నేక కాలము చేపిచ్చి మత్తినతన సేవకుణ్ని వెంట వేసుకొని వూరిమీదపడి ఆయన కనపడ్డయిల్లల్లాదూరి వుంగరాలూ నగలూ చేతికి దొరికినదొరికితే అదెల్లా యెత్తుకువస్తూ అందరికీ అప్రియంచేస్తూవున్నాడు. వకపర్యాయం నేను ఆయనను కట్టి పెట్టించి యింటికిపంపించి, అదివరకాయన అక్కడక్కడ చేస్తూ వచ్చిన నష్టానికి సొమ్మున్నవరించి వారిని సమాధానపరుస్తున్నాను. ఆయన యెలాగో కాని తప్పించుకొని మళ్ళీవీధినిబడి తన సేవకుడునూ

తానున్నూ కత్తులు మానుకొనివచ్చి మమ్మెతఱిమినారు. తరువాత మేము చాలామందిని సహాయంచేసుకొనివచ్చి మళ్ళీ కట్టిపెట్టడానికి వెంబడించేవరకు వారు పరుగుత్తుకొనిపోయి యీమఠంలో పడ్డారు. మేమాయనను యింటికి తీసుకపోదామంటే యీయోగిని మాకడ్డం వచ్చి తలుపులు లోపలవేసి మమ్ము లోపలికి వెళ్ళనూవెళ్ళనియ్యదు; తానాయనను యివతలకు పంపనూపంపదు. దీనులమయిన మా మొత్తాలకించి దేవరవారేలాగయినా ఆమె వారిని యివతలికి పంపేటట్టు ఆజ్ఞచేసి పతిభిక్షపెట్టి రక్షించవలెను.

ధర్మ—విస్తారకాలముక్రింద నీభర్త మాయొద్ద నొక సేనానాయకుఁడుగా నుండి మాకు మిక్కిలి యుపకారము చేసినాఁడు. అప్పుడు నిన్నతనికి వివాహము చేయించి మేముచేయఁదగినప్రత్యుపకారమంతయుచేసి మేమాతని బహువిధముల గౌరవించినారము.—మీలో కొందఱువెళ్ళి మఠద్వారమువద్ద నిలుచుండి పిలిచి యోగినిని మాయొద్దకు తీసికొనిరండు; మేమీతగవుతీర్చి మఱియిక్కడనుండి వెళ్లెదము.

[ఒకపరిచారిక ప్రవేశించుచున్నది.]

పరి—అమ్మా! పరుగెత్తుకొనివెళ్ళి వేగిరం నీప్రాణాలు దక్కించుకో. అయ్యగారున్నూ సేవకుడున్నూకూడా వదిలిపించుకొని ఇంట్లోవున్న పరిచారికల నందరినీ కొట్టి, భూతవైద్యుణ్ని కట్టిపెట్టి గడ్డానికి నిప్పంటించినారు; అతడు గడ్డంకాలి యేడుస్తూవుంటే ఆర్పుతామని మొగంనిండా బురదవేసికొట్టి నిప్పారిపినారు. మనయజమానుడు శాంతించుమని అతనికి బోధచేస్తూవుండగా, లక్ష్మణుఁడు కత్తితీసుకుకొని వచ్చి అతనితల రేవురేవులుగా గొరిగినాడు, వెంటనే

మీరు యెవరినైనా పంపితేనే తప్ప వారిద్దరూ చేరి మంత్రాన్ని చంపివేస్తారు.

సీత—ఓసిపిచ్చిదానా నోరుముయ్యి నీయజమానుడున్నూ సేవకుడున్నూ యిక్కడనే వున్నారు. నీవు చెప్పినదంతా అబద్ధం.

పరి—అమ్మా! మీతోడు నేను నిజం చెపుతూవున్నాను. నామాట నమ్మండి. అతణ్ని నేనుచూచి తిన్నగా నిముషమయినా అయివుండదు. ఆయన నీపేరుపెట్టి పిలిచి యెక్కడవున్నావని కేకలు వేస్తూ, నీవు కనపడిన పక్షానికి నీముఖంనిండా గంట్లుపెట్టి నిన్ను విరూపిని చెయ్యకపోతే తనపేరు మారుపేరు పెట్టుమని వొట్టుపెట్టుకుంటూవున్నాడు. (లోపల పెద్దవసంతకుడు కేక వేయుచున్నాడు.) అమ్మా! ఆలకించు! ఆలకించు ఆయనమాటలు వినబడుతూవున్నవి. ఇక్కడ నిలువకు; పరుగెత్తు.

ధర్మ—జడియకు. ఈలాగువచ్చి నీవు నావెనుక నిలుచుండు— ఈతెలుపుచ్చుకొని కాచుకోండి.

సీత—అయ్యో! అతడు నాభర్తే. అతడు యెలా కనపడకుండా వచ్చినాడో చూడండి. ఇంతకు మునుపు యితడు డీమఠంలో ప్రవేశించడం చూచినాము. ఇప్పుడప్పుడే అక్కడవున్నాడు! అతడు ఇప్పుడక్కడి కేలావచ్చినాడో వూహించడానికైనా వీలులేకుండా మహాద్భుతంగా వున్నది.

[పెద్దవసంతకుడును పెద్దలక్ష్మణుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్దవ—న్యాయము దయచేయుండి ఓమహారాజా! న్యాయముదయచేయుండి. చిరకాలముక్రిందట హాదేహమున నెత్తురు వఱదలుగట్ట గొప్ప గాయములు తగిలినను సాహసము చేసి మీకడ్డపడి

యుద్ధములో మీప్రాణములు కాపాడి మీ కుపకారము చేసినందున కయినను నాకు న్యాయము దయచేయుడు.

వర్ధ—(తనలో) మరణభీతివలన నామతి పోయియుండిన నేమో కాని లేకున్న వాండ్రిద్దఱును తప్పక నావసంతకుడును లక్ష్మణుడును.

పెద్దవ—మహాప్రభూ! మీచాటున నిలుచున్న యిది నాకు చేసిన ద్రోహము విచారించి నాకు న్యాయము దయచేయుడు. దానిని మీరు నాకు భార్యనుగా దయచేయించినారు; అది నా కప కారముచేసి వ న్నగౌరవపఱిచినది; ఈదినమున చాకిరిచేసిన యవ మానమును హానియు నింతంతయుని చెప్పుట కలవి కానివి.

ధర్మ—నీ కేమి యన్యాయము సంభవించినదో చెప్పుకో. నీకుతప్పక న్యాయముదొరకును.

పెద్దవ—ఓమహాప్రభువా! ఈదినమున నను లోపలికిరాకుండ తలుపులువేసి లోపల జారులను పెట్టుకొని హాయిగా విందారగించి నది.

ధర్మ—అది గొప్పతప్పితమే సీతా! నీవాప్రకారముగా చేసినావా?

సీత—మహాప్రభూ! నే నటువంటి అపరాధమేమీ చేయ లేదు. యీమధ్యాహ్నం నేనూ నా చెల్లెలూ తానూకలిసి భోజనం చేసినాము.

సుభ—ఊఅప్ప దేవరవారితో మనవిచేసిందంతా సత్యము

విశ్వ—ఓసిచూముండా! మీరిద్దరూ అప్రమాణమే చేసి నారు. ఈవిషయంలో యీపిచ్చివాడు చెప్పినదే వాస్తవం.

పెద్దవ—స్వామీ! నేను చెప్పినదంతయు యదార్థము. నే

నిప్పుడు త్రాగి మత్తుగొనియుండలేదు; కోపముచేత నొడలు తెలియకయుండలేదు; నాకు చిత్తోన్మాదమును గలిగి యుండలేదు. ఈదినము నేను భోజనమునకు రాకుండ నిది తలుపులు లోపల గడియ వేసినది. ఈకంసాలికూడ నప్పుడు చేరియుండని పక్షమున, ఇతఁడు నాతో నున్నాఁడుగనుక నాపక్షమున సాక్ష్యమియ్యవచ్చును. ఇతఁడు మాతోఁగూడ కొంతదూరమువచ్చి ప్రభావతి యింటివద్దకు చంద్రహారము తీసికొనివచ్చెదనని చెప్పి తనయింటికి వెళ్ళినాఁడు; కాంచనగుప్తుఁడును నేనును గలిసి ప్రభావతియింటివద్ద భోజనముచేసినాము. మాభోజనమాయినతరువాత నతఁడక్కడకు రానందున కొంతసేపు చూచి నేనితనికొఱకు వెళ్ళినాను. నేనితని వీధిలో కలిసికొన్నప్పుడు ఈపెద్దమనుష్యుఁడుకూడ నితనితో నున్నాఁడు. అప్పుడే అసత్యవాదియైన యీ స్వర్ణకారుఁడు నేనీదినమున తనవద్దనుండి చంద్రహారమును పుచ్చుకొన్నానని ప్రమాణముచేసినాఁడు. ఆచంద్రహారము నేనెఱుఁగనిసంగతి భగవంతునికి తెలియును. దానినిమిత్తమయి యితఁడు నన్ను రాజభటునకొప్పగింపఁగా, నేనులోఁబడి సొమ్మునిమిత్తమై నాసేవకుఁడైన వీనిని మాయింటికిఁ బంపి కాసుగాని వీఁడుసొమ్ము తేక వట్టిచేతులతోనే మరల వచ్చినాఁడు. నేనింటికివెళ్ళి సొమ్మిభటునివశమున నిచ్చిపంపెదనని రాజపురుషుని సమాధానపఱిచి వచ్చుచుండఁగా త్రోవలో నాభార్యయు, దాని చెల్లెలును, మఱి కొంత అల్లరిమూఁకయు నాకెదురుపడిరి. వారు తమతో దుర్గాదాసను ఎముకలగూడువలెనున్న యొక జీవచ్ఛవమునుకూడ తీసికొని వచ్చిరి. ఆపడసీఁగు తాను భూతవైద్యుఁడనని వేషమువేసికొని నానాడియు చూపులును పరీక్షించి నాకు భూతము సోఁకినదని అఱచినాఁడు. వెంటనే అందఱును నామీఁదపడి నన్ను కట్టిపెట్టి, తీసికొని

వెళ్ళి, నా సేవకునినిగూడ త్రాళ్ళు వేసికట్టి యిద్దరిని నా యింటనే యొక చీకటిగదిలో పెట్టినారు. నేను పండ్లతో త్రాటికట్లు త్రెంపుకొని యీసంగతి మొఱపెట్టుకొనుటకు తక్షణమే యేలినవారి దర్శనమునకు పరుగెత్తుకొనివచ్చినాను. ధర్మస్వరూపులైన దేవరవారు నాకీదినమున సంభవించిన మానభంగమునకును క్రమమునుతగిన ప్రతిక్రియ చేయవలెను.

విశ్వ—మహాప్రభూ! ఈయన యీరోజు యింటికాడ భోజనం చెయ్యలేదనిన్నీ యింటితలుపులు వేసి వేసినారనిన్నీ యింతవరకు మాత్రం నేను సాక్ష్యం యివ్వగలను.

ధర్మ—అతడు నీయొద్దనుండి చంద్రహారమును పుచ్చుకొన్నాడా లేదా?

విశ్వ—పుచ్చుకొన్నాడు మహాప్రభూ! ఈయన యిక్కడికి పరుగెత్తుకొనివచ్చినప్పుడు యీయన మెడలో చంద్రహారంవీరందరూ కూడా చూచినారు.

వర్త—అంగడివీధిలో నీవు మొదట చంద్రహారం యెరగనని ప్రమాణంచేసి తరువాత, నీవింతకుమునుపే యిక్కడపుచ్చుకొన్నట్టు మళ్ళీ నీనోటితో వప్పుకోవడం నేను చెవులారా విన్నాను. అందుమీద నాకు కోపంవచ్చి నీతో యుద్ధమునకు సిద్ధంకాగా, జనుల మందనుజూచి నీ వీమఠంలోదూరి యెలాగో గారడీచేత నీవామూలనుంచి ప్రత్యక్షమయినావు.

పెద్దవ—ఈమఠ సమీపమునకు నేనసలు రానులేదు. నీవు నాతో యుద్ధమునకు సిద్ధముకానులేదు. దైవసాక్షిగా నేను చంద్రహారము పుచ్చుకోనులేదు; నీవు నిష్కారణముగా నామీద దోషారోపణము చేయుచున్నావు.

ధర్మ—మీరందఱును ఒకజట్టుకట్టి సందర్భించకుండ మాటాడుచున్నారు! మీరందఱును భ్రమించుచున్నారని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఇతఁడీయింటఁ బ్రవేశించఁగా వీఁడు చూచియుండినపక్షమున; ఇతఁడిక్కడనేయుండి యుండును. ఇతనికి మతిచలనము గలిగియుండినయెడల, ఇతఁడింత శాంతతతో సహేతుకముగా మాటాడియుండఁడు. ఇతఁ డింటికడ భోజనము చేసెనని నీవు చెప్పుచున్నావు; ఇంటివద్ద భోజనము చేయలేదని యీకంసాలి చెప్పుచున్నాఁడు!—ఓసీ! నీవేమి చెప్పెదవు?

పెద్దలక్ష్మి—స్వామీ! యీయన యీదినం యీప్రభావతి యింటివద్దనే భోజనం చేసినారు.

ప్రభా—ఈయన మాయింటికాడనే భోజనం చేసినారు; అప్పుడు నావేలిది యీవుంగరంకూడా పుచ్చుకున్నారు.

పెద్దవసం—అవును. నీమాట నిజమే. ఈమెయొద్దనే నీయుంగరము పుచ్చుకున్నాను.

ధర్మ—ఇతఁ డీమఠములోనికి వెళ్ళుచుండఁగా నీవు చూచినావా?

ప్రభా—నేను నిశ్చయంగా చూచినాను మహాప్రభో!

ధర్మ—ఇదంతయు నత్యద్భుతముగా నున్నది. నీవువెళ్ళి యోగినిని మాకడకు పిలుచుకొనిరా—నాకు చూడఁగా మీ కందఱికిని పిచ్చియెత్తినట్లు తోఁచుచున్నది.

(ఒకసేవకుఁడు వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

వర్ధ—మహాప్రభూ! నేనొక్కమాట వీనితో మాటాడుటకు నాకనుజ్ఞ యిచ్చెదరా? స్వామి వచ్చి నాప్రాణమును కాపాడఁగలవాఁ డిందులో నొకఁ డున్నట్టు కనఁబడుచున్నాఁడు.

ధర్మ—నీ వెవ్వరితో నేమి మాటాడవలెనో నిర్భయముగా మాటాడవచ్చును.

వర్ధ—అయ్యా! మీపేరు వసంతకుఁడును, మీయొక్క సేవకుని పేరు లక్ష్మణుఁడును కాదా?

పెద్దల—ఈఘడియకు వలకు నేనీయన సేవకుఁడ్నాయి నలక్ష్మణున్నే ఈయనయు వసంతికుఁడే.

వర్ధ—నిశ్చయముగా మీయిద్దఱును నన్ను స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని యుందురు.

పెద్దల—మిమ్మల్ని చూస్తే మాయిద్దరిసంగతి మాకు స్మరణకు వస్తూవున్నది. మీవలెనే మేమున్ను కొంచెం నేపటికింద కట్లల్లో వున్నాము. మీరున్ను మావలెనే దుర్గాదాసుగారిచేత వైద్యం చేయించుకున్నారా యేమి?

వర్ధ—నీవు నావంక వింతపడి చూచుచున్నావేమి? నీవు నన్ను చక్కఁగా నెఱుఁగుదువు.

పెద్దవసం—ఇప్పుడు తప్ప నేను నాజీవితకాలములో నిన్నెప్పుడును జూచి యుండలేదు.

వర్ధ—దుఃఖముచేత నారూపముమాఱిపోయి యుండవచ్చును నాకంఠస్వరమునైన గుఱుతు పట్టినావా?

పెద్దవసం—లేదు.

వర్ధ—లక్ష్మణా! నీవో?

పెద్దల—లేదు. నేనూ ఆనవాలు పట్టలేను.

వర్ధ—నాకంఠధ్వనికూడ మీరు రెఱుఁగరా? ఓకాలమా! ఈనాలుగుసంవత్సరములలోనే నాకన్నకొడుకుసహితము నామాట నానవాలు పట్టలేకుండునట్లుగా నాకంఠస్వరమునుగూడ పూర్ణముగా

మార్చివేసినావా? వార్ధకముచేతను దుఃఖములచేతను నేనెంతమారి పోయినను, నాదృష్టిమాత్రము నాకన్నులను విడిచిపెట్టక నీవు నా కొమారుఁడవని చూపుచున్నది. నేనెట్లు మఱియొకలాగునననుకొనఁ గలను?

పెద్దన—నాలంద్రిని నేనెప్పుడును చూచియుండ నేలేదు.

వర్ధ—ఓ మారా! నాలుగుసంవత్సరముల క్రిందట నీవు నన్ను మధురాపురములో విడిచిపెట్టి వచ్చినావు. ఒకవేళ నిట్టిదురవస్థల నున్న నన్ను తండ్రియని యొప్పుకొనుటకు సిగ్గుచేత నీ విట్లనుచున్నావేమో?

పెద్దన—ఈమహారాజును నన్నెఱిఁగిన వీరందఱును చిర కాలమునుండి నేనిక్కడనే యున్నాననియు, నేనెప్పుడును మధురాపురమునకు వెళ్ళ లేదనియు సాక్ష్య మియ్యఁగలరు.

ధర్మ—ఓయివృద్ధుఁడా! పదినేను సంవత్సరములనుండి మే మీతనికి ప్రాపకులము నున్నాము. ఈ కాలములో నీతఁ డెప్పుడును మధురాపురమునకు వెళ్ళి యుండలేదు. వృద్ధత్వముచేతను కష్టముల చేతను నీమతిపోయి నీ విలాగున భ్రమపడి యున్నావని మే మనుకొనియెదము.

[చిన్నవసంతకునితోను, చిన్నలక్ష్మణునితోను, యోగిని ప్రవేశించుచున్నది.]

యోగిని—ఓమహారాజా! అన్యాయము సంభవించిన యీ మనుష్యుణ్ని రక్షింపుఁడు. (అందఱును జూచుటకు గుంపు కూడుచున్నారు.)

సీత — నాకిద్దఱుభర్తలు కనఁబడుతూ వున్నారు! నాకళ్ళకు భ్రమగప్పినదా యేమి?

ధర్మ — వీరొకరికొకరు ప్రతిబింబములవలె నున్నారు. వీరిలో నిజమయినవాఁ డెవఁడో యెవరు నిర్ణయింపగలరు?

చిన్నల — లక్ష్మణున్ని నేను. యీరెండోవాణ్ని అవతలకు పంపివెయ్యండి.

పెద్దల — నేనులక్ష్మణున్ని నన్నిక్కడ వుండనియ్యండి.

చిన్నవ — మీరు వర్ధమానులా? లేక ఆయనప్రతిబింబమా?

చిన్నల — ఓహో! నాపెద్దయజమానుఁడు! ఈయనను ఈప్రకారంగా కట్టి యెవ రిక్కడకు తీసుకువచ్చినారు?

యోగిని — యెవరుతీసుకువస్తే నేమి? నే నీయనకట్లువిడిపించి మళ్ళీభర్తను సంపాదించుకొంటాను. ఓపుణ్యాత్మా! పూర్వము చారుమతి అనేభార్యను వివాహం చేసుకుని ఆమెవల్ల యిద్దఱుకవల పిల్లవాళ్ళను కన్న వర్ధమానులు మీరేనా? ఈచారుమతితో మాటాడండి.

వర్ధ — నే నిప్పుడు స్వప్నావస్థలో లేనిపక్షమున నీవు నిశ్చయముగా చారుమతివే. నీవుచారుమతివే యయినయెడల, అప్పుడునీతో గూడ సముద్రములో తేలిబ్రతికిన పుత్రుఁ డెక్కడనున్నాఁడో చెప్పు.

చారుమ — నన్నూ నాకొడుకునూ సేవకుఁడయిన లక్ష్మణున్నీ తమపడవలలో యెక్కించుకొన్న చేపలవాళ్లు దుర్మార్గంచేసి పిల్లలిద్దరినీ బలాత్కారంగా నాదగ్గిరనుంచి తీసుకుపోయి యెవరికో అమ్ముకొన్నారు. తరువాత వారిస్థితి యేమైనదో నాకు తెలియదు. నేను చిరకాలం అక్కడవుండి తరువాత యీపట్టణంచేరి నాలుగేళ్ళనుంచి యీమఠంలో యోగినినిగా వున్నాను.

ధర్మ—ఇతఁడీ ప్రాతఃకాలమునఁ జెప్పినకథ యిప్పుడు సిద్ధ
నముగా కనఁబడుచున్నది. ఈయిద్దఱు వసంతకులు ఒకరీతిగా
నున్నారు; ఆప్రకారముగానే యీయిద్దఱు లక్ష్మణులునుకూడ
నచ్చునఁ బోడిచిన ట్లొకవిధముగా నున్నారు. దైవవశముచేత నక
స్మాతుగా కలిసికొన్న వీరిద్దఱును వీరిజనకులు.—వసంతకా! నీవు
మొట్టమొదట రామనాధపురమునుండియే కాదా కాశిహస్తితీసికొని
రాఁబడినావు?

చిన్నవ—నేను కాను. నేను మధురాపురమునుండివచ్చినాను.

ధర్మ—నీవు దూరముగా నిలుచుండు. మీలో నెవరెవరో
నాకేభేదము తెలియకుండ నున్నది.

పెద్దవ—రామనాధపురమునుండి వచ్చినవాఁడను నేను
మహాప్రభూ!

పెద్దల—ఈయనతోకూడా వచ్చినది నేను.

పెద్దవ—మమ్మిక్కడకు తీసికొనివచ్చి దేవరవారి కొప్పగించి
నది మీ మేనమామగారైన సుబలుఁడను మహావీరుఁడు. పల్లె
వాండ్రవద్దనే మమ్మాయనకొని పెంచినారు.

సీత—మీయిద్దరిలో యెవరు యీమధ్యాహ్నం నాతో భోజ
నంచేసినారు?

చిన్నవ—నేను.

సీత—మీరు నాభర్తగారు కారా?

పెద్దవసం—అతఁడు నీభర్తకాఁడని నేను రూఢిగా చెప్పఁ
గలను.

చిన్నవసం—నేనును మధ్యాహ్న మీమాటయే యీమెతోఁ
జెప్పినాను; ఈమె నామాట నమ్మినదికాదు.—ఓసుభద్రా! నేను

మధ్యాహ్నము నీతో నేమిచెప్పినానో స్మరించి దెప్పుకో; ఆ మాట నిజముచేయుటకు సమయమువచ్చుచున్నది.

విశ్వ—మీరు నావద్దపుచ్చుకొన్న చంద్రహారమిదే.

చిన్నవ—అవును. ఎవడు కాదన్నాడు?

పెద్దవ—ఈ చంద్రహారము నిమిత్తమై నీవు నన్ను రాజభటుల కొప్పగించితావు.

విశ్వ—అవును కాబోలును.

సీత—నేను లక్ష్మణునిచేత మీకు ధనము పంపినాను. వాడు మీకిచ్చినాడు కాడు.

పెద్దవ—లేదు. నాచేత నీవు సొమ్ము పంపలేదు.

చిన్నవ—ఈరూపాయలమూట నా సేవకుడు తెచ్చి నాచేతి కిచ్చినాడు. మన మొకరిసేవకుని నొకరిసేవకునిగా భ్రమించుటవలన ఈచిత్రములన్నియు పుట్టినవి.

పెద్దవ—ఈధనము నేను నాతండ్రి ప్రాణరక్షణముకొఱ కిచ్చెదను,

ధర్మ—నీధనదాన మక్కఱలేకయే నీతండ్రికి మేము ప్రాణదానము చేసినారము.

ప్రభా—ఆవజ్రపుటుంగరము మీ వేలిది నాది.

పెద్దవ—అవును. నీయుంగరమిదిగో నీవుపుచ్చుకో.

(అని యిచ్చుచున్నాడు)

బా.స—ఓమహారాజా! దేవరవారు మాతో యీనగరంలోకి విజయంచేసి, సావకాశంగా మాసంభాషణవిని, కొంచెంసేపు మా గృహపావనం చెయ్యవలెనని వేడుకొంటూవున్నాను. యీరోజున యిక్కడ పోగయి మానూళ్ళుగా శ్రమపడ్డవారందరూ కూడా

లోపలకు దయచెయ్యవలెను; మేము మిమ్మల్నందరినీ సమాధానం చేసి పంపుతాను. ఓపుత్రులారా! మిమ్మల్ని విడబాసి యిరవై సంవత్సరాలై వది; యింత కాలమునకు యెప్పుడూ యెదురుచూడని దే మనమందరమూ వక్కచోట కలుసుకున్నాము గనుక లోపలికివెళ్ళి కొంచెంసేపు సల్లాపసౌఖ్యం అనుభవింతాము రండి.

ధర్మ—మిక్కిలి సంతోషముతో లోపలకువచ్చి మీసంభాషణవిని వేడుకపొందెదము.

(రాజును, చారుమతియు, వర్ధమానుడును, ప్రభావతియు, వర్తకుడును, విశ్వకర్మయు, పరిజనమును వెళ్ళుచున్నారు.)

చిన్నల—అయ్యా! బండిమీద యెక్కించడానికి తీసుకొని వెళ్ళిన మీసామాను పట్టించుకురానా?

పెద్దవ—నాది యేసామాను బండిమీద నెక్కించినావు?

చిన్నల—సత్రమువద్దనున్న మీసరకులు.

చిన్నవ—వాడు నాతో చెప్పుచున్నాడు. లక్ష్మణా! నీ యజమానుడను నేను. అవి తరువాత తీసికొని రావచ్చును. మాతో లోపలికి రా. ముందు నీసోదరుని కౌగిలించుకొని మీరిద్దఱునుకలిసి లోపలికిరండి. (పెద్దవసంతకుడును, చిన్నవసంతకుడును, సీతయు, సుభద్రయు, లోపలికి వెళ్ళుచున్నారు.)

చిన్నల—నీయజమానుడి యింటికాడ కొండంతమనిషివకత్తె కనపడ్డది. అది వన్నుచూచి నీ వనుకున్నది; నా వదినెగారు కాబోలును!

పెద్దల—యెలాగు భ్రమపుట్టకుండా వుంటుంది? సరిగ్గా నీవు నా అద్దంలో నీడలాగు వున్నావు. నీరూపాన్నిచూస్తే నేనూ అంత గాణ్నే అని తోస్తుంది. మనంకూడా లోపలకు వెళుదాముగా.

చిన్న—నీవు పెద్దవాడవు. ముందర నీవు నడువు.

పెద్దల—ఆభేదం మనకుతప్ప యెవరికీ తెలియదు. అందరికీ తెలియడానికి యేమిచేతాం ?

చిన్నల—అందరికీ తెలియడానికి తరువాత మనంయేమైనా ఆనవాలు వేసుకుందాము. అందాకా నీవు ముందర నడువు.

(అని వెళ్లుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

———: ୦ :———

రాగమంజరి

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

1. సుదర్శనవర్మ—విజయవర్మకును, భానుమతికిని తండ్రి.
2. విజయవర్మ—సుదర్శనవర్మకొడుకు. సుదంతప్రియుఁడు.
3. కామపాలుడు—భానుమతిప్రియుఁడు.
4. వసుకాముఁడు—భానుమతిని వివాహమాడఁగోరినవాఁడు.
5. చంద్రకేతుఁడు—వసుకాముని మిత్రుఁడు.
6. నారాయణశర్మ—పురోహితుఁడు.
7. గండభేరుండాచార్యులు—కేశవస్వామి యర్చకుఁడు.
8. కంఠీరవాచార్యులు—రెండవయర్చకుఁడు.
9. దామోదరుఁడు—విజయవర్మసేవకులలో నొకఁడు.
10. దారకుఁడు—సుదర్శనవర్మసేవకులలో నొకఁడు.
11. ఘటకుఁడు—సుదర్శనవర్మసేవకులలో నొకఁడు.

స్త్రీలు

12. భానుమతి—సుదర్శనవర్మకూఁతురు; కామపాలునిప్రియురాలు.
13. సుదంత—విజయవర్మప్రియురాలు; మాధవసేనునికూఁతురు.
14. రాగమంజరి—భానుమతి పరిచారిక.
15. చతురిక—భానుమతి పరిచారిక.
16. సుదంతపరిచారిక.

స్థలము—ఉజ్జయినీనగరము.

రాగమంజరి

ప్రథమాంకము

౧ రంగము — సుదర్శనశాస్త్రి గృహసమీపమందలి వీధి

[లాంతరు పట్టుకొని దామోదరుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

దామో — ఏమిరా! అప్పుడే మూఁడుగంటలు దాటిపోయినదిగా! ఉజ్జయినీనగరవీధులలో నొంటిగా నిశాచరునివలె తిరుగుటకు నావంటిదూత కిది తగినసమయమే. అన్నికొలువులలోను పడుచుతనములో నున్న నాయకునికొలువు కొలుచుట బహుకష్టము. ఇట్లు చెప్పుట నేను వలపుసంగతి యెఱుఁగకపోవుటచేత కాదు. నావలపునకును నా యజమానునివలపునకును కావలసినంతవ్యత్యాస మున్నది. నా ప్రభువైనవిజయవర్మ వలపు నిద్రాహారములను తలపెట్టనియ్యదు: ఇఁక నావలపో కడుపునిండ తిని హాయిగా నిద్రపోయినతరువాత కలలోఁగాని బయలుదేఱదు. ఇప్పుడీతలపోతల కవకాశము లేదు. నా ప్రభువక్కడ తనప్రియురాలయిన సుదంతగదిలోనుండి తప్పించుకొని వచ్చుటకయి నాసాహాయ్యము కోరి యెదురు చూచుచుండును. (వెలపల సంగీతము) ఇదియేమి? సంగీతము వినఁబడుచున్నది! ఎవరు వచ్చియుందురు? నాయజమానునిమిత్రుఁడయిన కామపాలుఁడు మాప్రభుసోదరియైన భానుమతికి వినఁబడునట్లుగా పాటపాడుటకయి యిప్పుడు మాఱువేషముతో వచ్చియుండును. ఇఁక నాముసలియజమానుఁడు లేచిరాక మానఁడు. ఆతఁడు తనకొడుకింటఁ లేఁడని యనుమానపడకుండ నాస్థానమునకు పోయి నేను నిలిచి యుండెదను.

(అని పోవుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు తనమిత్రుని నొకని తోడుచేసికొని కామపాలుఁడు మాఱువేషముతో ప్రవేశించి పాడుచున్నాఁడు.]

ద్విపద. చెప్పవెూ వీణియ! చెచ్చెరనాకు
ఇప్పుడు వెడలు నీమృదులస్వరంబు
నీయజమానుని నెమ్మదిలోని
పాయని వెతయెల్లఁ బల్కఁగాఁగలదె?
పటుమతి నిటఁగ్రిందఁ బాడువా రెవరొ
పుటపుటనిట్టూర్పు పుచ్చువా రెవరొ
నలువొందనిద్రించు నాప్రియురాలు
తెలిసికోవలసిన, తెగువమైనామె
కమ్మనినిద్దుర కనుఁబాయకుండ
నిమ్మళంబుగఁబాడి నిట్టూర్పు లిమ్ము.
ఏ నింతకంటెను హెచ్చుగాఁదెల్పఁ
బూని తెగింపకముందె స్వప్నమున
నాభాగ్యదేవత నళినాక్షి చెవిని
సాభిలాషగబోధ సలుపునుగాక!

మిత్రు—కామపాలా! నీవీలాగున దీనముగా పాడుచున్న యెడల నీప్రియురా లెప్పటికిని మేలుకొనదు. ఉయ్యాలలోనున్న పసిబిడ్డ వలె వలపుసహితము జాలిగొలుపు పాటలచేత జోకొట్టఁబడి మఱింత నిద్రపోవును.

కామ—ఆమెకు నిద్రాభంగముచేయ నామనసు గొలుపదు.

మిత్రు—మేలుకొల్పినయెడల లేచివచ్చి పల్కరించునంతటి గౌరవమామెకు నీయందు లేదని యెఱుఁగుదువు గనుకనే నీ వామె నిద్రాభంగమున కింత భయపడు చున్నావు.

కామ—అట్లయిన నీకిప్పు డాసందేహము తీర్చి నమ్మకము పుట్టించెదను చూడు. (అని పాడుచున్నాఁడు.)

ఉ. వేకువ చేరవచ్చి యిదె వేగమె రాత్రిని సాగనంపెడుఁ;
నీ కమనీయనేత్రముల నీవిఁక విప్పుము, సుందరీమణీ!
యీకడ నీసురూప మనునింపగు ప్రొద్దుదయించు నంతకుఁ
నాకు వెలుంగు గన్పడదు, నాకుఁబగల్ గనిపించ దింతయుఁ

భానుమతి—(ఒకగవాక్షమునుండి బదులు పాడుచున్నది.)
సుగంధివృత్తము. విన్నదాన లేచి నన్ను వేఁడు నీదుగీతముఁ;
కన్నదాన నేత్రరంజకంబుగాఁ బ్రభాతముఁ;
నన్నుఁ బాటపాడి వేఁడు నాయకుఁ మనంబులో
నెన్నుకొంటిఁ గామఁ డంచు నిష్మహీజనంబులో.

సుదర్శనవర్మ—(మఱియొక గవాక్షమునుండి) ఎవరురా తులువలు గాణలతోను వీణలతోను రాగములతోను భోగములతోను ఆటలతోను పాటలతోను మా వీధిని జేరి యల్లరి చేయుచున్నారు? పొండి, పాటకులారా! పరుగెత్తిపొండి.

భాను—నాన్నగారూ! వృథాగా మీ రేల యిట్లాగ్రహపడెదరు? ఊరకుండుఁడు.

కామ—ప్రియురాలా! నేను నీవిధేయ సేవకుఁడను.

సుద—అమ్మాయీ! ఆమోసపుమాటలను నీవు చెవియొగ్గియేల వినెదవు? గవాక్షములోనుండి లేచి రా.

భాను—ఓప్రియుఁడా! అనుజ్ఞ వేఁడుకొనెదను.

కామ—నీవు పోకతీఱదా?

భాను—మనమొకవేళ మరలశీఘ్రముగా నేకలిసికోవచ్చును. మనకు దురదృష్ట మొకగొప్పశత్రువుగా నున్నను, మనపక్షమున

దానితో పోరాడి విజయ మిచ్చుటకు మిత్రుడయి, కాముడున్నాడు.

సుద—ఓరీ! తుపాకి యిటు తెమ్ము.

కామ—మన మనోవేదన నెఱింగిన యీ మదిదేవుడు—

సుద—పొండి. పోకుండినయెడల, ఈ గుండు తిన్నగా మీతల లోనుండి దూఱిపోవును.

(అందఱును వేఱు వేఱుగా నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨ రంగము—విజయుని వినోదమంటపము.

[విజయవర్మయు, దామోదరుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—అయ్యా! వారమున కొక్కసారి కొంచెము నిద్ర—

విజ—ఓరిజడుడా! ఊరకుండుము. నావద్ద నిద్రపేరు తలపెట్టకు.

దామో—స్వామీ! దేవరవారివిషయములో నేను మనవి చేయవచ్చునది. నావంటిదరిద్రులకుపట్టినను తుచ్ఛమగునగాఢనిద్ర మాట కాదు. కొంచెము కావలసియున్నయెడల వేడుకకొఱకొక్క సారి గడియసేపు కన్నుమూసెడిప్రభువుల చిఱునిద్రను గుఱించియే నేను దేవరవారితో విన్నపము చేయుచున్నాను.

విజ—ఓరిమూర్ఖుడా! నోరు మూసుకొనుము. ఓసుదంతా! ఓక్రూరురాలా! నీ వెంత నిర్దయురాలవై నాకన్నులనుండి నిద్రను దొంగిలించినావు!

దామో—(తనలో) నానిద్రనుకూడ దొంగిలించినది.

విజ—ఇటువంటి సమయములో నామనోరథమును వ్యర్థపుచ్చుట నాకు మరణప్రాయముగా నున్నది. మరియాదలనిమిత్తము మానుకొనుటకు నా సమయమా? ఇది ప్రేమగలిగినవాని

లక్షణమా? నీ వెప్పుడును నన్ను మనసార ప్రేమించితి వని నే ననుకోను.

దామో——(తనలో) నేనును అనుకోను.

విజ——అట్లుగాక స్త్రీజనస్వాభావిక మయినచపలత్వమును బట్టి మనస్సు గడియు గడియకును మాఱుచుండుటచేత నిట్లని యుండునా?

దామో——(తనలో) స్త్రీలచిత్తములు క్షణక్షణమును మాఱు చున్నను వారుమాత్ర మది యొప్పుకోరు.

విజ——ప్రపంచములో సుదంతవలె నవివేకిను లగువారు మఱియెవ్వరైన నున్నారా?

దామో——(తనలో) నాకొక్కఁడు కనఁబడు చున్నాఁడు?

విజ——ఉన్నారు. ఆమె చపలత్వమునకు దాసుఁడయి యున్న యీబుద్ధిహీనుఁ డటువంటివాఁడే. (అని తన్ను చూపుకొనుచున్నాఁడు)

దామో——(తనలో) ఈసంగతి యితఁడు తెలిసికోఁగలఁడని నేనీవఱకే యనుకొన్నాను.

విజ——ఓహో! నీవెంత చంచలురాలవు! ఓదయావిహీన రాలా! తెలివిమాలిన నీయుష్కారత్వముచేత నన్నెంత దుఃఖపెట్టు చున్నావు? నాదృష్టికి నీవిప్పుడు దోషరాశివిగాఁ దోఁచుచున్నావు. నీచూపులే కావలసినంత తిరస్కారమును వెడలఁగ్రక్కుచున్నవి. ఒక్కచూపులే కావు నీచిఱునవ్వులును. అయ్యో! నేనిప్పు డాచిఱు నవ్వుల నేల తలపెట్టితిని? ఆమె సుందరమందహాసములో నే దృష్టిని మిఱుమిట్లు గొల్పెడు సోయగమును హృదయమును మఱులుకొల్పెడు విభ్రమమును నామనస్సునకు పొడకట్టుచున్నవి. నాకిప్పుడు మదిలో

స్వాదము లాసన్న మగుచున్నవి. నాప్రియురాలు లభింపక పోయిన యెడల నేనిఁక ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను.

దామో—(తనలో) ఔరా! ఆవిషపువవ్వులే యందఱిని జెఱుచుచున్నవి.

విజ—(పాడుచున్నాఁడు)

ద్విపద. సుగుణసంపదయెల్ల సొరిదిని మఱచి
మగువదోషంబులె మదిని నిల్పంగఁ
జాలుదు నేని, నిష్పక్షపాతమునఁ
గ్రాలువివేకంబు కడువేగఁ గాముఁ
డాము దుర్బలుఁగాఁగఁ దప్పక చేయు;
కాని, కోపమువచ్చి కాంతదోషముల
నెన్నంగ మదిలోన నేఁ బూనినపుడు
క్రన్నన నడుమను గాముండు వచ్చి
కలికిసద్గుణములఁ గాన్పించి నాకు
నల వివేకము నిట్టె యంధుఁబుఁ జేయు.

దామో—స్వామీ! కామపాలుఁ డిటువచ్చుచున్నాఁడు.

విజ—మంచిది. నీవింటికిపొమ్ము. నేనును నీ వెనుక నే వచ్చెదను.

దామో—ఆహా! ఆకుత్సితపువవ్వులు!

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు కామపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విజ—కామపాలా! నీవు మాగుమ్మమువద్ద పాడుచుండఁగా మిమ్మువిడిచివచ్చినానని దామోదరుఁడు చెప్పినాఁడు. మాతండ్రి గారు లేవలేదుగదా?

కామ—లేచినారు. ఆయన సంగీతప్రియులు గనుక, ఇనుప కమ్ములు వేసిన గవాక్షములో నిలుచుండి లోనులోని పందుకోలివలె కావలసినంత సేపు గొంతు బద్దలుచేసి కొండని లేచివచ్చినాను. నీ వింత పెందలకడనే యిల్లు బైలుదేఱివచ్చుటకు కారణమేమి?

విజ—నీతో చెప్పినానో లేదో కాని సుదంతసవతితల్లి తనభర్త యైన మాధవసేనుని సొత్తంతయు తాను గన్నకొమార్తెకే యిప్పించవలెనని తంత్రముచేసి తండ్రి నొడఁబఱిచి సుదంతను యోగినినిగా మఠమున కర్పింప నిర్ణయించుకొన్న దినము రేపేసుమా. అందుచేత నేను సర్వమునకు తెగించి, వీధితలుపు తాళముచెవి కష్టపడిసంపాదించి, లోపల గడియ వేయకుండ సుదంత పరిచారికకు లంచమిచ్చి, తెల్లవాఱుజామున రెండుగంటలకు రెండవకంటివా రెఱుఁగకుండ లోపల ప్రవేశించి, సుదంతగదిలో దొంగతనముగా దూఱినాను. అప్పుడు నాప్రియురాలు మేలుకొని కూరుచుండి కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నది.

కామ—ఓవిజయవర్మా! నీ వదృష్టవంతుఁడవు.

విజ—తొందరపడక పర్యవసానము వినుము. రాత్రిపూట వేళగానివేళను వచ్చి తనగదిలో ప్రవేశింప సాహసించినందుకు నన్నామె పరమ సాహసికుఁడయిన దుష్టవర్తనునితో సరిచేసినది.

విజ—ఇది యారంభదశలోలేదు. అదేయంత్యదశ. అటుతరువాత నామాట యొక్కటియైనను వినిపించుకొనక తత్క్షణము గదివిడిచి లేచి పోనిపక్షమున తనతల్లిని లేపెదనని బెదరించినది.

కామ—మంచిది కడపట నేమిజరిగినది ?

విజ—కడపటనా? మొదట నేను లోపలప్రవేశించినట్టుగా నే

మరల చేతు లూచుకొనుచు మాఱుమాటాడక లోపలినుండి వెలు పలికివచ్చుట జరిగినది.

కామ—ఆమెకు కోపమువచ్చునని నీవక్కడ నేమియు చేయ లేదుగదా?

విజ—దైవముతోడు! నే నేమియు చేయలేదు. పది పం డ్రెండుసారులు మాత్రము బలవంతముగా బుగ్గలు ముద్దుపెట్టు కొన్నాను.

కామ—అంతేకద? అటువంటి మోటుతనము నే నీవలె కెన్నఁడును వినియుండలేదు.

విజ—చీచీ! నేను మోటుతన మెంతమాత్రమును జూప లేదు. నామాటనమ్ము. నే నామెయెడల మిక్కిలి గౌరవముతో నే నడచుకొన్నాను.

కామ—ఈశ్వరసాక్షి! నీవిషయమయి చెప్పలేదు. నే నది సుదంతవిషయమయి చెప్పినాను. విజయవర్మా! నీవు తలుపు తాళము చెవి వారివద్ద నిచ్చియే వచ్చినావుగదా?

విజ—ఇచ్చివచ్చినాను. నన్ను సాగనంపుటకయి వెలుపలికి వచ్చిన పరిచారిక తీసికొనిపోయినది.

కామ—అట్లయినపక్షమున, సుదంత రూఢిగా నీవెనుక నే యిల్లువిడిచివచ్చునని నేనిప్పుడు ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలను.

విజ—ఒకవేళ నాప్రతిపక్షి నెవ్వరినైన ధన్యునిజేయుటకయి వచ్చునేమో! నాప్రస్తుతస్థితినిబట్టి విచారింపఁగా నాకిప్పు డందఱి యందును సందేహము కలుగుచున్నది. వెనుక నీవుకూడ సుదంతను కామించి, నావలెనే యామెను భాగ్యదేవతనుగా భావించుకొను చుంటివి కాదా?

శాప — ఆమెకు నామీఁద ననురాగము లేదని తెలిసికొనువఱకును నే నామెను మోహించినాను. కాని నేఁటితోఁ దరువాత వరింపఁ దగిన శుభలక్షణ మొక్కటియు నామె ముఖమునందు లేదనుకొని తుద కభావ విరక్తి చేసికొని మరలుకొన్నాను.

ద్విపద. కాంతతోఁ దనను నన్నుఁ గాంచనికనుల
నీక్షింప ఘనశోభ నెప్పుడును నేను;
ఏనాఁడుఁగా లభియింపని మోవి
నేను సుధారస మెప్పుడుఁ జూడ;
తద్దయు నమ్మఁగోరు తరళాయతాక్షి
నిద్దపుఁజెక్కుల నెఱిమించు నేని,
పలుముద్దు లిడి నేను పరికించుదాక
తళుకుఁజెక్కు లంటింపఁ దలఁపను నేను
ఏణాక్షిహస్తంబు మృదువంపు రేని,
పాణి నంటుచు నేనె పరికింపవలయు;
మరలఁ గృతజ్ఞత మగువ నాచేయి
కరుణఁబట్టినదాఁక కనినమ్మ నేను.
పొలఁతినిట్టూర్పులు పుచ్చుచునుంట
తిలకింపవలసినఁ దేటగా నేను,
యువతి నన్నాశించి యూర్చుచున్నట్టు
లవగతమైనఁగా కరయులే నేను.

అంతేకాక నీచెల్లియందు నాకు గాఢానురాగ మున్నసంగతి నీకు దృఢముగా తెలియునుగదా? ఆవిషయములో నాకు నీవు తోడుపడుము. సుదంతవిషయములో నీ కెంతమాత్రమును నేను శ్రమ కలుగనియ్యను.

విజ—మాకుటుంబగౌరవమునకు హానిరాకుండ నాకు సాధ్యమగునంతవఱకు నేనావిషయములో నీకు సదుపాయము చేసెదను. కాని యింటినుండిమాత్రము నీవు భానుమతిని లేవదీయఁగూడదను సుమా.

కామ—ఇంటినుండి సుదంతనుమాత్రము నీవు లేవదీయ ప్రయత్నము చేయవచ్చునా?

విజ—అది వేరేసంగతి. పరులవిషయములో మనము జరిగించునట్లుగా మనభార్యలవిషయములోను మనతోఁబుట్టువులవిషయములోను పరులు జరిగించుటకు మన మొప్పుకోము. ఇక్కడ మఱియొకసంగతికూడ నున్నది. రేపటిదినము సుదంతను బలాత్కారముగా యోగినిని జేయఁబోవుచున్నారు.

కామ—సరే. ఇప్పుడు నేనుమాత్ర మటువంటి నిర్భాగ్యస్థితిలో లేనా? రేపటిదినము మీతండ్రియు భానుమతిని బలవంతముగా వసుకాంనునకిచ్చి వివాహము చేయఁబోవుచున్నాఁడు. నాతో రా. మన మేదయిన మంచియుపాయము నాలోచింతము.

విజ—నే నింటికి పోవలెను.

కామ—మంచిది. నాకు సెల విమ్ము.

విజ—అవునుగాని, కామపాలా! నీకొక వేళ నాచెల్లెలిమీఁద ననురాగము లేకపోయినను మర్యాదయు మనస్నేహమును విచారించి సుదంతవిషయములో నీ వేమియు విఘ్నము తలపెట్టకూడదుసుమా.

కామ—గీ. ధర్మమూలంబు మైత్రి యిద్ధరణిమీఁద;
మనుజులను జేరి వలపు పైకొనియె నేని,
వలపునకుఁ దాము ననుకూలపడక యున్న
నిలువ వే ధర్మములు నొక్కనిమిషమైన.

గీ. నేను జెలులకుఁ జేయు వాగ్దానములను
లౌక్యధర్మంబులం చుఁ దలంతు నెపుడు;
వలపునకుఁ జేయు నలప్రమొక్కుబడులనెల్ల
నేను మతధర్మము లటంచు నెంతు మదిని.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విజ—ఈవిషయమయి కామపాలునితో నేనెప్పుడు ప్రసంగము చేసినను నాకీతనిచర్య యేమెూ వక్రముగా నేకనఁబడుచున్నది. అందువలన నామనస్సునకారాటము హెచ్చుచున్నది. ఇంతకువచ్చిన మీఁదట సుదంతి యీతనిని వరించునేని నేను నిశ్చయముగా ప్రాణములు విడువవలసినవాఁడనే.

మ. అనుమానింపఁగ హేతువున్న, నను శాయజ్ఞాక్షి కామించునం
చును దెల్పంగ నిదర్శనంబులె కడుంజూపట్టు; నాశంక యిం
కను సత్యంబగునేని నేను జెడితిన్; గాదేని నేసౌఖ్యముం
గన నర్హుండనుగాను; లోనఁబెరుచుం గాయీర్ష్యదుఃఖంబులన్.

ఉ. నాయెడ నాతిమిన్న చిఱునవ్వొలయించిన నెంతపూజ నేఁ
జేయఁగఁజెల్లునో యెఱుఁగఁ; జేడియనవ్వులె యున్న్యఁజేరినన్
బాయఁగఁజెల్లు నావలపు; నామది వేదన యెట్లుతీరెడున్
ప్రేయసి నన్నిటుల్ వెతలఁబెట్టుకొలందిని ప్రేమహెచ్చగన్?

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

---

3. రంగము—సుదర్శనవర్మ గృహములోని గది.

[భానుమతియు, రాగమంజరియు ప్రవేశించుచున్నారు]

భాను—ఓ చెలీ! రాగమంజరీ! మన మాలోచించిన యుపాయము నిరపాయముగా సాగునని నీవు నమ్మక మున్నదా?

రాగ—భానుమతీ! వినుము. నా హృదయములో నెంత మాత్రమును సందేహము లేదు. శాస్త్రి మునుపాలోచించిన యుపాయమును వెంటనే ప్రయోగింపవలెను. నీకదిగో నేను చేయవలసినది సర్వమును సిద్ధము చేసినాను; ఇక ముందు జరగవలసినదానికి మనము మనభాగ్యదేవతను నమ్ముకొని యుండవలెను.

భాను—తాను నిర్ణయించినవానిని వివాహమాడుటకు నే నంగీకరించువఱకును నాముఖము చూడనని నాతండ్రి ప్రతిజ్ఞ చేసినాఁడు.

రాగ—ఈవిషయమే యతఁడు తనమిత్రుఁడయిన జయపాలునితో మాటాడుచుండఁగా నేనును పొంచుండి విన్నాను.—"నా కూఁతురు వసుకాముని పెండ్లియాడుట కొప్పుకొనునో లేదో రేపు గట్టిగా కడసారి యడిగి చూచెదను; భానుమతి యొప్పుకొనుట కనుమానించినయెడల, నాకూఁతురు నాకు మరల విధేయురాలయి నా యాజ్ఞ శిరసావహించువఱకును నేను దానిని కన్నెత్తిచూడను; దానితో నోరు తెఱచి మాటాడను."—అని నీతండ్రి చెప్పినాఁడు.

భాను—అతఁడన్నమాట తిరుగక యెప్పుడును పట్టినపట్టు విడువని కఠినస్వభావుఁడని యెఱిఁగియే నేను తప్పించుకొనిపోవుటకయి నీవీయుక్తి పన్నినావుగదా. ఈకృషిలో మనపనిచానిక మన కనుకూలురాలుగా నుండునట్లు పదిలపఱిచినావా?

రాగ—అది యీమాత్రము మొదటినుండియు నాతో చేరియే యున్నది. నీప్రయత్నము సఫలమయిన పక్షమున, వసుకాముని విషయములో నీకున్న స్వాతంత్ర్యమును బాధ్యతయు సర్వమును నాకు విడిచిపెట్టెదనని నీవు వెనుక చేసినవాగ్దానమును మఱవక చెల్లింపవలయును జుమా.

భాను—నేవది సంతోషపూర్వకముగా చెల్లించెదను. సాధ్యమయినయెడల నీవాతనిని దక్కించుకొమ్ము. మీరుభయులును చిరసుఖ మనుభవింపవలయుననికోరి నిరంతరమును పరమేశ్వరుని బ్రార్థించెదను. అతఁడు నాప్రియుఁడయిన కామపాలునికంటెను పదిరెట్లు ధనమెక్కువగలవాఁడు సుమా.

పంచచామరము. ధనంబు గల్గుదానసంచుఁ దారు నన్నెంచినన్,
జను ల్తలంపఁబోరు నిన్నుఁజానరో! ధనాఢ్యఁగన్;
పెనంగొనున్మదంబు నీవు పెదదానవాటనున్,
ఘనంబుగా ధనంబు నియ్యఁగల్గు దేనుగావువన్.

పంచచామరము. వెలందిమిన్న! నీకు నాదువిత్తమెల్ల నిచ్చినన్,
జెలంగి నాదువల్లభుండు చిత్తమం దెటింగెడున్
గొలందిలేని యట్టివస్తుకోటియున్ ధనంబునున్
దలంపఁ దన్ను గోరియున్నదాన నంచుఁబిమ్మటన్.

పంచచామరము. వరుండు నాదుచేట్టఁబట్టు భాగ్య మింత యబ్బినన్
స్మరింపఁగల్మి లేకయుంట స్వప్నమందు నేనియున్;
కరంబు తన్నుకోరికొంటిఁగాని యన్యమేదియున్
వరింపలేదటంచు నప్డువల్లభుండు నమ్మెడున్.

రాగ—భానుమతీ! నీతండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. కామపాలుని యొద్దనుండి నేను కట్టకడపట తెచ్చిన యుత్తరము వేగిరము నాచేతికిమ్ము. నన్ను మీయింటినుండి పంపివేయుట కాజాబే కారణము కాఁబోవునుజుమా. నీకీపజ కియ్యనట్టుగా దీనికి లక్కముద్ర వేసి తెచ్చి నేనిది యిక్కడ జాఱవిడిచెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

[సుదర్శనవర్మయు, విజయవర్మయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—ఓయీ! నీవుకూడ రాత్రులయందు వీధులలోబయలు దేఱి ప్రియురాండ్రనిమిత్తమయి పాటలు పాడుచున్నట్టున్నావే! పాపము! నీపనికిమాలినయీలలతోను కామగీతములతోను,నీవెక్కడ చుట్టుపట్లవారికి నిద్రపట్టకుండఁ జేయుచున్నావు? నీనడతవల్ల నీవు నీచెల్లెలికిఁగూడ మంచిమార్గమునే యుపదేశించుచున్నావు. ఓసీ! అమ్మాయీ! నీకొక్కసంగతి చెప్పవచ్చినాను. ఇఁక రాత్రులయందు మీకామవికారములును మీమాటలును పాటలును నేను సాగనియ్యను; మీపాటలును పద్యములును విన్నవారికెల్లను మతిపోవుచున్నది. అయినను నీవెఱ్ఱిచేష్టలు రేటిటితో కట్టువడిపోవునులే. ఇఁక కొంచెముసేపటికి వసుకాముఁ డిక్కడకు వచ్చును. రేపటిదినము నీ వాతనిని వివాహము చేసుకోవలెను.

భాను—నాబొందిలో ప్రాణముండఁగా నేనాతనిని పెండ్లి చేసికోను.

విజ—నాన్నగారూ! అటువంటివానిని అల్లునిగా కోరి తెచ్చుటకు మీకెట్లు బుద్ధి పుట్టినది?

సుద—పిలువనిపేరంటముగావచ్చి నీయంతటనీవే మాకుహితబోధచేయ కరుణించుచున్నావుగనుక, నాయందు దయచేసి నీకతని యందేమిలోపము కనఁబడినదో చెప్పు.

విజ—మొదటమాట అతఁడు విదేశస్థుఁడు.

సుద—ఆసందేహముతో పనిలేదు. అతఁడు స్వదేశమువిడిచి తండ్రినాటినుండియు ఇక్కడనే యుండుటచేత ఈ దేశస్థుఁడే యయినాఁడు.

విజ—అతనిది శివమతము.

సుధ—ఇది మఱియొక తెలియనిమాట. అతఁడీరెండుమాసములనుండియు విష్ణుమతస్థుఁడయినాఁడు.

విజ—అవునవును. అతఁడు ధనమునిమిత్తము పూర్వులనుండియు వచ్చుచున్నస్వమతమును వదలిపెట్టినాఁడు. ఈక్రొత్తమతమును మార్చుకొనుట కింకను ఆవశ్యకము రాలేదు కాఁబోలును!

భాను—అతఁడిప్పుడే మతములోను లేక దేవాలయమునకును మసీదునకును మధ్య నూఁగులాడుచున్నాఁడు.

సుధ—ఇదికాక మఱి యేమైననున్నదా?

విజ—మఱి యేమియు లేదుగాని, అతఁడు మోసములయందును జిత్తులయందును విచిత్రమైన యాసక్తికలవాఁడఁట.

భాను—లోకములో మోసగాండ్రే తెలివితక్కువవారిని మాయచేసి లాభము పొందుచున్నను, అతఁడుమాత్రము సాధారణముగా తనజిత్తులచేత తానే మోసపోవుచుండుననీ వినుచున్నాను.

విజ—అది సత్యము. నేర్చుచాలని విలుకానివలెనే యితఁడెప్పుడును పెట్టిన గుఱి తప్పిపోయినను, తనచేతికి మాత్రము నారిదెబ్బ తగిలించుకొనుచుండును.

సుధ—ఇంతటితో సరిపోయినదా?

భాను—వీని నన్నిటిని మించినది యితనివద్ద భర్తయగుటకు పనికిరాని ప్రధానమైన లోప మింకొకటి యున్నది. అది వివాహమాడవలసినదాననైన నామనస్సునకు సరిపడినవాఁడు కాకపోవుట.

సుధ—నీ కతఁడు మనసు రాకపోయినను నీవాతని మనస్సునకు నచ్చినదానవు. వధూవరులలో నెవ్వరో యొక రనురాగము కలవారయి యుండుట చాలును. పెండ్లికిద్దఱునుపరస్పరానురాగము గలవా రెప్పుడును దొరకరు. నీవెంత వెగటుగానున్నను, అతఁడు

మాత్రము తియ్యని స్వభావముగలవాఁడు. పుల్లచెట్టును తియ్యచెట్టు మీఁద నంటు కట్టినట్టుగా నిన్నటువంటివాని కంటఁగట్టినంగాని సత్ఫలము కలుగదు.

భాను—మొదల నతఁడు నన్ను కామించుననుటచేత నేనాతల కంటగించుచున్నది; అందుమీఁద నా కతఁడు భర్తయగునన్న పదిరెట్లధికముగా నాతల నొచ్చుచున్నది.

సుద—అది యెంతయు నాకు తెలియదు. వివాహ మయిన తరువాత సామాన్యముగా సమస్తమును మాఱిపోవును. ఇప్పుడు నీతో నాకు వాగ్వాద మెందుకు? నేను చెప్పినట్టు విని నీ వాతనిని వివాహము చేసికొనెదవా? చేసికోవా?

భాను—ఈవిషయములో తప్ప మఱి యేవిషయములోను నేను మీయాజ్ఞ మీఱను.

సుద—నీవు నీతండ్రి సుఖమును చూడవా?

భాను—కావలసినంత చూచెదను. జనితైకపుత్రికను యావజ్జీవము సుఖహీనురాలినిగాఁ జేయు దుఃఖ మాతనికి కలుగనియ్యను.

సుద—అమ్మాయీ! మేలుమేలు! నీబుద్ధికిసంతోషించినాను. ఇటుచూడు. నీవు బుద్ధితెచ్చుకొని నాయాజ్ఞకు లోఁబడువఱకును నేనిఁక మొగము చూచి యెప్పుడును నీతో మాటాడను—ఏమి? బదులు చెప్పవేమి?—ఈచావడియు గదియు దాఁటి నిన్నివలకు రానియ్యను. నీవింటిలోనే రాత్రింబగళ్లు పడియుండవలెను. నేను వెలుపలకు పోవలసివచ్చునప్పుడు నిన్ను గదిలోపెట్టి తాళము వేసికొని కాని యిల్లుకదలను. నేనింట నున్నప్పు డెవ్వరునీయొద్దకుపోవలసినను నాపడకగదిలోనుండి పోవలసినట్లు చేసెదను. ఇఁక మన యిద్దఱిలో నెవరు గెల్తురో చూతము. ఏమి? మాటాడవేమి? నీవునాయెదుట

నుండి లేచి పో. పుత్రికాధర్మమును నీవు తెలిసికొని యుక్తముగా ప్రవర్తించు నంతవఱకును వెలుపలనుండు.

(అని వెలుపలకుత్రోసి వేయుచున్నాఁడు)

విజ—నాన్నగారూ! ఇటువంటివిషయములో తప్పక మీరు నా చెల్లెలియిష్టముకూడ కొంచెమాలోచించవలెను. అదిగాక కామపాలుఁడు నామిత్రుఁడైన సంగతికూడ మీరుకొంతవిచారించవలెను.

సుద—అతఁడు నీకు మిత్రుఁడగుట యొక గొప్పయోగ్యత! అందుచేత నే నతనిని తప్పక గౌరవింపవలసినదే!

విజ—బావమఱఁదియగుటకు నామనస్సుకునచ్చినవాఁడతఁడొక్కఁడుతప్ప మఱియెవ్వరు నాకంటికగపడరు.

సుద—అగపడరు. అదినిశ్చయమే. నాకు కూతురుకాని చెల్లెలు నీకెప్పుడైన నుండ తటస్థించినయెడల, ఆతనితో వియ్యమందుటకు నేను నీకడ్డు డడ్డమురాను. ప్రస్తుతముమాత్రము దయచేసి యిఁక నీ ప్రసంగము కట్టిపెట్టు.

విజ—సరేకాని నాచెల్లెలియెడలఁగల గౌరవముచేత నే నొక్కమాటమాత్రము చెప్పెదను.

సుద—చాలును. నీతండ్రియెడలఁగల గౌరవముచేత నీవా మాటను నీ మనసులోనే యుంచుకొని యిప్పుడు నోరుమూసుకొమ్ము.

విజ—ఇఁక నేను చెప్పవలసినదయిపోయినది. ఇప్పుడెవరివిషయములో మీరింత క్రూరముగానున్నారో యాభానుమతియొక్క తల్లివిషయములో మీ కప్పుడున్న ప్రేమకు మీతండ్రి యడ్డమువచ్చినయెడల మాయాదున మీకెట్లుండియుండునో మాత్రము స్మరణకు తెచ్చుకోండి.

సుద—అబ్బాయీ! మంచిమాట చెప్పినావు. నేను నిజము

చెప్పెదను విను. వయఃకాలములో నాకొక్క నీతల్లిధనముమీఁదనే యెంతో మక్కువయుండినది. అంతకంటె మఱియేమియు లేదు. ధనమునిమిత్తము నేనామెను వివాహమాడినాను; తనతండ్రియాజ్ఞ ననుసరించి నన్నామె వివాహమాడినది. అంతకంటె మఱియేమియు లేదు. అయినను మాది అనుకూలదాంపత్యమయినందుకు లేశమును సందేహములేదు. వివాహమునకు పూర్వము మేమొకరినుండి యొకరము విశేషానురాగము నపేక్షించి యెఱుఁగము గనుక, మా కాశాభంగ మెప్పుడును కలుగలేదు. మాలో మా కెప్పుడైన కొంచెము వివాదము సంభవించినను, మాయిద్దఱిలో నెవ్వరము కలహప్రియులము కానందున మరల మేమప్పుడే సమాధానపడుచువచ్చెడి వారము. ఆదొడ్డయిల్లాలికి మరణ మాసన్నమయినప్పుడు—ఆమె యెల్లకాలమును జీవించుగాకయని దైవమును ప్రార్థించితిని. ఈయుజ్జయినీనగరములోని కళత్రవిహీను లందఱును తమభార్యలవిషయమయి యిట్లు ప్రశంసింపగలుగుదురుగాక! ఇప్పుడు నేను లోపలికిపోయి యీగది తాళము పట్టుకొనివచ్చెదను. ఇంతలో తండ్రియాజ్ఞ మీఱుమని నీవేదైన నీ చెల్లెలి కుపదేశము చేయవలసియున్నయెడల, నీయుపన్యాసమును మిక్కిలి సంగ్రహపఱుపవలెను. కాలము వ్యర్థపుచ్చక నీపనిచూచుకో. విన్నావా; (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

విజ—నామిత్రుఁడయినకామపాలుఁడిఁక నిరాశచేసుకో వలసినదే; అయినను భానుమతిమాత్రము చలింపక దృఢముగానున్నది. నాతండ్రికోపమువలన ప్రియునిమీఁద దాని కనురాగము మఱింత యెక్కువే కావచ్చును. ప్రపంచములో సాధారణముగా ననుద్దేశపూర్వకముగానైనను మనమనోవేదనకు హేతుభూతులయిన పక్షమున, మనక్షేమము కోరినవారిబోధలనహింతము మనకు ద్వేషము

కలుగుట సహజము. తమమనఃప్రియులయి యున్నవారినిమిత్తమయి తాము శ్రమపడవలసివచ్చునప్పుడును స్త్రీలెప్పుడును వారియెడల నధికానురాగమును గనఁబఱుపరు. (లోపల సందడి) ఓహోహో! ఆగడబిడ యేమి? మాతండ్రిగారికిని రాగమంజరికిని నేదో దొమ్ములాట పొసఁగినది. ఇఁక నేనిక్కడ నిలువఁగూడదు. పోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[చేత జాబొకటి పట్టుకొని, రాగమంజరిని లాగుచు సుదర్శనవర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సుద—నా కద్భుతముగా నున్నది! నా కాశ్చర్యముగా నున్నది! ఏమి యీద్రోహము! ఏమి యీమోసము! ఓ కామపాలుని తొత్తా! వెఱ్ఱిబొమ్మ నుంచినట్లు నిన్నిక్కడ నుంచినందుకు నా కొమార్తెను లేవఁదీయుటకే దుస్తంత్రము నడుపుచున్నావా?

రాగ—ఇప్పుడు న న్నేమన్నారూ!

సుద—వెఱ్ఱిబొమ్మ వన్నాను. తెలివిమాలిన వయసువారినివల లోఁ బడఁద్రోచెడి పరమవంచకురాలా రా! నీవుదీని కేమి చెప్పెదవో చెప్పు.

రాగ—మీరీయుత్తరము నాచేతినుండి పెనఁగులాడి పుచ్చుకొని నాగుట్టు తెలిసికొన్నారు గనుక, నేనిప్పుడేదియు లేదనను. మీ రన్నట్లు నేను కామపాలుని కనుకూలురాలనే. వివేకము లేక కఠినచిత్తులై యుండు ముసలితలిదండ్రులకెల్లను బుద్ధివచ్చునట్లుగా వారియెడల తిరస్కారము చూపెడు లోకములోని పడుచుపుత్రికలవలెనే మీకొమార్తెయు మీయెడలను నడుచుకోవలె ననియే నాకోరిక. ఆమె సుకుమారమైన యనురాగమునకు నా కానంద మగుచున్నది. ఆయనురాగపోషణమునకయి నాచేతనయిన సాయము చేయుటయే నాయభిమతము.

సుద—ఆఁ! సుకుమారమైన యనురాగమా! నిమ్ము శిలల వలె నింతకఠిన మతులనుచేసినది యీసుకుమారానురాగమే. మోసములకు పుట్టినిల్లవైన ఓముసలితొత్తా! నాకోమాత్రె సౌందర్యము నకు రక్షకురాలవుగా నుండుటకు నిన్ను కావలి యుంచినాను. పెద్ద పులివంటి నిన్నుచూచి చెంతచేరక శృంగారనాయకులు బెదరి పాఱి పోవుదురని నేను నమ్మినాను. పరులకు భీతిగొల్పెడు క్రూరలక్షణము లన్నియు నీముఖముమీఁదనే యిప్పుడును వ్రాసియున్నట్లు కనఁబడు చున్నవి. ఓసి కృతఘ్నురాలా! తక్షణము నీవు మాయిల్లువిడిచిపెట్టి పో. ఇది నిస్సందేహముగా సుకుమారానురాగమే. పోపో! ఓతుంటరి కుంటెనకత్తెకానా! పో.

రాగ—ఓయి తిట్టఁబోతు ముసలి — నీపే రుచ్చరించి నా నోరు చెఱుపుకోను. ఓకిరాతుఁడా! చెఱసాలనుబోలిన నీయిల్లిప్పుడు విడిచిపోయెదను. నాబట్టలైనను నన్ను తెచ్చుకోనిచ్చెదవా? లేదా? నావస్తువులు నేను తీసికొని పోవచ్చునా?

సుద—మాయింటికి వచ్చినప్పుడు నీవు కట్టుచీరతో వచ్చి నావు. ఇంతలో నీవే వస్తువులు చొంగిలించినావు?

రాగ—నాయజమానురాలివద్ద నేను సెలవుపుచ్చుకొనికూడ రావలెను. నావస్తువు లామెవద్ద నున్నవి. నామేలిముసుఁగుకూడ ఆమె గదిలోనే యున్నది.

సుద—నీయందమునకు మేలిముసుఁగుకూడ కావలసివచ్చినదా! శృంగారనాయకు లెవ్వరైన నీమొగ మాశపడి చూచెదరని భయ పడుచున్నావా? లేక నీకు దృష్టి తగులునని భయపడుచున్నావా! లోపలికిపోయి నీయజమానురాలివద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, నీమేలి ముసుఁగును బట్టలను తెచ్చుకొని వేగిరము రా. అయిదునిమిషము

లలో నీవు మాయిల్లు విడిచిపోవలెను. ఊఁ! వేగిరము, వేగిరము! లోపలికి నడువు.

చంద్ర — (లోపలికి పోవుచున్నది.)

సుధ — ఓహో! చెలువపుచేడుటకిది యెంత గొప్పతంత్రముపన్నినది! పెద్దతనములో జనకులకు కొమార్తెలు తెచ్చు సుఖము లిటువంటివే.

ఉ. పుత్రిక లుద్భవిల్లిననె పోవును సౌఖ్యము కొంత తండ్రికిన్;
చిత్రము! శాంతియుండ దటు చిత్తములో క్షణకాలమేనియున్
ధాత్రిని సర్వదేశ్ముల కడదాఁకెను లోన నె చెప్పబుద్ధులన్
బుత్రిక లిల్లుమీఱి కరముల్ వెతగూర్తురు కన్నవారికిన్.

గీ. కటకటా! తండ్రి కెంత దుఃఖంబు గలుగు!
తిరుగఁబడుచును గన్నీరు తెచ్చుకొనుచుఁ
బలుకు వినకుండఁ బుత్రికల్ మెలఁగిరేని,
కటకటా! తండ్రి కెంత దుఃఖంబు గలుగు!

ఉ. యుక్తులుపన్నియుం దుదను హా! నెఱప్రాయము రాకమున్నె; యా
సక్తిని బుత్రికల్ ప్రియులచక్కికిఁ బుచ్చి కలంతు రుల్లముల్;
ముక్తవిచారముల్ సలిపి యొక్కటఁ దండ్రికి దుఃఖసద్వహన్
శక్తి గొలంది చంకలిడి చాఱుగతిన్ వలదంచు రేచ్చుచున్.

గీ. కటకటా! తండ్రి కెంత దుఃఖంబు గలుగు!
విఱ్ఱవీఁగుచు లోలోన విసుఁగుకొనుచు
మొఱకుఁదనమునఁ బుత్రికల్ మొఱఁగిరేని,
కటకటా! తండ్రి కెంత దుఃఖంబు గలుగు!

[భానుమతి రాగమంజరి వేషముతో మేలిముసుఁగు వేసికొని
బట్టలమూట చంకఁ బెట్టుకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు
ప్రవేశించు చున్నది.]

సుద—రాగమంజరీ! ఈదారిని. ఈదారిని. ఆహా! ఇప్పుడెంత దుఃఖముతో మాయిల్లు విడిచి పోవుచున్నావు! నీరెండుచెక్కుల మీఁద కన్నీరుకాలుటకు కంటఁ మిరపకాయ పెట్టుకున్నావా యేమి? నీవీలాగున తల యెవ్వరికిని చూపక ముసుఁగులో దాఁచుకొనిపోవలసినదే. ఇఁక నీవు నీమనసువచ్చినంత సేపేడువు. ఇఁక నీవెన్ని శపథములు చెప్పినను నేనొక్కటియు వినెడువాఁడను గాను. కాఁబట్టి నీవిప్పుడు మౌనము ధరించి పోవుచుండుటయే మంచిపని చేసినావు. ఈదారిని. ఈదారిని. (ముందు భానుమతియు వెనుక సుదర్శనవర్మయు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అప్పుడు రాగమంజరి మరల ప్రవేశించుచున్నది.]

రాగ—ఓ మహాబుద్ధిమంతుఁడవైన సుదర్శనవర్మా! పొమ్ము! పొమ్ము! నీదురాగ్రహమునకును ముష్కరత్వమునకును తగినఫలము కలిగినది! ఇప్పుడు నేనే నాయజమానురాలనయి, ఆమెవలె నటింపఁ గలుగుట కయి నాసామర్థ్యము చూపవలెను. నాభాగ్యముచేత నా యుపాయము నిరంతరాయముగా కొనసాగెనా, ఇఁక యావజ్జీవమును నేను నిజముగా గృహయజమానురాలనే యగుదును. నే నిప్పుడు పోయి నాయజమానురాలు నాకిచ్చిపోయిన నగలు మొదలైనవలంకరించుకొనవలెను. (అని నిష్క్రమించు చున్నది.)

---

౭ రంగము—సుదర్శనవర్మ గృహముయొక్క వీధివాకిలి.

[సుదర్శనవర్మయు, రాగమంజరి వేషముతో నున్న భానుమతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—రాగమంజరీ! అదిగో నీవు వీధిలోనికి పోవుటకు మార్గము. ఇంక ప్రపంచ మంతయు నీవువిచ్చలవిడిగా తిరుగవచ్చును. పరుగెత్తు. ఓపాపాత్మురాలా! పరుగెత్తు. ఆమూలందెవడో నీవంక చూచుచు తారుచున్నాడు. కామపాలుఁడయి యుండవచ్చును. అతనివద్దకేపో. విన్నావా? నీశ్రమ కతనిచే పరిహారమగును. నిన్ను మాయింటినుండి పంపివేయుట కతఁడే కారకుఁడు గనుక,నిన్నతఁడు స్వీకరించుట న్యాయమని యతనితోచె మొఱ్ఱపెట్టుకో.

భాను—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

సుద—ఇప్పటికి దీనిని వదల్చుకొన్నాను. దైవానుగ్రహము చేత నే నింక నాప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొని,సురక్షితముగానాకోమార్తెను నిరోధములో నుంచఁగలను. నేను పోయి గదితలుపులు తాళము వేసి వచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

---

౮. రంగము వీధిలోని వినోదమంటపము.

[సుదంతయు, పరిచారికయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పరి—అమ్మా! నీవిప్పు డెక్కడకు పోఁదలఁచుకొన్నావు?

సుదం—నాసవతితల్లియొక్క దౌర్జన్యమును విజయవర్మయొక్క దుడుకుతనమును తప్పించుకొనుటకయి యెక్కడికి పోయినను సరే.

పరి—అమ్మా! విజయవర్మయిచ్చిన తాళము చెవిమూలమునగా

మనము తప్పించుకొని యీవలఁ బడఁగలిగితిమిగనుక, మనమాతనిని వెదకి కనుఁగొని మనవందనము లర్పింపఁ బోవుదమా?

సుద—అతని యొద్దకు పోవద్దు. అతఁడు నా సఖికి బాధ తెప్పించినాఁడు. (అని ప్రక్కకుఁ దిరుగుచున్నది.)

[అప్పుడు భానుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

భాను—ఇప్పు డింటినుండి వెడలఁగొట్టించుకొనఁబడు నంత వఱకు మాయోపాయము సఫలమయినదిగాని యిఁక కామపాలుఁడు నాకగపడుట యెట్లు సంభవించును? అతనిపేరు చెప్పి యడిగినపక్షమున నన్నెవ్వ రానవాలు పట్టుదురోయని నా కాతనిగురించి విచారించుటకే భయమగుచున్నది. ఇప్పుడు నా చెలియైనసుదంతయొద్దకు పోవలెనని యున్నదికాని; ఆనంగనాచి నామీఁద తప్పులెన్ని చీవాట్లు పెట్టునేమో యని భయమగుచున్నది.

పరి—అమ్మా! అట్లయినపక్షమున, నీసఖియైనభానుమతి నిన్నాదరించి లోపల పెట్టుకొనునేమో ప్రయత్నించేసి చూచెదవా?

సుదం—అక్కడకు పోఁగూడదు. పితృభక్తి దాని కతివిస్తారముగనుక రహస్యము బయలఁబెట్టి నన్నది రవ్వపెట్టునేమో!

భాను—సుదంతది కొంత శాంతస్వభావము; నేనుచేసిన దాని సాహసకార్యమని యెంచును.

సుద—భానుమతికి తండ్రియెడల గౌరవమూ మెండు; అది నాక్రూరత్వమును మన్నింపదు.

భాను—(ప్రక్కకుతిరిగి సుదంతను పరిచారికను జూచి) ఓహో! ఈవచ్చెడువా రెవరు? వీరిలో నొకతె నిశ్చయముగా సుదంత. అయినపక్షమున, నేనుదానియందు నమ్మిక నుంచెదను. ఓసుదంతా! (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

సుదం—భానుమతీ! ఏమియీవింత! నీవు మేలిముసుఁగు కూడ వేసికొన్నావు!

భాను—నేను నా తండ్రిగారియింటనుండి పాఱిపోయివచ్చితి నన్నవార్త విన్నపక్షమున నీకింతకంటెను మహాద్భుతముగా నుండును.

సుదం—నిశ్చయముగా నాకత్యద్భుత మగుచున్నది. ఇప్పుడు నేనుకూడ మాతండ్రి యింటినుండి పాఱిపోయి రాకుండిన పక్షమున ఈయవివేకకార్యము చేసినందుకు నిన్ను తప్పక తలవాచునట్లు చీవాట్లు పెట్టియుందును.

భాను—ఓచెలీ! సుదంతా! (అని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

సుదం—ఓపిటికిచెల్లెలా! నీవెక్కడకు పోవుచున్నావు?

భాను—నాప్రియుని వెదకుటకయి పోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నాయన్నగారిని కలిసికొనుట నీకసమ్మతము కాదనుకొనెదను.

సుదం—నిశ్చయముగా నాకసమ్మతమే. అతఁడు నావద్ద మిక్కిలి పచ్చిగా ప్రవర్తించినాఁడు గనుక, ఇఁక నేనాతని నెప్పుడును క్షమింతు ననుకోను.

ద్విపద.

గాఢాంధకారంబు గ్రమ్మియెల్లెడల
గాఢనిద్రనుబూని కాముకుల్ కూడ
బడలిక యుడఁగంగఁ బఱుపుపైనొక్క
గడియునే పాఱగెడు ఘనరాత్రివేళ,
తనయుని గోల్పడ్డ తల్లికై వడిసి
వసట నొందుచు శోకభరమున మునిఁగి
వాడినతేఁదీగవలె సొమ్మసిల్లి
పీడనివ్యథతోడ వేవేగ నేను
నించుక సేపు కన్నిటై మూయుంగ

నెంచి మంచముచేర నింతలోఁ బ్రియుఁడు
వచ్చి కౌఁగిట నన్ను వడిఁ గదియించి
చెచ్చెర బలిమిన్నై చెక్కు ముద్దాడి
చెడుబంధువులు పెట్టు చెఱనుండి తాను
వడి నన్ను రక్షింప వచ్చితి నంచుఁ,
బలుమాఱు చెక్కులు పట్టి ముద్దాడి
బలవంతముగ నన్ను బాధింపఁ జొచ్చె.
అతనిపై నప్పుడే నలుక వహించి
యతివేగ గదినుండి యవలఁ బొమ్మంటి;
ఒకసారి చను వప్పుడొసఁగితి నేని,
మొక మోడక ప్రియుండు మొనసి మఱింత
పీడించి బెడదలు పెట్టి కార్యంబు
పాడుచేయునొయంచు భయ మయ్యె నాకు.

భాను—ఈ ప్రకారముఁగాఁ జేసినందుకు క్షమింప వేఁడుకొమ్మని యిప్పుడే యతనిని నీవద్దకుఁ బంపుకొనుగాని, నే నిల్లువెడలి వచ్చితి ననిమఱికొంత సేపటివఱకును నాయన్నగారికి తెలియనిచ్చుట నాకిష్ట ము లేదు. సుదంతా! నీవిప్పు డెక్కడకుఁబోయి తలదాఁచుకొనెదవు?

సుదం—ఇక్కడ శారదామఠమునందుండు పరివ్రాజిక నా శాస్త్రగాలు. నేనామెయొద్ద సురక్షితముగా నుండెదను. అక్కడకు నీవు కూడ నాతో రమ్ము.

భాను—నేను రాను. నేను మొట్టమొదట కామపాలునిఁ జూడవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను. నానిమిత్తమయి నాప్రియుని వెదక నియమింపవలసిన ప్రధానపురుషుఁడే యిప్పుడు మనదిక్కునకు వచ్చుచున్నాఁడు.

సుదం—భానుమతీ! అతఁ డెవఁడు? అతనిదేదో క్రొత్తముఖముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

భాను—అతఁడు తనచేత నేనిప్పుడు నా కార్యమును చేయించుకొనుటకు ముఖ్యముగా తగినవాఁడు. రేపే యతనిని నేను వివాహమాడవలెనని ముహూర్తనిశ్చయము చేయఁబడినను ఈయుజ్జయినీనగరవాసులలో నెల్ల నా మొగ మెప్పుడును చూడని వాఁ డతఁ డొక్కఁడే.

సుదం—అతనిని నీవుమాత్ర మెట్లెఱుఁగుదువు?

భాను—అతఁడు నిన్నమధ్యాహ్నము మాతండ్రిగారితో మాటాడవచ్చినప్పుడు నా చెలికత్తె చూపఁగా నేను నాగదికిటికీలోనుండి చూచినాను.

సుదం—మంచిది. ఇఁక నేను పోయెదను.

భాను—సుదంతా! నిమిషము నిలువుము. నామనస్సున నొక యాలోచన తోఁచుచున్నది. ఆవశ్యకము వచ్చినయెడల నీపేరు పెట్టుకొనుటకు నాకు సెల విచ్చెదవా?

సుదం—నాపేరు పెట్టుకొనుటవలన నీగౌరవము చెడు నేమో! అయినను నీ కాక్షేపణ లేకపోయినయెడల నీయిష్టమువచ్చినట్లు నీవు నాపే రుపయోగించుకో వచ్చును. నే నిఁక నిలువఁగూడదు. (అని పోవుచు) ఓభానుమతీ! నీయున్నగారిని నీవు చూడ తటస్థించిన పక్షమున కాళికాశక్తి గుడివీధిలో కుడివరుసను నాలుగిండ్లు దాఁటిన తరువాత రథమున కెదురుగా నున్న శారదామఠములోని గౌతమి యను పరిప్రాజికవద్ద నే నున్నానని నీ వతనితో చెప్పుచుమా.

భాను—అహాహాహాహా! అతఁడు నిన్ను చూడకుండుటకయి నీవు చెప్పినగుఱుతుల నన్నిటిని నేను మఱచిపోక శ్రద్ధతో జ్ఞాపక

యుంచుకొనదగునులే.

(సుదంతయు, పరిచారికయు, నిష్క్రమించుచున్నారు.)

భాను—ఆవచ్చుచున్న నాభర్త ఆశ్రమస్థితి ముగించి సమీపమునకు వచ్చుచున్నాఁడు. (అని మరలుచున్నది.)

[వసుకాముఁడును, చంద్రకేతుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు]

వసు—(తనముఖమును చిన్నయద్దములో చూచుకొనుచు) ఓయీ! చంద్రకేతుఁడా! నావిలాసములసొగసు చూచుకొనఁగా నా మనస్సులో నాకే సంతోషమగుచున్నది.

చంద్ర—అవునుగాని యిటువంటిముఖసుషమతో పోయి నీవు నీప్రియురాలిని నెట్లు సంతోషపెట్టఁగలవు?

వసు—ఏమి? నా మొగములో నేమి యందము తక్కువ యున్నది? నాకన్నులతో చూడఁగా నావదనారవిందము సుందరుల హృదయముల నాకర్షించునదిగా నే కనఁబడుచున్నదే! ఈ మెలివిలాసములనుజూచి కూడ మోహింపకపోయిన యెడల, నేనా యువతి వివేకురా లనుకోను. (భానుమతిని జూచి) అదిగో చూడు. ఈ విలాసములను జూచి వలచి యాసుందరి యెట్లు సమీపించుచున్నదో!

భాను—అయ్యా! మీసాయ మాశించి వచ్చిన యీసుందరిని కొంచె మనుగ్రహించి రక్షించెదరా?

(అని మొగము తెర తీయుచున్నది.)

వసు—ఓహో! ఈమె సౌందర్యరాశి యగుచున్నదే! మిత్రుఁడా! తప్పక యీ చక్కనిచిన్నది నన్ను వలచియే వచ్చినదిసుమా. ఓసుందరీ ముందుగా నేను నీపేరు తెలియఁగోరెదను.

భాను—(తనలో) ముందుగా నేనే నాలోచించుకొని మెలఁకువ చూచుట మంచిదై యుండునది. (ప్రకాశముగా) నాపేరు సుదంత;

వసు—ఏమీ! నీవు మాధవసేనుని కూతురవా? నీవింటి నుండి పాఱిపోయినావని త్రోవలో నేనింతకుముందే విన్నాను.

భాను—నేను కామాతురనయి వచ్చినదానను. ఇదే నా యెడగల తప్పిదము. రసికశిఖామణివయిన నీవు కామార్తనయివచ్చిన నన్ను పరులకు పట్టి యొప్పగింపవని నమ్మి నీపాలఁ బడినాను.

వసు—ఓయీ! చూచినావా? పాపము! ఈచిన్నది నన్ను కామించి వచ్చినది—ఓసుందరీ! నిన్నన్యుల కప్పగించుటవలన నా కేమిలాభ మున్నది? నన్నావిషయములో నీవు నమ్మకొనియుంచుము. నీవు కామార్త వని చెప్పుచున్నావే, కామవిషయములో మాత్రము నీకోరిక సఫలము కానేరదని చింతిల్లుచున్నాను.

భాను—అయ్యో! ఏందుచేత?

వసు—ఈవఱకే నాకు వివాహనిశ్చయ మయినది. ఓచంద్రకేతూ! కాలేదా?

భాను—ఆమాట సత్యమే కాని, నాప్రార్థన వినుము.

వసు—నేను వినను వినను. నేను విన్నప్రయోజన మేమి? ఇఁక నిన్ను నేను వివాహపూర్వకముగా పరిగ్రహించుట సంభవింప నేరదు. మఱియొకవిధముగా నీయభిమతమును తీర్చుటకు నేనొడఁబడినయెడల, నీకన్నగారో తమ్ముఁడో యొకఁడుండి నేను చేసిన యుపకారమును చింతింపక కృతఘ్నుఁడయి మీఁదిమిక్కిలి నా గొంతుక కోయరావచ్చును. కాఁబట్టి నీవు మాఱుమాటాడక మరల వచ్చినదారినే యింటికి విజయం చేయుము.

భాను—(తనలో) ఓరి పరమచండాలుఁడా! (ప్రకాశముగా) అయ్యో! నేనిల్లువిడిచి వచ్చినది కామపాలుసి నిమిత్తము.

వసు—ఏమేమీ! నానిమిత్తము కానేకాదా? నీవు నన్ను

కామింపనేలేదు?

భాను—లేదు. నిన్ను కామింపనేలేదు.

వసు—అట్లయినపక్షమున నీవు పరమసాహసికురాల వయిన పాపచింత లేనిమూఢురాలవుగా నున్నావే. నేనీసంగతి తప్పక నీ తండ్రితోఁ జెప్పెదను.

భాను—ఇదేనా నీరసికత్వము?

వసు—చెప్పెదను తాళు. నీవు కామపాలుఁ డని కాదా యిప్పుడు చెప్పినావు? దీనివల్ల నేను కొంతలాభము పొందవచ్చును. కామపాలుఁడా!

భాను—నిస్సందేహముగా నీవు కామించెడుసుందరిని నీవెప్పుడయిన దక్కించుకోఁ దలఁచినయెడల, తప్పక నీవు కామపాలుని నా యొద్దకు తెచ్చి నాకొప్పగింపనే యొప్పగించెదవు.

వసు—అవును నేనాపని చేసెదను. చెలికాఁడా! భానుమతి విషయములో కామపాలుఁడు నాకక్కడ ప్రతిపక్షిగా నున్నాఁడు. అతనిని నేనిప్పు డీచిన్నదాని కంటఁగట్టఁ గలిగితినా, ఇఁక నక్కడ నాకడ్డువచ్చువాఁ డెవ్వఁడును లేక నే నప్రతిహతమనోరథుఁడ నగుదును. చెలికాఁడా! ఇది మంచి ఆలోచన కౌనా? కాదా?

చంద్ర—అవును, నిరుపమానమైనయాలోచన.

వసు—నా కుపాయముల కెప్పుడును తక్కువలేదు. ఈమన స్సుపాయములపుట్ట నాబుద్ధిసూక్ష్మత కనిపెట్టినావా? సుదంతా! నామిత్రునియందు విశ్వాసముంచి కొంచెముసేపు నీపితనివశమున నుండెదవా?

భాను—అయ్యో! నేనునిన్ను నమ్ముకొని యుండవచ్చును గదా?

చంద్ర—ఓ సుందరీ! నేను నిన్ను మోసపుచ్చుట యెప్పుడును సంభవింపనేరదు.

ద్విపద. కడుపునిండను నాకుఁ గల్లలుండినను,
చెడుగుచేయఁగ లేను, చెలువరో నీకు;
నమ్మికేదియు నీవు నను(గోరకున్న,
నమ్ము నీ చెలువమ్ము నను సాధుఁజేయు.
వంచింప రెవ్వరు వసుధలో నిన్ను;
నెంచఁ డే యెగ్గు నీకెంతయున్యుఁడును;
బద్ధానురాగులై పడుచువారొప్ప,
వృద్ధులు మిత్రత వెలయింత్రు నీకుఁ
భవదీయహృదయంబు పరునిపై నింత
తవిలి యున్నదటంచుఁ దా మెఱింగినను,
తరుణవయస్కులు తమయీర్ష్య విడిచి
ధరియింత్రు సోదరత్వంబు నీయెడను.
ముదిత! కల్గదు నీకు మోసమన్మాట,
యొదవ దేకీడు నీ కువిద యిచ్చోట.
ఉడరి వృద్ధులు మిత్రు లౌదురు నీకు;
పడుచువా రెల్లను భ్రాత లయ్యెదరు.

వసు—ఓ చంద్రకేతూ! నీ వీమెను మాయింటికి తీసికొని పొమ్ము. నేను వేగిరము సుదర్శనవర్మ యింటికి పోవలెను. ఓసుందరీ! నీవు భానుమతి నెఱిఁగి యుండవచ్చును. ఆమె సౌందర్యముచేత దేవతాకన్యలను మించి యుండునఁట! సత్యమేకదా?

భాను—ఈవిషయములో నేను నీతో నేకీభవింపఁజాలనందుకు నన్ను క్షమింపవలెను.

వసు—అట్లనెదవేమి? నా కామెసౌందర్యమును గుఱించి యందఱును నేకవాక్యముగాఁ జెప్పుచున్నారే.

భాను—ఆమెయుందు తండ్రి కతిపక్షపాతము. అందుచేత నతఁ డందఱితో నట్లు చెప్పుచుండును. ఆమెది కొంచెము ముదురు ముఖమైనమాట నీవు పోయి చూచినప్పుడు నీకే తేటపడును.

వసు—చెలికాఁడా! ఇది యంతయు కేవలానూయ సుమా. ఓ సుందరీ! మీవంటిపడుచుకన్య లొకరినొక రెప్పుడును చక్కనివా రని యొప్పుకోరు. ఓమిత్రుఁడా! నామాట విను. నీవు కామపాలుని వెదకి తెమ్ము; నేనీసంకిలి యతనికి తగిలించెదను. నే నెంతో భాగ్యశాలిని గనుక నా కీయుపాయము తోఁచినది. ఓ సుదంతా! నేను నీకు పరమవిధేయుఁడను. ఓమిత్రుఁడా! నీవు నీపనిమీఁద నుండుము. ఓ సుందరీ! నాప్రియురాలు నారాక కయి యెదురు చూచుచుండును; నేనామెవద్దకు పోవలెను. నేనిప్పుడామెనవ్వుమొగముచూడక యెట్లు తాళఁగలను?

భాను—నీవు పెండ్లికొడుక వయి శీఘ్రముగా రమ్ము. అయినను నీ వాపెండ్లి సంతోషములో నేనిక్కడ నాప్రియునికి దూరస్థురాలనయి యొంటిపాటున పరులను నమ్మి వారికి శరీర మప్పగించి యీ యవస్థలో నున్న మాటమాత్రము మఱచిపోకుము.

వసు—సుందరీమణీ! నీవు సర్వమునకును నామిత్రుని నే నమ్ముకొని యుండుము. ఇతఁడే నీకు సేవకుఁడును రక్షకుఁడును మార్గదర్శియు నగును.

చంద్ర—ఓసాధ్వీ! నామీఁద నీవేల యనుమాన పడెదవు? ముందుగా నాచేత సేవ చేయించుకొని మఱి నన్ను నిరాకరింపుము. నీవు నన్ను నమ్మినప్పుడు నిన్ను మోసపుత్తునా? నీవు వ్యసనముగా

నున్నప్పుడు నిన్ను దుఃఖపెట్టుదునా? ఓసాధ్వీ! నాయందు నీకీసందేహామేల? నాచేత నీయిచ్చవచ్చినపని చేయించుకొమ్ము.

భాను—ఏవిషయమునందైనను నాకు ద్రోహము తలఁచినయెడల, నీ వెప్పుడును సుఖపడకుందువుగాక!

వసు—ఏవిషయమునందైనను నాకు ద్రోహము తలఁచినయెడల, ఇతఁ డెప్పుడును సుఖపడకుందునుగాక!

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

౧. రంగము సుదర్శనవర్మ పడకగదితోఁజేరిన పుస్తకనిలయము.

[సుదర్శనవర్మయు, వసుకాముఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—ఆహాహా! తండ్రిని టక్కుపెట్టి పాఱిపోయినదా? ఎంతపనిచేసినది! కూఁతు రిల్లు విడిచి జాఱువఱకునుతండ్రికి తెలియనే లేదుగా! అయ్యో! పాపము! మాధవసేనున కెంతదురవస్థ పట్టినది!

వసు—అవును. ఆమెను నేనే కామపాలునియొద్దకు తీసికొనిపోవలెను. ఈ యుపాయముచేత నీకూఁతురివిషయమయినాకీఁకముందతఁ డేమియు తొందర కలుగఁ జేయకుండ నేనతనికాళ్ళకు బందము తగిలించెదను. అతనిని నే నెట్లు వలలో పడవేయుచున్నానో చూచినారా? నాది మంచియుపాయ మౌనా కాదా? ఇది మహేంద్రజాలము.

సుద—నిస్సంశయముగా నీది నిరుపమానమయిన మాయో పాయము. దానిని వానియొద్దకు తీసికొనిపోయి తప్పక వలలో పడవే యుము. హాహాహా! వృద్ధదశలో మాధవసేనున కెంతగతి పట్టినది! పదుచుకత్తె దాముసలివాని నిట్టే మోసము చేసినదే.

వసు—స్త్రీలు నక్కలవలె మాయలమారులు. దానిలో నున్న మర్మమిది.

సుద—వారి మాయలమారితనము బుద్ధిహీనులవద్ద పనికి వచ్చునుగాని మనవంటివారివద్ద సాగదు. నాకూతు రెందుచేత నావద్ద నట్లు మాయచేయదు? ఏదీ? అది నన్ను మోసపుచ్చుమను చూతము.

వసు—మీరన్నది సత్యము. తెలివిగలవారివద్ద వారియాటలు సాగవు. జగత్తులోని యేస్త్రీవచ్చి నన్ను మోసముచేయునో చేయు మనండి. ఎప్పటికిని చేయలేదు. నామేనత్త చిన్నప్పుడు నాకు బృహ స్పతియని పేరు పెట్టినది. ఈభూలోకబృహస్పతికి నెఱజాణలను మించిన మాయలు తెలియును.

సుద—ఒక్క మాధవసేనునివంటి వెంగలిమాత్రమే సులభ ముగా మోసపోవును.

వసు—కామపాలునివంటి యమాయకుడును మోసపోవును.

సుద—సత్యము. వీరిద్దఱును తప్ప లోకములో నింతసులభ ముగా మోసపోవు తెలివిమాలినవారు నాకీవఱ కెక్కడను కనబడ లేదు. రమ్ము; నీవుపోయి నాకొమార్తెను చూచుట కిది మంచిసమ యము. ఓవసుకామా! ఇప్పు డీభానుమతియొక్క మనోదుర్గమును నీవొంటిగా ముట్టడి వేయవలెను.

వసు—మీరు నావెంటవచ్చి నన్నామెకొప్పగించి—

సుద—నేను రాను. తన తిరుగుబాటుతనమునువిడిచి పెట్టువఱకును దానిముఖము చూడ ననియు దానితో మాటాడననియు నే నొట్టుపెట్టుకొన్నాను. నీశక్తిచేత దానిని నాయాజ్ఞకు బద్ధురాలగునట్లు చేయుము. దానికిప్పుడు తండ్రియు భర్తయు నొక్కసారిగా నే లభింతురు.

వసు—నే నొంటిగా నామెతో మాటాడి యొప్పింపలేను. అటువంటి యసమానసౌందర్యమును జూచినప్పుడు భయగౌరవముల చేత నానోట మాటరాదు. కురూపముగలవారిని జూచినప్పుడో మనస్సున కంతశంకలేక మాటాడుట కొకవిధముగా ధైర్యముకలుగును.

ద్విపద. అంద మంతగ లేని యది యైన నాకు
మందహాసము గల్గు మగువయె చాలు;
సకియ లావంచును సన్నం బటంచు
వికలాంగికాదేని, విడనాడ నేను
ఇంతి నల్లని దైన నెఱ్ఱని దైన
నింతయుశంకింప హృదయమందేను.
కలికికన్నులు నల్ల కల్వలైయైన
వెలిదమ్ము లైనను వెనుదీయ నేను
ఆసతినెమ్మొగం బది యెట్టిదైన
మీసముల్ లేవేని మెత్తు నేనదను
కులకాంత కందంబు కోరి పల్మాఱుఁ
దలపోయఁగా నేల? దక్కుఁనఁజాలు.

సుద—ఓవసుకామా! భానుమతిని జూచినతరువాత నీవీయభిప్రాయమును మార్చుకొందువులే.

వసు—ఓసుదర్శనవర్మా! మీతోడి బంధుత్వగౌరవమే—

సుద—ఆ సౌందర్యమునుజూచి నీవానందపరవశుఁడ వగుదువు. తండ్రినయిన నే ననవలసినమాట కాదుగాని, నిజముగా నాకూతురు సౌందర్యమునం దద్వితీయురాలు సుమా! నీవు నాకన్నులతోఁ జూడఁ గలిగినపక్షమున, సోగలయినభానుమతి వెలిదళుకు చూపుల యందొక వింతయైన జాణతనముకనఁబడి నీకిప్పుడదినాకూఁతురగుట స్మరణకు రాకపోవుసుమా.

వసు—ఆమె నామననువచ్చిన జాణ.

సుద—అది మందహాసము చేసినప్పుడు బుగ్గలు కొంచెము సొట్టలు పడి మొగమున కొక వింతయందమును దెచ్చును. సొట్టలు పడినప్పుడే బుగ్గలు విశేషసుందరముగా నుండునో పడనప్పుడే యుండునో నీవు కనిపెట్టలేవు.

వసు—ఆమె నామననువచ్చిన యందకత్తె.

సుద—నిగ్గుటద్దములవంటి నునుతళుకుచెక్కులమీఁద వెలి జెళుకు చూపులు వ్యాపించి చెక్కులకొకక్రొత్తకాంతినిగూర్చి నీ దృష్టిని మిఱుమిట్లు గొలుపును.

వసు—ఆమె నామననువచ్చిన శోభావతి.

సుద—దానిశరీరము బంగారుచాయనుమించి, కరచరణాదుల యందున్న శుద్ధసువర్ణభూషణములను కాంతిమంతములనుగాఁ జేయు చుండును.

వసు—ఆమె నామననువచ్చిన సమ్మోహనయంత్రము. ఇఁక నాకామెకంఠస్వర మెట్లుండునోమాత్రము తెలిపి కర్ణోత్సవము చేయుఁడు.

సుద—శ్రావ్యతమముగా నుండును. నీవు దానిచేత నొక్క సారి కంఠ మెత్తి పాట పాడింపఁ గలిగితివా, నీ వత్యంతసంతోషపర

వశుడ వగుదువు. భానుమతి భూమికి దిగివచ్చినసరస్వతి. రూపము ధరించిన కేవల గాంధర్వవిద్య. ఈవర్ణనతో నీకు పనిలేదు. నీవు లెమ్ము. దానిపరివారిక యిప్పుడు గదిలోనికి దీసికొనిపోయి నిన్నచ్చట విడిచి వచ్చును.

వసు—నే నిక ధైర్య మవలంబించి, యామెకడకు చూపులను నిర్భయముగా తల యొగ్గెదను.

సుద—ఓ యభినవబృహస్పతీ! నీవు పోయి చిత్తవృత్తి ననుసరించి దాని నుపసర్పించి, నీవశము చేసికొనివచ్చి, నాకిప్పుడే నీ బుద్ధికుశలతకు నిదర్శనము కనఁబఱుపవలెను సుమా.

వసు—నామిత్రుఁ డయిన చంద్రకేతుఁ డిప్పుడే నాకొఱ కిక్కడకు రావలెను. రాఁగా నే నాతుఁ దెలియఁబఱిచెదగా?

సుద—అలాగుననే తెలియఁబఱిచెదను. ఓచతురికా! ఇటురా.

చతు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వచ్చినాను.

సుద—అది నీకు గది చూపును. దానివెంటఁబొమ్ము. ఏమి? నీవు తల వ్రేలవేసికొన్నావేమి? ఈరసికుఁడు ప్రియురాలిని వరించుటకు దీనముఖముతోఁ బోవుచున్నాఁడు!

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

౨. రంగము—భానుమతియొక్క గది.

[వసుశాయుఁడును, పరిచారికయు ప్రవేశించుచున్నారు]

పరి—రాజకుమారా లిప్పుడే మీసన్నిధికి వచ్చును.

(అని తలుపువద్దకు పోవుచున్నది)

వసు—తొందరపెట్టఁబోకు. ఆమె సావకాశముగా నే రావచ్చును.

పరి—(నిష్క్రమించుచున్నది)

వసు—ఈవఱకెన్నఁడును నేను వలపువిషయములో స్త్రీలతో ముచ్చటించి యెఱిఁగినవాఁడను కాను. నేనిప్పుడు పరిహాసపాత్రుఁడ నగుదునేమోయని భయమగుచున్నది. విచారణనిమిత్తము నన్ను ధర్మాధికారివద్దకుఁ గొనిపోయి యెదుట నిలిపినప్పుడును నాకింతభయ ముండదు. అదిగో తలుపుచప్పుడగుచున్నది. అవు నామె లోపలి నుండి తలుపు తీసికొని వచ్చుచున్నది. పెళపెళలాడుచున్న యామె చీరచప్పుడే నాచెవికి తిరస్కారశబ్దముగా వినఁబడుచున్నది.

రాగమంజరి—(భానుమతి వేషముతో ప్రవేశించుచున్నది)

వసు—(తలవంచుకొని) నాప్రాణపద మైనయామెముఖము వంక తేఱిచూచుటకే నాకిప్పుడు సిగ్గగుచున్నది. ఒకవేళ మొగము వంకఁ జూడఁగలిగినను, ఆమె సౌందర్యమును పొడగన్న పిమ్మట నాకు మాటాడుటకే నోరు లేవదు. నన్నామెయే ముందుగా పలుక రించునని కోరెదను.

రాగ—అయ్యా! మీ సెలవయిన దని వచ్చినాను.

వసు—(తనలో) ఇక్కడికి మబ్బు విడిపోయినది. ఇంతవఱ కారంభము మర్యాదగానే యున్నది. (ప్రకాశముగా) శ్రీమతీ! ప్రియురాలా! నే నవధానుఁడనయి యున్నాను.

రాగ—అయ్యా! సంభాషణ జరపవలసినవారు మీరు; విన వలసినదానను నేను.

వసు—(తనలో) ఈమాటలోఁగూడ నాయెడ తిరస్కార భావమేదియు లేదు. ఇఁక నేను తలయెత్తి చూడవచ్చును. ఇంత వేగిరము చూడఁగూడదు. ఈటక్కరి ప్రియురాలి సౌందర్యవీక్ష ణమువల్ల మరల నోటినుండి మాట రాదేమో!

రాగ—అయ్యా! మీలో మీ రేదో యాలోచించుకొనుచున్నారు. ఈపాటి పీఠమును స్వీకరింపుఁడని నేను మిమ్ము వేఁడవచ్చునా?

వసు—(తనలో) అంతకంతకు నాయం దీమెకు దయ హెచ్చగుచున్నట్టున్నది. నారూపము చూడఁగానే యీమె కాశ పుట్టినది. నాయొయ్యార మిక్కడ నిష్ఫలము కాలేదు.

రాగ—అయ్యా! మీరు పీఠముమీఁద దయచేయుఁడు.

వసు—ఓకాంతా! నీసౌజన్యాతిశయము నన్నిప్పుడు సంతోషసాగరమగ్ననిగాఁ జేయుచున్నది. ఇటువంటి సుందరీతిలకము తన సుందరకటాక్ష వీక్షణములను నాయందు ప్రసరింపఁజేయుటచేత నేను ధన్యుఁడ నయినాను.

రాగ—(చేయి పట్టుకొనుచున్నది.)

వసు—(ఆమెకేసి తిరిగి కన్నెత్తి చూచుచున్నాఁడు)

రాగ—మీరు నానమ్రత కద్భుతపడుచున్నట్టున్నారు.

వసు—అవును. నాకిది కొంతయద్భుతముగానే యున్నది. (తనలో) చెప్పి! ఇది భానుమతి కాదు. దీనికి మాతల్లికున్నంత వయస్సున్నట్టున్నదే!

రాగ—మాతండ్రిగారి యాజ్ఞాబలముచేత నేనునాపూర్వాభిమానము నంతను విడువవలసినదాన నయినాను.

వసు—(తనలో) తండ్రిగారా! అవును. ఈమెభానుమతియే. ఓయీశ్వరా! లోకములో తండ్రులు కొందఱెంత కన్నుగానని వారుగా నుందురు!

రాగ—అయ్యా! వసుకామా!

వసు—(తనలో) ఈమె నిజముగా దొడ్డయిల్లాలు. నాయందు దీమె యిప్పుడు తల్లిప్రేమ కనఁబఱచుచున్నది. మొదటినుండియును నేనీమెరూపమును కానపడక ధనమునకే యాశపడుట మంచిపనియే జరిగినది.

రాగ—అయ్యో! మీ రాసీనులు కారా?

(అని కూరుచున్నది.)

వసు—ఓయిల్లాలా! నన్ను మన్నింపుము. నీసౌజన్యమువలన గలిగిన యద్భుతరసములో మునిఁగి నేనింకను తేలుకోలేను. (తనలో) దయ్యమువలె దీనిముఖమునిండను సొట్టలేయున్నవే!

రాగ—నా సౌలభ్యమును చూచి మీరు వింతపడుచుండుట నా కద్భుతముగా లేదు. వెనుక మీమీఁద నాకపరిమిత ద్వేష మున్న మాట వాస్తవమే యని నేనిప్పుడు మీయొద్దనే యొప్పుకొనెదను. నాతండ్రి నన్ను మిక్కిలి పీడించుటచేత, కామపాలునికి నే నప్పుడు కొంత ప్రోత్సాహము కలిగించినాను. అప్పుడు మీరూపవిషయమును నాకు వేఱువిధముగా చెప్పినారు.

వసు—ఈశ్వరసాక్షిగా నీరూపవిషయమయి నాకును వేఱువిధముగానే చెప్పినారు.

రాగ—మీరూపమిప్పుడు చూడఁగా నేయుచ్చునఁబొడిచినట్లు నామనస్సున నాటుకొన్నది.

వసు—ఆలాగుననే నీరూపమును నామనస్సున నాటుకొన్నది. నీరూపము పదియుచ్చులను బొడిచినట్లు నాహృదయములో లగ్నమయి నన్ను విడువకున్నది.

రాగ—ఈవఱకు మనమిద్దఱమును సమానముగానే భ్రమపడినాము. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమున మన యిరువుర సందేహములును

తీఱిపోయినవి. నేడు గర్వ్వకారాల వనియు ప్రతికూలురాల వనియు మీరనుకొన్నారు; మీకు రూపమును మర్యాదయు రసికత్వమును లేని చప్పిడిముక్క వల్లమొద్దు అని నే ననుకొన్నాను.

వసు—(తనలో) ఈమె యీప్రకారముగా తనసౌందర్యాభివర్ణనమునుకూడ చేసికొన్న బాగుండును.

రాగ—మీది గంభీర మయిన విగ్రహము. మీ చుఱుకు చూపులేమి! వలపు గొలుపు చిఱునవ్వు లేమి! నాదృష్టికి మీరు ధీరోదాత్తనాయకులుగాఁ గనఁబడు చున్నారు.

వసు—(తనలో) నేనిప్పుడీమెవంక తిన్నగా మఱియొకసారి చూడవలెను. మొదట కనఁబడ్డంత వికారముగా నాకిప్పుడీమె కనఁబడదు.

రాగ—శైవులయం దుండుపామండలక్షణము మీ మొగమున వీసమంతయునఁ గనఁబడదు. మీయం దన్నియు మహాకులీనులఁ డయినదొడ్డగృహస్థు లక్షణములే యున్నవి.

వసు—(తనలో) మంచిది. ఈమె కంఠమునందు నిశ్చయముగ కావలసినంత మాధుర్య మున్నది.

రాగ—స్త్రీజనోచిత మయిన మర్యాదనతిక్రమించి మిమ్మీప్రకారముగా ముఖస్తుతి చేసినందుకు దాసురాలిని క్షమింపవలెను. ఈవఱకు విపరీతముగా విని మోసపోయి యున్న నేను మీమూర్తి విశేషమును జూడఁగానే కలిగిననిర్భరానందమును మనస్సులో నిలుపుకోలేక నా మనోగతమును వెలిపుచ్చినాను.

వసు—ఓప్రాణేశ్వరీ! ఇటువంటి ప్రియవాక్యములను పలికిన యీచిన్నపెదవులను నేనొక్కసారి కృతజ్ఞతాసూచకముగా ముద్దు

పెట్టుకొనవచ్చునా? (అని యామె చేయి ముద్దుపెట్టుకొని) ఏమి! ఈ హస్తము దూదికంటెను మెత్తగా నున్నది!

రాగ—అయ్యా! మీయొద్ద మంచి లాలనశక్తి యున్నది. అయినను పెద్ద యేదుపందిముండ్లవలె నున్నమీ కఱకు మీసములను మాత్రము మీరు శీఘ్రముగా వదల్చుకొనవలెను.

వసు—(తనలో) మంగలకత్తి నా కఱకుమీసములకును నీ బిఱుసుకేశములకును కూడ సమానముగానే పనికివచ్చును. (ప్రకాశముగా) ఒకచిన్నపాట పాడి నాచెవుల కొక్కసారి విందు చేయఁగలవా?

రాగ—నాది కొంచెము బొంగుఱుగొంతు కయినను, మీ యానందముకొఱకు నేను సంతోషపూర్వకముగా పాడెదను.

(కొంచెము దగ్గి గొంతు సవరించుకొని పాడుట కారంభించుచున్నది)

వసు—(తనలో) ఈమె తప్పక భూలోకసరస్వతిగా నేయున్నది. నీ వాయాస పడఁబోకు.

రాగ—నా కాయాస మెంతమాత్రమును లేదు. ఆలకింపుము.

ద్విపద. కుసుమకోమలి నోర్తుఁ గోరి తొల్దొల్త
వెసనాయకుఁ డొకండు వేడ్కతోఁ జేరి
పరిశోధనము చేయుపట్టున నతఁడు
పరువడిఁ దనమనోవ్యథ తేటపడఁగఁ
జురుకుచూపులు మీఁదఁ జొప్పించెనేని
తరళాక్షికిని సిగ్గు తల ముక్కగా దె?
కర మాతఁడు గ్రహింపఁ గడు గంప మొందు;
అరపంటఁ గెమ్మోవినంట మూర్ఛిల్లు;

గుండెలు తటతట కొట్టుకొనంగ
నిందుభీతిని దేల్పు నెలంత డెందంబు.
కాని యంతంతకుం గ్రమముగా భీతి
తానె యుల్లములోన తగ్గుచునుండు;
తరుణి నాయకుం జూచు ధైర్యంబుతోడ;
వరుం డామోహాస్త్రంబు వచ్చి పట్టినను,
కరముం గూరిమితోడం గౌంగిలించినను,
బాలయు దింతయును సిగ్గు పొలంతి యామీంద.
ముద్దియ చిఱునవ్వు మోదంబుం దెల్ప
నిద్దఱుం బెండ్లికి నేగుదు రొకట;
గుండెలు తటతట కొట్టుకొనంగ
నిందు ప్రేమను దెల్పు నెలంత డెందంబు.

వసు—ఆహా! నీపాట నాకెంత కర్ణరసాయనముగా నున్నది! ఇప్పుడు నిజముగా నీకంఠస్వరము నాకు ప్రేమాస్పదురాలయి నిన్నుం బోలి యున్నయొకయిల్లాలిని స్మరణకుం దెచ్చుచున్నది.

రాగ—అట్లయిన, నీకు ప్రేమాస్పదురాలు మఱియొకతె కూడ నున్నదా?

వసు—ఓ సుందరీ! నీవు నాయభిప్రాయమును గ్రహింపలేక భ్రమ పడుచున్నావు. నేను మాతల్లిమాట చెప్పినాను.

రాగ—రమ్ము. ఓప్రియుడా! ఇటు రమ్ము. నే నింత సులభముగా వశ్యురాల నయినందున కద్భుతప్రమోదములలో మునిగి పోయి నీమనసు కలంగి యుండుటచేత నీ వేమిచెప్పవలెనో తెలియక తడంబాటు పడుచున్నావు.

వసు—ఆమాట సత్యము. నీవు వశ్యురాలయిన పార్థసుదర్శనవర్మతో మనవి చేసి వచ్చుటకన్న నన్ను నీవు సంపూర్ణమనోరథుని జేయుట కెప్పుడనుగ్రహింతువో యాశుభవేళ నరగక జాగు చేసినందుకు నాకిది శిక్ష యనుకొనెదను.

రాగ—ఇప్పుడు నామనస్సులోనున్నది నీతో నిష్కపటముగా చెప్పివేయవలెను. నాతండ్రియనుమతిమీఁద, నే నెప్పుడును నీసొమ్ము కాఁగలదానను గాను.

వసు—ఏమి! ఎందుచేత;

రాగ—నాతండ్రి కోపావేశముచేత నేను తనయిష్టములో మెలఁగువఱకును నామొగము చూడనని ప్రతిజ్ఞ పట్టినాఁడు; అతని చేతిమీఁదుగా భర్తను చేసికోనని నేనును పంతము పట్టినాను. ఏది యేమయినను నాప్రతిజ్ఞ నేను తప్పను. అతనియొక్క సెలవులేకుండ నన్ను తీసికొనిపోవుటకునైన పుణ్యమును సాహసమును నీయొద్ద నున్నయెడల నేను నీదానను.

వసు—అది యుక్తము కాదు.

రాగ—నాకు మఱియొకమాట సరిపడదు. నీవనుమానించెడు పక్షమున—

వసు—(తనలో) ఇది యెంతో విచిత్రముగాఁ గనఁబడుచు. ఈమాట ప్రకారముగా నేనీమెను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నయెడల, నేనీమె కేమియు బదులు వ్రాసి యివ్వవలసిన అవసరము లేకయే యీమె ధనమును దక్కించుకోవచ్చును. అప్పుడీమెకొక్కదానికి మాత్రమే కాక యీమెతండ్రికిని సహితము నేను మోసము చేయఁగలిగినవాఁడ నగుదును. ఓహో! నాయుపాయముచేత నేనిప్పు డెంతటి యదృష్టవంతుఁడ నగుచున్నాను! ఈయాలోచన నేను పరుల కెవ్వరికిని తెలియనియ్యక

నామనస్సులోనే యుంచుకొనెదను. మంచిగి. ఈమెను గాంధర్వవివాహమున వరించెదను.

రాగ—మంచిది. ఏనిశ్చయము చేసినారు?

వసు—ఓ హృదయేశ్వరీ! మీరమిాఱినసంతోషముచేత నోటినుండి మాటరాక యూరకున్నాను. నీసాహసమునకు నాకు మెచ్చుపుట్టుచున్నది. నీసంకల్పము సంతోషకరముగాముగియును గాక! నీవు చెప్పినయాలోచనకయి నాకృతజ్ఞత తేటపడునట్లుగా నీకెందామరవంటిహస్తము నాకొక్కసారి ముద్దిమ్ము.

రాగ—అట్లయినపక్షమున నీవు నాతోనుద్యానవనమునందు విహరించుటకుమాత్రము మాతండ్రిగారివద్ద సెలవు పొందిరావలెను. ఇక్కడ నీయెడల నేను జూపినయనురాగమును గుఱించిమాత్రము నీవాతనితో లేశమును ప్రశంస చేయరాదు.

వసు—అణుమాత్రమును ప్రశంసింపను. ఈప్రశంసయక్కడ తెచ్చిన యెడల మన యాలోచన సర్వమును చెడిపోదా? యుక్తి పన్నవలసినప్పు డెప్పుడును నీవు నాబుద్ధి నమ్మి యుండుము. ఆవల నొక చిన్న మాయోపాయము నిర్వహింపవలసి యున్నది గనుక కొంచెము సేపు నన్ను విడిచిపెట్టుము. నిస్సందేహముగా నేఁడే నీవు నీతండ్రి నిర్బంధమునుండి తప్పించుకొని పోదువు.

రాగ—ఈకార్యనిర్వహణభార మంతయు నీమిాఁదనే నేను విడిచి పెట్టెదను. నీ వొకపట్టున మోసపోవువాఁడవు కావని స్పష్టముగా నే నిప్పుడు కనిపెట్టినాను.

వసు—నీవు బుద్ధిమంతురాలవు. నాసామర్థ్యమును నిమిషములో కనిపెట్టినావు. నీ వన్నది సత్యము.

[అప్పుడు పరిచారిక ప్రవేశించుచున్నది.]

పరి—అమ్మా! వసుకాముునితో మాటాడవలసినపని యున్న దని యెవరో యొకగృహస్థు వచ్చి గుమ్మమువద్ద నిలిచియున్నాఁడు.

వసు—ప్రాణేశ్వరీ! అతఁడు నామిత్రుఁడు. నా ప్రాణమిత్రుఁడు—ఓ పరిచారికా! నీ వాతనిని లోపలికి రానియ్యవచ్చును.

పరి—మంచిది. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వసు—సమస్తవిషయములలోను మన నాతనిని నమ్మవచ్చును.

[అంతట చంద్రకేతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసు—(మిత్రునితో నేకాంతముగా) అన్నా! ఏమి సమాచారము?

చంద్ర—(ఏకాంతముగా) సుదంతినిం ఇంటివద్ద నుండి వచ్చినాను. నా కెక్కడను కామపాలుఁడు కనఁబడలేదు.

వసు—పోనిమ్ము. అతనిని నేనే వెదకెదను లే. ఓ మిత్రుఁడా! ఇక్కడ నాయంత్రము పాఱుచున్నది. నేను కృతార్థుఁడ నయ్యెదను.

చంద్ర—నీ ప్రియురా లెక్కడ ?

వసు—అదిగో! అక్కడ నిలుచున్నది.

చంద్ర—ఓహో! ఈమె చెడ్డకురూపినిగా నున్నదే !

వసు—ఊరకుండు. (అని మిత్రునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు.)

రాగ—అయ్యా! నీమిత్రుఁడు నన్నుగూర్చి యేమో యనుచున్నట్టున్నాఁడు.

వసు—ఇటువంటిరూపమును మున్నెప్పుడును చూచి యుండ

లేదని యప్రేక్షుకపడి యీసంతోషమును నాతో దెలుపుచున్నాఁడు. మిత్రుఁడా, కాదా?

చంద్ర—ఇట్టి రూపమును నిశ్చయముగా నే నీవఱ కెన్న డును చూచి యుండలేదు.

రాగ—అయ్యా! నాయందు మీకు దయ గనుక, అట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు. ఓవసుకామా! మనమింతట విడిపోవుట మంచి దనుకొనెదను. మన యుపాయమును మఱవకుమా.

వసు—ఓ ప్రాణేశ్వరీ! మఱచిపోను. నీ దివ్యసుందర విగ్ర హామువలెనే యీ యుపాయమును నా మనస్సులో శిలాక్షరమువలె నాటుకొని యున్నది. నా భాగ్యదేవతా! పోయి వచ్చెదను సెల విమ్ము. ఇంకొక్కసారి యీసేవకు ననుగ్రహింపుము.

(అని చేయి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

రాగ—ఓ మనోవల్లభా! సెలవు గైకొనెదను.

వసు—నేను నీకు సంపూర్ణదాసుఁడను. ఓ చెలికాఁడా! మనము సెలవు పుచ్చుకొనుచున్నాము గనుక నీ విప్పు డేదయిన మంగళవాక్యము పలుకుము.

చంద్ర—ఓ వసుకామా! నేనుజూచిన సుందరులలో నెల్ల నా వర్ణన పనికిరాని దీమె యొక్కతయే నాకు కనఁబడు చున్నది. అయి నను నే నిప్పుడు చూచినదానినిబట్టి సమయోచితముగాఁ గొంచెము కల్పించి పాడెదను:—

చ. ఇలపయి నిట్టిదంపతుల నెప్పుడు నెవ్వరుఁ జూడఁ బోరికన్;
బెలుచన రూపసంపదల బిత్తరిమించెదుఁ గాంతుఁ డిత్తరిన్;
వలచి పరస్పరంబు నిటులైఁ బడు మీ దెనుఖంబు ధారుణిన్;
జెలువకు నిన్ను నీకు నలచెల్వను దైవము చేసె వింతగన్.

సుగంధి. మీరు శాంతదృష్టిచూచి మీకుఁ బుట్టు బిడ్డలున్
మీఁద నేర్చుకొంద్రుగాక మేటియౌ విధేయతన్;
మీరు పుత్రు లెల్లఁ దండ్రిమించఁ జెల్వ తేటలన్,
మీరు కూఁతు లెల్లఁ దల్లిమించఁ జెల్లు రూపునన్,
తే. గీ. ఎంతపుణ్యంబు! సంతాన మించుకంత
యిట్టిబుద్ధియు నందంబు నెలమిఁగనుట!
వసుధ జీవించియున్నంతవఱకు మీరు
యోగ్యతకు మీకుఁ దగిన మే లొందవుఁగాక!
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

3. రంగము—సుదర్శనవర్మ గృహములోని పుస్తకనిలయము.

[సుదర్శనవర్మయు, విజయవర్మయు ప్రవేశించుచున్నారు]

సుద—కామపాలుని కిచ్చుట కాక్షేపణా? అతనిబీదతనము. అతఁడు ధనహీనుఁడు కాఁడని నీవు చెప్పఁగలవా?

విజ—అతఁడు ధనాధికుఁడు కానిమాట సత్యమే. కాని యతఁడు మొదటినుండియు గౌరవముతో బ్రతికిన ప్రాచీనసద్వంశ మున బుట్టినవాఁడు.

సుద—ప్రతీరాష్ట్రమునందును గల బిచ్చగాండ్రందఱును ప్రాచీనకుటుంబములోఁ బుట్టినవారే, వారికిప్పుడు పేరుప్రతిష్ఠయును మాత్ర ముండవు.

విజ—కామపాలుఁడు విశేషసుగుణసంపత్తి కలవాఁడు.

సుద—ఎన్నిసుగుణము లున్న నేమి? ధనవంతుఁడుమాత్రము కాఁడుగదా? అతఁ డుల్లాసపురుషుఁడయి కన్నుగానక పూర్వ

లార్జించిన ధనమంతయు పాడుచేసికొనుచున్న దుర్వ్యయపరాయణుఁడు కాఁడా ?

విజ—అతనికి మొట్టమొదట పిత్రార్జితధనమే విస్తారముగా లేదు. ఆయున్న విత్తమును దానధర్మములకు వినియోగించుచున్నాఁడు కాని యెప్పుడును దుర్వ్యయమణుమాత్రమునుచేయలేదు. అతఁడెప్పుడయిన నీతిమాలినపనులలో ప్రవేశించి మర్యాదచెడఁగొట్టుకున్నాఁడా?

సుద—నీవు వట్టిబుద్ధిహీనునివలె మాటాడుచున్నావు. లోకములో ధనములేనిమర్యాద యెవరికి కావలెను ? మృతకబట్టమీఁది సరిగంచువలెనే ధనములేనిగొప్పతనమును పరిహాసపాత్ర మగును.

విజ—మీరు చెప్పినమాట వాణిజ్యము చేసికొనెడు కోమటి నోటినుండి రావలసినదికాని క్షత్రియుఁడు పలుకఁదగినది కాదు.

సుద—ఆకోమటులే యిప్పుడు మనకంటె బుద్ధిమంతులు. వారందఱును మనవలెనే పూర్వకాలమునందు గౌరవమునిమిత్తము చూచుకొనుచుండిరి కాని యిటీవల ధనమునం దున్నమహిమను తెలిసికొని యిప్పుడొక్క ధనమునే కాని మఱి దేనిని చూడరు. ఓహో! వసుకాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు! ఇతఁ డిప్పుడు వధూవరణ కార్యములో కృతార్థుఁ డయ్యె ననుకొనెదను.

విజ—ఏల కాకుండును? ఏసుందరి యీతని రూపమును జూచిన వలచి పైఁబడదు ? ఈ దివ్యమంగళవిగ్రహము వధూవరణమున కద్భుతముగా తోడుపడి యుండవచ్చును.

(అని నవ్వుపట్టలేక యావలికి లేచి పోవుచున్నాఁడు.)

[అంతట వసుకాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సుద—ఓయీ ! వసుకామా ! నీవు భానుమతిని ప్రసన్నహృదయురాలిని చేసినావా ?

వసు—నే నామెను ప్రసన్నచిత్తురాలిని చేసినాను.

సుద—దాసిగుణ మెంతవఱకు కుదిరినది?

వసు—కొంతవఱకు కుదిరినది. ఆమె నేననుకొన్నదానికంటె నిశ్చయముగా నాయందు బహుగుణము లెక్కువ ప్రేమ నేకనఁబఱిచినది.

సుద—నాకన్నతల్లి నీయెడల గౌరవముతో నడుచుకొన్నదా?

వసు—అవు నాకన్నతల్లి నాయెదుట నత్యంతగౌరవముతో నడిచినది.

సుద—ఈమాట వినఁగలుగుటచేత నేను పరమానంద భరితుఁడ నగుచున్నాను. దాని సౌందర్యము చూడఁగా నే నీకాశ్చర్యము కలుగలేదా ?

వసు—నిశ్చయముగా నేన త్యాశ్చర్యపడినాను. మీకొమార్తె కిప్పుడు వయ స్సెంత ?

సుద—వయస్సా ? పందొమ్మిదింటిలో మూడు తగ్గించు. పదునాఱు సంవత్సరము లున్నవి.

వసు—పదునాఱా ?

సుద—అంతకంటె నొక్కమాసమయినను హెచ్చు లేదు.

వసు—అంతకంటె నొక్కమాసమయినను హెచ్చు లేదు.

వసు—అట్లయిన పక్షమున, ఆ ఝాడు కామెది మిక్కిలి ముదుఱుముఖముగా కనఁబడుచున్నది.

సుద—ఆలాగా? కానిమ్ము. అంతకంటె చక్కని దానిని నీ వెక్కడను జూచి యుండవు.

వసు—అప్పుడప్పు డొకానొకతెను మాత్రము చూచు చుందును.

సుద—నీకు భానుమతియందు మాకుటుంబలక్షణము లగపడ లేదా?

వసు—(తనలో) కావలసినన్ని కుటుంబలక్షణములు కనబడి నవి. నా కామె కేవలకుటుంబినిగానే తోఁచినది.

సుద—దాని కన్నులయందు తండ్రిపోలిక లేదా?

వసు—(తనలో) తండ్రిపోలికకు సులోచనములు మాత్రము తక్కువ.

సుద—దానిముక్కు మేనత్తను, కొనలు ముత్తవతల్లిని పోలి యుండ లేదా?

వసు—(తనలో) ఒక్కనొసలేకాదు ముఖ మంతయు ముత్త వనే పోలియున్నది.

సుద—ఓ వసుకామా! ఏనుము భానుమతి యెంతసుందరు రాలో యంత విధేయురాలుగా కూడ నయినపక్షమున, దానిది పయి యలంకారములచేత తాత్కాలికముగా వచ్చిన యందముగాక స్థిర మయిన స్వాభావిక సౌందర్య మని నీకే యనుభవము కాఁగలదు.

వసు—అట్లే యనుభవ మగును. ఆమెప్రాయము పదియాఱు సంవత్సరములే యయినపక్షమున, ఆమె తనకంటె రెట్టింపువయస్సు దాని ముఖసౌందర్యమును పొంది యున్నదని నాకిప్పుడే యనుభవ మగుచున్నది.

సుద—ఏమీ? వసుకామా! నీవు భానుమతిని పరిహాసము చేయుచున్నావా యేమి?

వసు—పరిహాసము కాదు. సత్యమే పలుకుచున్నాను. నిజ ముగా నీవు నీకోమార్తె సౌందర్యవతియనియే తలఁచుచున్నావా?

సుద—నాకన్నులతో చూచినమొదల, దానికంటె సౌందర్య వతి యీ యుజ్జయినీనగరములో నుండదు.

వసు—నేను నాకన్నులతోఁ జూచినాను నేను వీధులలోఁ

జూచెదు సామాన్యస్త్రీలకంటె నాకామెయం దాధిక్య మేమియుం గనఁబడ లేదు.

సుద — అట్లయిన నీవు గుడ్డివాఁడవు.

వసు — కాదు, నీవు తప్పక పుత్రికాపక్షపాతివి.

సుద — ఏమిరా! నాకు యుక్తాయుక్తవివేకమే లేదా? మేలిమి బంగారువంటిశరీరమును, కలువలనుమించిన కన్నులును, చంద్రబింబమువంటి ముద్దుమొగమును, మల్లెమొగ్గలవంటి పలువరుసయు, కిన్నరవంటి మృదుమధురస్వరమును, సౌందర్యము కాకపోయిన యెడల మఱి యేది సౌందర్యమగునో నాకు తెలియకున్నది.

వసు — ఔరా! బిడ్డను తండ్రి యెటువంటికన్నులతోఁ జూచుచున్నాఁడు! ఆమెయందు నీవిప్పు వర్ణించినలక్షణము లన్నియు విపరీతములుగా నున్నవి. ఆమె శరీరమార్దవముకంబళిగుడ్డవలెనున్నది ఆమెనేత్రములయందమెల్లను మెల్లకన్నులు కాకపోవుటయే; ఆమె దంతములు మల్లెమొగ్గలవలె లేకపోయినను పీనెమొట్లవలె నెగుడుదిగుడుగా నున్నవి; ఇఁక నామెయొయ్యారి కిన్నరస్వరమో బొంగుపోయి సిల్లలూదెడుబూరను మించి యున్నది.

సుద — ఓరిచండాలుఁడా! నీవిక్కడ నన్నవమానపఱుప వచ్చినావురా? తక్షణము మాయిల్లు విడిచి లేచిపో.

విజ — (వెలుపలనుండి వచ్చి) బాబయ్యగారూ! ఈవివాద మెందుకు?

సుద — విన్నావా? ఈపాషండుఁడు సిగ్గు లేక నీ చెల్లెలు చక్కనిది కాదనుచున్నాఁడు.

విజ — ఇతఁడు గుడ్డివాఁడయినను కావలెను; లేదా తలక్రొవ్వి నమదోన్మత్తుఁడయినను కావలెను.

వసు—(తనలో) నామీఁద పీ రిద్దఱు నేరము మోపుచున్నారు. ఈవిషయములో నే నతిదూరము పోయినాను.

విజ—ఇందులో తప్పక యేదో పొరపా టున్నది. ఇతఁడు చూచిన దొకవేళ నాచెల్లెలు కాదేమో?

సుద—ఇతనివలెనే నీవును పెద్దమతిమాలినవాఁడ వగుచున్నావు. ఇక్కడ భ్రమ కవకాశ మేమున్నది? భానుమతిని గదిలో పెట్టి తాళము వేసి తాళముచెవి నాయొద్ద నుంచుకొలేదా? మనపరిచారిక తీసికొనిపోయి యితనిని నీచెల్లెలిగదిలో విడిచి రాలేదా? ఇందులో పొరపా టేమున్నది? లేశమును లేదు. ఈపాషండుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగానే నన్ను పరాభవపఱుపఁ దలఁచుకొన్నాఁడు. మన గృహమున కతిథియై పోయినాఁడుకాని లేనియెడల నన్నిట్లవమాన పఱిచినందుకు నాముసలికత్తి యీపాటి యితనిని యమగృహమున కతిథిని జేసియుండును.

వసు—(తనలో) ఈగొడవలోనుండి నే నేలాగున నైన నను బయలఁబడవలెను. భానుమతి చక్కనిది కాకపోయినను, భానుమతి తెచ్చెడియరణము మిక్కిలి చక్కనిది. అరణము పోనియ్యకూడదు. (ప్రకాశముగా) అయ్యా! నిన్ను పరిభవపఱచవలెనని నాయుద్దేశ మెంతమాత్రమును కాదు. నాప్రియురాలిమీఁద నాకెంతో ప్రేమయున్నది. మేలు కలిగినను కీడు కలిగినను తప్పక మీకొమార్తెను వశపఱుచుకొని వివాహమాడవలెననియే నానిరంతరప్రార్థన. నేను పరిహాసము చేయలేదని ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలను.

సుద—చీ చీ! అతిప్రసంగముచేసి నాకు మఱింతకోపము తెప్పించకు. నీవాలకము చూచిన నాదేహము మండుచున్నది.

వసు—బావా! ఈయన కాగ్రహము హెచ్చుచున్నది.

ఈధునను గట్టిగా పట్టుకొమ్ము. అయ్యో! మీరు కోపావేశవివశు లయి యున్నారు. నేనిక్కడనుండి పాఱిపోవలెను.

సుద—నీవు దొంగవు. పట్టిపనికిమాలినవాఁడవు. ఇక్కడ నుండి లేచి పో.

వసు—మామా! రమ్ము. ఇఁక పరియాచకము చాలించి మనము కార్యాంశమును మాటాడుకొందము.

సుద—ఏమీ!

వసు—అహాహాహా! నేను నవ్వులాటకు మీకొమార్తెను చేసినయీదూషణ మీరు నిజముచేసి తప్పపట్టినయెడల, నేను చెడిన వాఁడనేకదా!

సుద—నీయుద్దేశ మది కాఁదా?

వసు—ఎంతమాత్రమును కాదు. మీకెంతకోపము వచ్చునో చూడవలెనని యీమెగతాళిమాట లన్నాను.

సుద—సరిసరి. అంతేకదా! నీవు పరిహాసకుఁడవుకూడ నని నేనీవఱ కెఱుఁగనే యెఱుఁగను. అహాహాహాహా! దైవముతోడు! నీ వన్నమాటలకు నాదేహము తెలియునంతకోపము వచ్చినది. ఇప్పుడు భానుమతి నీమనసువచ్చిన చక్కనియొయ్యారియేకదా?

వసు—చక్కనిదా యని నేతేయడుగవలెనా? రంభ నీకొమార్తె కాలికి దాస్యము చేయుటకు పనికిరాదు.

సుద—ఓ జిత్తులమారి పెండ్లికొడుకా! దగ్గఱగా వచ్చి నా కొక్కసారి నీ కౌఁగిలి యిమ్ము. ఈవిఘ్నమువల్ల కార్యము భగ్న మయిన దనుకొన్నాను. కాలేదు.

విజ—(తనలో) ఈకలహము ముదిరి కార్యవిఘాత మగునని

నే నెంతో యాశ పడినాను. ఈమాయలమారి పాపండుఁడు నా కాశాభంగము కలుఁగఁజేసినాఁడు.

సుద—కోపవేగముచేత నాలుక తడియెండిపోయినది. లోపలికిఁ బోయి దాహశాంతి చేసికోవలెను. భానుమతీ! నీవందగత్తెవు కావఁట? అహహహహా! ఇది మంచి పరిహాసము.

వసు—(తనలో) ఇదిపరిహాసమే కాదు సత్యమే

సుద—ఓవిజయవర్మా! నీ కాఁబోవుబావకు విజయము కోరుము.

విజ—ఓకాఁబోవుబావా! నీకు నేఁ డవాంఛితార్థసిద్ధి యగు నుగాక!

సుద—ఓ యభినవబృహస్పతీ! మనకు భోజనవేళ యయినది. నామనస్సులో నీమీఁది కోపమేమయిన దిగబడినయెడల, ఆప్యాయనముగా భోజనముచేయఁగానే యడఁగునఁ బడిపోవును. పోదము లెమ్మూ.

గీ. సరససల్లాపములకన్న శాంతవచన
సముదయముకన్నఁ గడువేగఁ జల్లపఱుచుఁ
బుష్టికరమైన యిష్టాన్నభోజనంబు
కాఁకనొందిన మనసును గడియలోన.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౪. రంగము—వసుకామునిగృహము.

[భానుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

భాను—తండ్రియింటనుండి పాఱిపోయివచ్చి మనస్స్వస్థత లేక నావలె పరితపించు కొమార్తె లోకములో మఱియెవ్వతె యైన నుండునా! నాకు భర్త కాఁగోరియున్నవానిచేతనే నేనిప్పుడు నాప్రియుని వెదకించుచున్నాను. నాతండ్రి మెచ్చినవరుఁడు నేను మెచ్చినవరుని దెచ్చుటకయి పోయినాఁడు. ఆహా! ఇష్టులరాకను గోరినిరీక్షించుచున్న కాలము దుస్సహమయి మనము నెంతవ్యాకుల పెట్టుచున్నది !

ద్విపద. కాలమా! తెక్కలు గట్టుకొంచీవు
హేలాగతిని నిల్వ కేగెదవంచు
నేకవి నినుఁ దొల్త నిలను వర్ణించె
నో కాని యాతఁడీయుర్విలోఁ దాను
బ్రియురాలి నెన్నఁడు నెడఁబాయనట్టి
వయసువాఁడయియుండవచ్చు సత్యముగ
దినమొక్క కేనియుఁ దిన్నఁగాఁ దాను
జెనుపొందువలపులోఁ బ్రియురాలిఁ బాసి
విరహాగ్ని వేఁగినవెంగలి యెవఁడు
తిరుగెత్తుదు వటంచుఁ బలుకును నిన్ను ?

[అప్పుడు చంద్రకేతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భాను—అన్నా ! కామపాలుఁడు దొరికినాఁడా ?

చంద్ర—సోదరీ ! నా కతఁ డెక్కడను కనఁబడలేదు. నా

మిత్రుఁ డయిన వసుకాముఁ డిప్పు డాతని నేలాగునైన పట్టుకొని యిక్కడకు తీసికొని రాకమానఁడు.

భాను—ఎంతసిగ్గుపాటు! అతనిజాడ తీయుట కయి నీవు నీ చులుకుదన ముపయోగింపలేదా? నీప్రాపు నమ్ముకొనియున్న యీ సహోదరికి చూపవలసిన యుపచార మదేకద?

చంద్ర—ఓ సోదరీ! నీపనిలో నే నశ్రద్ధ యెంతమాత్రమును చేయ లేదు.

భాను—కామార్త యయి ప్రియునిరాక వేచియున్ననాయకి మనస్సునకు జాగు చేసిన యొక్కొక్కనిమిష మొక్కొక్కయుగముగా తోఁచి యెంతదుర్భరముగా నుండునో మీయిద్దఱిలో నెవ్వరికైన తెలిసియుండినపక్షమున మీరిట్లు కాలహరణము చేసియుండరు.

చంద్ర—అయ్యో! నాకాయవస్థ పూర్ణముగా తెలిసినదే.

భాను—అట్లయిన, నీ వొకసుందరిని కామించియుంటివి కాఁబోలును.

చంద్ర—ఓసోదరీ! పూర్వ మొకసారి నేనును శృంగారనాయకుఁడ నయి తిరిగిన వాఁడనే. ముందెప్పుడును స్త్రీపేరు తలపెట్టకుండ నా కాయొక్కసారితోనే బుద్ధి వచ్చినది.

భాను—నీప్రియురా లంత నిర్దయురాలుగా నుండినదా?

చంద్ర—ఆమె యెల్లప్పుడును దయావిహీనురాలుగానే యుండినయెడల నేను సుఖినే యయి యుందును.

సీ. నాప్రియురా లెప్డు నామీఁదఁ జెలువవ్వు
పొలయింపకున్న నేఁ బొగుల నింత
కృశియింప వలదంచు, నిదె వరించెద నంచు,
సగమాఱు కామాగ్ని రగులు కొలిపి

యెంతనిర్దయురాలో యెఱుఁగు మావల నింతి
తాను బెంచినయాశ తఱిగివేసె
నటునిటు గాలికి నల్లలనాడెడు
పగిలిపోయినయోడపయిని నిలిచి
దాని విడనాడి క్రిందిసంద్రంబులోన
పడఁగ నుంకించి దరియంచు బదుగు భార్యఁ
బ్రాణములు వచ్చి యొడ్డు చేరకయె యోడ
మునుఁగుచున్నవాఁడును నింత వనట గనఁడు.

భాను—అడుగో నీమిత్రుఁడు కామపాలుని తీసికొని వచ్చు చున్నాఁడు. నేనొక్కనిమిష మీగదిలో దాఁగియుండి వారిని భ్రమింపఁ జేసెదను. (అని నిష్క్రమించు చున్నది)
[అప్పుడు వసుకాముఁడును కామపాలుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

కామ—ఓయీ! నీవు నిశ్చయముగా పొరపడి యుందువు. నన్ను సుదంత కామించి వెదకి తెమ్మని నిన్ను పంపినదా? ఇట్లెంత మాత్రమును జరిగి యుండదు.

వసు—వృథావాద మెందుకు? ఇంకొక్కనిమిషములో సర్వ మును నీకే తేటపడును. ఓ చంద్రకేతుఁడా! ఆమె యెక్కడనున్నది?

చంద్ర—(వ్రేలితో తలుపువంకఁ జూపుచున్నాఁడు.)

వసు—ఆగదిలోనా?

కామ—ఆమె నిజముగానే యిక్కడ నున్నపక్షమున, చిర కాలమునుండి తనమనోహరుఁడుగా నున్నా ప్రియమిత్రునియొద్దకుఁ దన్ను తీసికొనిపొమ్మని వేఁడుకొను నిమిత్తమయి నన్నిక్కడకు రప్పించి యుండును.

వసు—అందునిమిత్తము కాదని నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. ఆమెకుఁ గావలసినవాఁడవు నీవే. నీవుతప్ప మఱి యెవ్వరును కాదు. నీనిమిత్తమయి ప్రాణములు విడుచుచున్నసంపూర్ణయౌవనవతియైనసుందరీతిలకమువద్దకు నిన్ను బోధించి పంపుటకే మా కిక్కడ శ్రమపడవలసి వచ్చుచున్నది.

కామ—న న్నందుకు నిర్బంధపఱిచెదవు? నా కాసుందరి మీఁద ననురాగము లేదు.

వసు—భానుమతిమీఁద నున్నది కాఁబోలు! నామాట నమ్ముము. ఇప్పు డక్కడ లేశ మయినను నీయాశ కవకాశము లేదు. రెంటికిని చెడక నామాట విని నిన్ను వెదకికొనుచు వచ్చినయీభాగ్యదేవతనైనను దక్కించుకొమ్ము.

కామ—మిత్రున కాశాభంగము కలుగఁజేయుట నాకు న్యాయమా?

వసు—రాజ్యాంగవిషయములోవలెనే కామవిషయములోను న్యాయముతో పని లేదు. వలపునిన్ను దొంగనుగాఁ జేయు లేకపోయిన పక్షమున, నీవు తిన్ననివలపు కలవాఁడవు కానేకావు. రమ్ము నీవొక్కసారి లోపలికి పోయి యామెతో మాటాడితివైనను రమ్ము.

కామ—అంతపఱకు చేయుటకు నా కాక్షేపణయేదియు లేదు.

వసు—(తలుపులు తీసి) అదిగో! అదిగో! ఆమె కిటికీవద్దనున్నది. లోపలికి పొమ్ము. (అని కామపాలుని లోపలికి త్రోచి తలుపు పోరగా వేసి) ఓ చంద్రకేతూ! ఇప్పుడు నే నీతనిని బోనులో త్రోసినాను. ఇఁక లోపల వీ రేమిచేయుదురో నేనిక్కడనుండి తొంగి చూచుచుండెదను. అతఁడు దిగ్భ్రమనొంది వెఱ్ఱివానివలె చూచుచున్నాఁడు—ఆమె వచ్చి బుజ్జగించుచున్నది—మిత్రుఁడా! చూడు, చూడు,

అతఁడు జారికి వచ్చుచున్నాఁడు—అవు నవును. అతఁడిఁక తన న్యాయమును గీయమును శీఘ్రముగానే మఱచిపోవునులే.

చంద్ర—చూడు! ఇప్పుడు వారిద్దఱును నవ్వుకొనుచున్నారు.

వసు—అవు నవును. వారు నవ్వుకొనుచున్నారు. అతఁడిప్పుడు చెప్పినప్రియమిత్రుని దురదృష్టమును తలఁచుకొని నవ్వుచున్నారు కాఁబోలును. అయ్యో! పాపము వీరతనికొంప తీసినారు.

చంద్ర—అతఁడిప్పు డామెచేయి ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నాఁడు.

వసు—అవు నవును. వీ రిద్దఱును సమాధానపడినారు. ఇతఁడు వలలో తగులుకొన్నాఁడు; ఉరులలో చిక్కుకొన్నాఁడు. ఓ ప్రియమిత్రుఁడా! మనకృషి ఫలించినది; నాబుద్ధి పనికివచ్చినది. నేనిఁక బృహస్పతినే; అపరబృహస్పతిని.

చంద్ర—అవల నెవరో నీవున్నావా యని యడుగుచున్నారు. నేను పోయి చూచివచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[కామపాలుఁడును, భానుమతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామ—ఓయీ! వసుకామా? సుదర్శనవర్మ గృహమునందు నీకు విజయము కలుగుట నిశ్చయ మని యీమె నాకు నమ్మకము పుట్టించినది గనుక, ఇఁక నేనక్కడ నాప్రయత్నమును పూర్ణముగా వదలుకొనెదను.

వసు—అంతకంటె తెలివిగలపని మఱియొకటిలేదు. నీమిత్రుని మోసముచేయుట నీవిప్పుడంత గొప్పగా విచారింపవలసినపని లేదు. కామవిషయములో మోసము చేయుట నిందార్హము కాదు? అవునా? సుందరీ!

భాను—ఎంతమాత్రమును నిందార్హము కాదు. నీవిట్టియభి

ప్రియము గలవాఁడ వయినందుకు నేను ముఖ్యముగా సంతోషించు చున్నాను.

వసు—ఆమాట నిశ్చయము. చేతనయినపక్షమున న న్నెవ్వరైనను వచ్చి యిప్పుడు మోసము చేయుదురు. ఓ యదృష్టవంతుఁడా కామపాలా! నే నిప్పుడు నిన్నాశీర్వదించెదను. మీరు వివాహము చేసికొని సుఖ మనుభవింతురు గాక యని నామనఃపూర్తిగా కోరుచున్నాను.

భాను—మీ కటువంటి కోరిక యున్నపక్షమున, మాసుఖమున కడ్డమువచ్చువారు మఱియెవ్వరును లేరు.

వసు—ఓ కామపాలా! ఇఁక మనము ప్రతిపక్షులము కాము. ఇప్పుడు మన మిద్దఱమును మిత్రుల మగుదము.

కామ—అవశ్యకముగా నగుదము.

వసు—ప్రతిపక్షి విషయ మయి యింత దయ గలిగి నావలె నీలాగున శ్రమపడువాఁ డెక్కడనో యొకానొకఁ డుండును. గాని యుండఁబ నట్టివారు కారు సుమా.

కామ—అందుకుసందేహ మేమి? అటువంటివాఁడీభరతఖండమునందు నీవొక్కఁడవుతప్ప మఱియెవ్వఁడు నుండు నని నేనునమ్మను.

వసు—మంచిది. ఆసుందరియెడల నీకుఁగల సంబంధమంతయు వదలివేసెదవు గదా?

కామ—నిశ్చయముగా వదలివేసినాను.

వసు—అక్కడ నీకింకను కొంచె మాశ విడువక బాధించుచున్న దేమోయని నాకు శంక కలుగుచున్నది.

కామ—నీతోడు! లేదు. ఆయాశ నేను బొత్తిగా వదలుకొన్నాను.

వసు—ఆమె ధనముమీఁది యాశ యని నాయభిప్రాయము.

కామ—నా కదియు లేదు. ఆమె కున్నది సర్వమును నీవు యథేచ్ఛముగా పుచ్చుకోవచ్చును.

వసు—ఈ బేరములో నీకేలాభమున్నది. అక్కడ కొంచెము ధననష్టము కలిగినను నీకిక్కడ ధనమున కిరువదిరెట్లెక్కువ సౌందర్యలాభము దొరకినది. ఓసుందరీ ! ఇప్పుడు నీకొక్క రహస్యము చెప్పెదను. నే నీ సాయంకాలము లోపలనే భానుమతి నెత్తుకొని వత్తును సుమా !

భాను—ఆలాగునా?

వసు—అవును. తండ్రిచేతిమీఁదుగా తాను భర్తను గ్రహింపవని యామె యొట్టు పెట్టుకొన్నది. ఆమెతోఁ గలిసి నన్నుద్యానవనములో సంచారము చేయునిచ్చుటకు తండ్రి నొడంబడిచి తాళము చెవి తెచ్చినాను. అక్కడనుండియే మే మిద్దఱమును ముసలివాని కన్నులు కప్పి మెల్లగా తప్పించుకొని జాఱఁ దలఁచుకొన్నాము.

భాను—సుదర్శనవర్మ కీసంగతి తెలియనే తెలియనియ్యరా?

వసు—ఎంతమాత్రము తెలియనియ్యము. మా మెలఁకువయంతయు నిందులోనే యున్నది. ఈ యుపాయముచేత నే నతని నెట్లు మోసము చేయుచున్నానో నా చమత్కారము కనిపెట్టినావా? ఓలి యొక్క చిల్లిగవ్వయు నియ్యనక్కఱ లేకుండ నే నా ముద్దరాలి ధనమంతయు దక్కించుకొనుచున్నాను. నామంత్రాంగశక్తి యిప్పుడు నీకు స్పష్టమయినదిగదా? నావద్ద నింద్రజాల మహేంద్రజాలము లున్నవి.

కామ—అహహాహా ! నీవెక్కడ ? మటుమాయలమారివి. మాయలయందు నీ వాశంబరాసురుని చంపి పుట్టినావు.

వసు—ఒకవేళ నీ విది మోసమందువేమో! అందు నైనను నా తెలివికి మెచ్చుకొన్నావా? నేను శంబరాదులను మించిన మోసగాఁడను.

కామ—నీ వెంతవాఁడ వయిన నగుదువు. నీ వఖండ ప్రజ్ఞావంతుఁడవు.

వసు—నిజము తెలిసినతరువాత సుదర్శనవర్మ యింటివద్ద కడుపు లుబ్బ నవ్వుటకు మన కెంత వినోదమయినను కలుగును.

భాను—కావలసినంతవినోదము కలుగు నని నేను వ్రాసి యియ్యఁగలను. నిజము వెల్లడి యయినప్పుడు మాకు పట్టరాని సంతోషము కలుగును. అహాహా!

[అప్పుడు చంద్రకేతుఁడు మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చంద్ర—ఓవసుకామా! భానుమతి వేడుకనిమిత్త మయి నీవు పాడింపఁ దలఁచుకొన్న వీణెపాటకులు వచ్చి వాకిట నిలిచి యున్నారు.

వసు—వారిపని యిప్పుడు లేదు. ఆపాటకులకు నేను కొంచెము సొమ్మియ్యవలసి యున్నది గనుక వారిని తీసికొనిపోయి నేను సమాధానపఱిచి వచ్చెదను. నన్ను క్షమించెదరా?

భాను—అవశ్యకముగా పోయి రావచ్చును.

వసు—నామిత్రుఁడు మీయొద్ద నుండును. మీరితనిచేత కావలసినపని చేయించుకోవచ్చును. ఓ సోదరీ! నీకు నేను పరమ విధేయుఁడను. ఓ కామపాలా! మీరు సుఖు లయి యుందురుగాక! (తనలో) ఈకామపాలుఁ డమాయకుఁ డయిన బుద్ధిహీనుఁడు. ఇతనిని నాచేతిలో తోలుబొమ్మ నాడించిన ట్లాడించుచున్నాను. నేను దివ్య మయినపని చేసినాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

భాను—ఓ చంద్రకేతూ! నీవు మరల నాకు మార్గదర్శివయి శారదామఠమునకు నన్నుఁ గొనిపోయి విడిచి వచ్చెదవా?

కామ—ఓప్రియురాలా! నీ వక్కడ కేలపోవలెను?

భాను—దానికి వేఱే కారణమున్నది. నీవు నావెంట వచ్చుచుండఁగా మనల నెవ్వరును జూడఁగూడదు. అక్కడినుండి నేను మాతండ్రి కొక లేఖ వ్రాసెదను. ఏకారణముచేత నే నిల్లువిడిచిరావలసివచ్చినదో విశదపఱిచినపక్షమున, అతనిమన స్సొక వేళ కరఁగవచ్చును.

కామ—నాకాయాశ లేశమును లేదు. ఓ హృదయేశ్వరీ! ఇఁక నీవొక్క యీబాహువులనే శరణము చేసికోవలెను.

భాను—తాళిమివహించి కొంచెము సేపోర్చుకొని యుండుము. అక్కడినుండి నాతండ్రి నన్ను బలవంతముగా తీసికొని పోలేఁడు. కొంత ప్రొద్దుండఁగానే నీ వక్కడకువచ్చి నన్ను కలిసికొమ్ము. నీకప్పుడు సమస్తమును తెలుపుడు చేసెదను.

కామ—నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను.

భాను—మిత్రుఁడా! రమ్ము. ఓ కామపాలా! ఈచంద్రకేతుఁడును నీవలెనే పూర్వ మొకసారి కాముకుఁడయి యున్నవాఁడే సుమా.

కామ—అట్లయినపక్షమున మనమీతనియుంచుంచినవిశ్వాసగౌరవ మితనికి చక్కగా తెలియును.

చంద్ర—నే నెప్పుడును మీయెడల విశ్వాసఘాతుకుఁడ కాఁబోను.

సీ. చిత్తజుఁ డొకసారి చిత్తంబులోపల

నతిథియై మన్నన లంది యుండి

యేగినపిమ్మట నెదలోన నెప్పుడుఁ
గామార్తునెడ జాలి కదలకుండు
యాత్రాపరాయణులైన మహాత్ములు
తాము వసించిన తావులెల్లఁ
బావనంబులు చేయుపగిదిని గాముండు
నొకసారి మున్ను తా నుండినట్టి
స్వాంతములనెల్లఁ బరిశుద్ధ పఱిచివైచి
వెనుకఁ దనచిహ్నముగాఁగ విడిచిపోవు
స్థిరముగా నాత్మలోఁ గనికరము కరము
తన్ను మఱచిపోయిన యనంతరము కూడ.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము

౧. రంగము—సుదర్శనవర్మ గృహములోని పుస్తక నిలయము.

[సుదర్శనవర్మయు సేవకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—నేను పుట్టి బుద్ధి యెఱిఁగినతరువాత నా కిటువంటి యద్భుత మెప్పుడును కలుగలేదు. ఏమీ యీవింత. భానుమతియే వసుశాముని తీసికొని లేచిపోయినదిగా! నేను వివాహము చేయఁ దలఁచుకొన్న పురుషునితోనే దొంగతనముగా పాఱిపోయినదా? తన భర్తనే తగులుకొని పోయినదా? ఇట్లు జరగియుండదు.

సేవ—మీరు వీధిలోనికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు వారుద్యానవనములో తిరుగుటకు మీవద్ద సెలవు పొందినారని యామె పరిచారిక చెప్పుచున్నది. మేము పోయి చూచునప్పటికి పూలతోఁటలోనిలతా

గృహముతలుపు తీయఁబడి యున్నది; అప్పటినుండియు వారిజాడ యెక్కడను తెలియరాలేదు.

సుద—సరే. నాకిదియేమో మాయగా నున్నది. ఏమి నిర్ణయించుటకును వీలు కనఁబడదు. ఇందులో నాకు తెలిసికో శక్యము కాని పిశాచప్రేరణ యేదో యున్నది.

[మఱియొక సేవకుఁడు లేఖపట్టుకొని ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

సేవ—ఇదిగో మీకు వసుకాముని యొద్దనుండి కమ్మ వచ్చినది.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సుద—ఇప్పుడీలేఖవల్ల నిజము తేటపడవచ్చును. ఓీ వసుకామా! నీ వెంతటి వాఁడవురా! ఇందులో నే మున్నదో చదివి చూతము. (అని చదువుచున్నాఁడు.)

"ఆర్యోత్తమా! నేను నీ కొమార్తెను తీసికొని పాఱిపోవుట మీకత్యాశ్చర్యకరముగా నుండును."—సందేహము లేదు. ఇది నిశ్చయముగా వినివని యే. నాకాశ్చర్యముగానే యున్నది.—"మా ప్రథమ సందర్శన సమయమునందే నే నామె హృదయమును నా వశము చేసికొన్నాను."—ఓరి రాక్షసుఁడా! నీవశము చేసికొన్నావు–"మందభాగ్యముచేత మీ చేతిమీఁదుగా తాను భర్తను పొందనని యామె ఘోరప్రమాణము చేసికొన్నందున, నే నామె పిచ్చికోరికను చెల్లింపవలసి వచ్చినది"—ఆలాగుననా? ఆలాగుననా?—"మేము శీఘ్రముగానే వచ్చి మీ పాదములమీఁద పడఁబోవు చున్నాము; ఈ యవివేక కార్యమును మనసులో పెట్టుకోక మీ రల్లుని నాశీర్వదింప సంసిద్ధు లయి, యుందురని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లువిన్నవించు మీ విధేయ సేవకుఁడు,

వసుకాముఁడు."

ఇది యెంతపిచ్చి యాలోచన! ఆసమయమునందు నాకొమార్తె నేదో పిశాచ మావహించి యుండి యిట్లు చేయించి యుండును. ఈప్రాతఃకాలము వఱకును ప్రాణము పోయినను తా నాతనిని వివాహము చేసికొ ననుచుండినది! అప్పుడే సాయంకాల మయినను కాక మునుపే యతనితోనే పాఱిపోయినది! పోనిమ్ము. వారియుద్దేశ మెట్టిదయినను జరగవలసినది నాయిష్టమే జరిగినది. ఇఁక తక్కిన విషయములలో వసుకాముఁడు నూరెయొడంబడిన ప్రకారమే నడుచు కొనునని నమ్మెదను.

[సేవకుఁ డొకలేఖ పట్టుకొని మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సేవ—ఈకమ్మ మీకొమార్తె యైనభానుమతి మీకిమ్మని పంపిన దని యెవ్వఁడో తెచ్చినాఁడు. (అనిచేతికిచ్చి పోవుచున్నాఁడు)

సుద—(పుచ్చుకొని) ఏమీ! ఈవ్రాంత నే నెఱుఁగుదును. ఇది నాకూఁతురు వ్రాసినదే. ఇద్దఱును వేఱువేఱుగా జాబులు వ్రాయవలసిన పనిలేదే! అయినను భానుమతి యేమి చెప్పెనో చూతము. (అని చదువు చున్నాఁడు)

"ఓ ప్రియజనకుఁడా! నే నవివేకినయి యింతసాహస కార్యము చేసి యిప్పుడు నిన్నెట్లు క్షమింప వేఁడుకొనఁగలను? ఈయుద్దేశముతో పాఱిపోతినని నే నేనోరు పెట్టుకొని చెప్పఁగలను?"—ఇంతే కద? ఆయుద్దేశమేమో యిప్పుడు వసుకాముఁడు చెప్పనే చెప్పినాఁడు. ఈలేఖలు వ్రాసినప్పుడు వారిద్దఱు నొక్కచోట లేరనుకొనెదను— "నిరాదరము కలిగినప్పుడు నాహృదయ మెంత యాగ్రహపరవశ మగునో, సదాదరము కలిగినప్పు డంత దయార్ద్ర మగునని మీకు విశద మయియే యున్నది"—సరిసరి! ఇప్పుడు గుట్టంతయు బయలికి వచ్చుచున్నది. కామపాలుఁ డనాదరము చేయఁగా వసుకాముఁడు

చేసినయాదరమునుబట్టి దానికతనియందు దయపుట్టినది. అవునవును, ఇప్పటి కంతయు స్పష్టమయినది. ఆపయిని—"నన్ను దేవతనుగా భావించి పూజించెదు నామనోహరుఁడే నాకుభర్త కాఁబోవుచున్నను, నే నింకను వివాహము చేసికోలేను"—అవు నవును. వసుకాముని కి భానుమతి పంచప్రాణములలో నొకప్రాణము.—"ఇప్పుడుమీయంగీకారమును పొందునంతటిభాగ్యము నాకు పట్టినయెడల, నేను సంపూర్ణసుఖవంతురాల నగుదు నన్ననమ్మకముతో ప్రతిక్షణమును మీ ప్రత్యుత్తరమున కెదురుచూచుచుండు

మీప్రియపుత్రిక—భానుమతి"

నాయంగీకారము కావలెనా? నిశ్చయముగా నీవివాహమునకు నే నంగీకరించెదను. నాకింతకంటె సంతోషము మఱి యెప్పుడును గలుగదు. నేను వెంటనే నాయనుమతి తెలుపవలెను. మూర్ఖపుపట్టు పట్టుట యెప్పుడును మంచిది కాదు. ఓరీ! దారకా!

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఏమిసెలవు?

సుద—ఈ రెండవలేఖ తెచ్చినవాని నుండుమని, మొదటి వానితో మంచిది పొమ్మన్నానని చెప్పు. నీవు లోపలికిఁబోయి కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తీసికొని రా.

సేవ—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సుద—పాపము! ఉయ్యాలవలె కొట్టుకొనుచుండుభానుమతీ మన స్సెప్పుడు శాంతిపడుతునా యని నాక త్యాతురముగా నున్నది. ఓరీ! దారకా! ఓఘుటకా! (అని పిలుచుచున్నాఁడు)

[ఇద్దఱు సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు]

సుద—ఈరాత్రి బంధువుల కందఱకును మనయింట విందు గనుక, పిండివంటలతో వంట కావలెనని లోపలికిపోయి చెప్పు.

వంటలవారిని వేగిరము పిలిపించుమను. మంచికూరలు చేయించవలెను. సంగీతముపాడుటకయి పాటకులకు వర్తమానము పంపు. తిన్నఁగా విన్నారా?

సేవ—చిత్తము. విన్నాము.

సుద—ఈరాత్రి యెవ్వరు వచ్చినను మనయింట భోజనములకడ్డంకి యుండఁగూడదు.

సేవ—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సుద—ఈరాత్రి వేడుకకు విలువలేకుండఁ జేయవలెను. ఈరాత్రి నాచర్యచేత ముసలివాఁడుకూడ వేడుకసమయమం దెంతయుత్సాహముతో నుండఁగలఁడో యందఱికిని తెలియునట్టుచేసెదను.

ద్విపద. పగ లెల్ల సరసంపుఁబలుకులఁ గడపి
తెగువమై రాత్రులు తినిత్రాగి త్రుళ్ళి
కలుములఁ దులఁదూఁగి కష్టము లేక
యెలఁబ్రాయమునఁ దొల్లి యేనున్నయపుడు
వ్యసనముల్ పేరైన నాలించి యెఱుఁగ;
నిసుమంత యున్న నాయీఁకె పోఁద్రోలు;
మిగిలి యింకనునున్న మృష్టాన్నభుక్తి
యెగమీఁటు నద్దాని నించుకలోన.
తుద కిప్పు డింత నాదోశ్శక్తి తగ్గి
ముదిమి పైకొని నన్ను మోసంబుచేసె;
తలవెండ్రుకలు కొన్ని తలపైని నిలచె;
నిలిచిన కొన్నియు నెఱసి పీచయ్యె;
వసుధ సుదర్శనవర్మ కట్లయినను;
నిసుమంత యుత్సాహ మేనియుఁ బోదు;

వయసు వచ్చినఁగాని వడి యించుకంత
యయినను జావలే దది నిశ్చయంబు.
(అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.)

---

౨ రంగము—వీధిలో వినోదమంటపము.

[విజయవర్మయు దామోదరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

విజ—ఏమి! నీవింతమాత్ర మామెజాడ తీయలేక పోయినావుగదా! ఆమె యెక్కడకు పోయియుండునో నీ వూహా యైనను చేయలేవు. ఓ సుదంతా! ఓ సుదంతా!

దామో—నా కామెజాడ యెంతమాత్రమును తెలిసినది కాదు. ఆమె తండ్రియొద్దనుండి పాఱిపోయినదని మాత్ర మెక్కడఁ జూచినను గుంపులకూడి చెప్పుకొనుచున్నారు. మాధవసేనుఁడామెను వెదకి పట్టుకోవలె నని బయలుదేఱినాఁ డన్న మాటకూడ నందఱి నోళ్ళలో నున్నది. ఆమె యెక్కడకు పోయినదో యేమయినదో మాత్ర మెవ్వరును జెప్పలేరు.

విజ—ఓ తెలివిమాలిన మొద్దా! నీమాటలకు నాకు కోపము వచ్చుచున్నది; ఆమె యీ యుజ్జయినీనగరము దాఁటి యెక్కడకును పోయి యుండదు.

దామో—నేనును నాలో నాలాగుననే యనుకొన్నాను. ఉజ్జయినీనగరము త్యజించి పోలే దని నాకును తెలియును. తెలిసిన నేమిప్రయోజనము? కొందఱామె కామవేదనచేత చచ్చిపోవుచున్న దన్నారు; మఱికొందఱామెను క్షాత్రపాలుఁ డెత్తుకొని పోయినాఁ డన్నారు.

విజ—ఓ పశువా! ఇది కేవలము నీకల్పన ఆమాట యెవ్వరు ననలేదు.

దామో—అట్లయిన పక్షమునవారిమాట నేనే పొరపాటుగా గ్రహించినాను కాఁబోలును!

విజ—పో. ఓ బుద్ధిహీనుఁడా! ఇంటికి పో. ఆమె సమాచారము తీసికొని వచ్చువఱకును నీవుమరల నాకు మొగముచూపఁబోకు.

దామో—మంచిది. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విజ—ఓహో! కృతఘ్నురా లయిన యామెయందుఁ గల మోహముచేత నామన స్సెంత చెడిపోయినది!

[అప్పుడు వసుకాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసు—ఆమెను సురక్షితమైనచోటనుంచి వచ్చినాను. ఇఁకను వివాహము చేయించుట కొక్కపురోహితుని మాత్రము సంపాదించు కోవలెను. కామపాలుఁ డిఁక సుదంతను వివాహము చేసికొన్నను సరే, చేసికొకపోయినను సరే.

విజ—వసుకామా! నీవిప్పుడు సుదంతనుగూర్చియన్న దేమి?

వసు—ఓ విజయవర్మా! బావా! ఇక్కడ నీవు నా కలభ్యో యోగముగా తటస్థించినావు!

విజ—ముందు సుదంతసంగతి చెప్పు.

వసు—సుదంతసంగతి కావలెనా? చెప్పెద వినుము. నేఁటి యుదయకాలమున నేనుమీయింటికి వచ్చుచుండఁగా నాకొకసుందరి యెదురుపడి తనపేరు సుదంత యనిచెప్పి నన్ను శరణు వేఁడినది.

విజ—ఏమని?

వసు—ఉజ్జయినీనగరమునందున్న యొక పడుచువానిమీఁది వలపుచేత తనతండ్రియింటినుండి లేచివచ్చినానని చెప్పినది.

విజ—ఓ యీశ్వరా! ఆసంగతి యామె చెప్పుకొన్నదా?

వసు—స్పష్టముగా జెప్పుకొన్నది. తానుపాఱిపోయి వచ్చు సంగతి తనప్రియునకు తెలియఁజేయలేదనియు, తనకట్టియుద్దేశమున్న ట్టయినను దనప్రియునకు తెలియదనియు కూడ చెప్పినది.

విజ—(తనలో) ఆమాట సత్యము. ఓప్రియురాలా! ఈ సంగతి యొక్కటియు నాకు నిజముగానే తెలియదుసుమా. ఓహో! నేనదృష్టవంతుఁడను. (ప్రకాశముగా) వసుకామా! అటుతరువాత—

వసు—అటుతరువాత తనప్రియుని వెదకి కనుఁగొని తన్నా తని యొద్దకుఁ గొనిపొమ్మని నన్ను బతిమాలుకొన్నది.

విజ—ఓయీశ్వరా! ఏమిభాగ్యము! అట్టయిన మనమిప్పుడు పోదము రా. ఇఁక నొక్కనిమిషమైనను నీవాలస్యము చేయఁ గూడదు. (అని యతనిని లాగుచున్నాఁడు)

వసు—ఆగు. మన మిప్పు డెక్కడకు పోదము?

విజ—ఏమి? అటుతరువాత మఱి యేమైనజరిగినదా?

వసు—జరిగినది. ఆమెదీనాలాపములచేత నామనసు కరఁగి నే నామెప్రార్థన చెల్లించినాను.

విజ—మంచిది. ఇప్పు డామె యెక్కడ నున్నది?

వసు—ఎక్కడ నున్నదా? ఆమెను సురక్షితముగా ప్రియుని చేతులలో నప్పగించి వచ్చి యామెప్రార్థన చెల్లించినానని నేను నీ కిప్పుడు చెప్పలేదా?

విజ—నాకు చావుగా నున్నది. నీ వూరక కాలహరణము చేయుచున్నావు. తరువాత నా కామె కనఁబడనేలేదు.

వసు—అవును కనఁబడలేదు. ఆమె నీ కేలాగున కనఁబడును!

ఆమె కామపాలునినే కోరినది; నేనామెను కామపాలునికే యొప్పగించినాను.

విజ—(తనలో) అయ్యో! నేను చెడినాను. నామతి పోవుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కామపాలుఁడా? ఏకామపాలుఁడు? విపణివీధినుండు కామపాలుఁడా?

వసు—అవును, ఆకామపాలుఁడే. ఇందులో మఱియొక చమత్కార మున్నది. అతఁడామెను స్వీకరించుట కొకపట్టున మొట్టమొదట నొప్పుకోలేదు. తనప్రియమిత్రుని మోసము చేయఁగూడదనియు, న్యాయము కాదనియు, మనసొప్పదనియు, అతఁడు బహుదూరము నీతులు చెప్పినాఁడు. కాని మేమాశంకల కన్నిటికిని పరిహారములు చెప్పి మెడలు విఱిచి తుదకతనిని సమాధానపఱిచినాము.

విజ—ఇంతపని మీరే చేసినారా?

వసు—నిస్సందేహముగా మేమే చేసినాము. అతఁడు మోసము కూడదన్నాఁడు. ఆమె కామవిషయములో మోసము తప్పు కాదన్నది. అతఁడు తనప్రియమిత్రుఁడన్నాఁడు; నేనా ప్రియమిత్రుని తుంగలో నూరఁద్రొక్కు మన్నాను. పాపము! తుదకతఁడు విధిలేక యొప్పుకొన్నాఁడు. ఇష్ట మున్నయెడల నిఁక నాతనిని తనన్యాయము నిమిత్తమయి యురి పెట్టుకొని చావు మను.

విజ—(తనలో) ఇఁక నేనిక్కడనుండిపోవలెను. పోనియెడల నాగుట్టు బయలఁబడిపోవును. (అని పోవు చున్నాఁడు.)

వసు—విజయవర్మా! నిమిషము నిలువుము. ఇందులో నున్న చమత్కారము నీవు కడపటికును విననేలేదు.

విజ—నీచమత్కారము తీసికొనిపోయి పాతిపెట్టు.

వసు—ఓహోహో! నీకు నిష్కారణముగా కోపము వచ్చుచున్నది. నేను నీకు కావలసినంతవినోదము కలిగించుచున్నానను కొనుచున్నానే.

విజ—వినోదము కాదు. వేదన కలిగించుచున్నావు.

వసు—ఆ మోసపోయిననిర్భాగ్యనాయకుఁడవు నీవు కావుగద? నీవే యయినట్లున్నావు. అవునవును. సందేహము లేదు నీవే. ఇది యిప్పుడు నేను చెప్పెదుదానికంటెను మంచివినోదము. ఆహాహాహా!

విజ—ఓరిపాపిష్ఠుఁడా! పరమచండాలుఁడా! ఏమిరా! నన్ను చూచి నవ్వుచున్నావా? (అని మెడ పట్టుకొని) నీవంటి యధముని మీఁద కోపము చూపుట నాకే గౌరవహానికాని, లేకపోయినయెడల నీగుండె లిపుడు బద్దలుచేయుదును. (అని త్రోయుచున్నాఁడు.)

వసు—రక్షించురక్షించు. బావగారికిచూపవలసిన గౌరవమా యిది?

విజ—ఓరి శుంఠా! విను. ఆద్రోహు లెక్కడకు పోయినారో తిన్నగా చెప్పు. చెప్పకపోతివా చూడు నా—

(అని కత్తి యొఱలోనుండి దూయు చున్నాఁడు.)

వసు—ఓబావా! ఓకరుణామయా! క్షమించు క్షమించు. కోపము శాంతిపఱుచుకో. నేను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుచున్నాను. మనుష్యుల ధారణశక్తిలో తారతమ్యము లున్నవి. కావలసినది కొందఱికి సమయమునకు స్మరణము రాదు; నాదిపట్టిపిఱికిమతి. ఎదుటనీకత్తిని జూచి వెనుకకు పాఱిపోవుచున్నది. నీతో పోరాడ శక్తి యెంత యున్నదో జ్ఞాపకశక్తియు నాకిప్పు డంతే యున్నది.

విజ—భయములేదు నిజముచెప్పు. నిన్ను నేను హానిచేయను.

వసు—బావా! నీవు నాకెప్పుడును హాని చేయవుకాని నీ చేతిలోని యాభయంకరమైన—

విజ—ఏమీ? నీవు నిజము చెప్పునట్లు లేదు.

వసు—చెప్పుచున్నాను. చెప్పుచున్నాను. నీకు సమస్తమును చెప్పెదను. వినునప్పుడు నీకు చేతిలో కత్తి యేల తోడుకావలెను?

విజ—ఇదిగో కత్తి క్రింద పడవేయుచున్నాను. (పడవేసి) ఇప్పుడు చెప్పు.

వసు—వారు-వారు-అక్కడకు-కాదు కాదు-నా మిత్రుఁడైన చంద్రకేతుఁడు సుదంతను-ఓ విజయవర్మా! నీచేతులు దూరముగా పెట్టు-శారదామఠమువద్ద విడిచి వచ్చినానని చెప్పినాఁడు.

విజ—శారదామఠములోనా?

వసు—అవును. అక్కడనే కామపాలుఁడు నేఁ డామెనుగలిసి కొనఁ బోవుచున్నాఁడు.

విజ—నీవు చెప్పినది సత్యమేకద?

వసు—ఈశ్వరసాక్షి! సంపూర్ణసత్యము. ఈ విషయములో నే నెఱిఁగిన దింతే.

విజ—ఓరి పిఱికిపందా! ఇఁక నీవు బ్రతికిపోయినావు. ఈ కోపము నిఁక మిత్రద్రోహి యైనయా కామపాలునిమీఁదఁజూపెదను.

వసు—నీకోప మంతయుఁ జూపుము. అతనిని జంపుము. తల నఱికి వేయుము. నాకది పరమసంతోషము.

విజ—ఇఁక సుదంత నేమి చేయును? ఆమె దయనీయురాలు. ఆమెకీవఱకువచ్చినయపకీర్తి యేచాలును. ఆమె నాపకకర్హురాలు కాదు

వసు—బావా! అర్హురాలు కాదు. ఆమె విషయములో నాకును కోపములేదు. ఆమె నాపగకును సర్హురాలు కాదు.

విజ—నీమాట సత్యము కాదు. నీ వనఁగా నెంతవాఁడవు? ఆమె రాజాధిరాజుల స్పర్థకైన నర్హురాలే.

వసు—అవు నవును. నీమాట సత్యము. ఆమె యర్హురాలే. అంతటి యోగ్యురాలిని పోఁగొట్టుకొన్న నీ దుస్థితికి జాలిపడు చున్నాను.

విజ—ఓరి పాపండుఁడా! నాస్థితికి జాలిపడుచున్నానని చెప్ప సాహసించుచున్నావుగా! నన్నుఁజూచి జాలిపడుటకు నీ వేపాటి వాఁడవు?

వసు—ఓ బావా! క్షమింపుము. నే నెంతమాత్రమును జాలి పడ లేదు. నామాట నమ్ము.

విజ—నీకు రెండు నాలుక లున్నవి. ఓ జడుఁడా! పో పో. నా యెదుటనుండి లేచి పో. ఇంక నవ్యక్తప్రలాపములం ప్రేలి నాకు మఱింత కోపము తెప్పించకు. నీ యనామకత్వమే నిన్ను రక్షించి నది. పో.

వసు—(తనలో) అట్లయిన నా యనామకత్వమే నాకుముఖ్య బంధువు. (ప్రకాశముగా) ఓ విజయవర్మా! పోవుచున్నాను. (తనలో) ఇతఁ డెంత నిర్దయుఁడైన చండకోపనుఁడు!

(ఇద్దఱును వేఱు వేఱుగా నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

3. రంగము—శారదామఠములోని తోఁట.

[భానుమతియు సుదంతయు ప్రవేశించుచున్నారు]

భాను—నా యన్నగారికి నీవు కనఁబడ కుండవలెనని నిజము గా నే నీమఠములో నున్నదా?

సుదం—ఉండకపోయినయెడల, నే నీ క్రొత్తవేష మెందుకు వేసికొందును?

భాను—ఈ నిమిషములో నొకవేళ నీకీవేషము మీఁద మక్కువ యుండి యుండవచ్చును. నీవెల్లకాలమును యోగినివై యుండుటకు మాత్ర మభిలషింప వనుకొనెదను.

సుదం—రాత్రి విజయవర్మ నిశ్చయముగా నా కంతకోపము తెప్పించియుండని యెడల—

భాను—నిన్ను పోఁగొట్టుకొందు నన్నభయముచేత తొందర పడి యతఁ డాసాహసము చేసెనేగాని మఱియొకటి కాదు.

సుదం—నీవు నన్ను క్రూరురా లనుకొందువు. అతఁ డీక్షణ మిక్కడ నున్నయెడల, నే నతనిని క్షమించి యుందునని ప్రమాణము చేయఁగలను.

ద్విపద. సనప్రియుల్ తప్పులు మనయెడఁ జేయ,
మనకోప మెంతలో మాయమై యడఁగు!
ఒకదిన మెడగల్గ నున్నను దీఱు;
మొకము చూచినయంత ముగిసి చల్లాఱు
గతరాత్రి నీ యన్నగా రటువచ్చి
వెతఁబెట్టుటను, వేగ వెడలి పొమ్మంటి;
అతఁడు చేసినయట్టి యపరాధ మరయ
నతికోప మొదవింప నర్హమైనదియె,
కాని యిప్పు డతండు కనఁబడు నేని,
మాన మెంతగ నాదు మది నేఁచుచున్న
దొడరి నో రాతని దూఱకమున్న
యెడఁద యాతనిఁగాంచి యిట్టిమన్నించు.

భాను—నీవు యోగినితన మెట్లుందునో పరీక్ష చేయుచున్నావు కాఁబోలును!

సుదం—ఈయోగినీవృత్తి నాకర్హతముగా నుండలేదా?

భాను—పాఱిపోయివచ్చి మాఱువేషము వేసికొనువారికి యోగినీవేష మర్హతము మైనదే. కాని మతిమాలిన దేవ్వతయో యొకానొకతె తప్ప వివేకము కలిగిన సుందరి యెవతెయు నీవేషము నొక్కరాత్రికంటె నెక్కువ కాలము వేసికొన వాంఛింపదు.

సుదం—నీ ప్రియుఁడయిన కామపాలుఁడదె యానైపున నుండి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నే నిక్కడనుండి మీ సల్లాపసౌఖ్యమునకు భంగము కలుగఁజేయను. భానుమతీ! ప్రియుని మొగము చూచుటకై యెంతసంతోషముతో నీ వావంకఁ దిరుగు చున్నావు?

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

[కామపాలుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

కామ—ఓ ప్రియురాలా! భానుమతీ! నేను నిన్ను విడిచి పోయినతరువాత విశేషము లేవియు లేవుగదా?

భాను—ఏవియు లేవు. నాతండ్రియొద్దకు త్తరము పట్టుకొని పోయినమనుష్యుఁ డింకను రాలేదు.

కామ—అతనియొద్దనుండి యనుకూలమైన ప్రత్యుత్తరము వచ్చునని యెప్పుడును నే నెదురు చూడలేదు.

భాను—అయినను నేనిప్పుడీప్రయత్నముకూడ చేసియుంచుట వలన తరువాత నన్ను నామనస్సు బాధించకుండఁ జేసికొన్నాను. నీకు నాయెడల నున్న ప్రేమనుగూర్చి నా కనుమాన మెంతమాత్రమును లేదు. అయినను బీదతనము మొదటినుండియు తనలో పుట్టి పెరిఁగి యలవాటుపడని నూతనప్రేమను చంపివేయు దుస్స్వభావము

కలది. మనము కామదేవునినే మనగృహదేవతనుగాఁ జేసికొన దలఁచుకొన్నయెడల, అతనిసౌఖ్యమునిమిత్తమయి మనయిల్లు సుఖప్రదమయినదిగా చేసికొనవలెను.

కామ—

చ. పడఁతిరో! యెన్నిసార్లు మునుపల్కవు నావయకూర్మి పేర్మి నీ
పుడమిని జక్రవర్తి దగుపాంతును బాసెద నంచు నాకడన్!
నుడువుల వట్టి నెయ్యమును నూల్కొనఁజూపిన నీ నిమిత్తమె
పుడమిని జక్రవర్తిపదము న్విడనాడుదు నేను నొక్కటన్.

ఉ. బీదల మెట్టులాడు మెదఁ బ్రేమధనం బిటు లింత యుండఁగా!
పైదలి! నీవు ప్రేమమునఁ బట్టపుదేవివి; నే న్నృపేంద్రుఁడన్;
మేదిని సర్వసౌఖ్యముల మించుచు నెవ్వరు సాటిలేక య
త్యాదరలీల నిద్దఱము హాయిగనుందము సర్వకాలమున్.

[ఉత్తరము చేతఁబట్టుకొని పరిచారిక ప్రవేశించుచున్నది]

భాను—ఈ యుత్తరము నాతండ్రియొద్దనుండి కాఁబోలును!
(అని పుచ్చుకొనుచున్నది)

కామ—ఓ ప్రియురాలా! నామాట నమ్ము. ఈ యుత్తరములో తిట్లును బెదరింపులును తప్ప మఱియేమియు నుండవు.

భాను—అయినను చదివిచూతము. (చదువుచున్నది)

"నా యత్యంత ప్రియపుత్రికా! నీప్రియుని సుఖునిగాఁ జేయుము; నీ యిష్టప్రకారము వివాహమాడుటకే మనఃపూర్తిగా నేనిప్పుడనుమతించుచున్నాను. ఈరాత్రి నీప్రియజనకునితోఁ గలిసి భోజనముచేసి యానందించుటకయి మీరు తప్పక మనయింటికి రండు. నిన్నాశీర్వదించు ప్రియజనకుఁడు—

సుదర్శనవర్మ"

కామ—భానుమతీ! నీవు నాతో నెక్కసక్కెము లాడు చున్నావు.

భాను—కాదు కాదు. నీవే చదువుకొమ్ము. (అని యుత్తర మిచ్చుచున్నది)

కామ—ఏమి యీభాగ్యము! ఇందులో నీవు చదివినట్టే యున్నదే. నిస్సందేహముగా నీతండ్రి యిందులో నేదో భ్రాంతిపొంది యుండును. కానిమ్ము. మనకిప్పు డావిచారముతో పనిలేదు. ఇఁక జాగుచేయుటకు నీ కేమియు సాకు లేదుగదా?

భాను—మనము పోయి మనకృతజ్ఞతను నాతండ్రికి తెలుప వలెనుజుమా?

కామ—ముందుగా మన మొక్కపురోహితుని సంపాదించి నీతండ్రి తాను వ్రాసిన దానిని మరల త్రిప్పుకొన్న ప్రయోజనము లేకుండఁ జేసికొని తరువాత పోదము. నేను పరుగెత్తుకొనిపోయి యొక యాజకుని నిప్పుడే తీసికొని వచ్చెదను.

భాను—నీవు మరల నన్నడఁబాసిన పక్షమున, నీవొకవేళ నన్ను దక్కించుకో శక్తుఁడవు కాకపోదువేమో!

కామ—అట్లయిన నీవును నాతో రమ్ము. కేశవస్వామి యాలయ సమీపమున వసించు యాజకుఁడు నాకు పరిచితుఁడు. ఈ మతములలో నుండెడుగుట్టు నీ కీవఱకే తెలిసిపోయినదిగదా? ఇఁక దేవాలయములలోనుండు పరిశుద్ధతనుగూడ చూతువుగాని రా.

భాను—అది నేను చూడనక్కఱలేదు. మతములోను మైత్రిలోను పయినటన లెవ్వరి కెక్కువ యుండునో వారే యెప్పుడును నిక్కలి వంచకులుగా నుందురు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

[సుదంత మరల ప్రవేశించుచున్నది.]

సుదం—పరిశుద్ధమయిన పరస్పరానురాగమువలనఁ గలుగఁ దగిన సుఖమంతయు ననుభవించుచు వారట్లు పోవుచుండఁగా, నే నొంటరికత్తెనయి యిట్లు నిలుచున్నాను. కావలసినవారి నందఱిని విడిచివచ్చిన దుఃఖమున కయినను తాళనిచ్చునుగాని తాను కామించినవారివియోగముమాత్రము వల పెప్పుడును సహింపనియ్యదు. ఓహో! ఆవచ్చెడువా రెవ్వరు? అతఁడు నిశ్చయముగా విజయవర్మ. అతఁ డీలోపలి కెట్లు రాఁ గలిగినాఁడు? కామపాలుని వలెనే యితఁడును కావలివారికి లంచమిచ్చి వచ్చేయుండును. ఆహా! బంగారమునం దెంతయద్భుతమహిమ యున్నది! ఇతఁ డత్యాతురుఁడయి యెంతకలత నొందియున్నాఁడో! ఇతఁ డింకను నన్నిప్పు డెఱుఁగఁ గూడదు. (అని కావిబట్ట ముసుఁగు వేసికొను చున్నది.)

[విజయవర్మ ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

విజ—అవునవును. ఆపోవుచున్నవారు వారే. నాకతఁడు చెప్పినది సత్యమే. (అని పోఁబోవుచున్నాఁడు.)

సుదం—అయ్యా! క్షణకాల మాగుము. మీ రిప్పు డిక్కడి కేపనిమీఁద వచ్చినారో చెప్పుడు.

విజ—ఆసంగతి నీకెందుకు? పోనిమ్ము—ఓహో! వారక్కడ నిలిచినారు! (ఆవంకఁ జూచుచు) ఆమె నిశ్చయముగా వంచకురా లయినసుదంతయే.

సుదం—(తనలో) లేనిపోనియనుమానముచేత నితఁడు వెఱ్ఱిభ్రమ పడుచున్నాఁడు. స్వస్థత లేక నానిమిత్తమయి యితఁ డింత పరితపించు చున్నందుకు సంతోషముగా నున్నది.

విజ—ఇప్పు డెంత వేషము మార్చుకొన్నను, ఆరూప మెంత

మాత్రమును దాఁగునది కాదు. నావంటి కానుదంతయాకారము స్పష్టముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

సుదం—(తనలో) ఇతఁడు చక్కగా గుఱుతు పట్టినాఁడు! (ప్రకాశముగా) అయ్యా—

విజ—ఓయోగినీ! నన్ను మాటాడించకు. నన్నాయాసపెట్టఁబోకు—హాదైవమా! ఆమె యాతనిహస్త మెట్టిపట్టుకొని తన కవలంబము చేసికొను చున్నది. ఓకాంతా! కాంతా!

సుదం—అయ్యా! నీకిప్పుడు కావలసిన దెవరు?

విజ—నీవు కాదు నీవు కాదు. నన్నుశ్రమ పెట్టఁబోకు. నీవు రావక్కఱలేదు. ఓయోగినీ! నీయొద్దనుండి యిప్పుడు పోవుచున్నది సుదంత కాదా ?

సుదం—ఇంకను సుదంత యీతోఁట దాఁటి పోనేలేదు.

విజ—అవునవును. నేనూహించినది నిజమే. ఇప్పుడామెతోఁ గూడ గడపవద్ద నిలుచున్నవాఁడు కామపాలుఁడు కాఁడా?

సుదం—అవును. అతఁడు కామపాలుఁడే.

విజ—అతఁడుతప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నేనీవఱకే యనుకొన్నాను. ఓయోగినీ! ఇంకొక్కప్రశ్న మాత్రమున్నది. వారిప్పుడేపనిమీఁదఁ బోవుచున్నారో నీవు చెప్పఁగలవా?

సుదం—వివాహమునిమిత్త మనుకొనెదను.

విజ—తెలిసిపోయినది. ఇఁక చాలును. నేనిప్పుడుపోయి వారి వివాహము చెడఁగొట్టకపోతినా— (అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

సుదం—(ముసుఁగుతీసి వేసి) అన్యులమీఁద ననుమానమున్నప్పుడు కాముకు లేమో మహోన్మత్తుదృష్టి కలవారుగా నుందు రందురే, నాప్రియుఁడిక్కడ గుడ్డివాఁడగుచున్నాడేమి? శుభ్రమకు

నాతో భానుమతి చెప్పినకథ హేతువయి యుండును. విశ్రాంతిలేక నానిమిత్తమయి యితఁడింతకలఁత పడుచుండుట నాకు పరమా నందముగా నున్నది. ఇతఁడు తాను పొందినభ్రమ తెలిసికొని యద్భుతపడునప్పుడు దగ్గఱ నేనుమాత్రి మేల యుండకపోవలెను? ఇతఁ డీదారిని బోవునప్పటికి వెనుక నేపోయి యక్కడ నేనుప్రత్యక్ష మయ్యెదను. భానుమతి తోడులేకుండ పెండ్లికూఁతురు కాఁకూడదు.

ద్విపద. అనుతాపశబ్దంబు లనయ మెల్లెడల
వినఁబడుచుండంగ వెలయు మఠంబ!
నీయొద్ద సెల విదె నేఁ బోయి వత్తు
పాయక యెప్డు డీపాడింటనుండి
క్రొమ్ముక్కులకును స్తోత్రముల కేడ్పులకును
నొక్కట నలవడ్డ యోగినులార!
సెల వియ్యఁగదరమ్మ చెచ్చెర నాకుఁ
జింతలమఠమును శీఘ్రింబ విడిచి
సంతోషభూమికిఁ జనుచున్నదాన.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

---

౮. రంగము—దేవాలయము ముందరివీథి.

[వసుకాముఁ డెదురురాఁగా కామపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కామ—ఓహో! నామిత్రుఁడు వసుకాముఁడా!

వసు—ఏమీ! కామపాలా! నన్ను దీవింపుము. నేను భాను మతిని భద్రముగా తెచ్చినాను.

కామ—తెచ్చినావా? ఆభానుమతియు నీవును చిరకాలసుఖ మనుభవింతురుగాక !

వసు—నావివాహము చేయించుటకు యాజకునినిమిత్తమయి నే నిక్కడకు వచ్చినాను.

కామ—అట్లయినపక్షమున మన మిద్దఱము నొక్కపని మీఁదనే వచ్చినాము. నేనావీధినున్న నారాయణశర్మను పిలుచుకొని పోవలె నని వచ్చినాను.

వసు—నాకందుకు సంతోష మగుచున్నది. అతఁడు నావివాహము ముందుగా జరపవలెను. నాప్రియురాలావల వేచి యున్నది.

కామ—నాప్రియురాలును వేచియున్నది. ఆమెను నేనా వసంతమంటపమువద్ద విడిచి ముందు వచ్చినాను.

వసు—నేనిప్పుడు వేగముగా మరల సుదర్శనవర్మ యింటికి పోవలెను.

కామ—నేనును పోవలెను.

వసు—అట్లయిన మొదల కాలహరణము లేకుండ మన యిద్దఱ వివాహములు నొక్కసారియే చేయించుకొందము. నీకు నేను కన్యాప్రదాతనుగా నుండెదను. నాకు నీవు కన్యాప్రదాత వగుము. పురోహితుని పిలుచుకొనివత్తము రమ్ము. నీ కీవివాహము నాసాహాయ్యము మూలమున నగుచున్నది సుమా.

కామ—అవు నవును. సందేహము లేదు.

(ఇద్దఱును విశ్రమించుచున్నారు)

---

౨౨ రంగము — కేశవస్వామి గర్భాలయము ముందఱి మంటపము.

[గండభేరుండాచార్యులును, కంఠీరవాచార్యులును, క్రిందపల్లెములో ప్రసాద ముంచుకొని చేతులలో గిన్నెలు పట్టుకొని కూరుచుండి ప్రవేశించు చున్నారు.]

కంఠీ—స్వామీ! మీదాసానుదాసునికి పెరుమాళ్ళసేవకు సెలవా?

గండ—ఇఁక నీవు స్వీకరింపవచ్చును.

గీ. వాలు చున్నాఁడు సూర్యుఁడు పశ్చిమమున;
ప్రొద్దు గ్రుంకిన వత్తురు పూజ కొఱలు;
వాంఛ తీఱంగ మధు వింత వడిగ మనము
త్రాగవలయును కేశవార్పణముగాఁగ.

(అని త్రాగుచున్నాఁడు.)

కంఠీ—స్వామీ! మీ పెరుమాళ్ళబుడ్డి నావద్దికిఁ బంపుఁడు. ఈ మధ్యాహ్నము స్వామికి భోగము చేయించిన పద్మావతి పేరు చెప్పి యింకొక గిన్నె త్రాగవలెను. ఈరాత్రి పెరుమాళ్ళు మనలో తాండవ మాడవలెను.

(అని చేతిలో గిన్నె త్రాగి రెండవచేయిచాచుచున్నాఁడు.)

గండ—నేను గ్రామాంతరము పోయిన నాలుగుదినముల లోను స్వామివారి కెవ్వరెవ్వ రేయేతిరుకైంకర్యములు చెల్లించినారు?

కంఠీ—మన పట్టణములోని, మధుసూదనదాసుఁడు స్వామికి కంఠాభరణము చేయించుమని నూఱువరహాలు సమర్పించినాఁడు.

గండ—స్వామికిఁ గాదు మన సానికి కంఠాభరణము చేయింతము. అది స్వామిమెడలోకంటె దానిమెడకే యందముగా

నుండును. ఇఁక భక్తు లెవ్వరును ముడుపులు చెల్లింపలేదా?

కంఠీ—చెల్లించినారు. మనపట్టణములో లోభియని పేరు పడిన దూదా ముసలిగోవిందసేనుఁడు వచ్చినతరువాతతనపేరుస్థిరముగా నుండుటకయి పెరుమాళ్ళసన్నిధానమునందు నందాదీపము పెట్టుమని వెండిదీపస్తంభమును, ఏఁటేట ధనుర్మాసములో తనపేరుపెట్టి యొకనాఁ డుత్సవము చేయించుమని వేయివరహాలును, అమ్మవారికి పట్టుచీరయు, సమర్పించినాఁడు.

గండ—అతఁడు పరమభాగవతోత్తముఁడు. ఆ వైకుంఠములో స్వామి సన్నిధానమందు నిత్యముక్తులలో చేరియుండును. అతఁ డిచ్చిన సొమ్మేలాగు వినియోగింపవలెనో తరువాత నావకాశముగా నాలోచింతము కాని దీపస్తంభము నూట ముందుగా పరిష్కరింతము. బ్రతికియున్న భూదేవత లుండఁగా దానిని ప్రాణము లేని రాతిదేవతలయొద్ద నుంచఁగూడదు. స్వామివారికి చీకటిలో భయము లేదు. ఆదీపము మన గదిలోనే పెట్టుకొందము. ఆ పట్టుచీర నీవు నీభార్య కిచ్చుకో. ఎవరో తలుపు తట్టుచున్నారు.

[కంఠీరవాచార్యులు తలుపు తీయఁగా సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ—ఎవరో వచ్చి గండభేరుండాచార్యులవారిని పిలుచుచున్నారు.

కంఠీ—స్వామీ! మీ కోసర మెవ్వరో వచ్చినారఁట.

గండ—(ఒకచేతిలో మధుపాత్రముతోను రెండవచేతిలో దధ్యోదనకబళముతోను ముందుకువచ్చి) ఓ శుంఠా! పెరుమాళ్ళసేవ చేసి స్వామివారికి నైవేద్యము పెట్టుచుండఁగా నడుమ వచ్చిపూజా భంగము చేసినా వేమిరా?

సేవ—స్వామీ! మీరు మీ పూజ ముగించినా రనుకొన్నాను.

గండ—నీవు శుద్ధ బుద్ధస్వరూపుడవు. ఇంతకాలమునుండి మావద్ద నున్నను నీకు పూజాకాలమే తెలియదు. మీరు శుద్ధ భక్తిహీనులు. మీకు కడుపే వైకుంఠము. మత్తిల్లి యీ ప్రకారముగా నిహాలోక సుఖములలో సదా మునిఁగి తేలుచుండెదు మీవంటి యుదరపరాయణులకు పగమపడనును గారి యీప్రకారముగా శరీర శోషణముచేసికొనుచు స్వామిసన్నిధానమునందు నిరంతరముకృశించుచుండు మాబోటి భాగవతశిఖామణుల రహస్యము లెట్లు గోచరములగును? (అని దధ్యోదనపుముద్ద కొఱుకుచున్నాఁడు.)

సేవ—ఎప్పుడును మాకడుపు పట్టినంతకంటె మే మెక్కువ తినము. స్వాముల కారగింపు కాఁగా మిగిలిన ప్రసాదములో మీరింత చేతిలో పెట్టినదేకదా మాకు—

గండ—ఓరీశుంఠా! భగవదపచారముకంటె భాగవతాపచార మెక్కువ పాపము సుమా. మీ వంటి పామరులకు పరలోకచింత లేదు. సమయము వచ్చినప్పుడు కేవల ఫలహారము చేసి మావలె నీ వొక్కదిన ముండఁగలవా?— ఓ కంఠీరవాచారీ! పెరుమాళ్ళ నివేదనచేసి మన మిప్పుడు త్రాగుచున్న గుమగుమ పరిమళించుచున్న యీ తిరుపానక మేమయిన గిన్నెలో మిగిలినయెడల నీ కారగింపు చేయుము. (తనచేతిలోని దధ్యోదనమును మ్రింగుచు) ఓరి తిండిపోతా! ఆ వచ్చినవా రెవరో నాకు చూపు. నేను వచ్చెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౫. రంగము—దేవాలయముఖమంటపము.

———:౦:———

[యాజ్ఞికుఁడు నారాయణశర్మయు, వసుకాముఁడును, కాము పాలుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసు—ఆ పాడుగండభేరుండాచార్యుఁ డెంతసేపటికిని కదలి రాకున్నాఁడు! ఆతఁడు లోపల దేవతార్చన చేయుచున్నాఁడేమో!

కామ—లేదు. అదిగో వచ్చుచున్నాఁడు చూడుము.

[గండభేరుండాచార్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

గండ—శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

కామ—ఓ యాచార్యవర్యా! నేను నీ యాశీర్వచనముతోఁగ వచ్చినాను.

వసు—ఓ యాచార్యోత్తమా! నిజముగా నీవలన నొకకార్య ముండియే మేము నీయనుగ్రహము కోరి వచ్చినాము.

గండ—మీరు వచ్చినకార్య మేమో చెప్పుఁడు.

వసు—మా కిప్పు డీ దేవాలయములో వివాహము కావలసి యున్నది. మా వెంటఁ బురోహితుని దెచ్చుకొన్నాము.

గండ—ఇటువంటి పడుచువాండ్రను మా దేవాలయములో వివాహము చేసికోనియ్యఁగూడదు. మీరు తరువాత మా కేమయినను చిక్కులు తెచ్చిపెట్టుదురు. కాఁబట్టి యిక్కడ వివాహమునకు నే నొప్పుకోను. నా కొక గొప్పయాక్షేపణ యున్నది.

కామ—వసుకామా! ఈయాచార్యుని సమాధానపఱుచు టకు మంచిసాధన మేమయిన నున్నదా?

వసు—తిరుగులేనిదొడ్డిసాధన మొకటి యున్నది. దానిని మించినసాధనము మఱియొకటి లేదు, నీవిప్పుడు రెండువరహాలీతని

చేతిలో పెట్టితివా, దానితో సహస్రాక్షేపణలును నిమిషములో పోవును.

కామ—ఓయాచార్యోత్తమా! మాయందనుగ్రహింపుము.
(అని చేతిలో సొమ్ము పెట్టుచున్నాఁడు.)

గండ—ఈవిషయములో నేను ధన మంగీకరింపవలసినపని కాదు. కాని మీరు నాయోగ్యతను కనిపెట్టి భక్తిపూర్వకముగా దక్షిణ యిచ్చినప్పుడు దానిని నేనుస్వీకరింపకని రాకరించినపక్షమున మీమనస్సులు చిన్నపోవునని గ్రహించు చున్నాను.

కామ—ఇఁక మనము లోపలికి పోవుదము రండు.

వసు—ఓనారాయణశర్మా! ఇంక జాగుచేయక నీవు మా సంతోషములకు కారణభూతుఁడవు కమ్ము.

నారా—మంచిది. ఈవివాహమువలన ముందొక వేళ మీలో నెవ్వరైన పశ్చాత్తాప పడవలసివచ్చెడుపక్షమున మీరప్పుడు నన్ను నిందింపవలసినపని లేదు సుమండీ.

కామ—(తనలో) ఈహితబోధ పాప మీవసు కాముసకు తగి యున్నది. (ప్రకాశముగా) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నీపని నీవు జరి గింపుము. ఆపయి నేమిసంభవించినను నేనుబద్ధుఁడ నయియుండెదను.

వసు—నేనంతకంటెను బద్ధుఁడ నయి యుండెదను.

[అప్పుడు భానుమతి పరుగెత్తుకొనివచ్చి ప్రవేశించుచున్నది.]

భాను—ఓ కామపాలా! విజయవర్మ వసంతమంటపమువద్దకు వచ్చి మన మెక్కడ నున్నామని యక్కడవారి నడుగుచున్నాఁడు.

వసు—ఎవరు? సుదర్శనవర్మకొడుకు విజయవర్మా? అతఁడు నాపై రఁడుగదా?

కామ.—ఓ ప్రియురాలా! జడియఁబోకు నేనాతనిని శాంతాత్ముని జేసెదను.

వసు—ఆపని నీచేత కాదు. ఓకామపాలా! నీవు నామాట విని పాఱిపో. ఆవిజయవర్మ దయాదాక్షిణ్యములు లేనిక్రూరకిరాతుఁడు. అతనివద్దనల్లత్రాఁచువలె నిడుపయినచెడుకత్తి యొక్కటి యున్నది. ఈశ్వరసాక్షికముగా చెప్పుచున్నాను. అతఁడు నిశ్చయముగా దానితో నీగొంతుకకోయునలెనని వచ్చుచున్నాఁడు.

కామ—నాకాభయము లేదు.

వసు—భయము లేకపోయినపక్షమున నీవుండుము. నేను మఱియొకపురోహితుని సంపాదించి యింకొకదేవాలయములో వివాహము చేయించుకొనెదను. ఈరెండుకాళ్ళలోను శక్తియున్నంత వఱకు నిఁక నేనాతనికంటఁబడను. (అని పరుగెత్తి పోవుచున్నాఁడు.)

భాను—(మేలిముసుఁగు వేసికొను చున్నది.)

[విజయవర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విజ—కష్టపడి చిట్టచివఱకు మిమ్మిక్కడ పట్టుకొన్నాను.

కామ—మంచిది. ఇప్పుడేమనెదవు?

విజ—ఓరి పరమనీచుఁడా! మిత్రద్రోహీ! వంచకుఁడా! నమ్మించి ద్రోహము చేసినపురుషునివంక నింతనిర్భయముగా చూడఁ గలుగుటకు నీకీధైర్యమెక్కడినుండి వచ్చినది రా?

కామ—ఓయీ! నీవు దురాగ్రహగ్రస్తుఁడవయి యున్నావు. నాప్రాణాధికురా లయినప్రియురాలిని నేనిప్పుడు వివాహము చేసికొనఁబోవుచున్నమాట సత్యమే. కాని యిల్లు బయలు దేఱి రమ్మని నేనామె నెంతమాత్రమును ప్రోత్సాహపఱుపలేదు. నీవలెనే నేనును మోసమన్న ద్వేషించువాఁడనే. దైవముతోడు! ఆమె తనపితృ

గృహము విడిచివచ్చినదని నేనామెను కన్నులార చూచువఱకును నాకు తెలియనే తెలియదు.

విజ—ఇది వట్టిపనికిమాలిన సమాధానము. నీవీవిషయములో తప్పక మిత్రద్రోహముచేసినావు. ఆమె మొండిసాహసికత్వముచూచి యిట్టిద్రోహ మేదో జరిగిన దని మనసులో నేనీవఱకే యనుమానపడినాను. ఈసంగతి యంతయు నీతార్పకాఁ డయినయాంపాపండుఁడు నాతో స్పష్టముగా చెప్పినాఁడు. ఇఁక నీవు చేసినపనికి సాకులు వెదకిన ప్రయోజనము లేదు. ఈద్రోహము చేయసాహసించినావు గనుక నీ విప్పుడు నావెంటవచ్చి, చేసినపని చేసితి నని దృఢముగా చెప్పుటకు నీకు ధైర్య మున్నదని కనఁబఱుపుము.

భాను—(జనాంతికముగా) ఓ కామపాలా! నే నిప్పు డీతని భ్రమ కనిపెట్టినాను. ఇతనిని నా కొప్పగింపుము. నే నితనిభ్రమ నివారణము చేసెదను.

నారా—అయ్యా! ఆశపడి వచ్చిన కాముకులయొక్క పొందు చెడఁగొట్టుట నీకు ధర్మము కాదు.

విజ—ఓ పురోహితా! ఇందులో నీ వేమియు సంబంధము కలుగఁ జేసికో కూడదు. ఇతఁడు పాణిగ్రహణము చేసికోఁ దలఁచు కొన్న యీ సుందరి నాసొత్తు.

నారా—అట్లయినపక్షమున నేనిఁక వివాహముచేయించను. ఓ సుందరీ! ఇతనిని చేపట్టెద నని నీ వెప్పుడయిన వాగ్దానము చేసి యున్నావా ?

భాను—(తల యూఁచుచున్నది.)

విజ—ఓసుదంతా! నీమౌనమునకు నాకు సంతోష మగు చున్నది. నీజిహ్వ యసత్యము పలుకుచుండఁగా వినుటకు నా కిష్టము

లేదు. నిన్ను నేను దూషింప లేదని స్మరించుకొనుటయే నీకు తగిన శిక్ష.

[ముసుగు వేసికొని సుదంత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుదం—ఏమి యీ హేళ్య మిక్కడ !

విజ—కామపాలా! దేవాలయము నగుటచేత నీవిక్కడ నిర పాయుఁడ వయితావు. ఇఁకముందు మన మెక్కడను కలిసికోక పోము లే. (అని పోఁబోవుచున్నాఁడు.)

సుదం—(అతని చేయి పట్టుకొను చున్నది.)

భాను—(రెండవ చేయి పట్టుకొని) కొంచెము సేపు నీకోపము చల్లార్చుకొని యొక్కసారి కరుణించి యీవంక చూడుము.

సుదం—నిన్ను నిలిపి నీ కోపశాంతి చేయుట కయి నేనును తోడుపడవలెను.

భాను—నీ కత్యంత ప్రేమాస్పదురాల నయిన నన్నానవాలు పట్టలేవా!

సుదం—నా ప్రియుఁడ వయి యుండియు నీవీప్రకారముగా నన్ను విడిచి పాఱిపో వచ్చునా ?

(ఇద్దఱును ముసుఁగులు తీసి వేయుచున్నారు.)

విజ—ఇదియేమి ? నాచెల్లెలా ? సుదంతకూడనా ? నా కిక్కడ చిత్తవిభ్రాంతి కలుగు చున్నది.

భాను—ఓ ప్రియసహోదరా! నేను నీ చెల్లెలనే.

నారా—ఏమి యీ ధర్మవిరుద్ధము ! ఇతఁడు తన తోడఁ బుట్టిన దానినే వివాహ మాడఁ దలఁచుకొన్నాఁడా ?

భాను—ఎంత సిగ్గుపాటు! నీవు నీ సోదరినే తెలిసికో లేక పోయినావు!

సుదం—నీప్రియురాలినే తఱిమివేయుట యంతకంటెను—

భాను—అనుమానముచేత జనులెంత కన్నుగాననివా రయ్యెదరో నీకు తెలియదా?

సుదం—ఇఁకముందును నీ వీలాగుననే యనుమాన పడుచుండెదవా?

విజ—ఎప్పుడును పడను—ఓ సోదరీ! నీవు క్షమింతు వని నే నెఱుఁగుదును—ఓసుదంతా! నిన్ను నే నెట్లు క్షమింపఁ వేఁడుకోఁగలనో—

సుదం—అక్కఱలేదు. "న న్నాయాస పెట్టఁబోకు" మని యింతకు ముందే నన్ను కసరినావు. "అయ్యా! నీ కిప్పుడు కావలసిన దెవరు?" అని నే నడిగినప్పుడు "నీవు కాదు నీవు కాదు" అని నాకు తెలియఁజెప్పినావు. ఓ కామాంధా! నా విషయ మయి యికఁముందెప్పుడును శంక పడనని ప్రమాణము చేసెదుపక్షమున, నిన్ను మన్నించెదను.

విజ—లోకములోని సర్వదేవతల—

సుదం—చాలును. ఇప్పు డెంత దృఢముగా ప్రమాణము చేయ నారంభించినావో ముందు నీ వంతదృఢముగానే చేసినబాసను చెల్లింపవలెను సుమీ. (అని చేయి పట్టుకొనుచున్నది)

భాను—అన్నయ్యా! నీవు క్షమింపుమని వేఁడుకోవలసినవారిక్కడ మఱొక్క రున్నారు.

విజ—ఓ కామపాలా! ఈ సంగతి తలఁచుకొనుటకే నాకు సిగ్గగుచున్నది. నన్ను—

కామ—విజయవర్మా! నీవు క్షమార్పణము చేయవలసిన పని లేదు. నేనును కాముకుఁడనే గనుక కాముకుల కోపమువగణన

చేయుతా దన్నమాట యెఱుఁగని వాఁడను గాను. మన మిత్రబ్రాహ్మణునితో లోపలికిఁ బోయి ముందుగా మన పెండ్లితంతు జరిపించుకొందము రమ్ము. ఈభ్రమకు కారణము తరువాత నీకు సావకాశముగాఁ జెప్పెదను.

ఉ. ప్రేమనటించుచుం బ్రియులు ప్రేలు ప్రలాపము లాలకించి లోఁ
గాముఁడు నవ్వుచుండు; మదిఁ గాముకు లెవ్వరు నిష్కళంకమౌ
ప్రేమ వహింతురో యెఱిఁగి వేగ ఫలంబిడు; ప్రేమచేతనే
తాము వివాహమాడి తగుధన్యులకే యిడు దీర్ఘసౌఖ్యముల్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨ రంగము — సుదర్శనవర్మ గృహములోని సభామంటపము.

[సుదర్శనవర్మయు, దామోదరుఁడును, సేవకులును, ప్రవేశించుచున్నారు]

సుద—ఈరాత్రి మనయింట నేమియు లోప ముండగూడదు. మన పరిచారకు లందఱును నవ్వుమొగములు గలవారయి మహోల్లాసముగా నుండవలెను. ఈరాత్రి విందుకు వచ్చువారి నందఱిని మీ రాదరించి సమస్తోపచారములును జరుపవలెను. విన్నారా? పొండి.

సేవకులు—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సుద—దామోదరా! నీయజమానుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? అతఁడు సాయంకాలభోజనమున కింటికిఁ రాఁడా యేమి?

దామో—నిశ్చయముగా రానట్టే యున్నాఁడు. అతనికిచిత్త

చాంచల్యము కలిగిన దేమోయని నాకు సందేహముగా నున్నది. అతఁడు నన్నింతకుముందు బెదరించి యింటికి సాగనంపినాఁడు.

సుద—అతఁ డేదో వన్నెలాడిమెరను బడి తిరుగుచున్నాఁడు కాఁబోలును! వట్టిపడుచునిర్భాగ్యుఁడు. వాఁడు రాఁకపోయినను మన వేడుక కొఱఁతపడఁగూడదు. నీవుపోయి లోపల కావలసినసన్నా హము చేయింపుము.

దామో—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వసుకాముఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

సుద—లోపలికి రమ్మను.

సేవ—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[వసుకాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సుద—ఓ క్రొత్తపెండ్లికొడుకా! అల్లుఁడా! మిమ్ము క్షమించి నాను. నాయాశీర్వాదము లొందుఁడు. నాప్రియపుత్రిక యెక్కడ? ఏదీ భానుమతి?

వసు—ఆమె వాకిటలో నున్నది. మీయాశీర్వాదము పొంద వలెనని యెంతో కుతూహల పడుచున్నదికాని లోపలికి వచ్చుటకు మాత్రము జంకు చున్నది.

సుద—నీవు పరుగెత్తుకొనిపోయి దానిని లోపలికి తీసుకొని రా.

వసు—(నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

సుద—పాపము! నన్ను చూచుటకు మొగము చెల్లక భయ పడుచున్నది కాఁబోలును! దానిముద్దుమొగము చూడవలెనని నా కెంతో తొందరగా నున్నది.

వసు—(తెరలో) నాముద్దుగుమ్మా! రమ్ము. నావడ్డఁకు దేవతా! రమ్ము.

[వసుకాముఁడును, రాగమంజరియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—(ఎదుర్కొనుటకయి పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

రాగ—(సుదర్శనవర్మకాళ్ళమీఁద పడుచున్నది.)

సుద—నాకన్నతల్లీ! నాకొక్కసారి నీకౌఁగిలి యిమ్ము. (అని చేతులుచాఁచి యులికిపడి వెనుకకువచ్చి) ఈరాక్షసి నాయింటి కేలవచ్చినది?

సుద—ఓ సుదర్శనవర్మా! మీరీమెను క్షమించెద మని యిప్పుడేకదా నమ్మిక యిచ్చినారు? సిగ్గుచేత నాప్రియురా లెట్లు కుంగిపోయినదో చూడుఁడు.

వసు—నిశ్చయముగా కుంగినది. ఇది ముసలి రాగమంజరి. నా కూఁతు రెక్కడ? భానుమతి యెక్కడ?

వసు—ఇదిగో మీకన్నులయెదురనే యున్నది.— ఓప్రాణే శ్వరీ! సిగ్గుపడఁబోకు.

సుద—ప్రాణేశ్వరీ! నీప్రాణముదీయుటకు దొడ్డప్రాణేశ్వరి దొరకినది. అయ్యో! నీ వీరాగమంజరినే వివాహము చేసికోలేదుగద?

రాగ—(సాష్టాంగపడి) ఓ బాబయ్యా! నన్ను మీబిడ్డనుగా భావించుకొందురని ప్రార్థించెదను.

సుద—బాబయ్యా? బాబయ్యా? నీవద్ద కురూపముకంటెను బొుండితనము హెచ్చుగా నున్నట్టున్నదే.

వసు—నామనోహారిణీ! పాదముల మీఁదనుండి లేచి నీ మృదుబాహులతల నీతని కంఠమునందు తగిలించి నీ వీతని బిడ్డవని యొప్పింపుము.

రాగ—అయ్యా! నన్ను క్షమింపుము.

(అని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

సుద—ఇక్కడ నరహత్య జరుగుచున్నది. ఓ సేవకులారా! మీయజమానుని రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

[సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సేవ—అయ్యా! ఇప్పు డుపద్రవ మేమిసంభవించినది?

సుద—ఈపాడు పాషండుఁడు నాగొంతుక పిసుకుటకయియీ ముసలితొత్తును తెచ్చి నాకొప్పగించినాఁడు.

వసు—హా! దైవమా! ఈమె యీతని కన్నకూఁతురు. ఈతఁడు కఠినచిత్తుఁ డయి యీమెను క్షమింపకున్నాఁడు.

[కామపాలుఁడు, భానుమతి, ప్రవేశించి సుదర్శనవర్మ పాదములకు మ్రొక్కుచున్నారు.]

సుద—నా దేహము మండుచున్నది. కంప మెత్తుచున్నది నాముం దీవేషము లెక్కడివి? ఇక్కడకు నిన్నెవ్వరు రమ్మన్నారు?

కామ—ఈమెభర్తను నేను.

వసు—ఈమాట సత్యమే. ఈతఁడే యీమెభర్తయని నేను నిశ్చయముగా చెప్పఁగలను. వీ రిద్దఱిని దేవాలయములో పురోహితునివద్ద నేనే యొప్పగించినాను. కన్యాదాతనుకూడ నేనే కావలెననుకొన్నాను.

సుద—నీవే యొప్పగించినావా?

వసు—అవును. నేనే యొప్పగించినాను. ఇతఁడు నా కొడుకుఁడయిన కామపాలుఁడు; ఇతని కాళ్ళకు బంధము తగిలించెద నని నే నప్పుడు మీతో మనవిచేసినది యీ చిన్నదాని విషయమే.

సుద—నీకేమి మతిపోయినదా? లేక త్రాగి దేహము తెలియకున్నావా? ఇది నా కూఁతురు.

వసు—కాదు కాదు. ఆ మతిభ్రమయు కల్లుమత్తునుగూడ మీకే కలిగినవి. ఇదిగో మీకొమార్తె యీమె.

సుద—ఓయన్యాయధన్యురాలా ! ఇందులో వాస్తవమేమో జరిగినదంతయు నీవు చెప్పు.

రాగ—ఓ సుదర్శనవర్మా ! సర్వమును మారూపములే మీ రిప్పుడు చెప్పుచున్నను, నేనును విన్నపము చేసెదను. మీరు మీ కొమార్తెను నన్నును తిన్నగా చూడుఁడు.

వసు—ఏమిపాపము ! నా పాడుచెవు లీమెమాటలనే వినుచున్నవా ?

రాగ—నేఁటియుదయమున మీరు మీకోపవేగములో కొంచెము పొరపాటు చేసినారు. మీరు మీకొమార్తె నావలికి త్రోసివేసి మీసేవకురాలిని గదిలోపెట్టి తాళము వేసినారు. దీనిసత్యమిది.

వసు—హాదైవమా ! హాదైవమా ! ఈబుద్ధిమంతుఁడు ముసలి రాగమంజరికి బదులుగా తనకొమార్తెనే యింటినుండి పంపివేసినాఁడు !

సుద—హాదైవమా ! హాదైవమా ! ఈబుద్ధిమంతుఁడు నాకొమార్తెకు బదులుగా ముసలిరాగమంజరినే వివాహము చేసికొన్నాఁడు !—ఇఁక తక్కిన పనియంతయు నెట్లు జరిగినది ?

రాగ—నేను మీపుత్రికాప్రతినిధినై యీమెస్థానమునగదిలో కూరుచుండి యిక్కడ నా సరసనున్న యీ ధీమంతుని ప్రేమకు పాత్రురాలనయి యీయనను భర్తనుగా దక్కించుకొను భాగ్యమును పొందితినని తప్ప నేను మఱేమియు చెప్పవలసినది లేదు.

వసు—భర్తనుగానా ? ఓసి ముసలిభూతమా ! నేనింకను నీకు భర్తనుగా నుండెద ననుకొన్నావా? ఇది వట్టిమోసము ! కేవల

మాయ! హీనమైనవంచన! ఈపనిచేసినందుకు మీగండఱును తలలు వంచుకోవలెను.

కామ—ఓ వసుకామా! మాయ యని నీవుకూడ తప్పించు చున్నావా?—ఓ సుదర్శనవర్మా! నామాట వినుము. ఈజిత్తులమారి పాపండుఁడు నీకొమార్తె కిచ్చెడియరణ మంతయు పుచ్చుకొని దానికి బదులు నీకొమార్తెకు స్త్రీధనముగా తానుంచుప యేమియు నియ్యక నిన్ను మోసపుచ్చుటకయి కృషిచేసి యీఫల మంతయు తానే తెచ్చుకొన్నాఁడు. ఇది యితని స్వయంకృతాపరాధము.

సుద—నన్ను మోసపుచ్చుటకా?

భాను—అందుకు సందేహ మేమి? ఈసంగతి మీయెదుటనే మే మిప్పుడు ఋజువు చేయఁగలము.

సుద—ఓరి పాపాత్ముఁడా! ఇది నిజమయియే యుండును. కాకపోయిన యెడల, రాగమంజరి ముఖమువంటి ముఖమును చూచిన తరువాతఁగూడ నితఁ డింత సాహసము చేసియుండఁడు. ఓభూలోక బృహస్పతీ! నేను హృదయపూర్వకముగా నిన్నును నీ భార్యను సుఖవంతులగుఁ డని యాశీర్వదించు చున్నాను.

భాను—'కామవిషయములో మోసము చేయుట నిందార్హము కాదు' కాదా? నీనీతి నీకే పనికివచ్చినది.

కామ—నీమంత్రాంగశక్తి యిప్పుడు స్పష్టమయినది! నీవద్ద నింద్రజాలము పేంద్రజాలము లున్నవి!

భాను—నీవు శంబరాదులను మించిన మోసగాఁడవు!

సుద—అవునవును. మేనత్త యితనికి చిన్నప్పుడు బృహస్పతి యని పేరు పెట్టినది.

వసు—లోకములో నున్నమాయ లక్ష్మియు మీయొద్దనే యున్నవి. ఇటువంటివంచనకు నేను లోబడుదు ననుకొన్నారా?

కామ—ఓ వసుకామా! నీకు నే నొక్కబుద్ధి చెప్పెదనువిను. నీకు లభించినదానితోనే తృప్తిపొంది యూరకుండుము. లేకపోయిన పక్షమున పరులను వంచింపఁబోయి మోసగాఁడే మోసపోయినాఁడని యెగతాళిచేసి లోకులందఱును నిన్ను చప్పటలుకొట్టి నవ్వుదురు సుమా.

వసు—నా కాపరిహాసము లక్ష్యము లేదు. ఈవంచన నేను సహింపను—ఓసుదర్శనవర్మా! దీని కంతకును నీవే కారకుండవు. నీవు గదిలోపెట్టి తాళము వేసినదానిని జిహ్వ పడిపోవునట్లుగావర్ణన చేసి, నాతల్లి యంత ముదిముఖము కలదనియు కుబ్జవంటికురూపిణి యనియు నేను చెప్పినప్పుడు నామాట పెడచెవినిబెట్టి కోపపడినావు.

రాగ—ఓరి జిత్తులమారినక్కా నన్నేమన్నావు?

సుద—మేలుమేలు. మంచిపని చేసినావు. రాగమంజరీ! ఆలాగున బుద్ధిచెప్పు.

రాగ—ఓ నడపీనుఁగా! నీయందమునకు నీవు సౌందర్యము పేరుకూడ తలపెట్టుచున్నావా? పిల్లికన్నులును, చప్పిదౌడలును, దొప్పముక్కును, మిట్టనొసలును, పెట్టుకొని కొండముచ్చువలెనున్న నీవుకూడ నన్నాక్షేపించవలెనా?

సుద—రాగమంజరీ! తగినట్టు చెప్పినావు.

రాగ—కత్తికట్టి సేనలో కొలువుచేసివచ్చినతోడఁబుట్టినవాఁడొకఁడు నాకిక్కడ నున్నాఁ డన్నమాట మఱచిపోకు. నావిషయములో నీవన్యాయము చేసితివా—

వసు—నీవును నీతోఁడఁబుట్టినవాఁడును కట్టకట్టుకొని నిప్పులో పడుండి. మీబాధ విఱుగడ చేసికొనుట కయి నే నిప్పుడు కాశికి లేచిపోయెదను.

రాగ—నీ వెక్కడకుపోయినను నేను నీ వెంటరాక విడువను.

సుద—ఓ రాగమంజరి! నీదూదివంటిచేతు లొక్కసారి యుత సికి సోఁకనిమ్ము.

[వసుకాముఁడును, రాగమంజరియు, నిష్క్రమించుచున్నారు.]

సుద—మంచిది. భానుమతీ! నిజముగా నీవీ బీదప్రభువును వివాహము చేసికొన్నావా?

భాను—మీయాజ్ఞకు బద్ధురాలనయి రెండుగడియలక్రిందట నే యీతని చెట్టఁబట్టినాను.

సుద—నాయాజ్ఞ కా?

కామ—అవును. ఇదిగో మీ యంగీకారపత్రిక. ఇది మీ స్వహస్తలిఖితము.

సుద—ఏమీ! నన్ను భ్రమపెట్టి నాకొమార్తెను నీ వపహ రింపఁ దలఁచుకొన్నావా? ఈ యుపాయము చేతనే నీవు భానుమతి హారణమునుకూడ దక్కించుకో నెంచినావా? అట్లయిన, నిశ్చయ ముగా వసుకామునివలె నీవును దొంగ వే.

కామ—ఓ సుదర్శనవర్మా! నేనట్టివాఁడనుగాను. నీ కొమా ర్తెను పాణిగ్రహణము చేసికొనుటలో నీ యుత్తరమువలని లాభము పొందినవాఁడ నయినను మోసముచేసి యీ సొమ్మును పరిగ్రహిం చుట నేను హేయముగా నెంచెదను. ఇదిగో నీయుత్తరము నీవు పుచ్చుకొమ్ము (అని యుత్తర మిచ్చి) నీ యురణమునకు మాఱుగా నీకొమార్తెకు నీ దీవనలనిమ్ము. ఇంతకు మాఱుగా నా కున్న సొ

త్తంతయు నే నీమెకు స్త్రీధనముగా వ్రాసి యిచ్చెదను. నీ వీమెను మహారాజునకిచ్చి వివాహము చేసినను, నీ కతఁడింతకంటె నెక్కు వేమియు చేయఁజాలఁడు.

సుద—నీ వత్యద్భుత మయినవాఁడవుగా నున్నావే! నీవు తప్ప నీవలె నుపకార కార్యమును చేయువారు మఱియెవ్వరును లేరని నీకు గర్వమున్నదా యేమి?—ఓభానుమతీ! నే నెఱిఁగినంతవఱకు నీహరణ మక్కఱలేదన్నవాఁడు నాకితఁ డొక్కఁడు కనఁబడు చున్నాఁడు. ఈభరతఖండములో నెల్ల నీహరణమును పొందుటకితఁడే యర్హతముఁడని నా యభిప్రాయమగుట నీవు నీ ప్రియుఁడయిన యీ గర్వితునితోఁ జెప్పు. ఇదిగో మి మ్మిద్దఱిని నే నిప్పు డాశీర్వదించు చున్నాను. తప్పిదము నాదయినప్పుడు పట్టిన పట్టు నేను విడుచువా డనే కాక, న్యాయవిషయములో నేనన్నమాట యెప్పుడును తిరుగు వాఁడను కానని కూడ మీరు తెలిసికోఁ గలరు.

[అప్పుడు విజయవర్మయు సుదంతయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుద—ఇక్కడ నా కింకొక యద్భుత మగపడు చున్నది! ఓ విజయవర్మా! నీవు యోగిని నెవ్వతెనైన మఠమునుండి లేవదీసి కొని రాలేదుగదా?

విజ—ఈమె పయిబట్టలోనే కాని మఱియెందులోను యోగిని కాదు. దగ్గఱగా వచ్చిచూడుడు. ఈమె మాధవసేనుని కూఁతు రయిన సుదంతయగుట మీ కన్నులే తేటపఱుచును.

సుద—ఇది మహాభాగ్యము! నీ వెంతో తెలివిగల పడుచు వాఁడవు. నిన్ను క్షమించినాను ఓముద్దులకోడలా! నీవు చక్కని చిన్నదానవు. నీముసలిమామగారి కొక్కసారి నీ నవ్వు మొగము ముద్దిమ్ము.

సుదంత—అయ్యా! ఇఁకముందు మీరు మామ్మాదరించి కడుపులో పెట్టుకో వలెను.

(అని చేయిముద్దిచ్చుచున్నది.)

సుద—తావళములు త్రిప్పుటచేత నీచేతులింకను గఱుకుపాఱ లేదే! నేనిప్పుడు సంతోషము పట్టఁజాలకున్నాను—ఓరీ! దామోదరా! ఘటకా! దారకా! మన వీధితలుపులు తీసియుంచినారా? ఈవచ్చుచున్న మాకుబిడ్డలవివాహములే గొప్పవేడుకలు. ఈరాత్రి యుత్సవము దివ్యముగాజరగవలెను, మన బంధువులును మిత్రులును వచ్చుచున్నారు. పిన్నపెద్దలందఱును కలిసి యీరాత్రి యుల్లాసముగా గడపవలెను.

[లోపల సంగీతము పాడఁబడుచున్నది.]

మత్తకోకిల

సుద—ఎల్లవారలు రండు వేడుక హెచ్చునిచ్చట హాయిగా
కొల్లగాఁగను బెండ్లిపాటలు కోరిపాడుచునవ్వుచున్
మెల్లఁగానిదె ప్రొద్దుపుత్తము మిత్రులార! కడంకతో
నల్లమందలి చింతయంతయు నొక్కసారి యడంగఁగన్.

తరళ

భాను—మనసులోపల సంతసంబులు మల్లడింపఁగ వేడుకన్
ఘనులుమీరలు పాడియాడుచుఁ గాలమొక్కక్షణంబులోఁ
జనఁగఁ జేయుఁడు మీదు నేర్పున జాగుచేయక యివ్వడిన్;
వినుఁడు వేఁడెద మిమ్ము నేశుభవేళ యియ్యదిగావునన్.

సుగంధి

విజ—క్రొత్తపెండ్లికూఁతులార! క్రొత్తపాటలన్
చిత్తరంజకంబుగాఁగఁ జేరి మీరు పాడుఁడీ

వృత్త మిప్పు డించుకంత ప్రొద్దు నవ్వులాటలన్
నృత్తగీతవిద్యలందు నేర్పు చూపి తన్పుఁడీ.

పంచచామరము.

కామ—కరంబు మీఱు సౌఖ్య మిచ్చుఁగాత రాత్రివిందిటన్;
దిరంబు లేక యెల్లవారుఁ దద్దయు న్ముదంబునన్
బిరాన నాటపాటలందు వేడ్క యింత చూపుఁడీ;
పరాత్పరున్ స్తుతించి భక్తిఁ బ్రార్థనంబు సల్పుఁడీ.

ఉత్సాహ.

సుదంత—వ్యసనమెల్లఁ బాఱఁద్రోలివలయు మదులనుండి నేఁ
డసమమైనసంతసమున నలరవలయు నెల్లరున్;
వెసను మనము చేరి యిందు వింతవింతక్రీడలన్
దెసలు మాఱుమ్రోయ వేడ్క తెలుపవలయు నిత్తఱిన్.

స్రగ్విణి

సుద—ఇందుఁ గూర్చున్నవారెల్ల నల్లంబులన్
బొందుఁగా మోదముం బొంది యీరాత్రి యీ
మందిరంబందు సమ్మాన మొప్పారఁగన్
విందులై పీరి దీవింపుదురా్ గావుతన్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

కళ్యాణకల్పవల్లి

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

---

1. వీరసేనుఁడు—విక్రమసేనునితండ్రి.
2. విక్రమసేనుఁడు—వీరసేనునికొడుకు; కళావతిప్రియుఁడు.
3. దర్పసారుఁడు—చారుమతియొక్క ప్రియుఁడు.
4. దామోదరవర్మ—కళావతిని వరింపఁగోరిన రాజపుత్రుఁడు.
5. పురుషోత్తమదేవుఁడు—కళావతి తన్నుఁగామించిన దనుకొన్న యొక క్షత్రియవీరుఁడు.
6. విజయపాలుఁడు—విక్రమసేనుఁడు పెట్టుకొన్న మాఱుపేరు.
7. రాముఁడు—విక్రమసేనుని భృత్యుఁడు.
8. మాధవుఁడు—దామోదరవర్మ సేవకుఁడు.
9. శంకరుఁడు—వీరసేనుని బంటువాఁడు.

స్త్రీలు

10. సుభద్రమ్మ—కళావతి మేనత్త.
11. కళావతి—విక్రమసేనుని వరించిన రాజపుత్రి.
12. చారుమతి—దర్పసారుని వరించిన రాజపుత్రి.
13. మంథర—సుభద్రమ్మ దాసి.

కళ్యాణ కల్పవల్లి

———:౦:———

ప్రథమాంకము

౧. రంగము—పిఠాపురములోని వీధి

[రాముఁ డొకప్రక్కనుండియు, శంకరుఁ డొకప్రక్కనుండియు ప్రవేశించుచున్నారు]

రాము—వాడు శంకరుడా యేమిటి? అవును సందేహంలేదు. శంకరుఁడే—శంకరా! శంకరా!

శంక—ఎవరువారు? ఓహో! నాపాతస్నేహితుడు రాముడా! ఓరామా! నిన్ను చూచి యెంతకాల మయిందిరా? దగ్గిరగా వచ్చి నన్ను కౌగిలించుకో.

రాము—వద్దు వద్దు. నా బట్టమాసిపోతుంది. నిన్ను చూడడం చేత నాకు సంతోషం పట్టరాకుండా వున్నది. బండి బాగాతోలుతూ వున్నావా? నిన్ను పిఠాపురంలో చూస్తానని యెప్పుడూ అనుకో లేదు.

శంక—అయ్యగారూ, చారుమతీ, అమ్మగారూ, వెంకిగాడూ అందరమూ వచ్చినాము.

రాము—అలాగా?

శంక—అయ్యగారికి పిఠాపురం చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గంటలో మమ్మలినందరినీ ప్రయాణంచేసి బయలుదేరినాడు.

రాము—ఆయన యెప్పుడూ తొందరమనిషే. అలా చెయ్యకపోతే వీరసేనుడుగారి పేరులో గొప్ప యేముున్నది?

శంక—దానికేంగాని నీచిన్నయజమానుడుగారు యెట్లా వున్నారు? విక్రమసేనుడిగారిని యిక్కడచూస్తే వీరసేనుడుగారు అద్భుతపడుతారు.

రాము—నేను యిప్పుడు విక్రమసేనుడిగారివద్ద పనిలోలేను.

శంక—అలాగా? మరియెవరివద్ద వున్నావు!

రాము—ప్రస్తుతం నేను విజయపాలుడిగారివద్ద వున్నాను.

శంక—ఈమార్పువల్ల నీస్థితి యేమీ బాగుపడ్డట్టు నే ననుకోను.

రాము—యేమీ మార్పులేదు.

శంక—మార్పులేదా? విజయపాలుడిగారివద్ద పనిలో వున్నా నని యిప్పుడు నాతో నీవు చెప్పినావే.

రాము—నిన్ను యిఖ చిక్కులుపెట్టను. విక్రమసేనుడుగారూ విజయపాలుడుగారూ యిద్దరూ వొక్కరే.

శంక—ఇద్దరూ వొక్కరేనా? యేమిహాశ్చర్యం!

రాము—వొక్కరే. వెనుకటి విక్రమసేనుడిగారే యిప్పుడు విజయపాలుడుగా రయినారు. కాబట్టి యిప్పుడు నాకు విజయపాలుడి కొలువే కాని విక్రమసేనుడితో పనిలేదు.

శంక—అలాగయితే యిదియేదో మాయలాగువున్నది. నీకు తప్పకుండా తెలిసివుంటుంది. నీ స్నేహితుణ్ని గదా నా కీమర్మం చెప్పవా?

రాము—నీవు రహస్యం దాచగలవా!

శంక—బండిదొడ్లో యెడ్లను పెట్టినట్టు మనస్సులో పెట్టు కొని పైకి రానియ్యను.

రాము—దీనికంతా కారణం కాముడు. ఏమిటో చెప్పకో.

శంక—అవు నవును. నాకిప్పుడు బోధపడ్డది. సంగతంతా వూహచేసినాను. ఈవ్యవహారంలో యేదో స్త్రీవున్నది. సరేకాని నీయజమానుడు తానెవరని చెపుతూ వున్నాడూ?

రాము—తాను సేనాధిపతినన్న మాట మరుగుచేసి చిన్న వుద్యోగస్థు డయినట్టు నటిస్తూవున్నాడు.

శంక—సేన కధిపతి అయియుండగా చిన్నవుద్యోగస్థుణ్ణని యెందుకు చెప్పకో వలెను? సేనాధిపతినని చెప్పకోవడానికి చిన్న తనంగా వున్నదా?

రాము—కాదు కాదు. దానికి హేతువు వేరేవున్నది. నా యజమానుడు కామించిన చిన్నది మహావిచిత్రమైనది. ఆవిడెకు ముప్ఫయి వేల రూపాయలు వచ్చే సంస్థానానికి ప్రభువయినవీరసేనుని కొడుకున్ను సేనాధిపతిన్నీ కావడం కంటే చిన్నవుద్యోగస్థుడుగా వుంటేనే నాయజమానుడియందు యెక్కువ యిష్టం.

శంక—ఇదీ వింతగానే వున్నది. ఆవిడెవద్ద డబ్బు బాగా వున్నదా యేమిటి? ఆవిడె భాగ్యవంతురాలా!

రాము—భాగ్యమో గీగ్యమో నాకు తెలియదు. ఆవిడె యింట్లో మోహిరీలు మీపశువులదొడ్లో గడ్డిపరకలలాగు యెక్కడ చూచినా దొర్లుతూవుంటవి. పశువుల కడుగుగోలెములుకూడా వారింట్లో బంగారవువే. పంజరంలో చిలుకలకు మంచిముత్యాలు మేతపెడుతారు.

శంక—అలాగయితే ఆవిడెవద్ద పదిసంచు లయినా వుంటవి. ఆవిడెకు నీయజమానుడియందు అనురాగమేనా?

రాము—అనురాగ మేమిటి? నాయజమానుడంటే చెవులు కోసుకుంటుంది.

శంక—ఆవిడె పేరు యెవరైనా వినవచ్చునా?

రాము—ఆవిడె పేరు కళావతి. అయితేనేమి కాని ఆచిన్నదానికి ముసలిమేనత్తపోకతె పానకంలో పుడకలాగు ప్రతిబంధకంగా వున్నది. అయినా కానీ ఆపెద్దావిడె యిదివరకు నాయజమానుణ్ని యెప్పుడూ చూడలేదు. ఆచిన్నది పువ్వులతోటలో విహారానికి వచ్చినప్పుడు మేమామెతో పరిచయం కలుపుకున్నాము.

శంక—అలాగయితే వారిద్దరికీ వేగిరం ముడివేసి పెళ్ళిలంకె వేస్తే బాగావుంటుంది. ఈసంగతి కేమిగాని యీపిఠాపురం యెటువంటిది? యీవూరిని గురించి నేను యిదివరకు చాలావిన్నాను. ఈవూళ్ళో వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చడానికి అన్నీ వుంటవి కావూ?

రాము—అన్నీవున్నవి. మేము యెప్పుడూ స్నానం చెయ్యక పోయినా నాయజమానుడూ నేనూ ప్రతిదినమూ ప్రాతఃకాలము పాదగయకు వెళుతాము. భోజన మయినతరువాత తోటలోకయినా వెళుతాము; పేట్లయినా ఆడుకుంటాము. సాయంకాలము వూరిబయటికి షికారు వెళుతాము. పాడువూరు ఈవూరంటేనేకప్పుడే విసుగు వేస్తూవున్నది. రాత్రి పదిగంట లయినతరువాత వూళ్ళో యెక్కడా సందడే వుండదు. పాటలూ లేవు పదాలూ లేవు. యేమీలేవు. అయినా దర్పసారుడిగారి నవుకరూ నేను కలుసుకుని రాత్రిళ్లు వినోదంగా ప్రొద్దు గడుపుతూవుంటాము. అతణ్ని నీకు చూపిస్తునా? వొక్కమాటు చూచినా వంటే నీ వతణ్ని మళ్ళీ వదలిపెట్టవు.

శంక—నేనాజోగిగాడిని యెరుగుదును. వాడియజమానుడు మన చారుమతిని పెళ్ళాడేమాట నీవు యెరుగవు కాబోలును.

రామ:—నేను మరచిపోయినాను. ఓయీ శంకరా! మాతో సహవాసం చెయ్యవలెనంటే నీవు యీ వేషం కొంచెం మార్చుకోవలెను. గంగిరెడ్ల పాగాలాగు నీ కీతలగుడ్డ యెంతమాత్రమూ బాగావున్నది గాదు. నీ వీపాటి తలగుడ్డ మానివేసి టోపీ పెట్టుకోవడం నేర్చుకోవలెను. ఇప్పుడు వుద్యోగస్థులూ అందరూకూడా పాగాలు మానివేసి టోపీలు పెట్టుకుంటూ వున్నారు.

శంక—వాళ్ళ గ్రహచారం టోపీలు పెట్టుకుంటే వాళ్ళే చెడిపోతారు. నేనుమాత్రం లక్షవరహాలుయిచ్చినా మా తాతముత్తాతల నాటినుంచి వంశపరంపరగా వస్తూవున్నతలపాగా మానివెయ్యను. యెవళ్ళో పనికిమాలిననిర్భాగ్యులు పూర్వాచారం వదులుకుంటారు గాని నావంటి దేశాభిమానులు యెప్పుడూ వదిలిపెట్టరు.

రాము—నీవు టోపీ పెట్టుకోకపోతే మానినావుగాని వూరికే కోపపడకు.

శంక—పూర్వాచారం మీరితే యెంతోపాపం వస్తుంది. స్కూలుపిల్లవాళ్ళు టోపీలు పెట్టికుంటూవున్నా చాకలి సర్విగాడూ, మంగల మల్లిగాడూ, గమళ్ళ గాలిగాడూ, మావూళ్లో పెద్దమనుష్యులు, అందరూ నెత్తికి తలగుడ్డలే పెట్టుకుంటూవున్నారు.

రాము—వూరుకో యెవరో వస్తూవున్నట్టున్నారు.

శంక—మరియెవరూ కారు. మా చిన్నదొరగారు విక్రమసేనుడుగారు. నీవు యిప్పుడు చెప్పినది ఆయనతోకూడా వున్న చిన్న దేనా?

రాము—కాదుకాదు ఈవిడె మంథర నేను చెప్పిన చిన్నదానివద్దవుండేదాసీ. ఆయన ఆయింట్లోనే బసచేసినాడు. నేను వెంటనే వెళ్ళి మీరు యీవూళ్లోకి వచ్చినవర్తమానం చెప్పవలెను.

శంక—అదుగో ఆయన దానిచేతిలో సొమ్ము పెడుతూ వున్నాడూ! ఓరీ! రామూ! నిన్ను వొక్కసంగతి అడగవలె నను కుంటూ వున్నాను.

రాము—నాకు యిప్పుడు మాట్లాడడానికి తీరుబడి లేదు. వేగిరం పోవలెను. నేటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు మే మందరమూ తాటితోటలో సభ చేరుతాము. నీవుకూడా అక్కడికి రా. సావకాశంగా అన్నిసంగతులూ అక్కడ మాట్లాడుకుందాము.

(ఇద్దఱును వేఱువేఱుమార్గములఁ బోవుచున్నారు.)

---

౨. రంగము—సుభద్రమ్మగారియింట నొకగది.

[కళావతి పుస్తకము చేతబట్టుకొని కూరుచుండి యుండఁగా నేదోసందేశమును గొని మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—ఆపొస్తకంకోసం నేను వూరంతా వెతికినాను. యీ వూళ్లో యేపుస్తకాలకొట్టులోనూ ఆపుస్తకం లేదు.

కళా—తారాశశాంక మయినను దొరకినదా?

మంథ—అదీ దొరకలేదు.

కళా—బిల్హణీయమో?

మంథ—అదీ లేదు.

కళా—రాధికాసాంత్వన మున్నదా?

మంథ—అది వొక్కపుస్తకం వుండగా యెవరో కొనుక్కపోయినారట!

కళా—మఱి యేమితెచ్చినావు?

మంథ—మీరు యిచ్చిన రెండురూపాయలకూ మూడు పొస్తకాలు తెచ్చినాను. ఇదుగో యిది సారంగధరచరిత్ర; యీ రెండోది వుషాకళ్యాణం; మూడోది రుక్మిణీకళ్యాణం.

(అని బల్లమీద పెట్టుచున్నది)

కళా—రుక్మిణీకళ్యాణముమాత్రము నాచేతికిచ్చి తక్కిన పుస్తకములు పరుపుక్రింద పెట్టు.

మంథ—ఇవి పరుపుకింద పెట్టి, అక్కడవున్న రాధామాధవ విలాసం తీసుకురానా?

కళా—నీవు మఱేదియుఁ దీసికొనిరానక్కఱలేదు. ఈపుస్తకము లక్కడ బడవేసి నీవు వేగము పో. ఇక్కడ కెవరో వచ్చుచున్నారు ఎవరో చూడు. మా చారుమతి కంఠములాగున వినఁబడుచున్నది!

మంథ—అమ్మా! జానకమ్మగారు వస్తూవున్నారు.

కళా—కాదు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! వెళుతూవున్నాను.

(అని వెడలిపోవుచున్నది)

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది]

కళా—ఓ ప్రియసఖి! చారుమతీ! నిన్ను చూచుటచేత నా మనస్సున కపరిమితానందము కలుగుచున్నది. ఇంత శీఘ్రకాలములో నీదర్శనసుఖము కలుగునని నేనెన్నఁడు ననుకోలేదు.

(అని లేచి కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

చారు—చెలీ! కళావతీ! నీకంటెను నాకెక్కువ సంతోషముగా నున్నది. విశేషమేమి? మొట్టమొదట నే నడిగినప్పుడు నీ వింట లేవన్నారే!

కళా—సఖీ! నేను నీకు చెప్పవలసినవి వేయిసంగతులున్నవి. మీరింత యాకస్మికముగా పీఠికాపురమున కేలవచ్చినారో మొట్ట మొదట చెప్పు. వీరనేనుఁడు మామగారుకూడా వచ్చినారా?

చారు—వచ్చినారు. మేమీ యూరిలో నడుగుపెట్టి రెండు గడియ లయినది. ఆయన స్నానముచేసి బట్టలు కట్టుకొనుట కాఁగా నే సుభద్రపిన్నిగారిని చూచుటకు వత్తు రనుకొనెదను.

కళా—అట్లయిన పక్షమున వారువచ్చి విఘ్నముచేయుటకు మొదలుపెట్టకముందే నాకష్టకథలు నీతోఁ జెప్పుకొనెదను. నీవు దూరాలోచన కలదాన వగుటచేత నా వేగిరపాటుచూచి చీవాట్లు పెట్టినను నీ మంచిస్వభావముచేత నీవు నా దురవస్థకు జాలిపడక మానవని నే నెఱుఁగుదును. విజయపాలునకును నాకునుగల సంబంధమును నా యుత్తరములవలన నీవు వినియున్నావుగదా! అతఁడు లభించుభాగ్యము నాకిప్పుడు పోయినది. మా మేనత్త మాయుత్తర మొకటి త్రోవలో పట్టుకొని మాయుత్తర ప్రత్యుత్తరముల సంగతి తెలిసికొని, అప్పటినుండియు నన్నొకగదిలోఁ బెట్టి పైకిపోనీక నిర్బంధించు చున్నది. చెప్పితే నీవు నమ్ముదువో నమ్మవో కాని యింకొక విశేషముకూడ జరగినది. ఒకనాటిరాత్రి జానకమ్మగారియింటికి మేము భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డక్కడ జైనవిగ్రహములాగున పొడుగుగానున్న యీ పురుషోత్తమదేవుని జూచి మోహించి మా మేనత్త యాతని వలలోఁ బడి పరితాపపడుచున్నది సుమా.

చారు—చీ! నీవూరకే పరిహాసము చేయుచున్నావు.

కళా—నీతోడు! పరిహాసము కాదు. నేను నిజముగానే చెప్పుచున్నాను. ఏదోమాఱుపేరుపెట్టుకొని యిప్పుడామె యతనితో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరపుచున్నది. కొంతకాల మయిన తరు

వాత తన నిజమయినపేరు బతులఁబెట్టఁదలఁచుకొన్నది కాఁబోలును! ఆమె "రాధ" అని చేవ్రాలు చేయుచున్నది.

చారు—అట్లయినపక్షమున, ఇప్పు డాబిడ్డ నిశ్చయముగా తన మేనకోడలిని స్వతంత్రురాలినిగా విడిచిపెట్టి యుండును.

కళా—లేదు లేదు. ఆమెచర్య నీవనుకొన్నదానికి ప్రత్యక్ష విరుద్ధముగా నున్నది. తన దౌర్బల్యమును తెలిసికొన్నప్పటి నుండియు నాయం దాబిడ కనుమాన మెక్కువయినది. గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటులాగున నాకిప్పుడు మఱియొక పీడకూడ పట్టుకొన్నది. ఆ నిర్భాగ్యుఁడు దామోదరవర్మకూడ నేఁడీగ్రామమునకు వచ్చుట తటస్థించినది. కాఁబట్టి నేనిప్పు డిన్నిపిశాచముల బాధ వదల్చుకొనుటకు పోరాడవలెను.

చారు—కళావతీ! అధైర్యపడకు నీకిప్పుడు వచ్చిన భయము లేదు. వీరసేనుఁడుబాబుగారు నీ మేనత్తతో మాటాడి నీకు తొందర కలుగకుండఁ జేయుదురులే.

కళా—అన్నిటినిమించిన దురవస్థ నా కింకొకటి పట్టినది. నీవది యింకను విననేలేదు. ఆయుత్తరము నా మేనత్త పట్టుకొనుటకు కొంచెము ముందుగా నాదౌర్భాగ్యమువలన నేను మందభాగ్యుఁడైన విజయపాలునితో కలహము పెట్టుకొన్నాను. ఆకలహనివారణము చేసికొనుట కతఁ డప్పటినుండియు మరల నాకంటఁ బడలేదు.

చారు—అతఁడు చేసిన యపరాధ మేమి?

కళా—ఏమియు లేదు. అదియేమో నాకు తెలియదుగాని మేమెన్నిసారులు కలిసికొని మాటాడినను మాలో మా కొకసారియైనను వివాదము రాలేదు. అందుచేత నతఁ డెప్పుడును ప్రణయకలహమునకైన నాకవకాశ మియ్యఁడేమో యని భయపడి నాలో

నే నాలోచించుకొని కడచినగురువారమునాఁడు నాకు నేనే యొక యుత్తరము వ్రాసికొని, దానిలో విజయపాలుఁడు మఱియొకసుందరి పయిని వలపు నిలిపి యున్నట్టు తెలియఁబఱిచినాను. అట్లు వ్రాసి యాయుత్తరములో క్రింద "నీ వెఱుఁగని నీప్రియసేవకురాలు" అని చేవ్రాలుచేసి, ఆయుత్తరమును విజయపాలునికిఁ జూపి నాయెడల ద్రోహము జేసితివని యాతనిని నిందించి, మనసులో లేనికోపమును మొగమునఁ దెచ్చుకొని మండిపడి, ఇఁకముం దెప్పుడును నే నాతని ముఖము చూడనని యొట్టు పెట్టుకొన్నాను.

చారు — అట్లు పంపి వేసినతరువాత నీవాతనిని మరలఁ జూడనే లేదా?

కళా — ఆమఱునాఁడే మా మేనత్త మాగుట్టు కనిపెట్టినది. నేనతనిని మొట్టమొదట మూఁడుదినములుమాత్రమే బాధపెట్టఁదలఁచుకొంటినిగాని యిప్పు డాతనిని దక్కించుకొనుభాగ్యమే యెప్పటికిని దప్పిపోయినది.

చారు — నాకు నీవు వ్రాసిన ట్లతఁడు నీమీఁద నిజమయిన కూరిమి గలవాఁడయి నీచెట్టపట్టుట కర్హుఁడే యయినపక్షమున, ని న్నింతటితో నాతఁ డెప్పుడును విడువఁజాలి యుండఁడు. అయినను నీవే యాలోచించుకో. అతఁడు చిన్నయుద్యోగములో నున్నాఁడని వ్రాసినావు. నీకు మాకులశీలరూపాదుల సొత్తున్నదిగదా!

కళా — అవునుగాని యుక్తవయస్సు వచ్చులోపల నా మేనత్త యనుమతిలేకుండ నేనువివాహము చేసికొనెడుపక్షమున నాసొమ్ములో విశేషభాగము నాకు రాదన్నసంగతి నీవే యెఱుఁగుదువు. అయినను నాతండ్రి యిట్టియేర్పాటు చేసినాఁడని నాకుఁ దెలిసినప్పటినుండియుఁ బదునెనిమిదిసంవత్సరములు నిండకముందే పెండ్లి చేసికొనవలెనని

నేను నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ధనమునిమిత్తమయిరుయొక్కదినమయి నను వేచియుండవలసిన దని కోరెడుపురుషుని నెవ్వనిని నేను కామింపఁజాలను.

చారు—ఇది కేవలచపలత !

కళా—ఏమి! నాప్రియసఖి చారుమతి నాయందే చపలత్వ మారోపించి తప్పు పట్టుచున్నదా? నే నింతవఱకును చారుమతి ప్రియుఁడు దర్పసారుఁడు 'చారుమతికే చపలత్వము నేర్పినాఁ డను కొన్నాను.

చారు—ఆతనిదోషములనుగూడ గుణము లని భావించి నే నెప్పుడును ప్రేమింపను.

కళా—అయినను సమయమున కాతనికి సందేశము పంపియే నీ విక్కడకు వచ్చితి వనుకొనెదను.

చారు—నీతోడు ! లేదు. నే నీపీఠికాపురము వత్తునన్న, మాటయే యాతనికిఁ దెలియదు. వీరసేనుఁడుబాబుగారు శీఘ్రప్రయాణ మకస్మాత్తుగా తలపెట్టినందున, నేనాతనికి వర్తమానము పంపుట కయిన నవకాశము లేకపోయినది.

కళా—ఓచారుమతీ! వీరసేనుఁడుగారి సంరక్షణలోనున్నను నీవు స్వతంత్రురాలవు. అయినను నీ వతిదీర్ఘ మయిన యీసంవత్సర కాలమునుండియు భర్తృస్వాతంత్ర్యమును వహించుట కనుమానించుచు కాలహరణము చేయుచున్నకృతఘ్నుఁ డయినయాదర్పసారుని చాపల్యమునకును శంకాశీలత్వమునకును దాసురాల వయి యాతని గర్వము సాగనిచ్చుచున్నావుగదా !

చారు—చెలీ! నీవుపడ్డ యభిప్రాయ మెంతమాత్రమును సరియైనది కాదు. మాతండ్రిగారిమరణమునకు ముందే మేము వివా

హామునకు నిశ్చయము చేసికొన్నాము. ఆయనమ్మృతియు తన్మూల
మున వచ్చినకొన్నిచిక్కులును నడుమ నిలిచి నాహృదయవల్లభుఁ
డయినదగ్నపాఱునిమనోరథమునకు విలంబనము కలుగఁజేయుచున్నవి
గాని యిం దాతనిదోషము లేశమును లేదు. అటువంటియల్పాంశ
మునుబట్టి కాలహరణము చేయుట కతఁ డంత దయమాలినవాఁడు
కాఁడు. ఆతనిస్వభావమును గుఱించికూడ నీవు వట్టిపాపము కట్టు
కొనుచున్నావు. కళావతీ! అటువంటి మహోదారచిత్తుఁ డెప్పుడును
శంకాశీలుఁడు కాఁడు. అతఁ డప్పుడప్పుడు కొంచెము చంచలహృద
యుఁడుగా నున్నను, ఆతనిహృదయమునందు కాపట్య మన్నది
యేమూలను లేదు; అప్పుడప్పుడు కొంచెము చిరాకుపడినను, మృదువు
తప్పినమాట యాతనినోటినుండి యెప్పుడును రాదు. అతఁ డీవఱకు
కామతంత్రముల కలవాటుపడినవాఁడు కాకపోవుటచేత, ప్రియు
రాండ్రు నాయకులవలనఁ బ్రతీక్షించు ప్రియభాషలను వేషములను
జూపుటయందుమాత్ర మతఁ డంత నిపుణుఁడు కాఁడు. కానియాతని
ప్రేమయు వినయవర్తనమును నవ్యాజములయినవి. అతనిహృదయము
నందలిప్రేమ మేరమీఱినదగుటచేతఁ దనప్రియురాలును మాటల
చేతను చేఁతలచేతను దనయం దట్టిప్రేమమునే చూపవలె నని
యతఁడు ప్రతీక్షించుచుండును. తనయందుఁగల గుణాతిశయమును
బట్టి యతఁ డెంత ప్రేమకయినను నర్హుఁడేయయినను, వినయగుణము
చేత నతఁడు తనగుణాతిశయమును గొప్పగా భావించుకొనకున్నాఁడు.
అవ్యాజప్రేమమును జూపుట కర్హ మయినగుణగౌరవము తనయం
దేమున్నదని భావించుకొను నమ్రతకలవాఁ డగుటచేత, అతఁడు
తనమీఁద తగినంతయనురాగ ముండదేమో యని శంకించుచుండుట
కలదు. ఆతనియెడఁగల యీస్వభావమే నామనస్సును గొన్నివేళల

యందుఁ బశ్చాత్తాపముపాలు చేయుచున్నది. ఇటువంటిసందేహములు కూడ నాయందుఁ గలప్రేమాధిక్యమునుబట్టియే యుత్పన్నము లగు చుండుటచేత, అనురాగఋణమును పూర్ణముగా తీర్చుకోలేక నేనే యాతని కప్పుపడి యున్నానని నేనొప్పుకోవలసి యున్నది.

కళా—ఓ చారుమతీ! ఆతనిపక్షమవలంబించి సమాధానము చెప్పఁ బూనుకొన్నందుకు నిన్ను నేను నిదింపను. కాని నిన్ను నే నొక్కప్రశ్న వేసెదను. నీవుదానిని కపటము విడిచి యుత్తరము చెప్పవలెను. అతఁడు నీప్రాణరక్షణము చేసినవాఁడు కాకయుండిన పక్షమున, ఇప్పుడున్నంత ప్రేమ నీ కాతనియం దుండియుండునా? ఆది యందు నీపడవను తలక్రిందు చేసినయాక్రూరవాయువే యంతమందు నీమనస్సులో నాతనిపై యనురాగమును పూరించుటకు నీపాలిటి యనుకూలదేవత యయినది.

చారు—నా కతనిమీఁదియనురాగము కృతజ్ఞతవలనఁ గొంత బలపడి యుండవచ్చునుగాని నాప్రాణరక్షణము చేయకముందే నా కాతనిమీఁద నవ్యాజానురాగము గలదు. అయినను నాకతఁడు చేసినమహోపకార మొక్కటియే నన్నాతనియెడ బద్ధానురాగనుగాఁ జేయఁజాలినంత యనుబంధ మయినందుకు సందేహము లేదు.

కళా—ఇది యొక యనుబంధకారణమా? ఆసమయమందు దాపున నున్నపక్షమున నీటికుక్కసహిత మట్టిపని చేసి యుండును. ఈఁత చేతనయినవాఁ డన్నిహేతువుచేత నేనుమాత్ర మెన్నఁడును నాహృదయ మెవ్వరికి నర్పింపఁజాలను.

చారు—కళావతీ! ఇటురా. బొత్తిగా నీవాలోచన లేని మాట లాడుచున్నావు.

కళా—నేనూరక పరిహాసము కన్నాను. ఈమాటలు పాటిగాఁ బట్ట బోకే—ఎవరో వచ్చుచున్నారు.

[మంథర త్వరతోఁ బ్రవేశించు చున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! మీమేనత్తగారితోఁ గలిసి వీరసేనుఁడుగారు యిప్పుడే మనయింటికి వచ్చినారు.

కళా—వారిక్కడకు రారు—మంథరా! నీవు కనిపెట్టియుండి నాతోఁ జెప్పు.

మంథ—చిత్తము. (అని వెళ్లుచున్నది.)

చారు—వచ్చినను రాకపోయినను నేనుపోవలెను. నేనిక్కడకు వచ్చినసంగతి వీరసేనుఁడుబాబుగారెఱుఁగరు. ఆయన నన్నిక్కడఁ జూచినపక్షమున, పోనీక నిలిపి యూరు చూచుటకై నన్నుఁ దన వెంటఁ గొనిపోక మానరు. నేను మఱియొకప్పుడు వచ్చి నీమేనత్తను జూచెదను. అప్పు డామె తనయిష్టము వచ్చినంతసేపు నిలిపి తనకు తెలియునిపెద్దపెద్దమాటలువేసి నాతో సావకాశముగా మాటాడ వచ్చును.

[మంథర మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! వారిద్దఱును మేడమీఁదికే వచ్చుచున్నారు.

కళా—ఇఁక నిన్నిక్కడ నిలుపను. నాప్రాణసఖీ! చారుమతీ! సెలవా? నీరాకను దర్పసారునికిఁ జెప్పివచ్చుటకయి నీవు తొందర పడుచున్నావు. ఇదిగో వేరేమెట్లున్నవి. ఈదారిని క్రిందికి దిగి పో.

చారు—చెలీ! సెలవు. అని కళావతిని కౌఁగలించుకొని వెడలిపోవు చున్నది.)

కళా—ఓసీ! మంథరా! ఈపుస్తకములు తీసిదాచు. వేగిరము! వేగిరము! రుక్మిణీకళ్యాణము పెట్టెలసందునఁ బడవేయుము. విజయవిలాసము పరుపుక్రింద పెట్టు. భాగవతము సప్తమస్కంధము తెఱచి బల్లమీఁద పెట్టు.

మంథ—పాడుసప్తమస్కంధం లెండి. వంటబ్రాహ్మఁడు పొస్తకంలో చుప్పనాతికథపట్టు వచ్చేచాకా చింపివేశాడు.

కళా—పోనీ! ఉన్నంతవఱకు తెఱచిపెట్టి గూటిలోనున్న గజేంద్రమోక్షము నామీఁద గిరవాటుపెట్టు. వారువచ్చుచున్నారు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! మంచిది. (అని వెడలిపోవుచున్నది)

[సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుభ—అదిగోనయ్యా! ఆబుద్ధిహీనురా లక్కడఁ గూరుచున్నది. ఈప్రబుద్ధురాలు కానుకు గతిలేనినిర్భాగ్యుని పెండ్లిచేసికొని తనవంశమున కంతకు నపకీర్తి తేఁజూచుచున్నది.

కళా—అత్తా! వెనుక నీవిషయ మయి నేననుకొన్నది—

సుభ—అమ్మాయీ! నీవేమయిన ననుకొందువు. నీవును కొనుట లేక చాలించు. చిన్నపడుచులు తమమనసు వచ్చినట్లెల్ల ననుకొనుట తప్పు. మేమిప్పుడు నిన్ను ప్రార్థింప వచ్చినసంగతి విను. నీవతని మఱచిపోయెదనని మాచేతిలో చెయ్యి వేయవలెను.

కళా—మఱి పెల్లప్పుడును మనస్సునకు స్వాధీనమయిన పని కాదు. మఱచిపోవలె ననుకొన్నను మఱచిపోవుటమాత్రము కొన్నిసమయములయందు చెప్పినంతసులభముకాదు.

సుభ—తెలిసినదానిని నేను సులభమని చెప్పుచుండఁగా నీవు కాదని నామాట కెదురుచెప్పెదవేమి? నిజముగా తలఁచుకొంటే

మఱచిపోవుట యెప్పుడును కష్టము కాదు. నా పెనిమిటిని నేనెట్లు మఱచిపోయినానో నీ వెఱుఁగుదువా? అస లాయన భూమిమీఁద కొంతకాల మున్నట్టే యిప్పుడు నాకు జ్ఞప్తిలేదు. నీమామగారిని మఱచిపోవలెనని నేను మనఃపూర్తిగా తలఁచుకొన్నాను; వెంటనే మఱచిపోయినాను. వేగముగా మఱచిపోక యెల్లకాలమునొక్కనినే మనస్సులో నుంచుకొనుట నీవంటికన్నెలకు బొత్తిగా తగదు.

వీర—నీవు మఱచిపొమ్మన్నదాని నొక్కదానిని దక్క మఱి దేనిని నీమేనకోడ లిప్పుడు మనస్సులో నుంచుకొన్నట్టు నటించదు. ఇది యంతయు నీమె చదువుకొన్న విద్యాప్రభావము.

కళా—అత్తా! నన్నిట్లు బాధపెట్టుటకు నేను మీ కేమి యపరాధము చేసినాను?

సుభ—కళావతీ! నీవు మాట మఱపించి తప్పించుకో చూడకు. నీ నేరమునకు నావద్ద తగినంత నిదర్శన మున్నది. దాని కేమిగాని యిఁకముం దయినను నేనుచెప్పినట్లు వినెదనని వాగ్దానము చేయుము. నామాట విని మనకు కావలసినవాఁ డీయన చెప్పిన పెనిమిటిని చేసికొనుట కంగీకరించు.

కళా—అత్తా! నీతో నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నాను విను. నేను కోరుకొన్న వానిని దక్క మఱొక్కనిని వరించుట కెప్పుడును నే నిష్టపడను. మీ రాలోచించిన సంబంధము నాకు సరిపడదు.

సుభ—అమ్మాయీ! వరించుటకును వరించక పోవుటకును కన్నెపడుచవు. నీ యిష్టముతో పనియేమున్నది? ఇష్టానిష్టము లెప్పుడును నీవంటి కన్యల కర్హ్వము లయినవి కావు. అవి సదా మాఱుచుండుట సహజ మయినందున, వివాహవిషయములలో సాధా

రణముగా నిష్టములేని వానితో నారంభించుటయే క్షేమకర మన్న సంగతి నీవెఱిఁగి యుండవలసినదే. మొట్టమొదట నేను నీ మామ గారిని పెండ్లి చేసికొన్నప్పుడు నాకాయనమీఁద నిజముగా పెద్దపులి మీఁద నున్నంత ద్వేషము అయినను మాది యనుకూలదాంపత్య మయినందుకు సందేహము లేదుకదా? భగవంతుఁ డనుగ్రహించి నాభర్తగారిని తనవద్దకు రప్పించుకొన్నప్పుడు నే నెంత బిగ్గరగా నేడ్చినానో కన్నీళ్లు కాలువలు కట్టించినానో నీవే యెఱుఁగుదువు. ఈవఱకు నేను కుదిర్చిన సంబంధము మాని వేసి మే ము మఱియొక మంచిసంబంధము చెప్పెద మనుకో. నీవప్పుడయిన విజయపాలుని వదలి వేసెదవా?

కళా—కల్లవాగ్దానములు చేసి నేనొకవేళ నా మనస్సు నబద్ధము చేయఁ గలిగినను, నా చేష్టలుమాత్రము నా పలుకుల నబద్ధములు చేసి నిజమును బయలఁబెట్టక మానవు.

సుభ—పెద్దమనుష్యుల యెదుట సరసముగా మాటాడుటకు నీ వర్హురాలవు కావు. నీవు నీగదిలోనికిఁ బోయి కొఱకొఱలాడుచు నొంటిగా గూరుచుండి నీదురాలోచనలు చేసికో. పో.

కళా—మంచిది. సంతోషపూర్వకముగా బోయెదను.

(అని లేచి పోవుచున్నది.)

సుభ—ఇప్పుడు మామీఁద పెద్దభారము పడినది.

వీర—ఇందేమియు వింతలేదు. ఇది యంతయు బాలికలకు విద్య చెప్పించుటవలన గలిగిన ఫలము. నాకీశ్వరానుగ్రహము వలన వేయిమంది పుత్రికలు కలిగినను వారిలో నొక్కరికిని విద్య చెప్పింపను.

సుభ—బావగారూ! మీరు కన్యల విషయమయి తప్పు తలఁచుచున్నారు.

వీర—సుభద్రమ్మా! నేనీదినమున ప్రత్యక్షముగా చూచిన సంగతి యొక్కటి చెప్పెదను విను. నేను మీయింటికి వచ్చుచుండఁగా మీ దాసి నీ మేనకోడలినిమిత్తము పుస్తకముల కొట్టులోనుండి కొన్ని పుస్తకములు కొని తీసికొని వచ్చుచున్నది. పయి యట్టలనుబట్టి యవి యెటువంటిపుస్తకములో నే నప్పుడే గ్రహించినాను.

సుభ—శృంగారప్రబంధములు.

వీర—అవును. అవి వట్టి పనికిమాలిన పుస్తకములు. అవి చదివినవారు చెడిపోక మానరు. ఆవాసన సోకినతరువాత వానిలో వర్ణింపఁ బడినదాని ఫలము ననుభవింపఁ గోరకుండరు. అందుచేతనే నేను స్త్రీలకు విద్య కూడదనుచున్నాను.

సుభ—మీ రూరక పరిహాసమున కనుచున్నారు. అంతేకాని మీరుమాత్రము స్త్రీలుమూఢురాండ్రుగా నుండవలెనని కోరుదురా?

వీర—అది సరికాని స్త్రీ లెంతవఱకు చదువవలెనని నీయభిప్రాయము?

సుభ—బాలికలు విద్యలలో పండితురాండ్రు కావలె నని నేనెప్పుడును జెప్పను. వారికి సంస్కృతములోను వేదాంతములోను పాండిత్య మక్కఱలేదు. ఇంటిలెక్కలు వ్రాయుటకు కొంచెము వ్యాకరణము వచ్చియుండవలెను. చదివిన పద్య మర్థము చేసికొనుటకు కొంచెము గణితశాస్త్రము తెలిసి యుండవలెను; తప్పులు లేకుండ నుత్తరము వ్రాయఁగలుగుటకు కొంచెము తర్కము నేర్చు

కోవలెను. స్త్రీల కింతవఱకు విద్య చాలును. నేను చెప్పినది సరిగా నున్నదా?

వీర—నీవు శాస్త్రపండితురాలవు కనుక, ఈవిషయమయి నీతో నేను వాదులాడను. నీ విప్పుడు చెప్పినప్రతివాక్యములోను నీ పాండిత్యమును బుద్ధివిశేషమును నాకుబోధపడినవి. విద్యావిషయమునుండనిచ్చి మన మిప్పుడు కార్యాంశమునకు వత్తము. నేను చెప్పినసంబంధమునకు నీకేమియు నాక్షేపణ లేదుగదా?

సుభ—లేదు. ఆవగింజంతయునను లేదు. దామోదరవర్మ విషయమయి నేనూరకే సూచనగాఁ జెప్పినాను గాని యతనికి నేను నిశ్చయముగా మాట యియ్యలేదు. కళావతి తన కతఁడక్కఱ లేదని మూర్ఖపుపట్టు పట్టుచున్నది గనుక, మీ కొడుకువిషయమయి సమాధానపడవచ్చును.

వీర—వెంటనే యిక్కడకు రావలసినదని మావానికి నేఁడే యుత్తరము వ్రాసిపంపెదను. నేను నా మనస్సులో కొంతకాలము నుండి యాలోచించుకొనుచున్నను, మావానికి మాత్రమీవిషయమయి యెంతమాత్రమును తెలియనియ్యలేదు. వాఁడు సేనలో నుద్యోగములో నున్నాఁడు.

సుభ—నే మీవఱ కెన్నడును మీ కొడుకును జూడలేదు. అయినను మాసంబంధమునకు మీ కుమారుని కేమియు నాక్షేపణ యుండదనుకొనెదను.

వీర—ఆక్షేపణా? చేతనయిన యెడల నాక్షేపణ చేయుచును చూతము. వాఁ డెప్పుడును నామాట కడ్డు చెప్పఁడు. నామాట కావగింజంత మొనమొన చెప్పినపక్షమున, నేనుసహించి యూరకుండు వాఁడను గానని నా దురాగ్రహ మాఁ విక్రమసేనుఁ డెఱుఁగును.

వాని చిన్నతనములో నేను "విక్రమా! ఇది చేయుము" అని యాజ్ఞాపించెడివాఁడను. వాఁడు తత్క్షణము చేయక యనుమానించిన పక్షమున, అప్పుడే వానిని పడతన్నెడి వాఁడను. ఏడ్చిన పక్షమున, వెంటనే గదిలోనుండి సాగనంపెడివాఁడను. ఎప్పుడును నాపద్ధతి యింతే.

సుభ—అదే నామనసను వచ్చిన మంచిపద్ధతి. కొంచెము కఠినముగా నుండక పోయినపక్షమున, చిన్నవాండ్రు చెప్పినట్టువినరు. ఇఁక దామోదరవర్మ కుద్యాసనము చెప్పి మీకుమూరుని ప్రార్థనలాలోచించవలసినదని నామేనకోడలిని మెడలువిఱిచియొప్పించెదను. బావగారూ! మీరుమాత్రము మీకొడుకుతో నా మేనకోడలు కొంచెము మంకుతనము కలదయినను బుద్ధిమంతురాలని బోధపఱచవలెను.

వీర—ఆవిషయమయి నీవు నాకు బోధ చెయ్యవలసినపని లేదు. నాపని నేను నీచిత్తమువచ్చినట్లు చెయ్యఁగలను. నీవుమాత్రము కొంచెము గట్టిపట్టు పట్టకపోయినయెడల, నీమేనకోడలునీకుస్వాధీనురాలుకాదు. నాబుద్ధి విని నేను చెప్పినట్లు చేయుము. నీమేనకోడలు మంచిమాటలకు లొంగక నాకొడుకు పనికిరాఁ దన్నపక్షమున, మాటాడక గదిలోపెట్టి తాళము వేసి రెండుదినములు నీసేవకు లెవ్వరును దీసికొనిపోయి యన్నము పెట్టకుండునట్లు దిట్టము చేయుము. మూడవదినము నీమేనకోడ లెట్లుచెప్పినట్లు వచ్చునో యప్పుడు నీకే తెలియవచ్చును. మంచిది. నే నిప్పటికి సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

(అని వెడలిపోవు చున్నాఁడు)

సుభ—ఏలాగున నయినను నేను దానిని లోఁబఱుచుకొనవలెను. పురుషోత్తమదేవునిమీఁద నామనస్సు తగిలియున్నట్టది

యేలాగునో కనిపెట్టినది. మంథర నాగుట్టు బయలఁబెట్టియుండదు. నిశ్చయము. అది వట్టి వెఱ్ఱిబాగులది. అయినను నిజము దాఁచినోట నే పలికించెదను—మంథరా! మంథరా! (అని పిలిచి) అది రహస్యము వెల్లడి చేయుస్వభావము కలదయినపక్షమున, దానినెప్పుడును నేను నాయొద్దఁ జేర్పకయే యుందును.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది]

మంథ—అమ్మా! పిలిచినారా?

సుభ—పిలిచినాను. నీవు వీధిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు నీకెక్కడ నైన పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు కనఁబడినారా?

మంథ—లేదు. అమ్మా! లేదు. ఆయనమొఖ మయినా నేను చూడలేదు.

సుభ—నీవాయనసంగతి యెవరితోను జెప్పలేదుగదా?

మంథ—నేనా? నేనా? ఓయి దేవుడా! నేను యెవరితో నైనా చెపితే నాలుక తెగ్గోయ్యవలెను.

సుభ—నీవెఱ్ఱిబాగులతనము చూచి ఎవరైన మోసము చేయుదురుసుమా. భద్రము!

మంథ—అమ్మా!

సుభ—కొంచెముసేపుండి మరలరా. పురుషోత్తమదేవుఁడు గారిపేర నొకయుత్తరము వ్రాసి యిచ్చెదను. ఇతరులరహస్యము లను నాతోఁ జెప్పుటయే కాని నీవు నారహస్యములను మఱియెక్క డను జెప్పరాదు సుమా! చెప్పితివా, అమాయకురాలవని నిన్ను క్షమించను. తరువాత నీవు నాయాగ్రహమునకు పాత్రురాల వగు దువు. (అని లోపలికిఁ బోవుచున్నది)

మంథ—అహహహా! నా వెఱ్ఱిబాగులతనమా! నీవు కొంచెంసేపు విశ్రాంతిపొందు. నాతోటివాళ్ళు తాము గడుసువాళ్లు లాగు కనపడడానికి చూచినా నేనుమాత్రం పయికి వెఱ్ఱిబాగుల వేషమే వేస్తాను. నా అమాయికత్వంవల్ల నాకు యెంతలాభం కలిగిందో చూచుకుంటాను. (కాగితము తీసి చదువును) విజయపాలునితో లేచిపోవడానికి సహాయం చేస్తూవున్నందుకు కళావతి యిచ్చినవి యిరవయిరూపాయల రొఖ్ఖమూ రెండుచీరెలూ. విజయపాలుడుగా రిచ్చినవి పదిరూపాయలు—రెండోపద్దు—వారిసంగతి బయలుపడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు రహస్యం పట్టియిచ్చినందుకు సుభద్రమ్మగా రిచ్చినవి రెండురూపాయలు—మూడోపద్దు—యిస్తానని చెప్పి యివ్వకుండా దోవలో చింపిపారవేసిన వుత్తరాలు పట్టుకు వెళ్ళినందుకయి దామోదరవర్మ యిచ్చినవి రెండురూపాయలు—నాలుగోపద్దు—పురుషోత్తమదేవుడుగా రిచ్చినవి మూడురూపాయలు—ఓ వెఱ్ఱిబాగులతనమా! బాగాచేసినావు నీదయచేతనే నాపురుషోత్తమదేవుణ్ని మేనత్తతో కాకుండా మేనకోడలితోనే తాను వుత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నట్టు నమ్మేటట్టు చేసినాను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

ద్వితీయాంకము

౧. రంగము—విక్రమసేనుని గృహము

[విక్రమసేనుఁడును, రాముఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

రాము—నేను అక్కడ వుండగానే వీరసేనుడుగారు వీధిలోనుంచి వచ్చినారు. మీ క్షేమసమాచారం తెలుసుకు రావడానికి

మీ కొమారుడుగారు నన్ను యిక్కడకు పంపినారనిన్నీ, తమ దర్శనం చేయడానికి యెప్పుడు సమయంగా వుంటుందో కనుక్కు రమ్మన్నారనిన్నీ, మనవి చేసినాను.

విక్రి—నే నిక్కడ వున్నానని విన్నప్పు డాయన యే మన్నారు?

రామ—యేమంటారు? ముక్కుమీద వేలు వేసుకుని యెక్కడ లేని ఆశ్చర్యమూ పడ్డారు. కొంచెంసేపు అద్భుతపడి నిలుచుండి మావాడు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాడని అడిగినారు.

విక్రి—నీవేమి చెప్పినావు?

రామ—పెద్ద అబద్ధం చెప్పినాను. చెప్పిన అబద్ధం యేమిటో సరిగ్గా యిప్పుడు జ్ఞాపకం లేదుగాని నా నోటినుంచి నిజంమాత్రం రాలేదు. ఇక ముం దయినా పొరబాటు లేకుండా వుండడానికి మనం పిఠాపురం యెందుకువచ్చినామో యేదో వొకటి యిప్పుడే నిశ్చయం చేసికోవలెను. యిప్పుడు వొకటి చెప్పి యింకోమాటు యింకొకటి చెపితే తంటా వస్తుంది. చెప్పే అబద్ధా లయినా వొకదానిని వొకటి పొసగి వుండేటట్టు ఆలోచించి మరీ చెపుతూ వుండవలెను. మరీ ఆయన నవుకర్లు మీరు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినారు యెందుకు వచ్చినా రని పదిసార్లు అడిగినారు.

విక్రి—వాండ్రితో నీ వేమియు చెప్పలేదు గదా?

రామ—లేదు లేదు. వొక్కమా టయినా చెప్పలేదు. వాళ్ళల్లో బండివాడు శంకరుడు మహానమ్మక మయినవాడు.

విక్రి—ఓరి నిర్భాగ్యుడా! కొంపతీసి వానినినమ్మి వానితో నీ వేమైనఁ జెప్పినావా యేమి?

రాము—లేదు. వొక్కఅక్షరం చెప్పలేదు. వూరికే యెవరిని పడితే వాణ్ని నమ్మడానికి నేనంత వెఱ్ఱివాణ్ణనుకున్నారా యేమిటి? నేను మహా గడుసువాణ్ని. నామాట నమ్మండి. వాడుమాత్రం నన్ను నీయుచమానుడు యిక్కడికియెందుకు వచ్చినాడని గుచ్చిగుచ్చి అడిగినాడు. మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినారని చెప్పినాను. కుదుర్చుకోవడాని కన్నమాటమాత్రం నిశ్చయంగాచెప్పినాను. మగవాళ్ళనో, ఆడవాళ్ళనో, యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో మాత్రం చెప్పలేదు. యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో జోలిమాలిన సంగతి వాడికెందుకు?

విక్రి—కుదుర్చుకొనుట కన్నమాట సరిపోయినది. యెవ్వరడిగినను నీ వామాటే యికముందును జెప్పుచుండుము.

రాము—సరిపోనిమాట నేను యెన్నడూ చెప్పను. కుదుర్చుకోవడ మన్నది దివ్యమయినమాట. దానికి వన్నె తేవడానికి మీరప్పుడే పదిమంది బంట్లనూ యిరవైమంది తప్పట వాయించేవాళ్ళనూ ముప్ఫయిమంది బాకా వూదేవాళ్ళనూ, కుదుర్చుకున్నారనికూడా చెప్పినాను.

విక్రి—ఓరి మూర్ఖుఁడా! అవశ్యమయినదానికంటె నధికముగా నీ వెప్పుడును జెప్పఁబోకుఁ.

రాము—క్షమించండి. నా నేరం క్షమించండి. అయినా కానీ మీరు నామనవి వొక్కటి చిత్తగించవలెను. వొకదాన్ని బలపర్చడానికి నాలుగబద్ధాలు వెంటనే వుంటేనేకాని అబద్ధం యెన్నడూ పనికిరాదు. అందుచేత వొకఅబద్ధం చెప్పి నమ్మించడానికి నేను యెప్పుడూ దానికి సాక్ష్యము మరినాలుగు అబద్ధాలు తోడుగా కల్పిస్తూ వుంటాను.

విక్రి—సౌఖ్య మతివిస్తార మయినపక్షమున నమ్మకము మొదలే చెడిపోవచ్చును. కాఁబట్టి నీవు జాగరూకుఁడవయి యుండవలెను.—దర్పసారుఁడుగారింటికి వచ్చినారా?

రాము—ఆయన పయిన బట్టలు కట్టుకుంటూ వున్నారు.

విక్రి—ఆయనకు వీరసేనుఁడుగారును చారుమతియు వచ్చిన సంగతి తెలిసినదేమో నీ వెఱుఁగుదువా?

రాము—ఆసంగతి నేనాయనకు తెలిసిందనుకోను. ఆయన యిక్కడకు వచ్చినతరువాత పెద్దాపురాన్నుంచి వచ్చిన పెద్దమనిషిని వొక్కరిని తప్ప మరియెవరినీ యింకా చూడలేదు. మెట్లుచప్పుడవుతూ వున్నవి. దర్పసారుడుగారు కిందికి వస్తూవున్నట్టున్నారు.

విక్రి—నేనిక్కడ నున్నానని నీవాయనతో చెప్పిరా.

రాము—చిత్తము. (అని పోవుచు) అయ్యా! వొకవేళ వీరసేనుఁడుగారు యీలోపుగా యిక్కడకువచ్చి మిమ్మల్ని అడిగినట్టయితే; మనం మనుష్యులనుకుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినామన్నమాట మీరు మరిచిపోకుండా బాగాజ్ఞాపకం వుంచుకోవలెను.

విక్రి—మంచిది పో.

రాము—నామాట బోటుకాకుండా మీకు సాధ్యమయ్యేపక్షానికి తప్పెటవాళ్ళనూ బాకావాళ్ళనూకూడా పోగుచేసి మీరు యిక్కడ వుంచితే నేను చాలా సంతోషిస్తాను. నా యజమానుడికోసం అబద్ధా లాడడానికి నేను యెప్పుడూ సందేహించకపోయినా, నాఅబద్ధం బయలుపడితేమాత్రం నా మనసుకు చాలా నొప్పిగా వుంటుంది సుమండీ. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్రి—నా మిత్రుఁడు కొంచెము చంచలచిత్తుఁడు. తనప్రియు

రాలు వచ్చినవార్త యతనికిఁ దెలిసి యుండనిపక్షమున, అతనితో జెప్పక కొంతసేపు చిక్కులు పెట్టెదను.

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్రి—మిత్రుఁడా! సంతోషముగా నున్నావా? పీఠాపురమునకు నీ వనుకొన్న వేళకే తప్పక మరల వచ్చినావు!

దర్ప—వెళ్ళినపని తీఱినతరువాత నే నక్కడ నిలువవలసిన యావశ్యకము లేకపోయినందున తిరిగి వెంటనే వచ్చినాను. నేను వెళ్ళినతరువాత నిక్కడ విశేషము లేమి? కళానిధికిని నీకును నడుచుచున్న వ్యవహార మెట్లున్నది?

విక్రి—పూర్వము వలెనే యున్నది. మా కలహాటనము మొదలుకొని నే నామెను మరల జూడనే లేను. అయినను నే నామె యొద్దనుండి సందేశము వచ్చునని ప్రతిక్షణమును ప్రతీక్షించు చున్నాను.

దర్ప—తత్క్షణమే నీతో లేచిరావలసిన దని బోధించియామె నేలయొప్పింపలేవు?

విక్రి—ఏమా? ఆమెపొత్తుతో మూడింట రెండుపాళ్ళు పోఁగొట్టనా? మిత్రుఁడా! నీ వీరంగతి మాఱిపోయినావు. గట్టిగా తలఁచుకొన్నయెడల నే నామె నీవఱకే లేవఁదీసికొని రాఁగలిగి యుందును.

దర్ప—నీ వూరక కాలమును వ్యర్థపుచ్చుచున్నావు. ఆమె దక్కుట నిశ్చయము గాని నీకు నమ్మక మున్న పక్షమున, నీనిజమైన వేషముతో నే పోయి యామె మేనత్తతో నీసంగతిని తెలుపుకొని యనుమతినిమిత్తము నీతండ్రి పేరసేయుని కేంద్రవాడు రాను!

విక్రి—మెల్లగా; మెల్లగా. విజయపాలవేషముతో నున్న నాతో లేచి వచ్చునని నాకు దృఢనిశ్చయ మున్నను; గొప్పసంస్థానమునకు నేను కర్తను గాఁగలనని తెలిసికొన్నప్పుడు మేనత్తయంగీకారముతో సరియైన వివాహమహోత్సవములతో కళావతి నన్ను భర్తనుగా వరించునన్న నిశ్చయము మాత్రము నా కేవిధముచేతను లేదు. తొందర పడఁగూడదు. ఈపని కయి నే నామె మనస్సును క్రమముగా శిక్షితము చేయవలెను. ఇటువంటి సాహస కృత్యము నకుఁ జొచ్చి కార్యము చెడఁగొట్టుకొనుటకంటెముందుగా నే నామెను నాతోడిదే లోక మనుకొనునట్లుగాఁ జేయవలెను.— మంచిది. దర్పసారా! నేఁడు నీవు మాయింటికి భోజనమునకు వచ్చెదవా?

దర్ప—నేను రాలేను. నేఁడు విందులు కుడుచుటకు తగినంత యుత్సాహస్థితిలో నేను లేను.

విక్రి—నేను నిన్ను విడిచిపెట్టను. నీ వెంత కామాతురుఁడవయి యున్నను, పురుషగుణము మాత్రము విడిచిపెట్టఁ బోకు. ధైర్యము పురుషలక్షణము.

దర్ప—అది సత్యమే కాని నే నిప్పుడు విందు లారగించుటకు తగినస్థితిలో లే నని నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను.

విక్రి—నీవలె నేనుమాత్రము కాముకుఁడను గానా? మదన వికారము నాకుమాత్రము తల కెక్కి నాచేత సాహసకార్యములు చేయించుచుండుట లేదా? అయినను పనికిమాలిన యాఁడుదానివలె నే నెక్కడకుఁ బోయినను నావెంట తేఁబోని యనుమానములను, భయములను, ఆశలను గొనిపోను నా?

దర్ప—నాకువలె నీహృదయము మంతయు తదేకధ్యానముతో నొక్కదానియందనే నిలిచియుండలేదు. నీ విప్పు డొక్కచోట పెద్ద

గాలము వేసినావు. అది తప్పిపోయిన పక్షమున వేఱొకచోట వేయుదువు. నీవలెఁ గాక నా బ్రతుకంతయు ప్రాణాధికమైన యొక్కపదార్థముమీఁదనే నిలిచి యున్నది. అది జాఱిపోయిన పక్షమున నేను సర్వవిధములఁ జెడిపోవుదును.

విక్ర—ఛీ! ఊరకుండు. ఇట్టిభయమును పెట్టుకొనుటకు నీ కిప్పుడు క్రొత్తగా నేమి హేతువులు వచ్చినవి?

దర్ప—ఏమిహేతువు లున్న వని యడుగుచున్నావా? నా భయమునకు లక్ష హేతువు లున్నవి. ఆమె యుత్సాహ మెట్లున్నదో, ఆరోగ్య మెట్లున్నదో, ప్రాణ మెట్లున్నదో, అని నేను భయపడు చున్నాను. హా! దైవమా! నా వియోగతాపమును, నా సుఖాగమనకాంక్షయు, ఆమె మృదుహృదయము నెంత నొప్పించుచున్నవో కదా! ఆమె యారోగ్యమును గూర్చి ప్రతిక్షణమును నాచిత్తము తత్తరిల్లుచున్నది. ఆమెది నిరుపమాన కోమల సుకుమార శరీరము. రెండు చినుకులు పడినను, కొంచెము చలిగాలి వీచినను, శైత్యమామె మృదులాంగములను నొగిలింపవచ్చును. మధ్యాహ్న తీక్ష్ణాతపతాపమును సాయంసమయ శీతవాత ప్రకోపమునుగూడ నా ప్రాణములకు ప్రాణమైన యామె ప్రాణముపాలిటి మృత్యుదేవతలు కావచ్చును. తుల్యానురాగముగల కామునీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాసియున్నప్పుడు మలయమారుతము నందును వెన్నెల బయళ్లయందును లీలోద్యానముల యందును దేనియందువారి మనస్సులకు భయహేతువు తోచకుండును.

విక్ర—నీవుచెప్పినది సత్యమే కావచ్చును. కానిమ్ము. చారుమతి మనోల్లాసముతో సుఖముగా నున్న దని నీహృదయమునకు దృఢవిశ్వాసము కలిగినపక్షమున, నీమనస్సు సంతుష్టి పొందునా?

దర్ప—నస్సందేహముగా నపరిమితానందము పొందును. ఆమె క్షేమవార్త తెలియకయే నాయుల్ల మిప్పుడు తల్లడిల్లు చున్నది.

విక్ర—అంతే యయినయెడల నీమనస్సంతాపమును క్షణములో చల్లార్చెదను. నీప్రాణవల్లభ చారుమతి సంపూర్ణారోగ్యదశ యందున్నది. అంతేకాక యామె యీక్షణమునం దీపీతికాపురము లోనే సుఖురాలయి యున్నది.

దర్ప—ఓయీ! విక్రమసేనా! నన్నెగతాళి చేయకు.

విక్ర—ఎగతాళి కాదు. ఆమె యొకగంటకిందట మాతండ్రి గారితోఁగూడ నిజముగానే యీగ్రామమునకు వచ్చినది.

దర్ప—నిజముగానా?

విక్ర—నిన్ను మోసము చేయుటకు వీరసేనుఁడుగారు నీవెఱుఁగని క్రొత్తవారు కారుగదా? నీతోడు! నిజముగానే వచ్చినది.

దర్ప—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నీవు నాచెవుల కమృతము పోసినావు. ఇఁక లోకముమీఁద లోకము పడినను నామనస్సునకు విచారము లేదు.

[రాముఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! దామోదరవర్మగారు యిప్పుడేవచ్చి కింద వున్నారు.

విక్ర—ఈదామోదరవర్మ యిల్లు వీరసేనుఁడుగారి యింటికి మిక్కిలి సమీపము. నీవు విడిచివచ్చినప్పటినుండియు నీప్రాణేశ్వరి యెట్లున్నదో యితఁడు చెప్పఁగలఁడు. కొంచెముసేపు తాళు,— రామా! ఆయనను రమ్మను.

రాము—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁడు మీయింట చనువు గలిగి మెలఁగుచున్నాఁడా?

విక్ర—మిక్కిలి చనవరి యయి సదా మాయింటికిఁ బోవు చుండును. నీవిప్పుడే పోఁగూడదు. ఈతనిచర్య నీకిప్పుడు మహావినోదము గలిగించును.

దర్ప—మంచిది. అతనిని నేనును గొన్నిప్రశ్నలడిగెదను.

విక్ర—ఇతఁడు నాకు ప్రతిపక్షనాయకుఁడునుమా! అనఁగా నాఅపరావతారుఁ డయిన విజయపాలుని కన్నమాట. తనమిత్రుఁ డయినవిక్రమసేనుఁ డెప్పుడయినఁ గళావతినిజూచి యుండవచ్చు నన్న మాటనే యీతనిమనస్సునకు తట్టలేదు. తనశత్రు వయినవిజయ పాలుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషముతో తనప్రియురాలివిషయమయి కృషి చేయుచున్నాఁడని యీతఁడు నాతో మొఱ్ఱ పెట్టుకొనుచుండుట యెంతో నవ్వులాటగా—

దర్ప—చాలు. ఊరకుండు. అతఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[దామోదరవర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దామో—ఓహో! నాప్రాణమిత్రుఁడా? విక్రమసేనా! సుఖముగా నున్నావా? నేనింతకుముందే యిక్కడకు వచ్చినాను. మహావేగముగా వచ్చినాను. బెత్తములు గుఱ్ఱములపీపులమీఁదవిఱిగి పోయినవి. క్రోవపొడుగునను దుమ్ము మేఘములవలె లేచినది.

విక్ర—అవునవును. నీవామేఘములలో మెఱుపులాగునవచ్చి నావు. నిన్నింత వేగముగానిక్కడ కాకర్షించిన యయఃకాంత మేదో నే నెఱుఁగుదును. నీ వీదర్పసారుని నెఱుఁగుదువా? దర్పసారా! ఇతఁడు దామోదరవర్మసుమా!

దామో—మీదర్శనలాభముకలిగినందున నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. మీరునన్ను మీస్నేహితునిగా నంగీకరింపవలెను. విక్రమసేనా! ఈదర్పసారుఁడుగారివృత్తాంతము కొంచెము చెప్పెదవా?

విక్ర—ఇతఁడు మనచారుమతి హృదయేశ్వరుఁడు.

దామో—అలాగా? చారుమతియు నీతండ్రియు నాకంటె రెండడుగులు ముందుగా నీగ్రామమునకు వచ్చినారు. ఓదర్పసారా! నీవదృష్టవంతుఁడవు.

దర్ప—చారుమతిని నేనింకను చూడలేదు. ఆమె క్షేమముగా నున్నదిగదా?

దామో—కావలసినంత క్షేమముగా నున్నది. ఆమెముఖవర్చస్సిప్పటికంటె తేటగా మఱి యెప్పుడు నుండలేదు.

దర్ప—ఈమధ్య నామె దేహ మేమో కొంచె మస్వస్థముగా నున్నదని విన్నానే.

దామో—ఎవ్వరు చెప్పినారోగాని మీరువిన్న దబద్ధము. మీమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుటకై యూరకే చెప్పి యుందురు. ఆమె యస్వస్థత యన్నమాటయే యెఱుఁగదు.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? ఆమెమనస్సు నాదానికంటె దృఢ మయినది. నేనిక్కడ నేమియు తోఁచక యస్వస్థముగా నుండఁగా నామె యక్కడ నెంత స్వస్థముగానున్నదో విన్నావా?

విక్ర—నీప్రియురా లారోగ్యము కలిగి యున్నదని నీకు వ్యసనముగా నున్నదా యేమి?

దర్ప—కాదు కాదు. నాయభిప్రాయమును నీవు గ్రహించలేదు. ప్రాణవల్లభు లెడఁబాసి యున్నప్పుడు ప్రియురాండ్రు మనస్సులోఁ గొంచె మస్వస్థముగా నుండుట యసహజము కాదుగదా! ఆమెయంత యారోగ్యముగలదై సంతోషముగా నుండుట యనురాగవిశేషమునకుఁ గొంచెములోప మగునో కాదో నీవే చెప్పు.

విక్ర—నీ పూర లేనప్పుడు రోగపడకుండుట యామెది గొప్ప తప్పిదమే!

దామో—చక్కగా చెప్పినావు.

దర్ప—చారుమతి యుల్లాసముగా నున్నదని మీరు చెప్పినారుగదా? ఆమె నిర్విచారముగా నవ్వుచు త్రుళ్ళుచుఁగూడ నుండి యుండును. ఉన్నదా?

దామో—ఆమె యెప్పుడును నవ్వులాట మాటలు చెప్పి యందఱకును వేడుక కలిగించుచుండును. పదిమందిలో సంభాషణ కెల్ల నామెయే ప్రాణముగా నుండుచు వచ్చెను.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? నవ్వులాటమాటలట! చారుమతియే సంభాషణకెల్ల ప్రాణమట! నే నూర లేనప్పు డట! వేడుక లట!

విక్ర—అయినదా? నీమాట లసందర్భములుగా నున్నవి. ఇంతకుముందు నీవు చారుమతి వ్యసనముగా నుండినదేమో యని విచారపడినావు. ఇప్పుడు వ్యసనముగా నుండకపోయిన దని విచారపడుచున్నావు.

దర్ప—విక్రమసేనా! పదిమందిలో సంభాషణకు నేనెన్నడయిన ప్రాణముగా నున్నానా?

విక్ర—లేదు. ఎప్పుడును నుండలేదు.

దర్ప—నేనెవ్వరికైన వేడుకను కలిగించినానా?

విక్ర—లేదు. అట్టిపాపము నీవెప్పుడును కట్టుకో లేదు.

దర్ప—నీ వెఱిఁగినంతవఱకు నే నెన్నఁడయిన నొక్క నవ్వులాటమాట యయినఁ బలికినానా?

విక్ర—లేనిమాట చెప్పరాదు. నీ వెప్పుడును జడునివలె మొగము ముడుచుకొని యుండెడువాఁడవు గాని యొకప్పుడును నవ్వు వచ్చెడిమాట యొక్కటి యైనను పలికి యుండలేదని నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలను.

దామో—ఈయన యిట్లు మాటాడుచున్నాఁ డేమి?

విక్ర—మఱేమియు లేదు. చారుమతి సుఖముగా నున్నదని విని తన తృప్తిని తెలుపుచున్నాఁడు. అంతే.—అవునా? దర్పసారా!

దర్ప—అవును. ఆమె సుఖవార్త విని నేను సంతోషించుచున్నాను. అవు నవును, ఆమె యెప్పుడును సుఖస్వభావురాలు.

దామో—ఆమాట నిజమే. ఆమె యేడుపుమొగ మెప్పుడును బెట్టదు. బహుకళలయందామె సమర్థురాలు. ఆమె కంఠస్వరము మృదువై యత్యంత మధురమయినది. ఆమెవీణమీఁద మోళ్ళు చిగుర్చునట్లుగాను రాళ్లు కరఁగునట్లుగాను పాడఁగలదు. ఆమె మొన్న త్రిపురసుందరమ్మగారి యింటివద్ద కర్ణసాధనముగా వీణవాయించి పాడునప్పటికి విన్నవా రందఱును చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టులైపోయినారు.

దర్ప—విక్రమసేనా! దీని కేమిచెప్పెదవు? ఆమె తనపాటలేమో వినోదములేమో కాని నాపేరైననుతలపెట్టినట్టు కానరాదు.

విక్ర—ఓయీ! సంగీతము కామోద్దీపకము కాదా?

దర్ప—అయి యుండవచ్చును — అయ్యో! — పాడుపేరు మఱచిపోయినాను. ఈయన పే రేమి?—అప్పుడు చారుమతి పాడిన పాటలేవో మీరు చెప్పఁగలరా?

దా. మో—నేను చెప్పలేను.

దర్ప—అవియేవో శృంగారగీతము లయి యుండును. ఆమె "నేతాళలేనే" అన్న పదము పాడినదేమో స్మరణకు తెచ్చుకొండి.

దామో—ఆపదము పాడలేదు.

దర్ప—"ఓశుకములారా! పికములారా!"—ఇది పాడిన దేమో! (అని పాడుచున్నాడు)

దామో—ఇటువంటి వేవియు పాడలేదు. ఆమె పాడిన పాటలలో నా కిప్పు డొక్కటిమక్క జ్ఞప్తికి వచ్చినది. "ఓ మనసా! నన్నేల బాధించెదవే"—అని పాడినది.

దర్ప—నేను వట్టి బుద్ధిహీనుడను. అటువంటి వేడుక కత్తెను నమ్మి సుఖపడఁ గోరుచుండుటచేత నేను నిస్సందేహముగా బుద్ధిహీనుడనే. పొరుగువారి వినోదము కొఱ కింటింటికిఁ బోయి పెండ్లి పేరంటాలివలె పాటలు పాడుటనుగూర్చి యిప్పుడు నీ వేమి సమాధానము చెప్పఁగలవు?

విక్ర—నీప్రాణవల్లభవలె నాప్రియురాలంత సంతోషముతో పాటలు పాడుచుండిన పక్షమున నేను పరమానందభరితుఁడనై యుందును.

దర్ప—ఆమె సంతోషముగా నుండి పోయిన దని నాకు విచారము లేదు. ఆవిషయమయి నాకును సంతోషముగా నేయున్నది. ఆమె విచారముగా నుండవలెనని కాని వ్యాధిగ్రస్తురాలు కావలె నని కాని నాకోరిక కాదు. అయినను నాయందనురాగము గల చిన్నది నా విరహదశలో నటువంటి మంచిపాట పాడక, కొంచె మనారోగ్యముగా నుండి, పరిమిత మయిన సంతోషమును పొంది యుండవలసినది. అటువంటిపాట పాడిన చిన్నది కొంచె మభినయము కూడ పట్టియుండక మానదు. అందుకు సందేహము లేదు.

దామో—ఏమి? ఈతఁడు నభినయమునుగూర్చి యేమో యడుగుచున్నట్టున్నాఁడు!

విక్రి—మనమిప్పుడు చెప్పుకొనుచున్న చిన్నదిపాటమాత్రమే కాక యభినయముకూడ పట్టిన దనుచున్నాఁడు.

దామో—చారుమతి మొన్న పాడినప్పుడు పట్టినయభినయము ముద్దులుమూటకట్టిన ట్టున్నది.

దర్ప—హాదైవమా! నే ననుకొన్నట్లే జరిగినది! విక్రమసేనా! నీతో నే నన్నానా? నేనన్నయక్షరము లన్నియు నయినవి. అభినయమా? ఎంతపని! ఆమె వర్తన మంతయు నాదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగానున్నది. నేను రేయింబగళ్ళు స్వప్నముగాను, చిరాకుగాను, వ్యసనముగాను ఉన్నాను. ఆచిన్నది స్వస్థముగాను, ఉల్లాసముగాను, నిర్విచారముగాను, ఉన్నది. ఆమె మాటలును పాటలును నాకు తల కంటగించు చున్నవి.

విక్ర—ఓదర్పసారా! నీయవివేకమును వెల్లడిపఱుచుకోకు. పదుమందిమిత్రులుచేరి వినోదముకొఱకు ఒకపాట పాడుచున్నప్పుడు, వారిని సంతోషపెట్టుట కయి యొకపాట పాడినమాత్రమున తప్పేమున్నది?

దర్ప—మంచిది. నేనింక నోరు విప్పను. మనసువచ్చినన్ని పాటలు పాడి యామె యితరులను సంతోషపెట్టనిమ్ము. –దామోదరా! ఏమి? నీవు చారుమతిపాటలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచున్నావే!

దామో—హృదయరంజకముగా నుండుటచేత నాకాపాట నా కెంతయైనను మెచ్చుకోఁదగియే యున్నది. ఆచిన్నదాని నేత్రాభినయ మన్నిటిలోను—

దర్ప—నేత్రాభినయము నీమనసువచ్చినట్లున్నది కాఁబోలును! ఓయీ! విక్రమసేనా! ఈమాట కేమియుఁ జెప్పవేమి? చేతనైన పక్షమున దీనికి సమాధానము చెప్పు నేత్రాభినయ మట! ఇప్పు డెవరిదో తప్పిదము తేటపడినదా? దీనికిని నేను సహించి యుందును గాని—అక్కడ ననేకులుఁ పడుచువాం డ్రుండి యుందురు.

విక్ర—అనేకులు నీతాతముత్తాలంత యీడుగల పడుచు వాండ్రు—

దర్ప—అనేకులతోఁ బనిలేదు. దుష్టుఁ డైనపడుచువాఁ డొక్కఁడున్నఁజాలును. వాఁడే యెంతహానినైనను జేయఁజాలును. ఇఁక నేనిక్కడ నుండలేను—నామనసు దడదడ లాడుచున్నది. నా గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి.—నాస్థితి యీమహానుభావున కప్పుడే పాడకట్టినది. నేను పోయెదను. (అని లేచుచున్నాఁడు)

విక్ర—దర్పసారా! నీవు కొంచెముసేపు తాళినీకీశుభవార్త చెప్పినందుకు దామోదరవర్మకు వందనములు చేసి మరి పో.

దర్ప—అతని శుభవార్త తీసికొనిపోయి తగులబెట్టు మను. (అని వెడలిపోవు చున్నాఁడు.)

విక్ర—అహహహహా! పాపము! అయిదునిమిషములక్రిందట దర్పసారుఁ డెంతో సంతోషముగా నున్నాఁడు.

దామో—తనప్రియురాలిని నేను పొగడినందున కాతనికి కోపము రాలేదుగదా ?

విక్ర—నీమీఁద కొంచె మనుమాన పడ్డాఁడు. అంతే.

దామో—అనుమానమా! అహాహాహా! నామీఁదనా? నీవు నన్ను వేళాకోళము చేయుచున్నావు.

విక్ర — అతఁ డనుమానపడుటకు సందేహమేమి? నీవాక్చాతుర్యమును శరీరసౌందర్యమును యౌవనవతు లయినవనితలచిత్తముల నుఱ్ఱూఁత లూఁచక మానవు.

దామో — ఆహాహాహా! నీవు పరియాచక మాడుచున్నావు. ఆహాహాహా! చిత్తముల నుఱ్ఱూఁతలూఁచుటా? ఇప్పుడు నాశరీరము నాసొత్తు కాదు. దాని నీవఱకే నాప్రాణేశ్వరి యైనకళావతి దక్కించుకొని తనసొత్తు చేసికొన్నది. పరమఛాందసుఁ డయినమాతండ్రిగారి భయమువల్ల వరాగ్రామములో నేను మీసములు గొఱిగించుచు వచ్చుటచేత నామొగ మప్పుడు కొంచెము మందము తక్కువగాఁ గనఁబడుచు వచ్చెనుగాని యిప్పుడిక్కడ నిర్భయముగా మీసములు పెంచి సంపంగినూనె రాయుటచేత నాముఖమున కెంతయందమైనను వచ్చినది.

విక్ర — ఆలాగునా?

దామో — మఱేమనుకొన్నావు? సంపంగినూనెమూలమున నామెదిగీమెదుగనిమీసము లిప్పుడు నిగనిగ లాడుచున్నవి. కని పెట్టినావా?

విక్ర — ఓహో! యువతులు వలచి పయినిబడునట్లుగా నీ విప్పుడు నీరూపమునకు మెఱుఁగు పెట్టుచున్నావు. తెలిసినది.

దామో — ఈ క్రొత్తమీసములతో నాముఖమున కిప్పుడు క్రొత్తపౌరుషముకూడ వచ్చినది ఆవిజయపాలుఁడుగాఁ డిప్పు డొక్కసారి నాకంటఁ బడెనా, నామీసములతోడు! నాపౌరుష మతనికిఁ దేట ః దునట్లు చేయుదును.

విక్ర — నీవి యిప్పుడుపౌరుషముగల మాటలవలెనే యున్నవి. అవునుగాని, దామోదరవర్మా! నీ వీక్రొత్తరయి లెప్పుడు నేర్చుకొన్నావు?

దామో—ఆహాహాహా! నీవది కనిపెట్టినావా? ప్రాఁతయొ ట్లిప్పుడు బొత్తిగా పాటి తప్పిపోయినవి. దైవముతోఁడని, గురువుతోఁడని, ఎల్లవారును కల్లయొట్లు పెట్టుకొనుటచేత వాని గౌరవముపోయినం దని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు మొన్న నాతో ననుటచేత నాయొట్లకు గౌరవము కలుగుటకయి మాసములతోఁడని యొట్లు పెట్టుకొన్నాను. ఇది బాగున్నదా?

విక్ర—దివ్యముగా నున్నది. ఈ క్రొత్తయొట్లతో నిఁక లోక ములోని ప్రాఁతయొట్లన్నియు పడిపోవుటకు సందేహ ముండదు.

దామో—కాలమహిమచేత నట్లైనను కావచ్చును. కాల వశముచేత పురాతనాచారములకు గౌరవముతగ్గి నూతనాచారములకు గౌరవము హెచ్చుట స్వభావము. శీఘ్రకాలములోనే యిఁక "దైవముతోఁడు" మొదలయినవాని కాలము పోవచ్చును.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాము—అయ్యా! వక పెద్దమనిషి తనకోసం వచ్చి కింద నిలుచున్నారు. ఆయనను పయికి రమ్మనవచ్చునా?

విక్ర—అనవచ్చును,

దామో—యిఁక నేను పోవలెను.

విక్ర—అక్కఱలేదు. ఉండు—రామా! ఆ వచ్చినవా రెవరు?

రాము—మీతండ్రిగారు.

విక్ర—ఓరిగాడిదా! ఆయనను వెంటనే యెంచుకు పయికి రమ్మన్నావు కావు?

రాము—ఇప్పు డంటాను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు)

దామో—నీవు మీతండ్రిగారితో మాటాడవలెను

కాంబోలును. నాకు సుభద్రమ్మగారి వద్దనుండి మాయింటికి వర్తమానము రావలసియున్నది. నా మిత్రుఁడైన పురుషోత్తమదేవుఁడుగారిని మాయింటికి రావలసినదని నేను చీటికూడ వ్రాసివచ్చినాను. విక్రమసేనా! ఇప్పటికి నాకు సెలవిమ్ము. మనము సాయంకాలము మరలఁ గలిసికొందము. అప్పుడు నీవు కళావతియొక్క సుఖవార్తను విని సంతోషింతువు గాని లే.

విక్ర—అందుకు సందేహపడకు. నేను మనఃపూర్తిగా సంతోషించెదను.

దామో—సెలవు. (అని పోవుచున్నాఁడు)

విక్ర—(తనలో) ఈయన యిప్పుడు కోడునకేదో పెద్ద యుపన్యాసము చదువుటకు వచ్చినారు. నేనిక్కడ కేందునిమిత్తము వచ్చినానో యీయనకుఁ దెలియకుండిన బాగుండును. ఈయన వాయువునొప్పులచేత స్వగ్రామమును విడిచి రాలేకుండిన యెడల నేను పరమానందమును బొంది యుందును.

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విక్ర—తమరి నిక్కడ చూడఁగలుగుటచేత నాకెంతో సంతోషముగా నున్నది. మీరిప్పు డారోగ్యదశయందున్నట్లే కనఁబడుచున్నారు. తమ రిక్కడకు హఠాత్తుగా వచ్చినట్లు విన్నప్పుడు మీ దేహస్థితి యెట్లున్నదో యని నాకు భయము కలిగినది.

వీర—నీ మొగము చూడఁగా నీవు భయపడినట్లే తోఁచుచున్నది. నీవిక్కడకు పనిమీఁద వచ్చినావా?

విక్ర—పనిమీఁదనే వచ్చినాను.

వీర—విక్రమా! నీ విక్కడ నుందువని నేనెంతమాత్రమును తలఁచలేదు...

ముగా నున్నది. ఒకచిన్న పనియుండి యిక్కడకు రమ్మని నీకు వ్రాయవలె ననుకొన్నాను. నేనంతకంతకు పెద్దవాఁడ నగుచున్నాను; నా కవయవపటుత్వము తగ్గుచున్నది; కాఁబట్టి నేనిఁక చిరకాలము నిన్ను బాధపెట్టుచు బ్రతుకను.

విక్ర—మీవంటిపెద్దలు పైనుండి యాజ్ఞ పెట్టుచుండుటయే సదా నావంటిచిన్నవాండ్రకు క్షేమకరము. అయినను మీరిప్పుడు మంచియారోగ్యదశలో నున్నట్టే కనఁబడు చున్నారు. మీరెప్పుడు నింతకంటె నెక్కువ దృఢముగానుండలేదు. ఎల్లకాలము మీరీప్రకారముగా నుండవలె ననియే నేను దేవుని ప్రార్థించుచున్నాను.

వీర—దేవుఁడు నీప్రార్థన ఫలింపఁజేయవచ్చును. అట్లయిన పక్షమున నీయభీష్టప్రకారముగా నేను దార్ఢ్యముతో చిరకాలము జీవించి నిన్ను బాధించుచునే యుండెదనులే. నీకు జీతము తక్కువ, నీజీతమును నేను పంపెడుసొమ్మును నీయిష్టమువచ్చినట్లు వ్యయము చేసికొనుటకు చాలవని నే నెఱుఁగుదును.

విక్ర—మీకు నాయందుఁగల దయాతిశయమునకు సంతోషించుచున్నాను.

వీర—నేను బ్రతికియుండఁగానే లోకములో నీవు గొప్పవాఁడవు కాగా చూడవలెననినాకోరిక. కాఁబట్టి తగినస్థితియిచ్చి వెంటనే నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయవలెనని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

విక్ర—మీకృపాతిశయముచేత నాదేహము పరవశ మగుచున్నది. మీరిప్పుడు చూపఁదలఁచుకొన్న పుత్రవాత్సల్యమువలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞత నాహృదయములో చిరకాలమునుండి నిండియున్న పితృభక్తిని ద్విగుణము చేయుచున్నది.

వీర—నీపితృభక్తికి నాకు సంతోషమయినది. కొన్నివారము లలోనే మనసంస్థానమునకు నిన్ను పెద్దనుగాఁ జేయఁబోవుచున్నాను.

విక్ర—నాకృతజ్ఞత నిప్పుడు మాటలతోఁ జెప్పుట శక్యము కాదు. ముందు మీరంతయు నావర్తనచేతనే చిత్తగించెదరు. నా యుద్యోగము మానివేయవలసినదని మీరు చెప్పరని తలఁచెదను.

వీర—అది నీభార్యయిష్టము.

విక్ర—నాభార్యా!

వీర—ఉద్యోగము మానివేయుట నీయిష్టము నీ భార్య యిష్టము. మీరిద్దఱు నాలోచించుకొని మీ యిష్టమువచ్చినట్లు చేయువచ్చును.

విక్ర—నాభార్యా! మీ రిప్పు డన్నమాట భార్యయని కాదుగదా?

వీర—అదే. నీభార్యయనియే నే నన్నాను. ఆవిషయమయి యీవఱకు నేను నీతోఁ జెప్పలేదు.

విక్ర—లేదు. ఒక్కమా టయినను జెప్పలేదు.

వీర—ఈవఱకుఁ జెప్పకపోయినను, ఇప్పుడు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నా నని నే నన్నమాట నాయర్థమదే. భార్య వచ్చుటయే నీకు భాగ్యము పట్టుట. భార్య వచ్చుటవలన నీస్వాతంత్ర్యమునకు భంగమురాదు.

విక్ర—అయ్యా! అయ్యా! మీమాటవలన నాకు మతిభ్రమ కలుగుచున్నది.

వీర—ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! నీకు వెఱ్ఱియెత్తుచున్నదా యేమి? ఇంతకుముందు నీవు కృతజ్ఞతయంతయు నీయందే మూర్తీభవించి నట్లు మాటాడినావే.

విక్ర — నే నట్లే మాటాడినాను. మీరీవఱకు స్వాతంత్ర్య మనియు భాగ్య మనియు సెలవిచ్చినారు గాని భాగ్యమునుగూర్చి యొక్క-మాటయైనను జెప్పలేదు.

వీర — భార్యయని చెప్పుటచేత నిప్పుడు నీభాగ్యమున కేమి నష్టము వచ్చినది? నీకు భాగ్యము వచ్చినప్పుడు గాని కాధారమయిన జీవధన మెట్లు రాకుండును?

విక్రి — నాసౌఖ్యమునకు భంగము వచ్చెడుపక్షమున. నే నట్టి భాగ్యమునైనను తృణప్రాయముగా నిరాకరించవలసినదే. నన్ను ధన్యునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్న యాచిన్నది యెవరు?

వీర — ఆచిన్నది యెవరో నీ కేమిటికి? ఆచిన్నది యెవరైనను నీ వా కన్నెను వరించి వెంటనే వివాహ మాడెద నన్నమాట మాత్రము నాతో చెప్పు.

విక్రి — నే నెఱుఁగని కాంతను కామించి వరింపుమని చెప్పుట మీకు ధర్మము కాదు.

వీర — నీ వెఱుఁగని కాంతను వరింప నని నిరాకరించుట నీ కంతకుమునుపే ధర్మము కాదు.

విక్ర — అట్లయినపక్షమున మీతో నేనొక్క సంగతి మనవి చేయవలెను. ఈవఱకే నామనస్సు వేఱొక కన్యమీఁద తగిలి యున్నది. నాపాలిటి యా భాగ్యదేవతను చేపట్టుటకు నాహృదయము కృతనిశ్చయ మయినది.

వీర — ఆనిశ్చయమును మానుకొనుట కేదో సాకు కల్పించుమని నీ హృదయమునకు బోధించు, నీహృదయము మొట్టమొదట కొంత ఖేదపడవచ్చును గాని తరువాత ననివార్య మయిన యాజ్ఞ చేత నామె సేవను వదలుకో వలసినదై సమాధాన పడును. —

విక్ర—నే నామెతో నెన్నోశపథములు చేసినాను.

వీర—నీ శపథములకు మాఱుగా నీ భాగ్యదేవతయు నీకంటె నెక్కువశపథములు చేసియుండును గాన, నీ కందువలన వచ్చెడు నష్టము లేదు. కామాతురులు చేసెడు శపథము లెప్పుడును చెల్లింపఁ దగినవి కావు, కాఁబట్టి నీశపథము లామెశపథములలో చెల్లు పెట్టుకొమ్మను.

విక్ర—నే నొక్క విన్నపము చేసెదను. మీరు కోపపడక క్షమించవలెను. ఈయొక్క విషయములో మాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—విక్రమా! ఇంతవఱకును నీమాటలు శాంతివహించి విన్నాను. ఇఁక నేను శాంతత వహింపఁజాలను. నామాట కెదు రాడనంతవఱకును నేను శాంతమూర్తిని. నామాట కెదురుచెప్పిన తరువాత నాకు శాంతియు గింతియు నుండదు. నిష్కారణముగా నాకు కోపము తెప్పించఁబోకు.

విక్రి—అయ్యా! ఈవిషయములోమాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—పో! నాబొందిలో ప్రాణముండఁగా నిన్నిఁక 'విక్రమా' అని పిలిచినపక్షమున, నన్ని పేరునఁ బిలువఁబోకు.

విక్ర—నామనవి చిత్తగింపవలెను.

వీర—ఇఁక నీ మాట వినను. నీనోటినుండివచ్చిన యక్షర మొక్కటి వినను. నేను చెప్పినదాని కొప్పుకొన్నపక్షమున, తల యూఁచు. లేనిపక్షమున—

విక్ర—మొగమైనను చూడకమునుపే నేను దేనినో కురూపిని గట్టుకొనుట కొప్పుకోనా?

వీర—నోరుమూసికో. పెండ్లికూఁతురు నామనస్సువచ్చినంత కురూపిణిగా నుండనీ. ఆ చిన్నదానికి రెండుభుజములు మీఁదను రెండు కంతులున్నవనుకో; గడకఱ్ఱలాగున పొడుగుగా నున్ననుకో; కుడికంటిలో కుంకుడుకాయంత కాయ యున్నదనుకో; గడ్డమును మీసములును గలిగి ముడుతలుపడ్డ ముసలిచర్మము కలదనుకో. ఇన్ని యవలక్షణము లున్నను నేను వరింపుమన్న చిన్నదానిని నీవు రాత్రిందివములు బట్టువలె పొగడుచు పద్యములుచెప్పి సౌందర్యవర్ణనము చేయవలసినదే.

విక్ర—కుమారుని విషయమై యిట్లు నిర్బంధపెట్టుట తండ్రికి ధర్మముకాదు.

వీర—ఓరిగాడిదా! నీయధికప్రసంగము చాలించు. ఊరక ప్రేలకు.

విక్ర—జన్మమెత్తిన తరువాత నాకింతదుఃఖ మెప్పుడును కలుగలేదు.

వీర—అబద్ధ మాడుచున్నావు, నిజముగా నీమనస్సులో నీవు సంతోషించుచునే యున్నావు. నేను కొంచె మావలికిఁ బోఁగానే నన్ను చూచి పండ్లికిలించి తప్పక నవ్వెదవు. నే నెఱుఁగుదును.

విక్ర—పెద్దలయెడల నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో నే నెఱుఁగుదును.

వీర—ఆగ్రహపడఁబోకు. కొంచెము శాంతిపడు. నీకోపము గీపము నావద్ద పనికిరాదు.

విక్ర—కోపము లేదు. నాజన్మమధ్యమున నిజముగా నేనింత శాంతత నెప్పుడును వహించి యుండలేదు.

వీర—ఇదె శుద్ధాబద్ధము. నీమనస్సులో నీకిప్పుడు కావలసి నంతకోప మున్నది. ఆకోపము నాముందు సాగదు.

విక్ర—దయచేసి నామనవి చిత్తగించవలెను—

వీర—నీమనస్సులో నున్నదంతయు వెడలఁగ్రక్కవలె నను కొనుచున్నావేమి? నావలె కొంచెము సేపు శాంతుఁడవయి యుండ లేవా? కోపమువలన కార్యమేమియు లేదు. ఓరిగాడిదా! ఓరి చండాలుఁడా! కోపమువలన మేలు కలుగునురా? ఓరిమూర్ఖుఁడా! ఓరినిర్భాగ్యుఁడా! ముగ్ధునివలె మానముపూని నీకోపము వెల్లడించు కొనుచున్నావు. నాకు కోపము తెప్పింపఁబోకు. నాశాంతస్వభావ మును జూచి నీవు నిర్భయముగా చెలరేఁగుచున్నావు. నాపరమ శాంతత నీకు లోకువయినది. ఇటువంటిచర్యలవలన పరమశాంతుఁ డయినమహర్షికి సహితము కోపము రాకమానదు. నామాట విను. ఆలోచించుకొనుటకు నీకాఱుగంటలకాలము గడువిచ్చినాను. ఈ గడుపులోపల నీవు బుద్ధితెచ్చుకొని మాఱుమాటాడక నేను చెప్పిన దానికెల్ల నొప్పుకొన్నపక్షమున, నేను నిన్ను క్షమించవచ్చును. తొందరపడఁబోకు. నామాటకు సమాధానపడనిపక్షమున, ఇఁక నీవు నాయింట నడుగుపెట్టఁగూడదు. నేను ముందెప్పుడును నీమొగము చూడను. నీపని తీయించివేసెదను. నీకు చిల్లిగవ్వలేకుండ నాసా త్రితరులకు వ్రాసి యిచ్చెదను. నిన్నీభూమిమీఁద నిలువనియ్యను. నిన్ను సుఖముగా బ్రతుకనిచ్చినయెడల నాపేరు మాఱుపేరు పెట్టు.

(అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—ఈయన దొడ్డతండ్రి; పరమశాంతుఁడు. నాయనా! న న్నింతటితో విడిచిపెట్టినందుకు నీకు పదివేలనమస్కారములు. పెండ్లివిషయములో కొడుకునకు బుద్ధిచెప్పుట చక్కగానే యున్నది.

ఎవతెనో పెద్దదానిని ధనవంతురాలిని నా కీయన కట్టిపెట్టఁదలఁచు కొన్నాఁడు. ఈయనమాత్రము చిన్నతనములో నితరవిచారములు మాని యత్యంతానురాగము చేత తనమనసు వచ్చినకన్యనే భార్యనుగా కోరి తెచ్చుకొన్నాఁడు! అట్టివాఁడు కన్నకొడుకువిషయములో నన్యథా తలఁచుట వింతగా నున్నది.

[రాముఁడు మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! అయ్యా! మీతండ్రిగారు మహాకోపముతో వెళ్ళిపోతూవున్నారు. నోట్లోయేమిటో గొణుక్కుంటూ దబదబ మెట్లు దిగి నేను దోవలో అడ్డం వుండేటప్పటికి నానెత్తిమీఁద వక్క చరుపు చరిచి కావలిస్తే నీయజమానుడితో చెప్పుకోపొమ్మని. నన్ను తోసుకొని వెళ్ళిపోయినారు. నేనే మీస్థితిలోవుండి నాతండ్రే నామీఁద యిలా కోపపడ్డపక్షానికి, నేనతణ్ని తక్షణం తరిమి వేస్తును.

విక్ర—ఈ ప్రాఁగుబోతుప్రసంగముచాలించి నోరుమూసికో. నీవిందుకే వచ్చినావా? మఱి యేదైనపనిమీఁద వచ్చినావా? నా యెదుటనుండి లేచిపో. (అని గెంటి లోపలికిఁ బోవుచున్నాఁడు.)

రాము—సరిసరి! ఇది మరీబాగా వున్నది. ఈయనగారు తన కోపం తండ్రిమీఁద చూపించడానికి చేతఁగాక లోకువయినవాణ్ని నామీఁద చూపిస్తూవున్నారు. వకరు కోపం తెప్పించినప్పుడు ఆకోపం మరివకరిమీఁద చూపడం న్యాయం కాదు. అలా చెయ్యడంచేత—

[ఒకభటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భటు—రామా! రామా! నీయజమానుఁడు నిన్ను పిలుస్తూవున్నాఁడు.

రాము—ఓరిగాడిదా! అలా అరుస్తావేమి? మెల్లిగాపిలిస్తే

నాకు వినబడ దనుకున్నావా యేమిటి? ఇది నీ నీచస్వభావం తెలియ చేస్తున్నది. వట్టినీచ—

భటు—వేగిరం. వేగిరం.

రాము—వేగిర మేమిటి! ఓరిగాడిదా! నీవుకూడా నన్నాజ్ఞాపించడ మేనా? ఓపొగరుమోతు ముండి—(అని భటుని గొట్టుచు వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

---

౩. రంగము—ఉత్తగపువీధి.

[మంథర ప్రవేశించు చున్నది.]

మంథ—సరి! నాయజమానురాలి కిప్పుడు విక్రమసేనుఁడని మరివకవరుఁడుకూడా వచ్చినాఁడు. సొమ్ము నా చేతిలో పడితే నేగానివట్టి పొడిమాటలతో నే నతనికి వుత్తరాలను జేర వెయ్యను. పాపము! మాదామోదరవర్మకు తిలోదకాలు చెప్పి సాగనంపినారు. విజయ పాలుఁడు యీవూళ్ళోనే వున్నాఁడని చెప్పి. అతనికి నేను చెయ్య వలసినఆఖరుపని చేసివేసినాను. తాను రాధాదేవి అని భ్రమపడుతూ వున్నతనప్రియురాలివద్దనుంచి వచ్చేవుత్తరాలు పుచ్చుకోవడానికి పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు సరిగా వేళకు యిక్కడ వుండకుండా వుండేవారు కారు. తనప్రియురాలు చిన్నావిడె గాదు పెద్దావిడే అనీ, ఆవిడెకు నలభయియేళ్ళువుంటవనీ తెలియచెప్పివేస్తే నాకు వచ్చేలాభం పోతుం దని నేను యెరిగినదాన్ని అయినా, యిలా పెద్దమనిషిని మోసం చేస్తూ వుండడంచేత నామనస్సు నన్ను బాధిస్తూ వున్నది.

[పురుషోత్తమ దేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—ఓదూతీ! నాప్రాణములు నిలిపెడు దేవదూతిక యింకను రాలే దేమని నీ నిమిత్తమే నే నెదురుచూచు చున్నాను. గడియసేపటినుండి నే నీవీధియొక్క దక్షిణపుకొన నున్నాను.

మంథ—ఓయి దేవుడా! ఉత్తరపుకొనను మీా నిమిత్తం నే నెదురు చూస్తూ వున్నాను.

పురు—అందుచేతనే కాఁబోలును నీవు నాకు కనఁబడ లేదు. నీ వా వైపునుండి వచ్చునప్పుడు నన్ను దాటిపోకుండ నిన్ను పిలిచి పలుకరించుటకే నేను బట్టలకొట్టులో వీధి కెదురుగా నున్న కిటికీలో కూరుచుండి మరి నిద్రపోయినాను.

మంథ—అలాగైతే మీారు నిద్రపోతూవున్న సమయంలో మీాదగ్గరనుంచే నేను వెళ్ళివుంటాను.

పురు—అయి యుండును. ఇంత ప్రొద్దెక్కిన దని నిద్రలేచు వఱకును కలలో నైనను నే ననుకో లేదు. మంథరా! నీవు నా కేమియుఁ దీసికొని రాలేదా?

మంథ—యెందుకు తేకుండా వుంటాను? తెచ్చినాను. ఉత్తరం తెచ్చి నా రవికెలో పెట్టుకొన్నాను.

పురు—నీ వెప్పుడును వట్టిచేతులతో రావని నే నీవఱకే యూహాచేసినాను. ఏదీ? నా ప్రాణేశ్వరి యేమివ్రాసినదో చూడనీ.

మంథ—ఇదిగో! (అని యుత్తరముతీసి యిచ్చుచున్నది.)

పురు—(చదువుచున్నాఁడు) "ఓ హృదయప్రియా! ఒకానొకప్పుడు మోహవిషయములో నాకస్మికముగా నొకవింత యనురాగము పుట్టి, సంవత్సరముల కొలఁదిస్నేహము చేసినవారిలోకంటెను ఘనమైన యనుబంధమును కలిగించు చుండును. పురుషోత్తమ

దేవుఁడుగారి ప్రథమసందర్శన సమయమునందే నామనస్సులో నటువంటి గాఢానురాగ ముదయించినది"—మేలు మేలు!—"లజ్జాశీలయైన యువతి యింతకంటె నెక్కువ చెప్పరాదు. అయినను నేనింకొక్కమాట చెప్పెదను. పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారు నేను తమ దాస్యమున కర్హురాల నని భావించిన యెడల నేను ధన్యురాల నగుదును. ఇట్లు మీ పాదసేవకురాలు—రాధ."

మంథరా! నీయజమానురాలు భాషయందు మహావిద్వాంసురాలుగా నున్నదే! ఏమి యీపాండిత్యము! ఏమి యీవాగ్ధార!

మంథ—ఆమెకువున్న లోకానుభవానికి యిదివకహాశ్చర్యం.

పురు—ఏమి! పదునేడేండ్లకే యింత లోకానుభవమా?

మంథ—నిజంగానే ఆవిడకు కావలసినంత లోకానుభవం వున్నది. ఆవిడ యెన్నో గ్రంథాలు చదివింది.

పురు—ఈప్రకారముగా వ్రాయఁగలుగుట కామె బహుగ్రంథములు చదివి యుండవలెను.

మంథ—వ్రాతకేమి ? మీవిషయంలో ఆవిడ యేలాగు చెపుతూవుంటుందో మీరు వింటేనా?

పురు—ప్రాణ మిచ్చి యాదరించుటలో నావంటి మంచిభర్త లోకములో తనకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోడని నీ దేవితో చెప్పుము. అయినను మనము సర్వమును యథావిధిగా చేయవలెను గనుక, ముందుగా వివాహమునకు పెద్దాబిడ సమ్మతి పొందవలెను.

మంథ—పెద్దావిడ వప్పుదల కోరడంచూస్తే, యీ వివాహంవల్ల ధనవంతులు కావడం మీకోరికయున్నట్టు నే ననుకుంటాను.

పురు—ఓమాలతీ! నా యుద్దేశమును నీవు చక్కగా గ్రహించినావు. నేను బీదవాఁడ నగుటచేత, నీ నయోగ్యకార్యమునకు లోఁబడఁజాలను. నాకు ధనమే యక్కఱలేని పక్షమున, నీ యజమానురాలిని తద్ధనమునుగూడ నేనుదొంగతనముగా నేగ్రహించియుందును. నేను ధనికుఁడను కాకపోయినను లోభిని కాను. ఇదిగో! ఈరూపాయి పుచ్చుకొని నీవు చీర కొని కట్టుకో. పో.

(అని చేతఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

మంథ—మీరు మహాదొడ్డవారు. మీవంటి దాతను నేను యిదివరకు యెక్కడా చూడలేదు. మీవద్ద సొమ్ము పుచ్చుకున్నానంటే అమ్మగారు కోపపడుతా రేమో!

పురు—పయి కనకపోయినను ధనమిచ్చువారియందు స్త్రీలకు లోపల బహుసంతోషము. నీ యజమానురా లడిగినపక్షమున, ఒక రూపాయికాదు నీకు నేను పదిరూపాయ లిచ్చితినని చెప్పు.

మంథ—ఇయ్యనిదే అబద్ధంకూడా చెప్పనా? పాపం కాదూ! ఏ మయినా యివ్వండి. అలాగే చెపుతాను.

పురు—మా వివాహ మయినతరువాత నిది నిజ మగునట్లే చేసెదనులే పో. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాము—అమ్మా! నన్ను క్షమించవలెను.

మంథ—రామా! యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినావు నను కున్నావు? చీర కొనుక్కోవడానికి—

రాము—నీమాయవేషాలు కొంచెంసేపు కట్టిపెట్టి నాతో నిజం చెప్పు. ఇక్కడయెవరూ లేరులే. నీవు మమ్మల్ని మోసం చేస్తూవున్నావు. నీగుట్టు నేను కనిపెట్టినాను. పురుషోత్తమ దేవుడి

గారిచేతికి నీవు వుత్తరం యిస్తూవుండగా నేను కళ్ళారాచూచినాను. నీవు యిలాగు వుత్తరాలు జేరవేస్తూవున్నావుగా? యీసంగతి నేను మాప్రభువుగారితో తప్పకుండా చెపుతాను. ఆయన వూనుకుంటే యీయనపని నేను పట్టిస్తాను.

మంథ—ఓరి తెలివితక్కువవాడా! యేమనుకున్నావు? ఆహాహాహా! ఓరి బుద్ధిహీనుడా! యీవుత్తరం సుభద్రమ్మగారు వ్రాసింది రా. ఆవిడగారు యితణ్ని మోహించి వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నది.

రామ—ఆహా! యేమివింతలు వినబడుతూవున్నవీ! ఆవిడె గుమ్మంవద్దనుంచి నేను యీభైమాళ్లు నడిచినాను. నాకుయీసంగతి వొక్కమాటూ తెలిసిందికాదూ!—మంచిది చిన్నావిడె యేమంటూ వున్నది? నాయజమానుడికి యేమయినాసమాచారం పంపిందా?

మంథ—ఏమి సమాచారం? ఆవిడమనస్సు తిన్నగా లేదు. ఇప్పుడు మీవిజయపాలుడికి పులిమీద పుట్రలాగు దామోదరవర్మ కంటె పెద్దపోటీదారు వచ్చినాడు. వీరసేనుడుగారు తనకొడుకుకోసం ప్రయత్నం చేస్తూవున్నారు.

రామ—ఏమీ! విక్రమసేనుడిగారికోసమా?

మంథ—అవును. ఆయనకోసమే. ఇదంతా నేను పొంచుండి విన్నాను.

రామ—ఆహాహాహా! మంథరా! ఈశుభవార్తతీసుకుని నేను వేగిరం వెళ్ళిపోవలెను.

మంథ—నీవు నవ్వితేనవ్వు. నేను చెప్పినమాటమాత్రంనిజం. నేను ప్రమాణం చేసి చెపుతాను. (పోవుచు) రామా! యిందువల్ల అధైర్యపడవద్దని నీయజమానుడితో చెప్పు.

రాము — నాకు మాత్రము అట్టి అధైర్యం యెప్పుడూ లేదు.

మంథ — యీవిషయమును గూర్చి విక్రమసేనుడితో పోట్లాడ తలఁచుకోవద్దని చెప్పు.

రాము — ఆవిషయమై నీవు భయపడవలసినపని లేదు. ఆపని యెప్పుడూ జరగదు.

మంథ — ఇది నీకు నిశ్చయమేనా? విచారం మాని ధైర్యం తెచ్చుకోవలసిన దని చెప్పు.

రాము — మాకిక కావలసినంత ధైర్యం.

(ఇద్దఱును వేఱువేఱుగా వెడలిపోవుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

౧. రంగము — [illegible]

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర — రాముఁ డిప్పుడు చెప్పినమాట నిశ్చయమే యయి యుండును. ఇదంతయు వింతగానున్నది. ఏమీ! నాతో పాటిపోయి రాఁదలఁచుకొని యున్నచిన్నదానినే వివాహము చేసికొమ్మని నన్ను మాతండ్రి బలవంతపెట్టఁ గోరుచున్నాఁడు. ఇంకను కొంతకాలము వఱకును నాకున్నసంబంధ మతఁడెఱుఁగఁ గూడదు. ఇటువంటివిషయములలో నతఁడు వ్యవహారము చక్కఁబెట్టువిధము చూడఁగా మహా నిరంకుశముగా కనబడుచున్నది. కానిమ్ము. నేను మాత్రము వెంటనే నానిశ్చయమును త్రిప్పుకొని యతనియొద్ద నాసమ్మతిని తెలుపవలెను. అత్యాకస్మికముగా నామతి మాఱ్చుకొన్నట్లాతని కొకవేళ తోఁచ

వచ్చును. అయిన నా హృదయము యొక్క సౌజన్య కృత్రిమమయినది కాదని నీ వాడనికి నమ్మకము పుట్టించఁగలను. ఓహో! ఆయనే యిక్కడకు వచ్చుచున్నాఁడు! కోపముచేత ఆయనముఖ మెంత క్రూరముగాఁ గనఁబడుచున్నది! (అని ప్రక్కకు తొలఁగుచున్నాఁడు.)

[వీర సేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర—ఈప్రాణముతో నేను వానిని క్షమింపను. ఇటువంటి యవమానము జరిగినతరువాత నేను భూమిమీఁద బ్రతుకను. ఏమన్నాను! బ్రతుకనన్నానా? కాదు. వానిని బాధపెట్టుటకయి యేఁబది యేండ్లయినను నేను తప్పక బ్రతికెదను. ఇంతకును వాఁడు చూపిన యవిధేయతవలన నా మతి చెడినది. వాఁడు కేవల దురహంకార మూర్ఖస్వేచ్ఛావిహారశీలుఁడు. ఈయవినయ మంతయు వాని కెట్లు వచ్చినది? ఇది యంతయు నేను వానిని తక్కిన యందఱికొడుకుల కంటెను కూఁతులకంటెను మెండుగా నిచ్చినందువలనను జీతము గాక సంవత్సరమునకు నేఁబదిరూపాయలు లధికముగా పంపుచున్నందువలనను గలిగిన ఫలము. ఇఁక వానికిని నాకును ఋణముచెల్లినది. నాకు కానివాఁడు నాకొడుకే కాఁడు. ఇఁక నేను వానిముఖము చూడను. చూడను. ఎన్నఁడును చూడను.

విక్ర—(ముందునకు వచ్చి తనలో) పశ్చాత్తాపపడుచున్నవాని వలె దీనముఖము పెట్టవలెను.

వీర—ఓ నిర్భాగ్యుఁడా! నా కంటఁబడక దూరముగా తొలఁగిపో.

విక్ర—అయ్యా! పశ్చాత్తప్తుఁడయిన కుమారుఁడు మీ ముందు నిలువఁబడినాఁడు.

వీర—నాముందు బుద్ధిమాలిన క్రూరుఁడు నిలువఁబడినాఁడు.

విక్ర—నేను నిజముగా నే పశ్చాత్తప్తుఁడ నయినాను. చేసిన యపచారము నొప్పుకొని తమ చిత్తవృత్తికి లోఁబడ వలె నని నేను వచ్చినాను.

వీర—ఏమీ?

విక్ర—ఈవఱకు తమరు నావిషయమునఁ గనఁబఱిచిన మంచితనమును దయను పుత్రవాత్సల్యమును చింతించి తలపోసి యాలోచించుకొని బుద్ధి తెచ్చుకొను చున్నాను.

వీర—మంచిది. తరువాత?

విక్ర—అంతేకాక తమరు సెలవిచ్చిన సుతధర్మమునుగూర్చియు విధేయతను గూర్చియు పితృస్వాతంత్ర్యమును గూర్చియుఁ గూడ పదింబదిగ నాలోచించుకొని కర్తవ్యవిచారము చేసికొను చున్నాను.

వీర—ఓరి వెఱ్ఱికుఱ్ఱవాఁడా! ఆపయిని?

విక్ర—నా యాలోచనయొక్క పర్యవసానము తమసంతుష్టి నిమిత్తమయి నాయిష్టములను మఱచి సమస్తవిషయములలోను తమకు భృత్యుఁడనయి నడుచుకోవలెనని నిశ్చయము చేసికొన్నాను.

వీర—ఇప్పుడు నీవు కొంచెము తెలివిగలమాట లాడు చున్నావు. నీవాడిన మాటలలో తెలివిమాలిన మాట యేదియు లేదు. ఇంతకంటె తెలవిగల మాటలు నీ వింతకుముం దెప్పుడును నాముందు పలికి యుండలేదు. నీ విప్పుడు మరల నా కొడుకు విక్రముఁడ వయినావు.

విక్ర—తమ యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁడ నగుటచేత నేను కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర—నాప్రాణమా! నాముద్దుకుఱ్ఱా! నిజముగా ఆచిన్నది యెవరో నీ కిప్పుడు చెప్పెదను. నీమూర్ఖత్వమును కోపమును జూచి నే నప్పుడు నీతోఁ జెప్పలేదు. విని నీవిప్పు డత్యద్భుతప్రమోదముల పాలు కావచ్చును. కళావతివిషయములో నీయభిప్రాయ మేమి?

విక్రి—ఎక్కడి కళావతి? భీమవరములో నుండెడుకళావతి కాదా?

వీర—భీమవరమా! ఎక్కడిభీమవరము? కాదు. సుభద్రమ్మను, ఆమె మేనకోడలు కళావతిని నీ వెన్నఁడును జూడనే లేదా? నీవుపనిలోఁ బ్రవేశించి వెళ్ళిన తరువాత వారు మనయింటి కొక పర్యాయము వచ్చినారు.

విక్ర—సుభద్రమ్మ! కళావతి! ఈపేరు లెప్పుడును నేను విన్నట్టేజ్ఞప్తి లేదు. ఇప్పుడు కొంచెము నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది. అవునవును. ఆచిన్నదానిది మెల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగి వెంద్రుకలు.

వీర—మెల్లకన్నా రాగివెంద్రుకలా? ఎంతమాత్రమునుగావు.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున నేనే మఱచిపోయి యుందును. ఆచిన్నది నేను చూచినచిన్నది కాదు.

వీర—విక్రమా! ఆచిన్నదానిసౌందర్య మేమని చెప్పను! ఆయువతీమణి రెండవ రతీదేవి. పదునాఱుసంవత్సరములు దాఁటి పూర్ణ చంద్రబింబమువలె కళావతి యిప్పుడు పదునేడవయేట నిండుయౌవనవతియై యున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమయి నా కంత చింత లేదు. మీమనస్సును సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నాకు కావలెను గాని నాకితరములో దేనితోను పని లేదు.

వీర—విక్రమా! అది సత్యమేకాని, ఆచిన్నదిమాత్రము కేవల సమ్మోహనమంత్రాధి దేవతసుమా! ఆమె కన్నులలోలక్ష్మి కాపురమున్నది. ఆమెకటాక్షప్రసారము కొంచెము తగిలెనా, తమజపతపములు చాలించి మౌనికాంతు లయినను దాను లయి పాదాక్రాంతులు కావలసినదే. ఆహా! ఆ నవ్వుమొగము! ఏమి యాచెక్కుటద్దముల ధాళధళ్యము!

విక్ర—(తనలో) ఇది సత్యము. వృద్ధుడయినను, ఇతడు సరిగా వర్ణించినాడు,

వీర—విక్రమా! ఏమి యామె మల్లెమొగ్గలంబోలు పలువరుస!

విక్ర—వర్ణనాశము చాలును. వారిలో నేనిప్పుడు వరింపవలసినది మేనత్తనా? మేనకోడలినా?

వీర—ఓరి నిర్భాగ్యుడా! నీమనస్సురాయివలె నున్నదేమి? నాచిన్నతనములో నీవయస్సున నాకిటువంటివర్ణన చెవులబడినపక్షమున, ఆకాశబాణమువలె పైకెగిరి గంతులు వేసెడివాడను. నీవిప్పుడు కదలనే కదలకున్నావు. మేనత్తనా? ఓరిబుద్ధిహీనుడా! నీ తల్లిని నేను లేవదీసికొని వచ్చి వరించినసంగతి నీవు విన్నావా లేదా? నాకు చక్రవర్తిత్వము వచ్చినను, నేనయినపక్షమున వధువును జాఱినదానివాసన నాకు సోకనీయను.

విక్ర—మీ తండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకయినను, ఆపని చేయరా?

వీర—మాతండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకా? లోకములో నెవరిని సంతోషపెట్టుటకును నేను చేయను—ఏమన్నావు? మా తండ్రిగారినా! అవునవును. మఱచిపోయినాను. నాతండ్రిగారు

చెప్పినపక్షమున—అది వేరేసంగతి—విక్రమా! ఆయన నావలె కోడుకునకు చన విచ్చెడివాఁడు కాఁడుసుమా!

విక్ర—కాఁడు నిశ్చయము మే.

వీర—విక్రమా! నీభార్య చక్కనిదైనందుకు నీకు విచారము లేదుగదా!

విక్ర—నేనాసంగతి యీవఱకే చెప్పినాను. ఈవిషయములో నాకు కావలసినదెల్లను మిమ్ముసంతోషపెట్టుట యొక్కటియే. మీ కిష్టమయినయెడల చక్కనిదన్నహేతువుచేత నే నేచిన్నదానిని నిరాకరింపను. ఇందాఁక మీరు కంతులని, కాయకన్నని నావధువునం దిటువంటివే చాలకొన్ని శుభలక్షణములనుకూడ వర్ణించియున్నారు. లోకసామాన్యముగా మీ రభివర్ణించినయువగుణములు లేనికన్యను వరించుటయే నాయభిమతమయినను, తమచిత్తానుసారముగా కన్నులందుకాయలుమాత్రమేకాక పువ్వులున్నచిన్నదానిని వరింపుమన్నను నేను వరింపవలసినవాఁడనే.

వీర—ఏమి యీపితృభక్తి! నీ నీతివాక్యము లింతటితో చాలింపు. ఆచిన్నదానిసౌందర్యము తలఁచుకొనఁగానే యిప్పుడు నాకే యీచిన్నదానిని వరింపవలె నన్నబుద్ధి పుట్టుచున్నది.

విక్ర—తమయిష్టానుసారముగానే జరగవచ్చును. కళావతిని మీరే వరింపఁ దలచుకొన్నయెడల, అప్పుడు నేనామెమేనత్తను వరించుట తమయభిమతమయి యుండవచ్చును. లేదా మీరింతలో మీయభిప్రాయము మార్చుకొని పెద్దామెనే చేపట్టఁ దలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు చిన్నామెనే నేను వరించుట తమయిష్టము కావచ్చును. మేనత్తయైనను, మేనకోడలయినను, నాకెవ్వరైనను భేదము లేదు. తమయిష్టమేదో యదే జరగవచ్చును.

వీర — ఓరిదొంగా! నీవిప్పుడిచ్చకముల కయి మాయమాట లాడుచున్నావు. నీవిప్పు డాడెడుమాటలు మనఃపూర్వకములైనవి కావు. నీమొగము చూడఁగానే నీవబద్ధము లాడుచున్నట్టు నాకు పొడకట్టుచున్నది. నీదొంగవేషములు నావద్ద పనికిరావు. విక్రమా! నిజ మెప్పుకో.

విక్ర — నా పితృభక్తియు విధేయతను మీ మనస్సునకు మఱియొకవిధముగా తోఁచినందుకు నాకు విచారము—

వీర — చాలు. నీ పితృభక్తియు గిక్తియు తుంగలో నూరఁ దొక్కు. నీమాయమాటలు కట్టిపెట్టి నీవు నావెంటరా. సుభద్రమ్మపేర చీటి వ్రాసి నీచేతికిచ్చెదను. నీవిప్పుడేపోయి మా చిన్నదానిని చూడ వచ్చును. ఆ భూలోకదేవతయొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమును జూచినప్పుడు నీకన్నులు మిఱుమిట్లుగొనక మానవు. ఆ మెముఖసందర్శనముచేత వలపువెఱ్ఱి తలకెక్కి యద్భుతప్రమోదములతో మోహపరవశుఁడవయి నీవు నావద్దకు పరుగెత్తుకొని రాకపోయిన పక్షమున, నన్నిపేరునఁ బిలువఁబోకుము. అప్పుడును నీవుదాసీనతనే కనఁబఱిచినయెడల నీకుమాని వేసి మా చిన్నదానిని నేనే పెండ్లి చేసికొనెదను. (అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము — చారుమతియొక్క గది.

[దర్పసారుఁ డొంటిగా, బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దర్ప — చారుమతి యిప్పుడే వచ్చునని చెప్పినారు. ఆమె యింకను రాలేదు. నేను స్వస్థచిత్తుఁడనయి యాలోచించుకొన్నప్పుడు

చంచల మైన నాయసంతుష్టస్వభావము నాకే నీచముగాఁ గనఁబడు చున్నది. అయినను నా కీయొక్కదానిమీఁదఁ దక్క మఱిదేనిమీఁ దను ధ్యానము పాఱకున్నది. ప్రాణాధికురా లయిన యామెయే నాకు లోకముగా నున్నది. నే నెందుచేతనో నిష్కారణముగా కొఱ కొఱలాడుచు నున్మత్తునివలె చంచలచిత్తుఁడనై యున్నాను. నా తప్పిదము నాకు స్పష్టముగా కనబడుచున్నను దిద్దుకొనుటకు శక్తు డను గాకున్నాను. మే మిద్దఱమును సమావేశ మయినప్పు డామె కన్నులయం దెట్టి యవ్యాజప్రేమమును అకృత్రిమానందమును గనఁ బడినవి! ఆమె చూపిన యాదరము మనస్సు నెంత కరఁగించినది! మాడు మొగమును బెట్టుకొని యామెను నిందింపవలె నన్న నిశ్చయ ముతోనే నేను వచ్చినను, ఆమె ప్రసన్నముఖమును జూడఁగానే యట్లుగ పడుటకు నాకే సిగ్గు వేసినది. వీరసేనుఁడుగా రెదుటనుండుట చేత నేననఁదలఁచుకొని వచ్చిన మాటలనుసహిత మనలేకపోయినాను. అయినను నన్నెడఁబాసి యున్నప్పుడామె నే ననుకొన్నంత సంతో షముగా లే దన్నవార్తను తెలిసికొని నామనస్సును తృప్తిపఱుచుకో వలెను. అదిగో! ఆమె వచ్చుచున్నట్లున్నది. అవును! దర్పసారుఁడు తనరాకకు వేచి నిమిషములు లెక్కపెట్టుచుఁ గూరుచున్నప్పు డెంత మందగమనముతో వచ్చుచున్నదో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు—ఇంతశీఘ్రముగా మీరు మరల వత్తు రని నే నను కోలేదు.

దర్ప—ఓ చారుమతీ! మన ప్రథమసమావేశ సమయమునందే యథేచ్ఛముగా మాటాడుకొనుటకు ప్రతిబంధకమ్ముగా పానకముతో

పుడకవలె మఱియొకరు నిలిచియున్నప్పుడు, నేనొక్క సందర్శనముతో తృప్తి నొంది యుండగలుగుదునా?

చారు—ఓ దర్పసారా! నీ విప్పుడు చూపుచున్నయనుగ్రహము నన్నపారసంతోషసాగరమునందుఁ దేల్చుచున్నప్పుడు, ప్రథమ సందర్శనసమయమునందు నీవు చూపితి వనుకొన్నయనాదరమును గూర్చి నేను ప్రస్తావించుట యుచితము కాదు.

దర్ప—చారుమతీ! అది కేవలభ్రమ! నీ వప్పుడు మతిభ్రమ పడినావు. నీవటువంటి యారోగ్యదశలో నుండుటచేత నేను పరమానందభరితుఁడ నయినాను. నే ననాదరముచూపుట కేదియు కారణము లేదు.

చారు—అయినను నీ వేదో మనస్సులో విచారము పెట్టుకొన్నట్టు నాకు స్ఫురించినది. అది యేదో నీవు నాయొద్ద దాఁచఁ గూడదు.

దర్ప—ఇఁక నామనస్సులో నున్నది నీకు చెప్పివేసెదను. నీ క్షేమవార్తలు మొదలయినవి మీపొరిగింటివాఁడైన దామోదరవర్మ వలన విన్నప్పుడు, మీయూరిలో నున్నప్పటి నీయుత్సాహమును గూర్చియు నీసంతోషమునుగూర్చియు నీమాటలనుగూర్చియు నీపాటలనుగూర్చియు నతఁడు వర్ణించినదానినిబట్టి నామనస్సునకు కొంచెము మాయాసము తోఁచినది. నీవు నన్నెడఁబాసి యున్నప్పుడు నేను నవ్వుచు త్రుళ్ళుచు వేడుక లనుభవించుట ద్రోహముగాఁ దలఁచెడు స్వభావము గలవాఁడ నగుటచేత నాకట్లు తోఁచినది. కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కన్నుకొలుకులనుండి పుట్టి చెక్కుల జాలువాఱు కన్నీటికాలువ లొకపట్టున నింకిపోవునవి కాక స్థిరముగా నుండునవి యైనందున, వారు పునస్సమావేశముచేత వానిని తుడిచి

వేయఁగలుగువఱకును వారి మొగములయందు మందహాసాంకురము లుదయించవుగదా?

చారు—ఇటువంటి యల్పాంశములను పెద్దచేసి నాప్రాణేశ్వరుఁడు దర్పసారుఁడు నన్ను బాధించుచుండుట యెల్లకాలమునువహానకయేయుండునా? చిరకాలపరీక్షితమైన మనోవల్లభయొక్క దృఢానురాగమునకంటెను నీహృదయములో ననురాగమియ్యఁ డైనయొకుత్సిత పురుషునియొక్క వ్యర్థాలాపము లేయెక్కువ గౌరవనీయము లయినవా?

దర్ప—లేదు లేదు. చారుమతీ! నా కాతనిమాటల యం దెంత మాత్రమును గౌరవము లేదు. నీవట్లుండినందుకు నాకు సంతోషము గానే యున్నది. అయినను నీవప్పు డతఁడు చెప్పినంతహృదయోత్సాహముతో పాటలు పాడలేదని చెప్పితివేని నేను తృప్తి నొందెదను. ఆ వినోదసమయమునందు నీవునీదర్పసారుని మఱచిపోలేదనిమాత్రము చెప్పు. చాలును.

చారు—నీవు దూరముగా నున్నప్పుడు నే నెప్పుఁడునుసంతోషముపొందఁజాలను. దర్పసారునికి నాయెడఁగల యనురాగవిషయమయి నాకణుమాత్రమును సంశయము లేనందున, నేను పయికి నవ్వుమొగముతో నుల్లాసముగా నున్నట్లు కనఁబడుదును. నే నెప్పుడయిన విచారగ్రస్తురాల నయి యున్నట్లుకనఁబడినపక్షమున, అసూయాపరులు తమలోసంతోషించి తన్నువిడిచి దుఃఖములపాలు చేసెడి గుణవంతునినమ్మి యీమె తనహృదయము నాతనివశము చేసె నని నావిషయమయి చెప్పుకొనునట్లు చేయుటకొఱకే కాని వేఱు కారణము చేతఁగాదు. దర్పసారా! నిన్నుదూషించుట కయి చెప్పను.నామాట నమ్ము. ఎవరియొక్కయు నాదరమువలన నాకు మనస్తాపము కలిగినదో నాచెలికత్తెలు గ్రహించి పోదురేమో యని నేను నిశ్చయముగా

లోపల దుఃఖ మున్నప్పుడుసహితము పయికి సంతోషమునే యభిన యించు చుందును.

దర్ప—నీవెల్లప్పుడును నాయెదుట నవ్యాజప్రేమ గలభాగ్య దేవతవే. బద్ధానురాగమయిననీవిషయమున సంశయపడినందున నేనే పశుప్రాయుఁడను.

చారు—నీవలనఁ దగినంత కారణము కలుగని దే నాహృదయ ములో నీమీఁద గలయనురాగము లేశ మయినను తగ్గుట తటస్థిం చినపక్షమున, లోకములో నావంటిపరిహాసపాత్రురాలును కృతఘ్ను రాలును స్త్రీజాతిలో మఱియొకతె యుండఁబోదు.

దర్ప—ఓ చారుమతీ ! నీవటువంటిమాట యెన్నఁడు ననఁ బోకు. కృతఘ్నురా లన్నమాట నామనస్సునకు నొప్పి కలిగించు చున్నది. నీకృతజ్ఞతకు యోగ్యుఁడను గావలసినంతయుపకారము నీకు నే నేదియుఁ జేసి యుండలేదు. ఆసంగతి చక్కగా పరిశీలించినచో నీ హృదయమునకే తేటపడవచ్చును. అతికృతజ్ఞతాబుద్ధి గలదానవయిన నీవు నీసౌజన్యాతిశయమునుబట్టి నీహృదయమునందుఁగల నామీఁది ప్రేమను కృతజ్ఞతయొక్క కారణమని భ్రమపడుచున్నావు కాఁబోలును!

చారు—కృతజ్ఞతమబట్టియే కాకపోయినపక్షమున నీయందలి యేగుణాతిశయమునుబట్టి నీమీఁద నా కనురాగము కలుగవలసినది?

దర్ప—ఏగుణాతిశయమునుబట్టియుఁ గాదు. బుద్ధివిశేషమును బట్టిగాని నీతివిశేషమునుబట్టిగాని నన్ను నీవు ప్రేమించుట నాకుగౌర వావహము. ఇఁక శరీరసౌందర్య మందువేమో, నాశరీరములోని యేయంగసౌష్ఠవమునుబట్టియు నీప్రేమలో లేశభాగమును నామీఁద నిలువఁగూడదని నీకుఁ జూపుటకయి నేనంగవైకల్యము చేసికొని

కురూపి నగుదునా యని నామనస్సులో నేను పలుమారులు కోరుకొను చుందును.

చారు—ఈశ్వరుఁ డెవ్వరికైన నొక్క దేహసౌందర్యమును మాత్రము ప్రసాదించినపక్షమున, తన విషయమున పరిహాసాస్పద మయినపొరపాటు జరిగిన దని యట్టివాఁడు చింతిల్లవలసి యున్నది. అట్టి వ్యర్థ మయినశరీరసౌందర్యమునందు నీకంతేఁ గొంచె మధికు లని చెప్పవచ్చినవారిని నేను గొందఱిని జూచి యున్నా ననుకొనెదను. అయినను వారట్టివా రగుదురా కారా యనుప్రశ్నమాత్రము నా హృదయ మెప్పుడును నాకన్నుల నడిగి యుండలేదు.

దర్ప—ఓ చారుమతీ! ఈవిషయములో నీచర్య నా మనసునకు సరిపడి యుండలేదు. పురుషులయందు శరీరసౌందర్యమన్న నాకు పరమద్వేషము. నే ననుకొన్నంత యనురాగము నీకు నామీఁద నుండినపక్షమున, నే నష్టావక్రునివంటి కురూపి నయినను నీవు వేలోకపురుషుని రూపవంతునిగా భావించియుండవు.

చారు—నీవు న న్నాదరము చేయవలె నని నిశ్చయించుకొని వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నది. శోచనీయులయిన మాతండ్రిగారు మనల నిద్దఱిని బద్ధులనుజేసి పోయిన యాజ్ఞాబలము చూచుకొని వరులు తమ ప్రియురాండ్రయెడలఁ జూపవలసిన స్వాతంత్ర్యముల నతిక్రమించి నీవు న న్నట్లు చులకన చేయుచున్నావు.

దర్ప—చారుమతీ! నీవిప్పుడు నాసందేహము బలపడి వృద్ధియగుటకుఁ దగినట్లుగా మాటాడుచున్నావు. నే నధికస్వతంత్రుఁడ నయినపక్షమున—అక్కఱలేదు. ఎప్పుడును తదాజ్ఞాబద్ధుఁడనయి యుండుటయే నాకు పరమసమ్మతము. అయినను—ఒక వేళ నీ తండ్రిగారి యాజ్ఞయందు నీకుఁగల యధికగౌరవమే నీ యిచ్ఛ విట్లు

నిర్బంధించి యున్నది కాఁబోలును! అది లేకపోయిన యెడల నీమనస్సు నాకంటె సర్వోత్తరుఁ డయినవానిని గోరియుండును. నీ వాంఛలయుం దును వాగ్దానములయందును నీ కట్టి నిర్బంధమే యుండియుండనిపక్ష మున, నే నెల్లప్పుడును నీ స్థిరమయిన ప్రేమ కాస్పదుఁడనై యుందు నన్న యంశమునందు నే నెట్లు నిశ్చయము కలిగియుండఁ గలను?

చారు—అట్లయిన పక్షమున నన్ను నేఁటినుండియు శోధించి చూడు. వెనుకటి దంతయు మఱచిపోయి యేనిర్బంధమును లేక మనము క్రొత్తవారివలె నగుదుము. నా హృదయము మాత్రము తా నెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును పొందినట్లు భావింపకున్నది.

దర్ప—అదిగో! అదిగో! చారుమతీ! ఇంత వేగిరపాటు గూడదు. నీవు నీ నిర్బంధమును వదల్చుకొనుట కెంతతొందర పడు చున్నావు! నీకు నాపయిని గల యనురాగ మవ్యాజ మయి దృఢ మయిన దయినయెడల, నే నొకవేళఁ గోరినను నీమనస్సునుండి యది తన పట్టువిడిచి తొలఁగదు.

చారు—ఓ దర్పసారా! నీవు నా మనస్సునకు దుర్భర వేదనను కలిగించుచున్నావు. నే నది సహింపలేను.

దర్ప—నీమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుట నా యుద్దేశము కాదు. నీ మీఁద నాకింత ప్రేమ లేకుండినపక్షమున, నే నెప్పుడు నణుమాత్రమును నీ కాయాసము కలుగఁజేసి యుందును. నే నొక్క మాట చెప్పెదను విను. నాకు కలిగిన సందేహముల కెల్లను మూల కారణమిది—స్త్రీ లెప్పుడును తమ ప్రేమకుఁగల కారణములను చక్కఁగా యోచించుకొని వానివాని గుణగౌరవమును నిర్ణయించు కొన నలవాటుపడినవారు కారు! పితాజ్ఞ వలనఁగాని కృతజ్ఞతవలనఁ గాని లాభదృష్టివలనఁ గాని కలిగిన దాక్షిణ్యమును కొన్ని సమయ

ములయందు నిర్మలమయిన హృదయానురాగమును గా భ్రమింతురు. ఆత్మస్తుతికూడదు. అయినను చెప్పవలసినది చెప్పకోవలెను. వయస్సునుబట్టి కాని రూపమును బట్టికాని గుణములను బట్టికాని యెవ్వరును నన్నాదరము చేయవలసిన యవస్థలో నేను లేను; నా ధనసంపదనుబట్టి చూచినను నన్ను వరించువారు విచారపడవలసిన స్థితిలో నేనులేను. ఇటువంటి లక్షణములు కలవారిమీఁద వలపు ప్రసరించి నప్పుడది యేకారణమునుబట్టి పుట్టెనాయని బుద్ధిమంతులు సందేహపడుట యసహజముకాదు.

చారు——ఈ యెత్తిపొడుపుమాట లేల యనుచున్నావో నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలను. అయినను నన్నవమాన పఱుచుటకయి యీపుల్లవిఱుపుమాటలు నీవనుచున్నట్లు నాకు కనఁబడుచున్నదున. నన్నవమాన పఱిచినందున కయి ముందు నీవు పశ్చాత్తాపపడుట కవకాశము కలుగకుండఁ జేసెదను. ఇట్టి యనుమానము కలిగించుటకు నీకు నే నేమియు దోషము చేసి యుండలేదు.

(అని కన్నీరు పెట్టుకొని లేచి పోవుచున్నది.)

దర్ప——ఓ చారుమతీ! కన్నీరు పెట్టుకొనుచు నన్ను విడిచి పోకు. క్షణకాల మిందు నిలువు. అదిగో తలుపుకూడ లోపల వేసికొన్నది! ఓ చారుమతీ! నాప్రాణమా! క్షణకాలము మాత్రమే! లోపల పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది! నాప్రాణములు నిలువకున్నవి. ఆమెను నిష్కారణముగా దుఃఖపెట్టినాను. నేను పశుప్రాయుఁడను. కాళు. ఆమె వచ్చుచున్నట్టున్నది. స్త్రీలకు చిత్తస్థైర్య ముండదు.

గొన్ని మంచిమాటలు చెప్పఁగానే వారుబ్బి తబ్బిబ్బగుదురు. ఏదీ! ఆమె రానేలేదు. ఓప్రాణేశ్వరీ! చారుమతీ! ఒక్కసారి వచ్చి నన్ను క్షమించితి నని యొక్క మాటుమాత్రము చెప్పిపో వగ

సాధించుట కిది సమయముకాదు. అదిగో! వచ్చుచున్న ట్లున్నది. నన్ను కొంచెమునే పూరక భ్రమపెట్టుట కయి యీ మిషమీఁద లోపలికి పోయినది. నేను మనస్తాపపడఁగా చూచి క్షణకాలమయి నను సహించి యుండఁగలుగునా? నే నామెను లక్ష్యము చేయనట్టు నటింపవలెను. (అని యేదో గీతము పాడుచున్నాఁడు) ఏమి! యింకను రానేలేదు. ఆమె రాఁ దలఁచుకొనేలేదు కాఁబోలును! ఇది కేవల మూర్ఖతగాని చిత్తస్థైర్యముకాదు. అయినను నాకిట్టి ప్రాయశ్చిత్తము కలుగవలసినదే! అంతకాల మెడఁబాసి యున్న తరువాత స్వల్పాంశమునుబట్టి కలహము పెట్టుకొన్న నే నీ వ్యథ కర్హుఁడనే. నేను వట్టిపశుతుల్యుఁడను మృగప్రాయుఁడను. ఆమె మొగము చూచుటకు నాకిప్పుడు సిగ్గగుచున్నది. ఆమెకోపముకొంత శాంతి పొందువఱకును తాళి వేచియుండెదను. ఈప్రకారముగా నే నామెను మఱియొకసారి యవివేకి నయి బాధపెట్టితినా, శాంత స్వభావురా లయిన నా ప్రాణవల్లభను నేను బోఁగొట్టుకొని సదా పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచుండెడు కోపశీలురాలి నెవ్వతెనో చెట్టఁబట్టి నా యవివేకమునుగూర్చి రాత్రి నాలుగుజాములును పగలు రెండు జాములును పరితపింప వలసినవాఁడ నగుదును.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

---

3 రంగము — సుభద్రమ్మగారి యిల్లు.

[చేత నొకయుత్తరము పట్టుకొని సుభద్రమ్మయు, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ — విక్రమసేనా! నేను నిన్ను గౌరవించుటకు నీవు వీర

నేనునిపుత్రుండ నగుట యొక్కటియే చాలును. ఇప్పుడు నేను నీతో మాటాడినదానినిబట్టి నీగుణగౌరవము విషయమయి యీవఱకువిన్న దానికిని నే నిప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినదానికిని సరిపోయినది.

విక్ర—కళావతిని నేనీవఱ కెన్నఁడును జూడనివాఁడ నైనను నే నాచిన్నదానిని వివాహ మాడఁగోరుటకుఁ గలముఖ్యకారణ మంతయు నీతెలివితేటలను గుణసంపదను విద్యావివేకములను సర్వ జనులును పొగడుచుండుట విని సుభద్రమ్మగారితోడి బంధుత్వగౌరవ మాశపడుటయే కాని మఱియొకటి కాదు.

సుభ—నీకు నాయెడఁగల యాదరాతిశయమునకు సంతోష మగుచున్నది. దయచేసికూర్చుండుము. (ఇద్దఱును గూరుచున్నారు.) నీవంటిబుద్ధిమంతు లెవ్వరో యొకానొకరుగాని యీకాలమునందు సామాన్యముగా స్త్రీలయం దుండెడు వినయ వివేకాదులగు గుణ సంపదను కనిపెట్టఁగలపురుషులే లేరు. అల్పమయినను స్త్రీలకు విద్య యెంత యలంకారమో యెవ్వరును ఆలోచింపనే యాలోచింపరు. మనుష్యులు జ్ఞానహీనులగుటచేత నొక్కపనికిమాలినశరీరసౌందర్య పుష్పమును దక్క మఱి దేనిని జూడరు.

విక్ర—నీవు చెప్పిన దంతయు పరమసత్యము. అయినను నీ విప్పుడు చెప్పినవిషయములో స్త్రీలదోషముకూడ కొంతవఱకున్నది. మేము పూర్వపుపంటి తమచక్కఁదనమును గాంచి యహంకృతపడుచుండుట చూచి, స్త్రీలుకూడ తమకు విద్యావివేకము లనావశ్యకము లని తలఁచుచున్నారు. అందుచేత వా రారాసలతలవలె కాలమహిమచేత తామాపుష్పమును గోలుపోవువఱకును ఫలములను బొందకున్నారు. చూతలతవలెను సుభద్రమ్మవలెను నేకకాలము దెవ్వరో కొందఱు

మాత్రమే పుష్పఫలసంపదను రెంటిని బొంది యీలోకములో ప్రకాశించుచుందురు.

సుభ—అబ్బాయీ! నీవు నీసుగుణసంపత్తిచేత నన్నానంద పరవశురాలిని జేయుచున్నావు. (తనలో) పరగుణగ్రహణపారీణత యంతయు నితనిసొమ్ముగా నున్నది! (ప్రకాశముగా) విక్రమసేనా! ఈ తెలివిమాలినది తనమనస్సు నేలాగుననో పొంచులమారి తిరుగుఁబోతు బిచ్చగాఁడయినవిజయపాలుఁడనువానిమీఁద నిలిపి యున్న సంగతి నీకీవఱకు తెలిసి యుండకపోదు. వాని మొగ మెట్లుండునో మే మీవఱ కెవ్వరము నెను జూడలేదు; వానివిషయమయి యెవ్వరికిని ఏమియు తెలియదు.

విక్ర—ఆ నవ్వులాట వ్యవహారమునుగూర్చి నేను కొంచె మెఱుఁగుదును. ఆవిషయమునుగూర్చి నాకామెమీఁద మనస్సులో నసూయ యెంతమాత్రమును లేదు.

సుభ—నీవు మిక్కిలి దొడ్డవాఁడవు; శాంతస్వభావుఁడవు. ఆవ్యవహారమును బయటికి లాగినది మొదలుకొని నాచేతనయినపని యంతయుఁ జేసినాను. ఎప్పుడును వారిని పేరైనను దలపెట్టవలదని నేను చిరకాలముక్రిందటనే దానికి గట్టియుత్తరువుచేసినాను. అటుతరువాత వీరసేనుఁడుగారు చెప్పినవిషయము దానికి చక్కగా బోధపఱిచిచెప్పి నాను. నేనెన్నివిధములఁ జెప్పినను నాకృషి యంతయు బూడిదలో పోసిన పన్నీ రయిపోయినది. నాబుద్ధికిచూడఁగా నానోటినుండివచ్చిన ప్రతివిషయమును నిరాకరించవలెనని యదినిశ్చయము చేసికొన్నట్లు తోఁచుచున్నది.

విక్ర—అందువలన నీమనస్సున కెంతో నొప్పిగలిగియుండును.

సుభ—నొప్పి గిప్పి నేను జెప్పలేను. దానిచేష్టలు చూడఁగా

నామనస్సు మండుకొని పోవుచున్నది. అది వానితో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటయైనను నేఁటివఱకు మానలేదు. నీవు చూడలేదు గాని, వాఁడు వ్రాసినయుత్తరము మఱియొకటి నేను నేఁటియుదయమున నే పట్టుకొన్నాను. అది నా అవికలో నుండవలెను.

విక్ర—(తనలో) ఓయి దేవుఁడా! అది నా కడపటియుత్తరము కాఁబోలును!

సుభ—ఇదిగో! ఉత్తర మున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఇది నిశ్చయముగా నాయుత్తరమే. ఓసి మంథరా! ఎంత మోసము చేసినావే !

సుభ—ఈవ్రాఁత నీవు గుఱుతు పట్టగలవేమో చూడు.

(అని యుత్తరము చేతి కిచ్చుచున్నది.)

విక్ర—ఈవ్రాఁత నేనీవఱకు చూచినట్టేయున్నది. ఇది నేను చూచినదే. అవునవును—

సుభ—కానిమ్ము. అది కొంచెము చదివి చూడు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నాభాగ్యదేవతా! నా ప్రాణమా! కళావతీ!"-ఈమృదువచనములు నిశ్చయముగాగాఢానురాగమును తేటపఱుచుచున్నవి.

సుభ—మృదువచనములా! వట్టిపనికిమాలినమాటలు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నీవు వ్రాసినవింతసంగతుల వలన నామనస్సున కెంతో భయమగుచున్నది. అందులోను ముఖ్యముగా నానూతనప్రతిపక్షి."—

సుభ—నూతనప్రతిపక్షియనఁగా నీవని వానియభిప్రాయము.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "విద్యావినయసంపన్నుఁ డని మాననీయుఁ డయినరసికవతంసుఁ డని యెల్లవారును చెప్పుకొను

చుండుటచేత నాభయము మఱింత యెక్కువగుచున్నది.”—ఇం దేదియు నింద లేదు.

సుభ—ఇట్లు వ్రాయుటకు వానికి లోపల నేదో యుద్దేశ మున్నది.

విక్ర—ఉన్నది. ఆవిషయమయి నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ గలను.

సుభ—ఉన్ననింద యంతయు ముందున్నది విందువుగాని చదువు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) “నీకు సంరక్షకురాలుగా నున్న యాముసలిపిశాచమును—” అతఁ డిది యెవరినిగూర్చి యుని యుండును ?

సుభ—నన్నుఁగూర్చి. వానియభిప్రాయము నేననియే. వాని విషయమై యిప్పుడు నీయభిప్రాయమేమి? ఇఁకఁ గొంచెము చదువు. ముంటె స్వరము తెలియవచ్చును.

విక్ర—కేవలబుద్ధిహీనుఁడు. (చదువుచున్నాఁడు.) “మనము తప్పించుకొనుట కష్టమేయయినను, నాసామర్థ్యవిశేషముచేత దాని జాగరూకత యంతయు విఫల మగునట్లు చేసెదను. ఆముసలిది తన వాడఁబాఱిన చెక్కులకు మెఱుఁగు వచ్చుటకయి వర్ణము వేసికొని తాను పండితురాలని తోఁచుటకయి సంభాషణలో పెద్దపెద్దమాట లుపయోగించెడు వ్యర్థదంభము కలదని విన్నాను—”.

సుభ—అదిగో నామాటల నాక్షేపించుచున్నాఁడు. నీ వేమనుకొన్నావు? అది నాపాండిత్యప్రకర్షముమీఁద దోషారోపణ. అటువంటి మృగప్రాయుఁడు లోకములో మఱియొకఁ డుండఁబోఁడు.

నేను నాసంభాషణవిషయములో పడునంతజాగరూకత మఱి దేని లోను పడను. వానివ్రాఁత చూచినావా?

విక్రి—ఈవిషయములో నతఁ డెంతటిశిక్షితు కయినవర్ష్మఁడే. ఏదీ యేమి వ్రాసినాఁడో చూతము. (చదువుచున్నాఁడు.)"ఆముస లిది తనవాఁడఁబాఱిన చెక్కులకు—"

సుభ—నీవు చదివినదె మరల చదువ నక్కఱలేదు.

విక్రి—పొఱపడినాను క్షమించవలెను—(చదువుచున్నాఁడు.) "అట్టి వ్యర్థదంభముగలదానిని ముఖస్తుతులతోనుకల్లగౌరవముతోను లోఁబఱుచుకొని మోసపుచ్చి యనాయాసముగా మన కార్యసాఫల్యము చేసికోవచ్చును." —ఆహా! ఏమి యీబుద్ధిహీనత!— "కాఁబట్టి యాముసలిభూతముయొక్క యనుమతితోనే శీఘ్రకాలములో నిన్నుచూచుట కొక్కయుపాయ మున్నది. ఈకామతంత్రనిర్వాహణములో మన యిద్దఱినడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకయి యాముసలిదానినే మన యొకదూతికనుగాఁగూడ నుపయోగించుకోవచ్చును.",— ఆహా! ఏమి యీసాహసము!

సుభ—ఆకండకావరము చూచినావా?తనసామర్థ్యవిశేషముచేత నాజాగరూకత యంతయు విఫల మగునట్లు చేయునఁట! చేయునిమ్ము. ఆహాహాహా! ఈవ్రాఁతనుబట్టి చూడఁగా వాఁడు నిశ్చయముగా మనయింటికి రాకమానఁడు. మనము శ్రద్ధవహించి యెవరియుపాయము చక్కఁగాఁ బాఱునో చూతము.

విక్రి—చూతము మనమిద్దఱమును తప్పక శ్రద్ధవహించి చూతము. ఆహాహాహా! అతని కెంతగర్వము! ఆహాహాహా! నేనొక్కమంచియాలోచన చెప్పెదను. సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదానికతనిమీఁద నంతమోహ మున్నందున నీవుకొంతకాలమువారియుత్తర

ప్రత్యుత్తరములు చూచియు చూడనట్లు నటించు; ఆచిన్నదానినిష్ట మున్నయెడల నతనితో లేచిపోవుటకుఁగూడ పన్నుగడలుపన్ననిమ్ము; ఆచిన్నది పాఱిపోవుచున్నను నీ వుపేక్షించినట్లూరకుండు. ఎఱుఁగనట్లుండి సూసమయమునకు నే నుట్టిపడి యాతనిని తఱిమివేసి, అప్పుడొక మాయోపాయముచేత నతనికిమాఱుగా నేనే పిల్లదాని నెత్తుకొని పాఱిపోయెదను.—ఈయుపాయము బాగున్నదా?

సుభ—దివ్యముగా నున్నది. ఇటువంటిమంచియుపాయము జన్మమెత్తినతరువాత నే నెన్నఁడును వినలేను.

విక్రి—ఇప్పుడాచిన్నదానిని నేనొక్కపర్యాయముముందుగా చూడవచ్చునా? ఈలోపల ముందుగా నే నామెస్వభావము కొంచెము కనిపెట్టవలెను.

సుభ—చూడనేవచ్చును. తాళు ఆచిన్నది యిప్పుడు నిన్ను చూచుటకు సిద్ధముగా నున్నదోలేదో! ఇటువంటివిషయములలో మనము రాజకన్యలలోఁ గలమర్యాదలను కొంచెము చూడవలెను.

విక్రి—ఈమర్యాదల నాచిన్నది నావిషయములో నంత లక్ష్యము చేయదు. విజయపాలుఁడని చెప్పు—

సుభ—ఏమీ!

విక్రి—(తనలో) ఏమి యీకంఠమార్దవము!

సుభ—నీ విప్పు డన్నది విజయపాలుఁ డనికాదా?

విక్రి—అవును పరిహాసార్థముగా నీ వాచిన్నదానితో విజయపాలుడు వచ్చినాఁడని చెప్పుమని నీతో ననఁబోవుచున్నాను. ఆమాట చెప్పగానే యామె క్రిందికి పరుగెత్తుకొని వచ్చును. ఆహాహాహా! (అని నవ్వుచున్నాఁడు.)

సుభ—కానివిషయములో నిటువంటిమాయ చేయవలసినదే. అంతేకాక వాఁడు నా యనుమతితోనే దానిని చూచెద నని వ్రాసినాఁడు. ఆహాహా! చేతనయినపక్షమున, చూడమను.—ఓకళావతీ! క్రిందికి రా. (పిలుచుచు) వాడు నన్ను తమ యిద్దఱి నడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకు దూతికనుగా నుపయోగించుచునఁట!—ఆహాహా కళావతీ! క్రిందికి దిగిరా. నీవు నవ్వుటకు నా కాశ్చర్యము లేదు. ఆహాహా! వాని పొగరుఁబోతుతనము నిజముగానే పరిహాసాస్పదముగా నున్నది.

విక్రి—అవును. నిశ్చయముగా పరిహాసాస్పదముగానే యున్నది. ఆహాహాహా!

సుభ—ఏమి దాని పొగరు! ఆకుఱ్ఱది నామాటే వినిపించుకోదు. నేనే పోయి వచ్చినది యెవరో యిప్పుడే చెప్పెదను. తన్ను చూడవచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁ డనియే చెప్పి, కన్య కర్హమయిన రీతిని నడుచుకొనునట్లు చేసెదను.

విక్రి—నీమనసువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సుభ—విక్రమసేనా! ఇప్పటివఱకు నేను నీకు దూతికనయినాను. ఏమి? యింకను నీవు నవ్వుట యయిపోలేదు! వాఁడు నాజాగరూకత యంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! ఆహాహాహా!

(అని వెళ్ళుచున్నది.)

విక్రి—ఆహాహాహా! ఇంతట నే నీమాఱువేషము తీసివేసి నిజవేషముతోనే ప్రియురాలిని దక్కించుకో వచ్చునని యితరు లనుకోవచ్చును. కాని కళావతియొక్క చపలచిత్తతనుబట్టి చూడఁగా నిజమయిన వేషమును బయలఁబెట్టినపక్షమున మొదటే చెడిపోవు

నేమో యని నాకు భయ మగుచున్నది. ఆమె నన్ను తెలిసికొనునో లేదో చూతము.

(ఇటునటు నడిచి గోడల పటములవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

[కళావతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—నాకిప్పు డొక్క గొప్ప గొడవ సంభవించినది! ఇష్టములేని క్రొత్తవాఁడు వచ్చి నన్ను వరించుమని చేసెడి యసహ్యములయిన ప్రార్థనలను వినుటకంటె కష్టతరమయినపనిమఱియేదియు నుండదు. నావలెనే బాధింపఁ బడిన కన్యలు తమ్ము వరింపవచ్చిన వారితో తమహృదయము వేఱొకరిమీఁద నిలిచియుండుట తెలిపి వారిని ప్రార్థించి పంపివేయుచు వచ్చినట్లు విన్నదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేనును నదేప్రకారముగాఁ జేయవలెను. అదిగో! నా నూతనవరుఁ డెదురుగా నిలిచియున్నాఁడు. అతఁడు గొప్ప యుద్యోగస్థుఁడట! ఇతనికిని మా విజయపాలునికిని ఎంతవ్యత్యాస మున్నది! ఇతఁడు ముందుగా మాటాడకున్నాఁడు! ఇతఁడు చూడఁగా సిగ్గుల పెండ్లికొడుకులవలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు నా వంకనైనను జూడక నిర్విచారముగా నిలుచున్నాఁడు. నేనే మొదట పలుకరించెదను—విక్రమసేనా!

విక్ర—ఆ! (అని యభిముఖుఁ డగుచున్నాడు.)

కళా—ఏమి యీ యాశ్చర్యము! నా విజయపాలుఁడా?

విక్ర—ప్రాణేశ్వరీ! మెల్లఁగా మెల్లఁగా వింతపడఁబోకు.

కళా—ఒక్క వింతమాత్రమే కాదు నా కపరిమితభయప్రమోదములు కూడఁ గలుగుచున్నవి. నీ విక్కడ కెట్లు రాఁ గలిగినావు? నాకద్భుతముగా నున్నది.

విక్ర—బహుభాషలతో పనిలేదు. నేను నీ మేనత్తను

మోసముచేసినాను. నాక్రొత్తప్రతిపక్షి యీసాయంకాల మిక్కడకు రాఁబోవుచున్నాఁడని విని, ఒక యుపాయముచేత నాతనిని రాకుండఁజేసి నేనే విక్రమసేనుఁడ నని యామెవద్దకు వచ్చినాను.

కళా—నీయుపాయము చక్కఁగా పాఱినది. ఆమె నిజముగా నీవే విక్రమసేనుఁడ వనుకొనుచున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమయి యామెకు దృఢనిశ్చయముకలిగినది.

కళా—అహాహాహా! తనంత తెలివిగలవారు లేరని గర్వపడుచుండెడి యామెను నీవు మించిపోవుట తలఁచుకొని నేను నవ్వాపుకొనలేకున్నాను.

విక్ర—అమూల్య మయిన కాలమును మనమిప్పుడు వ్యర్థపుచ్చుచున్నాము. ఇటువంటి మంచిసమయము మనకు మఱియెప్పుడు మరల దొరకదు. ఓ ప్రాణధనమా! నాపాలిటి భాగ్యదేవతవైన నిన్నీయనర్హబాధనుండి రక్షించి యీసేవకుఁడు శీఘ్రముగా నుచితబహుమానమును పొందుటకుఁ దగిన సుముహూర్తమును వెంటనే సిద్ధాంతము చేయుము.

కళా—విజయపాలా! అట్లయినపక్షమున నీవునాయల్పధనము యొక్క పోకడ కొప్పుకొన్నావా? ఎగిరిపోవుటకు వీలులేకుండునట్లుగా నాయిచ్ఛావిహంగముయొక్క ఱెక్కలమీఁద నిప్పుడా ధనమే మహాభారముగా నిలిచియున్నది.

విక్ర—ఆభారము విడిచివచ్చినీవునన్ను కృతార్థుని జేయుము. నాకు నీ సౌందర్యధనమే చాలును. నీయనురాగసంపదనుదక్క నీవు నాకు మఱేమియు నరణము తీసికొని రానక్కఱలేదు. ఓకళావతీ! ఆయనురాగధనము నీవద్ద పుష్కలముగా నున్నదికదా! నిర్ధనుః

డయిన నీ విజయపాలుఁడు నీ వర్ణించెడి యాయొక్క ధనమును మాత్రమే నీకు మరలఁ దీర్పఁగలఁడు.

కళా—(తనలో) ఈతనిమాట లెంత హృదయాహ్లాదకరము లుగా నున్నవి! దారిద్ర్య దేవతయీతనికంటి కెంత మనోహరముగాఁ గనఁబడుచున్నది!

విక్ర—ఓహో! మన మెటువంటిబ్రతుకు బ్రతుకఁబోవు చున్నాము! అప్పుడు కామదేవుఁ డొక్కఁడే మన కారాధ్యుఁ డయి రక్షకుఁ డగును; అప్పుడుమనము తుచ్ఛములయిన యితరప్రాపంచిక భోగముల నన్నిటిని విడనాడి మనఃకాయకర్మలచేత నాతని నొక్క నినే తదేకచింతతో వర్ణించుచు సుఖింతము. కష్టమన్న గర్వపడుచు మన మప్పుడు భాగ్యదేవతయొక్క వైకల్యము మాచి సంతోషసుఖ మనుభవింతము. చుట్టును నావరించి యుండెడువిపదంధకారములో మనయనురాగదీప మన్యోన్యస్నేహరసముచేత మఱింత యసమాన కాంతితో బ్రజ్వరిల్లి వెలుంగుచుండునట్లు చేయుదము. ఈశ్వరుని తోడు! నాజీవధన మయినకళావతిని నాహృదయపీఠమునందు స్థిర ముగాఁ జేర్చుకొనుభాగ్యము నాకబ్బెడుపక్షమున, ఈలోకములో భాగ్యదేవత ప్రసాదించెడు సమస్తసంపదలను దానశూరత గలయీ హస్తములతో తృణప్రాయముగా నెగఁజిమ్మివేసి హృదయేశ్వరి నా నిండుకౌఁగిట నున్నప్పుడు దక్క వేఱొకప్పు డీప్రపంచ మెప్పుడును నాకు సుఖదాయకము కాదని ఘోషింపఁగలను—(అని కౌఁగి లింపఁబోవుచు తనలో) ఈచిన్నదిప్పుడు నన్ను నిరాకరించినపక్షమున ఇఁక నా కాశ లేదు.

కళా—(తనలో) ఇప్పుడు నేనతనితోదిగంతముల వఱకైనను

పాఱిపోవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్నది. అయినను నన్నిప్పుడు వీరు పెట్టుచున్న బాధ యింకను నన్నంత తెంపరిని జేయలేదు.

[చెవియొగ్గి యాలకించుచు సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

సుభ—(తనలో) ఈ మంకుముండది యతనియెడల నెట్లు ప్రవర్తించుచున్నదో తెలిసికోవలెనని నా మనస్సు తహాతహా పడుచున్నది.

విక్ర—కళావతీ! విచారముగా నున్నావేమి? ఇంతకుమును పున్న నీ యుద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినట్లున్నది.

సుభ—(తనలో) ఉద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినదఁట! అది యితనిమీద నింతవఱకును దురాగ్రహవ్యగ్రురా లయి యున్నది కాఁబోలును!

కళా—లేదు. నా దేహములో ప్రాణ మున్నంతవఱకెప్పుడును తగ్గిపోదు.

సుభ—(తనలో) ఓసి దుస్స్వభావవుచిఱుభూతమా! ఇది యావజ్జీవమును కోపోద్రేకమును విడువనే విడువదఁట! ఏమి దీని మిడిసిపాటు!

కళా—నా వెఱ్ఱిమేనత్తయొక్క పనికిమాలిన బెదరింపులను నేను లక్ష్యముచేయుదు నని నీవు స్వప్నావస్థయందును తలఁపవలదు.

సుభ—(తనలో) పెద్దదానియందు దీని కెంతభక్తి!

కళా—ఆమె కోరి తెచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడే కానిమ్ము. నేను విజయపాలునిదక్క వేఱొక్కని వరింపను.

సుభ—(తనలో) దీని సాహసమునకు నాకద్భుత మగుచున్నది. ఇట్లితని మొగము మీఁదనే స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది!

విక్ర—(కాళ్ళమీఁదఁ బ్రాలి) నీ దాసుని ప్రార్థన చెల్లింపుము;

సుభ—(తనలో) అయ్యో! పాపము! పాదముల మీఁదఁ బడి యాచిన్నవాఁడు దయచూపుమని దీనిని దీనముగా వేఁడుకొను చున్నాఁడు. ఇఁక నేనిది చూచి సహింపలేను—(ముందుకువచ్చి) ఓసి కొంకనకళా—మీసంభాషణ యంతయు నేను విన్నాను.

విక్రి—(తనలో) ఓసి నీ జాగరూకత కాలిపోను!

సుభ—విక్రమసేనా! ఈనిర్భాగ్యురాలు నీయెడఁ జూపిన మొఱకుఁదనమునకై నీకు నేనెట్లు క్షమార్పణము చేయవలెనో యెఱుఁగ జాలకున్నాను.

విక్రి—(తనలో) ఇఁక భయములేదు. సర్వమును సురక్షిత ముగానే యున్నది—(ప్రకాశముగా) కాలమహిమచేత నా కీచిన్నది దక్కకున్న యాశ నన్ను విడువలేదు.—

సుభ—ఇటువంటి మూర్ఖురాలివిషయమయి యాసపెట్టుకొన్న ప్రయోజనము లేదు. గోదావరినదిలో నుండెడు మొసళ్ళ కెంత తల బిరుసో దీనికంత తలబిరుసు.

కళా—అత్తా! నాయందు దిప్పుడు నీ వారోపింపబోయెడు దోష మేమి?

సుభ—ఓసి సిగ్గుమాలినదానా! నీ ప్రేమమంతయొక పురుషుని మీఁద నున్నదని నీ విప్పు డితని ముఖముముందు చెప్పలేదా? నీ వీతని నెప్పుడును వరింపనని యిప్పుడు చెప్పలేదా!

కళా—చెప్పలేదు. నేనట్లు చెప్పలేదు.

సుభ—ఓయి భగవంతుఁడా! ఏమి యీ సత్యసంధత! కళావతీ! అబద్ధములాడుట ముందుకు రాఁ దలఁచుకొన్న నీవంటి కన్యకకు తగదని నీ వెఱిఁగి యుండవలసినది. నీ హృదయ మాపనికి మాలిన విజయపాలుని మీఁద తగిలియున్న దని నీవింతకుముందనే

లేదా? నేను మరల నడుగుచున్నాను. నా మొగమువంకఁ జూచి నా కీయొక్క మాట కు త్తరము చెప్పు.

కళా—అన్నాను. ఒక్క విజయపాలునిమీఁద దక్క—

సుభ—చాలు! చాలు! ఇఁక నోరుమూసికో. ఏమి యీ దుండగము! ఆఁడుదాని కింత యదరిపాటు కూడదు.

విక్ర—సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదానిని చెప్పఁదలఁచుకొన్న దంతయుఁ జెప్పనిమ్ము. ఈమె యేమి చెప్పినను నాకు సంతోషమే. ఈమాటవలన నాకెంతమాత్రమును నష్టము లేదు. నామాట నమ్ము.

సుభ—విక్రమసేనా! నీ వతికరుణాళుఁడవు; అతిశాంతుఁడవు. ఓసీ! కజ్జదానా! నీవు నావెంటరా.—విక్రమసేనా! మనము మరలఁ గలిసికొందము. మన మేర్పఱుచుకొన్నది మఱచిపోకు.

విక్ర—మఱచిపోను.

సుభ—ఓసీ! కళావతీ! ఈయనయొద్ద మర్యాదతో సెలవు పుచ్చుకొనిరా.

కళా—నాహృదయేశ్వరుఁడైనవిజయపాలునికి సమస్తశుభములును కలుగునుగాక!

సుభ—ఓసి నీనోరు పడిపోను. పాడురండా! నీచదువు చాలును. ఈపాటి నోరుమూసికొనిరా. (అని నోరునొక్కి కళావతిని బలవంతముగా నీడ్చుకొనిపోఁగా, అందఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

---

౪. రంగము—దామోదరవర్మ యిల్లు.

[మంచిబట్టలు ధరించుకొని దామోదరవర్మయు. మాధవుఁడును ప్రవేశించు చున్నారు.]

దామో—మాధవా! నే నిప్పు డందముగా నున్నానా?

మాధ—మహారాజులాగు వున్నారు. ఈకొత్తబట్టలవల్ల వెనుకటిరూపమే మారిపోయి యిప్పుడు మీకు యెక్కడలేనిఅందమూ వచ్చింది. వెనుకటిరూపానికీ యిప్పటిరూపానికీ పోలికే లేదు.

దామో—ఈబట్టలవల్ల నంతమార్పు వచ్చిన దేమి?

మాధ—మార్పోగీర్పో నేను చెప్పలేను. మీరుయీ వేషంతో అవ్వగారియింటికి వెళితే ఆవిడ మిమ్మలిని ఆనవాలే పట్టలేదు. మీ గుర్రపువాఁడు మీరు మీపేరు చెప్పినా నమ్మడు; మనదాసీదిమిమ్మలిని చూస్తే యెవరో వింతమనిషి వచ్చినాడని జడుసుకుంటుంది. వెయ్యిమాట లెందుకు? మీకుక్కకూడా మిమ్మల్నిచూస్తే మొరుగుతుంది.

దామో—మాధవా! అలంకారముతో సమాన మయినది మఱియొకటిలేదు. బోపలిరూప మెట్లున్నను పయిమెఱుఁగు ముఖ్యముగా నుండవలెను.

మాధ—అందుచేతనే నాయిత్తడిగిన్నెను మెరుగుపెట్టుమని రోజూకంచరివాడితో చెపుతాను. వాడు నామాట వినడు.

దామో—టపాలో నాకుత్తరము లేమైనవచ్చిన వేమో చూచిరా.

మాధ—చూచివస్తాను. మీముఖం చూస్తే నాకు ముచ్చటవుతూవున్నది. (అని పోవుచున్నాఁడు)

దామో—(ఇటునటు మందగమనముతో నడుగులుపెట్టుచు) ఇది హంసయానములాగున నున్నది. ఈపాదవిన్యాసము నేనునాట్యాచార్యునియొద్ద నేర్చుకొన్నాను. నాట్యాచార్యుఁడు తిన్నఁగా గ్రహింపలేక నాయడుగులు వేయుట నృత్యశాస్త్రానుగుణముగా లేదని తప్పుపట్టినాఁడు. నాకు నడకలు దిద్దుటకు వాని కేమి తెలియును! నా ముద్దునడక యభినయశాస్త్రమును మించి యున్నది. నానడక దివ్యముగా నున్నది. మొన్న గ్రామదేవత జాతరలో అమ్మవారుపూనిన శివశక్తి సరిగా నావలెనే నృత్యము చేసినది.

[మాధవుఁడు మరల ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

మాధ—పురుషోత్తమదేవుడుగారు మీదర్శనంకోసం వచ్చినానని చెప్పుమన్నారు.

దామో—ఆయనతో రావచ్చు నని చెప్పి నీవు పో.

మాధ—మంచిది. (అని మరలఁ బోవుచున్నాఁడు.)

[పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు ప్రవేశించు చున్నారు.]

పురు—దామోదరవర్మా! ని న్నిక్కడఁ జూడఁగలుగుటచేత నాకు పరమసంతోషముగా నున్నది.

దామో—నాకంతకంటె సంతోషముగా నున్నది.

పురు—నీవింత యాకస్మికముగా పీఠికాపురమున కేమిపని మీఁద వచ్చినావు?

దామో—కామదేవునిపనిమీఁద వచ్చినాను. కామదేవుఁడు నన్నిక్కడ కాశపెట్టి తీసికొనివచ్చి తుదకు చిక్కులలో పడవేసినాఁడు. నాకిక్కడ గొప్పయవమానము తటస్థించినది. నన్నవమానపఱిచినవారి పేరులుమాత్ర మిప్పుడు చెప్పను. నాకెంత యవమానము సంభవించిన దనుకొన్నావు?

పురు—నీవు వాని పేళ్లు చెప్పనక్కఱలేదు. నీకు తటస్థించిన యవమానమేమో చెప్పు.

దామో—ఒకచిన్నదానిమీఁద నామనస్సు దృఢముగా తగిలినది. ఆచిన్నదానికి కావలసినవారు నాప్రార్థన కామోదించి యీగ్రామమునకు రమ్మన్నారు. ఎంతో ప్రయాసపడి వచ్చినతరువాత వారిప్పు డాచిన్నదానిని మఱియొకరి కియ్య నిశ్చయించుకొన్నామని వర్తమానము పంపినారు. నేను దీని నవమానముగా తలఁచుచున్నాను.

పురు—ఇది తప్పక యవమానమే. లోకములో నింతకన్న మానవంతున కెక్కువ యవమాన మేముండును? దీనికి కారణము నీ వేమని యూహించెదవు?

దామో—ఊహ యెందుకు? అది ప్రత్యక్షమే. దీనికంతకును కారణము విజయపాలుఁ డనువాఁడు. ఆచిన్నది వానిని మోహించినదఁట! వాఁ డిప్పు డీయూరనే యున్నాఁడఁట! ఈ యవమానమున కంతకును వాఁడే మూలమయియుండవలెను. అందుకుసందేహము లేదు.

పురు—నీకు ప్రతిపక్షుఁ డొకఁడు బైలుదేఱినాఁడా! ఏమి? చెప్పవు! అతఁ డక్రమమయినమార్గముచేత నిన్నుతొలఁగఁద్రోసినాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

దామో—ఆవిషయమయి యింతయాలోచన యెందుకు? అక్రమముగానే వాఁడు నన్ను నిరాకరించునట్లు చేసినాఁడు. క్రమమయిన మార్గముచేత నయిన పక్షమున వాఁడు నన్ను కదలింపఁ గలిగియుండునా?

పురు—నీ విఁకను చేయవలసిన దేమో నీకు తెలియునా?

దామో—నాకు తెలియదు.

పురు—మనవద్ద నిప్పుడు కత్తులు లేవు. నామాటలు నీ కర్థ మయినవా?

దామో—ఏమీ! నేను వానితో యుద్ధము చేయవలెనా?

పురు—అవును. చేయవలసినపని యదొక్కటే. అంతకంటె మఱేమియు లేదు.

దామో—వాఁడు నాకు కోపకారణ మేదియుఁ గలుగఁ జేయ లేదే!

పురు—అతఁడు కలుగజేసినంత కోపకారణము మఱియెవ్వరును నీ కెప్పుడును గలుగఁజేసి యుండరు. లోకములో నింతకంటె నధికకోపకారణము మఱి యేదుండును? ఒకఁడు కామించిన చిన్నదాని కడ్డమువచ్చి తాను గామింపఁబూనుటకంటె మనుష్యుఁ డాతని విషయములో నెక్కువ యపరాధము చేయుట సాధ్యమగునా? అటువంటివాఁడు క్షమింపఁదగని గర్భశత్రువు. ఇది స్నేహధర్మమునకు మహావిరోధము.

దామో—స్నేహధర్మమునకు విరోధమా! స్నేహధర్మముండుటకు మొదట వానితో నాకు పరిచయమయినను లేదే! నే నీవఱకెన్నఁడును వానిని చూడనైనను చూడలేదు.

పురు—నీవాతని మొగ మెఱుఁగకపోవుట యుద్ధము చేయరాదనుటకు హేతువు కాదు. తాను క్రొత్తవాఁ డయినప్పుడు నీకతఁడు బొత్తిగానే ద్రోహము తలఁపఁ గూడదు.

దామో—అదినిజమే. అందుచేతనే నాకు వానిమీఁద మహాకోపము. తుపాకి కాల్చవలె నేమి? కత్తులుకూడ దూయవలెను కాఁబోలును! ఇట్లు పోరాడుటకు మహాధైర్యము కావలెను కాఁబోలును! అవునా? పెద్దమనుష్యునితో కయ్యము పెట్టుకొను

టకు ముందుగా నాపక్షమున న్యాయ మున్నదేమో చూడనక్కఱ లేదా?

పురు—అవమానము సంభవించినప్పుడు న్యాయ మెవరికి కావలెను? పూర్వము హిరణ్యకశిపుఁడును రావణాసురుఁడును విజయ యాత్రబైలుదేఱినప్పుడు న్యాయ మాలోచించియే బైలుదేఱినా రనుకొన్నావా? లేదులేదు. వారు మహాశూరు లయి యెదిరించిన వారి తలలెల్లకొబ్బరిపుచ్చెలలాగునఖడ్గములతో నఱకవేసిన్యాయము నిమిత్తమయి మనసువచ్చినచోట మొట్టపెట్టుకొండని పిఱికిపంద లను వదలివేసినారు.

దామో—నీ శూరవాక్యములు ప్రతాపోద్దీపకములుగా నున్నవి. నీ వీరాలాపముల వలన నామనస్సులోఁగూడ నొకవిధ మయిన ధైర్యమువచ్చి ప్రవేశించుచున్నట్టున్నది! ఇదే వీరావేశము కాఁబోలును! తుపాకులతోను బాకులతోను తత్క్షణము కదలి వాని నిప్పుడే నాతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలిచెదను.

పురు—ఓదామోదరా! నావద్ద నిప్పుడు మా వంశవృక్ష మున్నపక్షమున మా పూర్వులనందఱిని నీకొక్కక్కరినే వరుసగా పేరుపేరువరుసను జూపియుందును. శూరాగ్రేసరు లయిన మా పెద్ద లలో నొక్క శత్రువునైనను తన ఖడ్గధారతో తల నఱకని వీరుఁ డొక్కఁడును లేఁడుసుమా! వంశక్రమాగత మయిన క్షాత్రమును మాత్రము మన మెన్నఁడును విడువరాదు.

దామో—ఓ పురుషోత్తమదేవా! మీ పూర్వులవలెనేమా పూర్వులును మహాపౌరుషశాలులే. మూలపురుషుఁడు మొదలుకొని నావఱకును మా పెద్దలందఱును యోధానుయోధులే. వారిలో నొకఁడు సేనాధిపత్యము చేసెనఁట! ఆవార్త యటుండనిమ్ము.

యిప్పటి నీప్రతాపాగ్నివలన నామనస్సులో శత్రువుమీఁదఁ గల దయారసమంతయు నింకిపోయినది. నేను నిజముగా రణశూరుఁడ నయినాను. నాశరీరము పరవశ మగుచున్నది!

పురు—కోపము తెచ్చుకొని వేగిరపడకు. ఇటువంటి కార్యములలో తొందరపాటెంతమాత్రమును గూడదు. ఇట్టి ఘనకార్యములను సదా శాంతతతో చేయవలెను.

దామో—నేను కోపము తెచ్చుకో వలెను. నేను వీరావేశము పొందవలెను. నామానము నిలుపఁదలఁచుకొన్న పక్షమున, నీవు నాకోపముమాత్ర మిప్పుడు చల్లాఱునట్లు చేయకు. ఇదిగో కాగితమును కలమును. (అని వ్రాయుటకుఁ గూరుచుండి) ఇది యెఱ్ఱసిరాదైన బాగుండును! అప్పుడు నా కంటికి నాపోటువలన నెత్తురు వఱదలు కట్టుచున్నట్లు కానఁబడును. నా యక్షరములు చూచి పగవాఁడు భయపడునట్లుగా నుత్తరము వ్రాయవలెను. పెద్ద యక్షరములతో వ్రాయుదునా? ఎట్లారంభించవలెనో చెప్పు. ప్రతి పదములోను వీరరస మొలుకుచుండవలెను.

పురు—నీయుత్తరము నీవేయాలోచించుకొని యారంభించు.

దామో—వాని ప్రాణము గొనుటకయి శపథములతో నారంభింతునా? 'ఓనిర్భాగ్యుఁడా!' అని మొదలుపెట్టుదునా?

పురు—అట్లు చేయఁగూడదు. మన యెదుటివానికి గౌరవమును జూపుచు మనకు పెద్దమనుష్యులమని తోఁచునట్లుగా వ్రాయవలెను. "అయ్యా!"—అని మొదలుపెట్టు.

దామో—నన్నవమానపఱిచినవాని కంతగౌరవముచేయనా? మంచిది! అలాగుననే వ్రాసెదను. వానినే చెడ్డవానిని గానిమ్ము

పురు—"మన మిద్దఱమును నేకసుందరినిమిత్తమే—"

దామో—అవల ఏకసుందరినిమిత్త మన్నమాట దివ్యముగా నున్నది.

పురు—"ప్రయత్నము చేయుచున్నందువలన సంభవింపఁ బోయెడి యుపద్రవమును ముందుగానే తొలఁగించుకొనుటకయి—"

దామో—ఉపద్రవమునా! అవును. అదిమంచిమాటే. తరువాత

పురు—"నీవు దయచేసి—"

దామో—దయచేయుమని ప్రార్థించుటకయి నేను వానిని నాయింటికి విందుకుఁ బిలుతునా? ఆమాట సరిగా లేదు.

పురు—తొందర పడఁబోకు. చెప్పినట్టు వ్రాయుము.

దామో—మంచిది వ్రాసెదను. "నీవుదయచేసి" అయినది. అటుతరువాత?

పురు—"ద్వంద్వయుద్ధముచేసి మనలోమనమే యుద్ధముఖమున మనవివాదము పరిష్కరించుకొనుటకయి—"

దామో—ఇది సరి.

పురు—ఇఁక స్థలనిర్ణయము చేయవలెను. ఈపనికిజనోద్యానవన మనుకూలముగా నుండవచ్చును. — "ఊరిబయిల నున్నజనోద్యానవనములో నన్ను కలిసికోవలెను."

దామో—చాలును. ఈయుత్తరముమడిచి పయినిలక్కతో ఖడ్గముద్ర వేసి యిప్పుడే పంపెదను.

పురు—చూచినావా? ఈచిన్నయుత్తరమువలన మీాలో మీాకు సంభవింపఁబోయెడి పెద్దయుపద్రవ మొక్కదెబ్బను తప్పిపోవచ్చును.

దామో—ఉపద్రవము తొలఁగిపోవుటకే కాదా యిప్పుడీయుద్ధము?

పురు—ఇఁక కాలనిర్ణయము నీమనసువచ్చినది నీవే చేసికొన వచ్చును. నన్నాలోచన యడిగితివా శుభస్యశీఘ్రమ్మని యుండుట చేత నేనీసాయంకాలమే ముహూర్తము పెట్టెదను. ఇది యెంత శీఘ్రముగా నయిన నంతమంచిది. ఈరాత్రియే సర్వము నివారణ మయినపక్షమున రేపు నిర్విచారముగా నుండవచ్చును.

దామో—అవును. నీ వన్నమాట నిజమే.

పురు—నీవీలోపల నాకు వ్రాసినంగాని సాయంకాలము లోపల నేను నిన్ను మరలఁ జూడను. నీశుభలేఖ నేనే కొనిపోయి నాహస్తముతోనే యాతనికిచ్చెదను. నీతో నేనొక్క రహస్యము చెప్పుచున్నాను. నీవునిర్వహింపవలసిన కార్యభారమువంటి దేయొకటి యిప్పుడు నాభుజములమీఁదఁగూడ నిలిచి యున్నది. పిరుఁ డయిన యొకానొక యావనపురుషుఁడు కొంతకాలమునుండి నాపౌరుషమును చులకనచేసి నన్ను గేలి చేయుచున్నాఁడు. అతనిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటకయి యేదో యొకమిష పన్ని కలహము పెట్టుకొనవలెను.

దామో—అట్లయినపక్షమున నీవు ముందుగా యుద్ధము చేయఁగా నాకు చూడవలెనని యున్నది. నీ వతనిని జంపుచుండఁగాఁ జూచి యుద్ధ మేలాగునఁ జేయవలెనో నేనింకను గొంచెము నేర్చుకొన వలసి యున్నది.

పురు—నీకశస్త్రవిద్యాగురువుననుట నాకును గౌరవమే. ఇప్పటికి నేను సెలవు పుచ్చుకొనెదను.—నీశత్రువు తారసించినప్పుడు నీ వెంతమాత్రమును వేగిరపడక సర్వమును శాంతతతోను నేర్పుతోను నిర్వహింపవలెను. నీమాట లెంత మృదువుగా నున్ననునీకత్తి వలెనే నీ వీరచేష్టలుమాత్రము వాఁడిగా నుండవలెను జుమా!

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

౧. రంగము—దామోదరవర్మ గృహము.

[దామోదరవర్మయు, మాధవుఁడును ప్రవేశించు చున్నారు.]

మాధ—దేవుడితోడు ! నేను యెప్పుడు అటువంటిపని చెయ్యను. నాకు యిష్టంలేనప్పుడు వెయ్యిమంది పురుషోత్తమదేవుళ్లు చేరినా నాచేత పోట్లాడించలేరు. ఈసంగతి వింటే మాముసలావిడె యేమంటుంది?

దామో—ఓమాధవా ! ఏమనుకొన్నావు ? పురుషోత్తమ దేవునిమాటలు విన్నపక్షమున నీకుఁగూడ నెక్కుడిలేనిశౌర్యమును పుట్టుకొనివచ్చును. అతనిమాటలలోనుండి నిప్పులు కురిసినవి.

మాధ—నాకు శౌర్యం పుట్టించడానకి అతనిచేతగాదు. అటువంటి ఖజ్జాకోరుల మాట లంటేనే నాకు తలనొప్పి. మీకు పోట్లాడవలె నని వుంటేమాత్రం నేను వద్దని చెప్పను. నేనుమాత్రం మీ పోట్లాటలో కాలుపెట్టను.

దామో—మాధవా! నాగౌరవమునకు భంగము వచ్చును. నా గౌరవమునుమాత్ర మెట్లయినఁ గాపాడుకోవలెను.

మాధ—నా గౌరవం నేనూ కాపాడుకోవలెను. మొట్ట మొదటనన్ను నేను కాపాడుకుంటేనే కాని గౌరవం నిలువదు.

దామో—తగు మనుష్యుఁ డెవ్వఁడును తన గౌరమును పోఁగొట్టుకొనుట కెప్పుడు నిష్టపడఁడు.

మాధ—తగుమనిషి యెప్పుడూ గౌరవాన్ని పోఁగొట్టుకోవడానికి యిష్టపడక పోయినట్టయితే తగు మనిషిని పోగొట్టుకోవడానికి గౌరవం కూడా యిష్టపడకుండా వుండవలెను. అలా చెయ్యకపోయిన

ట్టయితే గౌరవం యను స్నేహితుడివలె నటించి మిత్రద్రోహంచేసిన దవుతుంది. తగుమనిషినని నన్ను యెవరూ అనకపోయినా లోకంలో నాకంటె తగుమనిషి యెవరూలేరు. నాగౌరవంనన్ను మరివకపెద్ద మనిషితో పోట్లాడుమని బోధిస్తుంది, దాని బోధప్రకారం నేను పోట్లాడుతాను. ఆపోట్లాటలో నేను గెలిచి నాశత్రువును చంపిన ట్టయితే, అప్పుడాలాభం యెవరికి వస్తుంది? నాగౌరవానికివస్తుంది. ఒకవేళ నేనేవోడిపోయి నా శత్రువే నన్ను చంపినట్టయితే, అప్పుడు నాగౌరవం నన్ను నేలపాలుచేసి విడిచిపెట్టి నాశత్రువువద్దకు పరు గెత్తుతుంది.

దామో—మాధవా! నీ వాలాగున ననరాదు. అట్టి సమ యములో నీశరీరము పోయినను భూమిమీఁద శాశ్వతముగా నీపేరు నిలుచును. నీవు స్వర్గమునకు పోయినను నీగౌరవ మక్కడకే నీ వెంట వచ్చును.

మాధ—అట్టి గౌరవం నాకక్కరలేదు. నన్ను స్వర్గానికి పంపి నావెంటబడే గౌరవాన్ని నేను యెప్పుడూ కోరను.

దామో—నీవు వట్టి పిఱికిపందవు. నాకుఁగల పౌరుషమునకు నీమాటలు వినుటసహిత మనర్హము. నీమాటలు విని మాపూర్వుల పౌరుషమునకుఁగూడ నేను భంగము తెత్తునా? భీరుత్వముచూపుట మాపెద్దల కెంత యవమానకరమో యాలోచించు.

మాధ—వారి కంత యవమానకరంగా వుండేటట్టయితే నాలుగు కత్తిపోట్లూ రెండుగుండుదెబ్బలూ తిని శీఘ్రంగా వారి లోకానికివెళ్ళి వారి అవమానం తీర్చండి. మాపూర్వు లటువంటి వాళ్ళుకారు. నేను వేగిరం వారిదగ్గిరకు వెళ్ళకపోతే వారికవమానం లేదు. నేను సాధ్యమయినంతకాలం యీలోకంలోనే వుండి నేను

వారి దగ్గిరకు వెళ్ళకుండా తప్పించుకుంటాను. నేను తమ దగ్గిరకు రాకుండా యిక్కడ వుండడమే వారికిష్టం.

దామో—మాధవా! యుద్ధము భయంకరమైనదని నీవనుకోకు. లోకములో ననేకులు నిరపాయముగానే యుద్ధముచేయుదురు సుమా!

మాధ—అటువంటివాడు యెక్కడనో నూటికీకోటికీవొక్కడు వుంటాడు. యుద్ధం పేరుచెపితేనే నాకు భయం వేస్తూవున్నది. పెద్ద కత్తీ వాడూ చేతిలో తుపాకీ పట్టుకుని శత్రువు యెదుట నిలవబడితే నా కసలే ప్రాణాలు నిలువవు. ఆమాటమీకు నాతో చెప్పకండి. చిన్నప్పటినుంచీ నాకు కత్తిపేరంటేనే వళ్ళు వణుకుతుంది.

దామో—నా కటువంటి భయములేదు. కత్తులు! తుపాకులు! ఈమాటలు రెండును నా చెవుల కెంతో యింపుగా నున్నవి. నీవెంత పిఱికి మందు వేసినను భయమన్నది నా దేహములో పుట్టదు. ఇదిగో యుద్ధమునకు రమ్మని నేను నాశత్రువునకు వ్రాసిన యాహ్వానపత్రిక. నాపక్షమున పోయి యుద్ధమునకు రమ్మని యడుగుటకయి నా ప్రాణస్నేహితు డయిన విక్రమసేనునికిఁగూడ వర్తమాన పంపినాను.

మాధ—యీయుత్తరమూ యెవరు తీసుకుని పోవలసినదే. నా కెంత ధనం యిచ్చిరించినా నేనుమాత్రము పోను. ఈ వుత్తరం చూస్తే మామూలు వుత్తరాలలాగు కనపడడంలేదు. ఈవుత్తరం లోనుంచి దూరాన్నుంచే నాముక్కుకు తుపాకిమందువాసనా కత్తుల వాసనా కొడుతూవున్నది. అది యెగిరివచ్చి నామీద పడదుగదా!

దామో—ఓరి దౌర్భాగ్యుఁడా! నీకు లేడిపిల్ల కున్నంత ధైర్యమైన నున్నట్టు కనఁబడదే!

మాధ—యిక నేను మాట్లాడను. ఈరాత్రి యింటివద్ద యేదో పాడుమాట వింటాను. ఆమాట చెవినిబడ్డప్పుడు ముసలావిడ యెంత దుఃఖిస్తుందో! అయ్యో!

(అని హీనస్వరముతో నేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో—నోరు మూసికో. నీవెంత యేడ్చినను నా పూనిక నేను విడువను. నే నీదినమున యుద్ధము చేయవలె నని నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ఓ పిఱికిపందా! నాయెదుటనుండి లేచిపో.

[మఱియొక సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ—విక్రమసేనుడుగారు వచ్చినారండి.

దామో—ఆయనను పయికి దయచేయ మను.

సేవ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

మాధ—మనసందఱినీ దేముడు రేవీపాటికి ప్రాణాలతో వుంచవలెను.

దామో—ఆయేడు పేమి? మాధవా! నాకు కోపము తెప్పింపకు.

మాధ—తమవద్ద యిదే ఆఖరుశెలవు. (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చు చున్నాఁడు.)

దామో—ఓపిఱికిపశువా! నీయేడుపు చాలించి తక్షణము నావద్దనుండి లేచి పో.

మాధ—పోతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—దామోదరా! ఇది యేమి?

దామో—వీఁడు పనికిమాలినపిఱికిపీనుఁగు. నాకేమఱకత్వాత మును మీఱినధైర్యము లేకపోయినపక్షమున—

విక్ర — నా కెందుకు వర్తమానము పంపినావు?

దామో — ఇదిగో! చూడు. (అని యుద్ధాహ్వానపత్రికను చేతి కిచ్చుచున్నాఁడు.)

విక్ర — (చూచి చదువుచు తనలో) "విజయపాలునకు" — ఇప్పు డేదో వినోదము నడుచు చున్నది. (ప్రకాశముగా) యేమిటిది?

దామో — యుద్ధాహ్వానపత్రిక.

విక్ర — ఆలాగా? అతనితో యుద్ధము చేయువాఁడవు నీవు కావు కాఁబోలును! అవునా?

దామో — కాదు. నేనే యుద్ధము చేసెదను. పురుషోత్తమ దేవుఁడు నన్ను ప్రోత్సాహపఱిచి యుద్ధమునకు నాకు పౌరుష మెక్కించి నాఁడు. అతఁడు నన్ను విడిచి పోవునప్పటికి నాలోపల మితిమీఱిన యాగ్రహము ప్రవేశించినది. అటువంటియాగ్రహము వచ్చినప్పుడు దానినూరక పోనియ్య రాదు. నేనీసాయం కాలము యుద్ధము చేసెదను.

విక్ర — అవునుగాని యిప్పు డిందులో నాపని యేమున్నది?

దామో — ఆవిజయపాలునిగూర్చి నీకు కొంత తెలిసి యుండ వచ్చును. నీవు పోయి వానిని కనుఁగొని నాకు మాఱుగా నీవీప్రాణాపాయకర మయినయాహ్వానపత్రిక నాతని కియ్యవలెను.

విక్ర — నాచేతికిచ్చి యిది యతనికి ముట్టినట్టే భావించుకో.

దామో — నీవు చేసినయుపకారమునకు నేను నీమేలు మఱచి పోను. మిత్రుఁడా! నీకు నేను మిక్కిలి శ్రమ కలుగఁజేయుచున్నాను గదా!

విక్ర — నాకెంతమాత్రమును శ్రమ లేదు. ఈమాట నీవు మఱియెవరివద్దను తలపెట్టఁబోకు. నామాట నమ్ము. నేను నీపని శ్రమగా నెంచుకోను.

దామో—నామీఁద నీ కనుగ్రహ మున్నది గనుక స్నేహ ధర్మ మనఁగా నిదేకదా! విక్రమసేనా! నీవు నాకు సహాయుఁడవుగా నుండఁగలవా?

విక్ర—ఈవ్యవహారములో మాత్రము నే నుండఁగూడదు. ఇందులో నే నుండుట యుక్త మయినపని కాదు.

దామో—అట్లయినపక్షమున నేను నామిత్రుఁ డయినవురు షోత్తమదేవునినే కోరవలెను. అయినను నీవు నాక్షేమమునయినను కోరుచుండవలెను.

విక్ర—అతఁడును నీవును గలిసికొన్నప్పుడు మఱి యెవ్వరి క్షేమమును గోరను. నామాట నమ్ము.

[సేవకుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

సేవ—వీరసేనుఁడుగారు కిందికివచ్చి యిక్కడ విక్రమసేనుఁడు వున్నాడేమో కనుక్కొని రమ్మన్నారు.

విక్ర—ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు.

సేవ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—(వెళ్లుచు) ఓ రణశూరా! నీకు జయము కలుగునుగాక!

దామో—విక్రమసేనా! నిలువు ఒక్కనిమిషము తాళు. నీ స్నేహితుఁ డైనదామోదరవర్మ యెటువంటివాఁడని విజయపాలుఁడు నిన్నడిగినపక్షమున, అతఁడు ప్రత్యక్షరాక్షసుఁ డని చెప్పవలెను. ఆలాగునఁ జెప్పెదవుకాదా?

విక్ర—నిశ్చయముగా చెప్పెదను. ముక్కుకండలు కొఱికెడు మహావ్యాఘ్రమని చెప్పెదను.

దామో—ఆలాగు చెప్పు. ఆమాటలతోనే యతఁడు భయ పడినపక్షమున, అతఁడు యుద్ధమునకే రాకపోవచ్చును. నేను శత్రు

వ్వుము వారమునదినములు బాధపెట్టి మఱి చంపుదు నని చెప్పు. మఱచి పోకుమా!

విక్ర—మఱచిపోను. నాటున నిన్నుందఱు వసహాయశూరుఁ డని చెప్పుకొందు రని చెప్పెదను.

దామో—ఈపేరు సరి. ఇది యంతయు ప్రాణాపాయము కలుగకుండుటకయి చెప్పినదే కాని మఱియొకటి కాదు. నాగౌరవము నిలుపుకొనఁ గలిగినపక్షమున, అతని ప్రాణముల కలుగుట నా యిష్టము కాదు.

విక్ర—కాదు. నీవు మహోదయార్ద్రహృదయుఁడవు.

దామో—అతనిని నేను చంపవలెనని నీ కోరిక కాదుగదా!

విక్ర—కాదు కాదు. అయినను నీవు ప్రత్యక్షరాక్షసుఁడవు. అవునా? (అని పోఁ బోవుచున్నాఁడు.)

దామో—అవు నవును. విక్రమసేనా! ఇంకొక్క క్షణకాల మాగు. నీ వెడలిఁగినతరువాత నా కింత యాగ్రహ మెన్నఁడును రాలే దని చెప్పు. కంటఁబడఁగానే మ్రింగివేయునంత కోపము వచ్చిన దని చెప్పు.

విక్ర—తప్పక చెప్పెదను.

దామో—ముక్క కండలు కొఱికెడు పెద్దపులి యన్నమాట మఱచి పోయెదవు సుమా!

విక్ర—మఱచిపోను. నీ వసహాయశూరుఁడ వని కూడ చెప్పెదను. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు).

---

౨ రంగము—సుభద్రమ్మగారి యిల్లు.

[సుభద్రమ్మయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—ఓమూర్ఖురాలా! అతని విషయమయి నీకుఁగల యాక్షేపణ మేమోనాకుచెప్పు. అతఁడు సౌందర్యవంతుఁడు కాఁడా?—ఏమి? మాటాడవేమి? అతఁడు రసికవరేణ్యుఁడు కాఁడా? పురుషాగ్రగణ్యుఁడు కాఁడా?

కళా—(తనలో) ఈమె తాఁ జెప్పు డెవరిని స్తుతించుచున్నదో కొంచెమయిన నెఱుఁగదు. (బిగ్గరగా) అత్తా! విజయపాలుఁడు నట్టివాఁడే.

సుభ—పోలికలు చెప్పరాదు. ఒకరితో నొకరిని పోల్చుట పడుచుదాని కెప్పుడును కూడనిపని. విక్రమసేనుఁడు నిశ్చయముగా రసికాగ్రగణ్యుఁడు.

కళా—(తనలో) నీవు చూచిన విక్రమసేనుఁడు కాఁబోలును!

సుభ—అతఁడు మంచి గురుజనశిక్షలో పెరిగినవాఁడు. అతని వినయమేమి? వాఙ్మాధుర్యమేమి? రూపరేఖావిలాసములేమి? మొట్టమొదట నే నతని ముఖమును జూడఁగానే ప్రబంధములలో వర్ణింపఁబడెడు మన్మథుఁడు నాకప్పుడు స్మరణకు వచ్చినాఁడు.

కళా—(తనలో) క్షణకాలములో తాను పడిన భ్రాంతిని కనుఁగొన్న తరువాత నీమె యప్పు డెంత కోపపడునో!

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సేవ—అమ్మా! వీరసేనుఁడుగారును విక్రమసేనుఁడుగారును వచ్చి క్రింద నిలిచియున్నారు.

సుభ—పైకిక్కడకు రమ్మను.

సేవ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ—కళావతీ! నీవిప్పుడు బుద్ధిమంతురా లయిన కన్యకు తగినట్టుగా నడుచుకోవలెను. నాయెడలఁ జూపవలసిన విధేయతను మఱచిపోయినను నీవధమపక్షము పెద్దశిక్షలో పెరిఁగినదాన వయిన ట్టయినను మంచిమర్యాద చూపవలెను.

కళా—అత్తా! నామనోనిశ్చయ మేమో నేనీవఱకే నీకుఁ దెలిపియున్నాను. అతనికి నే నిప్పుడాళ చూపి ప్రోత్సాహవాక్యములు పలుకక పోవుటయే కాక యతనితో నే నిప్పుడు నోరువిప్పి మాటాడ నైనను మాటాడను; అతనివంక చూడనైనను జూడను.

(అని మొగము ద్రిప్పుకొని తలవంచుకొని కూరుచున్నది.)

[వీరసేనుఁడును విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇదిగో మేము వచ్చినాము. నీ విటు వచ్చి నిర్దయురా లయిన యీసుందరియొక్క కోపదృష్టిని కొంత శాంతిపఱుచు. వీనిని మనమార్గమునకు తెచ్చుటకు నేనెంత కష్టపడి నాను. వీనిలోపల నేమున్నదో నాకు తెలియదు. నేను నిర్బంధము నుపయోగపఱచక పోయినపక్షమున. వీఁడును తప్పించుకొని జాతి పోయెడివాఁడే.

సుభ—వీరసేనా! మీరీవ్యవహారములో నపరిమిత మయిన శ్రమ పడినారు. మీకు వృథాశ్రమ కలుగఁజేసినందుకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. (కళావతితో మెల్లఁగా) కళావతీ! కళావతీ! నిన్ను బతిమాలుకొనుచున్నాను. లే లే. తలయెత్తిచూచి వీరిని గౌర వించు.

వీర—సుభద్రమ్మా! వీనియొక్క యోగ్యతను గూర్చియు మేనత్తకుదిర్చిన సంబంధమునందుఁ జూపవలసిన గణ్యతనుగూర్చియు

నాతోడి బంధుత్వ గౌరవమును గూర్చియు కళావతి తనలో తాను చక్కగా నాలోచించుకొన్నదని నమ్ముచున్నాను. (విక్రమసేనునితో మెల్లగా) విక్రమా! ఆచిన్నదానిని పలుకరించి మాటాడు.

విక్ర—(తనలో) ఓయి దేవుఁడా! నాకిప్పు డేమిచేయుటకును తోఁచకున్నది. (వీరసేనునితో రహస్యముగా) అయ్యా! మీరును చూచుచున్నారుగదా! ఆచిన్నది మీయెదుట నా మొగమువంక చూడనైనను చూడకున్నది. ఆచిన్నది నన్ను కన్నెత్తి చూడదని యెఱిఁగినవాఁడ నయి తమతో ముందుగానే మనవిచేసియున్నాను. మీరు దయచేసి మాయిద్దఱిని నొంటిగా విడువవలె నని నాప్రార్థన.

(అని బతిమాలుకొనుచున్నాఁడు.)

కళా—(తనలో) నామేనత్త యెందుచేతనో యింకను తన యద్భుతమును తెలుపకున్నది! ఈమె యతని ముఖము నింకను నిశ్చయముగాఁ జూచి యుండలేదు. ఒకవేళ నుద్యోగస్థు లందఱును నొక్కపోలికగానే యుందురు కాఁబోలును! లేదా, ఈమె దృష్టిలో నేమయిన లోప మున్నదేమో!

వీర—ఇప్పు డప్పుడే మిమ్మొంటిగా విడిచి నే నడుగు దూరమైనను పోను.

సుభ—వీరసేనా! నామేనకోడలు నామాటయం దంతగౌరవ ముంచునది కాదని చెప్పవలసినందుకు చింతిల్లు చున్నాను—(కళావతితో మెల్లఁగా) కళావతీ! ఈవైపు తిరుగు. నీమౌర్ఖ్యము చూచి నేను లజ్జపడు చున్నాను.

వీర—కళావతి నాకుమారుని లభిలషింప నొల్లకుంటకు కారోపించు కారణ మేదో తెలిసికొనుభాగ్యము నాకు లభించునుగాక! —

(విక్రమసేనునితో మెల్లఁగా) విక్రమా! ఆరంభింప వేమి? ఓరి గాడిదా! మాటాడు.

సుభ—వీరసేనా! కారణ మూహించుట దీనికి సాధ్యము కాదు. కారణ మున్నదని కళావతి చెప్పను.—(కళావతితో రహస్యముగా) ఓ ముద్దరాలా! అడిగినదాని కుత్తరము చెప్పఁ సదుత్తరము చెప్ప వేమి?

వీర—సుభద్రమ్మా! కారణము లేనియీ చిన్నతనపు వేగిర పాటువలన మా విక్రమునిసౌఖ్యమునకు భంగము కలుగ దని నేను నమ్ముచున్నాను.—(విక్రమసేనునితో రహస్యముగా) ఓరి మొద్దా! మాటాడ వేమి?

కళా—(తనలో) మాటాడుటకు నా కెంత యిష్ట మున్నదో నా కాముకునకు నంతే యిష్ట మున్నట్టు కనఁబడుచున్నది.—నా మేనత్త యెంత గుడ్డిదిగా నున్నదో!

విక్ర—ఓ-ఓ-కన్యా! ఓ—(మాటాడవలెనని ప్రయత్నించి వీరసేనునివంక తిరిగి) నేను తొందరపడుచున్నాను. నాకుతత్తఱపాటు కలుగుచున్నది. ఇట్లు సంభవించునని నేనీవఱకే యెఱుఁగుదును. నేను ముందుగానే తమతో మనవి చేసినాను. నాకుఁ గలమోహాతిశయము నాహృదయస్థైర్యమును పోఁగొట్టు చున్నది.

వీర—అది నీహృదయస్థైర్యమును పోగొట్టినది కాని నీనోటి మాటను పోఁగొట్టలేదుగదా! ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! ముందుకుపోయి యాచిన్నదానితో తిన్నఁగా మాటాడు.

విక్ర—ఆచిన్నదానితోనా? (తమ్ము విడిచి పొమ్మని సుభద్రమ్మకు సైగ చేయుచున్నాఁడు.)

సుభ—వీరసేనా! ఇక్కడ వీరినిద్దఱిని విడిచి కొంచెముసేపు మన మావలికిఁ బోదమా?—(కళావతితో మెల్లఁగా) ఓసి మంకు నిర్భాగ్యురాలా!

వీర—ఇప్పు డప్పుడే కాదు.—(విక్రమసేనునితో మెల్లఁగా) నీకు దయ్యము సోఁకినదా యేమి? నీనోటితాళము విప్పు.

విక్ర—(తనలో) ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కళావతి నావంకతిరిగి చూడక కోపముతో మూతిముడుచుకొని యుండును గాక! నేను మాఱుగొంతుకతో మాటాడవలెను. (కళావతి చేరువకుఁ బోయి హీనస్వరముతో) కామప్రేరితమైన యీనుస్వరమును కళావతి యొక్కసారి చెవియొగ్గి విన ననుగ్రహింపదా?

వీర—దయ్యము పట్టుకొని నీగొంతు నొక్కుచున్నదా యేమి? నోరు తెఱచి స్పష్టముగా మాటాడ వేమి? గుంటలో గోదురుకప్ప లాగున మూలుగుచు నిలువఁబడకు.

విక్ర—నా—నా—నాగామోద్రేకమువలనను, నా—నా—నా సిగ్గువలనను, నా-నా- నానోటినుండి మాట పయికి రాకున్నది.

వీర—ఓహోహో! పోయినసిగ్గు నీకు మరల వచ్చినదే! విక్రమా! నామాట విను. నీవు వెంటనే తిన్నఁగా స్పష్టముగా బిగ్గరగా మాటాడనిపక్షమున, నాకు కోప మాగదు సుమా!— ఓ సుభద్రమ్మా! ఇంతటితో తననేలచూపులు మాని నీమేనకోడలి నొక్కసారి మాయం దనుగ్రహించి యీవంక తిరుగుమను.

సుభ—కళావతీ! ఇటు తిరుగు. (అని మందలించుచున్నది.)

విక్ర—(తనలో) ఇఁక సర్వము బయలఁబడక మానదు— (కళావతి చెంతకుఁబోయి మెల్లఁగా) ఓప్రియురాలా! కళావతీ! వింత

పడఁబోకుము. కొంచెము సేపు నీ యద్భుతమును నీ మనస్సులోనే యడఁచుకో.

కళా—(తనలో) ఓయీశ్వరుఁడా! ఈకంఠస్వరము విజయపాలునిదే. ఇతఁడు నిశ్చయముగా వీరసేనునిగూడ మోసపుచ్చి యుండనేరఁడుగదా! (అని మెల్లఁగా కన్నులువిచ్చి చుట్టును జూచి యులికిపడి) ఆహా! ఏమి నాకన్నుల కింతభాగ్యము పట్టునా? ఓవిజయపాలా! విజయపాలా! ఇది స్వప్నమా? సత్యమా? ఏమి యీ యాశ్చర్యము!

విక్ర—(తనలో) అక్కటా! అంతయు మాగిసిపోయినది.

వీర—విజయపాలుఁడా? ఎక్కడి విజయపాలుఁడు? ఈచిన్నదానికి మతిభ్రమ కప్పినదా యేమి? వీఁడు నాకొడుకు విక్రముఁడు.

సుభ—ఇది సిగ్గులచేటు. వట్టిసిగ్గులచేటు. ఓసిపివేకహీనురాలా! నీమన స్సెప్పుడును విజయపాలునిమీఁదనే యుండుటచేత నీ కన్నుల కెప్పుడును సర్వమును విజయపాలమయముగానే కనఁబడుచున్నది. విక్రమసేనునికి క్షమార్పణము చేసికో.

కళా—ఇక్కడ నాప్రాణేశ్వరుఁడైన విజయపాలుఁడు దక్క నాకంటి కేవిక్రమసేనుఁడును కనఁబడుచుండ లేదు.

వీర—సందేహము లేదు. ఈచిన్నదానికి పిచ్చి యెత్తినది. చదు వతివిస్తార మగుటచేత మతిపోయిన ట్టున్నది.

సుభ—నాకును నట్లే తోఁచుచున్నది. ఓసి మతిహీనురాలా! విజయపాలుఁ డన్నమాటకు నీయభిప్రాయమేమి? నీవీవఱకే విక్రమసేనుని జూచి యున్నావు. అదేవచ్చి యతఁ డిప్పుడు నీయెదుట నిలువఁబడి యున్నాఁడు. అతఁడే నీకు భర్త కాఁగలవాఁడు.

కళా—ఇతఁడు భర్తయగుటకు నా కాక్షేపణ యేమియు లేదు. నావిజయపాలుని నేను నిరాకరింతునా?

వీర—నీమేనకోడలికి మతి భ్రమించియైన నుండవలెను; లేదా వీఁడు మాయవేషము వేసి మనలను మోసముచేసి యైననుండవలెను ఓరీ! ఇటు రా. నీ వెవఁడవు?

విక్ర—నాస్థితి నాకే తిన్నఁగా బోధపడకున్నది. నే నెవ్వఁడనో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని చెప్పెదను.

వీర—నీవు నాకొడుక వవుదువా కావా? ఓరి గాడిదా! వేగిరము చెప్పు.

సుభ—నీ వెవరో శీఘ్రముగా చెప్పు. ఇప్పుడు నాకును సంశయము కలుగు చున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఓయవివేకదేవతా! నీవు నాకు సహాయపడుము. (బిగ్గరగా) అయ్యా! నేను మీకుమారుఁడనే సందేహింప నక్కఱలేదు.—ఓసుభద్రమ్మా! నే నెప్పుడును నీసుఖసంతోషములను గోరువాఁడనయి యుండి యిప్పుడు నీ మేనకోడలికి భర్తనయి నీతోడిబంధుత్వగౌరవము పొందఁగలుగుటకు గర్వపడు చున్నాను. తానిప్పుడు చూచుచున్నది తనప్రియవల్లభుఁ డయినవిజయపాలుని నే యని నేనిప్పుడు నాకళావతితో వేఱుఁగ జెప్పనక్కఱలేదు. ఈచిన్నదానియొక్కమనోగతవిశేషమును గుర్తెఱిఁగినవాఁడనయి యీమెకు మనస్సంతుష్టి కలుగుటకయి నేనా వేషభాషలను స్థితిగతులను ధరించి యీమెమనస్సుయొక్కనైర్మల్యమును శోధించినాను. ఈమె నిర్మల హృదయము నాపరీక్ష కాగి తనయవ్యాజప్రేమను దృఢపఱిచినందున; ఇక నే నారోపించుకొన్న నీచవేషధారణమును నామధారణమును

విడిచి స్వవేషముతో నున్నతస్థితిని బొంది మాయవ్యాజానురాగము యొక్క ఫలమును స్థిరముగా ననుభవింపఁ గాంక్షించు చున్నాను.

కళా—అలాగునా? (కోపముతో) అట్లయినపక్షమున నిఁక నే ననుకొన్న ట్లిల్లు విడిచి లేచిపోవుట లేనే లేదా?

వీర—విక్రమా! నీవు నిశ్చయముగా మటుమాయలమారివి, నాకుఁ జూడఁగా నీవందఱినిమించిన నెఱజాణవుగాఁ గనఁబడుచున్నావే?

విక్ర—నన్నూరక మీరు పొగడు చున్నారు. అంత గౌరవమునకు నేను తగను. ఆత్మశ్లాఘన వినుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. నాస్వభావము దేవరవారు నెఱుఁగుదురుకదా! మొదటినుండియు నా సిగ్గే నన్ను చెఱుపుచున్నది.

వీర—మంచిది. మొట్టమొదట నటించినట్లు నీవు కేవల జడస్వభావుఁడవు కావని తెలిసికొనుటచేత నాకు సంతోషము కలుగు చున్నది. ఓరిగాడిదా! నీవు నీకన్నతండ్రినే వంచించినావుగదరా! నీపశ్చాత్తాపమును, సుతధర్మమును, విధేయతయు, ఇవే కాఁబోలును! అంత యాకస్మికముగా మనస్సు మార్చుకొనుట చూచి నే నిప్పుడే యనుమానపడినాను. వీనిపేరు చెప్పుడును విన్నట్టే నీకు జ్ఞప్తిలేదు కాదా? భీమవరములో నుండెడుకళావతి అవునా? నామనస్సు సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నీకుఁ గావలెనుగాని నీ కితరముతో దేనితోను పనిలేదుకాదా? ఔరా! నీ వెంత మాయలమారి దొంగవురా! చూడు. (అని వ్రేలితో కళావతిని జూపుచు) ఈచిన్నదానిది మెల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగివెండ్రుకలు. అవునా? ఓరి జిత్తులమారినక్కపోతా! నీ విప్పుడు తలయెత్తుకొనుటకుఁగూడ సిగ్గుపడకున్నావు!

విక్ర—నాకు నలుగురిలో తలయెత్తుకొనుటయే ఘంతో

కష్టముగానున్నది. నామనస్సంతయు కలతనొందినది. నారూపము చేతనే నామతి చెడినట్టు మీరు తెలిసికోవచ్చును.

సుభ—వీరసేనా! ఇప్పుడు క్రొత్తక్రొత్తవింతలు బయలఁబడుచున్నవి. ఓహో! విక్రమసేనా! అట్లయినయెడల, ఈయుత్తరములు వ్రాసినవాఁడవును నీవేకదా? ముసలిపిశాచ మని నాకు బిరుదు పేరిచ్చినందునకయి నీయెడల నేను కృతజ్ఞురాలనయి యుండవలెను. ఓయిభగవంతుఁడా! నాపాండిత్యవిషయమయి గేలిచేసినదికూడ నీ ఘనుఁడేకదా?

విక్ర—అయ్యో! మీరిప్పుడు నాకడ్డుపడి నన్ను రక్షింపక పోయినపక్షమున నాసిగ్గు నన్ను బ్రతుకనీయదు. ఈలజ్జాభరమునకు నేను తాళఁజాలను.

వీర—సుభద్రమ్మా! మనము పోదము రా. వెనుకజరిగిన దానిని సర్వమును మఱచిపోయి మనము వీరిని క్షమింపవలెను. ఇప్పుడు మన ముద్దేశించినట్లు సర్వమునను కూలముగాముగిసినందున, నే నిప్పుడు కోపము వహించి సంతోషభంగము చేయఁజాలను. సుభద్రమ్మా! నీవో ?

సుభ—వీరసేనా! మీరన్నట్టు గతమును మనమిప్పుడు తల పెట్టఁగూడదు. ఈపసివాండ్రచిన్నతనపుచేష్టలను లక్ష్యముచేయక మనము ముందుసంగతి యాలోచింపవలెను.

వీర—వీరినిద్దఱిని దిగవిడిచి మనము పోదము రా. మనము కాలు కదల్పఁగానే వీరిద్దఱు నొండొరుల కౌఁగిళ్ళలోఁ బెనఁగవలె నని తమకపడుచున్నట్టున్నారు. మన మిక్కడనుండి రసభంగము చేయ రాదు. పోదమురా. విక్రమా! ఈమె కన్నులు నేను చెప్పినట్లున్నవా? చెక్కులో? నవ్వుమొగమో? పలువరుసయో? సుభ

దర్శిమ్మా! లే. వీరి కిది సంతోష సమయము. నేనిప్పుడు నా సంతోషము పట్టజాల కున్నాను. మన మావలికిఁ బోయి నవ్వు కొందము రా. (అని పాడుచు సుభద్రమ్మను చేయిపట్టుకొని లాగికొని పోవుచున్నాఁడు.)

కళా—(మొగము ముడుచుకొని మాటాడక కూరుచున్నది)

విక్రి—(తనలో) ఈమె దీర్ఘాలోచన చూడఁగా నాకు శుభ సూచకముగా తోఁచదు. (బిగ్గరగా) నా ప్రాణేశ్వరీ! కళావతీ! అంత గంభీరముగా నాలోచించుచున్నావేమి?

కళా—ఏమి?

విక్ర—(తనలో) ఇంతవఱకు వచ్చునని నే నప్పుడే యను కున్నాను. "ఏమి" అన్న యీచిన్నపదము నాగుండెలు పగుల్చు చున్నది. (బిగ్గరగా) కళావతీ! మన మొండొరులము చేసికొన్న ప్రమాణమువలననే కాక యిప్పుడు మన పెద్దవారి యనుమతి వలనఁ గూడ సుఖభాజనుల మయి ధన్యులము—

కళా—(కోపముతో) పెద్దవారి యనుమతి వలననా? అవును!

విక్రి—ప్రియురాలా! మనము తలపెట్టిన సాహసకార్యము నకు విశ్రాంతి కలిగినది. తుట్టతుద కిప్పుడు సుఖకాల మాసన్న మయినది. అనుభవింతము రా. నీసొత్తు విషయ మయి తరువాత న్యాయవాదులను—

కళా—న్యాయవాదులా? న్యాయవాదియన్న పేరు చెప్పిన నాకు తలనొప్పి.

విక్రి—పోనీ. న్యాయవాదుల నడుగనక్కఱలేదు. మనలో మనమే లిఖితము—

కళా—లిఖితమా? లిఖితమన్న పేరే నాకు పనికిరాదు.

విక్ర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీ కింకరునియెడల నిర్దయత్వము వహింపఁబోకు. నీ యడుగులమీఁద వ్రాలి ప్రార్థించుచున్నాను.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

కళా—లెమ్ము. నేను నీ సొమ్మగుదునని నీవు నిశ్చయముగా నెఱిఁగియున్నప్పుడు పాదములమీఁదఁ బడవలసినపని యేమున్నది?

విక్ర—(లేచి) ఓకాంతా! నీ స్వాంతమున కంత నిర్బంధ మక్కఱలేదు. నీ హృదయము నన్ను విడిచినపక్షమున, తక్కినవానిని నేనపేక్షింపను. (తనలో) నే నిప్పుడు కొంచెము బెట్టుచేసి చూచెదను.

కళా—(లేచుచు) నా మనస్సులో నున్నది స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను విను. నీవు నీ కార్యమును నీచమగు పౌరుషహీన మయిన వంచనచేత సాధించుకొన్నావు. అందుచేత మోసముచేసిన శిక్షకు నీవర్హుఁడవు. నా హృదయదౌర్బల్యమును కనిపెట్టి నన్ను నీవు పిల్లదాని నాడించిన ట్లాడించుచున్నావు. నీలోనీవు నన్నుఁజూచి నవ్వుచు నీవు పొందిన విజయమునకు సంతోషించుచున్నావు కాఁబోలును!

విక్ర—కళావతీ! లేనిదోష మారోపించి యిప్పుడు నీవు నాయెడ నపచారము చేయుచున్నావు. నేను చెప్పునది సాంతముగా విని—

కళా—నా బంధువుల నందఱిని మాయ చేయుచున్నా మను భ్రమలోనుండి, వారందఱి కన్నులు గప్పి తప్పించుకొని పాఱిపోయి వారికి కోపము తెప్పించి నా సామర్థ్యము చూపవలె నని నేను కొండంతయాశ పెట్టుకొని యుంటిని. అట్లుండఁగా నా మేనత్త యొక్క యంగీకారమువలనను సమాధానము వలనను నాయాశ యంతయు నిమిషములో భగ్న మయిపోయినది. వారిని మోసపుచ్చుటకు

మూలముగా తుద కిప్పుడు నే నొక్కతెనే మోసపోయిన దాన నయి నాను. (అని కోపోద్రేకముతో నడుచుచు, ఇదిగో పటము—విజయ పాలుని పటము. (పటమును అవికలోనుండి పయికిఁదీసి) న న్నెంద తెన్నివిధముల భయపెట్టుచున్నను దూషించుచున్నను లక్ష్యము చేయక యీ చిత్రపటమును నేనింత కాలము రేయింబగళ్ళు హృదయ మధ్యమున ధరించినాను. నీపట మిఁక నీవే పుచ్చుకొమ్ము. (అని మీఁద విసరివైచి) ఈ ప్రతిరూపమును నాహృదయమునుండి యెంత యనాయాసముగాఁ దీసివేయుచున్నానో యంత యనాయాస ముగానే దీనికి మూలమైన పురుషునిగూడ నేను నా హృదయములో నుండి తటాలుమని వేయఁ గలుగుదు నని నీవు నిశ్చయముగా నమ్ముము.

విక్రమ—ఓ కాంతా! ఈవిషయములో నీకును నాకును భేదము లేదు. ఇదిగో కళావతియొక్క పటము. (అని పయికిఁదీసి) ఈప్రతి రూపమునకు నిజరూపమునకును నా కెంత వ్యత్యాసము కనఁబడు చున్నది! ఈదివ్యసుందర విగ్రహముయొక్క కలకలలాడుచున్న యీ నవ్వుమొగమే కదా మొట్టమొదట నన్నాశలపెట్టి నా హృద యము నపారసౌఖ్యానందసుధారాశిలో ముంచినది! ఎన్నడును తుడిచి వేయుట కసాధ్య మగునట్లుగా కామ దేవుని పుస్తకములో శిలాక్షర ములతో వ్రాయఁబడియున్న శపథములను బలికిన వీచిన్న పెదవులే కదా! అవియన్నియు పూర్వపు గాథ లయిపోయినవి. అంతయు నిప్పుడు మరల మొట్టమొదటికి వచ్చినది. ఓ సుందరీ నీ నిరుపమాన సౌందర్యము ముందట నీ ప్రతిబింబ మంత చక్కనిదిగా నుండక పోయినను, నామనస్సునకు మాత్రము దీని మనోహరత్వములు దీని యందలి గౌరవమును దీని నిజరూపమునకంటె తక్కువ పడలేదు

గాన దీనిని నేనెడఁబాయఁజాలను. (అనిమరల హృదయమున ధరించు చున్నాఁడు).

కళా—(కొంత శాంతతతో) ఇది యంతయు నీదోషమే. స్వయంకృతాపరాధమును దెలిసికొని నీవు తృప్తుఁడవయి యుండ వచ్చును.

విక్ర—నిశ్చయముగా తృప్తుఁడనయినాను. ఇంతకంటె నీవు మొట్టమొదటనే ప్రేమ చూపి యాశపెట్టకున్న నెంతో బాగుండును. ఆహాహా! ఇది యెంత యయినను సరసముగా నున్నది. నూఱుల కొలఁదిబాసలుచేసి వానినెల్ల తప్పుట నీదృష్టికి గొప్పగా కనఁబడు చుండలేదు. ఆవాగ్దానములెల్లను నీదృష్టికి తృణప్రాయము లయినవి. అయినను లోకులుమాత్రము కళావతి తనహృదయమునే తానెఱుఁగ దని చెప్పకొనక మానరు. ఇతరులమాటలతో నీకేమిపని? లోకు లొకవేళ తమదుస్స్వభావముచేత ప్రియుఁడు ప్రియురాలియొక్క యనాదరము చూచి మొగము మొత్తి విడిచి పోయినాఁడని వాదు వేసినను వేయవచ్చును. ఆయపవాదముసహితము నీమనస్సున కాయాసము తోపించకుండునుగాక!

కళా—ఈయవమానమును సహింపఁజాలను. (అని కన్నీరు పెట్టుకొను చున్నది.)

[అంతట సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—బావా! రమ్ము. మనము కొంచెము సేపు వీరికామోన్మాదమునకును శృంగారప్రలాపములకును విఘ్నము కలుగఁజేయ వలెను.

కళా—ఓనీచకృతఘ్నుఁడా! ఇది నీద్రోహమును వంచన మును మించి యున్నది. (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

వీర — ఇదేమి వైపరీత్యము? ఇది చూడఁగా నాకత్యద్భుత ముగ నున్నది. సుభద్రమ్మా! ఇటువంటికామోన్మాదమును శృంగార ప్రలాపములును నేనీవఱ కెక్కడను వినియు కనియు నుండలేదు. ఈరసాభాసమున కర్థమేమి? నాకు తెలియకున్నది.

విక్ర — ఈచిన్నదాని నడుగుండి.

సుభ — ఓయి దేవుఁడా? నామట్టుకు నాకత్యాశ్చర్యకరముగా నున్నది. అమ్మా! కళావతీ! దీనికి కారణ మేమి?

కళా — ఈయన నడుగు.

వీర — నాకు కోపావేశముతో దేహము పరవశమగుచున్నది. ఓరీ! విక్రమా! నీవీలోపల నీవఱకు వేసిన వేషములుగాక క్రొత్త వేషము వేసి మాఱిపోలేదుగదా? నిజము చెప్పు.

సుభ — అబ్బాయీ! ఇప్పుడు మఱేమియు మాయ లేదు గదా? నీవు రావణాసురునివలె నిమిషములో మఱియొక మాయ రూపమును ధరించినావేమో చెప్పు.

విక్ర — చెప్పుమని నన్ను నిర్బంధపెట్టకుండి. ఈవిషయమయి యీచిన్నదే నాకంటె చక్కఁగా చెప్పఁగలదు.

కళా — వెనుక నొకసారి యిఁక విజయపాలుని నెప్పుడును దలఁచుకో వలదని నీవు నాకాజ్ఞ యిచ్చినావు. ఆవిజయపాలుఁ డిప్పు డిక్కడ నీయెదుటనే యున్నాఁడు. అప్పటి నీ యాజ్ఞకు నేనిప్పుడు లోఁబడుచున్నాను. ఈనిమిషము మొదలుకొని నీవు చెప్పినట్లు నే నీతని పేరు తలపెట్ట మానుచున్నాను. (అని లేచిపోవుచున్నది.)

సుభ — ఓయి భగవంతుఁడా! ఇది పెద్ద యింద్రజాలము వలె నున్నది! ఇప్పుడు సమస్తము తాఱుమాఱయిపోయినదే? ఓయీ!

విక్రమసేనా! నీవు విరసోక్తులాడి నా మేనకోడలి మనస్సు నొప్పించ లేదుగదా?

వీర—సత్య మిప్పుడు బయటఁ బడినది. ఆ-హా-హా-హా! విక్రమా! కోపావేశముచేత పరవశుఁడ వయి నీ వా చిన్నదాని మనసు నొచ్చునట్లుగా నేవో గర్వోక్తులు పలికినావు.

విక్ర—లేదు. తమ పాదముల తోడు—

సుభ—ఛీఛీ! విక్రమసేనా! నీ వేమో యన్నావు.

విక్ర—అమ్మా! నీతోడు—

వీర—ఓరి దొంగా! నీమాట నేను నమ్మను. మాటాడకు. తన చిన్నతనములో నీతండ్రియు నిట్లే చేసెడివాఁడు లే. ఈ వేగిర పాటును క్షాత్రమును మన క్షత్రియకులములోను ముఖ్యముగా పౌరుషభూషిత మైన మనవంశములోను మొదటినుండియు పరంపరగా వచ్చుచున్నవే. ఆహాహా! పాపము! ఎందుకు నీవాచిన్నదానిని నిష్కారణముగా బెదరఁ గొట్టినావుగా?

విక్ర—ఈశ్వరసాక్షికముగా—

వీర—నీమాట నేను వినను. నీ ప్రసంగము కట్టిపెట్టు. సుభద్రమ్మ మిమ్మిద్దఱిని సమాధానపఱుచును లే.—ఓ సుభద్రమ్మా! నీ వా చిన్నదానిని సమాధానపఱిచి వీనిమీఁది కోపము పోఁగొట్ట వలెను. వీని స్వభావమే యిట్టిదని నీవు మీకళావతితో చెప్పు. ఈపౌరుషము మాకుటుంబములో నందఱికిని సహజగుణమే యని కూడ చెప్పు.—ఆహాహాహా! విక్రమా! మనము పోదము రా.— సుభద్రమ్మా! వీడు బొత్తిగా దూరాలోచన లేని దౌర్భాగ్యుఁడు.

(అని విక్రమసేనుని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు)

సుభ—ఓవీరసేనా! మీరు నాతో నింతగాఁ జెప్పవలసిన పని లేదు.—విక్రమసేనా! విచారపడఁబోకు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

3. రంగము—ఉత్తరపువీథి

[పురుషోత్తమదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—విక్రమసేనుఁ డెక్కడ నడఁగిపోయినాఁడో తెలియకున్నది. ఈయుద్యోగస్థు లెప్పుడును స్త్రీలవ్యవహారములలో నితరుల కడ్డము వచ్చుచునే యుందురు. నేను పూర్వ మీఁగాగుననే వసుమతిని వివాహము చేసికొనుటకు మాటలు జరపుచుండఁగా, ఇంతలో నడుమ నెక్కడనుండియో యొకయుద్యోగస్థుఁ డాకస్మికముగావచ్చి యాచిన్నదానిని నాకంటఁ బడనీక యెగనెత్తుకొనిపోయి తాను వివాహము చేసికొన్నాఁడు. యావనవతు లైనకన్యలను తమవలలో వేసికొనుట కీయుద్యోగస్థులవద్ద నేమిమంత్రము లున్నవో! వారి మెఱ్ఱుతలగుడ్డలుచూచి జవ్వనులువలచి పైఁబడి వెంటపరుగెత్తుదురు కాఁబోలును! ఆవచ్చుచున్నవాఁడు విక్రమసేనుఁడుకాఁడా? అతఁడే. సందేహము లేదు. అతఁడొకవేళ తనకృషిలో సాఫల్యము నొందినాఁడేమో! పొందినపక్షమున నామనస్సున కూఱట కలుగదు. అతఁ డిప్పుడు మాటాడుచున్న దెవరితోనయి యుండును?

(అని ప్రక్కకు నడుచుచున్నాఁడు)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విక్ర—(తనలో) నేను పన్నినతంత్రమంతయు నిరర్థకమయినది. ఇటువంటి మాయోపాయములు పన్నినపాపఫలమనుభవింప

వలసినదే. ఆమెపౌరుష మిట్టిగతి తెచ్చునని నేను స్వప్నావస్థలోను తలఁపలేదు. ఆమొది వట్టిజాతిగుండె. నేనుపుట్టి బుద్ధియెఱిఁగిన తరువాత నిటువంటి దురవస్థను నేనెప్పుడు ననుభవించి యెఱుఁగను. నాగొంతుకనుగాని నాకడ్డువచ్చిన మఱి యెవ్వరిగొంతుకనైననుగాని నేనిప్పుడు నిర్విచారముగా కోయఁగలను.

పుర—ఓహో! ఇప్పుడు నాయదృష్టము ఫలించినది. నా భాగ్యముచేత నేను మంచిసమయమునకు వచ్చినాను. నాపని కనుకూలముగా నితఁ డిప్పటికంటె మంచిస్వభావముతో మఱియెప్పుడు నుండఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడే యితనితో ప్రసంగమారంభించి కలహాము పెట్టుకోవలెను.—(అని విక్రమసేనునియొద్దకునడిచి) విక్రమసేనా! ఆవిషయములో నీయభిప్రాయములో నే నేకీభవింపఁజాలను.

విక్రి—వాదవిషయములో నీవు మహాపండితుఁడవయినట్టున్నావే. నే నేయభిప్రాయమును తెలుపనిదే నాయభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలకున్నావు!

పుర—నీవు చెప్పినది సయుక్తికముగా లేదు. ఒకమనుష్యుఁడసత్యము లయినమాటలుపలుకఁగలిగినట్లే పయికి తెలుపకపోయినను లోపల నసత్యము లయినయభిప్రాయములను గలిగి యుండవచ్చును.

విక్రి—అది సత్యమే కాని యొకమనుష్యుఁడు తనయభిప్రాయములను పయికి తెలుపకున్నంతవఱకు పరులతో కలహకారణము కలుగదని నేను భావించెదను.

పుర—అట్లయినపక్షమున, ఈవిషయములో నే మనయిద్దఱికి నభిప్రాయభేదము కనఁబడుచున్నది. వివాదమున కిదియే తగినంత కారణము కావచ్చును.

విక్రి—నీవు పెద్దమనుష్యుఁడవని నేనీవఱ కెఱుఁగనివాఁడ

నయి యుండిన పక్షమున నీవిషయమున నేనిప్పుడు దురభిప్రాయ పడియుందును. నాతో వివాదము పెట్టుకొనుటయే నీయభిప్రాయము కాకపోయినపక్షమున, ఇప్పటి నీమాటలయభిప్రాయ మేమో నాకు తెలియకున్నది.

పురు—నీవు సూక్ష్మబుద్ధివి. నాయభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు. (వంగి నమస్కరించి) నా నోటినుండి రావలసినమాట ముందుగా నీనోటినుండియే వచ్చినది. నే నిప్పుడు నిన్ను యుద్ధభిక్ష వేఁడుటకయి వచ్చినాను.

విక్రి—అట్లయినపక్షమున నీ మనోరథమును నేను విఫలము చేయరాదు. మంచిది. నీవు కోరినట్లే చేసెదను. అయినను నీవు నాతో పోరాడఁగోరుటకుఁ గల కారణమేమో యనుగ్రహించిన పక్షమున సంతోషించెదను.

పురు—ఆవిషయమయి నీమనస్సు నాయాసపెట్టఁబోకు. ఇప్పుడున్నట్టుగా మన కలహము మహాదివ్యమైన కలహము. దీనికి కారణమును దెలిపి మన మిప్పుడు దీని సారస్యమును చెడఁగొట్ట కూడదు. నీకు మఱపు మిక్కిలి యెక్కువ. కాకపోయిన పక్షమున వారము దినములలోపల నీవు నాకుచేసిన యపకారమును నీవింతలో మఱచియుండవు. ఆవిషయమయి మనకు వాదులాట యక్కఱలేదు. యుద్ధమునకు నీకు స్థల మెక్కడనో యనుకూల మెప్పుడో మాత్రము చెప్పు.

విక్రి—నీవంత యభిలాష పడుచున్నావుగనుక, నీయుబలాట మెంతశీఘ్రముగా తీఱిన నంతమంచిది. అది యీసాయంకాలమే జరగవచ్చును. ఇక్కడనే యీచేదువ పొలములోనే కావచ్చును. ఇక్కడ మనపనికి విఘ్నము చేయుటకు రెవ్వరు నుండరు.

పుర—ఎవ్వరో తుచ్ఛులుగాన యిటువంటి విషయములలో పెద్దమనుష్యు లెవ్వరును విఘ్నములు చేయరు. కారణ మేమో తెలియదుగాని మీ దేశములో నిటువంటి విషయము కొంచెము పయికి పొక్కఁగానే జనులు పెద్దయల్లరిచేసి పెద్దమనుష్యులను సుఖముగా నెమ్మదితో పోట్లాడనియ్యరు. నా కీసాయంకాల మారు గంటల కీరాజుగారి జనోద్యానవనములోఁ గొంచెము పనియున్నది గనుక, నీ కాక్షేపణ లేనిపక్షమున మన మక్కడ కూడుకొనుట నా కనుకూలముగా నుండును. ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీ యన్నట్లు నేను రెండుపనులు నొక్కసారియే చక్కఁ బెట్టవచ్చును.

విక్ర—ఇది నాకును సమ్మతమే. ఆఱుగంట లయినతరువాత మన మక్కడ కలిసికొని సర్వమును సావకాశముగా నేర్పాటు చేసికొందము.

పుర—నాకు మిక్కిలి సంతోషముగా నున్నది. అప్పుడు దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాక పోయినను చేరువను నిలిచి కత్తులతో యుద్ధముచేయుటకు తగినంత వెలుతురుండును. ఇంతకును వచ్చినపని యనుకూలముగా ముగిసినది. ఇఁక నామన స్సూలటపొందును.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

విక్ర—మంచిసమయమునకు వచ్చినావు. ఓదర్పసారా! నీ నిమిత్తము నేనే రావలె ననుకొను చున్నాను. నాపాలిటి యదృష్టదేవతయు సర్వభూతములును సమస్తమును నా కిప్పు డెదురుతిరిగినవి. నామనస్సునకు విసుగుపుట్టి నేను నిరుత్సాహుఁడ నయి యున్నాను. నాభుజవీర్యము చూపి వీరశయనము పొందుటకు

నాకిప్పు డవకాశము లభింపకుండిన పక్షమయిన, నేనీదుఃఖకథను నీతో చెప్పలేక పోయియే యుందును.

దర్ప—నీభావ మేమో నాకు బోధపడకున్నది. కళావతి తన మనస్సు మార్చుకొన్నదా యేమి? పెద్దలయొక్క యాజ్ఞకూడ నిప్పు డాచిన్నదానియొక్క యిష్టమునకే యనుకూల పడినదని విన్నానే!

విక్ర—ఆమెయిష్టము నా కనుకూలముగా నున్నప్పుడు పెద్దల యాజ్ఞ ప్రతికూలముగా నుండినది. ఇప్పుడు పెద్దల యాజ్ఞ నా కనుకూలము కాఁగానే యామె యిష్టము ప్రతికూలముగా తిరిగి నన్ను తిరస్కారభావముతోఁ జూచుచున్నది.

దర్ప—నీవిఁకఁ జేయుఁదలఁచుకొన్న దేమి?

విక్ర—వేయిమాట లెందుకు? నా కడమాట విను. ఇప్పు డొక్క పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి తన్ను నాగొంతుక కోయనిమ్మని కోరినాఁడు. నేనాతని కోరిక చెల్లింపఁదలఁచుకొన్నాను. అంతయు నింతే.

దర్ప—ఈవక్రభాషలు మాని తిన్నఁగా చెప్పు.

విక్ర—ఇప్పుడు నేను చెప్పినది వక్రభాష కాదు! సత్యమే. నే నెప్పుడు నేదియు నుద్దేశింపక పోయినను నేనేమో తనకేదో యుపకారము తలపెట్టినానని చెప్పి పురుషోత్తమదేవుఁడు వచ్చి నన్ని సాయంకాల మూఁడుగంటలకు తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచినాఁడు. ఈవిషయమయియే నేను నీవద్దకు రావలె ననుకొన్నాను. నీవు నాకు తోడు రావలెను.

దర్ప—ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. ఈసంగతిని పురుషోత్తమదేవుఁడే వివరముగాఁ జెప్పి సమాధానపడుటకు సందేహ

ముండదు. ఇది మఱియొకప్పుడైన బాగుండును. నీవు చెప్పినది యీ సాయంకాల మనేకదా? మఱియొక సమయమందైన ననుకూలముగా నుండును.

విక్రమ—అనుకూలము కాకేమి? అప్పుడు తగినంత వెలుతు రుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడు చెప్పినట్లుగా దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేరువను నిలిచి కత్తులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలము గానే యుండును. తుపాకులతో పోరాట మేఁటి! వానితుపాకులు కాలిపోను!

దర్ప—చారుమతితో సంభవించిన వివాదమును బట్టి నా మన స్సిప్పుడు మంచిస్థితిలో లేదు. పీడాకరమైన నా దుస్స్వభావమునుబట్టి నే ననాదరణ చూపి నిష్కారణముగా నా ప్రియురాలి మనస్సు నొప్పించినాను. మా వివాదము తీఱి యామె మనస్సు సమాధానపడువఱకును నేను మరల పూర్వపు దర్పసారుఁడను కాఁజాలను.

విక్ర—దర్పసారా! నీవు నిజముగానే చారుమతి కర్హుఁడవు కావు.

[ఒక చేటిక యుత్తరము తెచ్చి దర్పసారునిచేతిలోఁబెట్టి నిష్క్రమించు చున్నది.]

దర్ప—ఓ విక్రమా! ఇది చారుమతి వ్రాసినది. దీనిని విప్పుటకు నాకు భయ మగుచున్నది. ఇదే నీకును నాకును కడపటిసెలవని యెందు వ్రాసినదేమో! తాను వ్రాసినయుత్తరముల నన్నిటిని మరల తనవి తనకుఁ బంపుమని వ్రాసినదో!—అహా! నే నిప్పుడు స్వయంకృతాపరాధఫల మనుభవించు చున్నాను.

విక్రి—అది నాచేతికిమ్ము. (అని యుత్తరము పుచ్చుకొని విప్పి) ఇందులోనొక్కటేవాక్యమున్నది. ఇంక నీ పనియయిపోయినది.

దర్ప—విక్రమా! నన్నూరక బాధింపక యున్న దేమోచెప్పు.

విక్ర—అట్లయినయెడల, చదివెదను విను. (అని చదువుచున్నాడు.) "నాయెడలఁ జూపినయనాదరముసిమిత్తమయి నా ప్రియుఁడైనదర్పసారుఁ నీవఱకే తనమనస్సు పరితాపపెట్టి శిక్షించియుండు నని నేను నిశ్చయముగా నెఱిఁగినదాననయి నందున, నే నావిషయమై యేమియు ముచ్చటింపక యొక్కసారివచ్చి సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా దర్శనమిచ్చి పొమ్మనిమాత్రము నాహృదయేశ్వరుని వేడుచున్నాను. ఇట్లు భవత్పాదసేవకురాలు—చారుమతి." ఆమె యెట్లు మార్గముపట్టుపట్టి నీమీఁద పగతీర్చుకొనుచున్నదో చూచినావా? (అని యుత్తరమును చేతి కిచ్చి) ఇది విన్నపిమ్మటఁ గూడ నీ వేమియు సంతోషముగా నున్నట్లు కనఁబడకున్నావే!

దర్ప—నేను సంతోషముగానే యున్నాను. కాని—

విక్రి—నీ కానులు గీనులు దూరముగా పెట్టు. ఇతరులవల్ల నుల్లాసకర మయినమాట విన్నప్పుడు సంతోషించి యూరకుండక వెంటనే "కాని" యన్న పనికిమాలినమాట యొకటిపెట్టినీ వెప్పుడును సంతోషభంగమును చేయుచునే యుందువు.

దర్ప—అవునుగాని, విక్రమసేనా! నీవు నాప్రాణస్నేహితుఁడవు గనుక ని న్నొక్కమాట యడిగెదను. న్యాయమైనయుత్తరము చెప్పు. సంధి గోరుచు వ్రాసినయీయుత్తరములో కొంచెము వేగిరపాటును రసహీనతయు నున్నదా లేదా? సమాధానవాక్యము లెప్పుడును మొట్టమొదట పురుషులవద్దనుండి రావలెనుగాని స్త్రీలవద్దనుండి

రాఁగూడదు గదా? పురుషులు ప్రార్థించి దీనాలాపములచేత తమమన స్సులను కరగించునప్పుడును తరుణులు తా ముదాసీనతను నటింప వలెను. వారివలపువలెనే వారియిష్టమయిన సమయోచితముగా తనంత బయలఁబడఁ గూడదు.

విక్ర—నీమాటలు వినుటకు నాకిష్టము లేదు. ఇఁక నీకెంత చెప్పినను కార్యము లేదు. ఈసమయమున నాతో మాటాడకు. నాకీలోపుగా కొన్ని పనులు చేసికొనవలసి యున్నవి. నీవు నేఁడుసాయం కాలములోపల మాయింటికి వచ్చి మఱచిపోక నాతోమాటాడి మరి పో. మనోరథసిద్ధికొఱకెంతో కష్టపడి యెన్నోమాయలు పన్ని విశ్వ ప్రయత్నములు చేసి తుదకుపరులదోషమువలనఆశాభంగమునొందిన నావంటివాఁడు కొంచెము విచారపడి విసుఁగుకొన్నఁ గొంతయుంద మును చందమునుగా నుండునుగాని యేకష్టములేక యప్రయత్న ముగా కార్యసిద్ధియైనప్పుడు సుఖముగా ననుభవింపలేక కుడిచి కూర్చుండి లేనిపోనికష్టములు కల్పించుకొని నీవంటివాఁడు విసుఁగు కొన్న పరిహాసపాత్రుఁడు కాకమానఁడు. (అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁ డన్నమాటలు నామనస్సునకు నాటుకొన్నవి. అయినను నాగుణమును మార్చుకొని పనికిమాలినసంతుష్టి పొంది యూరకుండఁజాలను. ద్వంద్వయుద్ధమునకు సహాయుఁడవు కమ్మని ఇతఁ డడుగుటచేత నాకిప్పు డొకయాలోచన తోఁచు చున్నది. నే నీయుద్ధములో ప్రవేశించి యిందుమూలమున చారుమతికి నామీఁద నిజమైనప్రేమ యున్నదో లేదో పరీక్ష చేసి చూచెదను. ఈపరి శోధనవలన నామెవలపు నిర్మల మయినదిగా తేలినపక్షమున; నేను ధన్యతముఁడనయి నాసందేహములు విడిచి తృప్తినొంది యుండునో

అట్లుగాక యీశోధనలో నొకవేళ చారుమతియొక్క యనురాగము శుద్ధమయినదిగా తేలనిపక్షమున, ఇంతటితో నేనా మెసంబంధమును విడిచి యామెను మఱియొక బుద్ధిహీనుని పెండ్లిగమ్మని వదలిపెట్టి యూరకుండుట సర్వోత్తమము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పంచమాంకము

౧. రంగము—చారుమతియొక్క గది.

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు—ఈయుత్తరము చూడఁగా నాకుభయమగుచున్నది. ఎవ్వరి కేమి యుపాయము సంభవింపవచ్చునో! అతఁ డేమి తలఁచుకొన్నాఁడో! నన్నొంటిగాఁ జూడవలెనని యేలకోరవలెను? ఓ దర్పసారా! నీవు నామన స్సెంత నొప్పించుచున్నావు?

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు—దీనికర్థమేమి? దర్పసారా! ఇంత జాగరూకత యెందుకు?

దర్ప—ఓ చారుమతీ! చిరకాలము నిన్ను చూడఁబోనుగాన నీవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పోవలెనని వచ్చినాను.

చారు—ఓ యీశ్వరా! ఈమాటల కర్థమేమి!

దర్ప—నీయెదుట నిలువఁబడియున్న నేను ప్రాణత్యాగమునకు తెగించియున్న నిర్భాగ్యుఁడను. ఉలికి పడఁబోకు. నా దుర్బలస్వభావమే నా కీగతి తెచ్చినది. అప్పుడు నిష్కారణముగా నిన్ను దూలనాడి నీకు కోపము తెప్పించి వెడలి పోయినాను. అనివార్యమైన ఘోరదుర్దశచేత నాకీలోపల నీకలహాము సంప్రాప్త మయినది.

కాబట్టి నేను తత్క్షణమే యీ దేశమును విడిచి లేచి పోవలెను. ఓ చారుమతీ! నాకీ దుర్దశ సంభవించుటకు పూర్వమునందే నిన్నర్థాంగి నని పూర్ణముగ బిలుచుటకుఁ దగిన భాగ్యమును నేను పొందిన యెడల, నాయీ దేశత్యాగమువలన నాకింత దుఃఖము కలిగియుండక పోను.

చారు—నీకు సంభవించిన యీ దుర్దశయొక్క స్వభావమును చింతించి నా మనస్సు చింత నొందుచున్నది. ప్రాణాపాయకరమయిన యీ కారణమువలనఁగాక మఱియొక కారణమువలన నిప్పటి కష్టము సంభవించి యుండినయెడల, నాయనురాగ విషయమున నీమనస్సు లోనున్న సంశయమును తొలగింప నవకాశము కలదు కదాయని నాహృదయము కొంత విశ్రాంతి పొందియుండును. నా హృదయమును నేను చిరకాలము క్రిందటనే నీకు సమర్పించియున్నాను; ఇప్పుడు నాశరీరమును గూడ నీకర్పించెదను. దేశము విడిచి మన మిద్దఱము ను గలిసి పాఱిపోదము. శత్రువులను తప్పించుకొని పాఱి పోయి క్షేమముతోనున్న తరువాత మాతండ్రిగారి యిష్టమును చెల్లింపవచ్చును. నీ సుఖ దుఃఖములలో సమభాగినినిగా నుండుటకు విధ్యుక్తముగా బద్ధురాలనయి నేను నీకు హృదయశాంతి చేయుదాన నగుదును. అప్పుడు నీవు నీ ధర్మ పత్నియైన చారుమతి యొక్క మృదువులయిన యూరువులమీఁద హాయిగా విశ్రమించి సుఖించు చుండఁగా, పాతివ్రత్యభూషితురాలయిన నీ ప్రియురాలు తనమృదు హస్తములతో నీహృదయమునందలి విచార శల్యములను వెకలించి నొప్పిని కలిగించుచున్న విపత్కంటకములను తీసివేయును.

దర్ప—ఓచారుమతీ! నీకృతజ్ఞతాఋణమును తీర్చుకొనుటకు నేను నిఱుపేద నయియున్నాను. ఇప్పుడు కాలమునిలువక పరుగెత్తుచు

వేగముగా మనోనిశ్చయమును చేసికొమ్మని నిన్ను నిర్బంధించు చున్నది. నీకు సంభవింపఁబోయెడునష్టములను గూర్చియు తత్ప్రతిఫల ముగా నొక్కపేరిమను దక్క మఱి దేనిని దర్పసారుఁడు సమ ర్పించుకోలేక పోవుటనుగూర్చియు సావకాశము నాలోచించుటకు నీకు కొంత కాలము కావలసి యుండునుగదా?

చారు—నాకొక నిమిషమయిన నవకాశ మక్కఱలేదు. నేనొక్క నీ గుణములకే వలచినదానను గాని యన్యమును దేనిని కామించినదానను గాను. మనము చిరకాలమునుండి కాంక్షించి యున్న యభిమతసిద్ధిని బడయుట కిదే సమయము. ఇఁక నాలస్యము చేయఁగూడదు. ఈ యాలస్యమువలన నొకవేళ—

దర్ప—చీఁకటిపడువఱకు నేను మరల వెలుపలికి రాకుండుట క్షేమకరము. నీసత్స్వభావమునుబట్టి నీకు లెక్కలేని కష్టములువచ్చు నని తలఁచి నేను ఖేదపడుచున్నాను.

చారు—ఈ కార్యమువలన నొకవేళ నీకుఁగల సొత్తు పోవును గాఁబోలును! ఆసంగతి నాకు నిశ్చయముగా తెలియదు. అయినను మనకంతమాత్రముచేత సుఖభంగము కలుగదనిమాత్రము నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నాకున్న యల్పధనమే మనకిద్దఱ కును జాలును. పరదేశమునం దెప్పుడును భోగము లనుభవించుటకు లభింపవుగదా?

దర్ప—అది సత్యమే కాని యటువంటి హీనదశయందు నా చిరాకు మఱింత యెక్కువయయి, నీవెంత సహనము కలదానవైనను నీకు దుర్భరమాగునేమో! అటువంటి దురవస్థతటస్థమయినప్పుడు నేను నీతో తగవులాడి కోపావేశముచేత మతిపోయి యేమి చేయుదునో!

చారు—నిజముగా నటువంటి దుర్దశయే నీకొకవేళ పట్టుట తటస్థించిన పక్షమున నీకు కోపోపశమనము చేసి మృదుమధురశీతల వచనామృత ధారలతో నీ హృదయములోని శోకాగ్నిని చల్లార్చుట కయి నీ సంరక్షణ భారమును వహింపవలసిన వారొక రప్పుడు మఱింత యావశ్యకముగాఁ గావలసియుందురు. నీ దౌర్బల్యమును కనిపెట్టి తగిన యుపచారము చేయుచు భాగ్యలోపమువలనఁ గలుగు కష్టములను ధైర్యముతో నోర్చునట్లు నేర్పఁగల దేహసంబంధులు లేక యట్టికష్టములు నీకెట్లు సహ్యములగును?

దర్ప—చారుమతీ! ఈ పనికిమాలిన పన్నుగడలచేత నీ మనస్సు పరిశోధించి నామనస్సులోని సందేహముల నన్నిటిని నివారణము చేసికొన్నాను. నా దుస్స్వభావముచేతఁ జేసిన యనర్హమయిన యీయపరాధమును మన్నింపుమని నిన్నెట్లు వేఁడుకొనవలయునో తెలియకున్నది.

చారు—నీ వింతవఱకును జెప్పినట్లు నీకేమియు నాపద తటస్థింపనే లేదా!

దర్ప—ఇదియంతయు కేవల కల్పనమని యొప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను. ఇటువంటి యపరాధమును నేనికముందెప్పుడును మరల నీ విషయమునఁ జేయను. కాఁబట్టి నాయందు దయఁదలఁచి నామీఁద పగ సాధించి చంపక నన్నింతటితో క్షమింపుము. ఈ యొక్కసారిమాత్రము నా ప్రార్థన మంగీకరించి నన్ను మన్నించితివా, ఈశ్వరానుగ్రహమువలన జేపే నీ చెట్టఁబట్టి నీపాలఁబడి, నీ ప్రాపువలన స్వస్థచిత్తుఁడనయి నీ నిరంతరం సేవచేత నాగతపాపము పరిహరించుకొనెదను.

చారు—ఓదర్పసారా! చాలును. ఇంతవఱకును నీవేదో

ఘోరపాతకము చేసితివని తలంచుకొని దానిపేరడుగుటకు భయపడు చున్న యీపాపము చేయలేదని తెలియఁజెప్పి నామనస్సున కపార సంతోషమును కలిగించినావు. ఆ విషయమయి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలనయి యివె యానంద బాష్పములను విడుచుచున్నాను. అయినను నీ క్రూరములయిన యీ యనుమానములును మాయలును ములుకులవలెనాటి నా కనిర్వాచ్యమైన మనోవ్యథను కలిగించుచున్నవి.

దర్ప—ఈశ్వరసాక్షికముగాఁ జెప్పెదను. ఓచారుమతీ—

చారు—నామాట కడతేఱ వినుము. నాతండ్రికి నీయందు పుత్రాధికమైన ప్రేమముండెను. ప్రేమానిధియైన నాతండ్రియిచ్చిన యీప్రాణమును నీవు కాపాడినావు. అప్పుడాతని సమక్షమందు నా హృదయమును నీకర్పింపఁ కలుగుటకంటె ముందుగానే నాహస్తమును సంతోష పూర్వకముగా నీ కర్పించినాను. అటుతరువాత శీఘ్రకాలములోనే నాతండ్రిని నేను పోఁగొట్టుకొన్నప్పుడు, ఈశ్వరుఁ డన్నిటికిని దర్పసారునినే చూపినాఁడని భావించుకొని తక్షణమే నా హృదయమును గూడ సమర్పించి యప్పటినుండియు మరియొకరి విషయమయి యెప్పుడును పడనొల్లని కష్టములకెల్ల నీకయి యోర్చి సంతుష్టురాలనై యున్నాను. అటువంటి నాయవ్యాజానురాగమును చులకనచేసి నీవుచేసినయవజ్ఞలనెల్ల నేకరువుపెట్టి యిప్పుడు నీమనస్సునకు నొప్పి కలిగింపనొల్లను —

దర్ప—అది యంతయు నేనే యొప్పుకొను చున్నాను. అయినను నామాట విని—

చారు—సంవత్సరకాలము నన్నుశోధించి నాయకృత్రిమానురాగమును కనుఁగొన్నతరువాతఁగూడ నిట్లనుమానపడుట లేనిపోని

దుశ్శంకలచేత నన్ను మరల క్రూరముగా నవమానపఱుతు వని నే నెప్పుడు ననుకోలేదు. తృప్తిగాని ప్రేమించినవారియందు విశ్వాస ముంచుటగాని నీస్వభావములో లేదని నా కిప్పుడు స్పష్టపడినది. తత్త్వము బోధపడినతరువాత నేనిఁక నిన్ను నమ్మి మోసపోను, నా యవ్యాజానురాగమువలనను విశుద్ధచరితమువలనను నీకు నాయెడల పూర్ణమైనవిశ్వాసమును కలిగింపఁగలుగుదు నన్నదురాశ యున్నంత కాలము, నీకు తృప్తికరముగా ప్రవర్తింపవలెనని. నేను సర్వవిధములఁ బ్రయత్నముచేసి చూచినాను. నీకు సంతుష్టి కలుగఁజేయుటయసాధ్య మని యిప్పుడు తేటపడుటచేత, నేనిఁక నీకు వివాహబంధముచేత కట్టుపడి బుద్ధిపూర్వకముగా నెల్లకాలమును నీవలన బాధ లనుభ వించుట కయి గృహదాసిని కాఁజాలను.

దర్ప—ఈతప్పు క్షమింపుము. ఈశ్వరునితోడు! ఇఁకముందు నే నెప్పుడయిన—

చారు—ఇంకొక్కమాట యున్నది. ఇది కడతేఱ వినుము. ఈవఱకు నామనస్సును నీ కర్పించితినిగాన, ఇఁక నే నెప్పుడును దాని నన్యపురుషునిపాలు చేయను. ఈశ్వరుఁడు నిన్ను నిత్యసంతుష్టుని జేయునుగాక! మనవివాహబంధము నిప్పుడు ఛేదించిన నీ యసంతుష్టి నిన్ను శీఘ్రముగా విడుచునుగాక! నీయీదుర్బలతను తలఁచుకొని నీవు చింతిల్లునప్పుడు, నీ నిత్యశంకిత్వమువలన యావజ్జీవమును నీపాద సేవకురాలయి యవ్యాజప్రేమతో సుఖదుఃఖములయందు నీతోడి నీడగా నుండ నిశ్చయించుకొన్న సంపన్నురాలు ని న్నెడఁబాసిన దని మాత్రము విచారపడఁబోకు. (అని నిష్క్రమించు చున్నది.)

దర్ప—నా పాలిటిభాగ్యదేవత నన్ను విడిచి పోయినది. అటు వంటి కన్యారత్నము నావంటిమందభాగ్యున కెట్లు దక్కును? ఆమె

మనోనిశ్చయమును దలఁచుకొన్న నాకు భయము మగుచున్నది. నేను క్రూరుఁడను; మృగప్రాయుఁడను; వివేకహీనుఁడను; అయోగ్యుఁడ నయిననా కిట్టిభాగ్యలక్ష్మి నీశ్వరుఁ డనుగ్రహించినప్పు డనుభవింప లేక కాలఁద్రోచుకొన్నాను. ఇఁక నాకు భాగ్యాశ లేదు. నాపనికి నేను పోవలెను. ఆయుద్ధములో సహాయపురుషు డనుగాక విక్రమ సేనునికి మాఱుగా నేనే ప్రధానపురుషుఁడ నయిన నెంతయు మేలుగ నుండును.—ఓ కాముఁడా! నన్నిట్లేల బాధించెదవు? నీదుస్సహ వేదనకు నేను తాళఁజాలను. నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

[ఒక పరిచారికయు, కళావతియు ప్రవేశించు చున్నారు.]

పరి—నాయజమానురా లింతకుమును పిక్కడనే యున్నది. ఒకవేళ నామె యిప్పుడే యాఁగదిలోనికిఁబోయి యుండును.

(అనివెడలి పోవుచున్నది.)

కళా—కటకటా! అతఁ డట్లు చేసినను నాహృదయ మాతని నుండి మరలకున్నది! నావదినెవచ్చి యిప్పు డొక్కయుపన్యాసము చేసినపక్షమున, మరల నా కాతనిని ప్రార్థింపవలె నన్నబుద్ధికూడ పుట్టునేమో!

[చారుమతి ప్రవేశించు చున్నది.]

కళా—చారుమతీ! నాకిప్పుడు మనశ్శాంతి కావలసి నీవద్దకు వచ్చినాను. (మొగమువంకఁ జూచి) ఓహో! ఇది యేమి? ఏడ్చు చున్నా వేమి? ఆదర్పసారుఁడు నిన్ను దుఃఖపెట్టుచుండ లేదుగదా?

చారు—నీ వనుకొన్నది కారణము కాదు. నాకు దుఃఖము కలుగుటకు కారణము వేరేయున్నది. నీవది తెలిసికోలేవు- (తనలో) కళావతివద్ద దర్పసారునిమీఁద నింద మోపెను.

కళా—నీకెంత మనోవ్యథ కలిగి యున్నను నీది నామనో వ్యథకు సమానముకాదు. తుదకు విజయపాలుఁ డెవరయినాఁడో విన్నావా?

చారు—అదంతయు దర్పసారుఁడు మొదటనే నాతోఁ జెప్పినాఁడు. విజయపాలుఁడని నీవనుకొనుచుండినవాఁ డెవఁడో నేనెఱుఁగకుండినపక్షమున, ఆతనిమీఁద నీకుఁ గలచాపల్యమును నేనుప్రోత్సాహపఱిచి యుండను.

కళా—అట్లయినయెడల నేనందఱివలనను మోసపోయినాను. పోనిమ్ము. ఇఁక నే నాతనిని వివాహ మాడను.

చారు—అవునుగాని, కళావతీ!

కళా—నామాట విను. ఇట్లు చేయుటచేత నాకేగాదు మఱి యెవ్వరికైనను కోపము రాకుండునా? నాకెంతో కష్టమువచ్చుననియు, ధైర్యసాహసములు చూపవచ్చుననియు, నేనెదురుచూచుచున్నప్పుడు తుదకు కార్యమంతయు చప్పపడి నిస్సారమయిపోయినది. మాఱువేషము వేసికొనుట, త్రాటినిచ్చెనతో గోడలుదాటుట, చీఁకటిలో నాలుగుగుఱ్ఱములబండి యెక్కి పాఱిపోవుట, గాంధర్వవివాహమాడుట, అన్నియు చెడిపోయినవి. ఇంత యాశాభంగము కలిగిన తరువాత నేను నలుగురిలో తలయెత్తుకొని యెట్లు బ్రతుకఁగలను?

చారు—నాకిది వింతగా కనఁబడదు.

కళా—తుదకు నాకెంత యాశాభంగము కలిగినదో చూచినావా? పాఱిపోవుట కెంతో సన్నాహము చేసికొన్నతరువాత, కష్టకడపట నేమియు లేకుండ నా మేనత్త యనుమతితో ష్నాణ్ముంట

పుస్తెముడిపెట్టించుకోవలసిన గతిపట్టినది. ఇటువంటి దుర్యోగము నకు సహింపఁగలిగిన నేను ముందేమి చూడనున్నానో!

చారు—పాపము! నీకెంతటి దురవస్థ సంభవించినది!

కళా—అతనితో నర్ధనిమిషకాలము మాటాడఁ గలుగుట కయి పన్నిన యా మాయోపాయమును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనఁగాఁ నాకిప్పుడు దుఃఖము వచ్చుచున్నది. మాఘమాసములో చలిలో నిశీథవేళ నొంటిగా బయలుదేఱి పుష్పవనములో చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టుఁ డయి నిలుచున్న యాతనిని కన్నులపండువుగా చూచు చుండెడిదానను. ఆసమయమునందు చలిచేత నతఁడును భయము చేత నేనును వడఁకుచు, పరస్పర శరీరస్పర్శనము చేసి యానందా మృతసాగరమునందు మునిఁగి తేలుచుండెడివారము. అంతటిప్రేమ యిప్పు డింతటికి వచ్చినది.

చారు—నే నిప్పు డుత్సాహస్థితిలో నుండియున్న పక్షమున, నీ యవివేకమునకు పకపకనవ్వి చీవాట్లు పెట్టియుందును. అయినను నీయం దట్టి యనురాగాతిశయము గలవానిని పనికిమాలిన నీచపల తనుబట్టి విడనాడి నిష్కారణముగా పరితాపము పాలుచేయవలదని మాత్రము నే నిప్పుడు నిన్ను బతిమాలుకొనుచున్నాను.

కళా—ఓహోహో! ఈసమయములో నా మేనత్తకూడ వచ్చినదేమి?

[సుభద్రమ్మయు, రాముఁడును, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుభ—అయ్యో! అయ్యో! కొంప మునిఁగినది. పాలములో హత్యలు జరుగుచున్నవి. నరహత్యలు. ఉపద్రవము తప్పించుట కయి యెక్కడ వెదకినను వీరసేనుఁడుగారు కనఁబడరు.

చారు—అమ్మా! ఏమియుపద్రవము వచ్చినది?

సుభ—ఇతని నడుగు నాతోఁ జెప్పినవాఁ డితఁడే.

కళా—(రామునితో) ఏమితటస్థించినదో చెప్పు.

రామ—తాను ముఖ్యంగా సంబంధించివున్న చిన్నది యింత ఆతురపాటుతో అడుగుతూవున్నప్పుడు జరిగినసంగతి శీఘ్రముగా చెప్పక ఆలస్యం చెయ్యడం నావంటి వివేకం గలవాడికి యెంత మాత్రమూ ధర్మంకాదు.

కళా—శీఘ్రముగాఁ జెప్పు. వేగిరము.

రాము—అమ్మా! తమరు సెలవిచ్చినట్లు యిటువంటిసంగతులు శీఘ్రంగా చెప్పివెయ్యవలెను. ఆలా చెప్పకుండా యేమాత్రం ఆలస్యంచేసినా యీలోపుగా రెండుమూడు ప్రాణాలకు భంగం రావచ్చును.

కళా—నే నీ విలంబము సహింపలేను. అత్తా! ఏమిజరిగినదో నీవైనను జెప్పు.

సుభ—జరుగుట కేమున్నది? నఱుకులాట జరుగుచున్నది. హత్యలు జరుగుచున్నవి. చావులు తటస్థించుచున్నవి. ఆవివరము లితఁడు చెప్పఁగలఁడు.

కళా—ఓరామా! నిన్ను ప్రార్థించుచున్నాను. సంగతి యేమో రెండుమూడు మాటలతో చెప్పు.

రాము—నరుకులాట విషయమయి యెవ్వరి నెవరునరికినారో నేను చెప్పలేను. నరహత్యా నేరం విషయమై ధర్మాధికారులే నిజం కనుక్కొని యెవరియందు దోషంవుంటే వారిని శిక్షిస్తారు.

కళా—ఎవరు? అట్లు పోట్లాడుచున్నవా రెవరు?

రాము—వారిలో వొకరు బహుచిన్నవాడు; మహా దొడ్డవాడు. ఆయనకు యేవిధమయిన అపాయమూ జరగడం సాకు

యిష్టములేదు. ఆయనకు నామీద యెంతో ప్రేమ. నన్నెప్పుడూ పల్లెత్తుమాట అనలేదు.

కళా—ఆయన యెవరు? ఎవరు? ఎవరు?

రాము—నా యజమానుడు. అమ్మా! నాయజమానుడు. తెలిసినదా? ఆయన నాయజమానుడు.

కళా—ఓ యీశ్వరుఁడా! విక్రమసేనుఁడా యేమి?

సుభ—ఓహోహో! ఇప్పుడు నీవు భయపడుచున్నట్టున్నావే?

చారు—అతనితో నున్న రెండవవా రెవరు?

రాము—తక్కిన సంగతి నాకంటె యితను బాగా చెప్ప గలడు.

చారు—మాధవా! నీవు చెప్పు.

మాధ—అమ్మా! ఆవంకచూడు. జరిగే అనర్థమంతా అక్కడ జరుగుతూవున్నది. వారికే వినోదంకోరకయితే కత్తుల తోనూ తుపాకులతోనూ వెళ్ళరు. వాటినిచూస్తే నాకు వారు కోపంతో వెళ్ళినట్టు తోస్తూవున్నది.

చారు—విక్రమసేనుఁడుగాక యక్కడ మరెవ రున్నారు?

మాధ—మందభాగ్యుడైన నా యజమానుడొకడు. అతని యందువుండే దయచేత, అతనిపేరు నేను ముందుగా చెప్పలేక పోయినాను. అమ్మా! నీవు నన్నెరుగుదువుగదా! నేను మాధ వుణ్ని. ఇంకా ప్రాణాలతో వున్నపక్షమున నా యజమానుడు దామోదరవర్మ, దర్పసారుడుకూడా అక్కడనే వున్నాడు.

చారు—అమ్మా! మనము వెంటనే యక్కడకుఁ బోయి పోరాటము మాన్పవలెను.

సుభ—అటువంటి క్రూరకర్మము జరుగుస్థలమునకుఁ బోవుట స్త్రీలకు తగదు.

మాధ—అమ్మా! మీరు శీఘ్రంగా పోయి కలహం నివారించవలెను. మీరు వెంటనే వెళితే కొన్ని ప్రాణాలైనా దక్కుతవి. వారందరూ తెంపరులై వున్నారు. అందరినీమించిన దయాదాక్షిణ్యాలు లేని పురుషోత్తమదేవుఁడుకూడా వారిలో వున్నాఁడు.

సుభ—పురుషోత్తమదేవుఁడా ? హా ! దైవమా ! ఈపడుచువాం డ్రియనుగూడ తమ కయ్యములోని కీడ్చినారుగదా ! అమ్మాయీ! అట్లు నిలుచున్నావేమి? నీహృదయములో నేమాలను దయ లేనట్లున్నది.

కళా—అత్తా! ఇప్పుడు మనము చేయవలసినదేమి?

సుభ—ఎవ్వరికి నపాయము జరగకుండ మాన్పుటకయి మన మక్కడకు వేళ్ళవలె పరుగెత్తుకొని పోవలెను. అన్నా! మాకు నీవా స్థలమును జూపఁగలవా?

రాము—నేను మిమ్మల్ని అక్కడకు తీసుకుపోతాను.—ఓరీ! మాధవా! వీరసేనుఁడుగారిని తీసుకుని రావడానికి నీవు వెళ్ళు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సుభ—కన్నెలారా! నా వెంటరండి. ఇతఁడు మనల నక్కడకుఁ దీసికొని పోవును.—రామా! నీవు ముందు నడిచి మాకు దారి చూపు.

రాము—స్త్రీలను మిమ్మల్ని వెనుకదిగవిడిచి లక్షవరహాలిచ్చినా నేను ముందర పోను.

సుభ—నీవాస్థల మెఱుఁగుదువా? నిజము చెప్పు.

రాము—ప్రయత్నంచేస్తే నేను కనుక్కోగలననుకుంటాను. దారితప్పిపోకుండా వుండడానికి నాకొక్క శుభసూచకం కనపడుతూ వున్నది. తుపాకుల చప్పుడు వినపడడంతోటే, ఆ చప్పుడునుపట్టి మన మాస్థలానికి తప్పకుండాపోవచ్చును. భయపడకండి. మీకు వచ్చిన భయమేమీ లేదు. మీ ప్రాణాలకు నా ప్రాణా లడ్డం వేస్తాను.

(అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.)

---

౨ రంగము—దక్షిణపువీధి.

[తనకత్తి బట్టలోఁబెట్టుకొని విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విక్ర—ఈగ్రామములో వీధిలో నెవ్వరిచేతిలోనైన కత్తి కనఁబడినపక్షమున నెల్లవారును పెద్దపులిని జూచినట్లు భయపడుదురు. దర్పసారుఁ డింకను రాలేదు. అతఁ డెప్పుడును వేళకురాఁడు. అతనిని విడిచి తుదకు నే నొక్కఁడనే పోవలసి వచ్చినది. ఓయి దేవుఁడా! ఇప్పుడు వీరసేనుఁడుగారీవంక నే వచ్చుచున్నారే! ఈయనను నే నెట్లు తప్పించుకొందు ?

(అని తలవంచుకొని తొలఁగిపోవుటకు ప్రక్కకు తిరుగుచున్నాఁడు.)

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

వీర—ఆవచ్చెడివా రెవరో దూరమునుండి యానవాలుపట్టుట కష్టముగా నున్నది. అతఁడు మావిక్రమునివలె నేయున్నాఁడు. అవును వాఁడు మావిక్రముఁడే. సందేహము లేదు. ఓరీ ! విక్రమా ! విక్రమా ! (అని సమీపమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—అయ్యా! మీరు నన్ను గుఱుతుపట్టినారుగాని మిమ్ము

నేను గుఱుతుపట్ట లేదు. మిమ్ము నేనెప్పుడును జూచియున్నట్లుజ్ఞప్తికి రాలేదు. నాపేరు వర్ధమానుఁడు. నాతో మీకేమైన పనియున్నదా?

వీర—అట్లయిన నన్ను క్షమింపవలెను. నేను భ్రమపడినాను. మిమ్ముజూచి—ఏమి? వానివలెనే యున్నాఁడే!—నిమిషము నిలువుఁడు. (మొగమువంక తేఱిపాఱఁజూచి) ఓహోహో! వర్ధమానుఁడుగారా తమరు? ఓరి దున్నపోతా! నీ విప్పు డేమి మాయ చేయఁ దలఁచుకొన్నావు?

విక్ర—ఏమియు లేదు. నేనిప్పుడూరక నవ్వులాటకన్నాను. నేనన్నది వట్టి నవ్వులాటమాట. తమకొఱకే నేనిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినాను.

వీర—అలాగా? నీవదృష్టవంతుఁడవుగనుక నేను వెంటనే కనఁబడినాను. ఆ వేషమంతయు నేమి—

విక్ర—మఱేమియు లేదు. ఇది చలిగాత్రి. అంతయు తరువాత తమతో మనవిచేసెదను. నాకు కొంచెము పనియున్నది. నన్నిప్పుడు విడిచిపెట్టుఁడు.

వీర—నిమిషము నిలువు. పోకు. నీవు నాకొఱకే - కాదా యిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినావు? ఇంత తొందరగా నీవిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము?

విక్ర—ప్రయాణమా?

వీర—అవును. నీవిప్పు డెక్కడకు పోవుచున్నావు?

విక్ర—నేనెక్కడకు పోవుచున్నానా?

వీర—ఓరి గాడిదా!

విక్ర—ఎక్కడికా? నేను—నేను—ఇప్పుడు నేను కళావతి యొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను. ఎందుకా? సాధ్యమైనయెడల, నేను

చిన్నదానిని ప్రార్థించి సమాధానపఱుచుటకు మీకొఱకేల యెదురు చూచుచున్నాను? ఆపనికేమిమ్ము—

వీర—తెలిసినది. నన్ను నీతోఁగూడ వెంటబెట్టుకొని పోవుటకు నేకూడ వచ్చెదను పద.

విక్ర—కాదు కాదు. ఆపనినిమిత్తము కాదు. మఱియెందు కా? ఊరకే మిమ్ముఁ జూచి సెలవుపుచ్చుకొని పోవుటకు. అంతే ఇది చలిరాత్రి. మీరు బైల తిరగఁగూడదు.

వీర—ఆపనినిమిత్తమే కాదా? ఇది చలిరాత్రియేమి? మంచిది కళావతితో నీవేమని చెప్పెదవు?

విక్ర—ఏమున్నది? ఆచిన్నదానిని నన్ను క్షమింపుమని వేఁడుకొనెదను; మంచిమాటలు చెప్పెదను; ఒట్లు పెట్టుకొనెదను; పాదముల మీఁద బడెదను. అయ్యో! మీ కాలస్య మగుచున్నది. చలిలో నడిచినపక్షమున మీకు జబ్బు చేయును. శీఘ్రముగా నింటికి పొండి.

వీర—నాకాభయము లేదు. నేను పోను. మీవంటికుఱ్ఱవాండ్రకు గుండెలలో చలి సోఁకినప్పుడు—(అని యాతనిగుండెలు తడవుచు)—ఇది యేమి? ఇక్కడ నేదో లోపల చేతికి గట్టిగాతగులుచున్నది!

విక్ర—ఏమియు లేదు. మఱేమియు లేదు.

వీర—ఏమియు లేనేలేదా? నాచేతికి లోహమువలె గట్టిగా సోఁకినదే!

విక్ర—కడియములు. కడియములు. కళావతినిమిత్తము కడియములజత!

వీర—నీ వెటువంటి కడియములు చేయించినావో చూడనీ. (అని పయిబట్ట లాగఁగానే కత్తి క్రింద పడుచున్నది.) ఇవి యెంత

మంచికడియములు! కళావతినిమిత్తమా యీకడియములజత? ఈ కత్తితో నీవాచిన్నదాని గొంతు కోయదలచుకో లేదుకదా?

విక్ర—ఆహాహాహా! ఇది చివరవఱకు మీతోఁజెప్పకుండ నుండి కడపట దీనితో మీకు వినోదము కలిగింపవలె ననుకొన్నాను.

వీర—నాతోఁ జెప్పకపోవలె ననుకొన్నావుగా? ఇది నిశ్చయముగా నాకు వినోదము కలిగించెడు కడియములజతయే! సందేహము లేదు,

విక్ర—ఇఁక మీతో నిజమే చెప్పెదను వినుఁడు. కళావతి స్వభావము మీ రెఱుఁగుదురుకదా? ఆమె నన్ను క్షమింప నన్నపక్షమున, ఈకత్తి పయికిఁదీసి "యిప్పుడు దీనితో గొంతు కోసికొని నీ పాదములమ్రోలపడి ప్రాణములు విడిచెద"నని బెదరించి యామె మనసు కరఁగించి యామెను లోఁబఱుచుకోవలెనని యీఖడ్గము కొనిపోవు చున్నాను.

వీర—నీవు కత్తితోఁ గాదు, ఏకుతో గొంతు కోసికొనెదవు. ఒకవేళ నీమాయవేషమువల్ల కళావతిమనసు కరఁగవచ్చును. పో.

విక్ర—నావిజయవార్తను కొంతసేపటికి మీరే విని సంతోషించెదరు—ఓకళావతీ! నన్ను క్షమించు. క్షమించనిపక్షమున నీ యెదుటనే నేనీకత్తితో పొడుచుకొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను అని చెప్పుకును.

వీర—"ఓప్రబుద్ధుఁడా! ప్రాణత్యాగము చేసికోకు కత్తివిడిచి నాచేయి గ్రహించు"—అని 'యాచిన్నది నిన్నాదరించునులే నీ కడియములజత పట్టుకొని నీవు శీఘ్రముగా పో.

విక్ర—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

[అంతట మాధవుడు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాడు.]

మాధ—అతణ్ని నిలపండి. ఆపండి. చావు నరుకులాట.—ఓవీరసేనా! అతణ్ని నిలపండి. పోనియ్యకండి నరుకులాట! చావులు!

వీర—నఱుకులాటా? చావులా? ఎక్కడ?

మాధ—అప్పుడే అతడు కంటికి కనపడకుండా మాయమయి పోయినాడు. నేను నాశాయశక్తులా వగర్చు వచ్చేటట్టు పరుగెత్తుకొని వచ్చినాను. అయ్యో! మీరతణ్ని యెందుకు ఆపినారు కారు? మీరు పట్టుకొని నిలిపి వుంచవలసింది.

వీర—నీకు మతిపోయినదా యేమి? ఆపవలసిన దెవరిని? నిలుపవలసినది మావిక్రమునినా?

మాధ—విక్రమసేనుణ్నే. నరహత్య జరుగుతూవున్నది.

వీర—నరహత్యా!

మాధ—అయ్యో! యెన్నోనరహత్యలు జరుగుతూవున్నవి. ఆపొలాలలో యెన్నోవిధాల నరకులాటలు జరుగుతూవున్నవి. అలా చూస్తారేమి? అక్కడ పోట్లాట జరుగుతూవున్నది. కత్తులతోనూ తుపాకీలతోనూ ఘోరయుద్ధం జరుగుతూ వున్నది.

వీర—ఎవరు పోట్లాడుచున్నారు?

మాధ—అందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నేను యెరిగినవారందరూ పోట్లాడుతూ వున్నారు. నాయజమానుడూ పురుషోత్తమదేవుడుగారూ మీకొమారుడూ—

వీర—ఓహోహో! వానిమాయలు నేనిప్పుడు గ్రహించినాను.—నీవాస్థల మెఱుగుదువా?

మాధ—రాజుగారి పొలములు.

వీర—నీ వక్కడకు దారి యెఱుగుదువా?

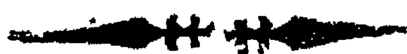
మాధ—యెరగను. నేను వెళ్ళితలారులనూ దండాధికార్లనూ గ్రామస్థులనూ అందరినీ తీసుకువస్తాను. అందరమూ చేరితేనేగాని యుద్ధం ఆపలేము.

వీర—నీవు నావెంటరా. మనము పోవునప్పు డెదురుపడిన వారిని తోడు తీసికొని పోదము—ఓరి బొంకులమారి గాడిదా! ఇదా నీకడియాలజతయొక్క వృత్తాంతము? నాకు కోపము వచ్చుచున్నది. నాకంటఁబడ్డ తరువాత నీపని పట్టించెదను.

(ఇద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

3. రంగము—రాజుగారి పొలములు

[పురుషోత్తమదేవుఁడును, దామోదరవర్మయు తుపాకులు చేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు]

దామో—ఓ పురుషోత్తమదేవా! నా భుజశౌర్యముతోడు! నలువది గజములు మంచిదూరము. అది గుఱికి మంచిదూరము.

పురు—పెద్ద తుపాకులకంత దూరము కావలెనుగాని యీ చిన్న తుపాకుల కక్కఱలేదు. ఆ యేర్పాటులన్నియు నాకు విడిచిపెట్టు. ఇటువంటి విషయములలో నీకంటె నాకెక్కువ యనుభవము. దూరము నీకు చూపెదను చూడు. (అని యడుగులు వేయుచు) ఈ దూరము చాలును.

దామో—చాలదు. ఇంతకంటె మన మిఱుకుగదిలోనే పోట్లాడవచ్చును. పురుషోత్తమదేవా! నామాటవినుము. విరోధి నాకెంతదూరములోనున్న నేనంత సూటిగా గుఱిపెట్టఁగలను.

పురు—మేలు మేలు! అతఁడు నీకంటికే కనఁబడకపోయిన యెడల మఱింత యెక్కువ సూటిగా గుఱిపెట్టఁగలవు కాఁబోలును!

దామో—అది కాదుగాని మా యిద్దఱికిని మధ్య నలువదియో యెనుబదియో గజముల దూర ముండవలెను.—

పురు—అక్కఱలేదు. మూఁడు నాలుగడుగుల దూరము చాలును.

దామో—గుండుదెబ్బకా మూఁడునాలు గడుగులదూరము? అంత చేరువనుండి నేను శత్రువును జంపినపక్షమున గొప్పతనమే లేదు. నా మనవి విని నన్ను నా శత్రువును దూరమునుండియే పడ వేయనిమ్ము.

పురు—ఆవిషయము నేనును నీశత్రునియొక్క సహాయుఁడును నిర్ణయము చేసికొందములే. దామోదరవర్మా! ఈయుద్ధములో నీకొక వేళ నపాయము తటస్థించెడుపక్షమున, నేను నీనిమిత్తము చేయువలసినపని యేమి? నీవేమయిన మరణశాసనము వ్రాసినావా?

దామో—నీకు నామీఁదఁగల దయకు సంతోషించినాను గాని నీమాటలకు నాకర్థముకాలేదు.—

పురు—తుపాకులు కాల్చుకొన్నప్పు డుభయయోధులలో నెవ్వరికైనా గుండుదెబ్బ తగిలి ప్రాణాపాయము సంభవింపవచ్చును. ఒకవేళ గుండుదెబ్బ నీకే తగులుట తటస్థించినపక్షమున, గృహకృత్యములను గుఱించి వ్యవహారము చక్కపెట్టుకొనుటకు నీకప్పుడవకాశ ముండదు.

దామో—అలాగుననా?

పురు—నీకు ప్రాణాపాయము సంభవించినపక్షమున, నీశరీర

మును నూనెలో వేసి మీయూరికి పంపవలెనా? ఇక్కడనే పాతి పెట్టించవచ్చునా?

దామో—నూనెలో వేయుటా! పాతిపెట్టుటా! పురుషోత్తమ దేవా! నీవటువంటి యశుభ వాక్యములు బలుకఁగూడదు.

పురు—దామోదరవర్మా! ఈవఱకెప్పుడును నీ విటువంటి వ్యవహారములలో ప్రవేశించి యుండలేదు కాఁబోలును!

దామో—వెనుక నే నిటువంటి వ్యవహారము లెప్పుడు నెఱుఁగను.

పురు—అయ్యో! నీ స్థితి నాకు విచారకరముగా నున్నది. అనుభవముతో సాటియైనది లోకములో మఱియొకటి లేదు. నీప్రతి వీరునియొక్క గుండుదెబ్బ నెట్లు కాచుకొనెదవో నేఁడు చూతము.

దామో—కాచుకొను విధము నాకు తెలియును. ఆవిద్యలో నేను పండితుఁడను. ఇదిగో చూడు. నేనీలాగునఁ గాచుకొనెదను. (అని మూలకు తొలఁగి శరీరము ముడుచుకొని దాఁగుచున్నాఁడు.)

పురు—నీవు బొత్తిగా చాటునకుఁ బోయినావు. చూడు. (తుపాకి గుఱిపెట్టినట్లు చాచుచు) ఇదిగో నేను గుఱి—

దామో—పురుషోత్తమదేవా! ఆగు. ఆగు. నీ తుపాకికి గుఱ్ఱము తగిలించలేదుగదా? తిన్నగా చూచితివా?

పురు—భయపడఁబోకు.

దామో—భయపడలేదు. అవునుగాని—నీకు తెలియదు—గుండు తనంతనే లోపలినుండి యెగిరి పైకి రావచ్చును.

పురు—ఆలాగున నెప్పుడును జరగదు. నీకేమియు భయము లేదు. నేను గుఱిచూచి కాల్చినప్పుడు గుండు నీ యాయువు పట్టున తగులక తప్పిపోయెనా—

దామో—అయ్యవుపట్టా? నాదా?

పురు—మాటాడకు. కదలక నేను చెప్పినట్లు నిలుచుండు. (అని రెండుచేతులతోను బొమ్మ పట్టుకొని నిలువఁబెట్టి) నీవటుస్థ్సల మెప్పుడును శత్రువువంకఁ బెట్టి నిలువఁబడు. ఈవలినుండి యావలికి రెండు మూఁడు గుండ్లు నీ బొమ్మలోనుండి దూటిపోయినను, అందు వలన నీకు నష్టమేమియు లేదు.

దామో—రెండుమూఁడు గుండ్లు నాబొమ్మలో నుండి దూఱునా?

పురు—దూటిపోవుచ్చును. అంతకంటె మఱేమియు జరగదు.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నావంకఁ జూడు. ఈవంకర మార్గములు నాకు పనికిరావు ప్రతిపీరునియొక్కగుండు తిన్నగావంక రగా వచ్చుటఁగాగున నే నెదురుగా ప్రక్కకు తొలఁగి నిలువఁబడెదను. నాకత్తితోడు! నే నోరసిల్లియే నాశౌర్యమును జూపెదను.

పురు—తుదకు వారు రాక మన కాశాభంగము కలుగఁ జేయుదురుకదా? రాక మానరు—(ఆవంకఁజూచి) అదిగో! వారు వచ్చుచున్నట్టున్నారు.

దామో—ఏమీ! వచ్చుచున్నారా?

పురు—అదిగో! దూరముగా పొలముగట్టు దిగుచున్నారు.

దామో—వారిద్దఱున్నారు. రానిమ్ము. మనము-మనము-మనము పాఱిపోదము.

పురు—పాఱిపోవుటా!

దామో—కాదుకాదు. నాశౌర్యముతోడు. మనము పాఱిపో మనియే నే నన్నాను.

పురు—ఏమి? వడఁకుచున్నావేమి?

దామో—మరేమియు లేదు, నేను నిశ్చలముగా నున్నాను. ఎందుచేతనో కాని నా వెనుకటి ధైర్యముమాత్ర మిప్పుడు నన్ను విడచి పరుగెత్తుచున్నది.

పురు—ఛీఛీ! నీగౌరవమాలోచించుకో.

దామో—నా గౌరవమా? అవునవును. నీవు నడుమ నడుమ నాగౌరవమునుగూర్చి రెండుమూ డుత్సాహవచనము లనుచుండు.

పురు—(అవంకఁ జూచి) వారీవంకనే వచ్చుచున్నారు.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నీవు వద్ద లేకపోతివా, భయమువచ్చి నామీఁద పడును. ఇప్పుడు ధైర్యము మాటిమాటి నావద్దకు వచ్చును పోవుచున్నది. నా ధైర్యము నన్ను విడిచెనా—

పురు—ఈసారి నీవద్దకు వచ్చినప్పుడు నీధైర్యమును విడువక గట్టిగా పట్టుకో.

దామో—ఓమిత్రుఁడా! నా ధైర్యము నన్ను విడిచి పోవుచున్నది. మరల నావద్దకు వచ్చునట్లు లేదు. అవునవును. అంతకంతకు దూరమగుచున్నది. నా చేతులలోని బలమంతయు లాగుకొని మరి పోయినది.

పురు—నీగౌరవము. నీగౌరవము మాట చూచుకో. వారు సమీపమునకు వచ్చినారు.

దామో—ఓభగవంతుఁడా! నన్ను రక్షించుము. ఈసమయమునం దందు నేను మాయింటియొద్ద నున్న నెంతో బాగుండిపోవును. నే నీమాట లనుచుండఁగా నే గుండుదెబ్బ తగిలి నాప్రాణము లెగిరిపోవునేమో!

దర్పసారుఁడును, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—ఓహహోహహా! విక్రమసేనుఁడుగారా? నా వలెనే

మీరును మీమిత్రునికి సహాయులుగా వచ్చినారు కాఁబోలును! మొట్టమొదట మిత్రునిపని అయినతరువాత కడపట మనసొంతపని కావచ్చును.

దామో—ఏమి నామిత్రుఁడు విక్రమసేనుఁడా? ఓయీ విక్రమసేనా!

విక్ర—దామోదరా! విన్నావా? విజయపాలుఁడు నీవద్దకు వచ్చినాఁడు.

పురు—దామోదరవర్మా! ఇతనిని గౌరవముతో చూచి నందుకు నిన్ను నేను నిందింపను —(దర్పసారునివంక(జూచి) ఓవిజయ పాలా! మీరు మీయాయుధములు ధరించినపక్షమున, విక్రమ సేనుఁడును నేనును దూరము కొలిచెదము.

దర్ప—నాయాయుధములా?

దామో—ఇదేమి? పురుషోత్తమదేవా! నేను దర్పసారు నితో పోట్లాడుటకు రాలేదు. వీరిద్దఱును నాప్రాణమిత్రులు.

పురు—అయ్యో! మీరిక్కడకు దామోదరవర్మతో పోట్లా డుటకు రాలేదా?

దర్ప—నేను రాలేదు.

పురు—నాకు మహావిచారముగా నున్నది. దర్పసారా! ఇక్క డకు మనముముగ్గురమును పోరాడ వేడుకపడివచ్చినవారమగుటచేత నీ వూరక కూరుచుండి వేడుకకు భంగము చేయవని తలఁచెదను.

విక్ర—దర్పసారా! ఈపురుషోత్తమదేవునిమాట తీసివేయక యుద్ధము చేయుము.

దర్ప—దామోదరవర్మ కిష్టముగ్నపక్షమున—

దామో—లేదులేదు. నాకిష్టములేదు. న్యాయవమానమును

నేను బుపి వలెనహించి శాంతతనహించి యూరకుండగలను. వీరితో పోరాడుటకు నా కేమియు నావశ్యకము లేదు. నీకుకూడ లేకపోయిన పక్షమున మనము సుఖముగా వెడలిపోవచ్చును.

పురు—దామోదరవర్మా! నామాట విను. నన్నూరక యవమానపఱుపరాదు. నీవు నిశ్చయముగా నెవ్వరినో యుద్ధమునకు పిలిచి వారితో పోరాడుటకయి యిక్కడకు వచ్చినావు. ఇప్పుడు నీ శత్రువుయొక్క ప్రతినిధిగా వచ్చి యీతఁడు యుద్ధము చేయుట కిష్టపడి యున్నప్పుడు, నీవేల యొప్పుకొనఁగూడదో నాకు హేతువు తెలియ కున్నది.

దామో—పురుషోత్తమదేవా! నేను చెప్పునది విను. నేను విజయపాలుఁడను వానిని యుద్ధమునకు పిలిచినాను. అతఁడు నాయెదుట తన మొగము చూపుట కొట్లు సాహసింపలేకపోయినాఁడో నీవే చూచుచున్నావుగదా! అతఁ డిక్కడకు వచ్చిన పక్షమున, నేను తత్క్షణమాతనిని తన కృషిని విడుచునట్లు చేసెదను.

విక్ర—దామోదరవర్మా! నీకు భ్రమ నివారణము చేసెదను విను. విజయపాలుఁడను పేరుగలవాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆ పేరు పెట్టుకొన్న పురుషుఁడిదె యిప్పుడు నీయెదుటనే యున్నాఁడు. ఈ రెండు వేషములలోను గూడ నతఁడు చేయుచున్న కృషి యొక్కటియే యయినందున, అతఁ డా కృషిని విడువక పోరాడుటకయి యుచ్చట సంసిద్ధుఁడుగా నున్నాఁడు.

పురు—నీ వదృష్టవంతుఁడవు. నీ కిప్పుడు మంచి యవకాశము తటస్థించినది—

దామో—లక్ష వరహాలిచ్చినను నేను నా ప్రాణ సఖుఁడయిన విక్రమసేనునితో పోరాడుదునా? ఇఁతను నూఱు విజయపాలవేష

ములు వేసినను నేను తగవులాడను. పురుషోత్తమదేవా! నే నెన్నఁడైన మానుష స్వభావము విడిచి క్రూరకర్ముఁడ నగుదునా?

పురు—దామోదరవర్మా! నీవద్ద పౌరుషము లేదు.

దామో—కావలసినంత యున్నది. నా పౌరుషమును పరీక్షించి చూడవలెనన్న పక్షమున, నీవు ప్రధాన వీరుఁడవుగానుండి నన్ను నీకు సహాయునిగాఁ జేసికొమ్ము. నీ శరీరము నిక్కడనే పాతిపెట్టవలెనో, మూటలో వేసి మీ యూరు పంపవలెనో మఱి మఱి యేమి చెయ్యవలెనో చెప్పితివా నేను సంతోష పూర్వకముగాఁ జేసెదను.

పురు—చాలు. చాలు. నీవు వట్టి రణభీరుఁడవు.

దామో—మిత్రులారా! ఇతఁడు న న్నేమనుచున్నాఁడో మీరు వినుచున్నారా? నేను రణభీరుఁడనఁట!

పురు—అవును. ఆమాట నేను నిన్నన్నాను.

దామో—రణభీరుఁడని నీవిప్పుడన్నమాట నేను పాటిగాఁ బట్టను. నీవా మాట కోడిగమున నన్నావు. ఆమాట కాక నీవు నన్ను కల్లరియని పిలిచినపక్షమున—

పురు—పిలిచిన నేమి చేసెదవు?

దామో—నీవు మాటమర్యాద యెఱుఁగని గ్రామ్యుఁడవని తలఁచెదను.

పురు—నేను నీమాటయందు గడ్డిపరకంత గౌరవ ముంచను.

విక్ర—పురుషోత్తమదేవా! నా మిత్రుఁడయిన దామోదరవర్మకంటె మంచి సహాయుఁడు నీకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడు. ఇతఁడు ముక్కచెక్కలు కోటికెదు మహావ్యాఘ్రము! నాటున నితని పెద్దలును నవసహాయశూరుఁడని పిలుతురు. ఇతఁ డొక్కొక్క మను

ష్యుని నొక్కొక్క వారము దినములు బాధపెట్టి చంపును.—దామోదరవర్మా నీవట్టి వాఁడవవుదువా?

దామో—అవును. ఇంటివద్దనున్నప్పుడు నేనట్టివాఁడనే.

పుర—మంచిది! విక్రమసేనా! ఇప్పుడు మంచిపనియారంభము కావలెను. నీ విటురమ్ము.—(అని యొఱనుండి కత్తిని దూసికొని) నీవు యుద్ధము చేయవలసినపని లేక యితఁడా చిన్నదానిని నీకు వదలివేయునో లేదో ముందుగా నడిగి తెలిసికో.

విక్ర—అట్లయిన పక్షమున నీవిటురా—(అని కత్తిదూసికొని) సంధి నీ కిష్టము లేనట్లున్నందున, ఇదిగో కత్తితో నేను నీ కుత్తరము చెప్పుచున్నాను.

[వీరసేనుఁడును, మాధవుఁడును, సుభద్రమ్మయు, కళావతియు, చారుమతియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ—ఓవీరసేనా! వాళ్ళనందరినీ పడగొట్టండి. ముఖ్యంగా నా యజమానుణ్ని కొట్టి యిటువంటి కలహాలకు దిగకుండా బుద్ధి చెప్పండి.

వీర—విక్రమసేనా! ఊరకుండు. ఊరకుండక పోయినయెడల నీమీఁద నాకు దురాగ్రహము వచ్చును జుమా!—ఈ ద్వంద్వ యుద్ధము నీకెట్లు తటస్థమైనది?

విక్ర—ఆ విషయమయి యితఁడు నాకంటె చక్కఁగా చెప్పఁగలఁడు. నన్ను యుద్ధమునకుఁ బిలిచినవాఁడితఁడు. నేను రాజపురుషుఁడనని మీరే యెఱుఁగుదురుగదా!

వీర—వీఁడు మహాఘనుఁడు. వీడు కత్తితో నొకరిగొంతు కోయఁబోవుచుండఁగా నేను పట్టుకొన్నప్పుడు నాకు తాను రాజపురుషుఁడనని చెప్పుచున్నాఁడు—ఓరీ! రాజుగారు జన సంరక్షణము నిమి

త్తము నీకిచ్చిన యాకత్తిని రాజుగారి ప్రజల గొంతుకలు కోయుటకయి నీవేల యుపయోగించుచున్నావు?

విక్ర—అయ్యో! నేను నిజము చెప్పెదను చిత్తగింపుఁడు. కారణమును జెప్పకయే యితఁడు నన్ను తనతోడ యుద్ధమునకుఁ బిలిచినాఁడు.

వీర—నీవు కారణమును జెప్పకయే నాకొడుకు నేల యుద్ధమునకుఁ బిలిచినావయ్యా?

పుర—నా గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నన్ను నీకొడుకవమాన పఱిచినాఁడు.

వీర—ఓరీ! ఈయన గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నీవీయన నేల యవమాన పఱచినావు?

సుభ—రండి. రండి. స్త్రీల సమక్షమందు మీరు మీమీ గౌరవముల నిమిత్తము పోరాడఁగూడదు.—విక్రమసేనా! ఇటురమ్ము.—మీరింత నిర్భయముగా మాకేల యాయాసము కలుగఁజేయుచున్నారు?—నీనిమిత్తమయి భయముచేత కళావతి ప్రాణములు విడువ బోవుచున్నది.

విక్ర—నేను బ్రతికిపోదునన్న భయముచేతనా? చచ్చిపోదునన్న భయముచేతనా?

సుభ—కాదు కాదు. వెనుకటిదానినిబట్టి భ్రాంతిపడఁగూడదు. కళావతి యిప్పుడు దృఢనిశ్చయురా లయియున్నది.—అమ్మాయీ! నీవు చెప్పు.

పుర—అమ్మా! మీసెలవుపొంది నేనొక్కమాట యడుగవలసియున్నది. ఇప్పు డొక్కప్రశ్న వేసి నే నీ చిన్నదాని మానవ్రతమునకు భంగము గలుగఁ జేయువలెను.

కళా—మీరు నన్నేమి యడుగఁదలఁచుకొన్నారు?

పుర—రమ్ము రమ్ము. రాధా! ఇటు రమ్ము. పరిహాసము మానివేసి మనమిప్పుడు గంభీరముగా మాటాడవలెను.

కళా—అప్పుడు మీరు చెప్పినది సత్యము. అందుచేత నే నిప్పుడు నావక్రభావమును మానివేసి యీ కరగ్రహణము చేసి న న్ననుగ్రహింప వలెనని యీయనను వేఁడుకొనవలెను.

విక్ర—నాభాగ్యదేవతా! నీనోటినుండి యిప్పు డమృతోప మానమైన శుభవాక్కు వచ్చినది.—ఓపురుషోత్తమదేవా! నా బుద్ధికిఁ జూడఁగా నీకు నేను జేసితి ననుకొనుచున్న యవమానవిషయ మయి యేదో భ్రమయున్నట్టు తోఁచుచున్నది. నేను బుద్ధిపూర్వక ముగా నీ కేమియు నవమానము చేసి యుండలే దని మాత్రము నేను జెప్పఁగలను. సమయము వచ్చినప్పుడు మానమును నిలుపుకొనుట కయి పోరాడుటకు నేను వెనుకఁదీయువాఁడను కానని నీవీవఱకే కనిపెట్టి యున్నావు. భ్రమ కలిగినప్పుడు నిజ మొప్పుకొనుటకు సహితము నేను సందేహించువాఁడను గా నని నీ విప్పు డెఱుఁగ వలెను. కాఁబట్టి నీకిప్పుడు నేను క్షమాపణము చేయుచున్నాను. అయినను నన్నిప్పు డీచిన్నది యంగీకరించి గౌరవించుచున్నది గాన, ఈమెను దక్కించుకొనుటకయి యే పౌరుషశాలి నాతోఁ బోరాడఁ బ్రతిఘటించినను నే నాతనితో యుద్ధముచేసి యీమెను విజయ లక్ష్మితోఁగూడ వరించుటకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను.

వీర—విక్రమా! నీ విప్పుడు వీరులు శ్లాఘింపఁదగిన మాట పలికినావు. నేనుగూడ నీపక్షమున నిలిచి నీకు సహాయుఁడనయ్యెదను.

దామో—నే నీ చిన్నదానిని నీకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈ ప్రపంచమంతయు వచ్చినను నాకీచిన్న దక్కఁబోదు. పోరాటము

లేక నాకు భార్య లభింపకపోయెడు పక్షమున, నే నెల్లకాలమును బ్రహ్మచారిగానే యుండెదను.

పురు—విక్రమసేనా! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము. చేసిన తప్పు నొప్పుకొని యర్హరీతిని క్షమార్పణము చేసినప్పుడు శత్రుండయినను మిత్రుండగును. ఈచిన్నది స్వహస్తలిఖితము లయినయీ యుత్తరములు నావిషయమయి తాను వ్రాసిన వగునునో కావనునో—(అని యుత్తరములు బయికి తీయుచున్నాఁడు.)

సుభ—(తనలో) ఓయి దేవుఁడా! ఇతఁ డిప్పుడు నా గుట్టు బయలఁ బెట్టును గాఁబోలును!—(ప్రకాశముగా) పురుషోత్తమ దేవా! ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. నీభ్రమను నేను తరువాత సావకాశముగా నివారణము చేయఁగలుగుదు—

పురు—నీతో సంబంధము లేనప్పుడు పెద్దదానవు నీవీవిషయములో మధ్య ప్రవేశింపఁగూడదు—ఓకళావతీ! నీవు నారాధవగుదువా? కావా?

కళా—కాను. నిశ్చయముగా నేను నీరాధను గాను.

(అని విక్రమసేనుని యొండను జేరి నిలుచున్నది.

సుభ—ఓ పురుషోత్తమదేవా! నీవెంత నిర్దయుఁడ వయి యున్నను నీయందు ప్రేమపూనిన నాయపరాధమును నేనొప్పుకొనెదను. నన్ను క్షమింపుము. నీరాధను నేను.

పురు—ఓసి! నీవా రాధవు? ఇఁక దూరముగా తొలఁగిపో.

సుభ—ఓరి కిరాతుఁడా! ఆయుత్తరములు నేను వ్రాసినవి. నీయం దిప్పుడు రసికత్వ మణుమాత్ర మయినను కనఁబడినపక్షమున నిన్ను ధన్యునిజేయుటకు నేను గొంచె మాలోచించి యుందును.

పురు—ఓసుభద్రమ్మా! నీవు చూపఁదలఁచుకొన్న యనుగ్రహమునుగూర్చి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను. న న్నట్లు మోసముచేసినది నీవైనను మీ మంథర మైనను, మీ యుద్ధతి యుపకార ఋణమును నేను తీర్చుకో లేను—విక్రమసేనా! ఆచిన్న దానిని నీవు నావద్దనుండి పరిగ్రహించినావు గనుక, నేను కృతఘ్నుఁడను కానని చూపుట కీబేరములో నారాధను గూడ నీకే కొసరుగా విడిచిపెట్టు చున్నాను.

విక్ర—పురుషోత్తమదేవా! నీ యౌదార్యమునకు సంతోషించినాను. ఐనను నేఁడు భార్య లేకున్నవాఁడు రణశూరుఁడైన నాప్రియమిత్రుఁడు దామోదరవర్మ—

పురు—ఆహాహాహా! ఓరణశూరా? నీ కిప్పు డేమయిన ధన్యుఁడవు కావలెనన్న తలం పున్నదా?

దామో—ఈముదిముడుతలా? నా కక్కఱలేదు—ఓ పురుషోత్తమదేవా! నన్ను క్షమించుము. ఇంకొకసారి నీకు మరల నేను నాశరీరమును నూనెలో వేసి కాపాడుట కవకాశము కలుగఁ జేసిన పక్షమున, న న్నప్పుడు దామోదరవర్మ పిఱికివాఁ డని నీవు పరిహసింతువుగాని లే.

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇటు రా! విచారపడఁబోకు. నీ వింకను వయసులోనే యున్నావు.

సుభ—ఓవీరసేనా! మగవాం డ్రందఱును పశుప్రాయులు.

[చారుమతియు, దర్పసారుఁడును తక్క నందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.]

చారు—(తనలో) ఇతఁడు నిరుత్సాహుఁడయి ఖేదపడుచున్నట్టున్నాఁడు. అయినను కొఱకొఱలాడుచున్నట్టుమాత్రము లేదు.

అతఁడు చెప్పినకథలో కొంతసత్యముకూడ నున్నది.—ఓ యూఁడు స్వభావమా! నీ వింత చంచలమైనదానవై యున్నప్పుడు నీమనో నిశ్చయ మెంత న్యాయమైనదిగా నుండవలెను!

దర్ప—చారుమతీ! నేనష్టుఁడనని యెఱిఁగియు నిన్నెట్లు దయచూపు మని వేడఁగలుగుదును? నిన్ను ప్రార్థించుటకు నాకు సాహసము చాలకపోయినను, నాపశ్చాత్తాపము నన్నాశలపాలు చేయుచున్నది.

చారు—దర్పసారా! ప్రేమాస్పదు లైనవారు తప్పు చేసి నప్పుడు క్షమింపనొల్లని నాదానికంటె నన్ననాదరము చేసిననీది గొప్పతప్పిదము కాదు. నాదౌర్బల్యమునకుఁ దగినక్షమార్పణమును ప్రేమపూర్వకముగాఁ జేయవలసిన దని నామన స్సిప్పుడు నాకు హితబోధ చేయుచుండఁగా, నీదౌర్బల్యమును నేను క్షమింపనియెడల నేను కృతఘ్నురాల నగుదును.

దర్ప—నే నిప్పుడు కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర—(ముందుకువచ్చి) ఇక్కడ మీ రేమిచేయుచున్నారు? మీరుకూడ మీలో తగవులాడుచున్నారా యేమి? చారుమతీ! ఇటు రమ్ము. ఈవఱకు నే నేవిషయములోను నిన్ను నిర్బంధపెట్టలేదు. ఐనను నే నిప్పుడుమాత్రము నిన్నొకవిషయమై బలవంతపెట్టఁబోవు చున్నాను. నే నెఱిఁగినంతవఱ కీదర్పసారుఁడుచేసినతప్పిదములన్నియు నీయం దితనికిఁ గలయత్యనురాగమువలనఁ గలిగినవే కాని వేఱు కారణముచేతఁ గలిగినవి కావు. ఇఁక నామాట కెదురాడక తత్క్షణ మీతనిని వివాహము కమ్ము. ఇఁక నితఁడు తనలోపములను జక్క పఱుచుకొను విధమును జూచి నీవే యాశ్చర్యపడఁగలవు.

[తక్కినవారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు — రండి. ఒక్కఁడుతప్ప మఱియెవ్వరు నిక్కడ సంతుష్టులు కానివారు లేరు. నేనుమాత్ర మసంతుష్టుఁడ నయినను మీ యందఱును సంతుష్టు లగుట నేత్రోత్సవముగా చూచి నేనును సంతుష్టుఁడ నయ్యెదను.

దామో — పురుషోత్తమదేవా! నీవన్నమాట శ్లాఘ్యముగా నున్నది. వీరిసంతోషము చూచి మనము సంతోషింతము.— విక్రమసేనా! నీకు చిరసౌఖ్యము కలుఁగుఁగాక!— దర్పసారా! అట్లే నీకును గలుగునుగాక!— ఓ కాంతలారా! మీరందఱునురండి. మీసౌఖ్యమును జూచి నేనెంతమాత్రమును కోపముగాని యసూయగాని యతృప్తిగాని పొందునట్లు మీకుఁ జూపుటకై నేఁడు మీకందఱకును గీతవాద్యములతో మాయింట విందు చేసెదను. మీరందఱునుతప్పక వచ్చి నన్ను చరితార్థునిఁ జేయవలెను.

వీర — ఓయీ! నీయుత్సాహమునకు నేను సంతోషించినాను. నేటిరాత్రి యీదంపతులయొక్కయాయురారోగ్యములుకోరి మనము విందారగింతము.

దర్ప — విక్రమసేనా! మన ప్రియురాండ్రు మనదోషముల నుండి మనలను విముక్తులను జేసి పరిశుద్ధులనుగాఁ జేసినందునకయి మన మానందపరవశుల మగుదుము. నీహృదయేశ్వరి యిఁకముం దెప్పుడును మాయలుపన్నకుండ నీకు బుద్ధిచెప్పి నిన్ను విశుద్ధునిజేసి నది. నాప్రాణేశ్వరితనబుజువైనశాంతవర్తనముచేత నాయసంతుష్టికిఁ గారణమైన నాశంకాశీలతను రూపుమాపి నన్నకళంకుని జేసినది.

విక్ర — మన మిద్దఱమును కామదేవునియాఁగ్రహమును ననుగ్రహమునుగూడ సమానముగానే యనుభవించినాము. మనకిదుపుర

కును గలభేదము మాత్రమిది. నీవుకష్టములకుసహింపఁగలిగియుంటివి; నేను—

కళా—గతించినదానిని త్రవ్వికొని విచారపడుట కిది సమయము గాదు. మన మిప్పుడు గడచినదాని నంతను మఱచి మన సంతోషము నిష్కళంకముగాఁ జేసికొనవలెను.

యదు—ఇప్పుడుమాత్రమే కాకముం దెప్పుడునుగూడ మనము గతించినదానిని మరల తలపెట్టక యఖండసుఖమనుభవించుచుందము. సౌభాగ్యము లయినహృదయములువివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్పఁబడినప్పుడు కామదేవుఁడు తా నావఱకు బాధించిన తనపుష్ప బాణముల నాదంపతులకు పూసరములుగాఁ జేసి యానందసౌరభ మెల్లప్పుడును గుబులుకొనునట్లు చేయును. మనవారు మననిమిత్త మయి వేచి యున్నారు. లోపలికిఁ బోదము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

శాకుంతలనాటకము.

మొదటికూర్పు పీఠిక.

ఈ నాటకము మహాకవిశ్రేష్ఠుఁడైన కాళిదాసునిచే రచియింపఁబడినది. ఈతఁడు విక్రమాదిత్యుని యాస్థాన కవీశ్వరులలో నెల్ల నగ్రగణ్యుఁడు గనుక, ఈనాటకము రచియింపఁబడి యిప్పటికి రమారమి రెండువేల సంవత్సరములు కావచ్చినది. ఇదిసంస్కృత నాటకములలో బహు పురాతనమయినది. ఇప్పుడున్న నాటకములలో నొక్క మృచ్ఛకటిక మాత్రమె దీనికంటె ప్రాచీనమయినది. సంస్కృతకవిసార్వభౌముఁడని యెల్ల వారిచేతను శ్లాఘింపఁబడు కాళిదాసునిగాని, ఒక్క హిందువులుమాత్రమే కాక నాగరికాగ్రేసరు లయిన యూరవుఖండపండితులు సహితము నాటకరాజ మని శిరసా వహించి గౌరవించు శాకుంతల నాటకమునుగాని, నేనిప్పుడిచ్చట శ్లాఘింపవలసిన యావశ్యకము లేదు. గీర్వాణభాషలోఁగల నాటకములలో నెల్లసర్వోత్కృష్టమయిన యీ యభిజ్ఞాన శాకుంతలమును రసవంతముగా తెనిఁగింపఁగల సామర్థ్యము నావద్దలేని సంగతి పూర్ణముగా నెఱిఁగినవాఁడనయ్యును, అట్టి నాటకమును జదివినమీఁదట దానిని తెనిగింపవలయునని నామనస్సులోపుట్టిన బుద్ధిచాపలమును మరలించుకోలేక నాశక్తినివిచారింపక సాహసముచేసి యీమహాకార్యమున కారంభించినాఁడను. ఒకవేళ జనులకీ పుస్తకము సంతోషజనకముగానే యున్నయెడల, ఇందు నాకల్పన మేమియు లేక సర్వమును కాళిదాసునిదే యగుటవలన నా మహాకవిని మెచ్చవలయునే కాని నన్ను శ్లాఘింపవలసిన పని యెంతమాత్రమును లేదు. ఇట్లని నాలోపమువలన తిన్నఁగా నుండనివిషయములకెల్లను కాళిదాసునే యుత్తరవాదినిగాఁజేసి తప్పించుకొన నెంచినట్లు దీనిం జదువు వారెంచఁ గూడదు, దీని

యందుఁగల దోషములన్నియు నావియే కనుక తమకే వేనిలోపములు కనఁబడినచో పండితజనులు నా యసమర్థతను మన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. మఱియు నీ తెనుఁగును బట్టియే కాళిదాసుని రచనానైపుణ్యమును నిర్ణయించుకొనక యిది యొకవేళ హృదయాహ్లాదకరముగా నుండకపోయినను మూలగ్రంథమత్యంత శ్లాఘాపాత్రముగా నుండునని యేనమ్మి యామహాకవి యెడ పరిపూర్ణ గౌరవము నుంచుదురని నమ్ముచున్నాను. నే నీ గ్రంథమును కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట నారంభించి మొదటి రెండంకములనుమాత్ర మాంధ్రీకరించి తరువాత కొన్ని కారణములచేత నప్పటి కంతటితో నిలిపినాఁడను. కాని రెండు మాసముల క్రిందట నామిత్రులు కొందఱీ నాటకమును తెనుఁగున నాడుట యుచితముగా నుండునని తెలిపినందున, అందు నిమిత్తమయి మరల పనిపూని తక్కిన యైదంకములను కొంత తొందరగా వ్రాయవలసినవాఁడనైనాఁడను. అప్పుడు మొదటి రెండంకములను కొంచెము కఠినశైలితో వ్రాసినను నాటకమాడునప్పుడందఱకును దెలియుట యత్యంతావశ్యకమను నభిప్రాయముతో నిప్పుడీయయిదంకములను మిక్కిలి సులభముగా వ్రాసినాఁడను. నే నీగ్రంథమును తెనిగించుటలో బహు ప్రతులను జూచి మొట్టమొదట నన్ని ప్రతులలోనున్న విశేషాంశముల నన్నిటిని జేర్పవలయునని యెంచి ప్రథమ ద్వితీయాంకములయందు కలకత్తా ప్రతియందుగల యధిక శ్లోకములనుగూడ జేర్చితినిగాని, తరువాత పరిశీలింపఁగా నట్టివి ప్రక్షిప్తములుగాఁ గానఁబడినందున తరువాత నట్టివానినివదలివేసి బహు ప్రతులయందున్న రీతినే తక్కినభాగమును తెనిఁగించినవాఁడను. నాకులభించిన నాలుగు భిన్నదేశ ప్రతులయందును కొన్నిభాగములు భిన్న భిన్నములుగా నున్నవి. అటువంటి స్థలములలో నా

బుద్ధి కేపాతము సరసముగా నున్నట్లు తోఁచినదో దాని ననుసరించి తెనిఁగించుచు వచ్చినాఁడను. విద్వాంసులు దీనియందలి లోపములను గనఁబఱిచినయెడల మరల ముద్రించునప్పుడు వందన పూర్వకముగ సవరించెదను.

రాజమహేంద్రవరము
ది ౨౫ అక్టోబరు ౧౮౮౩ సం॥ } కందుకూరి వీరేశలింగము

రెండవకూర్పు పీఠిక.

నేనీ నాటకమును తెనిఁగించి ౧౮౮౩ వ సంవత్సరాంతము నందు మొదటిసారి ముద్రిపించినాఁడను. ఇది ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమునందు రెండవసారి ముద్రింపఁబడినది. ఈసారి పుస్తకమునందు మూలగ్రంథానుసారముగా నక్కడక్కడఁగొన్ని మార్పులను జేసి యున్నాఁడను. ఇఁకనైనను దెలుఁగువారు దీనియం దధికాదరమును జూపుదురని నమ్ముచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము
ది ౧౫ ఏప్రిల్ ౧౮౮౯ సం॥ } కందుకూరి వీరేశలింగము

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు

పురుషులు :

దుష్యంతుఁడు—కథానాయకుఁ డయిన పూరువంశపురాజు

మాధవ్యుఁడు—రాజునకు వేడుకచెలికాఁడు

కణ్వుఁడు—శకుంతలకు పెంపుడుతండ్రియగు మహర్షి

వైఖానసులు—కణ్వాశ్రమప్రాంతమునందలి ఋషులు

శార్ఙ్గరవుఁడు—కణ్వశిష్యుఁడు

శారద్వతుఁడు—కణ్వశిష్యుఁడు

మిత్రావసువు—రాజుబావమఱఁది· ఆరక్షకభటాధిపతి

రైవతకుఁడు—రాజద్వారపాలకుఁడు

కరభకుఁడు—రాజుతల్లిపంపిన భటుఁడు

సోమరాతుఁడు—రాజపురోహితుఁడు

జానుకుఁడు—ఆరక్షకభటుఁడు

సూచకుఁడు—ఆరక్షకభటుఁడు

వాతాయనుఁడు—అంతఃపుర ద్వారపాలకుఁడు

మాతలి—ఇంద్రసారథి

భరతుఁడు—దుష్యంతుని పుత్రుఁడు

కశ్యపుఁడు—మరీచిపుత్రుఁడగు మహర్షి

కుంభీలకుఁడు—బెస్తవాఁడు

స్త్రీలు :

శకుంతల—కథానాయికయగు దుష్యంతుని భార్య

అనసూయ—శకుంతల చెలికత్తె

ప్రియంవద—శకుంతల చెలికత్తె

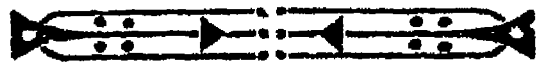
గౌతమి—ఒక వృద్ధతాపసస్త్రీ
వసుమతి—దుష్యంతుని మొదటిభార్య
సానుమతి—శకుంతల చెలియైన యప్సరస
తరళిక—వసుమతి పరిచారిక
చతురిక—రాజుపరిచారిక
పరభృతిక—ఉద్యానవనపాలకురాలు
మధుకరిక—ఉద్యానవనపాలకురాలు
అదితి—కశ్యపునిభార్య
సువ్రత—ఒక తాపసస్త్రీ

వీరుగాక సారథి మొదలగువారు మఱికొందఱు వత్తురు.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

ఉ. ఎయ్యది యాద్యమౌ నజునిస్సృష్టికి, హవ్యము నేది తాల్చుఁ, దా
నెయ్యది సోమయాజి, మఱి యేయవి కాలవిభాగ మిచ్చు రెం,
డెయ్యది తాల్చి శబ్దగుణ మెల్లెడ నుండును, హేతుభూతమౌ
నెయ్యది సర్వభూతముల, కెయ్యది ప్రాణము ప్రాణికోటి కిం,
దయ్యతులాష్ట దేహముల నందుశివుం డిడు మీకు భద్రముల్.

సూత్రధారుఁడు—(నాంది యైనతరువాత తెరవంకఁ జూచి) ఓసీ! అలంకరించుకొనుట పూర్ణముగా నైనపక్షమున, నీవిటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగో వచ్చితిని. నే నేనియోగమును జేయవలయునో దేవర యాజ్ఞాపింతురుగాక!

సూత్ర—ఓసీ! ఈసభ విద్వాంసులతో నిండి యున్నది. ఇప్పుడు మనము కాళిదాసునిచేతఁ గొత్తగా రచియింపఁబడిన యభిజ్ఞాన శాకుంతలమను నాటకముచేత వీరిని సేవింపఁదగును. కాఁబట్టి సావధానముగా దాని ప్రయోగమును నడపవలెను.

నటి—చక్కఁగా నాడుటయందు సమర్థులైన తమ కేలోపము రాదు.

సూత్ర—ఓసీ! నేను నీతో సత్యము పలికెదను.

గీ. తలఁప నాదుప్రయోగకౌశలము మంచి
దంచుఁ, బండితుల్ సంతోష మందువఱకు;
నెంతయుఁ బ్రవీణులను వారి హృదయమైనఁ,
జాల నమ్మకమిడ దాత్మశక్తియందు.

నటి—(వినయముతో) అది యట్టిదే. తరువాతఁ జేయఁ దగినపని యిప్పుడు దేవర యాజ్ఞాపింపవలయును.

సూత్ర—ఈసభవారి కర్ణరంజనముకంటె మఱియొకటి యేమున్నది?

నటి—ఇఁక నే నిప్పుడే ఋతువునుగుఱించి పాటపాడుదును?

సూత్ర—ఓసీ! ఇంతకుముందే వచ్చినదియు భోగములకుఁ దగినదియు నైన యీ గ్రీష్మసమయమును గూర్చియే పాడవలెను. ఇప్పుడు—

గీ. హాయిగా స్నానములుచేయ ననువు పడుచుఁ,
బాటల సుగంధయుతవనపవన మమర,
సులభముగ నీడలను నిద్రసుఖము కలిగి,
దివసములు రమ్యమగుఁజాలఁ జివరలందు.

నటి—ఆలాగే. (అని పాడుచున్నది.)

గీ. భ్రమరములచేతఁ జుంబింపఁబడియు, నింత
మృదువులగు కేసరంబులతుదలు కలుగు
నలశిరీషపుష్పంబుల నతులదయను
జెలువలు ధరించుచున్నారు శిరసులందు.

సూత్ర—ఓసీ! చక్కఁగాఁ బాడితివి! ఆహా! రంగమంతటను మనస్సులు రాగమందుఁ దగులఁ జిత్తరువువలె నున్నది! కాఁబట్టి యిప్పు డేనాటకము నారంభించి వీరిని సంతోషపెట్టుదము?

నటి—ఓయీ! అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుపేరుగల యపూర్వ నాటక ప్రయోగముచేత వ్యవహరింతమని మొదటనే యాజ్ఞ యిచ్చి యున్నావుగదా?

సూత్ర—ఓసీ! చక్కఁగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి! ఈక్షణమున నేను మఱచిపోతిని సుమా! ఎందుచేతనన—

గీ. రమ్యమగు నీదుమృదు గీతరాగమునను
బలిమిమెయి సమాకర్షింపఁ బడినవాఁడ;
లీల నతివేగవంతమౌ లేడిచేత
వడిగ దుష్యంతనృపుఁ డీడ్వఁబడినయట్లు,

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన
శాకుంతలనాటకము.

ప్రథమాంకము.

రంగము—కణ్వాశ్రమారణ్యము.

[విల్లును, అమ్మును, కేలఁ దాలిచి, రథముపై నెక్కి, ఒక్క జింకను దఱుముచు సారథితోడఁగూడ దుష్యంతమహారాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతుఁడు—(రాజువంకను, మృగమువంకను, జూచి) దేవా!

గీ. ఆమృగమును, నధిజ్యశరాసనంబుఁ
గరమున ధరించుమిమ్మును, గాంచ నాకు,
యజ్ఞమృగమును వెన్నంటి యరుగునట్టి
యలపినాకపాణిని గన్నయట్ల యయ్యె.

రాజు—సూతుఁడా! మనల నీసారంగము బహుదూరము గొనివచ్చినది. చూడు! అది మఱి యిప్పుడును—

చ. వడిఁ బఱతెంచు తేరిదెసఁబల్మఱు మూత్మెడపెట్టి చూచుచుం
గడుశరపాతభీతిఁ దనకాయము ముందుకుఁగుంచి, యెంతయుం
బడలిక నోటినిం దెఱచి, మార్గమునిండ సగంబుతిన్నద
ర్భలు పడ, మింటఁ బాఱెడుఁ ధరంబదమూనక, పెద్దదాఁటులన్

(విస్మయముతో) ఆ! ఏమిది! ఎంత వేగముగా వెంబడించుచున్నను, ఇంతలోనే యది కనఁబడుట ప్రయత్నసాధ్య మయ్యెను!

సూతు — దేవా! నేల మిట్టపల్లములుగానున్నదని గుఱ్ఱముల పగ్గములు బిగియఁబట్టి రథవేగము మందము నొందించితిని; అందుచేతనే, మృగము మన కెడ మయినది. ఇప్పుడు మనము సమప్రదేశమునఁ జనుచున్నాము కాఁబట్టి దేవర కది లభింపకపోదు.

రాజు — అట్లయినఁ బగ్గముల సడలవిడువుము.

సూతు — దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు కావించెద. (అని రథవేగము నిరూపించి) దేవా! ఇప్పుడు చూడుండి! చూడుండి!

ఉ. పగ్గముల న్సడల్చుడును, వాజులు మేనులు సాఁచి పాఱెడున్
నిగ్గగు చామరాగ్రములు నిశ్చలత న్వహియింపఁగాఁ, జెవుల్
దిగ్గన నిక్కఁబెట్టి తమ లేపినధూళికి నంటరానివై,
బెగ్గలిపాఱు నామృగము వేగము సైఁపక కూడఁబాఱునాన్.

రాజు — (సంతోషముతో) నిజముగా నీహరులు సూర్యాశ్వములను, హరిణములను మించి పరుగెత్తుచున్నవి.

గీ. ఏది కడుఁజిన్నదై యుండు నిప్పు డదియు
క్షణములోపల గొప్పదై కానుపించు;
నేది నడుమను నెడ ముండి యొసఁగుచుండు
నదియు నొకటిగాఁ గలిసి యున్నట్లు తోఁచు;

గీ. ప్రకృతిచేతను నెయ్యది వక్ర మగునొ
పరఁగ నయ్యది సమరేఖవలెనె యుండు;
దూర మిది చేరు విది యని, తేరివడిని,
నిర్ణయింపఁగరా దేకనిమిషమున నె.

సూతుఁడా! ఇదిగో హరిణంబును మరణంబు నొందించు చున్నాఁడఁ జూడుము. (అని వింట బాణమును సంధించు చున్నాఁడు.)

(తెరలోనుండి) ఓహో! రాజా! ఇది యాశ్రమమృగము. చంపఁదగినది కాదు. చంపఁదగినది కాదు.

సూతు—(ఆవంకఁజూచి యాలకించి) దేవా! ఇదిగో బాణ పాతదూరమున నున్నయీసారంగమునకును మనకును నడుమ నెవ్వరో జడదారులు వచ్చుచున్నారు.

రాజు—(తొట్రుపాటుతో) అట్లయిన గుఱ్ఱముల నిలుపుము.

సూతు—అలాగుననె. (అని రథము నిలుపు చున్నాఁడు.)

[ఒప్పు డిద్దఱుశిష్యులతో వైఖానసముని ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

వైఖా—(చేయెత్తి) రాజా! ఇది మాయాశ్రమమృగము. చంపకు చంపకుము.

గీ. వలదు వల దల్లబాణంబు వదలఁబోకు
మృదువయినయీకురంగంబు మేనిమీఁద
దారుణంబుగ మండెడుదహనశిఖను
విరులమొత్తంబుమీఁదను విడుచునట్లు.

గీ. వజ్రసారంబు నిశితనిపాతఘోర
మట్టినీమార్గణం బేడ? యక్కటకట!
యరసి చూడంగ నత్యంతతరళ మైన
యీహరిణపోతజీవితం బిదియు నేడ?

గీ. కాన నిప్పుడ, మనుజేంద్ర! కార్ముకమునఁ
జక్కసంధించినశరంబు సంహరింపు;
ఆర్తులను గావఁ బుట్టినయట్టినీదు
శరము నిరపరాధులమీఁదఁ జనఁగఁదగునె?

రాజు—ఇదిగో! ఉపసంహరించినాఁడ. (అని చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

వైఖా—(హర్షముతో) ఇది పూరువంశప్రదీపకుండవగు నీకే చెల్లినది.

క. ధరఁ బూరువంశజుండగు
దొరకుదంగు నీక యిట్టిదొడ్డగుణంబుల్;
మరి నీవుఁ బడయు మిటువలె
వరగుణములు గలుగుచక్రవర్తిం బుత్రున్!

శిష్యులు—(చేతులెత్తి) తప్పక చక్రవర్తి యగుకొడుకుం బడయుదువుగాత!

రాజు—(ప్రణమిల్లి)భూసురాశీర్వాదముం బ్రతిగ్రహించినాఁడ.

వైఖా—రాజా! మేమిప్పుడు సమిధలం దేర బయలుదేఱినారము మాలినీతీరమునఁ గులపతులును మాగురువులును నగుకణ్వమహామునులయాశ్రమ మిదె కానఁబడు చున్నది. కార్యాంతర భంగంబు వాటిలకుండు నేని, అందుఁబ్రవేశించి యతిథిసత్కారంబుఁ గైకొనఁదగును.

గీ. పుణ్యదములును నిర్విఘ్నములును నైన
యులతపోధనానుష్ఠానములను జూచి,
'జ్యాకిణాంక మీభుజమె కా యరసి యింత
దవ్వు రక్షించునది?' యని తనరఁగలవు.

రాజు—కులపతు లగుకణ్వమహర్షు లిప్పు డాశ్రమముననే యున్నారుకదా?

వైఖా—లేరు. అతిథిసత్కారార్థము తమకూఁతు శకుంతల నియోగించి, యామెయొక్క ప్రతికూలదైవశాంతి సొందించు నిమిత్తము వారిప్పుడే సోమతీర్థమునకుం బోయినవారు.

రాజు——కానిండు; ఆమెసే కాంచెద. ఆమెయైన నాభక్తి న మ్మర్షికి విన్నవింపఁగలదు.

వైఖా——ఇఁక మేము మాపనికిం జనియెదము. (అని శిష్యులతోఁగూడ నిష్క్రమించె.)

రాజు——సూతుఁడా! అశ్వంబులం దోలుము. పుణ్యాశ్రమ సందర్శనంబున మనగాత్రములం బవిత్రము గావించుకొందము.

సూతు——దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెద. (అని రథమును వేగముగాఁ దోలుచున్నాఁడు.)

రాజు——(అంతటఁ గలయం జూచి) సూతుఁడా! ఇది చెప్పకున్నను, తపోవనముయొక్కపరిపూర్ణత యని తెలియవచ్చుచున్నది!

సూతు——ఏలాగున?

రాజు——నీవు చూడవా యేమి? ఇదిగో——

సీ. చిలుకతొఱ్ఱల కందువులనోళ్ళనూఁడి ని
    వ్వరిధాన్యములు జాఱెఁ దరులక్రింద,
నింగుదీఫలముల నంచందునూఱిన
    పొలుపుఁ దెల్పెడు నూనె గలుగుశిలలు;
విశ్వాసమునఁ జేసి వింతశబ్దము సైఁచి
    మెదలక నిల్చె నీమృగచయంబు,
వల్కలాంచలములవలన జాఱినవారి
    ధారాంకితము లేటిదారు లొప్పె,
పవనాప్తిఁ గదలు కాలువనీటఁ దడిసిన
    మూలంబులను నొప్పె భూరుహములు,
క్రమ్ముకొన్నట్టి యాజ్యధూమమ్ము చేతఁ
జిగురుటాకులరాగంబు చెన్ను మాసె;

కుశలు కోసినకొనలఁ గొంకు లేక
మేసెడుఁ గురంగశాబముల్ మెల్లమెల్ల.

సూతు—సర్వమును సరిగా నున్నది.

రాజు—(కొంచెము దూరము పోయి) సూతుఁడా! తపోవన వాసులకు బాధ కలుగరాదు. రథ మిక్కడనే నిలుపుము. నేను దిగియెదను.

సూతు—పగ్గములం బట్టినాఁడను. ఇఁక దేవర దిగవచ్చును.

రాజు—(దిగి తనవేషముఁ జూచుకొని) సూతుఁడా! తపోవనంబులకుం బోవునపుడు వినయవేషంబులతోడనె చనవలయును గదా? వీనిం బట్టుకొమ్ము. (అని ధనస్సును, ఆభరణములును, సూతునిచేత నిచ్చి) నే నాశ్రమవాసులం జూచి మరలి వచ్చునంత లోన గుఱ్ఱములం గడుగుము.

రాజు—(నడిచియిటునటుఁజూచి) ఇదే యాశ్రిమద్వారము; లోనికిం జనియెదను. (ప్రవేశించి నిమిత్తమును సూచించి)

గీ. ఇది ప్రశాంతమౌ యాశ్రమపదము చూడ;
నదరెడు భుజంబు; ఫల మెట్టు లొదవు నిందు?
అట్టనఁగ నేల? భాగ్యంబు లమర నున్న
కాలమందు, సర్వత్ర మార్గములు గలుగు.

(తెరనుఱుఁగున) నెచ్చెలులారా! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

రాజు—(చెవి యిచ్చి విని)ఇదిగోసమీపమునఁ జెట్లచాటునకు దక్షిణమున మాటలవలె వినఁబడు చున్నవి. అచ్చటకుఁ బోయెదను; (వెళ్ళిచూచి) ఇదె యాతపస్వికన్యలు తమ శక్తికిం దగిన నీళ్ళకుండలతో లేఁతచెట్లకు నీళ్ళుపోయు నీ వైపునకే వచ్చుచున్నారు.

(వారివంకఁ బాఱఁజూచి) ఓహో! వీరిదర్శన మెంత మనోహరముగా నున్నది!

గీ. ఆశ్రమంబున నున్న, నీ యువతిజనము
లలితమూర్తి శుద్ధాంతదుర్లభము చూవె
యౌరా! యెందు నేని యుద్యానలతల
వనలతలె మించవే గుణగణముచేత?

కానిమ్ము. నే నీ చెట్లనీడను నిలిచి వీరివ్యాపారముం గనిపెట్టెదను.

పూర్వము చెప్పినపనియందే ప్రవర్తించుచు సఖులతో
శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—నెచ్చెలులారా! ఇక్కడ, ఇక్కడ.

అనసూయ—చెలియా! శకుంతలా! గురువు లగుకాశ్యపులకు నీకంటె నీ వృక్షములే ప్రియతరంబు లని నే ననుకొనియెదను. ఎందుచేత నందు వేని, ఈనవమల్లి కాకుసుమకోమలి వగు నిన్నును వీనిపాదములకు నీళ్ళు పోయ నియమించెను.

శకుం—ఓయనసూయా! కేవల పితృనియోగమే గాదు. నాకును వీనియెడల సోదరస్నేహమే.

(అని చెట్లఁ దడుపుట నభినయించుచున్నది.)

ప్రియంవద—సఖీ! శకుంతలా! ఇంతదనుక నీళ్లు పోసిన యాశ్రమవృక్షము లీ గ్రీష్మకాలమునం బుష్పించునవి. పుష్పించు కాలము గడచిపోయిన వృక్షముల కిప్పుడు నీళ్ళు పోయుదము. అందుచే మన కధికపుణ్యము వచ్చును.

శకుం—ఓప్రియంవదా! చక్కఁగా నాలోచించితివి.

(అని మరలఁ జెట్లుదడుపుట నభినయించుచున్నది.)

రాజు—ఈమె నేలాగునఁ గణ్వపుత్రి యనుకొందును? (విస్మయముతో) ఓహో! ఈమె నిట్లాశ్రమధర్మమునందు నియోగించిన పూజ్యుఁడయిన యా కాశ్యపుఁ డుచితాలోచన లేనివాఁడుగా నున్నాఁడు!

గీ. ఈనిసర్గమనోహరం బైన మేని
నుగ్రతపములపాల్ సేయ నొప్పనిమ్మ
హర్షి నీలోత్పలదళమ్ము నంచుచేతఁ
దా సమిల్లతలను గోయఁ దలఁపఁ డెట్లు?

ఔఁగాక! చెట్లమఱుఁగుననుండియే వీరి కనుమానము పుట్టకుండ నీమె జాడలఁ గనిపెట్టుచుండెద.

(అని యాప్రకారము చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—అనసూయా! ప్రియంవద దయమాలి స్తనవల్కలమ్మును గట్టిగా బిగించినది. దీనిని సడలింపుమా.

అన—ఆలాగుననే. (అని వదలుచేయుచున్నది.)

ప్రియం—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నీ గుబ్బల నుబ్బించిన నీ యౌవనప్రాదుర్భావమునే నిందించుకొమ్ము. ఊరక నన్నేల నిందించెదవు?

రాజు—ప్రియంవద యథార్థము చెప్పినది.

గీ. పండుటాకులలోఁ గప్పఁబడినపూవు
భంగి, నిజశోభ నింతినవాంగకంబు
చూపలేదయ్యెఁ, జిఱుముడి మూపు నొఱయఁ
గవచనులయుబ్బు మాటువల్కలముచేత.

ఏమి? ఈమెశరీరమున కీవల్కలము తగనిదే యయినను, అలంకారశోభం బెంపుఁ జెందింపకున్నది కాదు.

చ. నలినము శైవలంబునఁ బెనఁగొని యుండియు రమ్యమే యగున్;
మలినకళంకముం గలిగి మంజులత న్వహియించుఁ జందురుఁడున్;
చెలువున మించె నీజలజనేత్రియు వల్కలధారణంబునన్;
తలఁపఁగ సుందరాంగులకుఁ దాను విభూషణ మేది గా దిలన్?

మఱియు నా డెందంబునందు—

గీ. కఠినమయ్యు మృగాక్షికిఁ గాంతవల్క-
లమ్ము రుచిభంగ మీ దయ్యె లవము, వికచ
కంజములు గల్గు నళినికిఁ గంత మింత
విడువఁబడినకర్క శవృంతవితతి వోలె.

శకుం—(ముందువంకఁజూచి) సఖులారా! ఈ పొగడచెట్టు గాలిచేఁ గదలుచిగురుఁగేల నన్నుఁ ద్వరపెట్టు చున్నట్టున్నది. దీనిం గారవింతము రండు. (అని యందఱు నడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖీ! శకుంతలా! ఇచ్చటనే నాఱి నిమిషము నిలువుము.

శకుం—ఎందునిమిత్తము?

ప్రియం—నీవు చాపున నిలుచుటంజేసి యీపొగడవృక్షము లతతోడం గూడి యున్నట్టు ప్రకాశించుచున్నది.

శకుం—ప్రియంవదా! ఇందువల్లనేకదా నీవు ప్రియంవద వైతివి.

రాజు—ప్రియంవదా! ప్రియ మయినను సత్యమే పలికినది. ఈ మెకు—

ఆ. వె. కిసలయంబుపగిదిఁ గెమ్మోవి తనరారు;
బాహువులు మృదువిటపములఁ బోలు;

అంగకముల నెల్ల నమరెను బరువంను
వలపు గొలుపం దగుచు నలరువోతె.

అన—సఖీ! శకుంతలా! 'వనజ్యోత్స్న' యని నీవు పేరు పెట్టుకొన్న యీవనమాలిక యిప్పుడు బాలరసాలమునకు స్వయంవర వధు వైనది. దీనిం జూచితివా?

శకుం—(లతయొద్దకుం బోయి చూచి) చెలియా! ఆహా! ఈరమణీయ కాలమున, ఈలతాపాదపమిథునమునకు నొండొరులం గలియుటసంభవించినది! నవకుసుమయౌవన యీవనజ్యోత్స్న; పల్లవ రాగంబున నొప్పి భోగార్హ మయినది యీయామ్రమ్మావిగున్న.

(అని చూచుచు నిలుచున్నది.)

ప్రియం—(చిఱునవ్వుతో) అనసూయా! ఎందుచేత శకుంతల 'వనజ్యోత్స్న'ను దడవుగం జూచుచున్నదో నీవెఱుంగుదువా?

అన—నేనూహింపం జాలను, నీవే తెలుపుము.

ప్రియం—ఈవనజ్యోత్స్న యేప్రకారముగాం దగినపాదము తోడం గూడినదో యాప్రకారముగాం దానును తనకుం దగినవరునిం బొందవలయు నని.

శకుం—(అసూయతో) ఇది నిశ్చయముగా నీకు నీమనసులో నున్నకోరిక. (అని జలకలశమును వంచుచున్నది.)

అన—ఓశకుంతలా! జనకులగు కాశ్యపులచేనీవలెనే స్వహస్తముతోం బెంపంబడినమాధవీలత యిది. దీని మ్మఱచిపోతివిగదా!

శకుం—నన్ను నేను మఱతునేని, అప్పుడు దీని మ్మఱతును. (లతను జూచి) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ప్రియంవదా! నీకొక్క ప్రియము చెప్పెదను.

ప్రియం—సఖీ! నాకుం బ్రియ మేది?

శకుం——అకాల మయినను, ఈమాధవీలత యిప్పుడామూలమును మొగ్గ దొడిగినది.

ఉభయ——(సత్వరముగాఁజనుచు) చెలియరో! నిజముగానా? నిజముగానా?

శకుం——నిజము కాదా? మీరు చూచుచుండి.

ప్రియం——(సంతోషముతోఁ జూచి) సఖీ! దీనిచేత నే నీకు నే నొక్క ప్రతిప్రియము చెప్పెదను.

శకుం——నాకుఁ బ్రతిప్రియ మేది?

ప్రియం——నీకుఁ బాణిగ్రహణము సమీపించుచున్నది——

శకుం——(అసూయతోఁ గూడినట్టుగా) ఇదినీమనసులోనిపిచ్చి యూహ. కాఁబట్టి నీమాట నేను వినను.

ప్రియం——సఖీ! నేనుపరిహాసముగాఁ జెప్పుచున్నదానంగాను. ఇది నీకళ్యాణసూచకమయిననిమిత్తమని పూజ్యులగు కణ్వమహర్షుల ముఖమువలననే విన్నదానను.

అన——ప్రియంవదా! అందుచేతనేకదా శకుంతలయీమాధవీ లత కంతప్రేమతో నీళ్ళు పోయుచున్నది.

శకుం——అది నాకుఁ దోఁబుట్టువు. కాఁబట్టి నే నెట్లు నీళ్ళు పోయకుండఁగలను? (అని కలశము వంచుచున్నది.)

రాజు——(మనసులో) నాయీమనోరథము దుర్లభ మేమో! ఈమె కులపతి యగుకణ్వునకు స్వజాతీయ మైనభార్యయందుఁ బుట్టినది కాకుండవచ్చునా? తప్పుఁ దలఁచితిని; సందేహింపఁబనిలేదు.

గీ. నృపపరిగ్రహయోగ్య యీ నెలఁత నిజము;
కాక, నామది నిర్దోష మీకె నెట్లు

దవులు! నెందు సందేహవస్తువులయందు
నాత్మగతులె ప్రమాణంబు లార్యులకును,

అయినను, ప్రత్యక్షముగానే యీమె నెఱింగెద.

శకుం—(తొట్రుపాటుతో) నీళ్లుపోయుటచేఁద్రుళ్ళిపడి, యీ తుమ్మెద నవమాలికాకుసుమ్మును విడిచిపెట్టి నానెమ్మోమున వ్రాల వచ్చుచున్నది! (అని భ్రమరబాధ నభినయించుచున్నది)

రాజు—(ఆశముఁజి విలోకించి) మేలు! ఈమెపీడయును రమణీయముగానే యున్నది.

క. ఎందెందుఁ దిరుగుఁ దుమ్మెద,
యందందే బెళుకుఁగనుల నడరింపు చని
చ్చం ద్రిప్పెడు భామ లభుకన
మందగమన దృష్టివిభ్రమము నేర్చెడునో!

(అసూయ కలిగినట్టుగా)

చ. కదలెడికల్కి బెళ్కుఁగడకన్నుల నంటెదు మాటిమాటికిన్;
పదిగ రహస్య మాడుగతిఁ బల్కెదు కర్ణముచెంతఁజేరి; బల్
ముదమున కాస్పదం బయినమోవిని గ్రోలెదు కేల్విదల్పఁ; ష
ట్పద! కృతివీవ; మేమె చెడువారము తత్త్వవిచారమగ్నతన్.

శకుం—చెలులారా! నీతిమాలిన యీతుమ్మెదచేత బాధింపఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుఁడు.

ఇద్దఱు—(చిఱునవ్వుతో) ఈతపోవనంబులు రాజుచేర క్షింపఁబడుచుండ, నిన్ను రక్షించుటకు మే మెవరము! దుష్యంతునిం బిలువుము.

రాజు—(తనలో) బయల్పడుటకు నాకిదియనుచితసమయము.

(ప్రకాశముగా) భయపడవలదు—— (అని సగముచెప్పి మనసులో) ఇట్లయిన రాజభావము వెల్లడియగును. అవుఁగాక! ఇట్లు పలికెను.

శకుం——ఈ దుష్టషట్పదము నన్ను వదలకున్నది. మఱియొక చోటి కేఁగెద. (మఱియొకయడుగు నడచి నిలిచి చూపులు నిగిడించుచు) హో! హో! ఇదియేమి? ఇక్కడకును వెంటఁబడుచున్నది!

రాజు——(సత్వరముగా వచ్చి)

గీ. ఎవఁడవుర నీవు? ముగ్ధలౌ యీతపస్వి
కన్యకల వేద వచ్చితి కావరమున;
దుర్వినీతుల దండించు చుర్వి నెల్లఁ
బౌరవుం డేలుచుండంగ భయము లేక.

(అందఱును రాజుంజూచి తత్తరపడుచున్నారు)

అన——అయ్యా! ఇప్పుడు విశేషోపద్రవము మఱేమియు లేదు. మా ప్రియసఖయైన యీకొమ్మ తుమ్మెదబాధవలన బెగడొందినది.

(అని శకుంతలం జూపుచున్నది)

రాజు——(శకుంతలవంకఁ దిరిగి) చక్కఁగాఁ దపస్సు వర్ధిల్లుచున్నదా?

శకుం——(సిగ్గుచేతఁ దలవంచుకొని యూరకున్నది)

అన——ఇప్పు డతిథిలాభముచేత మఱింత చక్కఁగా వర్ధిల్లుచున్నది.

ప్రియం——దేవరవారికి స్వాగతము. (అని శకుంతలవంకఁ దిరిగి) సఖీ! శకుంతలా! నీవు పర్ణశాలకుఁ బోయి, పండ్లతోడఁ గూడఁ బూజాద్రవ్యంబులం గొనిరమ్ము. ఇంతలో నీయుదకము పాదప్రక్షాళనంబున కుపయోగించును.

రాజు—ఏమియు నక్కఱ లేదు. ఇప్పుడు మీ ప్రియవాక్యములచేతనే నా కాతిథ్యము జరిగినది.

అన—అట్లయిన ముహూర్తమాత్రము దేవర యీ చల్లని నీడగల యేడాకులయరఁటి చెట్టుక్రిందివేదికమీఁదఁ గూరుచుండి యలయికం దీర్చుకోఁ దగును.

రాజు—పని చేసి మీరును నలసి యున్నారు. ముహూర్తకాలము కూర్చుండుఁడు.

అన—సఖీ! శకుంతలా! మన కతిథిసేవయే యర్హ్వాకృత్యము. కాఁబట్టి యిందుఁ గూర్చుందము. (అన నందఱుఁ గూరుచున్నారు.)

శకుం—(ఆలోచించి మనసులో) ఇదియేమో కాని యీయనం జూచితపోవనంబులం గానరానియొకవికారంబునకు లోనయినదానను.

రాజు—(అందఱిని జూచి) ఓహో! మీస్నేహము సమానమయినవయస్సుచేతను రూపముచేతను రమణీయముగా నున్నది!

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! ఈయన యెవరు? చతురగంభీరాకారంబున, మధురప్రియవాక్యంబులం బలుకుచు రాజువలెఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు.

అన—నాకును గౌతూహలమగుచున్నది. ఈయన నడిగెదను. (ప్రకాశముగా) దేవరవారిమధురాలాపంబులవలనంగలిగినవిశ్వాసము తమ్ముఁ గొన్నిసంగతుల నడుగ నన్నుఁ బ్రేరేఁచుచున్నది? తమచే నే రాజర్షివంశ మలంకరింపఁబడుచున్నది? ఏ దేశమందు జనులు దేవరవియోగమునకుం గుందుచున్నారు? సుకుమారమయ్యు నీశరీర మెందునిమిత్తము తపోవనగమనపరిశ్రాంతిపాలు సేయఁబడినది?

శకుం—(మనసులో) హృదయమా! ఆరాటము మానుము. నీ వడుగఁదలఁచినదాని నీయనసూయయే యడుగుచున్నది.

రాజు—(మనలో) నన్ను నే నే మని యిప్పుడు తెలుపుకొందును? ఏలాగున నన్ను నే మఱుంగుపెట్టుకొనైన నేర్తును? ఏమయినం గానిమ్ము; ఈప్రకారముగాఁ జెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) పూరువంశసంభవుం డయినరాజుచేత ధర్మాధికారమునందు నియోగింపఁబడినవాఁడ నయి, యాశ్రమవాసులసత్క్రియానుష్ఠానములు నిర్విఘ్నములుగా నెగడుచుండుటం దెలిసికొన నీధర్మారణ్యంబునకు వచ్చినాఁడను.

అన—ధర్మమార్గమునం జరించునాశ్రమవాసు లిప్పుడుగదా రక్షకుం గలవా రైరి.

శకుం—(శృంగారలజ్జ లభినయించు చున్నది.)

సఖులు—(ఉభయులయాకారములం దెలిసికొని రహస్యముగా) సఖీ! శకుంతలా! పూజ్యు లగుకణ్వమహాముని లిప్పు డిచ్చట నుండి రేని,—

శకుం—(రోషముతో) ఉండిన నేమి?

సఖు—తమప్రాణతుల్యమైనధన మొసంగి యీయతిథిం గృతార్థునిఁ గావింపఁగలరు.

శకుం—సఖులారా! వేఱొక్క టేదియో మనసున నుంచుకొని గూఢముగా మాటలాడెదరు. మీపలుకు లాలింపను.

రాజు—మేము నించుక మీానిచ్చెలివృత్తాంతము నడుగవచ్చునా?

సఖు—దేవర యిట్లు కోరుట మా కనుగ్రహముకదా!

రాజు—మహానుభావుఁ డగుకాశ్యపుఁడు శాశ్వతబ్రహ్మనిష్ఠుఁ డని ప్రసిద్ధి. అట్టివాని కెట్లు మీానిచ్చెలి కూఁతు రయ్యెను?

అన—దేవర యాకర్ణింపవలయును. కౌశికుం డని వంశ

నామము గలమహాప్రభావసంపన్నుఁ డయినరాజర్షి యొకఁడుకలఁడు కదా!

రాజు—కలఁడు; విని యున్నాము. అనంతరము.

అన—అతఁడే మాచెలియుం గన్నవాఁడు. కన్నవారిచే విడువంబడినయీమెను బెంచుట మొదలుగాఁ గలపనులు నిర్వర్తించుటఁ జేసి పూజ్యు లగుకణ్వులును నీమెకు జనకు లయిరి.

రాజు—"విడువఁబడి" యను శబ్దశ్రవణముచేతనే వేడుక పొడము చున్నది; మొదటినుండియు వినఁగోరుచున్నాను.

అన—దేవర యవధరింపవలయును. పూర్వ మా రాజర్షి యుగ్రతపస్సు చేయుచుండఁగా, దేవతలు భయపడి యానియమము నకు విఘ్నమాచరింప మేనక యనునచ్చరం బుచ్చిరి.

రాజు—దేవతల కీపరతపోభయశీలత యెప్పుడు నున్నదియే. తర్వాత, తర్వాత.

అన—అంత నత్యంతరమణీయ మగువసంతకాలమున నున్మాదమును బుట్టించు నాపెరూపమును జూచి—(అని సగము చెప్పిలజ్జచే నూరకున్నది.)

రాజు—ఆపయిని దెలియనే తెలియుచున్నవి. తప్పకయీమె యప్సరస్సంభవయే.

అన—సందేహ మేమి?

రాజు—స్పష్ట మగుచునే యున్నది.

క. అటువంటిరూప మారయ
నెటుపుట్టును మర్త్యచంచలేక్షణలంచుఁ;
చటులప్రభాతరళ మగు
తటిల్లత జనింపఁగలదె ధారుణి నెందుక్?

శకుం—(క్రిందు చూచుచుఁ గూరుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నా మనోరథమున కవకాశ మున్నది. అయినను, చెలికత్తియచేఁ బరిహాసముగా నుదాహరింపఁ బడిన యీమెయొక్క వరవిషయకమైన ప్రార్థనను విని నాడెందము సందేహముచే నాందోళించుచున్నది.

ప్రియం—(చిఱునవ్వుతో శకుంతలవంకఁ జూచి, నాయకాభిముఖియై) దేవరవారు మఱియు నేమో పలుకఁ దలఁపు గలిగి యున్నట్లు కనుపట్టుచున్నారు.

శకుం—(అంగుళిచే నెచ్చెలిని బెదరించుచున్నది.)

రాజు—నీవు లెస్సగాఁ గనిపెట్టితివి. సచ్చరిత్రశ్రవణము నందలి యపేక్షవలన మఱియు నొకప్రశ్న మడుగవలసియేయున్నది.

ప్రియం—సందేహింపవలదు. తపస్విజనులను సంకోచము లేక యడుగఁదగును గదా?

రాజు—మీసఖినిగూర్చి యె ఱుంగఁ గోరుచున్నాము.

ఉ. ఈరమణీలలామ హృదయేశున కీఁబడుదాఁకఁ గాముప్యా
పారనిరోధి యైనవ్రతభారము దీనిని బూని యుండునా?
చారువిలోచనప్రభల సామ్యము వచ్చు కురంగభామినీ
వారముతోడ నిచ్చట నివాసము నిత్యము చేయుచుండునా?

ప్రియం—దేవా! ధర్మాచరణమునందు సహిత మీతరుణి పరాధీనయే. అయిన నీమెం దగినవరున కీవలె ననియే యెప్పుడును దండ్రిసంకల్పము.

రాజు—(సంతోషముతో మనసులో) ఆయునసంకల్పము దుర్లభము కాదు.

గీ. హృదయ! సాభిలాషివి గమ్ము యింక నీవు;
సంశయనివృత్తి యిత్తఱి సంభవించె;
సకల మనదేని భ్రమియించి తదియె యిప్పు
డంటఁ గూడినమానిక మయ్యె జుమ్ము.

శకుం—(రోషముతోఁ గూడినట్లుగా) అనసూయా! నేను వెళ్లెదను.

అన—ఎందునిమిత్తము?

శకుం—ఈ యసంబద్ధప్రలాపములను ప్రేలు ప్రియంవదకథ పూజ్యురా లయినగౌతమితోఁ జెప్పుటకు.

అన—సత్కారము జడయనియతిథిప్రశస్తు నిట్లు విడిచి పెట్టి మనసు వచ్చినట్లు పోవుట యాశ్రమవాసిను లగు నాఁడువారికిం దగవుకాదు.

శకుం—(ఏమియు బదులు పలుకక బయలుదేఱినది.)

రాజు—ఆ! ఎట్లుపోవుచున్నది! (కూడఁ జనఁగోరు తనమనసును నిగ్రహించి) కాముకజనమనోవ్యాపారము చేష్టలతో సమానమయినదిగానే యుండును! కావుననే నేనును—

క. మునిపుత్త్రికవెంటం బడి
చనఁ జూచియు నిలువఁబడితి సౌశీల్యముచే
త నిపుడ, యిమ్ము గదలకయుఁ
జని క్రమఱ వచ్చినట్టె సరిగాఁ దోఁచుఁ.

ప్రియం—శకుంతలం బట్టుకొని) సఖీ! నీవు పోఁగూడదు.

శకుం—(బొమ్మముడితో) ఎందుచేత?

ప్రియం—నీవు నాకు రెండుచెట్లకు నీళ్ళుపోయ నప్పుపడియున్నదానవు. కాఁబట్టి నాఋణము తీర్చి మఱి పోదువుగాని రా.

(అని బలాత్కారముగా మరలించుచున్నది.)

రాజు—ఓదయామయీ! నాకుం జూడ వృతుములకు నీళ్లు పోయుటవలననే యీమె యలసిపోయినట్టు తోఁచుచున్నది. ఔను గదా? ఈమెకు,

ఉ. కుండను బూన మూఁపు లవిక్రంగెను, హస్తతలంబు లెఱ్ఱనై యుండె, వడంకఁజొచ్చెఁగుచయుగ్మము, మిక్కిలియుచ్ఛ్వాస నిండెనుమోమునందుఁ జెవినిడ్డ శిరీషముదాడఁజెమ్మటల్, [ముల్ వెంద్రుకలుం గలంగె ముడివీడఁగఁ దా నొక్కచేతఁ జెర్వాటఁగా.

కావున నీమెబుణమును నేను దీర్చెదను; కైకొనుఁడు.

(అని చేతియుంగరము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

సఖులు—పుచ్చుకొని నామముద్రాక్షరములఁ జదువుకొని యొకరినొకరు చూచుకొను చున్నారు.)

రాజు—మమ్ము వేఱువిధముగా భావింపవలదు. రాజపురుషుల మగుటచే, మా కిది రాజువలన లభించినది.

ప్రియం—అందుచేతనే యీయుంగరము దేవర వేఱిలి నెడఁ బాయఁ దగదు. తమమాటచేతనే యీమెబుణము తీఱిపోయినది.

అన—సఖీ! శకుంతలా! దయాళు వయినయీయనచే, లేక, యీమహారాజుచే, నీబుణవిమోచన మయినది. ఇప్పుడు నీవు పోవచ్చును.

శకుం—(మనసులో) నేనే స్వతంత్రురాల నయితినేని—

ప్రియం—ఇంకను వెళ్ళ వేమి?

శకుం—ఇప్పుడు నే నేమియు నీయాజ్ఞకులోఁబడియుండలేదు. నాయిష్టము వచ్చినప్పుడు నేను బోయెదను.

రాజు—(శకుంతలం జూచి మనసులో) ఈమెమీఁద నాకె

ట్లున్నదో యీమెకును నామీఁద నట్లే యున్నదేమో! ఏలాగున నయిన నాకోరిక కవకాశ మున్నది. ఎట్లంటేని—

గీ. కలిసి మాటాడకున్న, నాపలుకులకును
వీను లొగ్గడు నభిముఖయ్యె నెలంత;
వెలఁది నామోమునను జూడ్కి నిలుపకున్న,
నన్యవిషయంబులకుఁ బోవ దతివదృష్టి.

[తెరలో]

ఓహో! తపస్వులారా! మీరు తపోవనమునందలి జంతువుల రక్షింప సిద్ధముగా నుండుఁడు. మృగయావిహారి యగు దుష్యంత మహారాజు సమీపమున వచ్చుచున్నాఁడఁట.

గీ. కొమ్మలకుఁ గట్టి తడివల్కలమ్ము లున్న
యాశ్రమమహీజములయందు, హయఖురాళి
నడరు పెనుధూళి పడెడు, సాయతనంపు
టరుణరుచిఁ బొల్చుశలభచయంబువోలె.

రాజు—(మనసులో) అక్కటా! సైనికులు నన్ను వెదకుచుఁ దపోవనంబులకు బాధ గలిగించుచున్నారు!

[మరల తెరలో]

ఓహో! తపస్సులారా! వృద్ధులును, స్త్రీలును, బాలురును, వ్యాకులపడ నిదిగో యేనుఁ గొక్కటి సంప్రాప్త మయినది.

చ. అరదముఁ జూచి భీతి నొకహస్తి, కురంగసమూహ ముక్కఱన్,
దరువు ప్రకాండముం బొడువ దంతముఖం బొకఁడంచు వోవఁగాఁ
జరణములందగుల్కొనినచారులతావళి నీడ్చుకొంచు, న [నాక
బ్బురముగఁ జొచ్చెఁ బుణ్యవనమున్, వ్రతవిఘ్నసురూపు దాల్చి.

(అందఱును విని యించుక సంభ్రాంత లయి లేచుచున్నారు)

రాజు—(మనసులో) అయ్యో! నేను తపస్వుల కపరాధము చేసినవాఁడ నయితిని! కానిమ్ము. నేఁ బోయి నివారించెదను.

సఖులు—దేవా! ఈయడవియేనుఁగు వృత్తాంతముచేతఁ గలఁగుండు వడినారము. పర్ణశాలకుఁ జన ననుజ్ఞ యిమ్ము.

అన—సఖీ! శకుంతలా! పూజ్యురా లగుగౌతమి విచారించుచుండును. శీఘ్రముగా రమ్ము. అందఱము నొకటిగాఁ గూడుకొందము.

శకుం—(నడవలేన ట్లభినయించుచు) హా! హా! నడవఁ గాళ్ళాడకున్నవి!

రాజు—(తొట్రుపాటుతో) మీరు యథేచ్ఛముగాఁ బొండి. మే మాశ్రమపీడ తొలఁగుప్రయత్నముం గావించెదము. (అందఱును లేచుచున్నారు)

సఖులు—మీ మహత్త్వమును గుర్తెఱిఁగి యుపచారము చేయమింజేసి యిప్పుడు మీయెడ నపరాధల మయితిమి. క్షమియింపుఁడు. మాచే నర్హసత్కారముం బడయని దేవరను వెండియుఁ జూడ వేడుక గలదని విన్నవించుటకు మాకు లజ్జ యగుచున్నది.

రాజు—అట్లు కాదు. మీదర్శనముచేతనే మేము సత్కృతుల మయితిమి.

శకుం—అనసూయా! సూదివంటి క్రొత్తదర్భపుడక నా పాదమునం గ్రుచ్చుకొన్నది. (మఱియొకయడుగు పోయి) చెలులారా! నా నారచీర కురవకవృక్షముయొక్క కొమ్మం జిక్కుకొన్నది. దీనిం దీసికొనువఱకు నిలిచి నన్ను వెంబఁ గొనిపొండు. (అని మిష పెట్టి రాజుం జూచుచు నాలస్యముగా సఖులతో నడచుచున్నది)

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) అందఱుం జనిరి! కానీ నేనునుం జనియెదను. శకుంతలం బొడఁగాంచినది మొదలు నగరగమనమును గుఱించినయుత్సాహము తగ్గినవాఁడ నైతిని. వెంట వచ్చినవారిం గలిసికొని తపోవనమునకు సమీపమున విడియించెదను. శకుంతలా వ్యాపారమునుండి నా డెందమును మరలింపఁ జాలకున్నాఁడను.—

గీ. నడచుచున్నది ముందుకు నాశరీర;
మాత్మ పఱుగువాఱెడు వెన్క కవశ మగుచు,
మంచిగాలికి నెదురుగఁ గొంచుఁబోవు
ధ్వజమునకుఁ గట్టుపట్టువస్త్రంబువోలె.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—ఆశ్రమహర్మ్యము.

[అప్పుడు విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ—(నిట్టూర్పు విడిచి) హా! దైవమా! మృగయాశీలుఁడగు నీరాజు చెలిమిచేత మోసపోయితిని గదా! ఇదిగో మృగము, ఇదిగో వరాహము, అదిగో శార్దూలము, అని మిట్టమధ్యాహ్నమున మండు వేసవికాల మగుటచేఁ బలుచనినీడలు గలయరణ్యమార్గముల నొకయడవినుండి యొక యడవికిఁ దిరిప్పాట యగుచున్నది. ఆకులు పడి చెడిపోయిన వెచ్చని కొండయేళ్ళ నీళ్ళు త్రాగ నబ్బుచున్నవి. వేళ తప్పి కఱకుట్లమాంసము భోజనమునకు సంభవ మగుచున్నది. గుఱ్ఱములయొక్కయు నేనుఁగులయొక్కయు ధ్వనులచేత రాత్రి

యైనను మంచినిద్ర పట్టలేదు. పెద్ద తెల్లవాఱుజామున బోనిస కొడుకులు పిట్టవేఁటకాండ్రు చెవులు బద్దలుగా నఱచు వనగమన కోలాహలముచే మేలుకొనవలసి వచ్చినది. ఇప్పటికిని పీడ పోలేదు. ఆమీఁద స్ఫోటకముమీఁద వ్రణ మైనది. నిన్న మేము వెనుక పనియుండ, లేడివెంబడి నాశ్రమపదమును బ్రవేశించిన యీ మహానుభావునకు నాదురదృష్టముచేత శకుంతల యను తాపసకన్య యొక్కతె కానఁబడినది. అప్పటినుండియు నగరగమన మనుకథ యేనిఁ దలఁపెట్టఁడు. దీనినే యత్యంతము చింతించుచున్న నాకన్నులనె ప్రభాత మైనది. ఏమిగతి? సమయకృత్యములం దీర్చుకొని, వేషముం దాల్చియున్న నామిత్రునిం గాంచెదను. (అని వెళ్ళిచూచి) ఇదిగో చేతులయందు విండ్లు దాల్చి, యడవిపువ్వులదండలు వేసికొని కిరాతకాంతలు తన్నుఁ జుట్టుకొని యుండఁ జెలికాఁ డీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు. రానిమ్ము. అంగభంగమునఁ గదలలేని వానివలె నుండెదను. ఈవిధమున నయినను కొంత విశ్రమము పొందెదను. (అని దండకాష్ఠము నానుకొని నిలుచున్నాఁడు.)

[అంత మున్ను చెప్పిన పరివారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(మనసులో)

గీ. కనఁగఁ బ్రియురాలు సులభగాఁ గానిపించ,
దామె భావముఁ గని మది యాసపడెడు;
నింక మరుపూన్కి తుదముట్ట దిప్పు డయిన,
నుభయులకుఁ గోర్కి లానంద మొసఁగుచుండె.

(చిఱునవ్వు నవ్వి) ఇట్లు కాముకుఁడు తనయభిప్రాయమున కనుగుణముగా నిష్టురాండ్రయొక్క చిత్తవృత్తులను భావించుకొని పరిహాసపాత్రుఁ డగును.

ఉ. నిద్దపుఁజూడ్కి నొందుకడ నేత్రము ద్రిప్పుటయున్, నితంబముల్
పెద్దవియౌట మందగతిలీలనుబోవుట, బోటు లాపి పో
వద్దనుచో ననూయమెయి వారలఁ బల్కుట, కాముకుండు తా
నద్దిర! సర్వమాత్మవిషయంబుగనే కొనుచుండు నాత్మలోన్.

విదూ—(అలాగుననే యుండి) ఓ వయస్యా! నాకరచరణంబులు గదలవు. వాఙ్మాత్రముచేతనే యాశీర్వదించెద. విజయీభవ!

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) నీ కీయంగవైకల్య మెందువలన గలిగినది?

విదూ—ఇదియేమి? స్వయముగానే కన్ను గలియఁబెట్టి కన్నీళ్ళేలఁ బొడమెడు నని యడిగెదవు!

రాజు—నా కేమియుం దెలియకున్నదే.

విదూ—ఓ వయస్యా! ఆప్రబ్బమాను కుబ్జలీలను విడంబించుచున్నది. అది స్వభావముచేతనా? నదీవేగముచేతనా?

రాజు—నదీవేగమే యందునకుఁ గారణము.

విదూ—ఆప్రకారముగా నాకును నీవే!

రాజు—ఏప్రకారముగా?

విదూ—ఈవిధముగా నీవు రాజకార్యములను విడిచిపెట్టి, యిటువంటి వ్యాకులప్రదేశములయం దాటవికవృత్తి నుండఁదగితివి. నేనును నిశ్చయముగాఁ బ్రతిదినమును క్రూరమృగములను దోలుటచే కీళ్ళు సడల నాయవయవములు నాయధీనములుగాకయున్నవి. కాఁబట్టి నాయం దనుగ్రహించి యొక్కదిన మయినను నన్ను విశ్రమము పొందుటకు వదలివేయుము.

రాజు—(మనస్సులో) వయస్యుఁడును నిట్లనుచున్నాఁడు;

నాకును కణ్వతనయం దలంచి డెందంబు వేటయందు విముఖ మగుచున్నది.

గీ. ఎపుడుం బ్రియురాలితోం గూడ నిచట నుండి
సొగసుంజూపులం గఱపినమృగచయంబు
పయిని బాణంబుం బూనిచి వంచంజాల
నెక్కుపెట్టినయీవింటి నింక నేను.

విదూ—(రాజుమొగమువంకం జూచి) దేవా! ఏమో మనసున మంచికొని యాలోచించుచున్నావు. నాపలుకు లరణ్యరోదనమాయెను.

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) మఱి యేమున్నది? మిత్రునిమాట దాంటరాదని చింతించుచుంటిని.

విదూ—దీర్ఘాయుష్మంతుండవు గమ్ము. (అని చనంబోవుచున్నాండు)

రాజు—మిత్రుండా! నిలువుము. నేనింకను నీతో మాటాడవలసియే యున్నది.

విదూ—దేవా! ఆనతిమ్ము.

రాజు—అలవు తీఱ్చుకొన్నపిమ్మట నీవు నాకొక్కయనాయాసకార్యంబునం దోడుపడవలయును.

విదూ—కుడుములు తినుటయందా?

రాజు—చెప్పెద నుండుము.

విదూ—ఊరకున్నాను.

రాజు—ఓరీ! ఎవండురా? అక్కడ.

దౌవారికుండు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయిండు.

రాజు—రైవతకా! సేనాపతిం బిలువుము.

దావా—ఆలాగుననే (అని నిష్క్రమించి సేనాపతితోడం గూడ ప్రవేశించి) ఇదె యాజ్ఞాపించువేడ్కతో భర్త యీవంకనే చూడ్కి నిగిడించి యున్నాఁడు. దేవర సందర్శించుకొమ్ము.

సేనాపతి—(రాజుపైఁ జూడ్కి వోలయించి) వేఁట దోష యుక్తముగాఁ గానఁబడునది యయ్యును, స్వామియెడఁ గేవలము మేలు చేయునదియే యైనది. ఎట్లంటేని,

చ. పొరిపొరి మౌర్వి లాగుటను బూర్వశరీరము గట్టివాఱ, భా
స్కరకిరణాళి కెంతయును సైఁచుచుఁ జెమ్మట లేశమైననుం
బొరయక, చిక్కియుఁ దృఢతఁ బొందుటఁ బల్చనిమేన, విక్రమ
స్థిరుఁ డయి యీతఁ డొప్పెడును జెల్వగశైలచరద్విపం బనన్.

(దగ్గఱకు వచ్చి) స్వామీ! జయమవుఁగాక! ఈయరణ్యమందుఁ గ్రూరసత్వముల సంచారముల నరికట్టినారము. ఇఁకవిచ్చట నుండనేల?

రాజు—సేనాపతీ! మాధవ్యుఁడు వేఁటను దూషించుటచేత నాకు దానిమీఁదియుత్సాహము పోయినది.

సేనా—(రహస్యముగా) వయస్యా! విదూషకా! నీపట్టును వదలకుండుము. నేను స్వామిచిత్తవృత్తి ననుసరించి ప్రవర్తించెదను. (ప్రకాశముగా) ఈమూర్ఖునిం బ్రేలుకోనిండు. ఇక్కడ దేవరయే నిదర్శనముగా నున్నారు.

సీ. కడుపులోఁ గ్రొవ్వెల్లఁ గఱఁగి యత్యంతంబు
నుదరంబు పలుచనై యొప్పెసంగు,
వ్యాయామమునఁ జేసి కాయంబు
చులుకగా నెత్తుట కర్హమె యేపుమీఱు,

జంతుసంతానహృదంతరభయకోప
మ్ములవికారములును దెలియ నగును,
శరము చలించులక్ష్యమునందుఁ దాఁకిన
ధన్వికిఁ గరము సంతసము గలుగు,
వ్యసనమంచును వేఁటను బలుకుచుందు
రది యసత్యంబు కేవల మరసి చూడ,
వేఁటయే కానిపనియేని వేఱుదేనఁ
బుట్టు నిట్టివినోదంబు పుడమిమీఁద?

విదూ—(కోపముతో) రాజుగా రిప్పుడు తెలివిగలిగియే యున్నారు. నీవే వనచరుఁడవయి యడవడవిఁ దిరుగుచుఁ గడకు మృక్కుకండలు కబళింపఁగోరు నొకముదిమెలంగునోటఁ బడియెదవు.

రాజు—భద్ర! సేనాపతీ! పలుపలుకు లేల? మనమాశ్రమ సమీపమున నున్నవారము కాఁబట్టి నీమాటల కేము సమ్మతింప నేరము. ఇప్పుడు

మ. మునుగం జెల్లు నిపానవారి మహిషంబుల్ కొమ్ములాడించుచున్,
పెనునీడ న్వసియించి లేళ్ళు నెమరు ల్వేయం దగు న్గుంపులై,
పనిగాఁ బందులు ముస్తలెత్తఁ జను విశ్వాసంబునన్ గుంటలన్,
ధనువిప్పట్టున విశ్రమింపఁగనగున్ జ్యాబంధము న్బాయుచున్.

సేనా—ప్రభువువారికి రుచించునట్లు కానిండు.

రాజు—అట్లయిన మున్ను పోయియున్నవల వేఁటకాండ్రఁ గ్రమ్మఱింపుము. మనసైనికులం దపోవనంబును విడిచి దూరంబుగఁ బోవునట్లు దిట్టము చేయవలయును. చూడు.

గీ. శాంతిపరులౌ తపోధనచంద్రులందు,
దహనశీలమౌ తేజంబు దాఁగి యుండు;

తాఁకఁ దగియుండు సూర్యకాంతఁబు లట్లు,
వెలికిఁ దార్తురు పరతేజ మడర దాని.

సేనా—స్వామి యానతిచ్చినట్లు.

విదూ—నీయుత్సాహవార్తలుచాలించి, తొత్తుకొడుకా! పో.

(సేనాపతి నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(పరివారముఁ గాంచి) మీరు వేఁటవేషంబులఁ దీయుఁడి. రైవతకా! నీవును నాయాజ్ఞ నడిపింపుము.

పరిజనము—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు. (అని నిష్క్రమించిరి)

విదూ—నీ విప్పు డీఁగనైన లేకుండఁ జేసితివి. ఇఁక దట్టము లగుతీవజొంపములతోడఁ గూడినయీ చెట్టునీడను గూరుచుండుము. నేనును సుఖాసీనుండ నయ్యెద.

రాజు—ముందు నడువుము.

విదూ—రమ్ము నీవును రమ్ము.

(ఇద్దఱును నడిచి కూరుచున్నారు.)

రాజు—మాధవ్యా! నీవు కన్నులుగలఫలంబుఁ బొందలేదు. ఏలయన—నీవు దర్శనీయ మగుపదార్థముం జూడకపోతివి.

విదూ—అదేమి? నీవు నాయెదుర నే యున్నావే.

రాజు—ఎల్లవారుం దమవారిని మనోహరము లయిన వారినిగానే చూచుకొందురు. నేనన్ననో యీయాశ్రమమున కలంకారభూత యగునాశకుంతలంగూర్చి చెప్పుచున్నాను.

విదూ—(తనలో) కానీ నే నీతనకు సందియకుండొదను. (బిగ్గరగా) ఓమిత్రుఁడా! ఇప్పుడు తాపసకన్యనుసహీనము కామించు చున్నట్టు కనఁబడుచున్నావే?

రాజు—సఖా! పరిహార్యవస్తువుమీఁదికిఁ బౌరవులమనస్సు పోదు.

విదూ—అట్లయిన నిది యేమి?

రాజు-గీ. అప్సరస్త్రీ(స)కి జన్మించి యామెచేత
విడువఁబడి మౌనికి లభించె వెలఁది యీమె
చెట్టునను జాతె జిల్లేడుచెట్టుమీఁదఁ
బడినవమాలికాప్రసవంబుపగిది.

విదూ—(నవ్వి) ఓమిత్రుఁడా! ముద్దఖర్జూరంబు రుచియింపని వానికిఁ జింతపండుమీఁద బుద్ధిపోయినట్లు, స్త్రీరత్నములఁ బాటింపని నీ కీకోరిక పుట్టినది.

రాజు—ఆమెం జూచినవాఁడవు గావుగావున నీవిట్లు పలుకు చున్నావు.

విదూ—నీకును వింతఁ బుట్టించుటం జేసి యామె సుందరియే కావచ్చును.

రాజు—వయస్యా! పెక్కేలః?

ఉ. చిత్తరువందు వ్రాసి తగ జీవము పోసి విధాత తాను లో
కోత్తరరూపబృందముల నుల్లసమునం దలపోసి చేసెనో
యిత్తరుణీలలామ నవ నీ డొడఁగూడక చెన్నుమీఱెడున్
దత్తనురామణీయకము ధాతసమర్థతయుం దలంపగఁన్.

విదూ—అట్లయినచో, ఇఁకఁజక్కనిస్త్రీలకెల్లనుపరాభవమే యగును.

రాజు—నామనసున కట్లే తోఁచు చున్నది.

ఉ. వాసన చూడనట్టిప్రసవంబు, నఖంబులఁ ద్రుంపనట్టి నూ
త్నాసమపల్లవంబుః, బకు లాననిక్రొవ్విరి తేనె, సూచి వి

న్యాసము లేసిరత్నము, మహాతతపుణ్యఫలంబుఁ బోలు నా
భాసురగాత్రిసోయగ మెవండు భుజింప విరించి వ్రాసెనో!

విదూ—అట్లయిన, గారనూనెచేఁ జిక్కనైన యొకయరణ్యవాసి యయిన తపస్వియొక్క చేతిలోఁ బడకమునుపే నీవామెను శీఘ్రముగా దక్కించుకొనుము.

రాజు—పరాధీనురాలుగదా యామె? ఇప్పుడామె జనకులును దగ్గఱ లేరు.

విదూ—మఱి నీయం దామె కెట్టియనురాగము గలదు?

రాజు—తపస్వికన్యలు స్వభావముచేతఁ బ్రగల్భురాండ్రు కారుగదా? అయినను—

గీ. ఏ నభిముఖుండఁగాఁ జూపు నిట్టె త్రిప్పె,
నన్యకారణమున నవ్వినట్లు నవ్వెఁ,
గావున మదుండు శీలంబుకలిమి నడఁగి
స్పష్టమును గూఢమునుగాక పరఁగి యుండె.

విదూ—ఏమి? అట్లుగాక చూచినంతమాత్రమున నీతొడమీఁద వచ్చి కూర్చుండునా?

రాజు—సఖులతోఁ గూడి వెళ్ళునప్పుడు వినయవతి యయ్యును మిక్కిలి నాయెడ భావమును గనఁబఱిచినది. అట్లేకదా!

గీ. చరణమునఁ గ్రుచ్చుకొనెఁ గుశాంకుర మటంచుఁ
గొన్నియడుగులె నడచి యాకొమ్మ నిలిచె;
తరుపుశాఖల వస్త్రంబు తగుల దన్నఁ
దీసికొనుదానివలె వెన్కఁ దిరిగిచూచె.

విదూ—ఇట్లు నీకు బత్తెంబు లభించునేని, యిఁక నీ వీతపోవనమునే యుద్యానవనముగాఁ జేసికొందు వని తలంచెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! ఇక్కడి తపస్వులు కొందఱు నన్నాన వాలు పట్టిరి. మన మొకసారి యేమిషచేత మరల నీయాశ్రమమును ప్రవేశింతమో యాలోచన చెప్పుము.

విదూ—మఱియొక యాలోచన యెందుకు? నీవు రాజవు కావా?

రాజు—అయిన నేమి?

విదూ—నీవారధాన్యములో నాఱవభాగము మాకు రావలె నని వెళ్లుదము.

రాజు—ఓయి మూర్ఖుఁడా! వీరలను పరిపాలించినందునకయి, రత్నరాసుల నయినను విడిచిపెట్టి చేకొనందగిన మఱియొక భాగధేయము లభించుచున్నది. చూడుము.

గీ. ప్రజలవలన భూమిపతులకు లభియించు
ఫలము క్షయము చెందఁ గలది యగును;
తాపసేంద్రు లిచ్చుతపముల యాఱవ
భాగ మక్షయముగఁ బరఁగు మాకు.

(నేపథ్యమునందు)—ఆహా! మేము కృతార్థుల మయితిమి.

రాజు—(చెవియిచ్చి) ఓహో! ఇది ధీరప్రశాంతమగుస్వర ము. తపస్వులు కాఁబోలును!

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దౌవా—దేవా! జయ మగుఁగాక! ఇద్దఱు ఋషికుమారులు వెలుపల నిలచి యున్నారు.

రాజు—అట్లయిన, వారి నాలస్యము చేయక లోపలికిం దోడ్కొని రమ్ము.

దాసా—తీసికొని వచ్చెదను. (అని వెళ్ళి ఋషికుమారులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు) ఇటు ఇటు. పూజ్యులారా! (ఇద్దఱును రాజువంకఁ జూచుచున్నారు)

ప్రథ—అహో! ఈయనమూర్తి తేజోవంత మయ్యును విశ్వసనీయముగా నున్నది! ఋషులకంటె నతిభిన్నుఁడుకాని రాజునం దిట్లుండుట యుక్తమే. ఎట్లన—

చ. అరయఁగ సర్వభోగ్య మగునాశ్రమమందితఁడుండు, నిత్యమున్
వరపరిపాలనంబునఁ దపఃఫల మాఱవపాలు గాంచు, నం
బరతల మంటుఋష్యభిధ పావనరాజపదానుపూర్వమై
సరసతమీఱఁ బాడు పటుచారణగీతములందు మాటికిన్.

ద్వితీ—గౌతమా! ఈ పార్థివుఁడు దేవేంద్రసఖుఁ డయిన దుష్యంతుఁడా?

ప్రథ—మఱి యేమి?

ద్వితీ—అట్లగుటచేత నేకదా!

చ. పురపరిఘాతిదీర్ఘభుజముల్ గల యీతఁడు శ్యామలాబ్ధి యా
వరణముగాఁగఁ గల్గుమహీభారము నొక్కఁడె పూను టబ్రమే!
సురయువతుల్ సురాహితులకోఁ భలు పుట్టినచో జయార్థ మీ
వరధనురధిజ్యకార్ముకము వాసవువజ్రముఁ గోరుచుండఁగన్.

ఇద్ద—(సమీపమునకు వెళ్లి) రాజా! నీకు జయ మగుఁగాక!

రాజు—(పీఠమునుండి లేచి) మీకు నమస్కరించుచున్నాను.

ఇద్ద—మీకు మే లగుఁగాక!

(అని ఫలములు కానుక యిచ్చుచున్నారు)

రాజు—(నమస్కారపూర్వకముగా స్వీకరించి) మీ యాజ్ఞకయి వేచి యున్నాను.

ఇద్ద—మీరిక్కడ నుండుట యాశ్రమవాసు లెఱిఁగి మిమ్మొక్కటి ప్రార్థించుచున్నారు.

రాజు—వా రేమని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

ఇద్ద—పూజ్యులైన కణ్వమహర్షులు దగ్గఱలేనందున, రాక్షసులు యజ్ఞమునకు విఘ్నము చేయుదురు. కాఁబట్టి కొన్నిరాత్రులు మీరు సారథిద్వితీయులరై యాయుధపాణులై యుండి యీయాశ్రమమును సనాథమునుగాఁ జేయవలయునని.

రాజు—నా కది యనుగ్రహమే కదా?

విదూ—(రహస్యముగా) ఇప్పు డీ ప్రార్థన యనుకూలమయినదే.

రాజు—రైవతకా! ధనుర్బాణసహితముగ రథమ్మును గొనిరమ్మని సారథితో నాపలుకులుగాఁ జెప్పుము.

దౌవా—దేవా! జయమగుఁగాక! దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు చేసెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇద్ద—(హర్షముతో)

గీ. వినుము పూర్వులమార్గంబు ననుసరించు
నీకు నియ్యది యుక్తంబు నిక్కవముగ;
నవని నాపన్నరక్షణయాగమందు
దీక్షితులుగారె పౌరవుల్? ధీవిశాల!

రాజు—మీరు ముందుగా నడువుఁడి. నేనును మీవెనుకనే వచ్చెదను.

ఇద్ద—రాజా! నీకు జయమగుఁగాక! (అని నిష్క్రమించిరి)

రాజు—మాధవ్యా! నీకు శకుంతలాదర్శనకుతూహలము గలదా?

విదూ—ప్రథమమున వెల్లువగాఁ బాఱుచుండెనుగాని, యిప్పుడీరాక్షసవృత్తాంతముచేత నొక్కబిందువయినను మిగులదయ్యెను.

రాజు—నాసమీపమున నుందువుగాని భయపడకుము.

విదూ—ఎవ్వఁడునువచ్చి విఘ్నము చేయనియెడల, నేను నీరథమునకుఁ జక్రరక్షకుఁడ నయ్యెదను.

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ! జయ మగుఁగాక! రథము సిద్ధముగా నుండి దేవరవారు విజయముచేయుటను గోరుచున్నది. మఱియురాజధానినుండి యమ్మగారియాజ్ఞను బట్టుకొని కరభకుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు—(ఆదరముతో) ఏమి? అమ్మగారు పంపినారా?

దౌవా—అవును.

రాజు—అట్లయినఁ దీసికొని రా.

దౌవా—అలాగే. (అని నిష్క్రమించి కరభకునితోడఁ బ్రవేశించి)—అదిగో రాజుగారు. సన్నిధికిం బొమ్ము.

కర—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) స్వామీ! శుభమగుఁగాక! "నేఁటికి నాలవదినమునందు పారణ మాని వేసి యుపవాసము చేయఁబోవుచున్నానుగాన, ఆదినమునదీర్ఘాయుష్మంతుఁడ వగునీవు దగ్గఱ నుండవలయు" నని యమ్మగారు తమ కాజ్ఞ యిచ్చియున్నారు.

రాజు—ఇక్కడఁ దపస్వికార్యము; అక్కడ గురుజనాజ్ఞ. రెండును దాటఁగూడనివే. ఇపు డేమి చేయుదును?

విదూ—త్రిశంకునివలె నంతరాళమున నిలువుము.

రాజు—నీపరిహాసము చాలింపుము; నిజముగా నా కేమియుం దోఁచకున్నది.

ఉ. రెండును రెండుచోట్ల నొనరింపఁగఁ దగ్గవియౌటఁ గృత్యముల్,
రెండువిధంబుల న్మది చరింపుచు నున్నది నాకు నియ్యెడన్;
గొండనువచ్చికొట్టుకొని ఘూర్ణిలి వెన్కకుఁ బాఱునట్టి యు
ద్దండనదీప్రవాహమువిధంబున నేనిపు డేమిసేయుదున్?

(ఆలోచించి) సఖా! అమ్మగారు నిన్నును గుమారునిగానే పరిగ్రహించి యున్నారు. కాఁబట్టి నీవిక్కడనుండి కదలి, తపస్వికార్యము యొక్క ప్రాముఖ్యమును నివేదించి, యమ్మగారికిం బుత్రకృత్యమును నిర్వహింప నర్హుఁడవు.

విదూ—నేను రాక్షసులకు భయపడితినని గణించెదవునుమీ.

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మహాబ్రాహ్మణుఁడవు. నీకుభయము గలదని యెట్లు సంభావింపవచ్చును?

విదూ—అట్లయిన, రాజుగారితమ్ముఁ డేప్రకారముగా వెళ్ళఁదగునో నే నాప్రకారముగా వెళ్ళెదను.

రాజు—తపోవనమునకు బాధ కలుగకుండుట కయి నా వెంట వచ్చినవారి నందఱిని నీతోడం బంపెదను.

విదూ—అట్లయిన, నే నిప్పుడు యువరాజ నయితిని.

రాజు—(మనసులో)' ఈబ్రహ్మచారి చపలుఁడు. అంతఃపురములో నొకవేళ నాకోరిక తెలుపు నేమో! కాని మీఁదాప్రకారముగాఁ జెప్పెదను. (అని విదూషకునిచేయి పట్టుకొని ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా! మహర్షులయెడఁ గలగౌరవముచేతనే నేనాశ్రమమునకు వెళ్ళుచున్నానుగాని నిజముగాఁ దాపసకన్య యగుశకుంతలయందు నా కభిలాష లేదు సుమా.

గీ. కనఁగ మన మేడ? యజ్ఞాతకామ యగుచు
సరిగ మృగశాబములతోడఁ బెరిఁగినట్టి

ముగుద యిది యేడ? పరిహాసమునకు నేను
బలుకుమాటలు నిజ మని తలఁప వలదు.

విదూ—అలాగే.

రాజు—వయస్యా! నీవు నీ కార్యమునం బ్రవర్తిల్లుము; నేనును దపోవనరక్షణార్థ మక్కడకు వెళ్ళెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృ తీ యాం క ము

రంగము—తాపసాశ్రమము.

[దర్భలు చేతఁ బట్టుకొని కణ్వశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యు—(ఆలోచించి విస్మయముతో) ఆహా! దుష్యంతమహారాజు మహానుభావుఁడుగదా! పూజ్యుఁ డైనయాతఁ డాశ్రమపదమును బ్రవేశించినమాత్రముననే మాకర్మానుష్ఠానములు నిరపాయముగాఁ జెల్లినవి.

గీ. భయదహుంకారమో యనఁ బరఁగువింటి
నారిశబ్దముచేతనె దూరమునను
విఘ్నములఁ బాఱదోలుచు వెలయు నతఁడు,
బాణసంధానకథ యేల వలయు నింక?

వేదికమీఁదఁ బఱచుటకయి యీ దర్భలను ఋత్విక్కులనిమిత్తము నేను దీసికొని పోవలెను. (కొంచెము నడచి చూచి, ఆకాశమునందు) ప్రియంవదా! ఈ యుశీరానులేపనమును మృణాళములతోఁ గూడిన పద్మపత్రములను నీ వెవరినిమిత్తము కొనిపోవుచున్నావు? ఎండఁ

బడుటచేత శకుంతల మిక్కిలి యస్వస్థయైయున్నదా? ఆమెశరీర సంతాపనివారణార్థమా? అట్లయిన శీఘ్రముగా చికిత్స చేయుము. ఆమె కులపతియగు కణ్వుని రెండవప్రాణముగదా? నేనును వితాన యాగముయొక్క శాంతిజలము నామెకొఱకు గౌతమిచేతి కిచ్చెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది విష్కంభము.

[తరువాత మన్మథావస్థ నటించుచు రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి యాలోచించుచు

గీ. ఎఱుఁగుదుఁ దపఃప్రభావ ; మాయిందువదన
కడుఁ బరాధీనురా లని యెడఁద నాకుఁ
దెలియు ; నట్లయ్యు మనసు నా లలనమీఁది
నుండి మరలించుకొనఁ జాల కున్నవాఁడ.

(మదనబాధ నిరూపించి) పూజ్యుఁడైన యోపుష్పాస్త్రుఁడా! నీవును జంద్రుఁడును విశ్వసనీయులుఁగా గనఁబడుచు, కాముకజనమును మోసపుచ్చుచున్నారు. ఎట్లన—

ఉ. భూతలమంత నీదయిన పుష్పశరత్వము, నీరజారిదౌ
శీతకరత్వమున్, మదన! చెడ్డయసత్యము లయ్యె మాయెడన్
శీతకరుండు నిప్పులను జిమ్మఁగఁజొచ్చె హిమాంశుపాళిచే;
నీతఱి వజ్రసారముల నీవు నొనర్చెదు పూవుటమ్ములన్.

ఓభగవానుఁడా! కామదేవా! నీకు నాయెడఁ గనికరము లేదా? (మదనబాధ నిరూపించి) పుష్పాయుధుఁడవైన నీకీతీక్ష్ణత్వ మెట్లు కలిగినది? ఆ! తెలిసినది!

గీ. వనధిలోపల బాడబవహ్నిఁబోలె
హరుసికోపాగ్ని నీలోన నడఁగి యుండు;
నట్లు గాకున్న, బూడిద యైననీవు
వెచ్చ నగు టెట్లు మముబోటివిరహులకును?

అట్లు కాదు.

క. మరుఁడు సదా సాహ్యదయముఁ
గరమును బాధించుచున్నఁ, గామినికొఱకే
శరము లడరించుఁ గావునఁ
బరమాప్తుఁ డతండు నాకుఁ బరికింపంగన్.

భగవానుఁడ వైన కంతుఁడా! ఈప్రకారముగా నుపాలంభింపఁ బడుచున్నను నీకు నన్నుఁగూర్చి పరితాపము కలుగకున్నది!

గీ. ఎవుడు సంకల్పశతముల నీ వనంగ!
వడిగ నాచేతఁ బోషింపఁబడితి కానఁ
బూని చాప మాకర్ణాంతముగను లాగి
బాణమోక్షంబు నాపైనె వలయుఁ జేయ.

(ఖేదముతో కొంచెము నడచి) యజ్ఞకర్మ పరిసమాప్తినొంది నందున సదస్యులచే వీడుకొల్పఁబడిన నేనువిరహపీడనొందినయీడెందము నెట్లువినోదింపఁ జేయుదును? (నిట్టూర్పు విడిచి) ఇప్పుడు ప్రియురాలిదర్శనమునకంటె నాకు శరణ్య మన్య మేదియు లేదు. కాఁబట్టి యామెనే వెదకెదను. (సూర్యునివంకఁ జూచి) ఈ యుగ్రమైన యెండవేళను లతావలయసంపన్నము లైన మాలినీతీరములయందు శకుంతల ప్రాయికముగా చెలికత్తెలతోడ విహరింపఁబోవు చుండును. అక్కడకే వెళ్లెదను. (వెళ్ళిచూచి) ఈబాలపాదపపంక్తులనుబట్టి యాకోమలాంగి యిప్పుడే వెళ్ళినదని యూహించెదను. ఎట్లన—

గీ. అవిగో! నాయింతిచేతఁ గోయంగఁబడిన
పూలబంధనకోశముల్ మొగుడ వింక;
చాలఁ గిసలయచ్ఛేదముల్ పాలు గారు
చిచటఁ గన్పట్టుచున్నవి మృదువుగాను.

(స్పర్శసుఖము నిరూపించి) ఆహా! ఈప్రదేశము మహత్తర మయిన గాలిచే మనోహరముగా నున్నది!

గీ. తోయజాతసువాసనతోడఁ గూడి
మాలినీతరంగజలకణాళిఁ దాల్చి
యనిల మిచట గాఢాలింగనార్హ మయ్యెఁ
గామతప్తమదీయాంగకముల కిపుడు.

(నడచి చూచి) నిజముగాశకుంతల ప్రబ్బచెట్లచేఁ జుట్టఁబడిన యీలతామండపమునందు సన్నిహితురా లయి యున్నది. అట్లే కదా—

గీ. ఇవిగో ద్వారముకడఁ దెల్లయిసుకలోన
జఘనభారంబునను వెన్కఁ జాలలోఁతు
గాను ముందుప్రక్కను నెత్తుగాను నున్న
క్రొత్తయడుగుజాడలు కనుంగొనఁగ నయ్యె.

కాఁబట్టి చెట్లచాటుననుండి చూచెదను. (వెళ్ళి, ఆప్రకార ముగాచేసి సంతోషముతో) ఆహా! ఇప్పుడు నేత్రసాఫల్యము కలిగి నది! నామనోరథప్రియతము రా లయిన యీమె కుసుమాస్తరణ శిలాపట్టము నధిశయనించి సఖులచే సేవింపఁబడుచున్నది. కానిమ్ము. వీరియేకాంతపు మాటలను వినియెదను. (అని చూచుచు నిలు చున్నాఁడు.)

[అప్పుడు యథోక్తవ్యాపార యగు శకుంతల సఖులతో
ప్రవేశించుచున్నది]

సఖులు—(విసరుచు సస్నేహముగా సఖీ! శకుంతలా! నీ కీతామరాకులగాలి హాయిగా నున్నదా?

శకుం—చెలులారా! ఏల విసరెదరు?

సఖు—(విషాదమునునటించి యొకరినొకరుచూచుచున్నారు)

రాజు—పూజ్యురా లయిన శకుంతల యెంతయు నస్వస్థచిత్తురాలుగాఁ గనఁబడుచున్నది. (ఆలోచనతో) అది యాతపదోషమో! మదనదోషమో! ఈరెంటిచేతనునని నాకుఁదోఁచుచున్నది. సందేహ మెందుకు?

చ. స్తనములయందు శీరమును జాటినయట్టిమృణాలహారమున్
బొనర లదాంగిమేను కడుఁబొల్పరి యుండియు శోభ చెందెదుఁ;
దనరు నిదాఘమన్మథులతాఁకునఁ దాపము తుల్యమౌచు; నై
నను నిటు సోయగం బిడుగుణం బలగ్రీష్మమునందు లేదెటన్.

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! ఆ రాజేంద్రుని యొక్క ప్రథమదర్శనము మొదలుకొని శకుంతల గాఢానురాగముచేత వెత నొందుచున్నది. ఆతనినిమిత్తముననే యీమె కీతాపము కలుగుచున్నదా యేమి?

అన—సఖీ! నాకును మనసునం దీశంకయే కలుగుచున్నది. కానీ, ఇప్పుడీమె నడిగెదను. (ప్రకాశముగా) చెలియా! నిన్నొక్కటి యడుగవలసి యున్నది. నీకు సంతాప మధికముగా నున్నదిగదా!

రాజు—ఇప్పుడు చెప్పక తీఱదు.

గీ. చంద్రకిరణంబులను బోలె స్వచ్ఛమైన
యూమెనుమృణాలహారంబు లిపుడు కరము

నవిగో జలు పెక్కు దుస్సహమైనయట్టి
గ్రీష్మమును దెల్పుచున్నవి కేవలమును.

శకుం—(పూలపాన్పునుండి సగము లేచి) సఖీ! ఏమి తెలియఁ గోరెదవు?

అన—సఖీ! శకుంతలా! కామవిషయమైన వృత్తాంతములకు నీకు మే మరమర లేనివారముగదా? పురాణేతిహాసములయందు విరహులవిషయమయి విన్నయవస్థ యిప్పుడు నీయందు నాకుఁ గనఁ బడుచున్నది. నీకీయాయాస మెందువలనఁ గలిగినదో చెప్పు. వికార కారణము యథార్థముగాఁ దెలియక ప్రతిక్రియ కారంభింపరాదు కదా?

రాజు—నాకుఁ బుట్టినయూహయే యనసూయకునుగలిగినది.

శకుం—(తనలో) నా కాయాసము బలముగానున్నది. అయి నను వీరికి వేగిరము తెలుపుటకు శక్తురాలను గాకున్నాను.

ప్రియం—సఖీ! ఈమె చెప్పినది బాగుగనున్నది. నీవ్యాధి నేల యుపేక్ష చేసెదవు? నీవు నానాఁటికి చిక్కుచున్నావు. లావణ్యసహిత మయినఛాయ యొక్కటియే నిన్ను విడువకున్నది.

రాజు—ప్రియంవద సత్యమే పలికినది. అవును.

చ. మొగమునఁ జెక్కు లెండెఁ; గుచముల్ కఠినత్వముతూలెఁ గొమ్మునన్
వగచెడి పోలె నెన్నడుము; వంగెను మూఁపులు; మేనుపాండురం
బగుచుఁ దనర్చె; నియ్యువతి యాకులు శోషిలి గాలి సోఁకకే
తగిమొదుమాధవీలతవిధంబున, దర్పకతాపబాధచే
నగపడె శోచనీయయయు బ్రహ్లాదప్రియదర్శన యయ్యెచు నెంతయున్.

శకుం—(లజ్జతో) సఖీ! మీకుఁ జెప్పక మఱి యెవ్వరికిఁ

జెప్పుదును? మఱి యేల చెప్పవంటి రేని, ఇప్పుడు చెప్పిన మిమ్మా యాసపెట్టినదాన నగుదును.

సఖు—అందుచేతనే నిన్నింత నిర్బంధ పెట్టుచున్నాము. దుఃఖమును చెలులు పంచుకొన్నప్పుడుగదా వేదన సహ్యముగా నుండును?

రాజు—

చ. సమసుఖదుఃఖలై పరఁగు సారసనేత్రలు తన్ను వేఁడుటన్
సుముఖత హృద్గతార్తికథ సుందరి తెల్పక మాన దింక; నే
త్రము లటుదిప్పి యాశ మెయిఁ దత్సతి పల్కులు నన్నుఁజూచినన్,
హిమకరసన్నిభాస్య యిపు డేమనునో విన భీతి పుట్టెడున్.

శకుం—(లజ్జతో) ఈతపోవనరక్షకుఁ డయివచ్చినరాజేంద్రుఁ డెప్పుడు నాదృష్టిపథమునఁ బడెనో—(అని సగము చెప్పి లజ్జనటించు చున్నది)

సఖు—ప్రియసఖీ! చెప్పు చెప్పు.

శకుం—అప్పటినుండియు నాతనియందలి యభిలాషచేత నిటువంటి యవస్థపాలైనదానను.

రాజు—(హర్షముతో) చిరకాలమునకు విన దగినమాట వింటిని.

గీ. జంతువితతికి గ్రీష్మావసానమునను
జలధరశ్యామ మగు దివసంబుఁ బోలె,
నించువిలుకాఁడె నా తాపహేతువయ్యె
నతఁడు తాపనివారకుఁ డయ్యె నిపుడు.

శకుం—మీ కిది యనుమత మయ్యెనేని, ఆ రాజేంద్రుఁడు నాయెడ దయచూచు మార్గము చూడుఁడు. లేకున్న నీకె నాకు నీళ్ళు విడువుఁడు.

రాజు—ఇది యాలోచించి చెప్పినమాట కాదు. కాముకుల కెప్పుడును వివేక ముండదుగదా?

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! దీనికి కామ మతి దూరము వెళ్ళినది. ఇఁకఁ గాలహరణమున కోర్వఁజాలము. ఈమె మనసునం దగిలినవాఁడు పూరువంశభూషణుఁడు. కాఁబట్టి యీమె యభిలాష కొనియాడఁదగినదే.

అన—(రహస్యముగా) చక్కఁగాఁ జెప్పినావు.

ప్రియం—సఖీ! మేలు! నీకుఁ దగినకోరిక కోరినావు! మహానది రత్నాకరమును విడిచి మఱి యెక్కడ చేరును?

అన—ఎలమావితప్ప చిగిర్చిన మాధవీలతకుఁ దగినవృక్షము మఱి యేదియున్నది?

రాజు—విశాఖ చంద్రకళ ననుసరించునేని, అందు చిత్రమే మున్నది?

అన—మన చెలియొక్క మనోరథమును శీఘ్రముగాను గూఢముగాను సమకూర్చుట కిప్పు డేమి యుపాయము?

ప్రియం—శీఘ్రముగా చేయవచ్చును గాని గూఢముగా చేయుటమాత్ర మాలోచనీయము.

అన—ఎల?

ప్రియం—ఓసీ! ఆరాజేంద్రుఁ డీమెయందు ప్రేమాస్పదములైన చూపులచే నభిలాషను గనఁబఱుచుచు నిన్నాళ్లును నిద్రలేక పోవుటచేతఁ గృశించినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు.

రాజు—(తన్నుఁ జూచుకొని) నిజముగా నేనట్టి వాఁడనే యయినాఁడను. అవునుగదా!

చ. ఉరవగు లోని తాపమున నుష్ణములై ప్రతిరాత్రియున్ భుజో
పరిఁ గను క్రేవలం దొరుఁగు బాష్పములన్ మణికాంతి మాయు బం
గరుకడియంబు జ్యాలతిక కాయల నించుక నిల్చి జాఱఁగా
మరి మనికట్టునుండి పలుమాఱును బైకెగఁ ద్రోయనయ్యెడున్.

ప్రియం—(ఆలోచించి) చెలీ! శకుంతల నాతని కొకమదన లేఖ వ్రాయనిమ్ము. దానిని పూవులలోఁ బెట్టి దేవతాప్రసాద మను మిష చేత నాతని చేతిలో నుంచెదను.

అన—అనాయాసకరమయిన యా యుపాయము నా కెంతో యనుకూలముగా నున్నది. శకుంతల యేమనునో!

శకుం—మీ యాజ్ఞ కన్యవిధముగాఁ జేయఁ గలుగుదునా?

ప్రియం—అట్లయిన మృదుపదములతో నొక పద్యమును రచించుట కాలోచింపుము.

శకుం—చెలియా! ఆలోచించెదను గాని, అతఁ డాదరింపఁ డేమోయని నాహృదయము కంప మొందుచున్నది.

రాజు—ఓసీ పిఱికిదానా!

ఉ. ఎవ్వడు నిన్నాదరణ మింక నొనర్చునో యంచు నెంచె దో
జవ్వని! యాత డిష్ట సరస న్నిను గోరుచు నున్నవాఁ డిటన్;
కోర్వ్వన నెవ్వఁ డైన సిరిఁ గోరిన వచ్చును రాకపోవుఁ; దా
నెవ్వని లక్ష్మి వేఁడు నతఁడీ కొనకుండు నె యెన్నఁ డేనియున్?

ప్రియం—ఓసీ! నీ సౌందర్యము నవమానించు కొను చున్నావు! శరీరతాపమును జల్లపఱిచెడు శరత్కాలపు వెన్నెల నెవ్వఁడు బట్ట చాటుపెట్టుకొని వారింపఁ జూచును?

శకుం—(చిఱునవ్వుతో) ఇప్పుడు మీ యాజ్ఞకు బద్ధురాల నయ్యెదను. (అని కూరుచుండి యాలోచించుచున్నది.)

రాజు—ఇది మంచిసమయము. కన్నులతెప్ప వేయక యిప్పుడు ప్రియురాలిని జూచెదను. ఇదిగో,

గీ. పద్యము రచించుచున్న యాపద్మనయన
బొమలు పైకెత్తి చింతించు ముద్దుమొగము
పులకితము లైనయట్టి కపోలములను
దెలుపుచున్నది నామీఁదఁ గలుగువలపు.

శకుం—సఖీ! నేనొకగీతము నాలోచించితిని. వ్రాయుటకుఁ దగినసాధనములు దాపున నేమియు లేవు.

ప్రియం—ఇదిగో చిలుకపొట్టవలెమృదువుగానున్న యీతామరాకుమీఁద గోళ్ళతో నక్షరములను వ్రాయుము.

శకుం—(చెప్పినప్రకారముగా చేసి) చెలులారా! దీనియర్థము చక్కఁగా పొసఁగియున్నదో లేదో వినుఁడి.

సఖు—అవహితల మయి యున్నాము.

శకుం—(చదువుచున్నది.)

గీ. నీమనహృదయంబు లేశంబు నే నెఱుంగ,
కాయజుఁడు నిర్దయుం డయి రేయిఁ బగలు
నకట! నీపొందు కోరు నాయంగకముల
నొకటఁ దపియింపఁజేయుచు నున్నవాఁడు.

రాజు—(చటుక్కునఁ జెంతఁజేరి)

గీ. ఉవిద! మరుఁడు నిన్ దపియింపుచున్నవాఁడు;
కాని, సరిగ నన్ దహియింపఁగానె చొచ్చె;
దివస మల్లశశాంకు బాధించునంత
తీక్ష్ణముగఁ గుముద్వతిని బాధించు నెట్లు?

సఖులు—(చూచి హర్షముతో లేచి) అతి శీఘ్రములబ్ధమనో రథుఁడవైన నీకు స్వాగతము.

శకుం—(లేవఁబోవు చున్నది)

రాజు—ఆయాస మక్కఱలేదు.

గీ. విరులశయ్యను బొరలియు, వేగముగను
వాడుబిసఖండములతావితోడఁ దగియు,
ప్రబలపరితాపభరమునఁ గ్రాఁగునీదు
తనుతరాంగము లుపచారమునకుఁ దగవు.

అన—దేవరవా రిక్కడ శిలాతలమున దయచేయువలెను.

రాజు—(కూరుచున్నాఁడు)

శకుం—(లజ్జ కలదియై యున్నది)

ప్రియం—మీయిరువురకుంగల యన్యోన్యానురాగము ప్రత్యక్షమే. అయినను సఖీస్నేహము నన్నుఁ జెప్పినదానినే మరలఁ జెప్పునట్లు పురికొల్పు చున్నది.

రాజు—కళ్యాణీ! దాఁచవలదు. చెప్ప నిష్టము గలదానిని జెప్పకుండుట పరితాపమును పుట్టించును.

ప్రియం—రాజు తన దేశములోని యాపన్నులయిన వారి దుఃఖోపశమనము చేయువలయును. ఇది మీధర్మము కదా!

రాజు—అంతకంటె నుత్కృష్టధర్మము లేదు.

ప్రియం—అట్లయిన మాప్రియసఖి నిన్ను గుఱించి కామదేవునిచే నిటువంటి యవస్థ పొందింపఁబడినది. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీని బ్రతుకు నిలుపఁదగును.

రాజు—ఓ శుభాంగీ! ఈప్రార్థన మాయిరువురకును సామాన్యము. సర్వవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుం — (ప్రియంవదనుజూచి) చెలీ! అంతఃపురవధూవిరహముచేత సంతాపించుచున్న రాజశ్రేష్ఠుని నీవేల నిర్బంధించెదవు?

రాజు — గీ. నాదుహృదయస్థురాలవై నాతి! నీవు
నను ననన్యపరాయణు నన్యగతిని
దలఁచి తేనియు, స్మరబాణశతులఁ గొట్టఁ
బడియు నీవాక్యహతిఁ గొట్టఁబడుదు మరల.

అన — మిత్రుఁడా! రాజులు బహుకాంతాప్రియులని వినుచుందుము. కాఁబట్టి మాప్రియసఖిని బంధుజనులకు దుఃఖము కలుగకుండునట్లుగా నాదరింపుము.

రాజు — కళ్యాణీ! పెక్కుమాట లేల?

క. బహుకాంత లయిన మత్కుల
మహాప్రతిష్ఠాకరములు మఱిరెండె యగుఁగా
రహిని సముద్రరశన యగు
మహియును, మీనెచ్చెలి యగుమహిళామణియుఁగా.

సఖు — మేము సంతుష్టి పొందినారము.

ప్రియం — (దృష్టి సారించి) అనసూయా! ఇదిగో! ఈవంక దృష్టి నిడిగించుచు వేడుకతో లేడిపిల్ల తల్లి నేలాగున వెదకుచున్నదో చూడు. దానిని తల్లితోఁ గూర్తము రమ్ము.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళఁబోవుచున్నారు)

శకుం — సఖులారా! నే నసహాయురాల నగుదును. మీలో నొకరు నాయొద్దకు రండు.

సఖు — భూమికంతకు రక్షకుఁ డయినవాఁడే నీచెంత సహాయుఁడుగా నున్నాఁడు. (అని వెళ్లుచున్నారు)

శకుం — హా! సఖు లెట్లు వెడలిపోయిరి!

రాజు—నీకు సంభ్రమ మెందుకు? ఈ సేవకజనుఁడు నీ సమీపముననే యున్నవాఁడు.

ఉ. చల్లని వైశ్రియం బడఁగఁ జాలినతామరపాకు వీవనల్
మెల్లనఁ గొంచు వీచుదునొ మిక్కిలి శీతలమైన వాయువున్?
సల్లలితారుణాబ్జసదృశం బగు నీ చరణద్వయంబు నో
పల్లవపాణి! నా తొడలపై నిడి హాయిగఁ బట్టువాఁడనో?

శకుం—మాననీయు లయినవారియెడ నపరాధము చేయఁ జాలను. (అని లేచి వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజు—సుందరీ! ఇప్పు డెండ చల్లారలేదు. నీ శరీరస్థితియు నీలాగున నున్నది.

క. నలినీదళకల్పితమై
వెలయు కుచావరణ మున్న విరిపానుపు ని
మ్ముల విడిచి యెండలో నెట
కలఘుకృశాంగములతోడ నరిగెద వబలా?

(అని బలవంతముగా నామెను మరల్చుచున్నాఁడు.)

శకుం—పౌరవా! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మన్మథపీడితురాల నైనను నేను స్వతంత్రురాలనుగాను.

రాజు—బేలా! గురుజనులవలనిభయము విడువు. ధర్మవేత్తయుఁ బూజ్యుఁడు నగు కులపతి యిందున కయి నీయందు దప్పు పట్టఁడు. ఇంతియె కాదు.

గీ. పడఁతి! రాజర్షికన్యలు పలువు రిలను
వలచి గాంధర్వవిధిచేత వలయువారిఁ
బరిణయం బయి తము గన్నవారిచేతఁ
బొగడఁబడి రని విన లేదె పూర్వమందు?

శకుం—ఆర్యా! ఇప్పుడు నన్ను విడువుము. మరల సఖీజనులఁ గని యనుమతంబు వడసి వచ్చెద.

రాజు—ఆలాగున నే విడిచెదను.

శకుం—ఎప్పుడు?

రాజు—గీ. లలన! యపరిక్షతముఁ గోమలంబు నైన
క్రొత్తపూఁదేనె భృంగంబు గ్రోలినట్లు
నీయనుగ్రహముఁ జేసి నే నొకింత
తవిలి నీయధరసుధను ద్రావుపిదప.

(అని యామెముఖము నెత్తఁబోవుచున్నాఁడు)

శకుం—(నాట్యముచే మోము ద్రిప్పుకొనుచున్నది.)

[తెరమఱుఁగున.]

ఓ చక్రవాక కాంతా! నీ సహచరుని వీడ్కొనుము. రాత్రి సమీపించుచున్నది.

శకుం—(ఆలకించి తొట్రుపాటుతో) ఓ పౌరవా! సందేహము లేదు. నా దేహస్థితిని దెలిసికొనుటకయి పూజ్యురా లయిన గౌతమి యిచ్చటికి వచ్చుచున్నది. ఆ కొమ్మలచాటున దాఁగి యుండుము.

రాజు—ఆలాగున నే. (అని దాఁగుకొనుచున్నాఁడు.)

[అంత చేత పాత్రము బట్టుకొని గౌతమియు సఖులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సఖు—అమ్మా! గౌతమీ! ఈలాగు. ఈలాగు.

గౌత—(శకుంతలవద్దకు వచ్చి) బిడ్డా! కాఁక నొందిన నీ దేహము చులుకగా నున్నదా?

శకుం—అమ్మా! కాఁక నా కిప్పుడు విశేషముగా నున్నది.

గౌత—మంత్రించిన యీ దర్భోదకముచేత నీశరీరము స్వస్థపడును. (అని శకుంతలశిరస్సుమీఁద చల్లి) ఓబిడ్డా! ప్రొద్దువ్రాలుచున్నవి. పర్ణశాలకు వెళ్ళుదము రమ్ము.

(అని లేచుచున్నారు.)

శకుం—(మనసులో) ఓహృదయమా! మొదటనే యనాయాసముగా సంప్రాప్తమయిన మనోరథమునందును పిఱికితనమును విడువవైతివి. ఇప్పుడు మించెనని పశ్చాత్తాపపడుచున్న నీకు సంతాప మెట్లు పోవును? (మఱియొకయడుగు నడచి ప్రకాశముగా) సంతాపమును బోఁగొట్టెడి యోతీవెగుంపా! మరలి వచ్చి నిన్ననుభవించుటకు సెలవు వేఁడెదను.

(అని దుఃఖముతోఁ జెలులతోఁగూడ నిష్క్రమించినది.)

రాజు—(పూర్వస్థానమునకు వచ్చి నిట్టూర్పు విడిచి) ఆహా! అభీప్సితకార్యసిద్ధికి విఘ్నము లెన్నియైనను దటస్థించునుగదా!

గీ. మాటి కధరంబు వ్రేళ్ళతో మాటికొనుచు
నడ్డగింపుమాటలను విహ్వలతఁ జూపి
మూఁపువంకఁ ద్రిప్పినకల్కిముద్దుమోము
లేవనెత్తియు ముద్దిడలేకపోతి!

నే నిప్పు డెక్కడకుఁ బోవుదును? ప్రియురా లనుభవించి విడిచినలతావలయములుగల యిక్కడనే ముహూర్తమాత్రముండెదను. (అంతటను జూచి)

మ. ఇదియాకన్నియ మున్ బరున్నశిలపై నింపొందుపూశయ్య; యి
య్యది గోట న్నళినీదళంబుపయి వ్రాయంగన్నసల్లేఖ; య
ల్లది హస్తంబుననుండి జాఱినబిసాలంకార· మీక్షించియున్
గదలంజాలను శూన్యవేతసలతాగారంబునం దుండియున్.

[తెరమఱుఁగున]

ఓ రాజా!

శా. సాయంకాలమునందుఁ జేయఁదగుభాస్వద్యజ్ఞ కర్మోత్కరం
బాయారీతుల సాగుచుండఁగను సంధ్యామేఘచిత్రంబులై
యాయగ్నిప్రభ నొప్పు వేదికడ నత్యంతోగ్ర రాత్రించర
చ్ఛాయల్ పెక్కుబహుప్రకారముల సంచరంబుగావించెడుః.

రాజు—ఇదె యిదె వచ్చుచున్నాఁడను.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

చతుర్థాంకము.

రంగము—ఋషివనము.

[అప్పుడు పూలుకోయుట నభినయించుచు అనసూయయు, ప్రియంవదయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

అన—ఓసీ! ప్రియంవదా! మనశకుంతల గాంధర్వవివాహవిధిచేత తగినభర్తను బరిణయ మయిన దని నామనస్సునకు సంతోషముగానే యున్నదికాని యిది యొక్కటి యాలోచింపవలయును.

ప్రియం—ఏది?

అన—ఇప్పు డారాజేంద్రుఁడు యజ్ఞముపరిసమాప్తినొందించి ఋషులచేత వీడుకొల్పఁబడినవాఁడయి తనపురమును బ్రవేశించి యంతఃపురము చూచినతరువాత నిక్కడివృత్తాంతమును తలపెట్టునో తలపెట్టఁడో!

ప్రియం—ఆవిషయమున దిగు లొందకుము, అట్టువంటియాకృ

విశేషము గుణాభావముగా నుండను. ఇంక నేమంటివేని, ఇప్పుడీవృత్తాంతమునువిని కణ్వమహాముని యేమి సెలవిచ్చునో తెలియదు.

అన—ఆయన యభిమత మెట్లుండునో నేనెఱుఁగుదును.

ప్రియం—ఎట్లు?

అన—మొదటినుండియు గుణవంతునకుఁ గన్య నీయవలయు ననియే యాయన సంకల్పము. అది దైవమే సమకూర్చినప్పుడు వారనాయాసముగాఁ గృతార్థు లగుదురు.

ప్రియం—(పూలబుట్టనుచూచి) చెలియా! ఈకోసినపూవులు దేవదాపూజకు చాలునుగదా!

అన—మఱియు మనము ప్రియసఖ యైన శకుంతలయొక్క సౌభాగ్యదేవతకుఁగూడ పూజ చేయవలెను.

ప్రియం—అవును. (అని మరల పూలు కోయుచున్నారు)

[తెరమఱుఁగున]

ఓహో! ఇదిగో నేను వచ్చినాఁడను.

అన—(ఆలకించి) సఖీ! అతిథిమాటలాగున నున్నది!

ప్రియం—శకుంతల పర్ణశాలయొద్దనేయున్నది. (ఆలోచించి) కాని నేఁ డామెమనసుమాత్రము మఱియొకచోట నున్నది.

అన—అట్లయిన, పూవు లింతేచాలును. వెళ్ళుదమురమ్ము.

(అని యిద్దఱును నడిచిరి)

[మరల తెరమఱుఁగున]

ఓసీ! అతిథిని బరాభవించితివి!

గీ. ఎవనినో తదేకచింతతో నెంచుకొనుచు,
నెదుట నున్నతపోధను నెఱుఁగవు నను;

మగుఁడఁదెల్పిన నతఁడు నిన్ మఱచుఁగాక
మత్తుఁ డెద వెన్కపవిమాట మఱచునట్లు.

ప్రియం—అయ్యో! అప్రియమే సంభవించినది! పరధ్యానము చేత శకుంతల పూజార్హులైన యెవ్వరియెడలనో యపరాధము చేసినది. (ముందువంకఁజూచి) అదిగో ముక్కునకోపముండు దుర్వాస మహర్షి. అతఁడీప్రకారముగా శపించి దుర్వారకోపముతో మహా వేగముగాఁ బోవుచున్నాఁడు. అగ్ని లేక దహించుటకు మఱియెవ్వఁడు శక్తుఁ డగును?

అన—ప్రియంవదా! నీవు పోయి పాదములమీఁదఁ బడి యాతని మరలింపుము. ఇంతలో నేనర్ఘ్యోదకమును గొనవచ్చెదను.

ప్రియం—ఆలాగే. (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

అన—(ఒకయడుగు నడిచి తొట్రుపాటుతో) అయ్యో! తొందరపడి నడుచుటచేత పుష్పపాత్ర జాఱి నాచేతిలోనుండి పడి పోయినది! (అని పూవులను పోగుచేయుచున్నది)

ప్రియం—(మరల వచ్చి) సఖీ! స్వభావకుటిలుఁ డయిన యతఁ డెవ్వరిప్రార్థన నంగీకరించును? అయినను, అతని నెట్లో కొంత సదయునిగాఁ జేసి వచ్చితిని.

అన—(చిఱునవ్వుతో) అతనియెడనదియుగొప్పయే. చెప్పు.

ప్రియం—ఎంతప్రార్థించినను మరలకున్నప్పుడు నేనిట్లు విన్నవించితిని.—"దేవా! ఇది ప్రథమ మగుట విచారించి మీతపః ప్రభావ మెఱుఁగని యీ బిడ్డయెడఁ గల యీ యొక్కయపరాధమును క్షమింపఁదగును."

అన—తరువాత, తరువాత.

ప్రియం—తరువాత నతఁడు—"నా వచన మన్యథా కాఁ

గూడదు. అయినను, ఆనవాలుగా నిల్చిపోయిన యాభరణమును జూపఁగానే శాపవిముక్తియగును.''—అని పలికి తనంత నంతర్హితుఁడయ్యెను.

అన—ఇప్పు డూఱడిలి యుండవచ్చును. ఆ రాజేంద్రుఁడు తాను వెళ్లునప్పుడు స్మరణార్హ మగునని తనపేరుచెక్కిన యుంగరమును స్వయముగానే శకుంతలచేతికిఁ బెట్టినవాఁడు. కాఁబట్టి తగిన యుపాయము శకుంతలచేతిలోనే యున్నది. మన మిఁక దేవకార్యమును నిర్వర్తింతము రమ్ము. (అని నడచుచున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) అనసూయా! ముఖ మెడమచేతిపై నుంచుకొని చిత్తరువుబొమ్మవలె మనప్రియసఖి యెట్లున్నదో చూడు. మగనిమీఁద చింతచేతఁ దన్నుఁ దానే యెఱుఁగకున్నది. ఇఁక నతిథి విషయమునఁ జెప్పనేల?

అన—ప్రియంవదా! ఈవృత్తాంతము మన యిద్దఱినోటనే యుండవలయును జుమీ. స్వభావమృదులమైన ప్రియసఖిని రక్షింపవలయునుగదా?

ప్రియం—నవమాలికను వేఁడినీళ్ళ నెవ్వఁడు తడుపును?

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించిరి.)

ఇది విష్కంభము

రంగము—ఋష్యాశ్రమప్రాంతము.

[అప్పుడు నిద్రనుండి లేచి కణ్వశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యు—ప్రవాసమునుండి వచ్చిన పూజ్యుఁడయిన కణ్వమహర్షి నన్ను వేళచూచి రమ్మనిపంపెను. బయలువెళ్లి రాత్రి యెంత

యుపశిష్ట మున్నదో చూచెదను. (అని కొంచెము నడచి చూచి) అయ్యో! తెల్లవాఱిపోయెను! అట్లేకదా?

చ. ఒకదెస నస్తశైలమున నోషధినాథుఁడు పోవుచున్నవాఁ
డొకదెస భాస్కరుం డుదయ మొందె ననూరపురస్సరంబుగా;
నొకసమయంబునం దెవ్యసనోదయముల్ గనె రెండు తేజముల్,
ప్రకటసుఖంబు దుఃఖమును బ్రాణుల కిట్లని తెల్పుకై వడిన్.

మఱియును.

గీ. సోముఁ డంతర్హితుఁడు గాఁగ శోభ యెడలి
చూడనగు నల్లకుముదిని సొబగు తూలి;
వనితలకు వల్లభవియోగజనిత మైన
దుఃఖములె కావె యత్యంతదుస్సహములు?

అన—(ప్రవేశించి తెరమాటున) ఈవిధముగా విషయసుఖ మెఱుఁగని ఋషులకును దెలిసి యున్నప్పుడు, రాజు శకుంతలయెడఁ జేసినది గొప్ప యన్యాయమే.

శిష్య—ఇప్పుడు హోమవేళ యయినదని గురువులకు నివేదించెదను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

అన—నాకిది తెలిసినను నే నేమిచేయఁగలను? నాకేమి పనిచేయుటకును కాళ్లును జేతులు నాడకున్నవి. సత్యసంధుఁడు కాని యాతనియెడఁ దగులునట్లు చేసి మనచెలికత్తెను శూన్యహృదయనుగాఁ జేసెను గనుక మన్మథుఁ డిఁకఁ గృతార్థుఁ డౌనుగాక! (ఆలోచించి) ఒకవేళ దుర్వాసునిశాపమే యతని కీమఱపును గలిగించుచున్నదేమో! అట్లు గాకున్న, ఆరాజేంద్రుఁ డటువంటిబాసలు చేసి యింతకాలము లేఖనైన నేల వ్రాయకుండును? కాఁబట్టి యీ యుంగరముగుఱుతుగా నాతని కంపవలెను. ఎప్పుడును దుఃఖముల

పాలయ్యెడి యీతాపజనము నెవ్వఁడు మన్నించును? ప్రవాసమునుండి వచ్చినతండ్రి యైనకణ్వునకు శకుంతల దుష్యంతునికిఁ బరిణయమై గర్భవతి యైనసంగతిని నివేదించుట కత్యుత్తరాల నయినను, నాసఖియెడఁ దప్పుపట్టు నేమో యని విన్నవింపఁ జాలకున్నాను. ఈవిధముగా మించినదానికి మన మేమి చేయఁగలము?

ప్రియం—(ప్రవేశించి హర్షముతో) సఖీ! శకుంతలయొక్క ప్రయాణోత్సవమును నడుపుట కయి తర్వగా రమ్ము.

అన—సఖీ! అది యెట్లు?

ప్రియం—విను. నే నింతకుమునుపు సుఖముగా నిద్ర పట్టిన దేమో యడుగుటకు శకుంతలయొద్దకు వెళ్ళితిని.

అన—తరువాత, తరువాత.

ప్రియం—అప్పుడు సిగ్గుచేతఁ దలవంచుకొని యున్న యామెను గాఁగిలించుకొని కణ్వుఁడే స్వయముగా నిట్లు శ్లాఘించెను. "కన్నులఁ బొగ క్రమ్ముకొని యున్నను భాగ్యవశముచేత సోమయాజిచేతి యాహుతి యగ్నిహోత్రములోనే పడినది. బిడ్డా! మంచిశిష్యున కిచ్చినవిద్యవలెనే నీవును నాకు సంతోషహేతువ వైతివి. ఇప్పుడే ఋషులను దోడిచ్చి నిన్ను నీభర్తసన్నిధికిఁ బంపెదను."

అన—తండ్రి యైన కాశ్యపున కీవృత్తాంత మెవ్వరు చెప్పిరి?

ప్రియం—అగ్నిహోత్రగృహమునఁ బ్రవేశించినప్పు డాతనికి ఛందోబద్ధ మయినయొకయశరీరవాక్కు చెప్పినది.

అన—(విస్మయముతో) అది యేదో చెప్పు.

ప్రియం—(దేవభాషతో)

గీ. దహనమును జమ్మికొమ్మ లోఁ దాల్చినట్లు,
భూతలసమృద్ధి కొఱకు నీపుత్రిక యున్న

దనదు కడుపున దుష్యంతదత్తతేజ
మును ధరించి యున్నది సుమ్ము, భూసురేంద్ర!

అన—(ప్రియంవదను కౌఁగిలించుకొని) సఖీ! నాకు సంతోష ముగా నున్నది. బహుసంతోషముగా నున్నది. కాని యిప్పుడే శకుంతల యత్తింటికిఁ బంపఁబడుచున్నదగుటచే నా సంతోషమాకొంత చింతతోఁ గూడిన దైనది.

ప్రియం—సఖీ! మనచింత కేమి? ఆమెను వినోదింపఁజేయుదము. అందువలన మనశకుంతల సుఖపడనీ.

అన—చెలీ! అట్లయిన, నే నీమామిడికొమ్మం దగిలించిన కొబ్బరియాకులబుట్టలోఁ జిరకాలమునుండి యామెనిమిత్తమే దాఁచి యుంచిన పొగడపూలదండను నీవు పట్టుకొని రమ్ము. నేనింతలో నామెకు గోరోజనముతోను తీర్థమృత్తికతోను చెఱుకుచిగుళ్ళతోను మంగళార్థమయి మైపూఁతను జేసెదను.

ప్రియం—అలాగే చేయుము. (అనసూయ వెళ్ళఁగా, ప్రియంవద పూలదండను గైకొనుచున్నది.)

[తెరచాటున]

గౌతమీ! శార్ఙ్గరవశారద్వతులను శకుంతలను దీసికొనిపోవుటకై నియమింపుము.

ప్రియం—అనసూయా! వేగిరము రమ్ము. ఇదిగో హస్తినాపురమునకు వెళ్ళెడుఋషులు సందడించుచున్నారు.

అన—(ప్రవేశించి చేయి పట్టుకొని) సఖీ! పోదము రమ్ము.

(అని నడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) ఇదిగో సూర్యోదయవేళకే తలయంటుకొని, నీవారాక్షతములను జేతఁబట్టుకొని యాశీర్వదించెడి ఋషిభార్య

లచే శ్లాఘింపఁబడుచు, శకుంతల యిక్కడ నేయున్నది. ఈమెయొద్దకు వెళ్ళెదము. (అని సమీపమునకు వెళ్ళుచున్నారు.)

[అప్పుడు పయిన చెప్పిన పరివారముతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

మొదటి ఋషిపత్ని—(శకుంతలతో) బిడ్డా! భర్తయొక్క బహుమానసూచకముగా "పట్టపుదేవి" నామమును పొందుమా.

రెండవది—బిడ్డా! వీరమాతవు గమ్ము.

మూడవది—చిన్నదానా! మగనిమన్ననను బొందుము.

(అని దీవించి గౌతమి తప్ప తక్కినవారు నిష్క్రమించిరి.)

సఖులు—(దగ్గఱగా వెళ్ళి) సఖీ! మంగళస్నానము చేసితివా?

శకుం—నాసఖులారా! రండి, ఇక్కడఁ గూర్చుండుఁడు.

సఖు—(మంగళపాత్రమును బుచ్చుకొని కూరుచుండి) సఖీ! సరిగా నుండుము. మేము నీకు మంగళప్రదమయిన యలంకారమును జేసెదము.

శకుం—ఇది నాకు మిక్కిలి యాదరణీయము. ఇఁక నాకు సఖులచేతియలంకారము దుర్లభముగదా!

(అని కన్నీరు విడుచుచున్నది.)

సఖు—సఖీ! ఇట్లు శుభసమయమునం దేడుచుట నీకుఁ దగదు. (అని కన్నీరు తుడుచుచు నలంకరించుచున్నారు.)

ప్రియం—ఆమ్మా! ఆభరణార్హమయుననీరూపమున కాశ్రమమున లభించెడి యీయలంకారములు వికారములుగా నున్నవి.

ఋషికుమారులు—(కానుకలు పట్టుకొని ప్రవేశించి) ఇవిగో నగలు. ఈమె కలంకరింపవలయును. (అందఱును చూచి యాశ్చర్యపడుచున్నారు.)

గౌత—వత్సా ! హరీతా ! ఇవి యెక్కడివి ?

ప్రథముఁడు—గురువు లయిన కణ్వుల ప్రభావమువలనఁ గలిగినవి.

గౌత—ఏమి? ఆయనమనస్సంకల్పమువలనఁ గలిగినవా?

ద్వితీయుఁడు—కాదు వినుము. శకుంతలనిమిత్తమయి వన స్పతులనుండి పుష్పములు తెండని పూజ్యుఁడైనకణ్వమహర్షి మా కాజ్ఞయిచ్చెను. అందువలన నిప్పుడు—

చ. తరు వొకటిచ్చెఁ జంద్రవిశదం బగుమేలిమి పట్టువస్త్రమున్,
జరణ మలంకరింప నిడెఁ జక్కనిలత్తుక నొక్కవృక్ష, మా
భరణము లిచ్చెఁ గొన్ని మణిబంధముదాఁకను బైకి నెత్తిత
త్తరులచిగుళ్ళ నవ్వనదైవతపాణిపయోరుహంబులన్.

ప్రియం—(శకుంతలనుజూచి) చెలియా! ఈవనదేవతాప్రసాదము నీవు భర్తృగృహమునం దనుభవింపఁదగినరాజ్యలక్ష్మికిసూచకముగా నున్నది.

శకుం—(లజ్జ నభినయించుచున్నది.)

ప్రథముఁడు—గౌతమా ! రమ్ము రమ్ము. స్నానము చేసి వచ్చినకణ్వమహర్షికి వనస్పతులసేవను నివేదింతము.

ద్వితీయుఁడు—అలాగుననే.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖీ! మేమెప్పుడును భూషణముల నుపయోగించినవారము కాము. అయినను జిత్తరువును వ్రాయ నేర్చియుండుటచేత నీ యంగముల కాభరణముల నలంకరించుచున్నాము.

శకుం—మీ నేర్పు నే నెఱుఁగుదును.

(అప్పు డిద్దఱును నగలు పెట్టుచున్నారు.)

[అప్పుడు స్నానముచేసి వచ్చి కణ్వుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు]

కణ్వ—

ఉ. కొందలమందె డెందము శకుంతల తా నిపు డేగు నం చయో!
క్రందుగబాష్పరోధమున గంఠమునుంజెడె; దృష్టి మాంద్యముం
బొందె; నొకింతపెంచినతపోధనులే యిటు కంద, నెంతగాఁ
గుందుదురో తమంతఁగనుకూఁతులఁ బాయుగృహస్థు లక్కటా!

(అని తిరుగుచున్నాఁడు.)

సఖు—సఖీ! శకుంతలా! నీ కిప్పు డలంకార మయినది. ఇఁక నీ వీ వెలిపట్టుచీరను గట్టుకొమ్ము.

శకుం—(లేచి కట్టుకొను చున్నది.)

గౌత—బిడ్డా! ఇదిగో నీతండ్రి యానందరసము వెల్లిగొలుపు కన్నులతోఁ గౌఁగిలించుకొనువానివలె వచ్చుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు గౌరవఁబు నడుపుము.

శకుం—(సిగ్గుతో) అయ్యా! నమస్కరించుచున్నాను.

కణ్వుఁడు—కుమారీ!

క. అల శర్మిష్ఠ యయాతికి
వలెఁ బ్రేమాస్పదము గమ్ము వరునకు నీవుక్;
జెలువరొ! యాసతి పూరుని
పొలుపున, సామ్రాజ్య మేలుపుత్రునిఁ గనుమా.

గౌత—దేవా! ఆశీర్వచనములు కావు. ఈ రెండును బిడ్డకు వరములే.

కణ్వ—కుమారీ! ఇక్కడ నిప్పుడే హోమము చేసిన యీ యగ్నిహోత్రునకుఁ బ్రదక్షిణంబు చేయుము.

శకుం—(అట్లు చేయుచున్నది.)

కణ్వు—(ఋక్ఛందస్సుచేత నాశీర్వదించుచున్నాఁడు.)

గీ. వేదితటంబు సమిధలు వెలుఁగుచుండఁ,
బరిక్కలను దర్భవిచయుంబు పఱుపఁబడుచు,
హవ్యగంధంబునఁ గలుష మడఁచు నట్టి
సిద్ధయాగాగ్ని నిను శుద్ధఁ జేయుఁగాత!

ఇప్పుడు బయలుదేఱుము. (దృష్టినిగిడించి) ఓరీ! యాశార్ఙ్గరవ శారద్వతులు ?

శిష్యులు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో వచ్చినారము.

కణ్వు—శార్ఙ్గరవా! నీ చెల్లెలికి దారి చూపుము.

శార్ఙ—అమ్మా! ఈలాగు ఈలాగు.

(అని అందఱు నడచు చున్నారు.)

కణ్వు—సన్నిహితములయి యున్న యో తపోవనవృక్షములారా!

చ. ఎవతె జలంబు మీకిడక యెన్నఁడుఁ ద్రాగదు తానుముందుగా
నెవరితె ప్రేమచేఁ జిగురు దీప్సితభూషణ యయ్యు మీ చిగు
ళ్ళవతెవు మీరు తొల్త ననలెత్తుట పండువుగాఁగ నుండి నా
ప్రవిమలగాత్రి యేఁగుఁ బతిపజ్జకు నంద అనుజ్ఞ నీయరే.

(కోకిలకూఁత విని)

గీ. ఈ విధమునఁ బికమ్ము దురావమునను
బ్రతివచన మిచ్చెఁ గావున, వననివాస
బంధువర్గంబు లయి యున్న వసుమతీరు
హంబులు శకుంతల ప్రయాణ మనుమతించె.

[ఆకాశమునందు]

గీ. ఎడనెడను దమ్మికొలఁకుల నింపుమీఱి,
తరులనీడలచే నెండ తగులకుండి,
యంబుజరాగమున మెత్తనగుచు, సతికిఁ
బథము శుభ మిచ్చు ననుకూలవాయువులను.

[అందఱును విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు]

గౌత—బిడ్డా! బంధువులయెడ స్నేహముగల యీ వనదేవతలు వెళ్లుటకు నీ కనుజ్ఞ యిచ్చినవి. ఈదేవతలకు మ్రొక్కుము.

శకుం—(నమస్కార పూర్వకముగా నడచి రహస్యముగా) సఖీ! ప్రియంవదా? భర్తను దర్శించుటకయి వేడ్క కలిగియున్నను, ఆశ్రమమును విడువవలెనను దుఃఖముచేత నాపాదములు ముందుకు సాగకున్నవి.

ప్రియం—తపోవనమును విడువలేక సంచలించుచున్నది నీ వొక్కతవే కావు. నీచేత విడువఁ బడుచున్న యీ తపోవనము యొక్కయు నవస్థను జూడుము.

గీ. మృగతతులు దర్భకబళంబు మ్రింగకుండె;
నెమిలిగుంపులు తమ నర్తనలు మానె;
పండుటాకులు రాల్చుచు భవ్యలతలు
బాష్పకణములు విడిచెడుపగిది నుండె.

శకుం—(స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని) తండ్రీ! నా సహోదరియగు మాధవీలత నిప్పుడు సెలవడిగి వచ్చెదను.

కణ్వ—బిడ్డా! నీకు దానియెడఁ గలసోదరీస్నేహము నే నెఱుఁగుదును. అది యిదిగో దక్షిణమున నున్నది.

శకుం—(లతను జేరి కౌఁగిలించుకొని) లతాసహోదరీ! నీవు

క్రొమ్మావితోఁ గూడియున్నను, ఇచ్చట నీ శాఖాభుజంబులచేత నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము. ఇది మొదలుకొని నేను నీకు దూర స్థురాల నగుదును—ఓతండ్రీ! దీనిని నాకుమాఱుగాఁ జూచుకొమ్ము.

కణ్వు—శకుంతలా!

గీ. తొలుత నీనిమిత్తము నేను దలఁచినట్లు
పుణ్యమున నీకుఁ దగుభర్తఁ బొందితీవు;
మావిఁజేపట్టె నెలమి నీమాధవియును:
గాన మీకయి యిఁకఁ జింత మాని యుందు.

ఇఁక దారిని నడువుము.

శకుం—ఇదిగో నా లతాపుత్రిక యైన 'వనజ్యోత్స్న' తోఁ గూడఁ జెప్పి వచ్చెదను. (లతను డాసి ముద్దు పెట్టుకొని) ఓబిడ్డా! ఇన్నాళ్ళు పెంచి నిన్ను దిగవిడిచి పోవుచున్నా నని వాడిపోకు. మా తండ్రిగారు నిన్ను నామాఱుగాఁ జూచుకొందురు. నన్నుఁ బంపుము. (చెలికత్తెలతో) చెలులారా! దీనిని మీయిద్దఱికి నప్పగించెదను.

సఖు—మాయిద్దఱ నెవ్వరి కొప్పగించి పోయెదవు?

(అని కన్నీరు విడుచుచున్నారు)

కణ్వు—అనసూయా! ఏడవవలదు. మీరేకదా శకుంతలకు ధైర్యము చెప్పవలసినవారు!

(అందఱును నడచుచున్నారు)

శకుం—నాయనా! ఇదిగో పర్ణశాలసమీపమునఁ దిరుగుచుఁ గడుపుతో నుండుటచేత మెల్లఁగా నడచుచున్న యీలేడి యెప్పుడు సుఖప్రసవ మగునో యప్పుడే యా శుభవార్తం దెలుపుట కయి యెవ్వరినైనం బంపుము.

కణ్వు—నే నిది మఱచిపోను.

శకుం—(గమనప్రతిబంధము నటించి) ఎవ రిది? నా చీర పట్టుకొని నిలువుచున్నారు? (అని వెనుక తిరుగుచున్నది)

కణ్వ—బిడ్డా!

గీ. కఱకుకుశ గ్రుచ్చుకొని నోరు గాయమైనఁ
బూయుచును గారనూనెను, బుండు మాన్పి,
ప్రేముచేఁ జామలను మేపి, బిడ్డవలెను
బెంచుటను దారిఁ బాయ దీపిల్ల లేడి.

శకుం—బిడ్డా! సహవాసులఁ బరిత్యజించి యేగెడు నన్నేల వెంబడించెదవు? పుట్టినతోడనే తల్లిచే విడువఁబడియుఁ బెరిఁగితివి. ఇప్పుడును నాచే విడువఁబడిన నిన్ను మానాయనగారే విచారింతురు. ఇఁక వెనుకకు మరలుము.

(అని యేడ్చుచు నడచుచున్నది)

కణ్వ—బిడ్డా! కన్నులు తుడుచుకొని తిన్నఁగా దారి చూచి నడువుము.

గీ. ఱెప్పలెత్తిన కన్నులఁ గప్పి, దృష్టి
జాడ్య మిడు బాష్పములు నిల్పు ధైర్యమునను;
దారిచూడక నడువఁ బదద్వయంబు
జాఱు నీ హెచ్చుతగ్గుసరణియందు.

శార్ఙ్గ—దేవా! బంధుజను లుదకప్రదేశమువఱకే కూడరాఁదగినవారని శాస్త్రము. ఇదిగో సరస్తీరము. ఇక్కడ మాతోఁ జెప్పవలయు దానిని జెప్పి మీరు వెనుక మరలఁ దగును.

కణ్వ—అట్లయిన మన మీపాలచెట్టు నీడను నిలుతము.

(అందఱును వచ్చి నిలుచున్నారు)

కణ్వు—(తనలో) పూజ్యుఁ డయినదుష్యంతునకు మే మిప్పు డేమని సందేశము పంపిన యుక్తముగా నుండును?

(అని యాలోచించుచున్నాఁడు)

శకుం—(రహస్యముగా) సఖీ! చూడు. తామరాకుచాటున దాఁగిన ప్రియవల్లభుని గానక యాతురయై చక్రవాకాంగన కూయుచున్నది. ఇందుచే ముందు కార్యము దుష్కర మనుకొనియెదను.

అన—సఖీ! ఇట్లు తలంపకుము.

గీ. ధవునిఁ బాపియు నిది విషాదంబుచేతఁ
గరము దీర్ఘ మౌ రాత్రిని గడపుచుండు;
విరహదుఃఖ మత్యంతదుర్భర మె యైన,
నోర్వఁజేయు నాశాబంధ మొనర దాని.

కణ్వు—శార్ఙ్గరవా! మీరు శకుంతలను ముందుంచుకొని రాజుతో నావచనములుగా నిట్లనవలయును.

శార్ఙ్గ—దేవర యానతీయవలయును.

కణ్వు-ఉ. మమ్ములస త్తపోధనుల, మాన్యభవత్కులమున్, స్వబంధులన్
సమ్మతి వేఁడ కీమె యెటొ సల్పినసీపయికూర్మి నెంచి, మా
కొమ్మను నేలుకొమ్ము సరికొమ్మలతో సమగౌరవంబునన్;
బిమ్మటిదెల్ల భాగ్యముగుఁ; బేర్కొనరాదదియింతిబంధువుల్.

కణ్వు—బాలా! నీకును మేమిప్పుడు బుద్ధులు చెప్పవలయును. మేము వనవాసుల మయ్యును లౌకికజ్ఞానము కలవార మే సుమీ.

శార్ఙ్గ—ధీమంతులకుఁ దెలియనివిషయ మేది యుండును?

కణ్వు—పుత్రీ! నీ విక్కడనుండి పతిగృహమును బ్రవేశించి-

చ. గురులకు సేవఁజేయు మనుఁగుంగతిఁ జూడుము నీసపత్నులన్;
భర్తృఁ ధలుక న్సహించినను భర్తృవిరుద్ధవు గాకు మీసునన్;

పరిజనులందుఁ జూపుము కృపంగడుఁ; బొందకు భాగ్యగర్వముల్;
తిరిగిన నిట్లు, కాంతురు సతీత్వము కాంతలు; నింద్యలొందుచోన్,

గౌతమి యిది యేవిధముగా నెంచునో!

గౌత—వధూజనుల కుపదేశింపవలసిన దింతే. బిడ్డా! ఇది యంతయు మనసున నాటించుకొమ్ము.

కణ్వ—బిడ్డా! నన్నును నీసఖిజనమును కౌఁగిలించుకొమ్ము.

శకుం—అయ్యో! ఏమి! ప్రియంవదయు ననసూయయుఁగూడ నిక్కడనుండియే మరలెదరా?

కణ్వ—బిడ్డా! వీరు నొకరి కియ్యఁదగినవారే. కాఁబట్టి వీరు నీతోఁగూడ రాఁగూడదు. నీతోఁగూడ గౌతమి వచ్చును.

శకుం—(తండ్రిని కౌఁగిలించుకొని) మలయపర్వతమునుండి పెల్లగింపఁబడిన చందనలతవలెనే యిప్పుడు తండ్రి యుత్సంగమును విడిచి యన్యదేశమునందు నేనెట్లు ప్రాణములు నిలుపఁగలను? (అని యేడ్చుచున్నది.)

కణ్వ—బిడ్డా ! ఏమి యిట్లు భయపడుచున్నావు?

చ. గరిమ మహాకులీనుఁ డగుకాంతునిపట్టవిదేవి వౌచు, దు
ర్భరఘనకార్యవై భవము పైఁబడి యుండి ప్రతిక్షణంబు, భా
స్కరు నలపూర్వదిక్కువలెఁగాంచి పవిత్రునిఁ బుత్రు వేగ, మ
ద్విరహభవాతిదుఃఖమును బిడ్డ గణింపవు నీవు లేశముల్.

శకుం—(తండ్రిపాదములకు మ్రొక్కుచున్నది.)

కణ్వ—వాంఛితార్థసిద్ధి యగుఁగాక !

శకుం—(సఖులవంకఁ దిరిగి) చెలులారా ! మీరిద్దఱును నన్నొక్కసారి కౌఁగిలించుకొనుఁడు.

సఖు—(అట్లు చేసి) చెలీ! ఆరాజొకవేళ నిన్నుగుఱుతుపట్ట

లేక పోయినపక్షమున, నీవప్పు డతని కాతని పేరు చెక్కిన యీయుంగరమును గనఁబఱుపుము.

శకుం——మీయీసందేహముచేత నా దేహము కంప మొందుచున్నది.

సఖు——చెలీ! భయపడకు. అతిస్నేహ మెప్పుడును గీడును శంకించు చుండును.

శార్ఙ్గ——అమ్మా! ఎండ యెక్కుచున్నది. నీవు త్వరపడవలెను.

శకుం——(ఆశ్రమమువంక తిరిగి నిలుచుండి) నాయనా! నేను తిరిగి యెప్పు డీతపోవనమును జూతునో కదా!

కణ్వ——బిడ్డా! వినుము,

గీ. సకలమహికిని జిరముగ సవతి వగుచు,
నవని నప్రతిరథుని దౌష్యంతి నిలిపి,
పట్టికిఁ గుటుంబభర మిచ్చుభర్తఁ గూడి,
శాంతవై చొత్తు వివ్వరాశ్రమము మరల.

గౌత——బిడ్డా! ప్రయాణవేళ మించిపోవుచున్నది. తండ్రి నిఁక వెనుకకుఁ బంపుము. (కణ్వునిఁ జూచి) ఈమె యెంతతడవైనను మరలమరల మీతో నీలాగునఁ జెప్పుచునే యుండును. మీరు వెనుక మరలవలెను.

కణ్వ——మాతపోనుష్ఠానమునకు భంగము కలుగుచున్నది. కాఁబట్టి యిఁక మరలఁ గోరెదను.

శకుం——(మరల తండ్రి నాలింగనము చేసికొని) నాయనా! తపశ్చరణముచేతఁ జిక్కిపోయినయీదేహమును నానిమిత్తమయి మిక్కిలి కృశింపనీకుము.

కణ్వ—(నిట్టూర్పు విడిచి)

గీ. పర్ణశాలకు వాకిట బలికిఁగాను
దల్లి! విడ్డనివ్వరిధాన్య మదరి
కలయ మొలచిన మొలకలు గనఁగ, నాకు
వితతశోకోపశమన మేగతిని గలుగు?

నడువు. నీకు మార్గమున మే లగుఁ గాక!

(అన శకుంతలయు సహచరులును నిష్క్రమించిరి)

సఖు—(శకుంతల పోయినవంక తడవు చూచి) కటకటా! శకుంతల వనవీథిలోఁ గనుచాటయినది.

కణ్వ—(నిట్టూర్పు విడిచి) అనసూయ! మీ చెలికత్తె దాఁటి పోయినది. దుఃఖమడఁచుకొని మీరిటు నాతోఁగూడ రండు.

సఖు—తండ్రీ! శకుంతల లేనియీతపోవనము పాడుపడినట్టున్నది. మే మెట్లు చొత్తుము?

కణ్వ—స్నేహవృత్తిచేత మీ కాలాగునఁ గనఁబడుచున్నది. (విచారముతో నడచి) ఆహా! ఓబిడ్డలారా! శకుంతలను మగని యింటికిఁ బంపివేసి యిప్పుడు స్వస్థతను బొందినాఁడను.

గీ. కన్య యెపుడుఁ బరుని సొత్తె కాన, దాని
నిప్పుడు ప్రతిగృహీతకు నప్పగించి,
దాఁపుడుధనంబు స్వామికి దార్చినట్టు
లెంతో నిర్మల మయ్యె నాయంతరాత్మ.

(అని అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

రంగము — రాజమందిరము

[అప్పుడు సింహాసనాసీనుఁ డయి రాజును, విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

విదూ—(చెవి యిచ్చి) ఓ మిత్రుఁడా! సంగీతశాలలోపల లక్ష్య ముంచుము. మృదుమధుర మైన తేటపాటలో స్వరసమ్మేళనము వినవచ్చుచున్నది. దేవి యైనహంసపదిక వర్ణములు నేర్చుకొనుచున్న దని తలఁచెదను.

రాజు—మాధవ్యా! ఊరకుండుము. నేను వినియెదను.

[తెరమఱుఁగున పాడఁబడుచున్నది]

ద్విపద. క్రొత్తపూదేనియఁ గ్రోలంగ నీవు
చిత్తంబునను గోరి స్వేచ్ఛగా నపుడు
క్రొమ్మావివిరిదేనెఁ గోర్కె దీఱంగ
నమ్మాడ్కి హాయిగా ననుభవించియును
నివు డీవు మధుపమా! యింతలో నిచట
నవురూప మైన యీ యంబుజవసతి
మఱగి సుఖించెడుమాత్రాన నెట్లు
మఱవఁగల్గితి తొంటిమావిమంజరిని?

రాజు—అహాహా! ఈపాట రాగప్రవాహిని యగుచున్నది.

విదూ—ఈ పాటలోని యక్షరార్థము తమకుఁ బూర్ణముగా దెలిసినదా యేమి?

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఈమె యొకప్పుడు నాచేతఁ బ్రేమింపబడినది. అందుచేత వసుమతీదేవి విషయమై యీమె నన్నునిందించు

చున్నదనుకొనుకొనిదను. మిత్రుఁడా! మాఢవ్యా! నన్నునిపుణముగా నత్తిపాడిచితి వని హంసపదికతో నా మాటలుగాఁ జెప్పుము.

విదూ—దేవర యాజ్ఞయిచ్చినట్లుచేసెదను.(లేచి)మిత్రుఁడా! అప్సరసచేతిలోఁ బడిన విరాగునివలెనే యామె యితరులచే జుట్టు పట్టించి కొట్టించెడు నా కిఁక ముక్తియుండదు.

రాజు—పోయి నాగరికవృత్తితో నామెకుఁ దెలుపుము.

విదూ—ఏమి సంగతి? (అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(తనలో) అదియేమోకాని గీతార్థమయి విని ప్రియ జనవియోగము లేకయు నే నేమియుఁ దోఁచనివాఁడనుగా నున్నాఁడను. అట్లు కాదు—

గీ. మున్నెఱుఁగకయు మది నంటు పూర్వజన్మ
భవ్యసఖ్యముల్ స్మరణకు వచ్చుఁ గాన,
జనుఁడు సుఖితుఁ డయ్యు సుహృపచయముఁ గనియు
సుస్వరంబుల వినియు నుత్సుకతఁ గాంచు.

(అని యాకులపాటుతో నుండుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—అహా! నేనిటువంటి యవస్థను బొందినాఁడనుగదా!

గీ. అవహితుఁడనై కులాచార మనుచు నేను
దాల్చు నీ వేత్రయష్టి, యంతఃపురములఁ
గాల మధికంబు చెల్లినకతన నిపుడు
నడువలేని నా కవలంబనమున కయ్యె.

ఓయీ! రాజునకు ధర్మకార్యము మిక్కిలి యనతిక్రమణీయము. అట్లయినను, ఇప్పుడే ధర్మాసనమునుండి లేచిన యీయనకు మరల శ్రమ కలిగించుకణ్వశిష్యుల రాకను దెలుపుటకు మనసు

గొలుపకున్నది. అట్లు కాదు. ఈలోకతంత్రాధికారమున కెన్నఁడును విశ్రాంతి లేదు. ఎట్లన—

గీ. అర్కుఁ డొక్కమొగినె యశ్వంబులను గట్టు;
రేయుఁబగలుఁ దిరుగు వాయుదేవుఁ;
డవనిభరముఁ దాల్చు ననయంబు శేషుఁడు;
ధరణిపాలురకును ధర్మ మిదియ.

ఇకఁ గణ్వుని నియోగము నడపెదను. (అని నడిచి చూచి) ఈరాజు—

గీ. నడపి గజయూథముల, నెండఁబడుచుఁ బగలు
శీతలస్థలి గజరాజు చేరునట్లు,
ప్రజలఁ దన కన్నబిడ్డలవలెను నడపి
స్వస్థచిత్తుఁడై నిర్జనస్థలముఁ జేరె.

(సమీపించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఇదిగో వీరె హిమవంతప్రాంత వనవాసు లయిన తపస్వులు. కణ్వసందేశమును గొని స్త్రీలతోడఁ గూడవచ్చి యున్నారు. విని దేవరయిచ్చ వచ్చినట్లు చేయఁదగును.

రాజు—(ఆదరముతో) ఏమీ! కణ్వసందేశము తెచ్చినవారా!

కంచు—మఱియేమి?

రాజు—ఆశ్రమవాసు లయిన వీరలను శ్రౌతవిధిచేత సత్కరించి స్వయముగానే తాను వారి నెదుర్కొని తీసికొని రావలయునని పురోహితుఁ డయిన సోమరాతునితో నామాటలుగా విన్నవింపుము. నేనును దపస్విదర్శనమునకుఁ దగినచోటనుండి వారి కయి ప్రతీక్షించుచుండెదను.

కంచు—దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు చేసెద.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

రాజు—(లేచి) వేత్రవతీ! అగ్నిహోత్రశాలకుదారిచూపుము.

ప్రతీహారిణి— దేవా! ఇటు, ఇటు.

రాజు—(నడచి, అధికారదుఃఖమును కనఁబఱిచి) జనులందఱును గోరినవస్తువులను బొంది సుఖు లగుచున్నారు. రాజులకో కార్య సాఫల్య మయినను దుఃఖమే.

గీ. అగపడఁగనీదు చింత రాజ్యప్రతిష్ఠ;
రాజ్యపాలన మెంతయు శ్రమకరంబు;
దండమును జేతఁ దాల్చు ఛత్రంబువోలె,
రాజ్యమె శ్రమంబు నిచ్చుచు శ్రమము నడఁచు.

వైతాళికులు—(తెరలో) దేవా! విజయ మగుఁగాక!

ప్రథముఁడు—

గీ. స్వసుఖమును జూడ కలసెదు జగముకొఱకుఁ;
బ్రతిదినంబును నీకు వ్యాపార మిదియె;
చెట్టు తీక్ష్ణాతపముఁ దాల్చి శిరసుచేతఁ,
దనదునీడచే నాశ్రితతాప మడఁచు.

ద్వితీయుఁడు—

గీ. మరలిచెదు శిక్ష చేసి దుర్మార్గచరులఁ;
గలహము లడంతు, వారసి కాంతు వీవు;
బంధు లెంతటి యైశ్వర్యవంతు లున్న,
బంధుకృత్యంబు నెఱపెను ప్రజల కీవె.

రాజు—చింతాక్రాంత మనస్కుల మయి యున్నను మేమీ వచనములచేత నభినవసత్త్వసంపన్నుల మయితిమి!

(అని నడచుచున్నాఁడు)

ప్రతీహారి—శ్రోత్రగా దడచుటచేతఁ బ్రకాశించుచు సమీపమున హోమధేనువున్న యగ్నిహోత్రగృహముయొక్క వెలుపటిగుమ్మమ్మ మీఁదె దేవర యెక్కవలయును.

రాజు—(ఎక్కి పరిజనుని మూఁపుమీఁద చేయూఁత చేసి నిలుచుండి) వేత్రవతీ! ఏమి యుద్దేశించి పూజ్యుఁ డయిన కణ్వమహర్షి నాయొద్దకు ఋషులను బంపి యుండును?

చ. పరమతపోసరూఢమునివర్యతపస్సులు విఘ్నమొందెనో!
యరయక యెవ్వరైన ఖలు లాశ్రమజంతుల కెగ్గు చేసిరో!
విరుల మదీయదోషమున వృక్షలతావళు లియ్యమానెనో!
యరయఁగలేక సంశయము నాకులపాటు మనంబు చెందెడున్.

ప్రతి—తమసుచరిత్రచేత సంతుష్టు లయిన ఋషులు దేవరవారిని గొనియాడుటకయి వచ్చినారని నేనూహించెదను.

[అప్పుడు గౌతమీసహిత యైన శకుంతలను ముందిడుకొని మునులునువారిముందు కంచుకియు పురోహితుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

కంచు—ఆర్యులారా! ఇటు. ఇటు.

శార్ఙ్గ—శారద్వతా!

చ. ఇతను మెలంగుభాగ్యనిధి యీనృపుఁ, డేమియు మేరమీఱ కే
కులమున నెంతహీనుఁడును గుత్సితమార్గము పట్టఁ డొక్కఁడున్;
దలఁచెద నట్టు లయ్యు, విజనస్థలి మున్ను సతంబు నుంటచేఁ,
బలు జనులున్న యీగృహము వహ్నిపరీతగృహంబున న్దలఁతున్.

శార్ఙ్గ—పురప్రవేశముచేత నీ విట్లగుట యుక్తమే. నేనును—

ఉ. స్నాతుఁడు కల్మషాంగుఁ గనుచందమునన్, బటుదుష్టవర్తనున్
బూతచరిత్రుఁ డెంచుగతి, భూరివినిద్రితు మేలుకొన్నవాఁ

డాతతబుద్ధితోఁ దలఁచునట్లుఁగ, స్వేచ్ఛ మెలంగువాఁడు కా
రాతలబద్ధునట్లుగఁ, దలంచెద నీయిహసౌఖ్యచిత్తులన్.

శకుం—(నిమిత్తమును సూచించి) అయ్యో! ఏమోకాని నాకుడికన్ను అదరుచున్నది.

గౌత—బిడ్డా! నీకీయశుభము తొలంగునుగాక! నీభర్తకుల దేవతలు నీకు శుభము లిత్తురుగాక! (అని నడచుచున్నది.)

పురో—(రాజును జూపి) ఓతపస్వులారా! ఇదిగో వర్ణాశ్రమ పరిపాలనము చేయుమహారాజు ఇంతకుమునుపే సింహాసనము దిగి మీ నిమిత్తము నిరీక్షించుచున్నాఁడు. ఆయనను సందర్శింపుఁడు.

శార్ఙ్గ—ఓమహాబ్రాహ్మణా! ఇది యెంతయుఁ గొనియాడఁదగినదే, మేమీవిషయమున మధ్యస్థులము.

గీ. తరులు ఫలసమృద్ధిని నమ్రతను వహించు;
మేఘములు నవోదకముల మిగులవంగు;
సత్పురుషు లుద్ధతులు గారు సంపదలను;
బటుపరోపకారులకు స్వభావ మిదియె.

ప్రతి—దేవా! ఋషులు ప్రసన్నముఖవర్ణులయి కనఁబడుచున్నారు. అందుచేత వారు వచ్చినకార్యము విశ్వాసయుక్తమయినదని నే ననుకొనియెదను.

రాజు—(శకుంతలను జూచి)

గీ. పయిని మేలిముసుంగును వైచికొనుచు,
మేనిచెలువంబు స్ఫుటముగాఁ గానఁబడక
పండుటాకులలోఁ బల్లవంబుపగిది,
ఋషులనడుమ నుండినయీమె యెవతె యొకొ?

ప్రతి—కుతూహలముగలదయి నాయూహ తిన్నఁగా వ్యాపింప కున్నది. అయిన నీమెరూపముచూడఁదగినదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

రాజు—అవుఁగాక! పరకళత్రమును దేఱి చూడరాదు.

శకుం—(చేయి ఱొమ్మునఁజేర్చుకొని తనలో) హృదయమా! ఏమి యిట్లు వడఁకుచున్నావు! భర్తగారిభావము తెలిసికొనవించుక ధైర్యము వహింపుము.

పురో—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో తపస్వులు విధ్యుక్తముగా నర్చింపఁబడినవారు. ఏదోవీరియుపాధ్యాయులు పంపినసమాచారము కలదఁట! దేవా! వినఁదగును.

రాజు—సావధానచిత్తుఁడ నయి యున్నాను.

ఋషులు—(చేతులెత్తి) రాజా! నీకు జయ మగుఁగాక !

రాజు—మీకందఱకును నమస్కరించు చున్నాను.

ఋషులు—ఇష్టార్థసిద్ధి యగుఁగాక !

రాజు—మీతపస్సులు నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నవా?

ఋషు—గీ. సాధుసంరక్షణము నీవు సలుపుచుండ,
సత్క్రియల కెట్లు విఘ్నముల్ సంభవించు?
బిట్టుగ సహస్రకిరణుండు వెలుఁగుచుండఁ,
బుడమి నంధకారం బెట్లు పుట్టనేర్చు?

రాజు—నారాజశబ్ద మిప్పుడుగదా సార్థకమయినది! పూజ్యుఁడయినయాకణ్వమహాముని లోకానుగ్రహముకొఱకుఁ గుశలి యై యున్నాఁడా?

ఋషు—తపస్సిద్ధి గలవారికిఁ గుశలము స్వాధీనమే. ఆయన కుశలప్రశ్నపూర్వకముగా మీకిట్లు చెప్ప మనిరి.

రాజు—ఆయన యేమని యాజ్ఞాపించినారు?

శార్ఙ్గ—"అన్యోన్యసంకేతముచేత నీవు మాపుత్రికను వివాహమాడుట మీయెడఁ గలప్రీతిచేత నే నంగీకరించినాఁడను. ఎందుచేత నన—

గీ. యోగ్యతములలో నగ్రగణ్యుండ వీవు;
భువి శకుంతల రూపొందుపుణ్యరాశి;
తుల్యగుణయుక్తు లగుదంపతులను గూర్చి,
బ్రహ్మ చిరకాలమునకు బాసె నింద.

కాఁబట్టి గర్భిణీ యైనయీమెను సహధర్మాచరణమునకు స్వీకరింపవలయును" అని.

గౌత—అయ్యా! నాకును గొంత చెప్ప నిచ్ఛ గలదు. కాని నావచనమున కవకాశము లేదు. ఎందుచేత నన—

గీ. గురుజనులయిష్ట మీయమ కోర దయ్యె;
నాప్తబంధుల మీకును నడుగరైతి;
రిట్లు మీలోనె మీ రొనరించుకొన్న
పనికి నొండొరులకు నేమి పలుకవలయు?

శకుం—(తనలో) భర్త యేమి పలుకునో?

రాజు—ఇవి యేటి మాటలు?

శకుం—(తనలో) ఈవాగ్విజృంభణము నాకగ్నిహోత్రముగా నున్నది.

శార్ఙ్గ—ఏమి మీతాత్పర్యము? మీరు లోకవ్యవహారమున మిక్కిలి ప్రవీణులుగదా?

గీ. పుట్టినింటనె పతిగలపొలఁతి యున్న
జనులు శంకింతు రన్యథా సాధ్వియైనఁ;

గావునను దదప్రియు నైనఁ, గాంత నెపుడు
బంధుజను లుంచఁదలఁతురు భర్త కడనె.

రాజు—ఏమి? మీామాయిని పూర్వమునాచేత వివాహమాడఁబడినదా?

శకుం—(విషాదముతో మనసులో) హృదయమా! నీకిప్పుడు బెడద సంభవించినది.

శార్ఙ్గ—ఏమి? చేసినపనియెడ ద్వేషమును ధర్మము తప్పుటయు రాజునకుఁ దగునా?

రాజు—ఎందుచేత మీారీ యసత్యకల్పనఁ గలప్రశ్న వేయుచున్నారు?

శార్ఙ్గ—ఈ వికారములు తలఁచుగా నైశ్వర్యమత్తులకుఁ బుట్టెడివే.

రాజు—(తనలో) నన్ను వీరుమిక్కిలితిరస్కరించుచున్నారు.

గౌత—బిడ్డా! నీవు క్షణమాత్రముసిగ్గుపడకుము. ఇప్పుడు నీ మేలిముసుఁగును దీసెదను. అందువలన నీ భర్తనిన్నానవాలుపట్టును.

(అని యిట్లు చేయుచున్నది.)

రాజు—(శకుంతలను జూచి తనలో)

చ. ఎదురను గానిపించు నిదె నీ యసమాన సురూప మార! నే
నిది మొదలం గ్రహించితినొ యే గ్రహియింపనొనిశ్చయింప లే
నెద, హిమపూర్ణకుందమున కేగి ప్రభాతమునందుఁ గాంచు తు
మ్మెద కరణిం ద్యజింపను దనుర్గ్రహియింపను జాలనిత్తఱిన్.

ప్రతీ—ఆహా! రాజుధర్మదృష్టి! అనాయాసముగా లభించిన యిటువంటి రూపమునుఁ జూచి మఱి యెవ్వఁడాలోచించును?

శార్ఙ్గ—రాజా! యేమి యూరకున్నావు?

రాజు—ఓ తపోధనా! ఎంత యాలోచించినను నే నీమెను బరిగ్రహించుట స్మరణకు రా లేదు. అట్లుండఁగా స్పష్టముగాఁ గనఁబడుచున్న గర్భచిహ్నములు గలయీ మెను నే నెట్లు భార్యనుగా నంగీకరింపుదును?

శకుం—(తనలో) ఈయనకు వివాహవిషయముననే సందేహము కలిగినది. ఇఁక దూరము పోయిన నా యాశ యెందుకు?

శార్ఙ్గ—ఇది నీకుఁ దగదు.

గీ. దొంగిలిన సొత్తు దండ్యుఁడౌ దొంగకడకె
మరలఁ బంచిన కరణి, నమ్మౌని నీవు
కైకొనినయాత్మతనయను గౌరవమున
నీ కడకుఁ బంపుట నతండె నింద్యుఁ డిపుడు.

శార—శార్ఙ్గరవా! నీవిప్పు డూరకుండుము. ఓ శకుంతలా! మేము చెప్పఁ దగినది మేము చెప్పితిమి. అందున కితఁ డీ విధమునఁ బలుకు చున్నాఁడు. ఈయనకు నమ్మకము పుట్టునట్టు ప్రత్యుత్తరము నీవు చెప్పుము.

శకుం—(తనలో) అటువంటి యనురాగమున నీకిట్టిగతి పట్టినప్పుడు నేను దలఁపించిన ప్రయోజన మేమి? ఇఁక నన్ను గుఱించి నేను దుఃఖపడవలసినదే. నిశ్చయము. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరా! (అని సగము చెప్పి) ఇప్పుడు వివాహమునందే సంశయము గలిగినది గనుక, ఇట్లు పిలువఁ దగదు. ఓ పౌరవా! నాఁడా ప్రకారముగా దపోవనమునందు స్వభావముచేత బేలహృదయముగల నన్నునీవెన్నో బాసలు చేసి మోసపుచ్చి యిప్పు డీవిధ మయిన మాటలచేతనన్ను నిరాకరించుట నీకుఁ దగునా!

రాజు—(చెవులు మూసికొని) పాపము శమించునుగాక!

గీ. వసుధఁ గూలంకషనదీప్రవాహ మచ్ఛ
జలముచు దటస్థతరువును గలఁచునట్లు,
మామకకులప్రశస్తిని మాప, నన్నుఁ
బాతకునిఁజేయనుం బాటుపడెద వేల?

శకుం—మంచిది! తమరు నిజముగాఁ బరభార్యయను శంకఁ చేతనే యిట్లయితి రేని, ఈయానవాలుచేతఁ దమసందేహనివారణము చేసెదను.

రాజు—ఇది యుత్తమపక్షము.

శకుం—(ఉంగరపువ్రేలు తడవి) నా వ్రేలి యుంగరము లేదు. (అని విషాదముతో గౌతమిని జూచుచున్నది.)

గౌత—శక్రావతారములో శచీతీర్థోదకమునకు నీవు మ్రొక్కి-నప్పుడు నీ యుంగరము జాఱిపోయినది కాఁబోలును!

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇందుచేతనే స్త్రీలు సమయోచిత బుద్ధి కలవా రని చెప్పుదురు.

శకుం—ఇందులో విధి యిప్పుడు తనసామర్థ్యమునుజూపెను. మీకు మఱి యొకటి చెప్పెదను.

రాజు—ఇప్పుడు చెప్పెడుదాని న్వినవలయును.

శకుం—ఒకనాఁడు నవమాలికా మంటపమునందుఁ దామ రాకు దొప్పలోని నీరు తమచేతిలోఁ బోసికొంటిరి.

రాజు—వినుచున్నాఁడను. అనంతరము

శకుం—ఇంతలో నా పెంపుడుబిడ్డయైన దీర్ఘాపాంగ మను లేడిపిల్ల సమీపమునకు వచ్చెను. మీరు కనికరము గలవా రయి నీవే ముందుగా నీరు త్రాగు మని దానిని నీరు చూపి పిలిచితిరి. పరిచయము లేకపోవుటచేత నది మీచేతి సమీపమునకు రా

దయ్యెను. పిమ్మట నీరు నేను చేతం బట్టుకొనఁగానే యది స్నేహము చేత దగ్గఱకు వచ్చెను. అప్పుడు నన్ను మీరీవిధముగా మేల మాడితిరి.—అందఱును బంధువులయెడ విశ్వాస ముంతురు; మీ రిరువురును నరణ్యసంభవులు.

రా.జు—స్వకార్యనిర్వహణ లయిన స్త్రీలీ మొదలయిన తేనెలొలుకు కల్ల మాటలతో భోగపరాయణుల నాకర్షింతురు.

గౌత—ఓ మహాభాగ! ఇట్లు తలంపఁదగదు. తపోవనము నందుఁ బెరిఁగినయీమె కపట మెఱిఁగినది కాదు.

రాజు—ఓవృద్ధతపస్వినీ!

చ. అరయఁగ మానవేతరములై తగుజంతువులందు స్త్రీలలోఁ
గరము నిసర్గపాటవము గన్పడఁ, జెప్పఁగనేల ప్రాజ్ఞలౌ
తరుణులమాట? తాఁ బరభృతప్రికరం బితరద్విజాళి నం
బరమున కేగుదాఁకఁ బెనుపంగ నొనర్పదె కన్నబిడ్డలన్?

శకుం—(కోపముతో) కుత్సితుఁడా! నీ హృదయానుమాన ముచేత నితరుల నట్లే చూచుచున్నావు. పైకి ధర్మకవచమును దొడిగి గడ్డి కప్పియున్ననూతివలె నున్న ని న్నెవ్వరు పోలఁగలరు?

రాజు—(తనలో) నాకు మనస్సునందు సందేహము పుట్టిం చుచు, కపటములేనియట్లే యీమె కోపము కనఁబడుచున్నది. అట్లేకదా?

చ. స్మరణకు రాక క్రూరముగ స్వాంతములోపలఁ దాపమొందు మఱ
గరము రహస్యపుంబ్రణయగాథ మెఱుంగఁగలేని నాపయిన్
దరుణి యపారకోపమునఁ దద్దయు నేత్రము లెఱ్ఱఁ జేసి వం
కర లగు కన్బొమల్ విఱుచు గా స్మరచాపవిఖండనక్రియన్,

(ప్రకాశముగా) ఓకళ్యాణీ! దుష్యంతునివలన యందలికం తెలిసినదే. అయినను నే నిది తెలియఁజాలకున్నాను.

శకుం——మేలు! పూరువంశజుఁ డనునమ్మకముచేత నాలుక తేనెయు హృదయము విషము నైన వాని చేతఁబడి నే నిక్కడ స్వచ్ఛందసంచారినిగాఁ జేయఁబడితిని.

(అని చీరచెఱఁగుతో ముఖము కప్పుకొని యేడ్చుచున్నది.)

శార్ఙ్గ——ఈలాగున స్వతంత్రించి బుద్ధిలేనిపని చేసినందుకుఁ దాప మనుభవింపవలసినదే.

గీ. ఏకతమ బాంధవము సల్పునెడలఁ దాను
బదిగఁ బరికించి మఱి చేయవలయు నెపుడు;
హృదయ మెఱుఁగక పరులతోఁ బదరి చేయు
సౌహృదయమె విరోధ మగు నీ చందమునను.

రాజు——అయ్యా! ఏమి మీరును నీమెమాటలనే నమ్మి నాయందే దోషారోపణము చేసి నన్ను నిందించుచున్నారు?

శార్ఙ్గ——(అసూయతో) నావ్యుత్పత్తివాక్యమును దమరు చిత్తగింపవలయును.

గీ. అప్రమాణంబె యగు జన్మ మాదిగాఁగ
సతముఁ గౌటిల్య మెఱుఁగనిజనముమాట;
అన్యవంచనమే విద్యయట్లు నేర్చు
వారెపో సత్యవాదులు వసుధమీఁద.

రాజు——ఓసత్యవాదీ! మీరు చెప్పినప్రకారమే నే నొప్పుకొనియెదను. ఈమెను వంచించుటవలన మా కేమిలాభము?

శార్ఙ్గ——పాపము.

రాజు—ఓయీ! పౌరవులు పాపమును గోరుచుందురనుట నమ్మఁదగినది కాదు.

శార్ఙ్గ—శారద్వతా! మనకు మాఱుత్తరముతో నేమి ప్రయోజనము? మనము గురుసందేశమును నిర్వర్తించితిమి. ఇంక వెడలి పోవుదము. (రాజుతో)

క. ఈ వెలఁదుక నీభార్యయొ
యీ వేలిన నేలుకొమ్ము, యేలకయున్నన్
బో విడువు, మాంద్రమెడఁ బతు
లే విను సర్వాధికారులిల నన్నిఁటికిన్.

గౌత—ముందు నడువుఁడు.

(అని యందఱును బయలుదేఱుచున్నారు)

శకుం—ఈ కత్రితునిచేత మోసపోతిని. ఇంక నాగతియెట్లు? దుఃఖములో మునిఁగి యున్ననన్ను మీరును విడిచిపెట్టెదరా?

(అని వెంటఁబడుచున్నది)

గౌత—(నిలిచి) వత్సా! శార్ఙ్గరవా! పాపము శకుంతల దైన్యముతో విలపించుచు మనవెంట వచ్చుచున్నది. భర్తచేఁ గ్రూరముగా వదలిపెట్టఁబడి బిడ్డ యేమి చేయఁగలదు?

శార్ఙ్గ—(రోషముతో వెనుక తిరిగి) ఓసి దుర్మార్గురాలా! ఏమి! స్వాతంత్ర్యము నవలంబించుచున్నావు!

శకుం—(భయముచేత వడఁకు చున్నది)

శార్ఙ్గ—శకుంతలా!

గీ. అవనిపతి యన్నయట్ల నీవగుదు వేని,
కులము చెడిననీ వేల నీకూర్మి పితకు?

నీచరితు శుద్ధ మంచును నీ వెఱింగి
తేని, పతియింట దాస్యంబె హితము నీకు.

నిలువు. మేము వెళ్ళెదము.

రాజు—ఓతపస్వీ! ఈమె నేల దూషించెదవు?

క. కుముదంబులకే శశియును
కమలంబులకే రవియు వికాస మొసంగున్;
స్వమన మటు జితేంద్రియులకు
విముఖం బగుఁ బరవధువుల బిగికౌఁగిలికిన్.

శార్ఙ్గ—అన్యసంగముచేతఁ బూర్వవృత్తాంతమును మఱచి
పోయి యున్నప్పు డధర్మభీరుత్వ మెట్లు కలుగును?

రాజు—(పురోహితునితో) ఇందులో గురుత్వలఘుత్వములు
మిమ్మే యడుగుచున్నాను.

గీ. ఏను మూఢుఁడ నైతినో, యీమె కల్ల
లాడెనో, యని సంశయ మయినయిప్పు
డే స్వభార్య విడుచువాఁడనే యగుదునో?
యన్యసతి నంటుపాతకి నగుదు నొక్కొ?

పురోహితుఁడు—(ఆలోచించి) ఇప్పు డిట్లు చేయవచ్చును.

రాజు—తమ రాజ్ఞ యియ్యవలెను.

పురో—ఈమె ప్రసవమగువఱకును నాయింటనుండవచ్చును.
అట్లేల చెప్పెద వంటిరేని, మీరు చక్రవర్తి యగుపుత్రునిఁ గందు
రని యీవఱకే పెద్దలు చెప్పియున్నారుగదా? మునిదౌహిత్రుఁ
డాలక్షణములు గలవాఁ డయినపక్షమున, సంతోషపూర్వకముగా
నీమెను దమ రంతఃపురమునకు రప్పించుకొనుఁడు. మఱియొకలా
గయ్యెనేని యీమెను దండ్రికడకుఁ బంపుట యుండ్లనే యున్నది.

రాజు—గురువుగారి యిష్టానుసారము చేయుఁడు.

పురో—బిడ్డా! నా వెంట రమ్ము.

శకుం—ఓభూదేవీ! నీలోనికి నాకు దారి యిమ్ము. (అని యేడ్చుచు పురోహితునితోడను తపస్వులతోడను నడుచుచున్నది)

రాజు—(శాపముచేత జ్ఞప్తిలేనివాఁడయి శకుంతలసంగతియే యాలోచించుచున్నాఁడు)

[తెరమఱుఁగున] ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—(ఆలకించి) అది యేమయి యుండునో!

పురో—(ప్రవేశించి విస్మయముతో) దేవా! అద్భుతము పుట్టినదిగదా?

రాజు—అది యేమి?

పురో—దేవా! కణ్వశిష్యులు మరలఁగానే—

గీ. తనయదృష్టంబు నిందించుకొనుచు బాల
బాహు లెగనెత్తి యేడ్వ నుపక్రమించె;

రాజు—తరువాత నేమి సంభవించినది?

పురో—అప్సరస్తీర్థమున మింటి కామెఁ గొనుచు
నెగసె వెసఁ గాంతిరాశి యొా యింతి యొకతె.

(అందఱు నాశ్చర్య పడుచున్నారు)

రాజు—భూదేవా! ఆమెను మనము ముందే విడిచిపెట్టితిమి. వ్యర్థ మయిన విచారముతో మీరేల వెసకెదరు? విశ్రాంతిఁ బొందుఁడు.

పురో—(చూచి) విజయము మగుఁగాక! (అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు)

రాజు — వేత్రవతీ! నామనస్సు వ్యాకులముగా నున్నది. పడక గదికి మార్గము చూపుము.

ప్రతి — దేవా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అని బయలుదేఱు చున్నది)

రాజు — గీ. ఏ నిరాకరించిన తాపసేంద్రసుతను
దారనుగ నెంతమాత్రంబుఁ దలఁప నేను;
డెంద మట్లయ్యు సంతాప మొందు చిపుడు
ప్రత్యయము పుట్ట బోధించుపగిది నుండె.
(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమషష్ఠాంకమధ్యమునందు ప్రవేశము

రంగము — రాజమందిర ద్వారము

[అప్పుడు పురితలవరి యగు శ్యాలకుఁడు పెడకెక్కలుకట్టిన యొక పురుషుని తీసికొని రక్షకభటులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు]

రక్ష — (వానిని కొట్టి ఓరిదొంగా! రత్నముం దాపునప్పుడు పేరుచెక్కిన రాజుగారి యీయుంగరము నీకెక్కడనుండి వచ్చినది? చెప్పు.

పురు — (భయమునటించుచు) అయ్యలారా! దయచేయుఁడు. నేనిటువంటిపని చేయువాఁడను గను.

ప్రథముఁడు — ఓరీ! నీవు సద్బ్రాహ్మణుఁడ వని విచారించి పరిగ్రహింపుమని రాజుగారు నీకీదాన మిచ్చినారురా?

పురు — ఇప్పుడు నేఁ జెప్పునది వినుఁడు. నేను శక్రావతార తీర్థ సమీపవాసి నైనజెస్తను.

ద్వితీయుఁడు—ఓరిదొంగా! మేము నీజాతి యడిగినామురా?

శ్యాలకుఁడు—ఈచోరుని నంతయు వరుసగాఁ జెప్పనిండు. వీనిని మధ్య నడ్డపెట్ట వలదు.

రక్ష—ఆయన యాజ్ఞాపించినప్రకారము చెప్పు.

పురు—నేను వల గాలము మొదలయిన చేఁపలను బట్టుసాధనముల చేతఁ గుటుంబభరణము చేసికొనుచున్నాను.

శ్యాల—(నవ్వి) ఇప్పుడు నీజీవనము బహుపరిశుద్ధమయినది.

పురు—దేవా! తమ రిట్లు సెల వియ్యరాదు.

గీ. గర్హితం బైనను, స్వజాతికర్మ మెపుడు
వదలఁ గూడదు కాదె యెవ్వారలకును;
శ్రోత్రియుఁడు పశుమారణకర్మచేత
దారుణుం డైన, మృదువె యగు దయను బూని.

శ్యాల—తరువాత, తరువాత.

పురు—ఒకనాఁడు నే నొకమెట్టచేఁపను గోసితిని. అప్పుడు దానికడుపులో రత్నప్రభాభాసుర మయిన యీ యుంగరము కనఁబడినది. తరువాత నేను దీని నమ్మఁజూపుచు మీచేతఁ బట్టుపడితిని. మీరు నన్నుఁ జంపినను సరే, విడిచినను సరే. ఇది వచ్చిన విధమింతే.

శ్యాల—జానుకా! పొలసుకంపు వికారహూనమునుగల వీఁడు నిస్సంశయముగాఁ జేఁపలవాఁడే. వీని కీయుంగరము వచ్చుటయే విచారింపవలయును. మనము రాజగృహమునకుఁ బోవుదము.

రక్ష—మంచిది.—ఓరిదొంగా! రారా.

(అని యందఱు నడుచుచున్నారు.)

శ్యాల—సూచకా! వీనిని బురద్వారమున నప్రమత్తులరై

కాచి యుండుఁడు ఇప్పుడీ యుంగరము వచ్చిన విధము రాజునకు నివేదించి యాతని యాజ్ఞ పొంది వచ్చెదను.

రక్ష—అయ్యా! ప్రభువువారియనుగ్రహసంపాదనమునకయి పొమ్ము. (శ్యాలకుఁడు నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

ప్రథముఁడు—జానుకా! శ్యాలకుఁ డాలస్యము చేయు చున్నాఁడు.

ద్వితీ—రాజులవద్ద సమయము కనిపెట్టియనుసరింపవలయును గదా?

ప్రథ—జానుకా! వధ్యుఁ డయిన వీనికిఁ బూలు చుట్టుటకు నా చేతులు తొందరపడుచున్నవి. (అని వానిని జూపుచున్నాఁడు.)

పురు—స్వామీ! నన్ను కారణముగాఁ జంపుటమీకుఁదగదు.

ద్వితీ—(చూచి) అదిగో మాస్వామి పత్రిక చేతఁ బట్టుకొని రాజుగారియాజ్ఞను బొంది యిటు మొగంబయి కనఁబడుచున్నాఁడు. ఓరీ! నీవిఁక గ్రద్దలకు బలియగుదువు. లేదా కుక్కలనోర నయినను బడెదవు.

శ్యాల—(ప్రవేశించి) సూచకా! ఈపల్లెవానినివిడిచిపెట్టుము. వీని కీయుంగరము వచ్చిన సంగతి సరిగానున్నది.

సూచ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

ద్వితీ—వీఁడు యమమందిరముఁ జొచ్చి మరలవచ్చినాఁడు.

(అని వానికట్లు విప్పుచున్నాఁడు.)

పురు—(శ్యాలకునకుమ్రొక్కి) స్వామీ! ఇఁక నాకు జీవన మెట్లు?

శ్యాల—ఇదిగో రాజుగారు నీకుంగరమువెలను గూడ బహుమానము దయచేసిరి. (అని వానికి ధన మిచ్చుచున్నాఁడు.)

పురు— (నమస్కారపూర్వకముగాఁ బుచ్చుకొని) రాజుగారు నన్ను రక్షించినారు.

సూచ—ఒక్క రక్షించుటయే కాదు. నిన్నుఁ గొఱఁతనుండి దింపి యేనుఁగుమీఁది కెక్కించినారు.

జాను—అయ్యా! ఉంగరమునందు రాజుగారికి మిక్కిలి మక్కువ కలిగి యుండు నని యీ బహుమానమే చెప్పుచున్నది.

శ్యామ—అమూల్య మయిన యారత్నమునందు రాజుగారికి బ్రీతి గలదని యిందునుబట్టి నేననుకొనను. దానిని జూచుటచేత వారి కిష్టజను లెవ్వరో తలఁపునకు వచ్చిరి. వారు స్వభావగంభీరులయినను ముహూర్తకాలము కన్నుల నీరు పెట్టుకొనిరి.

సూచ—శ్యాలకునకు రాజుగారిసేవ దొరకినదిగదా!

జాను—ఓయీ! ఈ చేపలదానిమగని లాభమునిమిత్త మని చెప్పు. (అని వాని వంక నసూయతో చూచుచున్నాఁడు.)

పురు—అయ్యలారా! ఇందులో సగము మీకు సుహృద్భావము వెలగా నిచ్చెదను.

సూచ—ఈ మాత్రము తగును.

శ్యాల—జాలరీ! ఇప్పుడు నీవు గొప్పప్రియమిత్రుఁడ వయితివి. మద్యము సాక్షిగా మనము ప్రథమమైత్రి చేసికొనవలెను. కాఁబట్టి కల్లంగడికే పోదము.

పురు—అలాగే.

(అని యందఱును నిష్క్రమించి.)

షష్ఠాంకము

రంగము — ప్రమదావనము.

[అప్పుడాకాశయానముచేత సానుమతి యను నప్సరస ప్రవేశించుచున్నది.]

సాను — సాధుజనులు స్నానము చేయునంతవఱకు నప్సరస్తీర్థసన్నిధానమందు నేను జేయవలసిన పనిని నిర్వర్తించితిని గనుక, ఇప్పుడా రాజర్షియొక్క వృత్తాంతమును గనుఁగొనెదను. మేనక చుట్టఱికముచేత శకుంతల యిప్పుడు నాకు దేహసదృశ మైనది. పుత్రికకొఱకామె నన్నిక్కడకుఁ బంపినదిగదా? (అంతటను జూచి) ఇదియేమో కాని వసంతోత్సవసమయ మయినను, ఈరాజగృహమునం దేమియు నుత్సవ మారంభింపనట్టు కనఁబడుచున్నది! నాకు ధ్యానముచేతనే సమస్తమును దెలిసికొను శక్తికలదు. అయినను నాచెలియొక్క మాట మన్నింపవలయును. కాఁబట్టి యీయుద్యానపాలకురాండ్ర కిద్దఱికిని దిరస్కరణీవిద్యచేతఁ గనఁబడక వీరిప్రక్కనే యుండి చూచెదను.

(అని దిగిన ట్టభినయించి నిలిచెను.)

[అప్పుడు మామిడిచిగురు చూచుచు నొకచేటికయు, దాని వెనుక మఱియొక చేటికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మొద — గీ. హర్ష మిచ్చుచుఁ బికముల, కలవసంత
మాసమునకును బ్రాణసమాన మగుచు,
తామ్రదలపాదములకు భంగమ్ము కూర్చు
చూతము ఋతుమంగళముగఁ జూతు నేను.

రెండవది — ఓ పరభృతికా! నీవొంటిగా నేమి యాలోచించుచున్నావు?

మొద—ఓమధురికా! మావిమొగ్గను జూచి పరభృతిక యున్మత్త యగుచున్నది.

రెండ—(సంతోషముతో త్వరితముగావచ్చి) ఏమీ!వసంత కాలము వచ్చినదా!

మొద—మధురికా! నీకిప్పుడిది మదవిభ్రమము గలపాట లకుఁగాలము.

రెండ—సఖీ! నన్నుఁ బట్టుకొమ్ము. నే నిప్పుడు కొనకాళ్ళ మీఁద నిలిచి మన్మథపూజకొఱకు మామిడిచిగుళ్ళు కోసెదను.

మొద—పూజాఫలములో నాకును సగ మిత్తువేని పట్టుకొని యెదను.

రెండ—నేనడుగకపోయినను నీ కది సిద్ధించును. మనకు శరీరములు వేఱైనను బ్రాణ మొక్కటియే కదా! (అని సఖిని పట్టుకొని నిలిచి మామిడిచిగురు కోయుచున్నది.) ఓసీ! వికసింపకపోయినను మామిడిమొగ్గ తొడిమ త్రుంచుటచేత సువాసన కొట్టుచున్నది! (కపోతహస్తము పట్టి)

గీ. ఓ రసాలప్రవాళంబ! యొనర నిన్ను
ధనువు చేతను దాల్చుకామునకు నిత్తుఁ;
గావునను బాంథయువతిలక్ష్యంబ వగుచుఁ
బంచశరునకు నాఱవబాణ మగుము.

(అని మామిడిచిగురును జిమ్ముచున్నది.)

కంచుకి—(తెరచాటునుండి ప్రవేశించి కోపముతో) మీరు దేహము తెలియకున్నారు! ప్రభువువారు వసంతోత్సవము వలదని నిషేధించి యుండఁగా మీ రేల మావిమొగ్గలను గోయ నారంభించి నారు? కోయవలదు.

ఇద్దఱు—(భయపడి) అయ్యా! క్షమింపుము. మే మీఁది యెఱుఁగము.

కంచు—మీరు వినలేదా యేమి! ఈవసంతమునఁ జూతవృక్షములును వాని నాశ్రయించి యున్నపక్షులనుగూడ రాజుగారి యాజ్ఞకు గట్టుపడినవి. ఎట్లన—

చ. చిరముగఁ బైకి వెర్వడియుఁ జిమ్మదు పుప్పొడి మావిమొగ్గయున్;
గురువకమున్ దగ న్నిలిచెఁ గోరకరీతినె సిద్ధమయ్యునున్;
బురుషపికంబు గ్రొంగె రుతమున్ గళమందునె శీత మేగియున్;
మరుఁడుడిపెన్ శరంబునడుమన్ వెఱఁ దూణము నుండితీయుచున్

సాను—సందేహము లేదు. రాజేంద్రుఁడు మహాప్రభావ సంపన్నుఁడు.

మొద—అయ్యా! కొన్నిదినములక్రిందట రాజుగారిబావమఱఁది యగుమిత్రావసువు మమ్ము రాజుగారిచరణసన్నిధానము నుండి ప్రమదవనపరిపాలనకర్మ మిచ్చి పంపివేయుటచే నాఁటనుండి మేమిక్కడ నుండినందున మాకీవృత్తాంతము తెలియలేదు.

కంచు—కానిండు. మీరిఁక నీప్రకారముగా నడవఁగూడదు.

ఇద్ద—అయ్యా! మాకు వినవేడుకగా నున్నది. రాజుగారు వసంతోత్సవము నెందుచేత మాన్పినారో మేము వినఁదగినయెడలఁ జెప్పుడు.

సాను—మనుష్యు లుత్సవప్రియులు గదా? దీని కేదో గొప్ప కారణ ముండవలయును.

కంచు—ఇది వెల్లడి యైనవిషయము మీకుఁజెప్పకపోనేల? రాజుగారికి శకుంతలను విడనాడుటవలనఁ గలిగిన లోకాపవాదము మీచెవిని బడలేదా యేమి!

ఇద్ద—ఉంగరమును జూచినంతపర్యంతము శ్యాలకునివలన విన్నాము.

కంచు—అందుచేఁ జెప్పఁదగినది కొంచెమే యున్నది. ఎప్పుడు తమయుంగరమును జూచుటవలన రాజుగారు "పూజ్యురా లయిన శకుంతలను మేము రహస్యమున వివాహమాడినది సత్యమే. అజ్ఞానమువలన విడిచిపెట్టితి" మని తలఁచినో యప్పుడు మొదలుకొని రాజుగారు పశ్చాత్తాపమును బొందుచున్నారు. ఎట్లన—

ఉ. ఒల్లఁడు రమ్యవస్తుతతియున్, గొలువిచ్చుఁడు మంత్రికోటికిన్
దొల్లిఁటియట్ల ప్రత్యహము, దొర్లుచుఁ బాన్పున నిద్రలేక వ
ర్తిల్లును రాత్రు, లంతిపురిఁ ద్రిమ్మరు కొమ్మలపేరు మార్చి రం
జిల్లుసదర్హవాక్యములు చెప్పి కడుఁ వెఱఁగొందు లజ్జచేన్.

సాను—నాకు మనఃప్రియముగా నున్నది.

కంచు—అందుచేత మనస్సు వికలమయి రాజుగారు వేడుక మానిపించినారు.

ఇద్ద—సరి! సరి!

(తెరలో) మీరు రండి. రండి.

కంచు—(ఆలకించి) తొంతలాగా! రాజిక్కడ నేయున్నాఁడు. మీరు మీపనియం దుండుఁడు.

ఇద్ద—అలాగే. (అని వెళ్లుచున్నారు)

[అంతట పశ్చాత్తాపమునకు తగినవేషముతో రాజును, విదూషకుఁడును, ప్రతీహారియు ప్రవేశించుచున్నారు]

కంచు—(రాజును జూచి) ఓహో! కొన్నిరూపములు సర్వావస్థలయందును రమణీయముగానే యుండును! ఈవిధముగాఁ జింతాకులుఁడయి యున్నను రాజప్రియదర్శనుఁడుగా నున్నాఁడు! అవును.

సీ. మతివిశేషంబుగ మండనసముదాయ
మేమియుఁదాల్పక, యెడమచేతఁ
జెలువంబుమీఱు ముంజేతికిఁ బంగారు
కడియంబుమాత్ర మొక్కటి ధరించి,
శ్వాసాతిశయమునఁ జాలఁగ శోషిల్లి
యరుణిమదూలినయధర మొప్ప,
సరిలేనిచింతల జాగరణంబులఁ గడు
నెఱ్ఱనై నట్టి కనులు గలిగి,
చిక్కియుండియు నౌర! యీ క్షితివరుండు
తనదుమహనీయతేజోవితానమునను
సానఁ బట్టినరత్నంబు చందమునను
దలకృశత్వంబు తోఁపక తనరు నిపుడు.

సాను—(రాజును జూచి) నిరాకరించుటచేత నవమానింపఁబడియు శకుంతల యీతనినిమిత్తమయి కృశించుచుండుట యుక్తముగానే యున్నది.

రాజు—(ఆలోచించుచు మెల్లఁగా నడచి)

గీ. మిగుల హరిణాక్షిచే మున్ను మేలుకొలుపఁ
బడియు, నిద్రించుచుండె నీపాడుమనసు;
ఘనదురంతపశ్చాత్తాప మనుభవించు
కొఱకు మేల్కొనియున్నది కోరి యిపుడు.

సాను—మా శకుంతలభాగ్యములు నిటువంటివేసుమా!

విదూ—(చే యడ్డము పెట్టుకొని) ఇతఁడు మరల శకుంతలావ్యాధిచేతఁ బీడింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లు కుదురుపాటునకు రాఁగలదో నాకుఁ దెలియకున్నది.

కంచు—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయము మగు గాక! జయము మగుఁ గాక! ఓమహారాజా! ప్రమదవనభూములను బరిశీలించి నాఁడను. దేవరవారు యథేష్టముగా వినోదస్థలములయందు విహరింపవచ్చును.

రాజు—వేత్రవతీ! తడవుగ మేలుకొని యుండుటచేత మే మిప్పుడు ధర్మాసనము నధిష్ఠించుటకు శక్తులము గాకున్నాము. అతఁడు విచారించిన పౌరకార్యములను బత్రికయందు వ్రాసి పంపుమని మంత్రియైనపిశునునితో నావచనములుగాఁ జెప్పుము.

ప్రతీహారి—దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—వాతాయనా! నీవును నీ పనియందుఁ జక్కఁగాఁ వర్తిల్లుము.

కంచు—దేవర యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించెను.)

విదూ—మీ రిప్పు డీఁగయు నిచట లేకుండఁ జేసితిరి. ఇఁక నెండలేక చల్లనై యుండుటచే మనోహర మయియున్న యీ యుద్యానవనభూమియందు మీరు హాయిగాఁ గ్రీడింపవచ్చును.

రాజు—మిత్రుఁడా! సందు దొరకినప్పు డాపదలు చెంతనే యుండు నన్న వాక్య మసత్యము కాదు.

గీ. ఋషికుమారికాప్రణయంబు స్మృతికిఁ దగుల
నీనితముమ నాహృదయంబు నిపుడు విడిచెఁ;
గావున, మదనుండు ప్రహరింపఁగాఁ దలంచి
వింటను రసాలశర మెక్కువెట్టె, సఖుఁడ!

విదూ—మీరు కొంచె మూరకుండుఁడు. నే నీదండకాష్ఠముతో మన్మథబాణమును నాశనము చేసెదను. (అని దండకాష్ఠము నెత్తి మామిడిచిగురును పడఁగొట్టఁబోవుచున్నాఁడు.)

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మేలు! నీబ్రహ్మతేజస్సు కనఁబడినది! సఖా! ఎక్కడఁ గూరుచుండి ప్రియురాలిని గొంచెము పోలియున్న తీఁగెలయందు దృష్టి పఱపుదును ?

విదూ—"మాధవీమంటపమునందీవేళఁ గడపెదను. అందుఁ జిత్రఫలకమున స్వహస్తముతో లిఖించినపూజ్యురా లయినశకుంతల రూపమును నాకుఁ దెమ్ము" అని యిక్కడఁనున్నచతురిక యనుపరిచారికను మీరు పంపలేదా?

రాజు—నాహృదయమునకు వేడుకగలిగెడు చోటటువంటిదే. కాఁబట్టి నీవే త్రోవ చూపుము.

విదూ—దేవా! ఇటు. ఇటు.

(అని యిద్దఱును నడుచు చున్నారు.)

సాను—(వారివెంటనే వెళ్ళుచున్నది.)

విదూ—ఇదిగో మణిశిలాఫలకముతోఁగూడిన మాధవీలతామండపము. పూలు మొదలయినకానుకలచే మనోహర మయి స్వాగతముచేసి మనలకయి యెదురు చూచుచున్న ట్లున్నది. కాఁబట్టి యందుఁ బ్రవేశించి కూరుచుందము.

(అని యిద్దఱును బ్రవేశించి కూరుచున్నారు.)

సాను—ఇప్పుడీతీవెచాటుననుండి సఖియొక్క చిత్రరూపమును జూచి, తరువాత భర్తయొక్కబహువిధము లైనయనురాగవిశేషములను నేనామెకు నివేదించెదను. (అని యట్లుచేసి నిలుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు శకుంతల ప్రథమవృత్తాంత

మంతయు స్మరణకు వచ్చినది. ఇది నీకు మునుపే చెప్పితిని. ఆమెను బంపివేసినప్పుడు నీవును నాయొద్ద లేకపోతివి. అంతకుముందును నీ వొకప్పుడును నాతో నామెపేరునైనను ముచ్చటింపకపోతివి. నా వలెనే నీవుకూడ మఱచిపోయినావా?

విదూ — నేను మఱచిపోలేదు. అయినను నీ వంతయుఁ జెప్పి కడపట నిది పరిహాసోక్తి కాని నిజము కాదంటివి. మంటిముద్దవంటి బుద్ధి కలవాఁడ నగుటచే నేన ట్లే గ్రహించితిని. ఇంతకును గావలసినది కాక మానదు.

సాను — ఇది నిజమే.

రాజు — (ధ్యానించి) మిత్రుఁడా! నన్ను రక్షింపుము.

విదూ — ఓయీ! ఏమిది? ఈవిధముగా నగుట నీకుఁ దగదు కదా! గొప్పవా రెప్పుడును మనసున శోకమునకుఁ జోటీయ్యరు. పెనుగాలికి సహితము పర్వతములు చలింపవు.

రాజు — మిత్రుఁడా! నిరాకరణదుఃఖవివశ యైనప్రియురాలి యప్పటియవస్థ దలఁచుకొని నేను మిక్కిలి దిక్కుమాలినవాఁడ నైనాఁడను.

ఉ. ఏను నిరాకరింప నపుడే స్వజనంబులవెంటఁ బోవఁ బోఁ
గా, నిలుమంచు గట్టిగను గణ్వసమానుఁ డదల్ప శిష్యుఁ డా
చాన నిగిడ్చె బాష్పకలుషం బగుదృష్టిని గూళనైన నా
పై, నది నన్నుఁ బెన్విషపుబాణము కైవడి నిర్దహించెడున్.

సాను — ఆహాహా! స్వకార్యపరత్వ మిట్టిదే కదా! ఈతని సంతాపముచేతనే నేను సంతోషము బొందుచున్నాను.

విదూ — ఓయీ! ఆమె నాకాశచరు లెవ్వరో యెత్తుకొని పోయి యుందురని నాకొక్కయూహ కలదు.

రాజు—అన్యు లెవ్వరు పతివ్రతను బరామర్శించుట కుత్సహింతురు? మేనకకదా యామెకుఁ దల్లియని విన్నాను. అందుచేత నామెసహచారిణులు ప్రియురాలి నపహరించిరని నాహృదయము శంకించుచున్నది.

సాను—తెలియకపోవుట యాశ్చర్య పడఁదగినదిగాని తెలియుట కాదు.

విదూ—అట్లయిన శీఘ్రకాలములోనే నీకామెతోడిసమాగమము కలుగునుగదా?

రాజు—ఏలాగున?

విదూ—తల్లిదండ్రులు భర్తృవియోగదుఃఖితయైన కూమార్తెను జూచి సహింపఁజాలరు.

రాజు—మిత్రుఁడా!

గీ. స్వప్నమో మాయయో మతిభ్రమమొ యద్ది;
యంతటిఫలంబె యిచ్చి పుణ్యము నశించెఁ;
దరుణి క్రమ్మఱ వచ్చుట దాఁటిపోయె;
పాఱెడు మనోరథధ్యురంబు ప్రార మొడలి.

విదూ—అట్లు కాదు. అవశ్యముగా రాఁదగినవస్తువుయొక్క సమాగమము తప్పక కలుగుననుట కీయుంగరమే నిదర్శనముగా నున్నది.

రాజు—(ఉంగరమును జూచి) ఇది దుర్లభస్థానమునుండి జాఱి శోచనీయముగా నున్నది.

గీ. ఉంగరమ! నీదుసుకృతంబు నొకట నాకు
ఫలెనైన యల్పమంచూహింతు ఫలముచేత,

వరుణనఖమనోహరములౌ యాకుఁ(వేళ్ళఁ
జేరఁ గాంచియు భ్రష్టతఁ జెందుకతన.

సాను— ఇది మణియొక్కనిచేతఁ బడినయెడల నిజముగానే శోచనీయ మగును.

విదూ— ఓయీ! ఈయుంగరము నేయుద్దేశముతో నీ వామెచేతిని బెట్టితివి?

సాను— నాకును నీతని నిది యడుగుటకుఁ గౌతూహలము కలదు.

రాజు— వినుము. అప్పుడు స్వపురమునకుఁ బ్రయాణ మయిన నాతోఁ బ్రియురాలు కన్నులనీరు పెట్టుకొని "ఎంతకాలమునకుఁ బ్రాణేశ్వరుఁడు నన్ను రప్పించుకొందురు?" అని పలికెను.

విదూ— అటుతరువాత.

రాజు— తరువాత నేనీ యుంగరము నామెవ్రేలికిఁ దొడుగుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని.

చ. దినదిన మొక్కటొక్కటిగ దీనిపయిం దగునాదుపేరిటన్
దనరెడి యక్షరంబులను దప్పక యెన్నుట కెన్నినాళ్ళు ప
ట్టునొ విను మన్నినాళ్ళకుఁ, గుటుంబినిరో! యిట నీదుచెంతకున్
జనులను బంపువాఁడను వెస న్నిను నంతిపురంబు చేర్పఁగన్.

అని, యామాటనుసహితము క్రూరస్వభావుఁడ నైన నేనుమోహముచేత మఱచిపోతిని.

సాను— ఈగడువు రమణీయముగా నున్నది! ఇది విధిచేత వ్యత్యస్తముగాఁ జేయఁబడినది.

విదూ— ఇది యెట్లు జాలరివాఁడు తఱిగినయెఱ్ఱచేఁప కడుపులోనికి వెళ్ళినది?

రాజు—శచీతీర్థమునకు నమస్కరించుచుండినప్పు డాచెలి చేతినుండి జాఱి గంగాప్రవాహమునఁ బడినది.

విధూ—సరిసరి.

సాను—అందుచేతనే పాపమునకు భయపడి యీరాజేంద్రునకు దీనురాలయిన శకుంతలయెడవివాహవిషయ మయి సందేహము కలిగెను. మఱియు నిటువంటి యనురాగము గలవాని కానవాలెందునిమిత్తము కావలసివచ్చెనో!

రాజు—ఇప్పు డీయుంగరమును నిందించెదను.

విదూ—(తనలో) ఈతఁడు వెఱ్ఱిత్రోవను బడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) ఈ దండకాష్ఠమును నేనును నిందించెదను.

రాజు—ఎంబుకొఱకు?

విదూ—నీ వెందుకొఱకు?

రాజు—(ఉంగరమును జూచి)

గీ. అకట! మృదుబంధురాంగుళియగు కరంబు
విడిచి యేటికి జలములోఁ బడితివీవు?
జడమ వగుటను గుణ మెంచఁజాల, వైన
బ్రియను నే నేటికిఁ దిరస్కరించినాఁడ?

విదూ—(తనలో) ఆహా! నన్నాకలి మ్రింగివేయు చున్నది గదా?

రాజు—అకారణముగా విడిచిపెట్టఁబడిన యోప్రియురాలా! పశ్చాత్తాపసంతప్తహృదయుఁడైన యీజనుఁడు పునర్దర్శనము చేత ననుగ్రహింపఁబడఁ దగినవాఁడు సుమా.

[చిత్రఫలకమును చేతఁబట్టుకొని చతురిక వేగముగాఁ
ప్రవేశించుచున్నది]

చతు—దేవా! ఇదిగో చిత్రఫలకము.

(అని చిత్తరువు పలకను జూపుచున్నది)

విదూ—మేలు! మిత్రుఁడా! మేలు! ఈస్వభావానులేఖనము రమణీయస్థితిచేత దర్శనీయముగా నున్నది. నిమ్నోన్నత ప్రదేశము లందు నాదృష్టి జాఱుచు లేచుచున్న ట్టున్నది.

సాను—ఆహా! ఏమి యీ రాజునేర్పు! సఖి నాముందర నున్నట్టే తోఁచుచున్నది.

రాజు—క. ఏయది యింపుగ నుండదొ
యాయది చిత్రమునఁ దోఁచు నతిరమ్యముగా
నే; యటు లయ్యును, సుందరి
సోయగ మిటఁ దక్కు వగనె చూపట్టుఁజుమీ.

సాను—పశ్చాత్తాపమువలనఁ గలిగిన యధిక ప్రేమమునకును గర్వరాహిత్యమునకును నీమాట తగియున్నది.

విదూ—ఓయీ! ఇందు ముగ్గురుముద్దియలు కనఁబడు చున్నారు. అందఱును సుందరులుగానే యున్నారు. వీరిలోఁ బూజ్యురాలయిన శకుంతల యెవరో?

సాను—ఇటువంటి రూపమునుగూడఁ దెలిసికోలేని యీతని దృష్టి నిరర్థకముకదా!

రాజు—ఇందా మెయెవ్వ రని నీవూహించెదవు?

విదూ—ఇదిగో విడిపోయిన ముడినుండి పూలు జాఱెడు కొప్పుతోను జెమ్మటపట్టిన మొగముతోను మిక్కిలి చాఁచినచేతుల తోను నీళ్ళుపోయుటచే మృదువైన క్రొంజిగుళ్లుగల మామిడిచెట్టు

యొక్క పార్శ్వమునందుఁ గొంచె మలసియున్నట్టుగా లిఖింపఁబడిన యీమె శకుంతల యనియు దక్కినవారు చెలికత్తె లనియు నూహింం చెదను.

రాజు—నీవు నిపుణుఁడవు. నా సాత్త్వికభావచిహ్నము లిక్కడను నున్నవి.

గీ. చెమటపట్టినవ్రేళ్ళంటి చెడి యొకింత
మలిన మయి కానఁబడెడు రేఖలకుఁబొంత;
బాష్పకణములు చెక్కులపయినిఁ బడుచు
నిదిగొ కన్పట్టెడును వర్ణ మిచట నుబికి.

చతురికా! ఈవినోదస్థానము సగమే వ్రాసితిని. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవు వెళ్ళి తూలికను దీసికొని రమ్ము.

చతు—అయ్యా! మాధవ్యా! ఈచిత్రపుఁబలకను బట్టుకొమ్ము. నే నిప్పుడు మరల వచ్చెదను.

రాజు—ఇది నేనే పట్టుకొనెదను. (అని చెప్పినట్టుచేయఁగా, చతురిక వెళ్ళెను.

రాజు—గీ. కనులయెదుర ముందు గనఁబడ్డ కాంతవిడిచి
వేమఱును జిత్రగత గారవించు నేను,
నడిమిదారిని జలపూర్ణనదిని వదలి
వచ్చి యెండమావులఁ గోరువాఁడ నైతి.

విదూ—(తనలో) ఈయన నిజముగా నేఱుదాఁటి. వచ్చి యెండ మావులలోనే తగులుకొన్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా! ఇక్కడ నింకను వ్రాయవలసినది మఱియేమున్నది?

సాను—సందేహము లేదు. నా చెలి కేయేప్రదేశములు మనోహరములో వాని వానిని వ్రాయఁదలఁచి యున్నాఁడు.

రాజు—మాధవ్యా! వినుము.

చ. పులినములందు హంసయుగము ల్విహరించెడుమాలినీనదిన్,
బలువారిణంబులున్న తదుపాంతపవిత్రహిమాద్రిపాదముల్,
వలువలుగట్టి శాఖలను వ్రేలు వృక్షముక్రింద నిల్చికో
మ్మలఁదనకన్నుఁగోఁకికొనుముగ్ధమృగిన్, లిఖియింపగోరెదన్.

విదూ—(తనలో) ఈచిత్రఫలకము వ్రేలుగడ్డములుగల తాపసబృందములతో నింపఁదగు నని నేను భావించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! మఱియు నే నుద్దేశించిన శకుంతలాభరణము నొకదానిని నే నిందు మఱచిపోతిని.

విదూ—అది యేది?

సాను—వనవాసుల శరీరసౌకుమార్యమునకుఁ దగినదేదో యయియుండును.

రాజు—గీ. కేసరములు చెక్కులదాఁకఁ గ్రిందవ్రేలఁ
జేర్పనైతి శిరీషంబు చెలువ చెవిని;
స్తనములకుమధ్య శారదచంద్రకిరణ
కోమలమృణాలసూత్రంబుఁ గూర్పనైతి.

విదూ—ఓయీ! ఈమె యెందుచేతనో యెఱ్ఱకలువతేకుల కాంతిచే నొప్పు హస్తాగ్రముతో మొకముమూటుకొని బెదరిబెదరి యున్నట్లున్నది. (సావధానముగా విమర్శించి చూచి) ఆహా! దాసిసె కొడుకు పూఁదేనెలదొంగయైన యీగండుతేనెటీఁగ యీమె మొగము మీఁదికి గంతు వేయుచున్నది.

రాజు—ఓయీ! నీ దుష్టుని నివారింపుము.

విదూ—అవినీతులను శిక్షించునీవే దీనిని వారించుటకు శక్తుఁడవు.

రాజు—సరే. ఓయీ! పుష్పల శాపప్రియాతిథీ! ఇక్కడవాలుచు నేలశ్రమ ననుభవించెదవు?

గీ. దగఁగొనియు నీకు ననురక్తయగుచు నిదిగో
పుష్పముల నిల్చి మధుకరి పూఁపుఁదేనె
నీవు లేకుండఁగను దాను ద్రావలేక
యెదురుచూచెడు నీకొఱ కిప్పు డకట!

సాను—ఇప్పు డిది చక్కఁగా వారింపఁబడినది.

విదూ—ఈజాతి వారింపఁబడినను వక్రస్వభావముగలది.

రాజు—ఓయీ! ఈవిధమున నీవు నాశాసనమున నిలువ కున్నావు. కాఁబట్టి యిప్పుడు వినుము—

చ. వరతనూత్నపల్లవవిభారమణీయము నొచు, నేను బల్
గరుణమెయిన్ రతోత్సవములన్ మఱిపాన మొనర్పనొప్పనుం
దరియధరోష్ఠబింబమును దాఁకెద వేనియు నిన్నుఁ బట్టి, బం
భర! కమలోదరంబునను బంధన మేనొనరించెదం జుమీ.

విదూ—ఇటువంటి కఠినదండనమునకు దేలభయపడనుండును! (నవ్వి తనలో) ఈతఁడిప్పుడు వెఱ్ఱివాఁడయి పోయినాఁడు. ఈతని సాంగత్యముచేత నేనును నిట్టివాఁడ నైతిని. (ప్రకాశముగా) ఓయీ ఇది చిత్తరువుగదా?

రాజు—చిత్తరు వేమి?

సాను—ఇప్పుడు నేనుసహితము నిజము తెలిసికొలేకపోతిని. వ్రాఁతలోనున్నట్టుగానే భావించుకొనెడి యీతనివిషయ మయి చెప్ప వలసిన దేమున్నది?

రాజు—మిత్రుఁడా! ఇప్పు డీదోషైకదర్శిత్వ మెంను చేత?

గీ. తన్మయము చేసి హృదహంబుఁ దథ్యముగను
దర్శనసుఖంబు పొందుచుఁ దనరు నాకు
స్మరణకను దెచ్చి, యయ్యయో! మరల నివుదు
చెలువ నొనరించితివి నీవు చిత్తరువుగ.

(అని బాష్పములు విడుచు చున్నాఁడు.)

సాను—ఆహా! ఆద్యంతములు లేక యీవిరహమార్గ మపూర్వముగా నున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! విరామము లేని యీదుఃఖము నే నెట్లనుభవింపుదును?

క. వనితను గలలోఁ గలసెద
ననుకొన్నను, జాగరముల నదియునీ జెడిమెన్;
ఘనబాష్పంబులు కాంతను
గనుఁగొనఁగా నీవు చిత్రగతనైఁ గటా!

సాను—శకుంతలయొక్క యవమానదుఃఖమును నీవుసర్వవిధములచేతను బోఁగొట్టినాఁడవు.

చతురిక—(ప్రవేశించి) దేవా జయ మగుఁగాక! జయమగుగాక! రంగులపెట్టెను బట్టుకొని యీవైపునకు బయలుదేఱితిని.

రాజు—తదనంతరము.

చతు—త్రోవలోఁ దరళికతో వచ్చుచున్నవసుమతీదేవిదీనిని నేనేభర్తగారికిఁ దీసికొనిపోయి యిచ్చెద నని నాచేతిలోనుండి బలాత్కారముగా లాగుకొన్నది.

విదూ—అదృష్టవంతురాలవుగనుక నిన్ను విడిచిపెట్టినది.

చతు—కొమ్మకుఁదగులుకొన్న దేవిగారియుత్తరీయమును దరళిక వదలించునంతలో నేను తప్పించుకొని వచ్చినదానను,

రాజు—మిత్రుఁడా! మన్ననచేత గర్వితురాలయి యున్న దేవి వచ్చినది. నీవీచిత్రఫలకమును రక్షింపవలయును.

విదూ—నన్నని చెప్పుము. (చిత్రఫలకమును బట్టుకొని లేచి) నీ వీయంతఃపుర కాలకూటమునుండి విముక్తుఁడవయినపక్షమున, మేఘప్రతిచ్ఛంద మనుమేడమీఁద నుండెద. నన్నుఁ గేక వేయుము.

(అని వేగముగా నిష్క్రమించెను.)

సాను—హృదయము వేఱొకరిమీఁదఁ గలిగియున్నను బూర్వగౌరవమును నిలిపియున్నాఁడు. కావున నితని సౌహృదయ ముస్థిరముగ నదిగా నున్నది.

ప్రతీ—(లేఖ చేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁ గాక! జయమగుఁగాక!

రాజు—వేత్రవతీ! నీవు త్రోవలో దేవిని జూడలేదుగదా?

ప్రతీ—నాచేత లేఖను జూచి దేవి వెనుక మరలినది.

రాజు—కార్యజ్ఞురాలుగనుక నాకార్యమునకుఁ బ్రతిబంధము కలుగనియ్యదు.

ప్రతీ—దేవా! "ధనసంచయము లెక్కపెట్టుటకుఁజాలసేపు పట్టినందున నేఁడు పౌరజనకార్య మొక్కటిమాత్రమే యిప్పుడు విచారింపఁబడినది. ఈపత్రికయందు లిఖింపఁబడినయావ్యవహారమును దేవరవారు చిత్తగింతురుగాక!" అని మంత్రి విన్నవింపుచున్నాఁడు.

రాజు—పత్రిక యీలాగునఁ గనఁబఱుపుము.

ప్రతీ—(చేతికిచ్చుచున్నది.)

రాజు—(చదివి) ఏమీ! సముద్రవ్యవహారియైన ధనమిత్రుఁ డనువణిజుఁడు సంతానహీనుఁడును దీనుఁడు నయి యోడమునిఁగి మృతినొందినాఁడు; గనుక వాని స్వాతంత్ర్యము రాజును జేరవలయునని

మంత్రివా)గీలోనున్నాడు. అక్కటా! అనపత్యతకష్టముగదా! బహుధనసంపన్నుడగుటవలన నతనికి బహుభార్యలుండియుండ వచ్చును. ఆతనిభార్యలలో నెవ్వతెయైన గర్భిణియై యున్నదేమో విచారింపవలయును.

ప్రతీ—ఆతనిభార్య సాకేతసెట్టి కూతునకుఁ బుంసవనము జరిగిన దని యిప్పుడే వినియున్నాను.

రాజు—గర్భస్థశిశువును దండ్రిధనము నకర్హమైన దే. పోయి నీ విది మంత్రితోఁ జెప్పుము.

ప్రతీ—దేవరవారిసెలవుప్రకారము చేసెదను. (అనిబయలు దేఱెను.)

రాజు—వేత్రవతీ! ఇటురమ్ము.

ప్రతీ—ఇదిగో వచ్చితిని.

రాజు—సంతతి యున్నది లేదనెడి యీవిచార మెందుకు?

గీ. ప్రజ లెవరి నెవ్వరిని బ్రాణబంధువులను
దారు పోఁగొట్టుకొందురో వార లెల్ల
దురితమునఁ దక్క; దుష్యంతధరణివిభుఁడె
సర్వమునఁ గంచు, నెల్లెడఁ జాటవలయు.

ప్రతీ—ఈవిధమునఁ జాటింపవలసినదే. (వెడలిపోయివచ్చి మరలప్రవేశించి) కాలమునఁ గురిసినవర్షమువలె దేవరవారియాజ్ఞ నందఱును గొనియాడిరి.

రాజు—(వేఁడినిట్టూర్పువిడిచి) ప్రతిహారీ! సంతానాభావము చేత నిరాధారములై సవంశములలో మూలపురుషుల యనంతరము సంపదలీవిధముననే పరులపాలగునుగదా? నాయనంతరముబూరువంశ సంపద లకాలమునన విత్తనములు చల్లిన భూమివలెనే కాఁగలవు.

ప్రతీ—అట్టి శుభమంగళము కలుగకుండునుగాక!

రాజు—ఇసీ! నేను సమాసన్నమయిన శ్రేయస్సునే యవమానించినాఁడను.

సాను—ఇతఁడు నిస్సంశయముగా మనస్సుచేతఁ జెలినుద్దేశించియే యీవిధముగాఁ దన్ను నిందించుకొనుచున్నాఁడు.

రాజు—

గీ. స్థిరతఁ దనయందు వంశప్రతిష్ఠ గన్న
ధర్మపత్నిని విడిచితిఁ దగవు మాలి,
కాలమున విత్తనంబులఁ గలయఁజల్లి
మంచిఫలవేళ భూమిఁ ద్యజించినట్లు.

సాను—నీసంతతి యిఁక నవిచ్ఛిన్నము కాఁగలదు.

చతు—(ప్రతీహారితో నేకాంతముగా) వేత్రవతీ! ఈవర్తకుని వృత్తాంతముచేత రాజు మిక్కిలి మతి కలఁగి భయపడుచున్నాఁడు. ఈయన నూఱడించుటకు మేఘప్రతిచ్ఛందమునుండి పూజ్యుఁడైన మాధవ్యునిఁ దీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—మంచిమాట చెప్పితివి. (అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—ఆహా! దుష్యంతునిపితృదేవతలు సంశయదశ నొంది యున్నారు.

ఉ. అక్కట! నాయనంతరమునందు యథావిధిగాఁగఁ దర్పణం
బిక్కులమందు నిచ్చునతఁ డెవ్వఁ డటంచును సంతులేమిచేఁ
బొక్కుచునింక నే విడువఁబోయెడునశ్రులలోనఁ దుద్వఁగాఁ
జిక్కిననీరు త్రాగుదురు చేద్పడి మాపితరుల్ నిజంబుగన్.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

చతు—(తొట్రుపాటుతో చూచి) స్వామీ! ఊఱట చెందుఁడు.

సాను—కటకటా! ఈతఁడు దీపమును గలిగియుండియుఁ దెరమఱుఁగుగానున్న దోషముచేతఁ జీఁకటి ననుభవించుచున్నాఁడు. నేనిప్పుడేయీతనినిసఖునిగాఁజేసెదను. అట్లుకాదు. యజ్ఞభాగముల కొఱకాసక్తులయియున్న దేవతలే శీఘ్రకాలములో నీభర్త నిన్ను ధర్మపత్నినిగాఁజేకొనునట్లుచేయఁగలరని యింద్రునితల్లియే శకుంతల నూరడించుచుండఁగా నేనువిన్నాను. కాఁబట్టి యంతకాలము వఱకును గనిపెట్టుకొనియుండఁదగును ఈయూవద్వృత్తాంతముచేత నాప్రియసఖ నూఱడించెదను. (అనిఆకాశమార్గమున నిష్క్రమించుచున్నది)

తెరమఱుఁగున—చచ్చితి రక్షింపుము, రక్షింపుము.

రాజు—(తెలివితెచ్చుకొనియాలకించి) అయ్యో! మాఢవ్యుని యార్తనాదమువలెనున్నది.—ఓరీ! ఎవరెవ రక్కడ?

ప్రతీ—(ప్రవేశించి) దేవా! ప్రాణసంశయము నొందియున్న నీమిత్రునిఁ గాపాడుము.

రాజు—ఆపిన్నవాని నెవఁడు బాధించుచున్నాఁడు?

ప్రతీ—కంటికగపడకుండ నేదో భూత మెత్తుకొని పోయి యాతనిని మేఘప్రతిచ్ఛంద మనుమేడయొక్క కొట్టకొనను బెట్టినది.

రాజు—(లేచి) అట్లైన్నటికినిజరుగదు.భూతములునుగ్రహములనుం దిరస్కరించునా? అట్లుకాదు.

గీ. దినదినము నొక్కటఁ బ్రమాదజనితదోష
ములను నాపె నేఁ దిన్నఁగఁ దెలియఁజాల;
నింకఁ బ్రజలలోపల నెవ్వఁ డేవిధమున
మెలఁగునో పూర్ణముగ నెట్లు తెలియవచ్చు?

(తెరయందు)—ఓమిత్రుఁడా! అయ్యో! అయ్యో!

రాజు—(గతిభేదముచేసనడచి) చెలికాఁడా! భయపడకు. భయపడకు.

(తెరలో)—అయ్యో! అయ్యో! ఎట్లు భయపడకుందును? వీఁడెవ్వఁడో నన్ను మెడ వెనుకకు వంచి చెఱకువలె గట్టిగా విఱుచుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూపు నిగిడించి) ధనుస్సు ధనుస్సు.

యవనిక—(విల్లు చేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో హస్తత్రాణసహితముగా ధనుస్సు.

రాజు—(బాణసహితముగా విల్లు పుచ్చుకొను చున్నాఁడు.)

(తెరయందు)—

గీ. కొంతుకక్రోధిక్రోన్నత్తుఁడ గ్రోలుగోరు
నేను బశువును బులియట్ల నిను వధింతు;
నార్తులభయంబు నుడుప బాణాసనంబు
పూన్యుదుష్యంతుఁ డిపుడు నిన్ బ్రోచుఁగాక!

రాజు—(రోషముతో) ఏమీ! నన్నే పేర్కొనుచున్నాఁడు! ఓపీనుఁగులదిండీ! నిలువు. ఇప్పుడే నీపనియగును. (విల్లెక్కుపెట్టి) వేత్రవతీ! సోపానమార్గము చూపు.

ప్రతీ—దేవా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అందఱును త్వరలో నడుచుచున్నారు.)

రాజు—(అంతటనుజూచి) ఇక్కడ నేమియులేదే?

(తెరమఱుఁగున—అయ్యో! రక్షింపుము. నేనిక్కడ నిన్నుఁ జూచుచున్నాను. నీవు నన్నుఁ జూడకున్నావు. పిల్లిపట్టిన యెలుకవలె బ్రతుకునందు నిరాశయుఁడనై యున్నాను.

రాజు—ఓరీ! తిరస్కరిణీవిద్యచేత గర్వితుఁడవై యున్నావు నా యస్త్రము నిన్నుఁ జూడఁగలదు. ఇదిగో బాణమును సంధించుచున్నాఁడను.

గీ. హంస క్షీరపానము చేసి యందులోన
చేరియున్నజలంబు వర్జించునట్లు
వధ్యుఁడ వగునిన్ వధియించి బాణ మిదియు
రక్షణము చేయు రక్ష్యుఁడౌ బ్రాహ్మణేంద్రు.

(అని బాణము సంధించుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు విదూషకుని విడిచి మాతలి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాత—

ఉ. ఇంద్రుఁడు నీకు రాక్షసుల నెల్ల లక్ష్యులఁ జేసెఁ గాన, రా
జేంద్ర! భవచ్ఛరాసనము నెక్కిడు మిప్పుడు వారిమీఁద ని
స్తంద్రత; మిత్రవర్గము దెసం దగుఁగాక భవత్ప్రసన్నతా
సాంద్రకటాక్షపాతములు, శాతశరం బరివోయుఁ జెల్లునే?

రాజు—(అస్త్రముపసంహరించి) ఓహో! మాతలీ! ఇంద్రరథికి స్వాగతము.

విదూ—(ప్రవేశించి) నన్నుయజ్ఞపశువునుజంపినట్లు చంపినవాని నే యితఁడు స్వాగత మడిగి గౌరవించుచున్నాఁడు!

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా! నీసన్నిధికి నన్ను దేవేంద్రుఁడు పంపినపని వినుము.

రాజు—సావధానచిత్తుఁడ నయి యున్నాను.

మాత—కాలనేమిసంతతివాఁడైన దుర్జయమను రాక్షసగణము కలదు.

రాజు—కలదు—నేనీవఱకే నారదునివలన విని యున్నాను.

మాతలి——

ఉ. నీచెలిమైనయింద్రునకు నిక్క మజయ్యులు వారు; వారలన్
బీఁచ మడంతు వీవు రణమేదిసినంచును వాసవుండు సం
కోచము లేక నమ్ము; రవి కూల్పఁగ లేనితమంబు నుర్విలో
నేచి నిశాకరుండు నశియింపఁగఁ జేయఁడె రాత్రివేళలన్.

కాఁబట్టి నీ వాయుధమును ధరించి యిప్పుడే యీయింద్ర రథము నెక్కి శత్రుజయమున కయి బయలు దేఱుము.

రాజు——నే నీ యింద్రునిగౌరవముచేత ధన్యుఁడ నయినాఁడను. మఱి మీరు మాఢవ్యునివిషయమున నట్లేల చేసితిరి?

మాత——అదియుఁ జెప్పెదను. నీ వేకారణమువలననో మనస్తాపముచేత వివశుఁడ వయి యుండుట చూచి యవల నీకుఁ గోపము తెప్పించుటకై యట్లు చేసితిని. ఎట్లన——

గీ. చితుకులు కదల్చుటను నగ్ని చెలఁగి మండు;
చెడుగుఁ జేయుటచేఁ బాము పడగ విప్పు;
మఱియు క్షోభంయువలనని మానవుఁడును
దనదుమహిమంబు చూపును దథ్యముగను.

రాజు——(ఏకాంతముగా) మిత్రుఁడా! మాఢవ్యా! ఇంద్రుని యాజ్ఞ యనతిక్రమణీయము గనుక నీవేగి యీసంగతి మంత్రియైన పిశునునకుఁ జెప్పి నావాక్యముగా నిట్లనుము——

క. నీమతి యొకటియె యింతకు
క్షేమముతోఁ బ్రజల నేలఁ జెల్లునుజుమ్మీ;
నామహితధను వధిజ్యం
బై మఱియొకపనికి నిదిగో వ్యాపృత మయ్యెన్.

విదూ— మీ రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద.

(అని నిష్క్రమించెను.)

మాత—ఆయుష్మంతా! రథ మెక్కుము.

రాజు—మంచిది. (రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు.)

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

సప్తమాంకము.

[అప్పు డాకాశయానమున రథారూఢుఁ డయిన రాజును మాతలియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాజు—ఆజ్ఞను నిర్వహించినవాఁడ నయినను, నేనింద్రుని సత్కారవిశేషమును బట్టి నన్ననుపయుక్తునివలె భావించుకొనుచున్నాను.

మాతలి—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా! మీరిరువురును సంతుష్టులు కాలేదు. ఎట్లన—

గీ. ఇంద్రుఁ డొనరించుసత్కార మెంచి నీవు
సలుపునుపకృతి లఘువుగఁ దలఁచె దీవు;
వజ్రియును నీమగంటిమివలనఁ బొంగి
తనదుసత్కారమును నెంచుఁ దక్కువగను.

రాజు—మాతలీ! అట్లు కాదు. అతఁడు దేవతలసమక్షమున నర్ధాసనమునఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని వన్నుఁ బంపునప్పుడు చేసిన సత్కారము కోరికకు మించి యున్నదిగదా!

గీ. ప్రార్థనముచేయ మది నెంచి పజ్జ నిలుచు
నందను జయంతుఁ గని చిఱునవ్వు నవ్వి,
వజ్రి హరిచందన మలంది వక్షమందుఁ,
దాను నామెడ వైచె మందారమాల.

మాత — నీ వమరేంద్రునివలన నేదిపొంద నర్హుఁడవుకావు?
చూడుము —

గీ. సౌఖ్యపరుఁ డై నయింద్రునిస్వర్గమునకు
నసురకంటకోన్మూలన మయ్యె రెంట —
నిపుడు భవదీయబాణసమృద్ధిచేతఁ,
దొల్లి నరసింహుక్రొవ్వాఁడిగోళ్ళచేత.

రాజు — ఇక్కడ శతక్రతునిమహిమయేకదా స్తవనీయము?

ఉ. భృత్యజనుల్ మహత్తరసుకృత్యముల న్నెఱవేర్చిరేని, యా
కృత్యము లట్లొనర్చుట యధీశుల యన్నన పెంపునం జుమీ!
నిత్యము నగ్రభాగమున నిల్పి యనూరుని నట్లు సూర్యుఁడౌ
న్నత్యము చూపకుండిన, నణంపఁ గలండె యతండు చీఁకటిన్.

మాత — ఇది సరే. (కొంచెము దూరము పోయి) ఆయు
ష్మంతుఁడా! అదిగో స్వర్గపురికి వెనుక నడుచుచున్న నీ కీర్తిసౌభాగ్య
మును జూడుము.

గీ. వేల్పుసుందరు లొక్కింత దాల్ప, మిగిలి
నట్టిరంగులఁ గల్పలతాంశుకముల
దేవతలు వీరె శ్రావ్యగీతికల నీదు
చరిత వ్రాయుచున్నా రర్థసంగతముగ.

రాజు — మాతలీ! రాక్షసులతో యుద్ధము చేయువలె నను

నాత్రిముచేత గతదిన మంతరిక్షమున కెక్కినప్పుడు స్వర్గమార్గమును దిన్నఁగాఁ జూడలేదు. మనమిప్పు డేవాయుపథమున నున్నాము?

మాత—గీ. ఏది గగనగంగను వహియించు, నేది
సప్తఋషిమండలంబుల సంచరించు,
మఱి యుపేంద్రవిక్రమని స్తనుస్క మేది,
యట్టిపరివహానిలమార్గ మంద్రు దీని.

రాజు—మాతలీ! అందుచేత నేకదా యంతరింద్రియ బహిరింద్రియసహితముగా నాయంతరాత్మ ప్రసన్న మగుచున్నది. (రథచక్రములఁజూచి) మనము మేఘమార్గమునకు దిగుచున్నాము.

మాత—ఎట్లు తెలిసినది?

రాజు—

మానిని. చాతకముల్ రథచక్రపుటాకులసందులఁ బర్విడుచుండుటచే.
నీతురగంబులమేనఁ దటిల్లతలమెక్కుడు కాంతులు క్రమ్ముటచే
నాతతనీరము లోఁగలమేఘచయంబుపయిన్ జనుచుండుటచే
రే తెలుపుంజమితుంపురుగుంపులనీతడిసైతగు నేములతోఁన్.

మాత—ఓ మహారాజా! ఇంకొకక్షణమునకు మీరు మీ యధికారభూమియందే వర్తింపఁ గలరు.

రాజు—(క్రిందు చూచి) వేగముగా దిగుచుండుటవలన మనుష్యలోక మాశ్చర్యదర్శన మయి కనఁబడుచున్నది.

చ. అదె మహి ప్రస్ఫుటాద్రిశిఖరావళినుండియు డిగ్గనట్ల యాఁ;
మొదళులుతోఁపఁ జెల్లుడిగె మున్నటులాకులలో నడంగుటల్;
నదులు తోఁడంగె డాయుట జలంబు కనంబడనట్టిరూపముల్;
భదిగ నెవండొ భూమి నిటు ప్రక్కకుఁ ద్రోసెడురీతి తోఁచెడున్

మాత— చక్కఁగాఁ జూచితివి. (సగౌరవముగా చూచి) ఆహా! భూమి యత్యంతరమణీయముగా నున్నది!

రాజు— మాతలీ! అది యేమి? పూర్వాపరసముద్రములదాఁక వ్యాపించి బంగారునీరు పూసినట్లు మెఱయుచు సంధ్యాకాలమేఘ సమూహమువలెఁ బర్వతము కనఁబడు చున్నది.

మాత— రాజా! ఇది హేమకూట మనుకింపురుషపర్వతము. తాపసులసిద్ధిక్షేత్ర మయిన దీనిని జూడుము.

గీ. బ్రహ్మపుత్రుఁ డైనమరీచివలనఁ బుట్టి
దేవదానవులకుఁ దండ్రియై వెలుంగు
కశ్యపప్రజాపతి దాను గరము నిష్ఠ
భార్యతోఁగూడ నిందుఁ దపంబు చేయు.

రాజు— (సాదరముగా) అట్లయినశ్రేయములదాఁటిపోరాదు ఆపూజ్యునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసిపోవఁ గోరెదను.

మాత— మంచి సంకల్పము.

(అని దిగుట నభినయించు చున్నాఁడు.)

రాజు— (విస్మయముతో)

గీ. చక్రనేములు శబ్దంబు సలుప విందుఁ;
గ్రమ్ముకొనుచుఁ బరాగంబు కానఁబడదు;
భూతలముఁ దాఁకకుంటచే స్యందనంబు
దిగియుఁ దోఁచుచున్నది దిగనియట్లు.

మాత— ఇంద్రునకును దేవరవారికిని గలవిశేషమింతే

రాజు— మాతలీ! మారీచాశ్రమ మిది యెక్కడ?

మాత—(చేతతోఁ జూపుచు)

సీ. వల్మీకమున నర్ధభాగంబువఱకును
మునిఁగిన దేహంబు మునువు చూపఁ
బాములకుబుసముల్ పయిఁ బర్వియున్నట్టి
వక్షస్స్థలము చాల వన్నెమీఱ,
వలయంబులగు జీర్ణవల్లికాతతిచేతఁ
గడునీడనొందెడు కంఠ మమర,
మూఁపులదాఁకను వ్యాపించినపులుంగు
గూళ్ళతోడిజడలగుంపు, తనర,
నీతపోధనసత్తముఁ డింపుమిగులు
స్థాణురీతిని గరము నిశ్చలత పూని
యర్కమండలమునకును నభిముఖముగ
నిలిచి యున్నాఁడు చూడు మీ నెలవునందు.

రాజు—దుష్కరతపశ్శాలి వైననీకు నమస్కరించెదను.

మాత—(పగ్గములు పట్టి రథము నిలిపి) ఓ మహారాజా! ఇదె యదితి వెంచినమందా (వృక్షములుగలకాశ్యపాశ్ర)మమును బ్రవేశించినారము.

రాజు—స్వర్గమును మించిన దీసిద్ధిస్థానము. ఇప్పు డమృతసరస్సునంటు మునిఁగినవానివలె నయినాఁడను.

మాత—(రథము నిలిపి) దేవర దిగవచ్చును.

రాజు—(దిగి) మాతలీ! నీ విప్పు డేమిచేసెదవు?

మాత—రథము నేను నియమించినచోటనే యుండును. నేనును దిగెదను. (అలాగునచేసి) దేవా! ఇటు. (కొంచెమునడచి) పూజ్యు లయినఋషులు తపోవనభూములను జూతము.

రాజు—ఓయీ! విస్మయముతోఁ జూచుచున్నాను.

చ. అమరతరుప్రశస్తవనమం దసుధారణవృత్తి గాలిచే,
సుమహిరాంచహాంబుజరజోవిలసజ్జలమందు స్నానమున్,
దమిని మణిప్రదేశముల ధ్యానము, నచ్చరలొద్ద సంయమం,
బమరఁ దపఃఫలం బితరులందునెడన్ దపమొప్ప వీరికిన్.

మాత—మహాత్ములకోరిక పయిపయినిబాఱుచుండునుగదా! (కొంచెము నడచి యాకాశమునఁ జూచి) ఓయీ వృద్ధశాకల్యా! పూజ్యుఁ డయిన మారీచమహర్షి యేమిచేయుచున్నాఁడు? దాక్షాయణి తన్నుఁ బతివ్రతాధర్మము లడుగ మహర్షి పత్నీసహితమైన యామెకుఁ జెప్పుచున్నాఁ డనుచున్నావా?

రాజు—(ఆలకించి) ఓయీ! అట్లయిన మనము మనల సమయముకొఱకుఁ బ్రతీక్షింపవలయును.

మాత—(రాజును జూచి) నేను వచ్చినదాఁక మీరీవృక్షమూల వృక్షము మొదటఁ గూరుచుండవలయును. నేనింతలో నింద్రజనకునితో విన్నవించుటకు సమయము కనిపెట్టెదను.

రాజు—మీరుఁ దోఁచినట్లు చేయుఁడు.

(అని నిలుచుచున్నాఁడు.)

మాత—ఓ రాజా! నేను పోయివచ్చెదను.

(అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(శుభనిమిత్తము సూచించి)

గీ. కోరను మనోరథం బేమ గొంచెమేని,
వ్యర్థముగ నోభుజంబ! నీవదరె దేల?
మును నిరాకరించినమేలె పూని యిపుడు
దుఃఖముగ మాఱుచున్నది దుస్సహముగ.

(తెరలో)—మాను. దుండగము మాను. అహా! ఎట్లు తనస్వభావమును గనఁబఱుచుచున్నాఁడు!

రాజు—(ఆలకించి) ఇది దుష్టత్వమునకుఁ జోటుకాదు. ఇఁదు నిషేధింపఁబడువాఁ డెవ్వఁ డయియుండును? (శబ్దమువచ్చినదిక్కు చూచిచిఱునవ్వుతో) ఓహో! ఇద్దఱు తాపసస్త్రీలు వెంటరాఁగా నిందున్న యీ యబలాసత్త్వుఁడగు బాలుఁ డెవఁడో?

గీ. తల్లిచనులపాలు సగంబు ద్రాగి కుడుచు
చున్న సింహఁపుబిల్లను హఠ మ్మటంచుఁ
గేసరములు గట్టిగఁ బట్టి క్రీడకొఱకు
నొకట బలవంతముగ నీడ్చుచున్నవాఁడు.

[పయిని జెప్పినరీతి పని చేయు బాలుఁడును తాపసపత్నులును
ప్రవేశించుచున్నారు.]

బాలు—ఓసింగమా ! ఆవులింపుము నీదంతములు లెక్క పెట్టెదను.

ప్రథమ—ఓరి యవినీతుఁడా! మన బిడ్డలవంటి జంతువులను బట్టి బాధించుచున్నావేమిరా? ఔరా! నీసంరంభము వృద్ధి యగుచున్నది! ఋషిజనులు నీకు 'సర్వదమనుఁ' డని పేరు పెట్టినందుకు నీ కిది తగియే యున్నది.

రాజు—ఇది యేమో కాని యీ బాలుని యెడఁ గడుపునఁబుట్టిన బిడ్డయందువలె నామనస్సు ప్రేమార్ద్ర మగుచున్నది. సంతానము లేకపోవుటయే నాకీవాత్సల్యమును గలిగించుచున్నది. నిశ్చయము.

ద్వితీయ—నీవీసింహపుఁబిల్లను విడిచిపెట్టనిపక్షమున, ఇదిగో దానితల్లి యైనసింహము నీమీఁదికి దుముకును.

బాలు—(చిఱునవ్వుతో) ఓహో! నేను మిక్కిలి బెదరిపోతిని గదా? (అని యధరోష్ఠమును జూపుచున్నాఁడు.)

రాజు—క. బాలుఁ డితఁడు బహుతేజ
శ్శాలికి జనియించినట్లు సంభావింతున్;
జాలఁగఁ గట్టెలఁ గోరెడు
కీలికణంబట్ల వీఁడు కేవల మలరున్.

ప్రథమ—వత్సా! ఈబాలమృగేంద్రమును విడువుము. నీ కాడుకొనుటకు మఱి యేదైన నిచ్చెదను.

బాలు—ఏదీ? అది తెమ్ము. (అనిచేయిచాఁచుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఎందుచేతనో యితఁ డీచేతియందుఁ జక్రవర్తిలక్షణములనుసహితము ధరించి యున్నాఁడు. అవును—

ఉ. కోరినవస్తువున్ గొనఁగఁగోరి యొకించుక వ్రేళ్లు వంచి యిం
పారఁగఁ జాఁచినట్టి మృదుహస్తము రక్తిమచేతనొప్పుచున్,
జారుదళాంతరాళము గనంబడకుండు ప్రభాతపుష్పితాం
భోరుహసుందరంబయి యపూర్వముదావహ మయ్యెదృష్టికిన్.

ద్వితీయ—సువ్రతా! వీఁడు మాటలచేత మరలించుటకు శక్యుఁడు కాఁడు. నీవుపోయి మాపర్ణశాలలో మార్కండేయుఁ డను ఋషికుమారునియొక్క రంగు వేసిన మట్టినెమలి యున్నది. దానిని వీనికిం దెచ్చి యిమ్ము.

ప్రథమ—మంచిది. (అని నిష్క్రమించు చున్నది.)

బాలు—నేను దీనితోనె యాడుకొనియెదను.

(అని తాపసిని జూచి నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఈదుండగీనియెడ నాకపేక్ష కలుగుచున్నది.

ఉ. హేతువు లేని నవ్వుల నొకించుక చూపుచు లేతదంతముల్,
వాతెఱచింద నందముగఁ బల్కుచు స్పష్టము కానివాక్కులన్,
భూతలధూళి దేహమునఁ బూయుచు మైసరయొనర్చు పుత్త్రులం
బ్రీతిని ధన్యు లెత్తి తొడమీఁదను జేర్చి సుఖింతు రెంతయున్.

తాపసి—కానిమ్ము. వీఁడు నన్ను గణన చేయకున్నాఁడు. (పార్శ్వమునఁ జూచి) ఋషికుమారులలో నిక్కడ నెవఁడున్నాఁడు? (రాజునుజూచి) ఓ ప్రసన్నవదనా! ఇటువచ్చి, వీఁడు చిన్నతనముచేతఁ జేతులతో విడిపింప శక్యముకానిపట్టు పట్టి బాధించుచున్నయీ సింహపు బిల్లను విడిపింపుము.

రాజు—(దగ్గఱఁబోయి చిఱునవ్వుతో) ఓయీ! మహర్షి కుమారా!

గీ. పుట్టుకను సత్వగుణమును బూనఁదగియు,
నీకరణి నాశ్రమవిరుద్ధవృత్తిచేతఁ
జెలఁగుచును శాంతగుణమును జెఱిచె దేల?
చందనకుజంబుఁ గృష్ణాహిశాబమట్లు.

తాపసి—ఓ ప్రసన్నముఖుఁడా! వీఁడు ఋషికుమారుఁడు కాఁడు సుమీ.

రాజు—వీని యాకారానుగుణ మయినచేష్టితమే యది తెలుపుచున్నది. అయినను మేము స్థానవిశ్వాసముచేత నీవిధముగాఁ దలఁచితిమి. (అని యామె చెప్పినప్రకారముచేసి బాలస్పర్శనసుఖము పొంది తనలో)

గీ. ఎవ్వనికులాంకురంబొ యై యొసఁగు నితని
నంటునాగాత్రముల సుఖ మబ్బ నిట్లు,

ఎవనికడుపునఁ బుట్టెనో యీతఁ డట్టి
సుకృతి మదిలోన నెటువంటిసుఖము గనునొ?

తాపసి—(ఉభయులనుజూచి) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—అమ్మా! ఎందుచేత?

తాపసి—ఈబాలకునకును నీకును రూపము చుట్టఱికమును దెలుపుచున్నదని యాశ్చర్యపడినదానను. అపరిచితుఁడవయ్యును, నీకితఁ డనుకూలుఁ డయ్యెననియు నాశ్చర్యపడితిని.

రాజు—(బాలుని బుజ్జగించుచు) ఇతఁడు మునికుమారుఁడు కాఁడేని, మఱి యీతనికుల మేది?

రాజు—(తనలో) ఈతఁడు నాకేకవంశము వాఁడెట్లయ్యెను? అందుచేతనేగదా యీమె యీతనిని నన్నుఁ బోలినవానినిగా నెంచినది. పౌరవులకుఁ గులక్రమాగత మయినయీవ్రత మంత్యమున నున్నదే.

గీ. వసుమతీరక్షణార్థ మెవ్వారు తొలుత
వాస మొనరింతురో దివ్యభవనములను,
వారు పిదప నియతతపోవ్రతము పూని
వృక్షమూలము లిండ్లు గావించుకొంద్రు.

(ప్రకాశముగా) ఈప్రదేశము స్వశక్తిచేత మనుష్యులకు రా శక్య మయినది కాదుకదా?

తాపసి—తమరు చెప్పినట్లే యగును. అప్సరస్సంబంధముచే వీనితల్లి యీదేవగురునితపోవనమునందుఁ బ్రసవ మయినది.

రాజు—(తనలో) ఆహా! ఈవాక్యము మరల నాకాశను బుట్టించుచున్నది! (బిగ్గరగా) ఆమె యేపేరుగలరాజర్షి భార్య?

తాపసి—ధర్మపత్నిని విడిచిపెట్టినవానిపే రెవ్వ రుచ్చరింపఁ దలఁతురు?

రాజు—(తనలో) ఈకథయు నాకే తాఁకుచున్నదిగదా! ఇప్పుడీపిల్లవానితల్లి పేరడుగుదునా! (ఆలోచించి) అట్లుకాదు. పరదార పేరడుగుట న్యాయముకాదు.

తాప—(మట్టినెమలిని చేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) సర్వదమనా! శకుంతలసౌందర్యంబు చూడుము.

బాలు—(దృష్టిసారించి) మాయమ్మ యెక్కడ?

ప్రథమ—నామసాదృశ్యముచేత మాతృవత్సలుఁడైన యీతఁడు భ్రమపడెను.

ద్వితీ—వత్సా! ఈపక్షియొక్కయందమును జూడుమని పలికితిని.

రాజు—(తనలో) ఏమి? ఈతనితల్లిపేరు శకుంతలా? అయిన నేమి? ఒక్కపేరుగలవారు పలువురుందురు. నామధేయమాత్రప్రస్తావము నా కెండమావివలె విదాహంబు కలిగించుచున్నది.

బాలు—అమ్మా! ఈమంచినెమలి నాకు రమ్యముగానున్నది.
(అని దానిని పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

ప్రథమ—(చూచి తొందరతో) ఈతనితాయెతుమణికట్టున గానఁబడదు.

రాజు—తొందరపడఁబోకు. ఓ తాపసీ! ఇదిసింహశాబముతోఁ బెనఁగులాడినప్పుడు జారిపడినది. (అని తీసియియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

ఇద్ద—తీయకు తీయకు. ఈతఁడు తొందరపడి దీని నెట్లుతీసెను! (అని యద్భుతపడి రొమ్మునఁజేయి వేసికొని యొండొరులను చూచుకొనుచున్నారు.)

రాజు—నన్ను మీ రేలనివారించితిరి?

ప్రథమ—ఓమహారాజా! వినుము. ఇది యీచిన్నవానికి జాతకకర్మసమయమునందుఁ ద్రికాలవేదియైన మరీచమహర్షి యిచ్చిన యపరాజిత యనునోషధి. దీనిని దల్లిదండ్రులును దానును దక్క భూమిమీఁదివారు మఱియొకరు ముట్టఁగూడదు.

రాజు—ముట్టుకొన్న నేమి?

ప్రథ—అప్పుడ పామయి కఱచును.

రాజు—మీరెప్పుడైన దీనివికృతియను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచియున్నారా?

ఇద్ద—అనేక పర్యాయములు.

రాజు—(హర్షముతో తనలో) ఇప్పుడు సంపూర్ణ మయిన నామనోరథమునకు నే నెట్లు సంతోషింపకుందును? (అని బాలకుని కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

ద్వితీ—సువ్రతా! రమ్ము. ఇప్పుడీవృత్తాంతమును వ్రతనిష్ఠయందున్న శకుంతలకుఁ దెలుపుదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

బాలు—నన్ను విడిచిపెట్టు. నేనుమాయమ్మదగ్గఱకుఁబోవలెను

రాజు—పుత్రకా! నాతోఁగలిసియే తల్లిని సంతోషపెట్టుదువు గాని.

బాలు—నాకు దుష్యంతుఁడుగదా తండ్రి? నీవు కావు.

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) ఈవివాదమే నాకు విశ్వాసము కలిగించుచున్నది.

[అప్పు డొక్కజడగానల్లుకొన్నతలతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది]

శకుం—వికారకాలమునందు సహితము స్వభావరూపమున నున్నసర్వదమనునియోషధిసంగతి వినియు నాకు నాభాగ్యమునందు

నమ్మకము కలుగకున్నది. ఒకవేళ సానుమతి చెప్పినప్రకారముననే యిది సంభవింపను వచ్చును.

రాజు—(శకుంతలవంకఁజూచి) ఆహా! ఇదిగో పూజ్యురాయిన శకుంతల!

గీ. మిగులమాసినవస్త్రంబు మేనఁ దాల్చి,
నియమకృశముఖి యేకవేణిని ధరించి,
శుద్ధశీలయై, యతిదయాశూన్యుఁడనగు
నాకుచిరవిరహార్తి యీనాతి దాల్చె.

శకుం—(పశ్చాత్తాపముచేతవివర్ణుఁడయియున్న రాజునుచూచి) ఇతఁడు నాభర్తవలె నుండలేదు. మఱియెవ్వఁడితఁడిప్పుడు రక్షకట్టియున్న నాపుత్రకునినిగాత్రసంసర్గముచేతమయిలయొనర్చుచున్నాఁడు?

బాలు—(తల్లినిచేరి) అమ్మా! ఎతఁడితఁడు నన్నుఁ గొడుకని పిలిచి యాలింగనము చేసికొనుచున్నాఁడు?

రాజు—ఓప్రియురాలా! నీయెడల నేను జూపిన క్రూరకృత్యమును గడపట ననుకూలఫలము నిచ్చునదియే యైనది. ఎందుచేతనన నీవిప్పుడు నన్నానవాలు పట్టఁగలిగితి వనుకొనియెదను.

శకుం—(తనలో) హృదయమా! ఊఱడుము. మత్సరము విడిచి దైవమును నాయందుఁ గరుణించెను. ఈతఁడు నాభర్తయే.

రాజు—ప్రియురాలా!

గీ. సుముఖిరో! భాగ్యమున, మోహతమము వీడి
స్మృతినిగన్న నాముంగిల వసించె దీవు;
సత్వరంబుగ గ్రహణావసానముునను
శశిని జేరినరోహిణిసరణి నిపుడు.

శకుం—ప్రాణేశ్వరా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! (అని సగము చెప్పి కన్నీటిచే డగ్గదస్వరముపడి విరమించుచున్నది.

రాజు—సుందరీ!

గీ. గళమునఁ జయశబ్దంబు కనులనీట
నడఁగినను, నేను ధన్యుండ నైనవాఁడ;
సంస్క్రియలు లేక పాటలోష్ఠంబుఁ గలిగి
చెలువగుముఖంబుఁ జూడఁ గాంచితిని గాన.

బాలు—అమ్మా! ఇతఁ డెవరు?

శకుం—బిడ్డా! నీభాగ్యము నడుగు.

రాజు—(శకుంతలపాదములమీఁదఁ బడి)

మ. అవమానించితి నంచుఁ జింతిలకుమీ యావంతయు న్నిమదిన్;
దవిలెన్మోహము గాఢమై యపుడు మత్స్వాంతంబులో నేలొకో!
భువి నిట్లుండుఁ దమఃప్రధానులమనంబుల్ భద్రముల్ వచ్చుచోఁ;
బువుదండం దలనుండిపామనుభ్రమన్ బోఁద్రోయుఁడే యంధుఁడున్;

శకుం—లెమ్ము. ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము. ఆదినములయందు నాపుణ్యప్రతిబంధకమైనపూర్వజన్మదుష్కృతము పండిపోయెను. నిశ్చయము. అట్లు కానియెడల, సదయు లయ్యును దేవరవారు నాయెడల విరసత్వము నేల వహింతురు? (రాజు లేచుచున్నాఁడు.) మఱి దుఃఖభాగిని నైననేను దేవరవారికెట్లు స్మరణకు వచ్చితిని?

రాజు—శోకనివారణము చేసికొని చెప్పెదను.

గీ. అధరమును బాధచేయు నీయశ్రుకణము
మోహమున నుపేక్షించితి మున్ను నేను;
కదలు కనుఱెప్పలందలియుదకబిందు
విపుడు తుడిచి నే నను తాప మెడలువాఁడ.

(అని చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—(పేరుచెక్కినముద్దుటుంగరముచూచి) ప్రాణేశ్వరా! ఆయుంగరమా యిది?

రాజు—ఈయుంగరము లభించుటవలననే నాకు స్మరణ పుట్టినది.

శకుం—దేవరవారికి సమ్మకము పుట్టింపవలసిన కాలముననే యిది కనఁబడక కష్టము తెచ్చిపెట్టినది.

రాజు—అట్లయిన, లత ఋతుసమాగమమును సూచించు పుష్పమునుంబోలె నీవు దీనిని గ్రహింపుము.

శకుం—దీనియందు నాకు విశ్వాసము లేదు. దీనిని భర్తయే ధరింపవలయును.

[అప్పుడు మాతలి ప్రవేశించు చున్నాఁడు]

మాత—ఏమి నీభాగ్యము! నీవు ధర్మపత్నీసమాగమము చేతను బుత్రముఖదర్శనముచేతను వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—నామనోరథము మంచిఫలమును బొందినది. మాతలీ! ఈవృత్తాంత మింద్రునకుఁ దెలియదుగదా?

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ప్రభువులకుఁదెలియని దేముండును? దేవా! రమ్ము. మహాత్ముఁ డయినకశ్యపుఁడు నీకు దర్శన మిచ్చు చున్నాఁడు.

రాజు—శకుంతలా! కొడుకుం బట్టుకొనుము. నిన్ను ముం దుంచుకొనియే మహర్షిని జూడఁగోరెదను.

శకుం—ప్రాణనాయకునితోఁగూడ గురునిసమీపమునకుఁ బోవు టకు సిగ్గుపడు చున్నాను.

రాజు—అయినను, అభ్యుదయకాలములయం దిట్లు చేయవలెను. రమ్ము రమ్ము. (అని యందఱును నడుచుచున్నారు.)

[అప్పు డదితితోఁగూడ సింహాసనస్థుఁ డయినకశ్యపుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కశ్య—(రాజువంకఁ జూపి) ఓదక్షపుత్రీ!

ఉ. ఎంతయు నీదుపుత్రునకు నీతఁడు తోడయి ముందు నిల్చి దు
ష్యంతధరాతలేశ్వరుఁడు సంగరరంగమునందు వింటిచే
సంతత మెల్లకార్యములుఁ జక్కఁగ నిర్వహణం బొనర్చ, ని
శ్చింతత భూషణంబె యగుఁ జేతికి వజ్రము గోత్రభేదికిన్.

అదితి—ఈతని యాకారము సంభావనీయమహత్త్వముగలది.

మాత—(రాజుతో) ఆయుష్మంతా! దేవతలకు జనకులయిన వీరు పుత్రప్రీతిసూచకము లయినకన్నులతో నిన్నుఁజూచుచున్నారు. కాఁబట్టి వారిసమీపమునకు వెళ్ళుము.

రాజు—మాతలీ!

శా. వీరా దక్షమరీచిసంభవతచేఁ బెంపొందుచున్, బ్రహ్మకు
న్వారే రెండవపుట్టువారయి, తగన్ ద్వాదశరూపంబు లో
ప్పారం దాల్చెడు తేజముం గని, త్రిలోకాధీశు నాయాగభు
గ్వారేశుం గని, పద్మజాధిపు హరిం గన్నట్టి సద్దంపతుల్?

మాత—మఱియేమి?

రాజు—(సాగిలఁబడి) ఇంద్రుని యాజ్ఞాకరుఁడయిన దుష్యంతుఁడు మీయిరువురకును నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కశ్య—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడ వయి భూమి నేలుము.

అదితి—పుత్రకా! ఎదురులేని వాఁడవు కమ్ము.

శకుం.— పుత్రసహితురాలనై నేను మీపాదాభివందనము చేయుచున్నాను.

కశ్య.—బిడ్డా!

క. పెనిమిటి యింద్రసమానుఁడు;
తనయుఁడు జయంతసముఁడు; తగ వీఁకఁ బెఱది
వన లేమియు నీ కతివా!
కనుమా శచితోడిసాటి ఘనముగ నీవున్.

అదితి.—బిడ్డా! భర్తృసమ్మానము పొందుదానవుగమ్ము. ఈపిన్నవాఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడై తప్పక యుభయకులములను సంతోష పెట్టునుగాక! కూరుచుండుఁడు.

(అందఱును కశ్యపున కెదురుగఁ గూరుచున్నారు.)

కశ్య.—(ఒకరొకరిని నిర్దేశించి)

గీ. ఈశకుంతల కడు సాధ్వి; యితఁడు చూడ
మంచిపుత్రుఁడు; నీవును మానవిధివి;
మీరు ముఁవురు భాగ్యంబునఁ జేరికొనుట
శ్రద్ధయు ధనంబు విధియుఁ జేరంగఁ గనుట.

రాజు.—దేవా! ముందే యభిమతార్థసిద్ధి యయి తరువాతఁ దమదర్శనము లభించినది. అందుచేత మీయనుగ్రహ మపూర్వము కదా! ఎట్లన—

గీ. తొలుతఁ బూవును తరువాత ఫలముఁ గల్గు;
మొదల మేఘ ముదరి వాన పిదపఁ గురియు;
కార్యకారణముల కిది క్రమము చూడ:
నీ ప్రసాదంబునకు ముందె నిగుడు సిరులు,

మాత—సృష్టికర్త లీప్రకారముగానే ప్రసన్ను లగుదురు.

రాజు—ఓభగవానుఁడా! ఈ సేవకురాలిని గాంధర్వ వివాహవిధిచేతఁ బెండ్లియాడి, కొంతకాలమునకు బంధువులుతీసికొని వచ్చినప్పుడు నేను గొప్పమఱుపుచే నిరాకరించి పూజ్యుఁడును యుష్మద్గోత్రుఁడు నయిన కణ్వునియెడ నపరాధినైతిని. తరువాత నీ యుంగరమును జూచుటవలన నాతనికోమార్తెను బూర్వము వివాహమాడినట్లు తెలిసినది. నా కది చిత్రమయి తోఁచుచున్నది.

గీ. ఎదుటఁ గన్పింప గజము కా దిది యటంచు
నెంచి, యది దాఁటిచన సంశయించి, పిదప
నడుగుజాడలు గని గజం బనుచు నమ్ము
కరణి నయ్యె నాచిత్తవికార మహహ!

కణ్వ—వత్సా! అపరాధము చేసితి వని శంకింపఁబోకు. నీవు సమ్మోహపడుటయు ననుపపన్నము కాదు. వినుము.

రాజు—అవహితుఁడనై యున్నాఁడను.

కణ్వ—అప్సర స్తీర్థమునుండి మిక్కిలి ఖిన్నురాలయియున్న శకుంతలను దీసికొని మేనక దాక్షాయణియొద్దకు వచ్చినప్పుడే నే నంతయు ధ్యానముచేతఁ దెలిసికొంటిని. దుర్వాసశ్శాపమువలన సహధర్మచారిణియు దీనురాల నైన యీమెను నిరాకరించితివిగాని మఱియొకటికాదు. ఉంగరమును జూచినతోడనే యా శాపవిముక్తి యయినది.

రాజు—(నిట్టూర్పువుచ్చి) ఇప్పుడు లోకాపవాదమునుండి విముక్తుఁడ నైనాఁడను.

శకుం—(తనలో) మేలు! భర్త నన్నునిరాకరించినందుకుఁ

గారణము లేకపోలేదు. నేను శపింపఁబడినట్లు నాకుస్మరణకురాలేదు. ఒకవేళ విరహముచేత నస్వస్థచిత్తురాలనై నే నాశాపమును బొంది యే యుందును. నాకది తెలియలేదు. అందుచేతనే నాసఖులు భర్త కుంగరమును జూపుమని నాకు బోధించిరి.

కశ్య—కుమారీ! కృతార్థురాలవైతివి. భర్తమీఁద నీవు కోప ముంచఁగూడదు. చూడు.

చ. పతి స్మృతిలేక శాపహతిపా లయి నిన్విడనాడెఁ గ్రూరతన్;
సతి! విను మిప్పుడు డాతమముజాఱుటఁ బ్రాభవమెల్ల నీదెయౌ
నతిమలినంపుదర్పణమునందుఁ దగం బ్రతిబింబ మేర్పడన్
జతపడకుండియు న్మరల స్వచ్ఛత గాంచిన నీడ యౌనదే!

రాజు—ఓమహాత్మా! ఇక్కడఁగదా నావంశము నిలిచినది!

(అని కుమారుని చేతితోఁ జేరఁదీయుచున్నాఁడు.

కశ్య—ఇతఁడు భావిచక్రవర్తియని తెలిసికొమ్ము.

ఉ. తిన్నఁగ నంతటం దిరుగుతేరున వార్ధులు దాఁటి, యడ్డు లే
కున్నతి దీవులేడుగలయుర్వి జయించు నితండు సర్వమున్;
ము న్నిటఁబొల్చె సర్వదమనుం డన సత్వములం గలంచుటన్;
సన్నుతి కెక్క లోకభరణంబుమెయిన్, భరతాఖ్యనీపైయిన్.

రాజు—తమచే సంస్కారము పొందుటచే వీనియందు మే మిది యంతయుఁ గోరుదుము.

అదితి—స్వామీ! ఈపుత్రికామనోరథస్థితి సవిస్తరముగా. గణ్వునకుఁ జెప్పి పుచ్చి యిప్ప డాతనినిసంతోషపెట్టవలెను.పుత్రికా వత్సల యైనమేనకయు నాకుఁ బరిచర్య చేయుచు నిచ్చట నేయున్నది.

శకుం—(తనలో) నాకుఁ గలకోరిక నీమెయే చెప్పినదిగదా!

కణ్వ—తపఃప్రభావముచేతఁ గణ్వునకంతయుఁ బ్రత్యక్షమే.

రాజు—(తనలో) అట్లయిన నాముని నాయెడల నతికోపము గలవాఁడుగా నుండఁడు.

కణ్వ—అయినను మేమాతని కీప్రియవార్తనుబంపవలయును. ఓరీ! ఎవఁడురా అక్కడ?

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో వచ్చినాఁడను.

కణ్వ—గాలవా! ఇప్పుడే యాకాశమార్గమునఁ బోయి పూజ్యుఁడైనకణ్వునితో "ఆశాపము పోవుటచే స్మృతిమంతుఁడయిన దుష్యంతునిచేత శకుంతల పుత్రసహితముగాఁ బ్రతిగ్రహింపఁబడిన" దని నావాక్యములుగాఁ బ్రియంబు తెలుపుము.

శిష్యు—దేవర యాజ్ఞాపించినట్ల.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

కణ్వ—వత్సా! నీవును భార్యాపుత్రసహితుఁడవయి సఖుఁడయినయింద్రునిరథ మెక్కి నీరాజధానికి వెళ్ళుము.

రాజు—దేవరవారియాజ్ఞాపరికారము చేసెదను.

కణ్వ—మఱియును—

ఉ. వాసవుఁ డిచ్చు నీప్రజకు వర్షము లెల్లపుడు సమృద్ధిగా;
నాసురల న్మఖావళుల నందఱఁ దన్పుము నీవు నెప్పుడున్;
భాసిల స్వర్గమర్త్యభువనంబుల కిట్లు పరస్పరంబు సం
తోసముఁ గూర్చుచు న్మనుఁడు నూర్లయుగంబులు మేలుచేఁతలన్

రాజు—దేవా! యథాశక్తిని మేలు కూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించెదను.

కణ్వ—వత్సా! నీకు మఱి యేమిప్రియము చేయవలెను!

రాజు—నాకింతకంటె నేమిప్రియ మున్నది? అయినను దేవర వారు ప్రియముచేయ నిచ్చించు చున్నారు గనుక, ఈభరతవాక్యము సిద్ధించునుగాక!

చ. ప్రజలహితార్థమే నృపుఁడు వర్తిలుఁగావుత మెల్లయప్పుడున్!
సుజనులవిద్య పూజ్యయయి శోభ వహించునుగాక యెల్లెడున్!
నిజకృప నీలలోహితుఁడు నిత్యుఁడు శక్తిధరుండు నైనయా
గజదనుజారి పోనడఁచుఁగావుత నాకును మాఱుజన్మమున్!

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

రత్నావళి.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు

ఉదయనుఁడు లేక వత్సుఁడు—కౌశాంబీపురాధీశ్వరుఁడు.

యౌగంధరాయణుఁడు—ఉదయనుని ప్రధానమంత్రి.

వసంతకుఁడు—విదూషకుఁడు; రాజునకు వేడుక చెలికాఁడు.

వసుభూతి—సింహళద్వీపపు రాజు మంత్రి.

బాభ్రవ్యుఁడు—యౌగంధరాయణునిచే సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన కంచుకి.

విజయవర్మ—ఉదయనుని సేనయందలి యొకయధికారి; రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడు.

సంవరణసిద్ధి—ఐంద్రజాలికుఁడు.

స్త్రీలు

వాసవదత్త—ఉదయనుని పట్టమహిషి.

రత్నావళి లేక సాగరిక—సింహళదేశపు రాజుకూఁతురు.

కాంచనమాల—వాసవదత్త కాప్తురాలై రాలయిన ప్రధాన సేవకురాలు.

సుసంగత—సాగరిక కాప్తురాలయిన సేవకురాలు.

నిపుణిక—ఒక సేవకురాలు.

మదనిక—ఒక సేవకురాలు.

చూతలతిక—ఒక సేవకురాలు.

వసుంధర—అంతఃపుర ద్వారపాలకురాలు.

ప్రస్తావమున వచ్చువారు

విక్రమబాహువు—సింహళేశ్వరుఁడు; రత్నావళితండ్రి; వాసవదత్త పినతండ్రి.

రుమణ్వంతుఁడు—ఉదయనుని సేనాధిపతి.

జయవర్మ—రుమణ్వంతుని తమ్ముఁడు.

పీఠిక.

—: o :—

రత్నావళియను నీనాటిక కాశ్మీరదేశపు రాజైన శ్రీహర్షదేవునిచే సంస్కృతమున రచియింపఁబడినది. ఈరాజు మరణము నొంది యిప్పటి కేడువందల యేఁబదిసంవత్సరములు దాఁటిపోయినది. శ్రీహర్షదేవుఁడే దీనిని రచించినట్లు నాటకమువలనఁ గనఁబడుచున్నను, ఆయన యాస్థాన కవీశ్వరుఁడయిన ధావకుఁడను నతఁడు దీనిని రచియించి తనప్రభువు చేసిన ట్టెందు వ్రాసెనని కావ్యప్రకాశికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కథానాయకుఁడయిన యుదయనమహారాజును మిక్కిలి సుప్రసిద్ధుఁడు; పూర్వకాలమునం దీయనకథలను ప్రతిగృహమునందును కూడఁ జెప్పుకొనుచుండినట్టు కాళిదాసుని మేఘసందేశమువలనఁ దెలియుచున్నది;ఆరాజునే నాయకునిగాఁ జేసి వాసవదత్తయను కావ్యమును సుబంధుఁడను కవి చేసియున్నాఁడు; ఈయన చరిత్రము విష్ణుపురాణమునందును, బృహత్కథయందునుగూడ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇతఁడు పాండవులసంతతివాఁడు; ఈతని పూర్వులలో నొకఁడగు నిచక్నువు హస్తినాపురమునువిడిచి కౌశాంబీనగరమును తనకు రాజధానినిగాఁ జేసికొన్నాడు. ఈనాటకము కవిత్వము కాళిదాసుని కవిత్వమంత మనోహరముగా నుండకపోయినను, కథ మిక్కిలి చమత్కారముగానే యుండును. ఇందు చెప్పఁబడిన సంగతులలో స్వభావవిరుద్ధమయిన దేదియు లేదు. దీనివలనఁ బూర్వకాలమునందు హిందూసుందరుల కెంతస్వాతంత్ర్య ముండెడిదియో, వారెంత నాగరికురాండ్రుగాను విద్యావతులుగాను నుండి భర్తలతోఁగూడ సభలకుసహితము వచ్చెడియాచారము కలిగియుండెనో, స్పష్టపడుచున్నది. ఈకవి యీగ్రంథమును రచించిన కాలములో నింద్రజాలవిద్యయం దందఱికిని మిక్కిలి నమ్మకమున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

ర త్నా వ ళి

ప్ర థ మాం క ము

నాం ది.

మ. చరణాగ్రంబులనిల్చి, సారెకు సరోజప్రోన్నతిన్ మ్రొగ్గుచున్,
హరునర్చింపఁగ లోచనత్రయ పదంబాసక్తితోఁ బొంది, హ్రీ
భరతన్ మేన్పులకించి కంపిలి చెమర్పంగా, శిరంబందు నీ
శ్వరిపుష్పాంజలి చిమ్మ, జాఱె యది తుష్టంబై మిముం బ్రోచుతన్!

మ. హృదయౌత్సుక్యము వేగిరింప, సహజహ్రీ క్రమ్మరింపన్, జెలుల్
మృదువాక్ప్రౌఢిఁ బ్రియాభిముఖ్యమును గల్పింపన్, మనోవల్లభుం
డెదుటం దోఁచుట భీతి సేయ, నగి యాత్మేశుండు తొల్పాటమిన్
బొదుగం గౌఁగిట స్విన్నయౌ గిరిజ మెప్పున్మిము మేల్గాచుతన్! ౨.

మ. సవనధ్వంసమువం ద్రివహ్నుల రుషాంచద్దృష్టిఁ జల్లార్చుటల్,
తివియంగాఁ బ్రమథాళి జుట్టూడిసి భీతిన్ ఋత్విజుల్లోలుటల్,
స్తవముల్సల్పుచు దక్షు నాలడలుటల్, ధాత్రీసురుల్పాఱుటల్,
శివతోడన్ వివరించు సాంబశివుఁ డోలిన్ మీకిడున్ శ్రేయముల్!♦

♦ కొన్నిప్రతులలో దీని తరువాత నాందిలోనే యీ క్రిందియర్థమిచ్చు శ్లోక మొక్కటి కానఁబడుచున్నది గాని యది ప్రక్షిప్తమని తోఁచుచున్నది.—

గీ. శశికిజయమహాశ! సురలకంజలిఘటింతు.
సత్తమబ్రాహ్మణులకు మేలొదవుఁగాత!
క్షాత్రనతి సమృద్ధసస్యయౌఁగాక నతము!
చంద్రశేఖరుఁడు రాజాప్రతాపాలియగుత!

నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు

సూత్ర—అతివిస్తారము వలదు. ఇప్పుడు వసంతోత్సవము నిమిత్తము సబహుమానముగా నాహ్వానము చేయఁబడి నానాదిగ్దేశములనుండి వచ్చియున్న శ్రీ శ్రీహర్ష దేవ పాదపద్మోపజీవులయిన రాజులసమూహము "మనస్వామియైన శ్రీ శ్రీ హర్ష దేవునిచే నపూర్వ వస్తు రచనాలంకృతముగా రత్నావళియను నాటిక రచియింపఁబడినదని శ్రోత్రపరంపర చేవినుటయే కాని ప్రయోగింపఁగాఁ జూచియుండలేదు కాఁబట్టి సకల జనహృదయాహ్లాదకరులైన రాజుగారియందలి గౌరవముచేతను మాయెడలఁగల యనుగ్రహబుద్ధిచేతను నీవు దానిని ప్రయోగించియాడవలెను." అని నన్నడిగెను. అట్లగుట వలన నేను నేపథ్యరచనను జేసి యిప్పుడు వారియభిలాషమును దీర్చెదను. (చుట్టునుదిరిగిచూచి) ఈ సకలసామాజికులును నిండు మనస్సులతోనున్నారని నేను నిశ్చయముగాఁ దలఁచెదను.

మ. కడు శ్రీహర్షుఁడు ప్రౌఢసత్కవి; సభాగ్రేసరుల్ శాస్త్రజ్ఞులున్;
బుధమిన్వత్సచరిత్ర సుందరము; మమ్మున్ దక్షులన్ నాటకో;
నొడఁగూర్పం దగు వాంఛితార్థముల నిందొండొండ నా కిచ్చటన్
వడిఁ జేకూరెను సర్వలాభములు మద్భాగ్యంబు నింకేమనన్?

కాఁబట్టి నేను గృహమునకుఁబోయి గృహిణిం బిలిచి సంగీతము ప్రక్రమించెదను. (అని పరిక్రమించి తెరవంకఁ జూచి) ఇదె నాగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (బిగ్గరగా) ఓసీ! ఇటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగో వచ్చితిని. ఏనియోగము ననుష్ఠింప వలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

సూత్ర—ఓసీ! ఈ రాజలోకము రత్నావళీ దర్శనోత్సుకమై యున్నది. కాఁబట్టి నీవలంకరించుకొని రమ్ము.

నటి—(నిట్టూర్పు విడిచి కంపముతో) అయ్యా! మీరిప్పుడు నిశ్చింతులుగా నున్నారు. మందభాగ్యురాలనైన నాకొక్కతెయే కూఁతురు; దానిని మీరేదో దేశాంతరమునం దియ్యమంటిరి; అందుచేత దూరదేశస్థుఁ డయిన భర్తతో దానికి పాణిగ్రహణ మెట్లు కలుగునా యని నాకెప్పుడు నదేచింతగా నున్నది. దీనిని మీరేల తలఁపరు? ఇట్టి విచారముతో నేనెట్లు నాట్యము నిర్వహింపఁగలను?

సూత్రి—ఓసీ! దూరస్థుఁడని విచారపడఁబోకు. చూడు—

గీ. దైవ మనుకూల మగు నేని, తడవు లేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,
జలధినడుమనుండియు నైన, సంఘటించు.

(నేపథ్యమునందు)

సాధు ! భరతపుత్రా ! సాధు ! అదనిశ్చయము. అందుకు సందేహమేమి ?

సూత్ర—(ఆలకించి నేపథ్యమువంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇంకను కాలవిలంబ మేల చేసెదవు? అదె నాతమ్ముఁడు యౌగంధరాయణ వేషమును ధరించి వచ్చి యున్నాఁడు. కాఁబట్టి నీవు రమ్ము. మనమును ననంతరకరణీయ వేషరచనను సిద్ధము చేయుదము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

రత్నావళి

ప్రథమాంకము

ప్రదేశము — కౌశాంబీనగరము.

[అప్పుడు హృష్టుఁ డగుయౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

యౌగం — అది సత్యము. అందుకు సందేహమేమి?

గీ. దైవ మనుకూల మగునేని, తడవు లేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి, ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబునుండి యైన,
జలధినడుమునుండియు నైన సంఘటించు.

అట్లు కానిపక్షమున, ఆమెను వివాహమాడువాఁడు మహాభాగ్యశాలి యగునని సిద్ధుఁడు చెప్పినమాటను నమ్మి నేనడుగఁ బంపిన సింహళ రాజపుత్రిక సముద్రమధ్యమున నోడ పగిలి మునిఁగిపోవునపుడు పలక దొరకి బ్రతుకుట యెక్కడ! సింహళద్వీపమునుండి తిరిగి వచ్చుచున్న కౌశాంబీపురవర్తకుఁ డట్టియవస్థలో నున్నయామెను రత్నహారముచే గుఱుతుపట్టి యిచ్చుటకి సురక్షితముగాఁ దీసికొనివచ్చి నాకిచ్చుట యెక్కడ! (హర్షముతో) ఏవిధమునఁ జూచినను మనరాజుగారి కిప్పుడు మంచిదినములు వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నవి. (ఆలోచించి) నేనును ఆచిన్నదానిని సగౌరవముగా రాణిగారి సంరక్షణమున నొప్పగించుట మంచిపనియే చేసియున్నాను. ఆమెను తీసికొనివచ్చుటకయి వెళ్ళిన బాభ్రవ్యుఁ డనుకంచుకియు, తోడుగా పంపఁబడిన సింహళ ద్వీపాధిపతిమంత్రి యగువసుభూతియు ఏలాగుననో సముద్రతీరమును జేరి, కోసలరాజును శిక్షించుటకయి మనచేఁ బంపఁబడిన రుమణ్వాం తునితోఁ గలిసికొన్నారనియు విన్నాఁడను. వీనినన్నిఁటిని బట్టి చూడఁగా స్వామికార్యము సఫల మయినట్లే. అయినను, నాకుమాత్రము ధైర్యము కలుగకున్నది. భృత్యత్వ మెప్పుడును కష్టమయినదికదా!

గీ. స్వామి యభివృద్ధి కీపని సలిపినాఁడ;
సాయపడియెడు దైవంబుఁ జేయియిచ్చి;
అగు నమోఘంబె సిద్ధోక్తి; యట్టు లయ్యె
స్వామి కెటిఁగింపకునికి నే జడియువలయు.

[తెరచాటున కలకలము]

(ఆలకించి) ఆహా! మధురముగా వాయించుచున్న మద్దెలల మృదునాదముతో మిళితమయి శ్రావ్యమయినసంగీతముతో పౌరులచర్చరీధ్వని యెంత మనోహరముగా బయలువెడలుచున్నది! ఈ మదనమహోత్సవమునందుఁ బ్రవర్తించుచున్న పురజనులయొక్కయత్యధిక సంతోషమును జూచుటకయి రాజుగా రిప్పుడు మేడమీఁది కెక్కుదు రని యూహించెదను. (పయివంకఁ జూచి)అదె ప్రభువుగా రప్పుడే మేడమీఁది కెక్కియే యున్నారు.

చ. అమరఁగ విగ్రహంబు విడనాడి, కదుఁ రతిమంతుఁ డౌచు, ని
త్యమును జనాళిచిత్తములయందె వసించుచు, వేడ్కతో సుహృ
త్తమును వసంతకుం గలసి, దర్పకుఁడే తనయుత్సవంబునం
దముఁ గనవచ్చెనో యనఁగఁ దా నలవత్సనృపాలుఁ డొప్పగున్.

ఇఁక నేనింటికివెళ్ళి ముందుచేయవలసిన కార్యమునుగుఱించి యాలోచించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[వసంతోత్సవమునకుఁ దగిన వేషము వేసికొని, పీఠముమీఁదఁగూరుచుండి వసంతకునితోఁగూడ రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వత్స—(సంతోషముతో) ఓయీ! వసంతకా!

వసం—స్వామీ! ఏమి సెలవు?

వత్స—సీ. రాజ్య మంతయుఁ జాల రాజిల్లు చున్నది
లేశంబు రిపుబాధ లేక యుండ
కార్యభారము నెల్ల గౌరవ మారంగ
యోగ్యుఁడౌ మంత్రియం దుంచినాఁడ
సత్పాలనముచేత సంతుష్టులై యున్న
వారలు ప్రజ లెల్ల బాధలేక
ప్రద్యోతనందన రసికురా లగుభార్య,
సంతోషకర మీవసంత వేళ
నీవు సఖుఁడవు; వీని యన్నింటిచేత
హృదయమునను నానందము వృద్ధి గనెకు
నార! మన్మథోత్సవ మనుపేరె కాని.
యిదియు నామహోత్సవ మని యెంతు నేను.

వసం—మిత్రుఁడా! సత్యము. అయినను నేనిట్లు తలఁచెదను. ఇది మీదియుఁగాదు కామదేవునిదియుఁగాదు. ఎవనిరాకచే నిట్లు శోభిల్లుచున్నదని ప్రియమిత్రులయిన దేవరవారు సెలవిచ్చియున్నారో, అట్టిబ్రాహ్మణవటువునయిన నాయొక్కనిదే యీమహోత్సవము. (చూచి) ఇక్కడ నేమున్నది? అదిగో ముందు చూడుఁడు. మధుపానము చేత మత్తురాండ్రయిన కామినులు పెనఁగులాడి పుచ్చుకొని చిమ్మన గొట్టములతోఁ గొట్టుచున్న నీటిదెబ్బలకు గంతులువేయుచు నాగర జను లీప్రకారముగా సంతోషించుచున్నారో! అంతట నిండి బోరు కలఁగుచున్న మద్దెలనాదములచే నధికమగు చర్చరీధ్వనులతోను, బండారులు చల్లుకొనుటచే దశదిశలయందును వ్యాపించిన గంద వొడితోను, రాజవీధిచివరను జరుగుచున్న మహోత్సవముయొక్క శోభను అప్రక్కను జూడుఁడు.

వత్స—(సంతోషముతో కలయఁ జూచి) ఓహో! పౌరుల ప్రమోదమునకు పరిమితి గానరాకున్నది!

సీ. అల్లదె కనుఁగొనుమా ప్రక్కఁబు క్కఁను
జను లొండొరులమీఁదఁ జల్లుకొనుచు
ప్రొద్దుటికెంజాయఁ బోలెడికుంకుమ
పొడి దేహములనిండఁ బోసికొనఁగ
భరముచే వంగినశిరసుల నరజాతి
యులరులదండ లుయ్యాల లూఁగ
కాయమునిండ బంగరునీరు పూసిన
పడువునను బసిండివలువ లమరఁ
కనకభూషణసందోహ కాంతు లడర
విత్తపతిలోకమును దనవిభవమునను
దెగడి కౌశాంబినగరంబు తేజరిలెడు
నెచ్చటనుగన్న నొక్కఁటే వచ్చునగుచు.

సీ. ఆపైని దిలకింపు మదిగో ధారాయంత్ర
ములనుండి పైకి జుమ్మునను వెడలి
అంతట నిండు నిరంతర బహునీర
ధారలచేతను దడపఁబడుచు
హాయిగా నృత్యంబు చేయుచు నున్నట్టి
జనసమూహంబుల చరణహతుల
గట్టిగానలిగినదట్టంపుటడుసౌచు
నలరారుచున్న దీప్రాంగణంబు
పడఁతులకపోలములనుండి పడెడునట్టి
సాంద్రసిందూరరజమును జనులు త్రొక్క

యరుణ మగుపాదములతోడ నందు నడువ
నెంతయును బురకుట్టిమం బెఱ్ఱనయ్యె.

వసం—(చూచి) మిత్రోత్తమా! ప్రౌఢులయినజనులు బల
ము కొలఁదిని లాగి విడుచుటచే చిమ్మనగ్రోవులనుండి బుస్సుమని
వచ్చు నీటిధారలచేత మనోహర మయి వేశ్యాంగనలచేనొప్పుచున్న
యీవైపునకుఁ జూడుము.

వత్స—(చూచి) నీవు చక్కఁగా కనిపెట్టితివి!

ద్విపద. బుక్కాపొడులచేతఁ బొడమినయట్టి
చిక్కనిచీకట్లు మిక్కిలి గ్రమ్మ
మణిమయకాంచన మండనకాంతు
లణుమాత్రము వెలుంగ నాసందునుండి
యెత్తినఫణముల మొత్తంబు లనఁగ
నలభుజంగసమూహ మగపడి యిపుడు
తలఁపించెడును రసాతలమును మిగుల.

వసం—(చూచి) చెలికాఁడా! అదిగో మదనోత్సవమునకుఁ
దగిన యభినయముతో వర్తించుచు, మదనికయు చూతలతికయు
నీవంకనే వచ్చుచున్నారు. దేవరవారు చూడవలెను.

[మదలీలల నటించుచు, ద్విపదీఖండమును పాడుచు, ఇద్దఱు
చేటికలు ప్రవేశించుచున్నారు]

మద—(పాడుచున్నది)

ద్విపద. మావిగున్నల క్రొత్తతావులగొంచు
పూవుఁబోఁడులమానములు హరించుచును
మదుదూతయనవొప్పు మలయమారుతము
కరము చల్లగ వీఁవగాఁ జొచ్చె నిపుడు.

చూత—ద్విపద. విరిసినపొగడలు పరిమళింపంగ
కరమును బ్రియులరాకల నపేక్షించి
కాలహరణ మోర్వఁజాల కిమ్మేడను
జాలంగ జవరాండ్రు సంచరించెదరు.

మద & చూత—

ద్విపద. జనులడెందముల వసంతుండె యిపుడు
మునుమున్న మృదులంబు లొనరించి యుంచ,
ప్రసవాస్త్రుఁ డావెన్క వడిగలయట్టి
కుసుమబాణంబులు గొంచుశాసించు.

వత్స—(చూచి) ఓహో! నిర్భయమయిన వీరియాటపాట
యెంత రమ్యముగా నున్నది!

సీ. మద్యపానముచేత మత్తెక్కియాడెడి
భామినులయురోజభారమునను
వంగిననడుమును వగపుతో వీక్షించి
యాబాధకును మూలమయినయట్టి
వక్షస్స్థలంబును శిక్షించుగతి హార
ములు మాటికిని ఱొమ్ము మోదఁదొడఁగె
కనుఁగొనఁగా లేక కాంతిహీనము లౌచు
నరగున విరిసరుల్ జాఱఁజొచ్చె
తాళుమాటౌచుఁ గేశబంధంబు వీడి
వ్యాకులతఁ జెందఁ గాఁజొచ్చె నతిశయముగ
పాదములమీఁద ప్రాలి కంపంబు మిగుల
ద్విగుణముగ నందియలు మొఱపెట్టఁ దొడఁగె.
వసం—(నవ్వుచు) మిత్రుఁడా! నేనుకూడ బద్ధపరికరములు

గలవారి మధ్యనుజేరి యాడుచుండ బోడి. మదనమహోత్సవమును గౌరవింతురా?

వత్స—(చిఱునవ్వు నవ్వి) చెలికాఁడా! ఆలాగున నేచేయుము.

వసం—దేవరయాజ్ఞాప్రకారముగా చేసెదను. (లేచి, వారి మధ్యను నృత్యము చేయుచున్నాఁడు) ఓమదనికా! ఓసి చూతలతికా! ఈచర్చరీకమును నాకుఁ గూడ నేర్పెదరా?

మద—ఓయిభ్రష్టా! ఇది చర్చరీకము కాదు.

వసం—మఱియేమిటిది?

మద—ఇది ద్విపదీఖండము కాదా?

వసం—ఆలాగే కానిమ్ము. ఈఖండముతో మోదకములు చేసెదరా? లడ్డువులు చేసెదరా?

మద—(నవ్వి) కాదు కాదు. ఇది పాడెడిది కాదఁటయోం?

వసం—(విస్మయముతో) ఇది పాడెడిదా! (విషాదముతో) ఇది పాడెడిదేయయి భుజించెడిది కానిపక్షమున దీనితో నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు. చక్కఁగా నాప్రియమిత్రునిదగ్గఱకే నేను పోయెదను. (ఆప్రకారముగా నడిచి యావలకుఁ బోయి కూరుచున్నాఁడు)

ఉభ—(ముందుకు లాగుచున్నారు)

వసం—(వెనుకకు లాగుచున్నాఁడు)

మద—(చేయి పట్టుకొని లాగుచు) ఓయిమూర్ఖాత్మా! రా. ఎక్కడకుఁ బోయెదవు? ఇక్కడనే యాడుదము. (అనిబహువిధముల గొట్టుచున్నది)

వసం—(చేయి లాగుకొని, రాజుకడకు పడిగఁ బరుగెత్తి) మిత్రుఁడా! నేను నృత్యము చేసితిని.

వత్స—చెలికాఁడా! ఆడితివి.

వసం—కాదు. ఆడి పలాయితుఁడ నయితిని.

చూత—ఓసీ! మదనికా! మనము చాలసేపు నృత్యము చేసితిమి. రాణిగారిసందేశము నిప్పుడు మహారాజుగారికి విన్నవింతము రమ్ము.

మద—చూతలతికా! చక్కఁగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి! ఆలాగు ననే చేయుదము. (దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయము గుఁగాక! రాణిగారీప్రకారముగా నాజ్ఞాపించుచున్నారు—(అని సగము చెప్పి, లజ్జ నభినయించి) కాదుకాదు. విజ్ఞాపించుచున్నారు.

వత్స—(హర్షముతో నవ్వి, యాదరముతో) మదనికా! ఆజ్ఞాపించుచున్నారనుటయే రమణీయముగా నున్నది. విశేషించి యిది మదనమహోత్సవము. దేవిగారేమయాజ్ఞాపించినారు.

వసం—ఓసి భాగినకూఁతురా! ఏమి? దేవిగారాజ్ఞాపించు మన్నారా!

ఉభ—ఈప్రకారముగా రాణిగారు విన్నవించుచున్నారు—నే నిప్పుడు మకరందోద్యానమునకు వెళ్ళి రక్తాశోకవృక్షముయొక్క మొదటను పూజనీయుఁ డయిన మన్మథుని స్థాపించి, పూజ చేయఁ బోవుచున్నాను. అక్కడకు దేవరవారు విజయంచేసి సన్నిహితులయి యుండఁదగును.

వత్స—మిత్రుఁడా! చెప్పవలసిన దేమున్నది? మనకు ఉత్సవములమీఁదనే యుత్సవములు వచ్చుచున్నవి.

వసం—మిత్రుఁడా! అట్లయిన లెమ్ము. మన మక్కడకే వెళ్ళుదము. అక్కడ బ్రాహ్మణబాలుఁడ నయిన నాకును స్వస్తివాచనిక మీఁదయిన లభింపఁ గలదు.

వత్స—మదినికా! నీవు వెళ్ళి, ఇదిగో మేము మకరందో ద్యానమునకు వచ్చితిమని రాణిగారితో విన్నవింపుము.

చేటికలు—దేవర సెలవుప్రకారము చేసెదము.

(వెళ్లుచున్నారు.)

వసం—మిత్రుడా! దిగుదము రా!

(ఇద్దఱును మేడ దిగుట నభినయించుచున్నారు.)

వత్స—మిత్రుడా! మకరందోద్యానమునకు బ్రోవతీయుము.

వసం—దేవా! రండి. రండి. (నడచుచున్నారు.)

వత్స—(ముందువంకఁ జూచి) అదిగో మకరందోద్యానము. అందుఁ బ్రవేశింతము రండి. (ప్రవేశించుచున్నారు.)

వసం—(విస్మయముతో) ఓ మహారాజా! చూడుము. చూడుము. మలయమారుతముచేఁ గదలుచున్న గుండ్రని తియ్యమామిడి పూగుత్తులను మేలుకట్టును గట్టుకొని, మదించినతుమ్మెదమొత్తముల ఝుంకారములతోఁ గలిసిన కోకిలాలాపములను సంగీతముచే సుఖము నిచ్చుచు, మకరందోద్యానము దేవరరాక కయి యాదరముతో నెదురు చూచుచున్నదానివలెఁ గనఁబడుచున్నది. కాఁబట్టి దేవర యందుఁ బ్రవేశింపఁదగును.

వత్స—(అంతటనుగలయఁజూచి) ఆహా! ఏమి యీమకరందోద్యానము యొక్కరమ్యత!

చ. పవడపుఁగాంతి నొప్పెసఁగుపల్లవజాతముచేత నెఱ్ఱనై,
యవలను భృంగరావ మనువ్యక్తముకానిచలోక్తు లొప్పఁగాఁ
బవనవశంబునం గదలి వ్రాలెడికొమ్మలఁ గూడి, వృక్షముల్
మిపుల మధుప్రసక్తి నవె మించెను మత్తతగన్న కైవడిన్.

సీ. మాలంబునను దొల్లి ముద్దియల్ కమ్మని
సుర నుమియుంగ నాపరిమళంబె
నలుగడల నిపుడు నలమెడునో యనఁ
బుష్పవృష్టుల నొప్పఁ బొగడచెట్టు
మధుపానమునను దామ్రము లైనమోముల
నగుటచేఁ జూచిననాఁటిపూఁతె
విడువక యుండెనా వికులమొత్తముతోడ
భాసిల్లెడు నిదె సంపంగిచెట్టు
కామినుల శోకవృక్షంబుఁ గాలు సాఁచి
తన్నినప్పటినూపురధ్వనిని వించుఁ
జెలఁగి యామ్రోత ననుకరించెడు వసంత
భృంగపంక్తులు మ్రోసెడుఁ బ్రియుఁడ వినెదె.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది తుమ్మెద లందియల మ్రోత ననుకరించుట గాదు. రాణిగారియొక్కయు పరిజనము యొక్కయు కేవల నూపురశబ్దమే.

[వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు, పూజోపకరణములనుగ్రహించి సాగరికయు, పరివారమును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ! కాంచనమాలా! నాకు మకరందోద్యానము నకు మార్గమును గనఁబఱుపుము.

కాంచ—దేవీ! ఇదిగో రండి.

వాస—(ముందుకు నడిచి) ఓసీ! కాంచనమాలా! మనము మదనపూజ చేయువలసిన రక్తాశోకవృక్ష మిక్కడ కెంతదూరమున నున్నది?

కాంచ—దేవీ! సమీపములోనే యున్నది. అదిగో చూడు మెప్పుడును విడువకొండ బుష్పములతో నిండియుండు మీరు పెంచిన మాధవీలత. అకాలమునందు పూచునట్లు చేయుటకయి యనుదిన మును రాజుగారు తమము 'స్సు నాయాసపెట్టుకొనచున్న నవమాలిక కదా యీపయిది? దానిని దాటినతోడనే పూజ నిర్వర్తింపవలసిన రక్తాశోకవృక్షము కనఁబడును.

వాస—అట్లయినచో రమ్ము. అక్కడకు శీఘ్రముగాఁ బోదము.

కాంచ—దేవీ! రండి రండి. (అందఱును నడుచు చున్నారు)

వాస—ఇదిగో రక్తాశోకవృక్షముదగ్గఱకు వచ్చితిమి. ఇక్కడ నేను పూజ చేయవలెను. రమ్ము! పూజోపకరణములు తెమ్ము.

సాగ—(దగ్గఱకు వచ్చి) దేవీ! ఇవిగో, అన్నియు సిద్ధముగా నున్నవి.

వాస—(నిరూపించి మనస్సులో) అయ్యో! ప్రమాదము సంభవించినదిగదా! ఇంతకాలము నేనెవరిని రాజుగారియొక్క దృష్టి పథమునందుఁ బడకుండఁ బ్రయత్నముచేతఁ గాపాడుచు వచ్చితినో యామెయే యిప్పుడు రాజుగారికంటఁ బడుట తటస్థించినదిగదా? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓసీ! సాగరికా! మదనమహోత్సవమునందు పరవశురాండ్రయి యుండు పరిజనమువద్ద శారికను విడిచిపెట్టి యిప్పుడు నీవెందుకువచ్చినావు? పూజోపకరణములను కాంచనమాలచేతికిచ్చి, నీవక్కడకు శీఘ్రముగా వెళ్ళు.

సాగ—దేవిగారియాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అలాగునఁ జేసి, కొన్నియడుగులు నడిచి, మనసులో) శారికను సుసంగతచేతి

కిచ్చి వచ్చితిని. ఈపూజ మాడవలెనని నాకు కుతూహలముగా నున్నది. మాతండ్రిగారి యంతఃపురమునం దేప్రకారముగా వర్ణింపఁ బడునో చూచి, అక్కడ పూజాసమయమగులోపల నిక్కడ నేనును పూజచేయుటకయి పూవులను గోసి తెచ్చుకొనెదను. (అని నడచి, పూవులు కోయుచున్నది.)

వాస—కాంచనమాలా! అశోకమునందు కామదేవునిం బ్రతిష్ఠింపుము.

కాంచ—దేవిగారి సెలవుప్రకారముచేసెదను. (అప్రకారము చేయుచున్నది.)

వసం—(ముందుకునడిచిచూచి) ఓమిత్రుఁడా! అందెలచప్పుడఁడగినది గనుక, దేవిగా రశోకమూలమునకు వచ్చిరని యూహించెదను.

వత్స—చక్కఁగాఁ గనిపెట్టినావు. చూడు మా నా దేవియే కదా?

గీ. పుష్పసుకుమారమైనట్టిమూర్తి దాల్చి
తనుతరంబగుమధ్యంబు తనరుచుండఁ
గమ్మవిల్తునిపార్శ్వభాగమున నున్న
కుసుమచాపమోయన దేవి కొమరుమీఱె.

దగ్గఱగా వెళ్ళుదము రా. (చేరువకు వెళ్లుచున్నారు.)

వత్స—(సమీపించి) ప్రాణేశ్వరీ! వాసవదత్తా!

వాస—(చూచి) నాథా! దేవరకు జయమగుఁగాక! పీఠమును స్వీకరించి దేవరవారిప్రదేశము నలంకరింతురుగాక! ఇదిగో పీఠము. దేవర యిందుఁగూర్చుండుఁడు.

వత్స—(కూరుచున్నాఁడు.)

కాంచ—దేవీ! స్వహస్తములతో నర్పించిన పుష్పములు కుంకుమము, చందనము, వస్త్రము, వీనిచే నలంకరింపఁబడినరక్తాశోక వృక్షముదగ్గఱకు వెళ్ళి, భగవానుఁడయిన మన్మథునర్చింపుఁడు.

వాస—పూజోపకరణములను నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరా.

కాంచ—(తీసికొని వచ్చుచున్నది.)

వాస—(పూజ చేయుచున్నది.)

వత్స—ప్రాణనాయికా! వాసవదత్తా!

గీ. క్రొత్తగా మజ్జనంబాడి కోమలమిగులఁ
దోపుచీరను ధరియించి తుంటవిలుతు
భక్తిఁ బూజించునీవు ప్రవాళవిటపి
నాశ్రయించినలతవలె నలరె దిపుడు.

గీ. స్మరునిఁ బూజింప హస్తంబు సాఁచి నీవు
ముట్టుకొనుటచేత నశోకభూజ మదిగో
మృదుతరంబగు(క్రొంజిగు రొదవినట్లు
కాంతిమీఱెడుఁ జూడు మోకలికి మిన్న.

క. నీపాణిస్పర్శన మిటు
ప్రాపింపఁగరాము నిపుడు పద్మాస్త్రుఁడు సం
తాపించుఁజుమీ తప్పక
యీపట్టునఁ దా ననంగుఁ డిలనగుకతనన్.

కాంచ—దేవీ! మన్మథపూజయయినదిగదా? ఇఁక భర్తకును పూజాసత్కారము సలుపుము.

వాస—అవును. పుష్పములను విలేపనములను దీసికొనిరా.

కాంచ—దేవీ! సర్వమును సిద్ధముగా నున్నది.

వాస—(రాజును పూజించుచున్నది.)

సాగ—(పూలు పట్టుకొని) అయ్యో! పువ్వులు గోయుట యందలి యాశచేత తడవు మసలితిని! ఆసిందువారవృక్షముచాటున దాగియుండిచూచెదను. (చూచి) ఏమీ! అపూర్వముగా మన్మథుఁడు ప్రత్యక్షమే యయినాఁడు! మాతండ్రిగారి యంతఃపురమునందు మన్మథుఁడు చిత్తరువునందు పూజింపఁబడును. ఇక్కడ ప్రత్యక్షమగుచున్నాఁడు. ఇక్కడనేయుంట నేనును భగవంతుఁడయిన యామన్మథుని బూజించెదను. (అని పూవులు వేయుచున్నది) ఓకామదేవా! నీకు నమస్కారము. నాకు శుభదర్శనము కాఁగలదు. చూడఁదగిన పదార్థమును నేనుజూచితిని. నీవు నాకమోఘదర్శనుఁడవు కాఁగలవు. (అని ప్రణామము చేయుచున్నది.) ఏమియీయాశ్చర్యము! ఎంతసేపు చూచినను మరలఁజూడదగినవాఁడుగానే యున్నాఁడు! నన్నెవ్వరును జూడకమునుపే నేనిక్కడనుండి పోవలెను. (అని కొన్నియడుగులు నడుచుచున్నది.)

కాంచ—అయ్యా! వసంతకా! ఇప్పుడు నీవునువచ్చి స్వస్తివాచనికముం బుచ్చుకొమ్ము.

వస—(దగ్గఱకు వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

వాస—(విలేపన పుష్పాభరణ దానపూర్వకముగా)అయ్యా! ఇదిగో స్వస్తివాచనికముం బరిగ్రహింపుము. (అని యిచ్చుచున్నది.)

[నేపథ్యమునందు వైతాళికుఁడు.]

ఉ. కాంతి సమస్తముం దొలఁగి క్రిష్ణభాస్కరుఁ డస్తమించి సా
యంతనవేళ భూరమణులందఱులందఱు నిన్నునిఁబోలునీదు కం
జాతరుచిస్ఫురింపఁగను జాలినపాదము లాశ్రయింప న
త్యంతము గాచియుండెదరు హర్షముతో సభ వత్సభూవరా.

సాగ—(విని, హర్షముతో వెనుకఁదిరిగి రాజునుజూచియు పే క్షతో) ఏమి! మాతండ్రిగారు నన్నిచ్చెదమన్నవత్సమహారాజుగారా యీయన? (నిట్టూర్పు విడిచి) పరులసేవకురాలగుటచే దూషితమయ్యును, శరీరమీయనదర్శనముచే సత్కరింపఁబడినది.

వత్స—ఏమి? మనమునన్నులు ఉత్సవములో లగ్నమయిపోయి సంధ్యాసమయము మతిక్రమించినను తెలిసికోఁజాలకున్నాము! దేవీ చూడుము.

గీ. ఉదయతటముమఱుంగున నొదిగి చంద్రుఁ
డుంటఁ బ్రాగ్దిశ సూచించుచున్న దదిగొ
ముందు పాండువర్ణముగలముఖముచేత
వెలఁది హృదయస్థితుండగు ప్రియునిబోలె.

దేవీ! మనము లేచి, యింటికి వెళ్ళుదము. (అందఱును లేచి నడుచుచున్నారు.)

సాగ—అదిగో దేవిగారుబయలుదేఱినారు. నేనుత్వరితముగా వెళ్ళెదను. (రాజును ఆశమీఱఁజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) ఏమి! మందభాగ్యురాలయిన నేను యీయనను తడవుచూచుటకయినను వల్లకాకపోయెను! (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

వత్స—(నడుచుచు) దేవీ!

సుగంధి. చందురుం దిరస్కరింపఁ జాలు నీముఖాభకున్
గఁది యంబుజంబు చూడు కాంతిహీన మయ్యెడున్;
వందిసీసఖీజనంబుపాట కోడి తుమ్మెదల్
ముందు సిగ్గుచేతఁ ధమ్మి మొగ్గలందు దాఁగెడున్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము — ప్రమదావనము

[శారికాపంజరమును చేతఁబట్టుకొని సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది]

సుసం—ఈశారికను నాచేతికిచ్చి, నా ప్రియసఖ యైనసాగరిక యిప్పుడెక్కడకు వెళ్లియుండును? (ఆవంకఁజూచి) అదిగో నిపుణిక యిచ్చటికే వచ్చుచున్నది. దాని నడిగెదను.

[అంత నిపుణిక ప్రవేశించుచున్నది]

నిపు—రాజుగారు చెప్పిపంపిన యీవర్తమానమును నేనిప్పుడే వెళ్ళి రాణిగారితో చెప్పవలెను. (అని నడుచుచున్నది)

సుసం—చెలియా! నిపుణికా! ఇది యేమి? ఎక్కడనో ధ్యానమున్నదానివలె, ఇక్కడ నన్నుఁజూడకయే దాఁటిపోవుచున్నావు!

నిపు—సుసంగతివా? చెలియా! నీవు చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి. నాపరాకునకు కారణము చెప్పెదను వినుము. రాజుగారు శ్రీశైలమునుండి వచ్చిన శ్రీకంఠదాసుఁడనువానివలన అకాలమున పూఁపూయునట్లు చేయు దోహదమును నేర్చుకొని, తాము పెంచిన నవమాలికను పుష్పసమృద్ధిగలదానినిగాఁ జేయఁదలఁచి, ఆవృత్తాంతమును రాణిగారితో చెప్పుమని యిప్పుడు నన్నుఁ బంపిరి. నీవు మరల నెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

సుసం—ప్రియసఖి యైనసాగరికను వెదకుటకొఱకు.

నిపు—సఖీ! చిత్రఫలకమును లేఖినిని చేతఁబట్టుకొని త్వరగా కదళీగృహమునకు వెళ్ళుచుండఁగా సాగరిక నిప్పుడే నేను చూచినాను. నీవక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును రాణిగారికడకుఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ప్రదేశము — కదళీగృహము

[చిత్రఫలకను తూలికను పట్టుకొని, మన్మథావస్థ నటించుచు సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ—ఓహృదయమా! శాంతిపొందుము. శాంతిపొందుము. ఒక్కసారి చూచుటవల్లనే యిట్లు సంతాపము వృద్ధిపొందించుచున్న ఆశామాత్రప్రయోజనముగల ఆదుర్లభపురుషునిమీఁది కోరిక చేత ఫలమేమి? (విస్మయముతో) ఆహా! ఏమి నీమూఢత! మరల నతనినే చూచుట కభిలషించుచున్నావు! ఓ పాపహృదయమా! జన్మ మెత్తినది మొదలుకొని కలసి యేకముగా బెరిఁగిననన్ను విడనాడి, క్షణమాత్రదర్శనమువలన పరిచితుఁ డయినయాతని వెంట వెళ్ళుటకు సిగ్గుపడ కున్నావు! ఇందు నీదోష మేమున్నది? మన్మథ బాణభీతిచేత నీవట్లు చేయుచున్నావు. కానిమ్ము. నేనిప్పుడు మన్మథుని వేడుకొని యెదను. (కన్నీరు పెట్టుకొని, దోసిలియొగ్గి, మోకాళ్లమీఁదఁగూరు చుండి) భగవంతుఁడ వైనయోయిమన్మథా! సకలసురాసురులను జయించిననీవు స్త్రీజనమును హింసించుట కేల సిగ్గుపడకున్నావు? అదిగాక నీవనంగుఁడవు. ఏవిధముచేతఁ జూచినను మందభాగ్యురాల నయిననాకు ఈనిమిత్తముచేత మరణము సమీపించిన ట్టున్నది. (పలకను చూచి) ఇక్కడికెవ్వరును రాకమునుపే, చక్కఁగాచూచి నేను కోరినపురుషుని వ్రాసెదను. (శ్రద్ధతో నొకరూపమును వ్రాయుఁ బూని పలక పుచ్చుకొని, నిట్టూర్పు విడిచి) అతిసాహసముచేత నా కుడిచేయి మిక్కిలి వడఁకుచున్నది. అయినను ఆయనరూపమును దర్శించుటకు మఱియొకయుపాయము లేదు. కాఁబట్టి యేలాగున నయిన ఆయనను వ్రాసి చూచెదను. (అని వ్రాయుచున్నది)

[శారికాపంజరముతో సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది]

సుసం—ఇదె కదళీగృహము. నేనిందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి చూచి విస్మయముతో) నా ప్రియసఖి యయిన యీ సాగరిక యధికానురాగము కలదానివలె నేమో వ్రాయుచున్నది. అది యెఱుఁగవలయును ఆమెకు కనఁబడకుండ దాఁగియుండి చూచెదను. (ఆమె వెనుకకు మెల్లగ వచ్చి నిలుచుండి చూచి సంతోషముతో) ఇది యేమి? రాజుగారిని వ్రాసినది! మేలు! సాగరికా! మేలు! రాజహంసి పద్మాకరమును విడిచి మఱి యెక్కడను క్రీడింపఁబోవదు.

సాగ—(కన్నీటితో) దీనిని నేను వ్రాసిన ప్రయోజనమేమి? ఎడతెగకుండ కాఱుచున్న కన్నీటిచేత, నాదృష్టి చూచుటకుఁ జాలకున్నది. (ముఖము పయికెత్తి కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు, సుసంగతను జూచి ఉత్తరీయముతో పలకను మూసి, చిఱునవ్వుతో) ఏమి? ప్రియసఖీ! సుసంగతా! (అని లేచి చేయిపట్టుకొని) సఖీ! సుసంగతా! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చుండి బలవంతముగా పలకను పుచ్చుకొని చూచి) సఖీ! నీవిందు వ్రాసిన యీతఁ డెవరు?

సాగ—(లజ్జతో) ఇప్పుడు జరిగినమదనమహోత్సవమునందలి పూజ్యుఁడైన మన్మథుఁడు.

సుసం—(చిఱునవ్వుతో) ఆహా! ఏమి నీ నేర్పు! ఇప్పుడీచిత్రము శూన్యమువలెఁ గనఁబడుచున్నది. నేనుకూడ రతిదేవిని వ్రాసి భార్యాసహితునిఁ జేసెదను. (తూలికను పుచ్చుకొని రతిమిషచేత సాగరికను వ్రాయుచున్నది.)

సాగ—(చూచి క్రోధముతో) సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితివేమి?

సుసం—(నవ్వి) సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెద వేమి? ఎటువంటి కామదేవుని నీవు వ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవి నే నేనును వ్రాసితిని. నన్నన్యురాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము.

సాగ—(సిగ్గుతో తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖి కంతయుఁ దెలిసిపోయె నే! (ప్రకాశముగా) ప్రియసఖీ! నాకు తగనిసిగ్గు. నే నీలాగునఁ జేసినా నని యీ వృత్తాంతము నెవ్వరికిని దెలియ నీయకుము.

సుసం—సఖీ! సిగ్గుపడకు. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటి వరునియం దభిలాష మవశ్యకముగాఁ గలుగ వలసినదే. ఈవృత్తాంతము నే నితరుల కెవ్వరికిని దెలియనియ్యను. కాని మేధావినియైన యీశారిక మన మిప్పు డనుకొన్నమాటలను పట్టుకొని యెవ్వరివద్ద నయినను అనునేమో!

సాగ—(తొట్రుపాటుతో) అందుచేత నాకధికతర మయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. (అని మదనావస్థ నటించుచున్నది)

సుసం—(సాగరికరొమ్ముమీఁద చేయి యుంచి) సఖీ! ఊఱడుము. ఊఱడుము. ఆ కొలనియొద్దకుం బోయి తామర రేకులను తామరతూండ్లను దీసికొని శీఘ్రముగా వచ్చెదను. (వెళ్ళి తిరిగి ప్రవేశించి పద్మములతోను మృణాలయములతోను శయ్యను రచియించి, మిగిలిన తామర రేకులను సాగరికహృదయమును జేర్చుచున్నది)

సాగ—సఖీ! ఇందువలనను నాకధికతర మయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నళినీపత్రములను మృణాళవలయములను దీసి

వేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణముగా నీవేల ఆయాస పడెదవు?

గీ. దుర్లభజనాను రాగంబు తొడరె నాకు
నాత్మ వివశ మయ్యెడు లజ్జ యధిక మగుచుఁ
బ్రియసఖీమణి! విషమంబు ప్రేమ మరయ
మరణ మొక్కటియే నాకు శరణ మింక.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నది.)

సుసం—(ఖేదముతో) ప్రియసఖి! సాగరికా లెమ్ము, లెమ్ము.

[తెరలో కలకలము]

చ. అరతెగి క్రిందవేలు మెడయందలి బంగరుగొల్సు నీడ్చుచున్
బఱువడి ద్వారముల్ గడచి పాదములం జిఱుగంటచాల్ మనో
హరముగ మ్రోయ స్త్రీలుఁజకియం జెడు వానర మశ్వపాలకుల్
తురగపుసాలనుండి వడిఁ ద్రోలఁగ రాజగృహంబుఁ జొచ్చెడున్.

[తెరలోనే మరల]

చ. పురుషులనంగరాము నదె పొల్పఱి వర్షవరుల్ త్రాలంగెడర్
దరమున వామనుండొదిగి దాఁగెడుఁ గంచుకి కంచుకంబులో
సరసనిజాభిధానమును సార్థమొనర్చెద రాకిరాతు, లా
యురుకపి తమ్ముఁ జూచునని యూడనిఁబాడెద రల్లకుబ్జులున్.

సుసం—(ఆలకించి ముందువంకఁ జూచి తొట్రుపాటుతో లేచి సాగరిహస్తమును పట్టుకొని) సఖీ! లెమ్ము. లెమ్ము. అదిగో దుష్టవానర మీవంకనే వచ్చుచున్నది.

సాగ—మన మిప్పు డేమిచేయుదము?

సుసం—రమ్ము. ఈతమాలవిటపాంధకారమునందుఁ బ్రవే

శించి యెగిరి పోవుచున్నది. (అని వెళ్ళి యిద్దఱును బెదరి చూచుచు చాటున దాఁగుచున్నారు.)

సాగ—సుసంగతా! నీవు చిత్రఫలకమును విడిచివచ్చితివా యేమి? ఎవ్వరైనను దానిని చూతురేమో!

సుసం—ఓసి సుస్థిరులారా! ఇప్పుడును చిత్రఫలకముతో నేమిచేసెదవు? పెరుగును నన్నమును తినవలెనని యా చెడుకోఁతి శారికాపంజరమును తెఱచి పోయినది. మేధావినియైన యాశారిక మఱియొకవంక నెగిరిపోవుచున్నది గనుక, దానివెంబడిని వేగిరము వెళ్ళుదము రమ్ము. మనసంభాషణముయొక్క యుత్తరములను గ్రహించిన యాశారిక యెవ్వరియుం దయినను బలికి పోవును.

సాగ—సఖీ! అలాగునఁ జేయుదము.

(అని యిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

[తెరచాటున]

ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

సాగ—(చూచి) సుసంగతా? మరల నాదుష్టవానరమే వచ్చుచున్నది చూచినావా?

సుసం—(చూచి నవ్వి) ఓసిపిఱికిదానా! భయపడకు. అతఁడు ప్రభుపార్శ్వవర్తి యగువసంతకుఁడు సుమా.

(అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

వసం—ఇహిహీ! ఏమి యాశ్చర్యము! ఏమి యాశ్చర్యము! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు సాధు!

సాగ—సఖీ! వీనిని చూచుటవలన నేమి ప్రయోజనము? శారిక దూరముగాఁ బోయినది. కనుక, దాని ననుసరించి వెళ్ళుదము రా.

వసం—సాధు! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు! ఆతఁ డిచ్చిన దోహదమాత్రమున నవమాలిక యిటువంటిదయినది. ఎడము లేకుండ వికసించి యున్నపుష్పగుచ్ఛములచేత శోభించు విటపములు గలదై దేవిగారు పెంచుకొన్నమాధవీలతను పరిహసించుచున్న ట్టున్నది. ఇది యంతయు నా ప్రియమిత్రునకు వెళ్ళి చెప్పెదను. (ముందుకు నడిచిచూచి) అదుగో నా ప్రియమిత్రుఁడు. ఈనవమాలి కను చూడనివాఁ డయ్యును, అతనిదోహదమునందలి విశ్వాసముచేత నవమాలిక పుష్పితమయి యుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్న వానివలెనే సంతోషముచేత వికాసము నొందిన కన్నులు గలవాఁ డయి యిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతనిదగ్గఱకు వెళ్లెదను.

(అని రాజున కెదురుగా వెళ్ళుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు రాజు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

రాజు—(సంతోషముతో)

సీ. అధికతరోత్కలికాళిచే నలరారి
పాండురవర్ణంబు పరఁగఁ దాల్చి
ప్రారబ్ధజృంభ యై మలుమాఱు వెడలెడు
శ్వసనోద్గమంబులఁ జాలఁ దన్ను
నాయాసపఱుచుకొం చభిరామ యయి యున్న
యీలతకూనను జాలవలపు
గొలిపెడుదానిని గుసుమాయుధావస్థ
నత్యంతమును బూని యలరుచున్న
యన్యకాంతనువలెఁ గన్నులారఁ జూచి
యతిశయంబుగ దేవిముఖాంబుజమును

నిపుడు కోపంబుచేతను నెఱ్ఱపడెడు
నట్లుగాఁ జేయఁగలవాఁడ నరయు నేను.

వసు—(వేగముగా సమీపించి) ప్రియమిత్రా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! ఓమిత్రుఁడా! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు!

రాజు—మిత్రుఁడా! సందేహ మేమి? మణిమంత్రౌషధముల ప్రభావ మచింత నీయముగదా?

చ. కలన నుపేంద్రుకంఠమణిఁ గాంచి విరోధులు నష్టులైరి, పా
ములును రసాతలంబునకుఁ బోయి వసించెను మంత్రభీతిచే,
వెలయఁగ లక్ష్మణుండుఁ గపివీరులుఁ బూర్వము మేఘనాధుచే
బలమఱి చచ్చి యౌషధపుబల్మిని జీవితులైరి క్రమ్మఱన్.

మార్గమును గనఁబఱుపుము. ఇప్పుడు మనము దానిని జూచి కన్నులగలఫల మనుభవింతము.

వసం—(ఆటోపముతో) దేవర విజయం చేయుఁడు.

రాజు—నీవు ముందు నడువు.

ఉభయులు—(గర్వముతో) నడుచు చున్నారు.)

వసం—(ఆలకించి భయపడి వెనుకమరలి రాజు చేయిపట్టుకొని తొట్రుపాటుతో) మిత్రుఁడా! రమ్ము పాఱిపోదము.

రాజు—ఎందుచేత?

వసం—ఈవకుళవృక్షముమీఁద నేదో భూత మున్నది.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నిర్భయముగా నడువు. అటువంటివాని కిక్కడ ప్రభావ మెట్లు కలుగును?

వసం—స్ఫుటాక్షరముతోనే పలుకుచున్నది. నామాటనమ్మవేని, ముందుకు వెళ్ళి స్వయముగానే వినుము.

రాజు—(అలాగుచేసి ఆలకించి)

గీ. స్ఫుటముగా వినఁబడుచు నీసుస్వరంబు
స్త్రీస్వభావమునను గడుఁ దివ్యమగుచుఁ
జూడ నల్పాంగతను జేసి సూక్ష్మ మగుచు
నున్న దది శారిక యటంచు నెన్నువాఁడ.

(పయివంకఁ జూచి) అదిగో శారిక!

వసం—(ఆలోచించి) ఏమీ? సత్యముగా గోరువంకేనా?

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! అదిగో!

వసం—ఓ చెలికాఁడా! నీవు పిఱికివాఁడవు. ఈశారికను భూతమని తలఁచుచున్నావు.

రాజు—ఓరి మూర్ఖుఁడా! నీవు చేసినదానిని నామీఁద పెట్టుచున్నావు!

వసం—ఆలాగయిన, మిత్రుఁడా! నన్ను వారింపకుము. (రోషముతో దండకాష్ఠమును పయికెత్తి) ఓసి బానిసశారికా! వసంతకుఁడు నిజముగానే భయపడునని నీవెఱుఁగవా? ఒక ముహూర్తకాల మిచ్చోట నిలువుము. కొండెములు చెప్పువాని మనస్సువలెనే కుటిలమయిన యీకఱ్ఱతో పరిపక్వమయిన వెలగపంటివలె నిన్నీవకుళ వృక్షమునుండి క్రిందపడఁగొట్టెదను.

(అని కొట్టఁబోవుచున్నాఁడు)

రాజు—(వారించి) ఓమూర్ఖుఁడా! అదియేమో మనోహరముగా పలుకుచున్నది. దాని నెందుకు బెదరఁగొట్టెదవు? పలికెడి దానిని విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—ఈబ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టుమని పలుకు చున్నది.

రాజు—కుక్షింభరుఁడు సర్వమును భోజనవిషయమే పర్యవసితము చేయును. శారిక యేమిపలుకుచున్నదో నిజముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది యేమి పలుకుచున్నదో విన్నావా? "సఖీ! నీవింతు వ్రాసిన యీతఁ డెవరు?" అని పలికినది. "ఇప్పుడు జరిగిన మదనమహోత్సవమునందలి పూజ్యుఁ డయిన మన్మథుఁడు" అని పలుకుచున్నది. "సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితి వేమి?—సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెద వేమి? ఎటువంటి కామ దేవుని నీవు వ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవి నే నేనును వ్రాసితిని. న న్నన్యురాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము"—ఓమిత్రుఁడా! ఇది యేమయి యుండును?

రాజు—'ఎవ్వతెయో యొకసుందరి యనురాగముచేత కామ దేవుఁడను మిషపెట్టి తనహృదయవల్లభుని వ్రాసి చెలికత్తియకడ మఱుఁగు పెట్టినది. ఆచెలికత్తెయ గుఱుతుపట్టి, నేర్పుతో నామెనే వ్రాసి రతియను మిషచేత చూపినది' అని నే నూహించెదను.

వసం—(చిటికె వేసి) మిత్రుఁడా! సరిసరి! అంతే.

రాజు—చెలికాఁడా! ఊరకుండుము. మరల నేమో పలుకు చున్నది విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—అది మరల నీలాగునఁ బలుకుచున్నది—"సఖీ! సిగ్గు పడకుము. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటివరునియం దభిలాష

మవశ్యముగాఁ గలుగవలసినదే'' — అట్లయిన, ఈవ్రాయఁబడిన కన్నియు చూడఁదగినదే.

రాజు—ఇప్పు డవహితుల మయి విందము. ఇక్కడమన వేడుకకు కావలసినంత యవకాశ మున్నది.

వసం—ఓమిత్రుఁడా! నీవే పండితుఁడ వని గర్వపడకుము. దాని ముఖమునుండి సర్వమును విని నేను వ్యాఖ్యానము చేసెదను.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం—మిత్రుఁడా! అది యేమన్నదో విన్నావా?—''సఖీ! ఇందువలనను నా కధికతరమయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నళినీపత్రములను మృణాళవలయములను దీసివేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణము నీ వేల ఆయాసపడెదవు?''

రాజు—వినుటమాత్రమే కాక యభిప్రాయమును సహితము తెలిసికొన్నాఁడను.

వసం—మిత్రుఁడా! నీచమయిన యీశారిక యింకను కురుకురుమనుచునే యున్నది. అంతయు విని వ్యాఖ్యానము చేసెదను.

రాజు—యుక్తమయినమాట చెప్పితివి. మరల విందము.

వసం—ఓమిత్రుఁడా! దానిసకూఁతురయిన యీశారిక చతుర్వేదములను జదివిన బ్రాహ్మణునివలెనే ఋక్కులు చెప్పుట కారంభించినది!

రాజు—నా మనస్సు మఱియొకదానిమీఁదికిపోయి వినలేదు. ఇప్పుడేమి పలికినదో చెప్పు.

వసం—ఓయీ! ఇట్లు పలుకుచున్నది—

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు తొడరె నాకు
నాత్మ వివశ మయ్యెడు లజ్జ యధిక మగుచుఁ,

ప్రియసఖీమణీ! విషమంబు ప్రేమ మరయ
మరణ మొక్కటియే నాకు శరణ మింక.

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! ఇటువంటి దొడ్డబ్రాహ్మణుఁడవు నీవుతప్ప నిట్టిబుక్కులను తెలిసినవాఁడు మఱి యెవఁడున్నాఁడు?

వసం—కాకపోయిన నిదియేమి?

రాజు—అదిగాధిక.

వసం—గాధికా! అది యెవరిచేఁ జెప్పఁబడినది?

రాజు—మిత్రుఁడా! ప్రియతముని బొందలేనట్టియు శ్లాఘ్యయౌవనవతి యైనట్టియు నొకానొకతెచేత జీవితాశ లేకపోవుటచే పలుకఁబడినది.

వసం—(బిగ్గరగా నవ్వి) ఓయీ! ఈ వక్రభాషణములేల? 'నన్నే పొందలేనట్టి' యని ఋజువుగానే యేల పలుకరాదు? నీవేగానియెడల మన్మథుఁ డను మిషచేత మఱుఁగుపఱుపఁదగినవాఁ డన్యుఁ డెవ్వఁ డున్నాఁడు?

(అని చప్పటలుగొట్టి బిగ్గరగా నవ్వుచున్నాఁడు)

రాజు—(పయికిఁ జూచి) ఓరి మూర్ఖుఁడా! నీవు బిగ్గరగా నవ్వుటచేత బెదరి శారిక యెక్కడికో యెగిరి పోయినది.

(అని చూచుచున్నాఁడు)

వసం—(చూచి) మిత్రుఁడా! మఱియొకలాగున తలఁపకుము. అది కదళీగృహమునకే వెళ్ళినది. వెంబడింతము రమ్ము.

(అని వెళ్ళుచున్నారు)

రాజు—గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁ గలఁగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికినసంగతులను
చిలుకలును శారికలు నేర్చి పలుకుచుండ
వినెడుధన్యులచెవులకు విందు గొలువు.

ప్రవేశము — కదళీగృహము.

[వసంతకుఁడును రాజును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం—ఓమిత్రుఁడా! ఇదిగో కదళీగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశింతము. (ఇద్దఱును ప్రవేశించినమీఁదట) ఓయీ! బానిసకూతురైన శారికయొక్క యన్వేషణప్రయత్న మింక చాలును. మలయమారుతముచేఁ గదులుచున్న బాలకదళీదళశీతల మయినయీశిలాతలము నందు ముహూర్తమాత్రము కూర్చుండి విశ్రమింతము.

రాజు—నీయిష్టప్రకారము చేయుదము. (అని కూరుచుండి నిశ్వసించి మరల)—

గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁ గలగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికినసంగతులను
చిలుకలును శారికలు నేర్చి పలుకుచుండ
వినెడుధన్యుల చెవులకు విందు గొలువు.

వసం—(ప్రక్కనుజూచి) ఓమిత్రుఁడా! అది దుష్టవానరము. తలుపు తెఱచిపోయిన యీశారికయొక్క పంజర మయియుండును.

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడుము.

వసం—మీరాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (సమీపించి చూచి) అదిగో చిత్రఫలకము. దానిని పుచ్చుకొనెదను. (పుచ్చుకొని చూచి హర్షమును కనఁబఱచుచున్నాఁడు.)

రాజు—(కౌతుకముతో) మిత్రుఁడా! అది యేమి?

వసం—నీవదృష్టవంతుఁడవు. నీవే యిందు వ్రాయఁబడినావు. "నీవే కానియెడల మన్మథుఁ డనుమింప చేత మఱుఁగుపఱుపఁ దగినవా డన్యుఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?" అని నేనన్నది నిజమే.

రాజు—(హర్షముతో చేయి సాఁచి) సఖుఁడా! చూపుము చూపుము.

వసం—నీకు చూపను. ఆకన్యకయు నిక్కడ వ్రాయఁబడి యున్నది. ఏమియు పారితోషికము లేకుండ నిటువంటికన్యారత్నము నూరక చూపుదునా?

రాజు—ఇదిగో పుచ్చుకొమ్ము. (అని హస్తకటకము నిచ్చి బలాత్కారముగా పుచ్చుకొని చూచి విస్మయముతో) మిత్రుఁడా! చూడు.

గీ. చిత్రగతమైన యీసరసీరుహాక్షి
పక్షపాతంబు చూపుచు వారిజంబు
నందముగఁ గదల్చుచు రాజహంసిపోలె
మానసం బలరించెడు మఱియు మఱియు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరివదనమనెడు
నక్షతాఖండచంద్రుని నమరఁ జేసి
తనదుపీఠపద్మము ముకుళనము నొంద
దుస్స్థితుండయి యుండును ధ్రువము గాను.

(అంత సాగరికయు సుసంగతయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

సాగ—సఖీ!సుసంగతా!ఇఁక శారిక మనకుదొరకదు. ఆకదళీ గృహమునుండి చిత్రఫలకమునైన తెచ్చుకొని వేగిరము వత్తము.

సుసం—సఖీ! అలాగునఁ జేయుదము. (అని సమీపమునకు వెళ్ళుచున్నారు.)

వసం—ఓమిత్రుఁడా! ఎందుచేత నామె యవతనముఖిగా వ్రాయఁబడినది ?

సుసం—(ఆలకించి) సఖీ! వసంతకుఁడు మాటాడు దానినిబట్టి రాజునునిక్కడ నేయుండియుండునని యూహించెదను. కదళీగృహము పొదలోపల దాఁగియుండి చూతము. (అని వినుచున్నారు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడుచూడు.

గీ. వారిభజవుండు సుందరివదనము నెడు
సద్భుతాఖండచంద్రుని సమరఁ జేసి
తనదుపీఠపద్మము ముకుళనము నొంద
దుస్థితుండయి యుండును ధ్రువముగాను.

(అని మరల పఠించుచున్నాఁడు.)

సుసం—సఖీ! నీవదృష్టవంతురాలవు. నీహృదయవల్లభుఁడు నిన్నే వర్ణించుచున్నాఁడు.

సాగ—(లజ్జతో) సఖీ!పరిహాసశీలురాలవయి నన్నేలచులుక చేసెదవు?

వసం—(రాజును కదిపి) ఓయీ! ఆమె యెందుచేత నవనత ముఖిగా వ్రాయబఁడినదని యడుగుచున్నాను.

రాజు—మిత్రుఁడా! శారికయే సకలమును జెప్పినది.

సుసం—(నవ్వి) సఖీ! శారిక మేధావిత్వమును గనఁబఱిచినది.

వసం—నీనేత్రములను దనువు నున్నదా లేదా?

సాగ—(సాధ్వసముతో తనలో) అయ్యో! అతఁడేమి చెప్పునో

యెఱుఁగను. నేను సత్యముగా మరణజీవితముల మధ్యను వర్తించుచున్నదానను.

రాజు—నేత్రములను దనుపుచున్నదా యని యడుగవలెనా!

సీ. అధికకష్టముమీఁద నక్కట నాదృష్టి
యూరుయుగంబును నొకటదాఁటి
తడవుగాఁగ నితంబతలమున భ్రమియించి
త్రివళీతరంగయుక్తిని గరంబు
విషమమైయుండెడు వెలఁదిమధ్యమునందుఁ
జలియింపక వసించి క్షణములోన
తుంగస్తనములకుఁ దొడరి మెల్లఁగఁ బ్రాఁకి
దగఁగొన్నగతి నందుఁ దడవు నిలిచి
జలకణమ్ములు చిమ్ముచుఁ జెలఁగుచున్న
కన్నుదోయిని నాదట క్షణమునుండి
కాంక్షమీఱఁగఁ జూచుచుఁ గరము నిపుడు
సుఖ మనుభవించుచున్నది సుమ్ము సఖుఁడ.

సాగ—(విని తనలో) హృదయమా! ప్రసన్నత పొందుము. ప్రసన్నత పొందుము. ఊఱడు మూఱడుము. నీ మనోరథ మిప్పుడే మెట్టెక్కినది.

సుసం—సఖీ! విన్నావా ?

సాగ—(నవ్వి) నీవే వినుము. నీవ్రాతయొక్క నేర్పేకదా వర్ణింపఁబడుచున్నది.

వసం—(పలకనుజూచి) ఓయి మిత్రుఁడా! ఈదృశకన్యయు నీలాగున నీప్రియసమాగమమును మన్నించుచున్నదే. అటువంటి

నీరూపమునుమీఁద నీ కనాదర మేల? ఇక్కడనే యామెచేత వ్రాయఁబడియున్న నీరూపమును నేలచూడవు?

రాజు—(చూచి) మిత్రుఁడా! ఆమెచేత వ్రాయఁబడినందున సత్యముగా నాయందు నేను గౌరవ ముంచుకోవలసినదే. కాఁబట్టి నన్ను నేనేల చూచుకొందును? చూడు—

గీ. భామినీమణి కరతలస్పర్శమునను
నాదు నెమ్మోము చెమరించె నాఁగ దీని
వ్రాయునప్పుడు పడనట్టిపద్మగంధి
బాష్పజలశీకరకణాళి పరిఢవిల్లు.

వసం—(పరిక్కను జూచి) ఇదె యామెయొక్కసరసకమలిని దళమృణాలవిరచితశయ్య మదనావస్థను సూచించుచుఁ గనఁబడుచున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి!

చ. ఘనఘనరంబులం గుచయుగంబున సోఁకుట నీవలావల౯
ఘనముగ వాడి, మధ్యఁ జిఱుగా నది యాటవి వాడిపోక, చెం
తను భుజయుగ్మ మిట్టటు గదల్చుట నల్గడఁ జూలిపోయి, తి
న్ననియరవిందపత్రశయనం బదె తెల్పెడుఁ గాంతతాపమున్.

ఉ. బాలికశ్రోణ్యురం దమనఁబడ్డ విశాలపు బద్మినీదళం
బాలలితాంగి లోపలి యురంగదశ౯ వేలినెముసుండెము౯
జాలిఁగఁ దాపమందినరుచప్పను మోగము దేతఁ గంది తీ
రై లలి నీకుపడ్డవంకుంబులు తెల్పుచునున్న కైవడి౯.

వసం—(నాట్యము చేత మృణాళమును పుచ్చుకొని) ఓమిత్రుఁడా! ఇది యామె పీకస్తనములచుండిమే జాతిన మణియొక కోమలమృణాళహారము. దీనిని చూడుము.

రాజు—(పుచ్చుకొని యొమ్మునఁ జేర్చుకొని యసూయతో) ఓజడస్వభావమా!

గీ. పడఁతికుచకుంభమధ్యంబువలన జాఱి
యోమృణాళహారమ! యెండి యుడికె దేల?
యెడము నీలోనితంతువుకేసి లేని
స్తనయుగముమధ్య నీ కెల్లు సంఘటిల్లు.

సుసం—(తనలో) కటకటా! అధికానురాగముచేత మనసు చెదరినవాఁ డయి రాజు అసంబద్ధము లయిన మాటలను పలుకఁ జొచ్చినాఁడు! ఇఁకమీఁద నుపేక్ష సేయుటయుక్తము కాదు. కానిమ్ము. ఇట్లు చేసెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఎందునిమిత్తము నీవిక్కడకు వచ్చితివో యావస్తువు నీముందఱనే యున్నది.

సాగ—(అసూయతో) నే నెందుకొఱకు వచ్చితిని? ఏవస్తువు నాముం దున్నది?

సుసం—(నవ్వి) ఓసీ! అనుమానపడకుము. చిత్రఫలకముకొఱకు. అదిగో దానిని వెళ్ళి పుచ్చుకొమ్ము.

సాగ—(రోషముతో) ఇటువంటి నీమాటలు గ్రహించుటకు నేను నిపుణురాలను గాను. కనుక మఱియొకచోటికిఁ బోయెదను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

సుసం—ఓసి యసహనురాలా! ఇక్కడ నొకముహూర్తకాలము నిలువుము. ఇంతలో కదళీగృహమునుండి చిత్రఫలకమును పట్టుకొని మరల వచ్చెదను.

సాగ—సఖీ! ఆలాగునఁ జేయుము.

సుసం—(కదళీగృహమున కేసి నడుచుచున్నది.)

వసం—(సుసంగతను జూచి తొట్రుపాటుతో) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును కప్పివేయుము. అదిగో దేవిగారిపరిచారిక యైన సుసంగత వచ్చుచున్నది.

రాజు—(బట్టలో ఫలకమును దాఁచుచున్నాఁడు.)

సుసం—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—సుసంగతా! నీకు మేలగుఁగాక! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చున్నది.)

రాజు—మేమిక్కడ నున్నసంగతి నీకెట్లు తెలిసినది?

సుసం—(నవ్వి) ఇంతే కాదు. చిత్రఫలకముతోఁ గూడనిప్పటి దేవరవారి సర్వవృత్తాంతమును నాకుఁ దెలిసినది. దేవిగారితో వెళ్ళి చెప్పెదను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

వసం—(భయపడి రహస్యముగా) ఓమిత్రుఁడా! ఇది చెప్పినంతయుఁ జేయును. ఈగర్భదాసి వదరుఁబోతుగదా! దీనినిసంతోషపెట్టుము.

రాజు—నీవు యుక్తమయినదానిని చెప్పితివి. (సుసంగత చేయి పట్టుకొని) సుసంగతా! ఇది యంతయు నవ్వులాట సుమీ. అకారణముగా నీవు దేవిగారికి వ్యథ పుట్టింపఁదగదు. ఇదిగో బహుమానము. (అని లేచి యాభరణ మియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

సుసం—రాజా! కర్ణాభరణ మక్కఱలేదు. చాలును. దేవిగారియనుగ్రహమువలన నాకు కావలసినవన్ని యున్నవి. ఇది నేనును నవ్వులాటలకే యన్నదానను. నాప్రియసఖి యైనసాగరిక తన్నీచిత్రపటమునం దేల వ్రాసితి నని కుపితురాలయి యున్నది. అక్కడకు దయచేసి యామెచేయి పట్టుకొని యామెను ప్రసన్నురాలినిఁ జేయుము. నాకదియే గొప్పయనుగ్రహము.

రాజు—(తొందరపాటున లేచి) ఆమె యెక్కడ? చూపుము. చూపుము.

సుసం—ఆమె కదళీగృహములోపల నున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) మార్గము చూపుము.

సుసం—రాజా! ఇదె యిదె. (అందఱును కదళీగృహము వంక నడుచు చున్నారు.)

సాగ—(రాజును జూచి సంతోషముతోను సాహసముతోను వడఁకుతోను తనలో) ఈయనను జూచి యతిభయముచేత నడుగు దీసి యడుగు పెట్టుట కయినను అశక్తురాలనుగా నున్నాను. ఇప్పు డేమి చేయుదును?

వసం—మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును నేను పట్టుకొనెదను. దానితో మరల నేదియైనను పనివచ్చును. (సాగరికను జూచి) ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇటువంటికన్యారత్నము మానుష లోకమునందుఁ జూడఁబడదు. కనుక బ్రహ్మసహిత మీమెనునిర్మించి విస్మయము పొందియుండునని యూహించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నామనసునందు నాలాగున నే తోఁచినది.

చ. ఇల లలనాలలామ యగునీమెను బ్రహ్మసృజించి యద్భుతం
బలర నిజేక్షణాళికి నిజాసనపద్మముకన్న విస్తృతిన్
గలుగఁగఁ జేసియుండును దగందలలూఁచియు నుండు నాల్గు మో
ములఁ దగ మేలుమేలనుచు మున్నొకసారిగఁ బల్కియుండెడున్.

సాగ—(అసూయతో సుసంగతను జూచి) సఖీ! ఇటువంటి చిత్రపుపలకనా తెచ్చితివి? (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజు—గీ. కోపమున దృష్టి వఱవెదు కొమ్మ! నీవు
కనదు రూక్షభావము ప్రేమకతన నదియు;

చనుము త్వరమని, జాఱెడుచరణములను
నీదుగురునితంబము చాల ఖేదమందు.

సుసం—రాజా! ఈమె యతికోపశీలురాలు గనుక చేయి పట్టుకొని యీమెను ప్రసన్నురాలిని జేయుము.

రాజు—(సంతోషముతో) నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని సాగరికను చేతితోఁ బట్టుకొని స్పర్శసుఖమునునటించుచు చున్నాఁడు.)

వసం—ఓయీ! నీవపూర్వశ్రీని పొందినాఁడవు.

రాజు—మిత్రుఁడా! సత్యము.

గీ. లక్ష్మియే యీలతాంగి తలంచి చూడ;
పారిజాతపల్లవము లీపాణియుగము,
కాకయుండిన స్వేదమన్ కైతవముగ
నిట్టు లమృతంబు గురియింప నెట్లు గలుగు?

సుసం—సఖీ! నీవు తిన్ననిదానవు కావు. ఇప్పు డీప్రకారముగా రాజుహస్తము పట్టుకొన్నను కోపము విడువకున్నావు.

సాగ—(భ్రూభంగముతో) సుసంగతా! ఇంకను నూరకుండకున్నావు.

రాజు—ప్రియురాలా! సాగరికా! సఖీజనముమీఁద నీప్రకారముగా కోపపడుట యుక్తము కాదు.

వసం—అమ్మా! ఆఁకలిగొన్న బ్రాహ్మణునివలె నేల కోపపడియెదవు?

సుసం—సఖీ! నీతో నేను మాటాడను లే.

రాజు—ఓసికోపనురాలా! సమానప్రపత్తి గలసఖులయం దిట్లుండుట యుక్తము కాదు.

వసం—మిత్రుఁడా! ఈమె దేవి యైన కేవల వాసవదత్త కదా?

రాజు—(చకితుఁడగుచు సాగరికహస్తము ను విడుచుచున్నాడు)

సాగ—(తొట్రుపాటుతో) సుసంగతా! ఇప్పుడేమి చేయుదును?

సుసం—సఖీ! ఈ కదళికావీధికి వెళ్ళిపోవుదము.

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

రాజు—(పార్శ్వములఁజూచి విస్మయముతో) వాసవదత్తా దేవి యెక్కడ?

వసం—ఆమె యెక్కడనో నేనెఱుఁగను. అతిదీర్ఘరోషము చేత నీమె రెండవ వాసవదత్తయేయని నేను పలికితిని.

రాజు—ఓరిమూర్ఖుఁడా!

క. ప్రకటానురాగ సమధిక
సుకృతప్రాప్తయునయి తగుచుం గంఠముఁ బొం
దకలదురత్నావళివలె
నకటా పోఁగొట్టితీవు హస్తగతసతిన్.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ కాంచనమాలా! భర్తగారిచే పెంచఁబడుచున్న నవమాలికయిక్కడి కెంతదూరమున నున్నది ?

కాంచ—ఈ కదళీగృహమును దాఁటినతరువాతకనఁబడును.

వాస—అట్లయిన త్రోవ చూపుము.

కాంచ—అమ్మా! రమ్ము రమ్ము. (సమీపించు చున్నారు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నా ప్రియతమురాలెక్కడ కనఁబడును?

కాంచ—అమ్మా! సమీపమున భర్తగారు మాటాడుచున్నట్టున్నారు. ఆయన దేవిగారికొరకే నిరీక్షించుచున్నారుగనుక దగ్గఱకు వెళ్ళుము.

వాస—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) ప్రాణనాయకా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును దాఁచుము.

వసం—(పుచ్చుకొని చంకను పెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

వాస—దేవా! నవమాలిక పుష్పించినదా?

రాజు—దేవీ! మేము ముందుగా వచ్చినవారమయ్యును నీవు రాలేదని చూడలేదు. రమ్ము కలిసి వెళ్ళి చూతము.

వాస—(చూచి) ప్రాణనాథా! నవమాలిక పుష్పించినదని దేవర ముఖవిలాసమువలననే తెలియుచున్నదిగనుక నేను రాను.

వసం—దేవీ! అట్లయిన నీచే మాకోడిపోతివి. (అని చేతులు సాచి ఆడఁగా చంకనుండిపడినపలకను జూచి విషాదమును నటించుచున్నాఁడు.)

రాజు—రహస్యముగా (కేలితోఁజూపి వసంతకునిముఖమును చూచుచున్నాఁడు.)

వసం—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! కోపపడకు ఏమియుత్తరము చెప్పవలెనో నే నెఱుఁగుదును.

కాంచ—(పలకపుచ్చుకొని) దేవీ! ఈచిత్రఫలకమున నేమి వ్రాయఁబడినదో చూడుము.

వాస—(చూచి తనలో) ఇతఁడు నాప్రాణనాయకుఁడు; ఈమె యెవతి? సాగరిక. (రాజునుగూర్చి సరోషహాసముతో ప్రకాశముగా రాజా! ఇది యెవరిచేత వ్రాయఁబడినది?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడి చిఱునవ్వుతో రహస్యముగా) చెలికాఁడా! ఏమని చెప్పను?

వసం—(రహస్యముగా) ఓయీ! విచారింపకుము. నేనుత్తరము చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా వాసవదత్తతో) అమ్మా! మఱియొకలాగున తలంపకుము. తన్ను తాను వ్రాయుట కష్టమని నేను పలుకఁగావిని నాప్రియమిత్రుఁడు దీనిఁ వ్రాసితన నేర్పును కనబఱిచెను.

రాజు—వసంతకుఁడు చెప్పినది నిజమే.

వాస—(ఫలకమును జూపి) ప్రాణనాథా! తమసమీపమున నెవ్వతెయో యొకతె వ్రాయఁబడి యున్నదే; అది యార్యఁడయిన యీవసంతకుని నేర్పా యేమి?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడి నవ్వుతో) దేవీ! మఱియొక విధముగా శంకింపకుము. ఏదో యొకకన్యను నామనస్సుచిత నేకల్పించి యీవిధముగా వ్రాసినాఁడను. ఇది మున్నెప్పుడును చూచినది కాదు.

వసం—సత్యము. ఇటువంటి సుందరిని మేము పూర్వమెప్పుడును చూచి యుండలేదని యీయజ్ఞోపవీతముతోడ ప్రమాణము చేసెదను.

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! ఒకవేళ నిటువంటిది ఘుణాక్షరముగా పడియుండవచ్చును. కోపముతో పని లేదు.

వాస—(రహస్యముగా) ఓసి ఋజుమార్గురాలా! ఈతని వంకరమాటలు నీ వెఱుఁగవు. ఇతఁడు వసంతకుఁడునుమా! (ప్రకాశముగా రాజునుగూర్చి ప్రాణేశ్వరా! నాకీచిత్రపటమును జూచినతరువాత శిరోవేదనము కలుగుచున్నది. దేవర యుందు సుఖముగా నుండుదురుగాక! నేను వెళ్ళెదను.

(అని లేచివెళ్ళఁబోవుచున్నది)

రాజు—(చీర చెఱఁగు పట్టుకొని) దేవీ!

చ. అతివ! ప్రసన్నురాల వగు మంచన నీ వలుగంగ లేదు ప్ర
స్తుత; మిఁక నట్టుచేయునన దోషము నొప్పినయట్ల యాను; దు
ష్కృతమును జేయ లే దనిన నెంతు నసత్యముగాఁగ నీమదిన్;
ద్రుతగతి నేమి చెప్పఁటకుఁ దోఁచక యున్నది నాకు నిర్మ్యేడర్.

వాస—(వినయముతో చీర చెఱఁగు విడిపించుకొని) ప్రాణ నాయకా! మఱియొకలాగున భావింపకుము. నిజముగానే నేను శిరో వేదనముచేత బాధపడుచున్నానుగనుక వెళ్లెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది)

వసం—నీయదృష్టముచేత క్షేమమును పొందితివి. అకాల వర్షానుబంధమువలె వాసవదత్త వెళ్ళిపోయినది.

రాజు—ఓరిమూర్ఖా! సంతోషము చాలింపుము. వెళ్లునపుడు గూఢముగా నున్న దేవిగారికోపానుబంధమును నీవు కనిపెట్టలేదు.

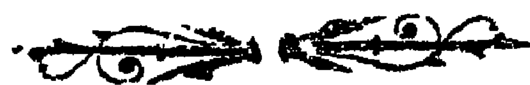
శా. వంచెన్నైపుణిచే శిరంబు వడి భ్రూభంగంబు గాన్పించినన్;
గాంచర్ భేదపుఁ బ్రవ్వఁ బ్వసను పక్కర్ లేదు పారుష్యముల్;
మించ న్బాష్పములూరఁ జొచ్చినఁ గను ల్విప్పంగ లే దొప్పగన్;
గొంచెంబు న్నతి కూర్మి వీడదనుమీ కోపంబు వెల్వర్చినన్.

వసం—వాసవదత్తాదేవి వెళ్ళిపోయినదిగనుక నీవిప్పుడు వట్టి యరణ్యరోదనము చేయుచున్నావు.

రాజు—మూఢుఁడా! దేవిగారికోపమును నీవు కనిపెట్టలేదు. సర్వవిధములచేతను దేవిగారిని శాంతిపఱుచుటతప్ప మఱియొక యుపాయమును వెదకను. దేవిని ప్రసన్నురాలిని జేయుటకయి యంతః పురమునకు వెళ్లుదము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము — రాజనగరు.

[మదనిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మద—(ఆకాశమునందు) కౌశాంబికా! రాజుగారిసమ్ముఖమున నీవు కాంచనమాలను చూచితివా లేదా? (చెవి యిచ్చి యాలకించి) ఏమి చెప్పుచున్నావు? కొంతసేపటిక్రింద వచ్చి మరల వెళ్ళిపోయినదా? ఇప్పుడామె యెక్కడ కనఁబడును? (ముందువంకఁ జూచి) ఏమీ! కాంచనమాల యీవంకనే వచ్చుచున్నది. కావున నామెసమీపమునకు వెళ్లెదను.

[అంతట కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది]

కాంచ—(నిట్టూర్పుతో) సాధు! వసంతకా! సాధు! ఇప్పుడు సంధివిగ్రహాలోచనచేత నీవు మంత్రి యైనయౌగంధరాయణుని మించినవాఁడ వయితివి!

మద—(చిఱునవ్వుతో దగ్గఱకువచ్చి) సఖీ! కాంచనమాలా! నీవింతగా శ్లాఘించుటకయి వసంతకుఁ డిప్పు డేమి చేసియున్నాఁడు?

కాంచ—సఖీ! మదనికా! నీయీప్రశ్నవలన నేమి ప్రయోజనము? నీవు రహస్యమును దాఁచజాలవు.

మద—ఇది యెవరిముందును వెల్లడిచేయనని దేవిగారి పాదములతోడ ప్రమాణము చేసెదను.

కాంచ—అట్లయినఁ జెప్పెదవినుము. నేనిప్పుడు రాజ మందిరమునుండి తిరిగి వచ్చుచుచిత్రశాలయొక్క ద్వారమున వసంతకుఁడు సుసంగతతో మాటాడుచుండఁగా విన్నదానను.

మద—(కౌతుకముతో) సఖీ! ఆప్రసంగ మెట్టువంటిదో చెప్పుము.

కాంచ—వసంతకుఁ డీలాగునఁ జెప్పినాఁడు—"సుసంగతా! నాప్రియమిత్రునియొక్క యస్వస్థతకుఁ గారణము సాగరిక తప్ప మఱి యేదియు లేదు. కాఁబట్టి యిక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.

మద—అప్పుడు సుసంగత యేమన్నది?

కాంచ—అప్పు డామె యిట్లు చెప్పినది.—"చిత్రఫలక వృత్తాంతముచేత శంకితురాలయి సాగరికను పరిరక్షింపవలయు నని నా కొప్పగించి దేవిగారు తమవస్త్రములను భూషణములను నాకు దయచేసినారు. అందుచేత సాగరికకు దేవిగారివేషము వేసి వెంటఁ బెట్టుకొని నేనును కాంచనమాలవేషమును ధరించి ప్రదోషసమయమునకు రాజుగారిసమీపమునకు వచ్చెదను. నీవును నిక్కడనే యుండి చిత్రశాలద్వారమువద్ద కాచుకొని యుండుము; అప్పుడు మాధవీలతామండపమునందు రాజునకామెతోడిసంగమము కాఁగలదు."

మద—సఖీ! సుసంగతా! పరిజనవత్సలురా లయినదేవిగారి నీవిధముగా వంచించుచున్నావు గనుక నీవు చెడిపోతివి.

కాంచ—సఖీ! మదనికా! నీ విప్పు డెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

మద—అస్వస్థశరీరుఁ డయినరాజుగారిశకులవార్తను దెలిసికొనుటకయి వెళ్ళి నీ వాలస్యము చేసితివని తొందరపడుచు దేవిగారు నీయొద్దకు నన్నుఁ బంపినారు.

కాంచ—ఆమె యతిఋజువర్తనము కలది. దేవి యిప్పు డిది యంతయు నమ్ముచున్నది. (కొంచెము నడచి చూచి) సఖీ! చూడు చూడు. అదిగో రాజుగా రస్వస్థతామిషచేత మన్మథావస్థను ముఱుఁ

గుపటుచుచు దంతతోరణవలభిమీఁదఁ గూరుచుండి యున్నారు. కాఁబట్టి యీ వృత్తాంతమును రాణిగారితో వెళ్ళి చెప్పుదము రా. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అప్పుడు మదనావస్థను గనఁబఱుచుచుఁ గూరుచున్న రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు— (సోత్కంఠముగా నిట్టూర్పు విడిచి)

చ. హృదయమ! సైచుకొమ్మి యిపుడీవు స్మరాగ్నికృతాతితాపమున్
మది నరయంగ లేదుపశమంబిఁకఁ జింతిలఁబోకు మెట్టులో
రొదవిన సాంద్రచందనరసోపమమహాసతిహస్త మప్పుడే
ముదమున నీపయిం దడవు పూన్పక మూఢుఁడ నైతి నక్కటా!

ఆహా! మిక్కిలి యాశ్చర్యము. అట్లేకదా!

గీ. ప్రకృతిచేతనె చంచలం బకట మనసు
మఱియు దుర్లక్ష్య మట్లయ్యుఁ దఱచి చూడ
మన్మనం బొక్కటను సర్వమార్గణములఁ
గుసుమశరుచేత నేరీతిఁ గొట్టఁబడెడు!

(పయివంకఁ జూచి) ఓ కుసుమధన్వుఁడా!

చ. అరయఁగ నీకుఁ దూపు లయిదంచును వానికి లక్ష్యభూతు లి
ద్ధర మముబోం ట్లసంఖ్యులని దర్పక! వింటిమి ముందు, నీయెడన్
గరము విరుద్ధమయ్యె నది, కామిజనుండగు నేనె పంచతం
బొరయుచునుంటి, నీవయి నములుక్కులసంఖ్యములౌచు నాఁటెడున్

(ఆలోచించి) లోపల నిగూఢమయిన కోపముగల దేవిగారికి లోచన గోచర యయి దీనురా లయియున్న యీసాగరికను గూర్చి నేను చింతిల్లుచున్నట్లుగా నిటువంటి యవస్థను బూనియున్న నన్నుఁగూర్చి నేను జింతిల్లను. అట్లేకదా!

ఉ. విక్కట! యందఱుం దెలిసి రంచు శిరంబును వంచు సిగ్గుచే,
నెక్కడ నిద్దతేనునిన నెంచుకొనుం దనమాటగాఁగ, నా
చక్కని నెచ్చెలుల్ స్మితము సల్పిన నివ్వెఱఁగొందుఁ బేలయై
యక్కమలాయతాక్షి హృదయంబునఁగల్గు భయంబు పెంపునన్

ఆమెసంగతిని కనుఁగొనివచ్చుటకయినాచేతఁబంపఁబడిన వసంతకుఁ డెందుచేతనో యాలస్యము చేయుచున్నాఁడు.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం—(సంతోషముతో) ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! నేనిప్పుడు వెళ్ళి చెప్పెడి ప్రియవచనము వినుటచేతఁ గలిగెడునంత సంతోషము కౌశాంబీరాజ్యలాభముచేత సహితము నా ప్రియసఖునియొక్క హృదయమునకుఁ గలిగియుండదని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి దగ్గఱకుఁబోయి ప్రియమిత్రునకంతయుని వేదించెదను. (వెళ్లిచూచి) ఏమీ! నాప్రియమిత్రుఁడీ దిక్కుననే చూచుచు కూరుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నా రాకకే ప్రతీక్షించుచున్నాఁడని తలఁచెదను. సమీపమునకు వెళ్ళి కనఁబడెదను. (అని చెంతఁజేరి ప్రియమిత్రుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మిత్రుఁడా! నీ వదృష్టవంతుఁడ వభీష్టసిద్ధి యయినది.

రాజు—(హర్షముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలయిన సాగరికకు కుశలమా?

వసం—(గర్వముతో) మిత్రుఁడా! శీఘ్రముగా నీవే చూచి తెలిసికోఁగలవు.

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిదర్శనము కూడ లభించునా?

వసం—(గర్వముతో) బుద్ధివిభవమున బృహస్పతి నపహసిం చెడు నేను నీకు మంత్రినయి యుండఁగా నేల లభింపకుండును?

రాజు—(నవ్వి) ఇందు చిత్ర మేమియు లేదు. నీకు సాధ్యము కాని దేమున్నది? అయినను నాకు వినవలెనని నని యున్నది గనుక సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(చెవిలో నేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ఇదిగో నీకు పారితో షికము. (అని చేతినుండి తీసి కడియము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

వసం—(కడియముధరించి తన్నుఁజూచుకొని సంతోషముతో ఇది బాగున్నది. ఈశుద్ధసువర్ణకటకము చేత ప్రకాశించుచున్న హస్త మును నాభార్యకు పోయి చూపి వచ్చెదను.

రాజు—(చేయి పట్టుకొని వారించుచు) సఖుఁడా! తరువాత చూపవచ్చును. ఇప్పుడు ప్రొద్దెంతయున్నదో చూడుము.

వసం—(కొంచెము నడచి చూచి సంతోషముతో) ఓహో! చూడుచూడు. అదిగో భగవానుఁ డయిన సూర్యుఁ డధికానురాగ తీవ్రహృదయుఁ డయి సంధ్యావధువుచే నిర్ణయింపఁబడిన సంకేత స్థలమునకు వెళ్ళునట్టుగా అస్తాద్రి శిఖరారణ్యమునుగూర్చి పోవు చున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ జూచితివి. సంధ్యాకాల మైనది. అట్లేకదా?

ఉ. చక్రి మొకందు గల్గు రథసంగతి నెట్లు జగంబు నెల్ల ని
ర్వక్రతఁ జుట్టి రేపకడఁ గ్రమ్మఱ రాఁగలనంచు నప్డు ది
క్చక్రమునందుఁ గూర్చెదునొ సంధ్యను నిల్చినయంశుజాల మన్
వక్రిత లేనియాకు లన భానుఁడు పొల్చెడుఁ బశ్చిమాద్రిపైన్.

మఱియును,

గీ. ఓ జలరుహాస్య! నేఁ జనుచున్నవాఁడఁ
దిరిగి నే రేపు వచ్చి నిద్రించు నిన్ను
మేలుకొల్పెద నంచుఁ బద్మినిని నమ్మఁ
బలుకువిధమున నస్తాద్రి భానుఁ డరుగు.

కాఁబట్టి లెమ్ము; ఆమాధవీలతామండపమునకు వెళ్ళి ప్రియురాలి సంకేతసమయమును నిరీక్షింపుచుందము.

వసం—మంచిమాట సెలవిచ్చినారు. (అని లేచి చూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూడుము చూడుము అదిగో పలచగానున్న చెట్లసమూహమును దట్టముగాఁ జేయుచు, బురదలో పొరలిన వరాహములయొక్కయు మహిషములయొక్కయు నల్లనిరంగుగలిగి తూర్పుదిక్కునంతను గ్రమ్మి చీఁకటిగుంపు వ్యాపించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో నంతటను గలయఁ జూచి)

చ. శివునిగళచ్ఛవిం దెగడుచీఁకటి తొల్తను దూర్పుదిక్కునం
గవిసెను; మీఁద నంతటను గ్రమ్మి నగంబు కుజంబు గ్రామమున్
భువిఁగలభేదముల్ చెఱిచెఁ బూర్ణముగాఁ; దరువాతఁ జాలఁ దా
నవిరళమై ఘనంబులకు నత్యుబు గల్గుఫలంబు వాపెనున్.

కాఁబట్టి మార్గమును జూపుము.

వసం—ప్రియమిత్రుఁడా! రమ్మురమ్ము. (అని నడుచుచు చూచి) ఇదిగో విస్తారముగా వృక్షము లుండుటచేత గాఢాంధకారపుంజమువలె నున్నమకరందోద్యానమును సమీపించినాము; ఇఁక నిక్కడ మార్గ మెట్లు కనఁబడును?

రాజు—(వాసనచూచి) మిత్రుఁడా! ముందునడువు; ఇక్కడ మార్గము తెలియుచునే యున్నది. ఎట్లందువేని—

మ. ఇది సంపంగులపంక్తి; యీవలివనంబే సిందువారాళి; యి
యయ్యది చూడన్ వకుళావనీజములగుంపౌ; బాటలశ్రేణి యి
యయ్యదియే యంచును దావిచేఁ దెలిసె నాహా దారి స్పష్టంబుగా
నిదె వృక్షంబులచేతఁ జీఁకటికడున్ హెచ్చయ్యెఁబూర్వస్థితిన్.
(అని వెళ్ళుచున్నారు)

వసం—ఓ మిత్రుఁడా! నత్తిల్లినతుమ్మెదలు వాలుచుండఁగా పొగడపువ్వులపరిమళము దిక్కుల నంతటను కొట్టుచున్నది; నున్ని మరకతమణులతో కట్టఁబడిననేల పాదసంచారమునకు మెత్తగాఁ దగిలి సుఖము నిచ్చుచున్నది; ఇదే మాధవీలతామండపము మనము వచ్చిచేరినారము. నేను వెళ్ళి దేవీవేషధారిణి యైనసాగరికను వెంటఁబెట్టుకొని వేగిరము వచ్చెదను. అంతవఱకును దేవరవారిక్కడనే యుండవలెను.

రాజు—మిత్రుఁడా! వెళ్ళి సత్వరముగా నిక్కడకు రమ్ము.

వసం—మిత్రుఁడా! తొందర పడఁబోకుము.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు)

రాజు—నేనంతవఱకును ఈమరకతశిలావేదికయందుఁ గూరుచుండి, ప్రియురాలి సంకేతసమయమును ప్రతీక్షించుచుండెదను. (కూరుచుండి చింతతో) ఓహో! స్వభార్యాసమాగమము నేవగించు కాముకునకు నూతనప్రియురాలివిషయమయినపక్షపాతము నేమనను!

శా. సంకేతస్థలిఁ జేరు కాంత ప్రియు నాస్యంబు న్విలోకింపఁగా
శంకించున్, మెడ కౌఁగిలించుతఱి వక్షంబంటఁ జన్దోయి యుమ్మఁగా
బింకంబారఁగఁ గ్రుమ్మనోపదు; పతి దానిల్పంగఁ బల్మాఱునుం
జుంకుంబాటునఁ బోవఁజూచు; నటునన్ సంతోష మిచ్చయ్యెడిన్.

అయ్యో! వసంతకుం డేల యాలస్యము చేయుచున్నాడు? ఈవృత్తాంతము దేవి యయినవాసవదత్తకు తెలిసిన దేమో!

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు
ప్రవేశించుచున్నారు]

వాస—ఓ కాంచనమాలా! సాగరిక నా వేషమును ధరించి నిజముగా నే రాజుగారిదగ్గరకు వెళ్ళునా?

కాంచ—నిజము గాకపోయిన నేను దేవిగారితో విన్నవింతునా? చిత్రశాలాద్వారమున నుండువసంతకుం డయినను నీకు నమ్మకము పుట్టించును.

వాస—అట్లయిన నక్కడకే వెళ్ళుదము.

కాంచ—దేవీ! రండి రండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు)

[అప్పుడు ముసుఁగు వేసికొని వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—(చెవి యిచ్చి) చిత్రశాలద్వారమున పాదముల చప్పుడు వినఁబడుచున్నది; సాగరిక వచ్చిన దనుకొనియెదను.

కాంచ—దేవీ! చిత్రశాల యిదే కనుక, ఇక్కడనే యుందుము. నేను వసంతకునకు సంజ్ఞ చేసెదను.

(అని చిటికె వేయుచున్నది)

వసం—(కాంచనమాలను చూచి సంతోషముతో దగ్గఱకు వచ్చి చిఱునవ్వు నవ్వి) సుసంగతా! నీవు వేసినకాంచనమాలవేషము సరిగా నున్నది. ఇప్పుడు సాగరిక యెక్కడ నున్నది?

కాంచ—ఇదిగో. (అని వ్రేలితో చూపుచున్నది)

వసం—(చూచి యద్భుతపడి) ఈమె నిశ్చయముగా దేవి యయిన వాసవదత్తయే.

వాస—(సంశయపడి తనలో) నన్నితఁ డెట్లు ఆనవాలుపట్టి నాఁడు? నేను వెళ్ళెదను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది)

వసం—అమ్మా! సాగరికా! రా.

వాస—(నవ్వి కాంచనమాలవంక చూచుచున్నది)

కాంచ—(రహస్యముగా విదూషకుని బెదరించుచున్నది) ఓరి చెడుగా! ఈమాట మఱచిపోకుము.

వసం—సాగరికా! త్వరలో రమ్ము, త్వరలో రమ్ము, అదుగో చంద్రుఁడు తూర్పుదిక్కున నుదయింపఁబోవుచున్నాఁడు.

వాస—(తొట్రుపాటుతో రహస్యముగా) ఓచంద్రుఁడా! నీకు నమస్కారము. ముహూర్తము సేపు నీరూపము కనఁబడకుండ నుండుము. ఆయన భావానుబంధమును కనిపెట్టెదను.

(అందఱును నడుచుచున్నారు)

రాజు—(చింతతో తనలో) ప్రియురాలిసమాగమముసమీపించుచున్నప్పటికిని, నామన సెందుచేతనో మిక్కిలి మండుచున్నది.

గీ. తనకుఁ బ్రియురాలొదవనున్న తఱినిబోలె
స్మరుని తాపంబు మొదట దుస్సముగాదు
కాఁక తొంటికంటెను హెచ్చు గాంచుగాఁదె
వర్ష పాత మాసన్నమౌ వాసరమున?

వసం—(ఆలకించి) ఓసాగరికా! అదుగో నాప్రియమిత్రుఁడు నిన్నుద్దేశించియే వేడుకతో మాటాడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండుము. నీరాకను నేను నివేదించెదను.

వాస—(తల యూఁచుచున్నది)

వసం—(రాజుదగ్గఱకు వెళ్ళి) ఓమిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడవు. నేను సాగరికను తీసికొని వచ్చినాఁడను.

రాజు—(సంతోషముతో తొందరపడిలేచి) ఆమె యెక్కడ? ఆమె యెక్కడ?

వసం—(భ్రూభంగముతో) అదిగో!

రాజు—(సమీపించి) ప్రియురాలా! సాగరికా!

చ. వదనము చందురుఁడు; కలువల్నయనంబులు; పాణు లబ్జముల్;
కదళిక లూరువుల్; భుజయుగంబును దామరతూండ్లు నీకు నో
సుదతిరో! కౌఁగిలం జొనిపి సూనశరాగ్నిని గాలియున్న నా
ప్రిదిలినయంగకంబులను ప్రేమను జల్లపడంగఁ జేయుమా.

వాస—(కన్నీటితో రహస్యముగా) కాంచనమాలా! ఇటు వంటి యీయన యికముందు మరల నాతో నెట్లు మాటాడఁ గలఁడాయని నే ననుకొనియెదను. ఆహా! ఏమి యాశ్చర్యము!

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! అవునది నిజమే. సాహసికు లయిన పురుషులకు మరల నేమిచేయుటకు దుష్కరము కాదు.

వసం—అమ్మా! సాగరికా! ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రియ మిత్రునితో నేల మాటాడవు? ఇప్పుడయినను దేవియైన వాసవదత్త సదా కోపముతో పలుకుచుండు దుర్వచనములచేత కటువులయిన చెవులకు నీమధురవచనోపన్యాసముచేత సుఖము కలుగఁ జేయుము.

వాస—(రోషముతోడి చిఱునవ్వు నవ్వి రహస్యముగా) ఓసీ! కాంచనమాలా! నేనెప్పుడునుకటుభాషిణినఁట! పూజ్యుఁడయిన యీవసంతకుఁడు తా నేమో మహాప్రియంవదుఁ డఁట!

కాంచ—(రహస్యముగా వేలితో బెదరించుచు) ఓరి చెడుగా! ఈమాట తరువాత నీవు తలఁచుకొనియెదవు.

వసం—(చూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూడుము చూడుము, [illegible]

తురా లయిన కామినియొక్క చెక్కిలివలెనే తూర్పుదిక్కును ప్రకాశింపఁ జేయుచు చంద్రుఁ డుదయించుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి యాశతో) ప్రియురాలా! చూడుచూడు.

గీ. నీదువదనాపహృతకాంతినిచయుఁ డగుచుఁ
దా బ్రతిక్రియ చేయంగఁ దలఁచినట్టు
లెదుటఁ గాన్పించుచున్నవాఁ డుదయగిరిని
గరములను జాఁచి యల్లదె కమలవైరి.

ప్రియురాలా! ఈయన పయినుదయించుట జడత్వమేసుమా. ఎట్లన—

మ. హరియింపంగనులేదె తమ్మిసిరి? నేత్రానందము గూర్చదే?
స్మరతాపంబును బెంపదే మిగుల పీడామాత్ర? నీమోము చం
దురుఁ డుండ న్మఱిచంద్రుఁడేటికి దివిం దోఁచున్? విధుండాసుధా
కరతన్ గర్వము నొంద నద్ది కలుగుంగా నీకు కెమ్మోవిలోన్.

వాస—(రోషముతో) మేలిముసుఁగుతీసి వేసి) ఓరాజా! నేను సత్యముగానే సాగరికను. నీవు సాగరికచే నాకర్షింపఁబడిన మనస్సు గలవాఁడవయి సర్వమును సాగరికామయముగాఁ జూచుచున్నావు.

రాజు—(చూచి యద్భుతపడి రహస్యముగా) హా! ఇది యేమి! ఓరిదుష్టా! దేవి యైనవాసవదత్తనే తీసికొని వచ్చినావు!

వసం—(విషాదముతో) మిత్రుఁడా! మఱి యేమున్నది! నా కిప్పుడు జీవితసంశయము సంభవించినది.

రాజు—(చేతులు జోడించి) ప్రియురాలా! వాసవదత్తా! రక్షించు.

వాస—(ఆయనవంకఁ దిరిగి కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇతరులసొమ్మయిపోయిన యామాటనిప్పుడు నావిషయమున నుపయోగించకుము.

వసం—(తనలో) నేనిప్పు డేమి చేయుదును? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీవు మహానుభావురాలవు నాప్రియమిత్రునియొక్క యీయొక్కయపరాధమును క్షమింపుము.

వాస—అయ్యా! వసంతకా! ఈయపరాధము ప్రథమసంగమమునందే విఘ్నము కలుగఁజేసిన నాదే కాని రాజుగారిది కాదు.

రాజు—ఈవిధమున నేరము ప్రత్యక్షముగా కనఁబడుచుండఁగా నేనేమి చెప్పఁగలను? అయిన నొక్క విజ్ఞాపనము చేసికొనెదను.

చ. లలనరో! నీదుపాదముల లత్తుకచే నయినట్టి రక్తిమన్
దొలఁచఁగనోపుదున్ శిరసుతో దను నే నిట; నీముఖేందుమం
డలమున రోషరాహుగ్రహణంబునఁ గల్గినయట్టి తామ్రతన్
జెలువరో! నీదయామహిమచేతను గాక యడంపనేర్తునే?

(అని పాదములమీఁద పడుచున్నాఁడు.)

వాస—(చేతితో లేవఁదీయుచు) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము నేను సిగ్గుమాలినదానను. దేవరవారిహృదయమిటువంటిదని యెఱిఁగియుండియు మరల కోపము వహించుచున్నాను. దేవరవారు సుఖముగా నుండురుగాక! నేను వెళ్లెదను. (అని వెళ్లఁబోవు చున్నది.)

కాంచ—దేవీ! అనుగ్రహింపుము. ఈప్రకారముగా కాళ్ళమీఁద పడినమహారాజును విడిచి వెళ్ళినతరువాత నీవే పశ్చాత్తాపపడెదవు.

వాస—పో మూర్ఖురాలా! ఇక్కడ పశ్చాత్తాపమునకు కారణమేమున్నది? వెళ్ళుదము. రా. (అని వెళ్లుచున్నది.)

రాజు—దేవీ! క్షమించు క్షమించు. ("లలనరో నీదుపాదముల" అనుపద్యము మరలఁ జదువు చున్నాఁడు.)

వసం—మిత్రుఁడా! లెమ్ము. వాసవదత్తాదేవి వెళ్ళిపోయినది. ఇఁక నిక్కడ నరణ్యరోదన మేల చేసెదవు?

రాజు—(ముఖమెత్తి) నాయం దనుగ్రహము చూపకయే దేవి వెళ్ళిపోయినదా?

వసం—అనుగ్రహము చూపకపోవుట యెట్లు? మనమిప్పుడు శరీరమున గాయములు లేకుండ నున్నాము.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నీవే నన్నేల పరిహసించుచున్నావు? నీమూలముననే నిష్కారణముగా నా కీయనర్థము సంభవించినది.

ఉ. అంతకు నంతకుం బెరుగు నర్మిలిజేతను బ్రేమ హెచ్చె; ని
ట్లింతకుమున్ను నేను దన కెన్నఁడుఁ జేయనియప్రియంబుచే
నింతయుఁ దాళలేక త్యజియించును వాసవదత్తప్రాణముల్
వింతగఁ బ్రేమ హెచ్చిన భువిం జిఱుతప్పను దుస్సహంబగున్.

వసం—చెలికాఁడా! దేవి మిక్కిలి కోపితురాలయి యున్నది. అందుచేత నామె నేమిచేయునో తెలియదు. ఇఁక సాగరిక జీవించుట దుష్కర మని నేననుకొనియెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నేనును అలాగున నేయనుకొనుచున్నాను. అయ్యో! సాగరికా! నాప్రియురాలా!

[అప్పుడు వాసవదత్తావేషధారిణి యైనసాగరిక ప్రవేశించు చున్నది.]

సాగ—(భయముతో) ఈదేవీ వేషముతో నదృష్టవశముచేత నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ సంగీతశాలను దాఁటి వచ్చితిని. ఇఁక నిప్పుడిక్కడ నేమి చేయుదును? (అని కన్నీటితో చింతిల్లుచున్నది.)

వసం—మిత్రుఁడా! మూర్ఖునివలె నూరకున్నావేమి? ఇక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.

రాజు—చెలికాఁడా ! నేనదియే యాలోచించు చున్నాను. దేవిగారియనుగ్రహసంపాదనము తప్ప నాకు మఱియొకయుపాయ మేమియుఁ గనఁబడకున్నది. కాఁబట్టి యక్కడకే వెళ్ళుదము రమ్ము.

(అని నడచు చున్నారు.)

సాగ—ఇప్పుడు స్వయముగానే యురిపెట్టుకొని ప్రాణత్యాగము చేయుట యుత్తమము. మాసంకేతవృత్తాంతము తెలిసి దేవిగారిచేత నుసంగత పరిభవపఱచఁబడినట్టే నేనును పరిభవింపఁబడుదును. కాఁబట్టి యీలోపలనే నేనశోకవృక్షమువద్దకు వెళ్ళి నాకోరికను నెఱవేర్చుకొనెదను.

(అని వెళ్ళుచున్నది.)

వసం—(ఆలకించి) నిలువు; కొంచెమునిలువు. కాలిచప్పుడు వినఁబడుచున్నది. ఒకవేళ పశ్చాత్తాపము తెచ్చుకొని దేవిగారే మరల నిటవచ్చియుందురని నేను భావించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! అయి యుండవచ్చును. దేవిమహానుభావురాలుకదా? వేగిరము వెళ్ళి చూచి రా.

వసం—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సాగ—(సమీపించి) కాఁబట్టి నేనీమాధవీలతతో పాశము చేసికొని, అశోకవృక్షమున నురిపెట్టుకొని చచ్చెదను. (అని లతాపాశమును చేయుచు) హాపితా! హామాతా! మందభాగ్యురాలనైన నేనిప్పుడనాథనై దిక్కుమాలి చచ్చుచున్నాను.

(అని కంఠమునందు లతాపాశమును చుట్టుకొను చున్నది.)

వసం—(చూచి) ఏమీ! మరల దేవియైన వాసవదత్తయే వచ్చినది! (తొట్రుపాటుతో బిగ్గరగా) ఓమిత్రుఁడా! వాసవదత్తాదేవి యురిపోసికొని చావఁబోవు చున్నది. రక్షింపుము, రక్షింపుము.

రాజు—(తొట్రుపాటుతో సమీపించి) చెలికాఁడా! ఆమె యెక్కడ? ఆమెయెక్కడ?

వసం—అదిగో.

రాజు—(కంఠమునుండి పాశమునుతీయుచు) ఓసాహసికురాలా! ఏమి ఈయకార్యమును జేయుచున్నావు?

క. నీమెడను బాశముండఁగ,
భామా! కంఠగతమయ్యెఁ బ్రాణంబులు నా
కేమందు నిపుడు? మానుము
నీమృతికే కాదుగనుక నీయుత్నంబుల్.

సాగ—(రాజునుజూచి తనలో) ఆశ్చర్యముగా నున్నది! ఇది యేమి రాజేయిక్కడకు వచ్చినాఁడు! (సంతోషముతో) ఈయనను జూడఁగానే నాకు మరల జీవితాశ కలుగుచున్నది! అయినను, ఈయన దర్శనముచేత కృతార్థురాలనయి, నేనురిపోసికొని సుఖముగా ప్రాణములు విడిచెదను. (బిగ్గరగా) రాజా! నేను పరాధీనురాలనుగనుక నన్నువిడువుము విడువుము; మరణము నొందుటకు నాకిటువంటి యవసరము మరల దొరకదు. నీవును దేవిగారివిషయమున సాపరాధివి గాకుము.

(అని మరల కంఠమునందు పాశముచు బెట్టుకొనఁబోవుచున్నది.)

రాజు—(నిరూపించి సంతోషముతో) ఏమీ! నాప్రియురాలయిన సాగరిగా? (అని కంఠమునుండి త్రాడు లాగి)

గీ. ఇంతిరో! యింతసాహసం బేల నీకు?
వేగ మీలతాపాశంబు విడిచి నీవు
వెడలనుంకించు నాప్రాణవితతిఁ గావ
నిలువు నీబాహుపాశ మీగళమునందు.

(అని యామె బాహుపాశమును లాగి కంఠమునందుఁ జేర్చుకొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు వసంతకునితో) సఖుఁడా! ఇది మబ్బు లేనివర్షముగా నున్నది!

వసం—మిత్రుఁడా! అకాలవాయువై వాసవదత్తా దేవి రాక పోయినపక్షమున, ఇది యెటువంటిదే.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ! కాంచనమాలా! ఆప్రకారముగా పాదముల మీఁదఁబడిన ప్రాణవల్లభుని దిరస్కరించివచ్చి నేనతినిష్ఠురమును జేసినదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేను నాయంతనేవెళ్ళి భర్తగారి నూఱడించెదను.

కాంచ—దేవిగారుతప్ప మఱియొక రెవ్వరీవిధముగాఁ బలుక నేర్తురు? మంచిది. అతఁడే దుర్జనుఁడు కానిమ్ము; దేవిగారు కావలదు. కాఁబట్టి దేవీ! రమ్ము రమ్ము. (అని నడుచుచున్నారు.)

రాజ—ఓసి ముగ్ధురాలా! ఏమి? నీ యుపేక్షవలన మేమిప్పుడును విఫలమనోరథుల మగుచున్నాము!

కాంచ—(చెవి యొగ్గి విని) దేవీ! సమీపమున రాజుగారు మాటాడుచున్నారు. అందుచేత నిన్నోదార్చుటకే యాయన వచ్చుచున్నారని నేనూహించెదను. దేవీ! ఎదురుగా వెళ్ళుము.

వాస—(సంతోషముతో) ఆయన చూడకుండ వెనుకనుండి వెళ్ళి కంఠమును కౌఁగిలించుకొని యాయనను మన్నించెదను.

వసం—ఓసాగరికా! ధైర్యమవలంబించి నాప్రియమిత్రునితో మాటాడుము.

వాస—(విని విషాదముతో) కాంచనమాలా! ఏమీ! సాగరికకూడ నిక్కడనే యున్నది! కాఁబట్టి యామాటలు విను

వఱకును వెనుకకు వెళ్ళెదము. (అని తా నాలాగునఁ జేయు చున్నది.)

సాగ—రాజా! ఈ లేని దాక్షిణ్యము నేలకనఁబఱిచెదవు? నీజీవితమునకంటెను నతిప్రియురా లయిన దేవిగారికి మరల నీవప రాధి వేల యయ్యెదవు?

రాజు—నీ వన్నమాట సత్యముకాదు.

సీ. శ్వాసముచే దేవి స్తనయుగంబు చలింప
నించుక నేనుఁ జలించినాఁడ
ఆమె నాతోడ మాటాడకూరకయున్నఁ
బ్రియవాక్కు లాడితి వినయమునను
భ్రూభంగ మాయమముఖమునఁ గాన్పింపఁ
బదములమీఁద నేఁబడినవాఁడ
సద్వంశమున రాణి జననమొందినదాట
చేతను నేసేవఁ జేసినాఁడ
నంతెకాని యామెయందుఁ గల్గినయట్టి
ప్రేమ నిక్కమైనప్రేమ గాదు
నీరజాక్షి నాకు నీమీఁది ప్రేమంబె
స్నేహగరిమచేత నెగడుఁ జుమ్ము.

వాస—(చేరఁబోయి రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! మంచిపని. ప్రాణేశ్వరా! ఇది మంచిపని.

రాజు—(చూచి వెఱఁగుపాటుతో) దేవీ! నిష్కారణముగా నన్ను నీవు నిందింపఁగూడదు. వేషసాదృశ్యమువలన నీవే యని భావించి మే మిక్కడకు వచ్చినాము. కాఁబట్టి క్షమింపుము.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

వాస—(రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము. ఇప్పుడును నేను సద్వంశమునందుఁ బుట్టితి ననుహేతువుచేతనే నీవా దుఃఖము ననుభవించుచున్నావా యేమి?

రాగా—(తనలో) ఏమి? దేవి యీమాటయు విన్నది! అందుచే నే నన్నివిధముల చేతను దేవిని శాంతపఱుచునుపాయమును నిరాశచేసుకొన్నాఁడను. (అని క్రిందు చూచుచున్నాఁడు.)

వసం—అమ్మా! ఉరిపెట్టుకొని నీవు ప్రాణత్యాగము చేసికొనుచున్నా వని వేషసాదృశ్యము వలన భ్రమపడి నేను నా ప్రియమిత్రుని యిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చినాను. నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేనిపక్షమున, ఇదిగో లతాపాశమును చూడు.

(అని లతాపాశమును చూపుచున్నాఁడు.)

వాస—(కోపముతో) ఓసీ! కాంచనమాలా! ఈ లతాపాశముతోనే యీ చెడుబ్రాహ్మణుని కట్టి తీసికొనివచ్చి, యీ దుర్వినీతురాలైన కన్యకను ముందు నడువుమను.

కాంచ—దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని లతాపాశమును వసంతకుని మెడకుఁ జుట్టి కొట్టుచు) ఓరి చెడుగా! వెనుకటి నీ మిడిసిపాటుఫల మనుభవించు. అప్పుడు దేవిగారి దుర్వచనములచేత చెవులు కటువు లయిన వన్నమాట జ్ఞప్తికిదెచ్చుకో — సాగరికా! నీవును ముందుండుము.

సాగ—(తనలో) పుణ్యవిహీనురాల నైన నేను స్వేచ్ఛగా మరణము నొందుట కయినను చాలకపోయితిని!

వసం—(విషాదముతో) ఓమిత్రుఁడా! దేవిగారిచేత కట్టఁబడి విపత్తులోనున్న దిక్కుమాలిన నన్ను మఱవకుము.

(అని రాజును చూచుచున్నాఁడు.)

వాస—(రాజువంకఁ జూచుచున్న సాగరికను వసంతకుని తీసికొని కాంచనమాలతోడఁ గూడ వెళ్ళుచున్నది.)

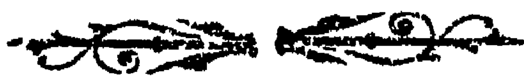
రాజు—(ఖేదముతో) అయ్యో! కష్టము!

చ. అలుకమెయి న్వివర్ణయయినట్టి కులాంగనకై తపించనా?
జళుకున రాణికింబెగడు సాగరికం గని దుఃఖ మొందనా?
చలమున రాణి కట్టికొనిచన్న వసంతకుఁ గూర్చి కుందనా?
యలజడినొంది యొక్క క్షణమైనను స్వస్థత జెందనన్నిటన్.

ఇప్పుడిక్కడ నుండుటవలన నేమిప్రయోజనము? దేవిని శాంతపఱుచుటకయి యంతఃపురమునకు వెళ్లెదను.

(అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము— రాజనగరు.

[రత్నహారమును పట్టుకొని, కన్నీరువిడుచుచు సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం—(శోకముతో నిశ్వసించి) హా! ప్రియసఖి! హా సాగరికా! హా లజ్జాళుకా! హా! సఖీజనవత్సలా! హా! ఉదారశీలా! హా! సౌమ్యదర్శనా! నీ వెక్కడకు వెళ్ళినావో నాకు ప్రతివచనమిమ్ము. (పయివంకఁ జూచి నిట్టూర్పు విడిచి) కరుణలేని యో దైవమా! నీ వటువంటి యసామాన్యరూపశోభావిరాజిత యగు కాంతను సృజించి మఱల నిటువంటి యవస్థాంతర మామె కేల కల్పించినావు? ఆమె తనజీవితమందలి నిరాశచేత నెవ్వని కయిన నొకబ్రా

హ్మణుని కిమ్మని యీరత్నహారమును నాచేతి కిచ్చినది. నేను దీని నే బ్రాహ్మణున కియ్యను? (తెరవంకఁజూచి) అడుగో బ్రాహ్మణుఁ డయిన వసంతకుఁ డీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నేనతనిచేతి కిచ్చెదను.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—ఆహాహా! ఇప్పుడు నాప్రియమిత్రుని యనుగ్రహము చేత పూజ్యురాలైన వాసవదత్తాదేవి నాకాళ్లువిడిపించి తనచేతులతోనే నాకు లడ్డుకములను మోదకములును పెట్టఁగా వానితో నేను కడుపు నిండించుకొన్నాను. ఆమె నాకు రెండుపట్టువస్త్రములను కర్ణాభరణ మునుగూడ నిచ్చినది. ఇప్పుడువెళ్ళి నాప్రియమిత్రుని దర్శించెదను.
(అని కొంచెము నడచుచున్నాఁడు)

సుసం—(కన్నీరు విడుచుచు వేగముగావచ్చి) అయ్యా! వసంతకా! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము.

వసం—(చూచి) ఏమి! సుసంగతా! ఇక్కడ నీ వెందుకేడ్చు చున్నావు? సాగరిక కేమియు నపాయము సంభవించలేదుగదా?

సుసం—అయ్యా! వసంతకా! నేనది నివేదించుటకే వచ్చి నాను. భీతురాలయినయామెను దేవిగా రుజ్జయినికిఁ బంపినట్లు ప్రవాదము గలుగఁజేసి యర్ధరాత్రమునందుఁ దీసికొనిపోయినారు. ఆమె యెక్కడకు పంపబడినదో తెలియదు.

వసం—(తొందరపాటుతో) హా! సాగరికా! హా! అసామాన్యరూపశోభావిభవా! హా! మృదుభాషిణీ! నీవిప్పు డెక్కడ నున్నావో నాకు మాఱుపలుకుము. దేవిగారు చేసినపని మిక్కిలి దయారహితముగా నున్నది.

సుసం—అయ్యా! వసంతకా! ఇదిగో రత్నమాల. ఆమెజీవితమునందు నిరాశురాలయి పూజ్యుఁడయినవసంతకున కిమ్మని యీ రత్నహారమును నాచేతి కిచ్చినది. ఇదిగోదీనిఁ బుచ్చుకొమ్ము.

వసం—(శోకముతో కన్నీరు విడుచుచు కన్నుల నద్దుకొని) ఓసీ! ఇట్టివేళలో దీనిని పుచ్చుకొనుటకు చేతు లెట్లాడును! (అని యిద్దఱు నేడ్చుచున్నారు)

సుసం—(చేతులు జోడించుకొని) అయ్యా! ఆమెయం దైన ననుగ్రహించి, అంగీకరింపుము.

వసం—(కొంచెము చింతించి) కానిమ్ము. దీనిని తీసికొనివెళ్ళి సాగరికావిరహదుఃఖితుఁడయి యున్నప్రియమిత్రుని నైన నూఱడించి యతనికి వినోదము గలిగించెదను.

సుసం—(వసంతకునిచేతిలో రత్నహారమును పెట్టుచున్నది)

వసం—(పుచ్చుకొని చూచి విస్మయముతో) సుసంగతా! ఇటువంటియమూల్యాలంకార మామె కెక్కడనుండి వచ్చినది?

సుసం—అయ్యా! నాకును కుతూహలము గలిగి యామె కీప్రశ్నయే వేసితిని.

వసం—ఆమె యేమని చెప్పినది?

సుసం—అప్పు డామె మీఁదు చూచి నిట్టూర్పు విడిచి, సుసంగతా నన్నిప్పు డాకథ యేల యడిగెదవని యేడ్వ మొదలు పెట్టినది.

వసం—ఆమె చెప్పకపోయినను, సామాన్యజనులకు దుర్లభమైనయీహార మామెకుఁ గలిగి యుండుటచేతనే నిస్సందేహముగా నామె మహావంశసంభూతురాలయి యుండవలెను. సుసంగతా! నాప్రియమిత్రుఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు?

సుసం—అయ్యా! రాజుగారు దేవిగారి గృహమునుండి వచ్చి యచె స్ఫటిక శిలామండపము నధిరోహించి యున్నారు; నీవక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును వాసవదత్తాదేవి పరిచర్యనిమిత్తమయి వెళ్లెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

[అప్పుడు పీఠముమీఁదఁ గూరుచుండి రాజు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—(ఆలోచించి)

చ. కపటపుబాసలం బ్రియుముగప్పదుమాటలఁ జిత్తవృత్తిన్
గృపయొదవించువర్తనల నిం డగుసిగ్గునఁ గాళ్ళ గ్రాలుటన్
నిపుణసఖీసుబోధముల నెమ్మదికోపము పోదు రాణికిన్
జపలతరస్వకీయనయనంబుల నీటనుబోలె నేమిటన్.

(విచారముతో నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పు డింతవఱకు దేవినే నేను శాంతపఱుచు చుండినను, కేవలమును సాగరికావిషయమయిన చింతయే నన్ను బాధించుచున్నది. ఎట్లన—

గీ. మించుననురాగమునఁ గౌఁగిలించినపుడు
మరుఁడు తొలుత వేసినబాణమార్గమునను
నంబురుహగర్భసుకుమార యైనకాంత
చని మదీయహృద్గత యయ్యెనని తలంతు.

(ఆలోచించి) నాయీయాఱట కునికిపట్టు వసంతకుఁడు; అతఁడు దేవిచే కట్టఁబడి యున్నాఁడు. ఇఁక నే నెవరిముందఱఁ గన్నీరు విడుతును?

(అని నిట్టూర్పు విడుచుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వసం—(వెళ్ళి చూచి విస్మయముతో) నిరంతరమనోవేదన చేత చిక్కినవాఁ డయ్యును శ్లాఘనీయ మయినలావణ్యముతో నుడ

యించిన రెండవ చంద్రునివలెనే నా ప్రియసఖుఁడదె యధికతరముగా ప్రకాశించుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి సేనాయునవద్దకు వెళ్లెదను. (అని చేరఁబోయి) ఓమిత్రుఁడా! నీకు శుభ మగుఁగాక! నీవదృష్టవంతుఁడవు. దేవిగారిచేతఁ జిక్కినవాఁడ వయ్యును మరల నేను నిన్నీకన్నులతోఁ జూడఁగాంచితి.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) ఓహో! నా వసంతకుఁడు నాకు లభించినాఁడు. మిత్రుఁడా! నాకు నీ కౌఁగిలి యిమ్ము.

వసం—(కౌఁగిలించుకొని) ఓ మిత్రుఁడా! దేవిగారిచే నే ననుగ్రహింపఁ బడినాఁడను.

రాజు—నీవు దేవిగారి యనుగ్రహమునుపొందినసంగతి నీ వేష చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి యిప్పుడు సాగరికావృత్తాంతమును జెప్పుము.

వసం—(వెఱగుపాటుతో క్రిందు చూచుచు కూరుచున్నాఁడు)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఏమి! చెప్పకున్నావు?

వసం—అప్రియమును నీకు చెప్పఁజాలను.

రాజు—(తొందరతోను తొట్రుపాటుతోను) మిత్రుఁడా! అప్రియమేలాగు? ఏమి? నిజముగా నే యామె ప్రాణము విడిచినదా? హా!ప్రియురాలా! సాగరికా! (అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు)

వసం—(తొట్రుపాటుతో) ప్రియమిత్రుఁడా! ఊరడుము ఊరడుము.

రాజు—(మూర్ఛ తేఱి కన్నీటితో)

గీ. వేగ ప్రాణములార! స న్విడచి మీరు
పొందు దక్షిణమునకు నాబుద్ధివించు
వేగఁ బోలేని, మిమ్మామె వెడలలాగు;
దవ్వుగా నేగు నిప్పుడా దంతిగమన.

వసం—మఱియొకవిధముగాఁ దలఁపఁ బోకుము. భీతురా లయిన యామెను దేవిగారుజ్జయినీనగరమునకుఁ బంపిరని విన్నాను. అందుచేత నే నప్రియ మని చెప్పినాను.

రాజు—ఏమి! ఉజ్జయినికి పంపినదా? రాణి యేమియు నాతోఁ జెప్పకయే చేసినది. మిత్రుఁడా! ఈసంగతి నీతో నెవరు చెప్పినారు?

వసం—సుసంగత. అంతే కాక యెందు నిమిత్తమో కాని యామె యీ రత్నమాలను నాచేతి కిమ్మని పంపినది.

రాజు—మఱి యెందునిమిత్తము? నా కూఱట కలుగునిమిత్తమే. కాఁబట్టి, మిత్రుఁడా! అది యిటు తెమ్ము.

వసం—(ఇచ్చుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పుచ్చుకొని చూచి రత్నమాలను హృదయమునం దుంచుకొని) ఆహాహా!

గీ. పూర్వ మామెకంఠాశ్లేషమునఁ జెలంగి
యిపుడు ప్రభ్రష్ట మయి యుంట నెంచిచూడ
రత్నమాల తుల్యావస్థ రహి వహించి
సఖ యగుచు నాకు నూఱట సలుపుచుండు.

మిత్రుఁడా! ఇది నీకంఠమున ధరింపుము. దీనిఁ జూచుచునైనను నేను ధైర్యముతో నుండెదను.

వసం—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లే చేసెదను.

(అని కంఠమున ధరించుకొనుచున్నాఁడు.)

రాజు—(కన్నీటితో నిట్టూర్పువిడిచి) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిపునర్దర్శనము దుర్లభము.

వసం—(భయముతో దిక్కులుచూచి) ఈమాట బిగ్గరగా

ననకుము. ఇక్కడ దేవిగారి పరిచారిక లెవ్వరైనను తిరుగు చుందురు.

[అప్పుడు వసుంధరయను వేత్రహస్త ప్రవేశించుచున్నది]

వసుం—(దగ్గఱగా వచ్చి) మహాప్రభూ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడయిన విజయవర్మ దేవర వారి కేదో నివేదించుటకయి వచ్చి వాకిట నిలిచి యున్నవాఁడు.

రాజు—వసుంధరా! వేగిర మతనిని పిలుచుకొనిరా.

వసుం — దేవర వారి యాజ్ఞాప్రకారముగాఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి విజయవర్మతో మరలఁ బ్రవేశించి) విజయవర్మా! అదుగో రాజుగారు, ఆయనదర్శనము చేసికొమ్ము.

విజయ—(సమీపమునకు వచ్చి) దేవా! మీకు విజయమ గుఁగాక! విజయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని విజయముచేత దేవరవా రదృష్టవంతులు.

రాజు—(సంతోషముతో) విజయవర్మా! కోసలరాజు జయింపఁబడినాఁడా?

విజయ—దేవరవారియనుగ్రహమువలన.

రాజు—మేలు! రుమణ్వంతా! మేలు! అచిరకాలములోనే మహా కార్యమును సాధించితివి!— విజయవర్మా! మాకు వినవేడుకగా నున్నది గనుక, ఆకథ సవిస్తరముగా వినిపింపుము.

విజ—దేవరవారు చిత్తగించవలెను. దేవరవారి యాజ్ఞచొప్పున మేమిక్కడనుండి కొన్నిదినములలోనే యనేక గజతురగపదాతులచేత ననివార్య మయిన గొప్ప సేనా సమూహమును గూర్చుకొని వెళ్ళితిమి. రుమణ్వంతుఁడు వింధ్యదుర్గమం దున్న కోసలపతి యొక్క ద్వారమున నిలిచి, సేనలతో ముట్టడివేయుట కారంభించెను.

రాజు—తరువాత తరువాత.

విజ—అప్పుడు కోసలేశ్వరుఁడును అతిదర్పముచేత రుమణ్వంతునివలని పరాభవమును సహింపలేక, గజసమూహబాహుళ్యమయిన తనసైన్యము నంతను యుద్ధమునకు సిద్ధము చేసెను.

వసు—నాహృదయము కంప మొందుచున్నది. వేగిరము చెప్పు.

రాజు—అనంతరము.

విజ—అతఁడు కృతనిశ్చయుఁడయి,

మహాస్రగ్ధర.

సమరంబున్ జేయ వింధ్యాచలము వెడలి, చంచన్మదేభాళియున్ సింధ్యము వేఱొక్కండనంగా దశదిశ లలమన్, తత్క్షణంబే పదాతిస్తుమిగాఁద్రొక్కించియేనుంగులవితతులచే, గూల్పఁగా బాణవృష్టిన్సమహోగ్రుండై రుమణ్వంతుఁడురిపుకడమిన్జూచి రెట్టింపుధాటిన్ కవిసె నప్పుడు మఱియును—

చ. శిరములు బాణఘాతములచేత శిరస్త్రచయంబుతోఁ బడన్
శరములు తాఁకి గాయములజాడను రక్తము జాలువాఱఁగా
సరభసలీల శస్త్రకవచంబులతాఁకున నగ్ని పుట్టఁగా
దురమొనరించెఁ గోసలుఁడు తూలి ప్రధానబలంబు రూపఱన్.

రాజు—ఇది యేమి! మనబలంబులుసహితము భగ్నములగుచున్నవి!

విజ—గీ. మన రుమణ్వంతుఁ డొక్కఁడు మొనసి తాఁకి
కుంజరస్థుఁడై పోరాడుకోసలేంద్రు
నుత్తమాంగంబు ఖండించె నొక్కపెట్ట
నిశితవిశిఖశతంబులు నిగుడఁ జేసి.

వసుం—జయము కలిగినది! జయము కలిగినది! మనకే జయము కలిగినది! (అని గంతులు వేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—మేలు! కోసలరాజా! మేలు! శత్రువులుసహిత మీ పరాకారముగా నీపౌరుషమును వర్ణించుచుండుటచేత నీవు మృతుఁడవయ్యును శ్లాఘ్యుఁడవే. తరువాత; తరువాత.

విజయ—దేవా! అనంతరము రుమణ్వంతుఁడును కోసలదేశపరిపాలనమునకయి నాజ్యేష్ఠభ్రాత యగుసంజయవర్మను పిలిపి, గాయపడినగజబాహుళ్యము గలసేన నంతను వెంట నడిపించుకొని మెల్లమెల్లఁగా వచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు—వసుంధరా! యౌగంధరాయణునికడకుఁ బోయి ప్రియవార్తను దెచ్చినందున కీతనికి మేము బహుమతి నిచ్చినా మని చెప్పు.

వసుం—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని విజయవర్మతోఁగూడ నిష్క్రమించుచున్నది.)

[అప్పుడు కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది]

కాంచ—'ఓసీ! కాంచనమాలా! నీవువెళ్ళి యీయైంద్రజాలికుని రాజుగారిదర్శనము చేయించుమని దేవిగారు నాకాజ్ఞయిచ్చిరి. (అని కొంచెము నడిచిచూచి) అదుగో రాజుగారు, ఆయనదగ్గఱకు వెళ్ళెదను. (దగ్గఱకువెళ్ళి) దేవరకు జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! దేవా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి సంవరణసిద్ధి యనునైంద్రజాలికుఁడు వచ్చి యున్నాఁడని దేవిగారు తమతో విన్నవించుమన్నారు. దేవరవా రాతనికి దర్శన మిత్తురుగాక!

రాజు—మాకు వేడుకగా నున్నది. ఇప్పు డైంద్రజాలికుని శీఘ్రముగా తీసికొనిరమ్ము.

కాంచ—దేవరవారి యాజ్ఞ చొప్పునఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి నెమలిపింఛము చేతఁ బట్టుకొని యున్నయైంద్రజాలికునితోఁగూడ మరల ప్రవేశించుచు)—అయ్యా! రండిరండి.

సంవరణ—(వచ్చుచున్నాఁడు.)

కాంచ—అదుగో ప్రభువువారు. వారిసన్నిధికి వెళ్ళుము.

సంవ—(దగ్గఱకు వెళ్ళి దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! (నెమలిపింఛము నాడించుచు నవ్వుచు)

గీ. ఇంద్రజాలనామము గల్గె నెవనివలన
నట్టియింద్రునిచరణంబు లాశ్రయింతు;
విదితయశుఁ డయి మఱి జాలవిద్యలకును
గురువయినయట్టి శంబరుఁ గొలుతు నేను.

దేవా! ఏమి కావలెను?

గీ. అవనిమీఁదను జంద్రుఁడో, దివిని నగమొ,
జలములో నగ్నియో, ప్రదోషంబొ పగలు,
ప్రభువువారికి దేనిపై వాంఛ గలదొ
యదియ సిద్ధించు నానతీయంగవలయు.

గీ. హరిహరబ్రహ్మలాదిగా నఖిలసురల
మింటఁ జూపింతు నిప్పుడ మీకు నేను;
సిద్ధవిద్యాధరామరస్త్రీసమూహ
నృత్యమును మీరు చూడుఁడీ నింగిమీఁద.

వసం—మిత్రుఁడా! జాగ్రత్తగానుండుము. ఇటువంటిగర్వము గలవానికి సర్వము సంభావ్యమేయగును.

సంవ—దేవా! పలుమాటలేల? దేవరవారు మనసులో దేనిని

చూడఁగోరుదురో దానినెల్లను నాగురువుయొక్క మంత్రప్రభావము చేతఁ జూపఁగలను.

రాజు—ఓయీ! దేవివచ్చినదాఁక నుండుము—కాంచన మాలా! దేవిగారికడకుఁ బోయి యీయైంద్రజాలికుఁడు నీవాఁడు; ఈప్రదేశము విజనముగా చేయఁబడినదిగనుకర'మ్మని చెప్పు.ఆమెతో గలిసియే మేమీవినోదమును జూచెదము.

కాంచ—ఏలినవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.(అని వెళ్లి వాసవదత్తా సహితముగా మరల ప్రవేశించుచున్నది.)

వాస—కాంచనమాలా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి వచ్చినాఁడన్నమాత్రము చేతనే నా కాయైంద్రజాలికునియందు పక్షపాతము కలుగుచున్నది.

కాంచ—పుట్టినింటివంకవాఁడు గనుక దేవిగారిచే నితఁడాదరింపఁబడఁ దగినవాఁడు. దేవీ! రమ్మురమ్ము. (అనినడచుచు) అదుగో రాజుగారు, సమీపమునకు వెళ్ళుము.

వాస—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) భర్తా! జయముగుఁగాక! జయమగుఁ గాక!

రాజు—దేవీ! ఇతఁడు బహువాక్యములు పలికినాఁడు, కాఁబట్టి యిక్కడనే కూరుచుండి యిది చూతము.

వాస—(కూరుచున్నది.)

రాజు—ఓయీ! వివిధములయిన నీయింద్రజాలమును గనఁ బఱువుము.

వసం—దేవరవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని బహువిధముల చిందులుత్రొక్కుచు నెమలిపింఛము నాడించుచు 'హరిహర

బ్రహ్మ''లను పద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు. అప్పుడంతఱును విస్మయపడి చూచుచున్నారు.)

రాజు—(పయివంకఁజూచి పీఠమునుండిలేచి) ఆశ్చర్యము !

వసం—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—దేవీ! చూడుము—

సీ. పద్మాసనస్థుఁడై బ్రహ్మదేవుండదె యొక
చోట వెలుఁగొందుచున్నవాఁడు
శంకరుండల్లదె చంద్రకళావతం
సుండయి యొకవంక సొగబు మీఱు
దైత్యారి యతఁడె గదాచక్రఖడ్గశా
ర్ఙ్గకములతో నాల్గుభుజములందు
నైరావతంబెక్కి యతఁడె దేవేంద్రుండు
తిన్నగాఁ గన్పడుచున్నవాఁడు
చరణములనూపురములు సుస్వరము లీన
దేవతాసుందరులతోడ దివమునందుఁ
దక్కఁగలయట్టి యమరబృందంబు లివిగొ
నృత్యమొనరించెదును గడు నేర్పుమీఱ.
వాస—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

వసుం—ఐంద్రజాలికా! మేలుమేలు! నీవు నీ నేర్పునంతను గనఁబఱిచితివి! (రహస్యముగా) ఓరితొత్తుకొడకా! ఐంద్రజాలికా! ఈచూపఁబడిన దేవతలతోడను, అప్సరసలతోడను నాకుపనియేమి? ఈయుననుసంతోషపెట్టఁ గలుగుదువేని, సాగరికను జూపుము.

[అప్పుడు వసుంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

వసుం—(రాజు సమీపమునకువచ్చి) భర్తా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడు దేవరవారి చరణసన్నిధానమున "సింహళేశ్వరుఁడయిన విక్రమబాహువుచేతఁ బంపఁబడిన యాతని ప్రధానమంత్రియగు వసుభూతి మనకించుకియైన బాభ్రవ్యునితోఁగూడ వచ్చియున్నాఁడు; ఆతని కీమంచిముహూర్తముననే యేలినవారు దర్శన మియ్యఁదగును. నేనును కార్యశేషమును ముగించి దర్శనమునకు వచ్చెదను." అని విన్నపము చేయుచున్నాడు.

వాస—దేవా! కొంచెమునే యింద్రజాలమును చాలింప నియమించి, మాపినతండ్రిగారి యొద్దనుండి ప్రధానమంత్రియైన వసుభూతి వచ్చియున్నాఁడు గనుక ముందుగా దేవరవారాతనికి దర్శన మియ్యవలెను.

రాజు—దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను. (ఐంద్రజాలికుని గూర్చి) ఓయీ! నీవిప్పుడు కొంచెము తాళుము.

వసుం—(మరల పింఛముత్రిప్పుచు) దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అని వెళ్ళుచు) దేవరవారవశ్యముగాఁ జూడఁదగినది నావద్ద నిఁక వేడుటమాత్ర మున్నది.

రాజు—మేమది తరువాతఁ జూచెదము.

వాస—కాంచనమాలా! ఈతనిని తీసికొనివెళ్ళి పారితోషిక మిప్పింపుము.

కాంచ—దేవిగారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని యైంద్రజాలికునితోఁగూడ వెళ్ళుచున్నది.)

రాజు—(వసంతకునివంక తిరిగి) నీ వెదురుగావెళ్ళి వసుభూతిని తీసికొని రమ్ము.

వసం—దేవర యానతిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

[వసంతకుఁ డెదురుగా వెళ్ళి తీసికొనిరాఁగా వసుభూతియు బాభ్రవ్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం—మంత్రివరా! రమ్ము రమ్ము.

వసు—(అంతటనుగలయఁజూచి) ఆహా! ఉదయనమహారాజు పరిభావము!

సీ. విజయగజంబుల వీక్షించి ముందుగా
ముఖశాలవాకిట మోదమంది
తరువాత సుత్తమతురగచయంబులఁ
గన్నులపండువు గాఁగఁజూచి
యావలఁ గడుఁ[శ్రావ్యమౌ గానరవమున
కాత్మలో నెంతేని హర్ష మొంది
యటుపిమ్మటను దర్శనార్థము వేచెడి
ధాత్రీతలపతులతో క్షణము నిలిచి
వాకిటనె సింహళేశ్వరు వైభవంబు
నెల్ల మఱచితి క్షణములో నిప్పు డేను
ద్వారగతుఁడనై కౌతుకగౌరవమున
గ్రామ్యగతినైతి నగ రెష్టు కననిమట్లు.

బాభ్ర—వసుభూతీ! చిరకాలమున కిప్పుడు ప్రభువును చూడఁగలనను సంతోషాతిశయము చేత నేనో క్రొత్తయవస్థ ననుభవించుచున్నాను. ఎట్లన—

చ. ముదిమిని బుట్టుకంపము ప్రపూర్ణభయంబున వృద్ధిగాంచెడున్
గడరెడుఁ జీకటుల్ మఱక గ్రమ్మినదృష్టికి బాష్పవారిచే

ద్గళలికఁ బెంచె గద్గదిక నాదగుస్పష్టము కానివాణికిన్
ముదిమికి సాయ మయ్యెడును భూధవుఁజూచెదు వేడ్క నాకిటన్.

వసం—(ముందుకు వచ్చి) మంత్రివరా! రమ్ము రమ్ము.

వసు—(వసంతకుని మెడలో రత్నహారము చూచి రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఇది మనము బయలుదేఱినప్పుడు మారాజుగారు తమ కొమార్తెకిచ్చిన రత్నమాలలాగుననే యున్నది.

బాభ్ర—అమాత్యా! పోలిక యాలాగుననే యున్నది. ఆ మె హారము వసంతకుని కెట్లు వచ్చినదో యడిగి తెలిసికొనెదను.

వసు—బాభ్రవ్యా! అడుగవలదు. గొప్పరాజులవద్ద బహు రత్నము లుండును గనుక, దానినిపోలినది మాఱియొక భూషణముండుట దుర్లభము కాదు. (అని నడచుచున్నాఁడు.)

వసం—(రాజునుద్దేశించి) వత్సరాజా! అడుగో మంత్రి. ఎదురుగా వెళ్ళుము.

వసు—(దగ్గఱకు వెళ్ళి) దేవా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—(లేచి) అభివాదముఁ జేయుచున్నాను.

వసు—దేవరకు గొప్ప శ్రేయస్సు కలుగునుగాక!

రాజు—మంత్రికి పీఠము పీఠము.

వసం—(పీఠము తెచ్చి) అమాత్యా! ఇదిగో పీఠము కూరుచుండుము.

వసు—(కూరుచున్నాఁడు.)

బాభ్ర—దేవా! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు—(వీపుమీఁద చేయివైచి) బాభ్రవ్యా! ఇక్కడ కూరుచుండుము.

బాభ్ర—(కూరుచుండి) దేవీ! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణమిల్లు చున్నాఁడు.

వసం—అమాత్యా! అదిగో వాసవదత్తా దేవి ప్రణమిల్లు చున్నది.

వాస—అయ్యా! నమస్కారము చేయుచున్నాను.

వసు—దేవీ! వత్సరాజుతో తుల్యుఁ డయిన సుపుత్రుని గనుము. (అందఱును కూరుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! వసుభూతీ! మహానుభావుఁ డయిన సింహళేశ్వరునకు కుశలమా?

వసు—(ప్రయివంకఁజూచి నిట్టూర్పు విడిచి) దేవా! మందభాగ్యుఁడ నయిన నే నిప్పు డేమని చెప్పుటకును తెలియకున్నది.
(అని కిందు చూచున్నాఁడు)

వసం—(తనలో) ఇతఁ డేమిచెప్పునో తెలిసికోలేకున్నాను.

వాస—(విషాదముతో తనలో) అయ్యో! వసుభూతి యిప్పు డేమి చెప్పునో గదా?

రాజు—వసుభూతీ! ఈవిధముగా నీవేల వ్యాకులపడుచున్నావో నాకుఁ జెప్పుము.

బాభ్ర—(రహస్యముగా) ఆలస్యమేల? చెప్పదగినదేమో యిప్పుడే చెప్పి వేయుము.

వసు—(కన్నీటితో) దేవా! చెప్పుట యశక్యమే యయినను మందభాగ్యుఁడ నయిన నేను దేవరవారికి విన్నవించెదను. సింహళేశ్వరుని కొమార్తె సౌభాగ్యవతి యగు రత్నావళి నేరాజు తనభాగ్యముచేత వివాహమాడఁ గాంచునో యాతఁడు సార్వభౌముఁ డగునని యొకసిద్ధుఁ డానతిచ్చెను.

రాజు—తరువాత; తరువాత.

వసు—సిద్ధదేశమునందలి విశ్వాసముచేత యౌగంధరాయణుఁడు దేవరవారి నిమిత్తము పలుమారులు ప్రార్థించినను వాసవదత్తకు మనఃఖేదము కలుగు నని సింహళేశ్వరుఁ డామె నిచ్చుట కొప్పుకొనకపోయెను.

రాజు—(రహస్యముగా) దేవీ! నీ పినతండ్రి మంత్రి యిప్పుడేమి యీలాగున నబద్ధము చెప్పుచున్నాఁడు?

వాస—(ఆలోచించి) ప్రాణేశ్వరా! ఇక్కడ నెవ రబద్ధమాడుచున్నారో నేను తెలియఁజాలను.

వసం—ఆమె కేమి సంభవించినది?

వసు—అనంతరము లావణకమునందు వాసవదత్తాదేవి కాలిచచ్చిపోయినదని జనప్రతీతిని కలిగించి, సింహళేశ్వరునికడకు బాభ్రవ్యుని బంపి యాకన్య నిమ్మని మరల నడిగించెను. తరువాత మా రాజు కొంతచింతించి, దేవరవారితోడి తమసంబంధము లోపించరా దని యారత్నావళిని దేవరవారి కిచ్చుటకుఁ బంపఁగా, మేమామెను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చునప్పుడు సముద్రములో నోడ పగిలి యామె మునిఁగిపోయినది. (అని యేడ్చుచు తల వంచుకొను చున్నాఁడు.)

వాస—(కన్నీటితో) అయ్యో! నేను చెడితిని! హా! మందభాగ్యురాలా! హా! సోదరీ! రత్నావళీ! నీ విప్పు డెక్కడ నున్నావు? నాకు ప్రతివచన మిమ్ము.

రాజు—ఊరడుము. ఊరడుము. దైవగతి మనకు దురవగాహము. ఓడ పగిలి మునిఁగిపోయినవారును మరల లేచివత్తు రనుటకు నీకు వీరే నిదర్శనముగా నున్నారు. (అని వసుభూతిని బాభ్రవ్యుని జూపుచున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! అట్లే యగుఁగాక! నా కంతటిభాగ్య మేలాగునఁ గలుగును?

రాజు—(రహస్యముగా) బాభ్రవా! దీనివాస్తవ మేమి? నాకేమియుఁ దెలియకున్నది.

బాభ్ర—దేవా! వినుండి.

[తెరలోపల గొప్పకలకలము]

ఉ. జ్వాలలగుంపు హర్మ్యముల బంగరుశృంగపుటింపు నింపఁగాఁ,
గీలలనిండు వేఁడిమి నొగిం బువుఁదోఁటలచెట్లు వాడఁగా,
నీలపయోదశోభ నిడ నిక్కెని ధూమము కృత్రిమాద్రికిన్,
స్త్రీలు తలంక నంతిపురిఁ జేరె హఠాత్తుగ నగ్ని యెయ్యెడన్.
గీ. లావణకము చెంత దేవి కాలి గతించె
నన్న యాప్రవాద మరయ నిపుడు
సత్యమౌ ఘనంగ జ్వాలాసమూహంబు
పొదివి యొకట నంతిపురిని గ్రమ్మె.

(అందఱును తొందరపడి చూచుచున్నారు)

రాజు—అంతఃపురమున నగ్ని పుట్టినదా యేమి? (తొట్రుపాటుతో లేచి) అయ్యో! వాసవదత్త కాలిపోయినదేమో! హా వాసవదత్తా! హా ప్రియురాలా!

వాస—ఇది యేమి విభ్రాంతి? నేను మీపార్శ్వమునందే యున్నాను. ఓరాజా! కాపాడుము. కాపాడుము.

రాజు—దేవీ! తత్తరపాటువలన పార్శ్వస్థురాలవయి యున్నను నిన్ను చూడలేకపోయితిని! (అని యామె చేయి పట్టుకొని) దేవీ! ఊఱడుము.

వాస—ప్రాణేశ్వరా! ఈమాట నన్నుఁగూర్చి నేను చెప్ప లేను. దయమాలినదానను నేనక్కడ సాగరికను గొలుసులు వేసి కట్టిపెట్టి యుంచినదానను. అది విపత్తు నొందుచున్నదిగనుక దానిని కాపాడుము.

రాజు—ఏమీ! సాగరిక విపత్తులో నున్నదా? అక్కడకు వెళ్లెదను.

వసు—దేవా! ఏమి? నిష్కారణముగా మిడుతవలె నగ్ని హోత్రముమీఁది కేల సాహసించుచున్నావు!

బాభ్ర—దేవా! వసుభూతి యుక్తమయినమాట చెప్పినాఁడు.

వసు—(రాజు నుత్తరీయముతో పట్టుకొని) మిత్రుఁడా! సాహసము చేయకుము.

రాజు—(ఉత్తరీయమును లాగుకొని) ఓరిమూర్ఖుఁడా! సాగ రిక విపత్తు నొందుచున్నది. ఇప్పుడును నేను ప్రాణములను దాఁచు కొందునా? (అని యగ్నిప్రవేశమును నటించి, పొగలో బాధపడు చున్నట్లభినయించు చున్నాఁడు)

బాభ్ర—ఏమి? ఈస్వల్పవిషయమున భరతకుల మింతటితో నశింపవలసినదా? వట్టిమాటలతో నేమి ప్రయోజనము? నేనును స్వామిభక్తికిఁ దగినట్లు నడచెదను.

రాజు— [మాఱుపమీఁ;

చ. జ్వలన! ప్రశాంతిఁ బొందుము; ప్రశాంతిని బొందుము; ధూమ
నిలువక మంటగుంపులను నీవిటు లేటికిఁ జేర్చె దేవు మై?
దలపఁ బ్రియావియోగశిఖదగ్ధుఁడఁగాక చెలంగు నన్ను నీ
ఖిల నిఁక నేమిచేయఁగల వీప్రళయాగ్నిశిఖాసమృద్ధిచేన్?

వాస — ఏమీ! దుఃఖభాజన మయిననావచనముచేత నేప్రాణే శ్వరున కీవిధావస్థ సంభవించినది! ఇక్కడనుండి నేనేమి చేయను? నేనును ప్రాణేశ్వరునితోడనే చనియెదను.

వసం — అమ్మా! నేను నీకు ముందుగా దారి తీసెదను.

వసు — ఏమీ! వత్సరాజు వహ్నిలోనే ప్రవేశించినాఁడు! రాజపుత్రికయొక్క విపత్తును జూచి యిక్కడనే దేహము విడుచుట నాకును యుక్తము.

బాభ్ర — హా! మహారాజా! ఏమి? నిష్కారణముగా భరత కులమునకు సంశయస్థితిని దెచ్చినావు! నేను ప్రభుభక్తికి దగినట్లు ప్రవర్తించెదను. (అని యందఱును అగ్నిప్రవేశమును నటించు చున్నారు)

రాజు — (కుడిభుజ మదరుటచూచి) ఈయవస్థలోనున్న నాకు దీనివలన నేమిఫలముకలుగును? (ముందుకుచూచి హర్షముతోడి తత్తఱపాటుతో) అదిగో వహ్నిజ్వాలలు సమీపింపఁగా సాగరిక కనఁబడుచున్నది. నేను వేగిరము వెళ్ళి యామెను కాపాడెదను.

[అప్పుడు సంకిళ్ళతో సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ — (అంతటను గలయఁజూచి) నాభాగ్యముచేత నగ్ని హోత్రుఁడంతటను ప్రజ్వరిల్లుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు నాకు దుఃఖావ సానము కలుగును.

రాజు — (వేగముగాచేరఁబోయి) ఓప్రియురాలా! ఏమి? ఇప్పుడు సహితము ప్రాణము నుపేక్ష సేయుచున్నావు!

సాగ — (రాజునుజూచి తనలో) ఏమీ! నాప్రియతముని జూచి

మరల నాకు జీవితాశ కలుగుచున్నది! (ప్రకాశముగా) భర్తా! రక్షింపుము; రక్షింపుము.

రాజు—ఓసి పిఱికిదానా! భయపడకుము.

గీతపద్యము—క్షణము సహియింపు మీధూమసంచయంబు;
(ముందువంకఁజూచి) అకట! మండెడు స్తనగళితాంశుకంబు;
(నిపుణముగాఁజూచి) తలఁకె దేటికి? సంకెళ్ళు దాల్పనేల?
వడిగ నిదుఁగాతు; నన్నీవు పట్టుకొమ్ము.

(అని కంఠమును కౌఁగిలించుకొని కన్నులుమూసికొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు) ఆహా! నాసంతాపమంతయు క్షణములో పోయినది. ఓప్రియురాలా! ఊఱడుము; ఊరడుము.

గీ. సుదతికో! నిన్ను స్ఫుటముగాఁ జుట్టుకొనియు
నగ్నిహోత్రుఁడు నిను గాల్పఁడయ్యె నిపుడు;
తలఁచిచూడంగ నాతనితాపమును
నీదు స్పర్శయె హరియించు నిక్కముగను.

(కన్నులు తెఱచిచూచి) ఓహో! మహాశ్చర్యము! ఈయగ్నిహోత్రమేమయిపోయినది? అంతఃపురముయొక్క యిప్పటియవస్థ యేమయినది? (వాసవదత్తను జూచి) ఏమి? ఈమె యవంతిరాజతనయా?

వాస—(సంతోషముతో రాజశరీరమును తడివి చూచుచు) ప్రాణేశ్వరా! భాగ్యవశమున మీ రక్షతశరీరులుగా నున్నారు.

రాజు—ఇతఁడు బాభ్రవ్యుఁడా!

బాభ్ర—మహారాజా! మీకు జయమగుఁగాక! పుణ్యవశమున దేవర తిన్నగా నుండుటచేత మేము మరల ప్రాణములు గలవార మయితిమి.

రాజు— ఇతఁడు వసుభూతియా?

వసు— దేవా! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా!

వసం— దేవరకు జయమగుఁగాక!

రాజు—(ఆలోచించి వితర్కముతో) ఇది స్వప్నమా? మతిభ్రమా? లేక యింద్రజాలమా?

వసం—మిత్రుఁడా! సందేహింపఁబనిలేదు. ఇదియింద్రజాలమే తొత్తుకొడు కాయైంద్రజాలికుఁడు వెళ్లునప్పుడు దేవరవారింకొక వినోదము నవశ్యముగాఁ జూడవలెనన్నాఁడు. అదేయిది.

రాజు— దేవీ! నీమాటలనుబట్టి సాగరికనిప్పుడీవలకుఁదీసికొని వచ్చినాఁడను.

వాస—(నవ్వి) ప్రాణేశ్వరా! నాకంతయుఁ దెలియును.

వసు—(సాగరికనుజూచి రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈమె మనరాజపుత్రికవలె నున్నది.

బాభ్ర—అమాత్యా! నాకును నాలాగుననే కనఁబడుచున్నది.

వసు—(ప్రకాశముగా రాజుతో) దేవా! ఈకన్యకయెక్కడిది?

రాజు— దేవి యెఱుఁగును.

వసు— దేవీ! ఈకన్యకయెక్కడిది?

వాస—అమాత్యా! ఈచిన్నది సముద్రమున దొరకినదని చెప్పి మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడు నాకొప్పగించినాఁడు. అందుచేతనే యిది సాగరిక యనఁబడుచున్నది.

రాజు—(తనలో) ఏమి? యౌగంధరాయణుఁడు నాతోఁ గొంచెమయినను జెప్పక పోయెను! అతఁడీమెను రాణి కేలయప్పించియుండును?

వసు—(రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈపోలికయువంసతకుని కంఠమునందలి రత్నమాలయు నీమె సాగరమునుండి దొరకుటయు విచారింపఁగా నీమె సింహళేశ్వరపుత్రిక యయినరత్నావళి యయినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. (అని సమీపమునకు వెళ్ళి బిగ్గరగా) అమ్మా! రత్నావళీ! రాజపుత్రీ! నీవిటువంటియవస్థను పొందియున్నావా?

సాగ—(వసుభూతిని జూచి కన్నీటితో) అయ్యో! మంత్రీ! వసుభూతీ!

వసు—ఆహా! చెడితిని! నేను మందభాగ్యుఁడను. (అని భూమి మీఁద పడుచున్నాఁడు.)

సాగ—హా! మందభాగ్యురాల నయిననేను చెడితిని. హా తండ్రీ! హాతల్లీ! మీరెక్కడనున్నారు? నామాటకు మాఱుపలు కుఁడు. (అని సంతాపించుచు మూర్ఛపోవుచున్నది.)

వాస—(తొట్రుపాటుతో) బాభ్రవ్యా! ఈమె నాతోఁబుట్టిన పడుచైన రత్నావళియా?

బాభ్ర—అవును. ఈమె నీచెల్లెలే.

వాస—(రత్నావళిని కౌఁగిలించుకొని) సోదరీ! ఊఱడుము; ఊఱడుము.

రాజు—ఏమీ! గొప్పవంశమునందుఁ బుట్టినసింహళేశ్వరుఁ డయినవిక్రమబాహునికూఁతురా యీమె?

వసం—(తనలో) రత్నమాలను చూచినప్పు డిటువంటిరత్న మాల సామాన్యజనుల కుండదని నేను మొట్టమొదటనే తెలిసి కొన్నాఁడను.

వసు—రాజపుత్రీ ! ఊఱటపొందుము. ఊఱటపొందుము

పెద్దదయినసీయక్క నీకొఱకు దుఃఖించుచున్నది; ఆమె నాలిగనము చేసికొమ్ము.

రత్నా—(ఊఁఅడిల్లి క్రిందిచూపున రాజును జూచి తనలో) నేనపరాధము చేసియున్నదానను గనుక దేవికి ముఖమును చూపఁ జాలకున్నాను. (అని యధోముఖి యగుచున్నది.)

వాస—(బాహువులు సాఁచి కన్నీటితో) రమ్ము. అతినిష్ఠురురాలనైన నాప్రియసోదరీ! ఈలాగునవచ్చి నీస్నేహమును గనఁబఱుపుము. (అని కంఠమును కౌఁగిలించుట నటించి, రాజుతో రహస్యముగా) ప్రాణేశ్వరా! నేను చేసినక్రూరకృత్యముచేత నాకు సిగ్గగుచున్నది. కాఁబట్టి యీమెయీబంధమును శీఘ్రముగా విడిపింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో) దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని సాగరికకట్లు విప్పుచున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడే నన్నింతకాలము క్రూరురాలినిగాఁ జేసినాఁడు. అతఁడు నిజము తెలిసినవాఁ డయ్యును చెప్పినవాఁడు కాఁడు.

[అప్పుడు యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యౌగం—

ఉ. నావచనంబునం గలిగె నాథువియోగము రాణి కెంతయున్;
దేవికి సంభవించు సవతింగనుదుఃఖము; నందుచేత నే
న్నావరుఁ డొందు సర్వమహి; మన్ననసేయనె వమ్చు దేవి న
న్నావిధమయ్యు నాదుమొగ మాపెకుఁజూపఁగ లజ్జయయ్యెడున్.

అట్లు కాకపోయిన మఱి యేమి చేయుదును? నిశ్శంకముగా కార్యనిర్వాహణము చేయువాఁడు మానసీయులయెడలసహిష్ణ మిటువంటిస్వామి

భక్తివ్రతమును నెఱపనేవలయును. (చూచి) అదె మహారాజుగారు సన్నిధికి వెళ్ళెదను. (సమీపించి) దేవా! జయము మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! దేవరవారికి నివేదింపకుండఁ జేసిన కార్యమున కయి నన్ను క్షమింపుఁడు. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

రాజు—మాకు నివేదింపకుండ నీవే కార్యమును జేసితివి?

యౌగం—దేవరవారు పీఠమును పరిగ్రహింపుఁడు. సమస్తమును విజ్ఞాపనము చేసెదను.

[రాజుతోఁగూడ నందఱును స్వస్థానములఁ గూరుచున్నారు.]

యౌగం—దేవా! వినుఁడు. ఈమె సింహళదేశాధీశ్వరుని కొమార్తె. ఈమెను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నవాఁడు సార్వభౌముఁడగు నని యొకసిద్ధునివలన నెఱిఁగి యాతనివచనమునందలినమ్మకము చేత నేను పలుమాఱు దేవరవారి కీమె నిమ్మని సింహళేశ్వరునిఁ బ్రార్థించినను వాసవదత్తాదేవికి మనోవ్యథ కలుగునని యాతఁడిచ్చిన వాఁడు కాఁడు.

రాజు—తరువాత నేమి జరిగినది?

యౌగం—(లజ్జతో) అప్పుడు లావణకమున దేవి కాలిపోయినదని ప్రవాదము కలిగించి యాతనిసమ్ముఖమునకు బాభ్రవ్యునిఁ బంపినాఁడను.

రాజు—యౌగంధరాయణా! తరువాతిసంగతి మేము విన్నారము. ఏమి యాలోచించి యీమెను దేవిగారి కొప్పగించినావు?

వసం—మిత్రుఁడా! ఈతఁడు చెప్పకయే యీతనియభిప్రాయము నాకు తెలిసినది. ఈమె యంతఃపురమున నుండినచో మీరంతఃపురమునకు వెళ్ళినప్పుడు మీకు సులభముగా కనఁబడునని.

రాజు—యౌగంధరాయణా! వసంతకుఁడు నీయభిప్రాయ మును తిన్నగా గ్రహించినాఁడా?

యౌగం—దేవరవా రన్నట్టే.

రాజు—ఐంద్రజాలికుని కృత్యముసహితము నీపనియే యని తలఁచెదను.

యౌగం—అట్లుగాకపోయినయెడల, అంతఃపురమున బంధింప బడియున్న యీ మెకు దేవరవారి సందర్శన మెట్లు కలుగును! ఈమె కనఁబడకున్న వసుభూతి యీమె నెట్లానవాలు పట్టగలుగును! (నవ్వుచు) ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినది గనుక, ఇఁకమీఁద చెల్లెలి విష యమయి యేమి జరగవలయునో యిప్పుడు దేవి నిర్ణయింపవలసి యున్నది.

వాస—(చిఱునవ్వుతో) అయ్యా! అమాత్యా! రత్నావళిని రాజుగారి కిమ్మని స్పష్టముగానే చెప్పరాదా?

వసం—అమ్మా! మంత్రియభిప్రాయమును సరిగానే కని పెట్టినావు.

వాస—(చేతులు సాఁచి) రమ్ము, రత్నావళీ! రమ్ము. ఇప్పుడు నా తోఁడఁబుట్టినదాన వయినందుకు తగినట్లుకమ్ము. (అని రత్నావళిని తననగలతో నలంకరించి చేయి పట్టుకొని రాజుదగ్గరకు వెళ్ళి) దేవా! ఈరత్నావళిని ప్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో చేతులు చాఁచి) దేవిగారి ప్రసా దము నెవరు మన్నింపకుందురు? (అని సాగరికను సంగ్రహించు చున్నాఁడు.)

వాస— ప్రాణేశ్వరా! ఈమెబంధువులు దూరమున నున్న వారు; కాఁబట్టి యీమె తన బంధుబృందము నెప్పుడును దలంప కుండునట్లుగా నీమెవిషయమున నడుచుకొమ్ము.

రాజు— దేవి యాజ్ఞాపించినట్లే నడుచుకొనెదను.

వసం— (సంతోషముతో నృత్యము చేయుచు) ఇహిహీ! ఓహో! దేవరకు జయమగుఁగాక! భూమండల మంతయు నిప్పుడు నాప్రియమిత్రునియొక్క హస్తగత మైనది.

వసు— రాజపుత్రీ! వాసవదత్తాదేవికి నమస్కారము చేసి గౌరవింపుము.

రత్నా— (ఆప్రకారముగా చేయుచున్నది.)

బాభ్ర— (వాసవదత్తనుగూర్చి) దేవీశబ్దధారణమునకు నీవే తగినదానవు.

వాస— (రత్నావళిని కౌఁగిలించుకొని దేవీశబ్దముచేత ప్రసాదము చూపుచున్నది.)

బాభ్ర— నేను పడ్డ శ్రమయంతయు నిప్పుడు సఫల మైనది.

యౌగం— దేవా! నేను దేవర కింకరను నేమి ప్రియముచేయ వలయునో సెలవిండు.

రాజు— ఇదిగాక యింకను బ్రియ మేమి గలదు?

ఉ. విక్రమబాహుతో నొదవె వియ్యము; రాజ్యమునుం లభించె; భూ
చక్రము చేపడం దొరకె సాగరికాసతి సారభూతయై;
యాక్రియఁ జెల్లెలిం బడసి యెంతయు మోదముఁ జెందె రాణి; ని
ర్వక్రతఁ గోసలుల్ గడుఁబరాజితులైరి; మ రేమికోరుదుం!

అయినను,

పం చ పా ది.

గీ. వసుధ సస్యాఢ్య యగుఁగాక! వాసవుండు
వాన లిచ్చుఁగాక! సదనుష్ఠానములకు
ద్విజులు తనియింపుదురుగాక త్రిభువనముల!
సుఖ మగునుగాక సతతంబు సుజనతతికి!
దుర్జనకఠోరభావలు దొలఁగుఁగాక!

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సం పూ ర్ణ ము.

మాళవికాగ్నిమిత్రము

మొదటి కూర్పు పీఠిక

మాళవికాగ్నిమిత్రము కథ మిక్కిలి యింపయినది. ఈనాటకము గీర్వాణకవిమండలాగ్రగణ్యుఁ డైన కాళిదాసునిచే రచియింపఁబడినది. ఇదియభిజ్ఞానశాకుంతలమును రచియించిన కాళిదాసునిచేతఁగాక మఱియొక కాళిదాసునిచేత రచియింపఁబడినదని కొందఱు చెప్పుదురుగాని యందుకు తగిననిదర్శన మేదియు లేదు. ఇందలి కథానాయకుఁ డగ్నిమిత్రుఁడు. ఇతఁడు శుంగవంశపురాజయినపుష్పమిత్రుని కుమారుఁడు. ఈపుష్పమిత్రుఁడు మొదట మగధదేశపురాజయినబృహద్రథుని సేనాధిపతిగా నుండి యతనిని చంపి, మౌర్యమంత్రిని చెఱయందుఁ బెట్టించి, ఆతనిరాజ్యము నాక్రమించుకొని విదిశానగరము తనకు రాజధానిగాచేసికొనెను. అందుచేతనే యీతనికి సేనాధిపతి యని పేరుండెను. ఇతఁడు విక్రమార్కశకమునకు పూర్వము నూటయిరువదిరెండుసంవత్సరములక్రిందట సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఇతఁడు సింధునది సమీపమున గ్రీకుదేశస్థులతో యుద్ధము చేసి వారిని జయించెను. ఇతఁడు తనవార్ధకదశయందు తన కుమారుఁ డయినయగ్నిమిత్రునకు రాజ్య మిచ్చి తానాధ్యాత్మిక విషయమున కాలము గడుపుచుండెను. ఈకాలములో తండ్రికిని కొమారునికిని కొన్నివిషయములయందు పడకపోయెను. అగ్నిమిత్రుడు ముప్పదియాఱుసంవత్సరములు రాజ్యముచేసి మృతినొందఁగా, అనంతర మతనికొమారుఁడు వసుమిత్రుఁడు రాజ్యమునకువచ్చి యెనిమిది సంవత్సరములు పాలనము చేసెను.

ఈమాళవికాగ్నిమిత్రము నాకు మూఁడుప్రతులు లభించినవి. ఈదేశపుప్రతికిని వంగదేశపుప్రతికిని బహుస్థలములయందు భేదము కనఁబడుచున్నది. నేను దీనిని తెనిగించుటలో విశేషభాగము వంగదేశపుపండితుఁడయిన తారానాధ తర్కవాచస్పతి ప్రతి ననుసరించినను, అక్కడక్కడ కొన్నిస్థలములయం దీదేశపుపాఠము ననుసరించి కొన్నిమార్పులనుసహితము చేసినాను. గుణగ్రహణపారీణులు దీనియందలిదోషములను మన్నించి గుణమును గ్రహింతురుగాక!

రాజమహేంద్రవరము
ది ౧౬ ఏప్రియల్ ౧౮౮౯ సం॥ } కందుకూరి వీరేశలింగము

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

అగ్నిమిత్రుఁడు—కథానాయకుఁడైన విదిశానగరపురాజు.

వాహతకుఁడు—మంత్రి.

గౌతముఁడు—విదూషకుఁడు.

హరదత్తుఁడు—నాట్యాచార్యుఁడు; ఇరావతి గురువు.

గణదాసుఁడు—నాట్యాచార్యుఁడు; మాళవిక గురువు

మౌద్గల్యుఁడు—కంచుకి.

వీరసేనుఁడు—ఒకసేనానాయకుఁడు; రాణితమ్ముఁడు.

ధ్రువసిద్ధి—విషవైద్యుఁడు.

యజ్ఞసేనుఁడు—విదర్భదేశపురాజు.

మాధవసేనుఁడు—మాళవిక యన్న; విదర్భదేశపురాజు.

వసుమిత్రుఁడు—అగ్నిమిత్రుని కొమారుఁడు.

పుష్పమిత్రుఁడు—అగ్నిమిత్రుని తండ్రి.

సుమతి— మాధవసేనుని మంత్రి.

సారసకుఁడు—కుబ్జుఁడు.

స్త్రీలు.

ధారణి—అగ్నిమిత్రుని పట్టపుదేవి.

ఇరావతి—అగ్నిమిత్రుని భోగభార్య.

కౌశికి(పరివ్రాజిక)—సుమతిచెల్లెలు, రాణికి ధర్మకథలు చెప్పునది.

మాళవిక—కథానాయకురాలు; మాధవసేనుని చెల్లెలు.

వకుళావళిక—మాళవిక చెలికత్తె.
నిపుణిక—ఇరావతి పనికత్తె.
చంద్రిక—ఇరావతి పనికత్తె.
జయసేన—అంతఃపుర ద్వారపాలకురాలు.
మధురిక—వనపాలకురాలు.
వసులక్ష్మి—రాజకుమారుడు.
కౌముదిక—రాణిగారి పనికత్తె.
సమాహితిక—పండితకౌశికి పనికత్తె.
రజనిక—విదర్భదేశమునుండి వచ్చిన పాటకత్తె.
జ్యోత్స్నిక—విదర్భదేశమునుండి వచ్చిన పాటకత్తె.

మాళవికాగ్నిమిత్రము

ప్రథమాంకము.

నాంది.

చ. ఎతఁడు మహేశుఁడై ఫలము లిచ్చి నతాళికిఁ దోలుదాల్చుఁదా,
నెతఁడు జితేంద్రియుండయియతీశుఁడగున్సతి మేనఁదాల్చియున్,
ఎతఁడలయిష్టమూర్తులను నేలుచు లోకము గర్వికాఁడు తా,
నతఁడు వివేక మిచ్చి హృదయంబులఁ దామసవృత్తిఁ బాచుతన్

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తారము పనిలేదు. (తెరవంకఁజూచి) అయ్యా! కొంచె మిటురమ్ము.

పారిపార్శ్వకుఁడు—(ప్రవేశించి) బావా! ఇదిగో వచ్చినాను.

సూత్ర—శ్రీకాళిదాసకృతమైన మాళవికాగ్నిమిత్ర మను పేరుగల నాటకము నీవసంతోత్సవమునం దాడవలసిన దని యీ సభవారిచే నేనాజ్ఞాపింపఁబడినాను. కాఁబట్టి సంగీత మారంభింతము.

పారి—అదికూడదు. సుప్రసిద్ధు లయిన భావక సౌమిల్ల కవిపుత్రాదులు కల్పించిన నాటకములను మాని వీరు వర్తమానకవి కాళిదాసునికృతి నేల బహుమానించుచున్నారు?

సూత్ర—ఓవివేకీ! నీవు చెప్పినది సరికాదు. చూడు.—

గీ. సర్వమును బ్రాఁత దని యెందు సాదుగాదు
క్రొత్తదనియె కావ్యమునకుఁ గొఱఁతరాదు

యోగ్యులు గ్రహింతు రారసి యుత్తమంబు
మూఢుఁ డన్యులనే నమ్ము బుద్ధిలేక.

పారి—అందున కీసభవారే ప్రమాణము.

సూత్ర—అట్లయిన నీవు త్వరపడుము.

గీ. అతులసేవాసమర్థురా లైనయట్టి
యల్ల ధారణిసేవకురాలి వలెనె
యేను దొలుతను శిరసావహించినట్టి
యీసభికనియోగ మొనర్ప నిచ్చగింతు.

(అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

[అప్పుడు వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వకు—క్రొత్తగా నేర్చుకొనుచున్న చలిక మనునాటకము నందు మాళవిక యెట్లున్నదో నాట్యాచార్యుఁడయిన గణదాసు నడిగి రమ్మని ధారణీదేవి నా కాజ్ఞ యిచ్చినది. కాఁబట్టి నేను సంగీత శాలకు వెళ్ళెదను. (అని నడచుచున్నది.)

[అంతట ఆభరణమును చేతఁబట్టుకొని రెండవచేటిక
ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రథమ—(రెండవదానిని జూచి) ఒసీ! కౌముదికా! నీ కీ ధైర్యమేమే! నాదగ్గఱనుండియే దాఁటిపోయెదవు, నన్ను కంటఁ జూడకున్నావు.

ద్వితీయ—ఓహో! వకుళావళికా? ఇప్పుడే నేను శిల్పివద్ద నుండి తీసికొనివచ్చుచున్న దేవిగారి యీ సర్పముద్రిగల ముద్ధు

టుంగరమును గుఱించి యాలోచించుచు నీచేత దూషణపడవలసిన దాననైతిని.

వకు—(చూచి) నీదృష్టి తగినదానిమీఁదఁ బడినది! మెఱుఁగులు గ్రక్కుచున్న యీ యుంగరముచేత నీ హస్తశాఖ పుష్పించినట్టున్నది.

కౌము—ఓసీ! నీ వెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

వకు—చెప్పినదానిని మాళవిక యెట్లు గ్రహించుచున్నదో యడుగుటకయి దేవిగారి యాజ్ఞాప్రకారముగా నాట్యాచార్యుఁడైన గణదాసునియొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను.

కౌము—సఖీ! ఆమె యిటువంటివ్యాపారముచేత దూరస్థురాలుగా నున్నను రాజుచేత నెట్లు చూడఁబడినది?

వకు—అతఁడామెను దేవిగారిపార్శ్వమునందుఁజిత్తరువులోఁ జూచినవాఁడు.

కౌము—ఏలాగున?

వకు—విను. దేవి చిత్రశాలకుఁబోయి, అప్పుడే శిల్పాచార్యుఁడు రంగువేసి తెచ్చిన చిత్రలేఖను జూచుచు నిలుచుండెను. ఇంతలో రాజును వచ్చెను.

కౌము—అటుతరువాత?

వకు—ఉపచారము లయినతరువాత నేకాసనమునందుఁ గూరుచుండి, రాజుగారు చిత్రఫలకమునందు పరిజనమధ్యమున రాణిగారికి సమీపముగానున్న పరిచారికను జూచి దేవిగారి నడిగిరి.

కౌము—ఏమని?

వకు—దేవికి దగ్గఱగా వ్రాయఁబడిన యపూర్వరాలయిన యీమె పేరేమని.

కౌము—సుందరరూపములమీఁద నాదరము కలుగుట యుక్తమే. తరువాత?

వకు—సదుత్తరము రాక యనాదరము కలుగఁగా రాజుగా రనుమానపడి దేవిగారిని గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగిరి. అప్పుడు కొమార్తె యగు వసులక్ష్మి—"అయ్యా! ఈమె మాళవిక"—అని చప్పునఁ జెప్పివేసెను.

కౌము—(చిఱునవ్వు నవ్వి) ఇది బాల్యావస్థకుఁ దగియే యున్నది. తరువాత నేమిజరిగినదో చెప్పు.

వకు—మరియేమున్నది? ఇప్పుడు మాళవిక రాజుగారి దృష్టిపథమునఁ బడకుండ భద్రముగాఁ గాపాడఁబడుచున్నది.

కౌము—ఓసీ! ఇఁక నీకు నియమించినపనిమీఁద నీవు పొమ్ము నేనును దేవిగారి కీయుంగరమును దీసికొనఁ బోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వకు—(కొంచెమునడచి చూపునిగిడించి) ఇదిగో నాట్యాచార్యుఁడు సంగీతశాలనుండి బయలుదేఱి వచ్చుచున్నాఁడు. నేనిప్పుడీయన దర్శనము చేసికొనెదను. (అని నడుచుచున్నది.)

గణదాసుఁడు—(ప్రవేశించి) ఎల్లవారికిని కులవిద్య నిశ్చయముగా నాదరణీయముగానే యుండును. అయినను నాకు నాట్యవిద్యయందున్న గౌరవ మనర్థమయినదికాదు. ఎట్లనగను?

చ. ఇది యమరాళికిన్ గనులకింపగుయజ్ఞ మ యంద్రు మౌను, లి
యృది ద్వివిధం బొనర్చె శివుఁ డర్ధసతీ సహితాత్మ దేహమం;
దొదవు రసంబులెల్లఁ ద్రిగుణోద్భవలోకచరిత్రలం దిటన్,
వ్వాదిఁ దనియించు నాట్య మిల నెల్లరనున్ రుచిభేదచిత్తులన్.

వకు—అయ్యా! నమస్కారము.

గణ — సుమంగళీ! దీర్ఘాయుష్యమస్తు!

వకు — చెప్పినదానిని గ్రహించుటలో శిష్యురాలయిన మాళవిక మీకు విశేషాయాసము కలుగఁజేయుచున్నదేమో దేవిగారు మిమ్మడిగిరమ్మన్నారు.

గణ — కళ్యాణీ! మాళవిక పరమనిపుణురాలనియు మేధావిని యనియు దేవిగారికి విన్నవింపుము. వేయిమాట లేటికి?

క. ఏయది భావము తెల్పెడి
యీయభినయవిషయ మామెకే నేర్పెదనో,
యాయది విశేష మగపడఁ
జేయుచు నాకెదురు నేర్పు చెలువున నుండున్.

వకు — (తనలో) ప్రజ్ఞయం దిరావతిని మించునట్లున్నదే! (ప్రకాశముగా) గురుజను లీవిధముగా సంతోషించుచున్నారు గనుక మీశిష్యురాలిప్పుడు కృతార్థురాలు.

గణ — ఇటువంటివారు లభించుట దుష్కరముగనుక, అడుగుచున్నాను. దేవిగారీమె నెక్కడనుండి రప్పించినారు!

వకు — దేవిగారికి తక్కువవర్ణమువాఁ డయిన వీరసేనుఁడను పేరుగల తోడఁబుట్టినవాఁ డొకఁడున్నాఁడు. రాజుగారతనిని నర్మదా తీరమునందు సరిహద్దుననున్నకోట కధికారినిగా నిలిపి యున్నారు. అతఁడీచిన్నది ధారణీదేవికి వినోదము కలిగించుట కర్హురాలుగా నుండు ననియెంచి తనయప్పగారికిఁ గానుకగాఁ బంపినవాఁడు.

గణ — (తనలో) రూపవిశేషమునుబట్టి చూడఁగా నాకీమె సత్కులమునందుఁ బుట్టినదిగాఁ దోఁచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కళ్యాణీ! నేను నిశ్చయముగాఁ బ్రసిద్ధుఁడ నగుదును.

గీ. నీరదజలంబు పయినుండి వారిరాశి
యందు శుక్తిలోఁబడి ముత్యమైనయట్లు
యువని నుత్తమపాత్రమునందుఁ బడిన
శిషుకునివిద్యయు గుణవిశేష మొందు.

వకు—అయ్యా! ఇప్పుడు మీశిష్యురా లెక్కడ నున్నది?

గణ—ఇప్పుడే పంచాంగికాభినయమును నేర్పి యింక విశ్రాంతి పొందవలసినదని నేను జెప్పఁగా దిగుడుబావి కెదురుగానున్న గవాక్షములో మంచిగాలి ననుభవించుచుఁ గూరుచున్నది.

వకు—ఇంక దేవరవారు నాకనుజ్ఞ యియ్యవలెను. ఇప్పుడ మీసంతోషమంతయు నివేదించి దేవిగారికుత్సాహము వృద్ధిపొందించెదను.

గణ—నీవు మీదేవి దర్శనమునకుఁబొమ్ము. కొంచెమవకాశముచేసికొని యిప్పుడు నేనును మాయింటికిఁ బోవుచున్నాను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది మిశ్రవిష్కంభము.

[అప్పుడు పరిజను లందంగునిలువ, వెనుకఁజేరి లేఖ చేతఁబట్టుకొని మంత్రి సేవింప, రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(లేఖ చదువుచున్నమంత్రిని జూచి) వాహతకా! విదర్భరాజు యజ్ఞసేనుఁ డేమి తలఁచుకొన్నాఁడు?

మంత్రి—దేవా! ఆత్మవినాశము.

రాజు—ఇప్పుడు నేనాతనియుత్తర మంతయుఁ దెలియఁగోరెదను.

మంత్రి—ఇప్పు డతఁ డీప్రత్యుత్తరము నిచ్చినవాఁడు— "మాతో సంబంధము చేయ నుద్దేశించిన మీపినతండ్రికొమారుఁ డయిన మాధవసేనుఁడు మావద్దకు రావలెనని బయలుదేఱి వచ్చు చుండఁగా దారిలో మీ యెల్లపాలించు నధికారి యతనిని ముట్టడివేసి పట్టుకొనెను. నన్ను విచారించి యాతనిని భార్యాసోదరీసహితముగా విడిచిపెట్టఁదగును" అని తమరు నా కాజ్ఞ యిచ్చుచున్నారు. ఇటు వంటివిషయములలో సమానవంశమునందుఁ బుట్టినరాజులలో నాచ రింపఁబడు వ్యవహారము తమ రెఱుఁగనిదికాదు. కాఁబట్టియిందులోఁ దమరే మధ్యస్థులుగా నుండ నర్హులు, ఆతని తోడఁబుట్టినపడుచు ముట్టడించినప్పుడు పుట్టినసంక్షోభములోఁ దప్పిపోయినది. మనుష్యు లను బంపి యామెను వెదకించెదను. మీరవశ్యముగా మాధవసేనుని నాచేత విడిపింపఁ గోరినయెడల, విడుపుధనమును వినుఁడు.

"గీ. కార్యమంత్రి యైనట్టి మామఱఁది దారు
బంధమునసుండి విడిపించి పంతు రేని,
వేగ మాధవసేనుని విడుచువాఁడ
నిచటఁ జెఱసాలయందుండి యేచు నవల."

రాజు—(రోషముతో) ఎట్టూ! ఆతఁడు తనతర మెఱుఁగక నాతోఁ గార్యపరివర్తనమునకు బేరమాడుచున్నాఁడుగా! వాహాతకా! స్వభావముచేతనే శత్రువైన యీవైదర్భుఁడు మనకుఁ బ్రతికూలుఁడు గాఁగూడ నగపడుచున్నాఁడు. శత్రుపక్షమువాఁడుగా నున్నయీతనిని పూర్వము సంకల్పించుకొన్న ప్రకారముగా నున్మూలనము చేయుట కొఱకు వీరసేనుని వశమున నున్న సేనాచక్రమున కాజ్ఞాపింపుము.

మంత్రి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

రాజు—మరి యీవిషయమున నీయభిప్రాయ మేమి?

మంత్రి—దేవరవారు సెలవిచ్చినది శాస్త్రదృష్టముగానున్నది. ఎట్లన—

"గీ. క్రొత్తగా రాజ్యభరముఁ గైకొన్నరిపుఁడు
ప్రజలలో వేరుదిగి దృఢపడఁడు గానఁ
బాఁతుకొనని క్రొత్తగ నాటుపాదపంబు
వలెనె యున్మూలనము చేయ సులభుఁ డగును."

రాజు—అట్లయిన రాజ్యతంత్రకారుల వచనము వ్యర్థము కాదు. ఈవచనము ప్రమాణము చేసికొని సేనాపతిని త్వరపెట్టుము.

మంత్రి—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[పరిజనులు తమతమ వ్యాపారములనుబట్టి రాజుచుట్టును తగిన చోట్ల నుండఁగా విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విదూ—"గౌతమా! ఆకస్మికముగాఁ బటమునందుఁ జూడఁ దటస్థించిన మాళవికను ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁగాంచు నుపాయము నిప్పు డాలోచింపుము" అని మహానుభావు లయిన రాజుగారు నా కాజ్ఞాపించి యున్నారు. నే నాప్రకారముగాఁ జేసివచ్చిన సంగతి యిప్పుడే యాతనికి నివేదించెదను. (అని నడుచుచున్నాఁడు)

రాజు—(విదూషకుని జూచి) ఇదిగో! కార్యాంతరమందలి నాయపరమంత్రి వచ్చుచున్నాఁడు!

విదూ—(దగ్గఱకుఁబోయి) మీరు వర్ధిల్లుదురుగాక!

రాజు—(తలయూఁచి) ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

విదూ—(కూరుచున్నాఁడు)

రాజు—నీప్రజ్ఞానేత్రమున కేదయిననుపాయము పొడకట్టినదా?

విదూ—ఇప్పుడు ప్రయోగించిన యుపాయసిద్ధి నడుగుఁడు.

రాజు—(సంతోషముతో) ఏలాగున్న?

విదూ—ఈలాగున (అని చెవిలో నేకాంతముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! మేలుమేలు. నీవు బహునిపుణముగా నారంభించినావు, కార్యసిద్ధి దుర్లభమేయయినను, ఈనీకార్యారంభమునుబట్టి యిప్పుడయినట్టే సంభావించెదను. ఎట్లన—

గీ. సత్సహాయసంపన్నుఁడె సంఘటింపఁ
గలుగుఁ బ్రతిబంధములు గల్గు కార్యములను
కన్నుగలవాఁడు సహితము గానలేఁడు
వస్తువులఁ జీఁకటిని దీపబలము లేక.

తెరలోపల—చాలు. ఈపెద్దశంబపుమాటలుం చాలు. రాజుగారిసమక్షముననే మనయిద్దఱిలో నెవ రధికులో యొక రథములో స్పష్టము కాఁబోవుచున్నది.

రాజు—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! ఇదిగో నీనీతివృక్ష మప్పుడే పూఁతపట్టినట్టున్నదే!

విదూ—త్వరలోనే నీవు దానిఫలమునుం జూడఁగలవు.

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ప్రభువుగారి యాజ్ఞ జరిగించినాఁడ నని మంత్రి విజ్ఞాపనము చేయుచున్నాఁడు. అంతేకాక యభినయాచార్యులైన హరదత్తగణదాసు లిరువురును బరస్పర జయకాంక్షతోఁ దమదర్శనము నపేక్షించి రూపమును ధరించిన సాక్షాత్ప్రక్షదేవతలవలె నున్నారు.

రాజు—వారిని లోపలికి రమ్మను.

కంచు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి వారితో మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—ఆచార్యులారా! ఇటు, ఇటు.

గణ—(రాజును జూచి) ఓహో! రాజమహిమ దురాసదము గదా!

గీ. అపరిచితుఁడుగాఁ డితఁ డుగ్రుఁ డయినఁ గాఁడు;
భయపడెద నట్టులయ్యుఁ బార్శ్వంబుచేర
జలధివలె నీనృపుఁడు ప్రతిక్షణము నాదు
కన్నులకుఁ గ్రొత్తక్రొత్తగఁ గానిపించు.

హర—పురుషాకారమున నున్న యీ జ్యోతి మహత్తర మయినదిగదా!

ఉ. ద్వారమున న్నియుక్తపరివారము సమ్మతిమీఁదఁ జొచ్చి, ధా
త్రీరమణాంతికానుచరు కేవనె చెంతకుఁ బోవుచుండియున్
మేరకుమీఱి దృష్టి మిఱుమిట్లిటు గొల్పెడి రాజుతేజముం
జేరి మరల్పఁగాఁబడిన చెల్వు వహించితి మాట లేటికిన్.

కంచు—ఇదె ప్రభువువారు, మీరు సన్నిధానమునకుఁ బొండు.

ఉభయులు—(దగ్గఱకుఁ బోయి) దేవా! విజయోస్తు!

రాజు—మీకు స్వాగతము. (పరిజనులను జూచి) వీరికిఁ బీఠములను బెట్టుఁడు.

[ఇద్దఱును పరిజనులు తెచ్చిన పీఠములమీఁద గూరుచున్నారు.]

రాజు—ఇదియేమి! శిష్యురాండ్రకు విద్యోపదేశము చేయు వలసిన కాలమునం దాచార్యులిరువు రొక్కసారిగా నిక్కడకు విజయము చేసినారు?

గణ—దేవా! చిత్తగింపుము. నేను సద్గురుముఖమున నభిన యవిద్యను జక్కఁగా నభ్యసించినాఁడను. దేవరవారు నాకు నాట్యా

భినయాధికారమును దయచేసిరాదు. దేవిగారును నన్నాదరించు చున్నారు.

రాజు—ఇది మాకుం దెలియును. అపుడు నేమి?

గణ—అట్టి నన్నీహరదత్తుఁడు పెద్దమనుష్యులయెదుట "నీవు నాకాలిధూళితోనైనను సమానుఁడవుగావు" అనియాక్షేపించినాఁడు.

హర—దేవా! "నాకును నీకును సముద్రమునకును బిల్లకాలువకునుగల తారతమ్యమున్నది" అని యితఁడే నన్ను మొట్టమొదట దూషించినవాఁడు. కాఁబట్టి యిక్కడఁ దమరే యీయనను నన్నును శాస్త్రమునందును బ్రయోగమునందును బరీక్ష చేయుఁడు. దేవరవారే మాయుల్పవిశేషజ్ఞ వివాదమును నిర్ణయింపఁ దగినవారు.

విదూ—ఈప్రతిజ్ఞ చక్కఁగా నున్నది.

గణ—ఈసంకల్ప ముత్తము మయినది. దేవరవారు సావధానముగా వినవలయును.

రాజు—కొంచెము తాళుఁడు. ఇక్కడఁ బక్షపాతము జరిగినట్లు దేవి యెంచుకొనును. కాఁబట్టి పండితకౌశికీసహితురా లయినయామెసమక్షమునందే యీ వ్యవహారము తీర్పవలెను.

విదూ—దేవరవారు సెలవిచ్చినది దివ్యముగానున్నది.

ఆచార్యులు—దేవరవారిచ్చవచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

రాజు—(కంచుకిని జూచి) మౌద్గల్యా! ఈప్రస్తావనని వేడించి పండితకౌశికీ సహితముగా దేవిగారిని బిలుచుకొని రమ్ము.

కంచు—దేవరవారియాజ్ఞ చొప్పునఁ జేసెదను.

[అని నిష్క్రమించి సపరివ్రాజికయైన దేవితో మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—అమ్మా! ఇటు, ఇటు.

ధార—(పరివ్రాజికనుజూచి) అమ్మా! ఈహరదత్తగణదాసుల కలహవిషయమున మీకేమి తోఁచుచున్నది?

పరివ్రా—నీపక్షమున కపజయము కలుగునని శంకింపకుము, గణదాసుఁడు ప్రతివాదికిఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు.

ధార—అది యట్టిదే యయినను, రాజు చేకొనినవాఁడగుటచేత హరదత్తున కాధిక్యము హెచ్చును.

పరివ్రా—అమ్మా! నీవును రాజ్ఞీశబ్దమున కర్హురాల వైయున్నమాట చిత్తమం దుంచుకొమ్ము.

గీ. భాస్కరపరిగ్రహతఁ జేసి పావకుండు
తాను మహనీయభాసురత్వంబు గన్న,
వలనిశాపరిగ్రహణమువలన శశియు
మహిమఁ గాంచఁడె యెల్లెడ మహిని దాను?

విదూ—చూడు! చూడు! సహచారిణియైన పండితకౌశికిని ముందుంచుకొని ధారణీదేవి వచ్చుచున్నది.

రాజు—ఆమెను జూచుచున్నాఁడను.

క. యతివేషయైనకౌశికి
యతులగతిం జేయ మంగళాలంకృతఁగా,
నతి యాధ్యాత్మికవిద్యా
యుతయైన త్రయీస్వరూపయో యన నలరున్.

పరి—(దగ్గఱకువచ్చి) దేవా! విజయోస్తు!
రాజు—అమ్మా! నమస్కారము.

పరి—గీ. వరమహాసారసుప్రసవత్వ మొంది
లలి సమానత్వమను యలరుచునట్టి
ధారణీభూతసంతానధారిణులకు
వత్సరశతంబు భర్తవై వఱలు మీవు.

ధార—ప్రాణేశ్వరా! మీకు శుభమగుఁగాక!

రాజు—దేవికి స్వాగతము. (పరివ్రాజికనుజూచి) అమ్మా! పీఠమును స్వీకరింపుము.

(అందఱును గూరుచున్నారు)

రాజు—అమ్మా! పరస్పరవిజ్ఞానవిషయమున ఘర్షణపడుచున్న యీహరదత్తగణదాసులను మీరిప్పుడు పరీక్షచేయవలెను.

పరి—(చిఱునవ్వు నవ్వి) ఈపరిహాసము చాలును. పట్టణమొద్దనుండఁగా, పల్లెయందా రత్నపరీక్ష?

రాజు—అట్లుకాదు. నీవు పండితకౌశికివిగదా? నేనును దేవియుఁగూడ నిందుఁ బక్షపాతులము.

ఆచార్యులు—దేవరవారు సెలవిచ్చినది బాగుగ నున్నది. మధ్యస్థురాలయిన యీమెయే మాగుణదోష నిర్ణయమును చేయుట కర్హురాలు.

రాజు—అందుచేతనే యీవివాద మీమెయే విమర్శింప నారంభింపవలెను.

పరి—దేవా! నాట్యశాస్త్రమునం దాటప్రధానము. కేవల వాగ్వ్యవహారముచేత నేమిప్రయోజనము? ఇందు దేవిగారియభిప్రాయ మేమో!

ధార—నాయభిప్రాయ మడిగితిరా, మొదలవీరిద్దఱివివాదమే నాకు రుచింపకున్నది.

గణ—దేవీ! విద్యయందు సమానుఁడని నాకవమానము వచ్చునట్లు చేయుట నీకు ధర్మము కాదు. నన్ననుగ్రహింపవలెను.

విదూ—అమ్మా! ఈకొట్లంభరుల సంవాదమును వింటిమి. వీరికి జీతము లిచ్చి వృథాగాఁ గూరుచుండఁబెట్టనేల?

ధార—నీవు కలహప్రియుఁడవుగా నున్నావే.

విదూ—అమ్మా! అట్లుకాదు, రెండు మదపుటేనుఁగు లన్యోన్య కలహప్రియము లయినప్పుడు వానిలో నేదో యొకటి పరాజయము పొందక శాంతి యెట్లుకలుగును?

రాజు—అమ్మా! మీ రుభయులయొక్క నాట్యకౌశలము నీవఱకే చూచియున్నవారు కదా?

పరి—అవును. చూచినదానను.

రాజు—అట్లయిన వీరిప్పుడంతకంటె నధికముగాఁ దెలుపఁ గలదేమున్నది?

పరి—నేను నదే చెప్పఁదలంచి యున్నాను.

ఉ. కొందఱు విద్య నన్యులకుఁ గోవిదులయ్యును నేర్పలే రిలన్;
కొందఱు బోధసేయుదురు గొప్పగఁగొంచెమె తాము నేర్చియున్
బొందుగ రెండిటం దెలివిఁ బొంది వెలింగెడుబుద్ధిశాలులే
యెందును నగ్రగణ్యుఁ లని యెన్నికఁగాంతురు శిక్షకాళిలోన్.

విదూ—పూజ్యురాలయిన యీమెవాక్యము విన్నారుకదా? దాని పండితార్థమిది—వీరు నేర్పినది చూచుటవలననిర్ణయింపవలెనని,

హర—నా కిది పరమసమ్మతము.

గణ—దేవా! అలాగున జరిగింపవలెను.

దేవి—మందమతియైన శిష్యురా లుపదేశించినది తిన్నగా గ్రహింపనియెడల, అదియు గురువుదోషమేనా?

రాజు—దేవీ! అవునది యట్టిదే. చెప్పినది తెలిసికోలేనిదానిని స్వీకరించుటలోఁగూడ బుద్ధివైభవము వెల్లడియగును.

దేవి—(తనలో) ఇప్పుడేమిచేయుదును? (గణదాసునిఁజూచి ప్రకాశముగా) నాప్రాణేశ్వరుని కుత్సాహకరమైన యీమనోరథ పరిపూర్తి యింతటితోఁ జాలును. ఇఁక నిరర్థక ప్రయత్నమును మానుఁడు.

విదూ—దేవిగారు సెలవిచ్చినది బాగున్నది. ఓగణదాసా! సంగీతాచార్యత్వము పొంది సరస్వతికి నైవేద్యము పెట్టు మోదకములను భక్షించుచుఁ గూరుచుండెదు నీకీపరాభవకరమయిన శుష్క కలహముతో నేమి ప్రయోజనమయ్యా?

గణ—సత్యముగా దేవిగారివాక్యమున కదేయర్థము. సమయోచితమయిన యీవాక్యమును వినుఁడు—

గీ. పడసితిని గొల్వు నేనని వాదమునకు
జడిసి యొరుదూషణము నోర్చి చదువు నొక్క
జీవనోపాయముగనె తాఁ జేసికొనెడు
వాఁడు జ్ఞానవిక్రయుఁ డగువణిజుఁ డగును.

దేవి—శిష్యురాలు మీవద్ద విద్యనారంభించియెంతో కాలము కాలేదు. తిన్నఁగా మనసునఁ బట్టనివిద్య పరీక్షయిచ్చుట యనర్థదాయకము.

గణ—ఎంతో కాలము కాలేదు గనుకనే నేను నింత నిర్బంధపఱుచుచున్నాను.

దేవి—అట్లయిన నిరువురను మీయుపదేశమును బూజ్యురాలైన యీమెకే కనఁబఱుపుఁడు.

పరి—దేవీ! అది న్యాయము కాదు. సర్వజ్ఞునకైనను నొంటరిగా నుండి న్యాయము తీర్చుట యుక్తము కాదు.

దేవి—(జనాంతికముగా) ఓ తెలియనిదానా! పరివ్రాజికా! మేలుకొని యున్నను నన్నుఁ బ్రోవుచున్నదానివలెఁ జేయుచున్నావు!

(అని యసూయతో రాజునుండి మొగము త్రిప్పుకొనుచున్నది)

రాజు—(దేవిని బరివ్రాజికకుఁ జూపుచున్నాఁడు)

పరి—గీ. చంద్రవదనరో! నీవు నిష్కారణముగ
విముఖ వయ్యెద వేటికి విభునినుండి?
పతుల పయి నెంతప్రభుతను బడసి యున్న
హేతువున్నను కోపింతు రిలను సతులు.

విదూ—అమ్మా! హేతు వున్నది. స్వపక్షమువారిని రక్షింపవలయును. (గణదాసునివంకఁ జూచి) ఓయీ! అదృష్టశాలివి గనుక దేవిగారికోపవ్యాజముచేత నీవిప్పుడు బ్రతికిపోయినావు. తామెంత మంచిశిక్ష పొందినవా రయినను దమవిద్యఁ జూపవలసివచ్చినప్పుడు డెందమును జంకుపడుదురు.

గణ—దేవీ! వినుము. ఈ విధముగా నితఁ డెంచుకొనుచున్నాఁడు. అందుచేత నిప్పుడు—

గీ. నేను జెప్పినవిద్యను గానిపింపఁ
దలఁచి యున్నాఁడ నీవివాదంబునందు,
నందు కీవనుమతి యియ్యకుందు వేని.
విడువఁబడినాఁడ నీచేత వెలఁది నేఁడు.

(అని పీఠమునుండి లేవఁబోవుచున్నాఁడు)

దేవి—(తనలో) ఇఁక నేమిగతి? (ప్రకాశముగా) గురువులే శిష్యజనులయెడ సర్వాధికారులు.

గణ—దీర్ఘాయుష్మంతురాలవుకమ్మా. ఇది వ్యాజమన్నశంక యింతటితోఁ జాలును. (రాజును జూచి) దేవిగారనుజ్ఞ యిచ్చినారు. కాఁబట్టి యేయభినయరూపమునందు విద్య కనఁబఱుపవలయునో దేవర యాజ్ఞాపించవలెను.

రాజు—ఈమె సెలవిచ్చినదానియందు.

పరి—దేవిగారిమనసులో నేమో యున్నది. అందుచేత నేను శంకించుచున్నాను.

దేవి—శంకవదలి పలుకవచ్చును. నాపరిజనముమీఁదను ప్రభువుగారి కధికార మున్నది.

రాజు—నాకని చెప్పు.

దేవి—అమ్మా! ఇప్పుడు చెప్పు.

పరి—దేవా! శర్మిష్ఠచేత రచియింపఁబడి పాదచతుష్టయసహిత మయినచలిక మను నాటక మభినయించుట కష్టమని చెప్పుచున్నారు. ఆయొక్కదానినె యిద్దఱిచేతను పట్టించి మాత్రము, దానివలననే వీరి యుపదేశతారతమ్యమును దెలిసికోవచ్చును.

ఆచార్యులు—అమ్మగా రాజ్ఞాపించునట్లు చేయుఁడు.

విదూ—అట్లయిన మీరిరువురును నాటకశాలయందు సంగీతరచనచేసి రాజుగారియొద్దకు దూత నంపుఁడు. అట్లు కాని మొదల మద్దెల చప్పుడే మమ్ము లేవఁదీసికొని వచ్చును.

హర—ఆలాగే. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

గణ—(ధారణివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

దేవి—(గణదాసునిజూచి) అయ్యా! మీకు విజయము కలుగునుగాక! నేనిప్పుడును మీకు మేలు కోరుదాననే సుమా!

(ఆచార్యులు లేచుచున్నారు.)

పరి—కొంచె మిటు రండు.

ఆచా—(దగ్గఱకుఁబోయి) ఇదిగో వచ్చితారము.

పరి—తారతమ్యనిర్ణయాధికారము పొందితిని గనుకఁ జెప్పు చున్నాను. అన్నియవయవములసౌష్ఠవమును చక్కఁగాఁ గనఁబడుట కై యలంకారము విశేషముగాఁ జేయక పాత్రిలను దీసికొని రండు.

ఇద్దఱు—ఈసంగతి తమరు మాకు బోధింప నక్కఱలేదు.
(అని విమ్రిమించు చున్నారు.)

దేవి—(రాజునుజూచి) ఇటువంటి నేర్పు తమరు రాజకార్య ములయందుఁ బ్రయోగించినయెడల, ఎంతో మేలు గలుగును.

రాజు—న న్నన్యథా భావింపకుము. ఓ మనోనాయికా! ఇది నేను పన్నినది కాదుగదా ? సమానవిద్యగలవారు కీర్తికొఱ కొకరినొకరు తప్పులు పట్టుకొనుట సాధారణమే.

[నేపథ్యమునందు మృదంగధ్వని వినఁబడఁగా నందఱు
నాలకించుచున్నారు.]

పరి—ఆహా! సంగీతమారంభ మయినది.

గీ. మేఘగర్జనశంకచే మొడలనెత్తి
మద్దెలరవంబుతోడ నెమళ్లుకూయ
మధురముగ బర్హిణాంగనల్ మలసిచేయు
మధ్యమస్వర మలరించె మనుల నిపుడు.

రాజు—దేవీ! మనమక్కడ సభికులమగుదము రమ్ము.

దేవి—(తనలో) ఆహా! ఏమిప్రాణనాయకుని యవినయము!
(అందఱును లేచుచున్నారు.)

విదూ—(రహస్యముగా) ఓయీ! ధీరత్వముతో నడువుము. ధారణీదేవి మతిమొకవిధముగా భావించుకొనును.

రాజు—గీ. ధైర్యము వహించియున్నను దగఁగ నన్నుఁ
గర్వముఁ ద్వరపెట్టుచున్న దీమురజరవము
సిద్ధిపథమున నడచుచుఁ జెలఁగునట్టి
స్వమనోరథశబ్దంబు చందమునను.
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ద్వితీయాంకము

రంగము—సంగీతశాల

[అప్పుడు పీఠముమీఁదఁ గూరుచుండి మిత్రునితోఁగూడ రాజును, ధారణియుఁ, పరివ్రాజికయు, అర్హపరివారమును ప్రవేశించుచున్నారు]

రాజు—అమ్మా! పూజ్యులయిన యాచార్యు లిరువురిలో నెవ్వరి యుపదేశనైపుణ్యమును ముందుగాఁ జూతము?

పరి—పాండిత్యప్రభావముచేత నిద్దఱును సమానులే యయినను, వయోవృద్ధగుటవలనగణదాసునినే ముందుగా గౌరవింపఁదగును.

రాజు—అట్లయిన, మౌద్గల్యా! ఆపూజ్యుల కీసంగతి తెలిపి, నీవు నీ పనిమీఁదఁ బొమ్ము.

కంచు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.
(అని పోవుచున్నాఁడు)

గణ—(ప్రవేశించి) దేవా! మధ్యలయముగలిగి శర్మిష్ఠచేత జేయఁబడిన చలికనాటకములో నాలుగుపాదములు గల కృతియొకటి కలదు. దేవరవారు దాని ప్రయోగమే కాగ్రచిత్తతతోఁ జిత్తగింపఁ దగును.

రాజు—ఆచార్యా! మేము మిక్కిలి యువహితుల మయి యున్నాము. పాత్రములను దీసికొని రమ్ము.

(గణదాసుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(జనాంతికముగా) మిత్రుఁడా!

గీ. అల యలంకారమందిరమందు నున్న
కన్నెదర్శింపఁగోరి నాకన్నుదోయి
క్షణముఁ గాలవిలంబము సైఁపలేక
తెరనుదీయంగ నుంకించుకరణి నుండె.

విదూ—(రహస్యముగా) నీయభీప్సితమూర్తి విశేషముదృష్టి పథమునఁ బడఁబోవుచున్నది. కనుక నీవిప్పు డప్రమత్తుఁడ వయి చూడుము.

[అప్పుడు తన యంగసౌష్ఠవమును జూచుచున్న యాచార్యునితో మాళవిక ప్రవేశించుచున్నది]

విదూ—దేవా! చూడుము. పరాధీనురా లయి యున్నను, ఆమె సౌందర్యమునకుఁ గొఱఁత యేమియు లేక యున్నదిగదా?

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా!

గీ. చిత్రపటమున నాఁడు వీక్షించినప్పు
డట్టి సొగసుండదని సంశయంబు వొడమె
నేఁడు ప్రత్యక్షముగ నీమెఁ జూడ నింక
శిల్పి యప్రౌఢుఁడంచుఁ దోఁచెడిని మదికి.

గణ—బిడ్డా! భయము విడిచి స్వస్థచిత్తురాలవు కమ్ము.

రాజు—(తనలో) ఓహో! ఈరూపము సర్వావస్థలయందును నిర్దోషముగా నున్నది!

సీ. నిడువాలుఁగన్నులఁ గడునొప్పి వదనంబు
శరదిందుకాంతిని జానుమీఱు
అంసభాగంబుల సందంబుగా వంగి
బాహువు లెంతయు బాగుమీఱు
ఘనమైనసిక్కుఁ జన్గవచేత వక్షంబు
పార్శ్వమం దడఁగినభాతి మీఱు
మధ్యప్రదేశంబు మానుగఁ బిడికిటఁ
బట్టంగఁదగియుండి వన్నెమీఱు
జఘన మెంతయు నమితమై పాటిమీఱు
వంపులై యొప్పు నంగుళు ల్పాదములను
హృదయమున నర్తనాచార్యుఁ డెట్టులుండ
నభిలషించునో యట్లుండె నంగగరిమ.

మాళ—(ఉపగానముచేసి, చతుష్పాదగీతమును బాడుచున్నది)

* చ. హృదయమ! దుర్లభుండు ప్రియుఁడీయన పైనిఁక నాశమానుమీ;
యదరెడు వామనేత్ర మహహో యిపుడే మొకో నాకువింతగా;
నొదవెడు నెట్లు క్రమ్మఱనదో చిరదర్శితు నీయనం గనన్?
సదయతఁ బ్రేమచేఁ బరవశాత్మగ నన్ను నెఱుంగు నాయకా!
(అని రసోచితముగా నభినయించుచున్నది)

(మాళవిక జంకి నిలుచున్నది)

---

* ఘంటారాగము—ఆదితాళము.

పల్లవి— ఏలవలచితి వయ్యయ్యో! యేలాగుదరియింతు నయ్యయ్యో!
అనుపల్లవి— ఈలాగౌట తెలియనైతి* నిలవయివెతలపాలయితి.
౧. మనస! నీవు కోరునట్టి* మనుజుఁ డెంతో దుర్లభుఁడు సుమ్ము.
కనుక, నీవు నామీఁ...* కట్టాస మానుమా నేఁడు... ఏలవలచితి,

విదూ.—(రహస్యముగా) ఓహో! మిత్రుఁడా! ఈమె యీ నాలవపాదార్థము నభినయించుమిష పెట్టి తన్ను నీకర్పించుకొనుచున్నట్టుగా నున్నది!

రాజు—సఖుఁడా! మా యిరువురహృదయములు నట్లేయున్నవి.

చ. ఆయమ 'ప్రేమచే వివశురాలనుగా నిదె నన్నెఱుంగు మో
నాయక' యన్నవాక్యమును నాకడ సాభినయంబుగాఁగఁ దా
నీమెడఁ బాడుచో సరస నీవల ధారణియందు నొక్కఁ—లేఁ
బ్రాయము నేఁడుమిషఁ బ్రార్థనచేసెను నన్ను కూరిమిన్.

[మాళవిక గీతము పాడినతరువాత వెనుకకుఁ బోఁబోవుచున్నది]

విదూ.—అమ్మా! పోకనిలువుము. నీవాటయందొకక్రమము మఱచిపోతివి. నేను దానినిప్పుడే నీకుఁ దెలిపెదను.

గణ.—బిడ్డా! నే నుపదేశించిన విద్యయందు లోపముండదని కనఁబఱుతువుగాని క్షణమాత్రము నిలువుము.

రాజు—(తనలో) ఆహా! ఈమెరూపము సర్వావస్థలయందును వింతసోయగమును నింపుచున్నది. ఎట్లన,

మ. వలయంబుల్ మణిబంధమంటఁ గటినొప్పింజేర్చి డాకేలు, ని
శ్చలతన్ రెండవకేలు వాల్చి దిగువన్ శ్యామాలతంబోలఁగా,

---

౨. ఎడమకన్నదేమోకాని* యిప్పుడేఁతో తనయంత,
వడిగ నదరఁజొచ్చె నిదిగో* భాగ్యమే ఒమేఁఖాహో... ఏలవలచితి.
౩. ఇన్నినాళ్లకిందు నాకు* నిటులు లభించిన నరనాథుఁ
గన్నులారఁజూడనైతి* క్రమ్మఱంగాఁ గలుగును?... ఏలవలచితి,
౪. అవుర నీవెటులో గికొమ్మి* యని నీవయి ప్రేమచే
వివశురాలనంచు నన్ను* వేవేగ నద్దయ భూని... ఏలవలచితి,

సలకున్నీటుచు నేలచూపులను బాదాంగుష్ఠమాత్రంబునన్
నిలుచున్నప్పుడె నృత్యకాలమునకంటెం జెల్వ చెల్వొందెడున్.

దేవి—ఈయాచార్యులు గౌతముని మాటను సహితము పాటిగాఁ బట్టుచున్నారుగదా?

గణ—దేవీ! అట్లనఁగూడదు. రాజవిశ్వాసమువలన గౌతమునికి సూక్ష్మదర్శిత్వము కలుగుచున్నది. చూడుము—

గీ. చిల్లగింజలపొడితోడఁ జేరుకతనఁ
గల్మషజలంబు స్వచ్ఛతఁ గాంచునట్లు
పండితులతోడి సహవాసబలముచేత
మందుఁడైనను గడు బుద్ధిమంతుఁ డగును.

(విదూషకునిఁజూచి) మీ యభిప్రాయమును వినఁగోరుచున్నాము.

విదూ—(గణదాసునిఁజూచి) ముందుగాఁ బండితకౌశికి నడుగుఁడు. నేను గనిపెట్టిన క్రమభంగమును దరువాతఁ జెప్పెదను.

గణ—అమ్మా! గుణమునుగాని దోషమునుగాని నీవు కనిపెట్టినది సెలవిమ్ము.

పరి—నేను జూచినంతవఱకు సర్వమును నిర్దుష్టముగానున్నది. ఎందుచేతనన—

చ. పలుకులయర్థ మంగముల బాగుగఁ గన్పఱుపంబడెన్; రసం
బుల లయతోడ నైక్యమునుబొందెఁ బదంబులుపెట్టురీతిఁ; యిం
పలరెను గొంచెమై మృదుకరాభినయంబు వరానువృత్తులన్;
వెలసె మనోహరంబగుచు వింతగ భాగము రాగబద్ధమై.

గణ—దేవరవా రెట్లుభావించుచున్నారు?

రాజు—మాకు స్వపక్షమువారియెడఁ గలయభిమానము తగ్గిపోయినది.

గణ—నే నిప్పుడు నర్తనాచార్యుఁడ నయినాను.

గీ. జగతి నిప్పటిపాత్రలా సాధుజనులె
శిక్షక విశిష్టశుద్ధత చెప్పఁగలరు;
వహ్నియందును బంగారు వలెనె మీదు
సన్నిధిని వన్నెకెక్కె మా చదువు కూడ.

దేవి—ఆర్యా! మీర దృష్టవంతులు. ఈపరీక్షకులచేత మెప్పు పొందినారు.

గణ—దేవీ! మీానుగ్రహమే నావృద్ధికి హేతువు. (విదూషకునిఁ జూచి) గౌతమా! నీమనస్సులో నున్న దేమో యిప్పుడు చెప్పుము.

విదూ—ప్రథమోపదేశ దర్శనసమయము నందు ముందుగా బ్రాహ్మణపూజ చేయవలెను. మీరా పూజను మఱచిపోయినారు.

పరి—ఓహో! ఇది ప్రయోగములోపలిప్రశ్న గదా! (అందఱును నవ్వుచున్నారు. మాళవికయుఁ జిఱునవ్వు నవ్వుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) కన్నులు గలిగినందునకుఁ జూడవలసినసారమును జూడఁగాంచితిని! ఎట్లన—

గీ. పల్వరుస యింత కానంగఁబడఁగ నుండ
హాస మొనరించు నీవిశాలాక్షి మోము
కేసరంబు లొక్కింత లక్షింప నయిన
కమలమునుబోలి యుండనై కానిపించు.

గణ—ఓపౌఢబ్రాహ్మణుఁడా! ఇదిపరీక్ష కాని యాట కాదు గదా! ఆటయేయయినపక్షమున బూజార్హుఁడ వయిననిన్నుఁ బూజింపకుందుమా!

విదూ—నేను నిశ్చయముగా నీరు త్రాగవలె నన్నయాశతో

వట్టియుఱుములు గల యాకాశమును గని పెట్టుకొని యున్న చాతకపక్షి నయినాను.

పరి—ఆలాగున నేమనుచున్నావు.

విదూ—అట్లయినఁ బండితుల సంతోషమువలన లాభము పొందవలెనని పట్టుకున్న యంటివాఁడు కేవల మూర్ఖుఁడు. పూజ్యురాలయిన యీపరివ్రాజిక చెప్పినది గనుక నేనీమనకు బహుమాన మిచ్చెదను. (అని రాజు చేతినుండి బంగారుమురుగును దీయుచున్నాఁడు.)

దేవి—నిలువుము. రెండవవారి గుణ తారతమ్యము తెలియకమునుపే నీ వీయాభరణ మేల యిచ్చెదవు?

విదూ—ఇది మఱియొకరిసొత్తు గనుక.

దేవి—(ఆచార్యునివంకఁ జూచి) అయ్యా! గుణదాసా! మీ శిష్యురాలు విద్య కనఁబఱుచుట చూచితిగదా?

గణ—బిడ్డా! మన మింక వెళ్ళుదము రా. (ఆచార్యునితోఁ గూడ మాళవిక పోవుచున్నది.)

విదూ—(రహస్యముగా) దేవర సేవచేయుటలో నాబుద్ధి వైభవ మింతే.

రాజు—'ఇంతే' యన్నమాట చాలింపు.

గీ. అహెం తెరచాటునకు మఱుంగగుట నాకు
కనులకును భాగ్య మస్తమించినవిధంబు
హృదయమున కుత్సవసమాప్తి యొదవినట్లు
మార్గమునకు ద్వారము మూసినట్లుఁ దోఁచు.

విదూ—(రహస్యముగా) మేలు! దరిద్రాతురునివలె వైద్యుని నే యౌషధము చేసి పెట్టుమనుచున్నావు!

[హరదత్తుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హర—దేవా! ఇప్పుడు నాయొక్క విద్యోపదేశమును జిత్తగించుట కనుగ్రహింపుఁడు.

రాజు—(తనలో) నేను జూడఁగోరినది సమాప్తమయినది. (దాక్షిణ్యము కనఁబఱుచుచుఁ బ్రకాశముగా) మేము చూడ వేడుక గలవారమయియే యున్నాము.

హర—నేను ధన్యుఁడనయినాను.

[తెరలో వైతాళికుఁడు.]

దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మధ్యాహ్నమగుచున్నది. అందుచేత నే—

ఉ. అంచలు కన్నుమూసెడును నంబుజపత్రమునీడ డిగ్గియున్,
మించిన వేఁడిఁ, జేర నవె మేడల చూరులు పావురంబులున్,
కాంచి నెమళ్లు పోయెడు దగన్ జలయంత్రము చేర నీటికై,
మించెఁ బ్రతాపపూర్ణుఁడయి మీవలెనే రవియున్న్నృపాలకా.

విదూ—అయ్యో! అయ్యో! మాకు భోజనవేళ యయినది. వేళ తప్పినయెడలఁ బ్రభువువారికి జబ్బుచేయునని వైద్యులు చెప్పుచున్నారు. హరదత్తా! నీవేమి చెప్పెదవు?

హర—ఇప్పుడు నాకేమి చెప్పుటకును నవకాశము లేదు.

రాజు—(హరదత్తునివంకఁ జూచి) అట్లయిన మీయుపదేశమును రేపు చూపవచ్చును. ఇప్పటికిఁ జాలింపుఁడు.

హర—దేవరవా రాజ్ఞయిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దేవి—దేవరవారు మాధ్యాహ్నికకృత్యములను దీర్పవలెను.

విదూ—దేవీ! అన్నపానములు నేఁడు త్వరపెట్టివిశేషముగా జేయింపుము.

పరి—(లేచి) మీకు శుభ మగుఁగాక! (అని దేవితోఁగూడ పోవుచున్నది.)

విదూ—ఓహో! కేవల రూపమునందే కాక నాట్యమునందుఁ గూడ మాళవిక యసమానురాలుగా నున్నదే!

రాజు—మిత్రుఁడా!

గీ. విద్యచేతను సౌందర్యవిభవమునను
ధాత యిట్టియవ్యాజసుందరిని జేసి
విషము పూసినబాణంబు వేల్లోకండు
పంచబాణున కిపుడు కల్పించెఁ దాను.

పలుపలుకు లేల? నేను నీవారయవలసినవాఁడ నయినాను.

విదూ—నేనును నీ కారయవలసినవాఁడ నయినాను. అంగడి లోని మంగలము వలె నిశ్చయముగా నాకడుపు మండుకొని పోవుచున్నది.

రాజు—అందుకు సందేహము లేదు. నీవు మిత్రకార్యము నందుఁ ద్వరపడవలెను.

విదూ—నేను కృతనిశ్చయుఁడ నయినాను. కాని, మేఘములచాటున నున్న వెన్నెలవలెనే పరాధీనురాలయిన మాళవిక దర్శనమే శీఘ్రసాధ్యము కాదు. నీవో కటికివానిసమీపమున నున్న మాంసమునందత్యాశ గలిగి చేర భయపడుచున్న గృధ్రము వలె నున్నావు. అత్యాతురునివలెఁ గార్యసిద్ధిని వేఁడుచున్న నిన్నుఁ జూడఁగా నాకు వేడు కగుచున్నది.

రాజు—నే నాతురుఁడను గాక యెట్లుండ గలను?

క. అంతఃపురమునఁ గలిగిన
యింతుల వ్యాపారములకు నెడ విముఖంబై
యెంతయు నీసుందరిపయి
సంతతసుస్నేహమునకు స్థానంబయ్యెన్.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము

[అప్పులు పరివ్రాజికయొక్క పరిచారికయైన సమాహితిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సమా — "సమాహితికా! నీవు పోయి రాజుగారి తోఁటలో నిమ్మపండొకటి తీసికొనిరమ్ము." అని పూజ్యురాలయిన పరివ్రాజిక నా కాజ్ఞాపించినది. అందుచేత నే యుద్యానవనపాలకురాలయిన మధురికను వెదకఁబోయెదను. (కొంచెము నడిచి చూచి) అదిగో కాంచనాశోకమును జూచుచు మధురిక నిలుచున్నది. దానివద్దకుఁ బోయి కుశలవార్త యడిగెదను.

[అప్పు డుద్యానవన పాలకురాలయిన మధురిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సమా — (సమీపించి) సఖీ! ఉద్యానవనవ్యాపారమునందు నీవు సుఖముగా నున్నావా?

మధు — ఓహోహో! సమాహితికవా? సఖీ! నీకు స్వాగతము.

సమా — ఓసీ! "నావంటివారు రాజుగారిని రిక్తహస్తములతోఁ బోయి చూడఁ గూడదు గనుక, దర్శనము చేయఁగోరు నా

కొక నిమ్మపండు కావలసి యున్నది." అని పూజ్యురా లయిన పరి వ్రాజిక నీ కానతిచ్చుచున్నది.

మధు—ఇదిగో నిమ్మపండు సమీపముననే యున్నది. కాని, పరస్పర వివాదము లాడుచున్న నాట్యాచారుల యుపదేశమును జూచి, ఆ పూజ్యురా లెవరిని మెచ్చినదో చెప్పు.

సమా—ఇద్దఱును బాండిత్యమును బ్రయోగనైపుణ్యమును గలవారే. అయినను శిష్యురాలి గుణవిశేషముచేత గణదాసుఁడే యధికుఁ డని చెప్పఁబడినాఁడు.

మధు—అటుతరువాత మాళవికావిషయ మయిన రహస్య వ్యాపారమును నీ వేమయిన విన్నావా?

సమా—రాజుయందు గాఢానురాగము కలవాఁడై యున్నాఁడు. కాని కేవలము ధారణీదేవియొక్క మనస్సునొప్పించుట కిష్టములేక తన ప్రభుత్వమును గనఁబఱుపకున్నాఁడు. ఈదినముల యందు వాడిపోయిన మాలతీమాలవలెనే మాళవికయు శోషిల్లి కనఁ బడుచున్నది. అంతకంటె నాకుఁ దెలియదు. నన్ను విడిచిపెట్టుము.

మధు—ఈకొమ్మయందు వ్రేలాడుచున్న నిమ్మపండు తీసికొని పొమ్ము.

సమా—(కోసికొన్నట్టభినయించుచు) సఖీ! ఈసాధుజన శుశ్రూషచేత నీ వింతకంటెను మంచిఫలమును బొందుము.

(అని బయలుదేఱుచున్నది.)

మధు—సఖీ! మనము కలిసిపోవుదము. నేనుగూడవచ్చి చిరకాలమునుండి పూఁతపట్టకున్న యీకాంచనాశోకవృక్షమునక్షు

దోహదము చేయించునిమిత్తమయి దేవిగారితో మనవి చేసెదను.

సమా—అవును. అది నీపనియేకదా?

(అని యిద్దఱును బోవుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము

[అప్పుడు కామావస్థలో నున్నరాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాజు—(తన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. కాయము చిక్కఁజెల్లు నలకామినికౌఁగిలిసౌఖ్య మబ్బమిన్;
బాయక కన్నునీరు విడువంగనగున్ క్షణమేని చూడమిన్;
దోయజనేత్రి నించుకయుఁ ద్రోచితొలంగనియట్టి నీవు న
త్యాయతతాప మొందెదవహో యిదియేమిటి కిందుః డెందమా!

విదూ—మీరు ధైర్యమువిడిచి దుఃఖించుట యింతటితో జాలును. నేను మాళవికకు బ్రియసఖ యైనవకుళావళికను జూచి దేవరవారిసందేశమును జెప్పినాను.

రాజు—అప్పుడది యేమున్నది?

విదూ—"ఈయాజ్ఞచేత నేను కృతార్థురాల నయినాను. అయినను భాగ్యహీనురా లయినయామె నిప్పుడు నిధిని రక్షించు నట్లుగా దేవిగారు మఱింత పదిలముగాఁ గావలియుంచి కాపాడు చున్నారు గనుక, ఆమెవద్దకుఁ బోవుటయే సుఖసాధ్యము కాకున్నది. అట్లయ్యును నేను బ్రయత్నము చేసెద నని రాజుగారితో విన్న వింపుము" అన్నది.

రాజు—ఓ దేవా! ఓ సంకల్పసంభవా! ప్రతిబంధములతో

నిండిన విషయములయందుఁ బ్రవేశ పెట్టి, నన్ను క్షణకాలమైన సహింప శక్యముకానట్లుగాఁ గొట్టుచున్నావు. (విస్మయముతో)

గీ. పరమకోమలమగు నీసుబాణమేడ?
హృదయభేదకమగు పీడయేడ? మదన!
మృదువుఁ దీక్ష్ణంబు నగునన్న మేటివింత
వసుధ నీయందుఁ గానంగఁబడెడు నేడు.

విదూ—ఈ కార్యసాధన విషయము నేనొక యుపాయ ప్రయోగము చేసినా నని దేవరకు విన్నవించుచున్నాను. కనుక నీమనస్సు దృఢముగా నుంచుకొమ్ము.

రాజు—ఓయీ! ఉచితవ్యాపారములయందు విముఖమయి యున్న యీ హృదయముతో నేనీ దినశేష మెక్కడఁ గడపుదును?

విదూ—క్రొత్తగాఁ బూచిన మనోహరములయిన రక్తకురువకపుష్పములను గానుకగాఁ బంపి, ఈయభినవ వసంతసమయము నందు దేవరవారితోఁగూడ డోలాధిరోహణసుఖ మనుభవింప మనసుపడుచున్నానని యిరావతి యిప్పుడేనిపుణికచేతఁ దమకు సమాచారము పంపినదిగదా? దేవరవారును అంతు కొప్పుకొన్నారుగనుక మన మా ప్రమదవనమునకే పోదము.

రాజు—అది సరిపడదు.

విదూ—ఎందు చేత?

రాజు—మిత్రుఁడా! స్త్రీలు సహజముగా బుద్ధికౌశలము కలవారు. నేను బయి కెంతలాలనము చేయుచున్నను నామనస్సు మఱియొకతెయందుఁ దగిలియున్నసంగతి నీసఖి యెట్లు కనిపెట్టకుండును?

ఉ. నెయ్యముఁద్రెంప హేతువు లనేకము కూర్పఁగవచ్చుఁగాన, నే
నియ్యెడ మానుటర్హమగు నిప్పు డిరావతితోడి కూరిమిన్,

నెయ్యము లేనిచో హృదని, నేర్పునఁ బూర్వముకంటె హెచ్చుగాఁ
జయ్యనఁ జేయుసేవ యుపచారము కాదు వివేకురాండ్రికిన్.

విదూ—దేవర యంతఃపురకాంతలమీఁది దాక్షిణ్యము నొక్కసారిగా వెనుక పట్టించుట తగదు.

రాజు—(ఆలోచించి) అట్లయినచోఁ బ్రమదవనమార్గము కనఁబఱుపుము.

రాజు—దేవా! ఇదె యిదె.

(ఇద్దఱును నడచుచున్నారు.)

విదూ—ఈప్రమదవనము వాయుబలముచేతఁ గదలుచున్న చిగురుటాకులను వేళ్ళతో దేవరవారిని ప్రవేశింపఁ ద్వరపెట్టుచున్నట్లున్నది.

రాజు—(స్పర్శసుఖము కనఁబఱచి) వసంతము వచ్చినదికదా? మిత్రుడా! చూడు.

చ. కదసిన గండుఁగోయిలల కర్ణసుఖావహ కూజితంబుచే
సదయతఁ గామబాధ కెటులైనఁ బం చనునట్లు లొప్పెడున్;
పదిగవసంతుఁ డామ్రసుమవాసనలం దగు చల్లగాలిచే
మ్మృదువగు కేలితో నిముఱరీతిని దోఁచెడు మచ్ఛరీరమున్.

విదూ—తాపోపశమనము కలుగుటకయి యిందుఁ బ్రవేశింపుము. (ఇద్దఱును బ్రవేశించుచున్నారు.)

విదూ—అవధానముతోఁ జూడుము. ఇదిగో ప్రమదవనలక్ష్మి నిన్నాక్షించుటకో యనునట్లు యువతీవేషమును లజ్జపఱుచు పుష్పాలంకారము ధరించి యున్నది.

రాజు—నేనును విస్మయముతోనే చూచుచున్నాను.

సీ. బింబాధరాలక్తకంబును మించెడు
నసమరక్తాశోకకుసుమవితతి
మకరికాపత్త్రాది మండనంబును మించు
నరుణశుభ్రవినీలకురవకాళి
చంచరీకసమాశ్రయాంచిత తిలపుష్పగరిమ
మించును దిలకంబుఁగూడ
బహువిధశృంగార భావంబులనుమించి
వింతగానున్న వసంతలక్ష్మి
ప్రౌఢయువతీజనంబుల రమ్యమైన
మోములనుజేయు సింగారములను మించి
వానికి నవజ్ఞచేసెడువడువ నిదిగో
వఱలుచున్నది నేత్రోత్సవంబుగాఁగ.

(అని యుద్యానశోభను నిరూపించుచున్నారు.)

[అప్పుడు సంభ్రమముతో మాళవిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మాళ—రాజుమనసు తెలియక నేనాయనను గామించు చున్నందుకు లజ్జపడుచున్నాను. నేనీవృత్తాంతమును నాప్రియసఖి కెట్లు చెప్పఁగలను? మన్మథుఁడు నాకీ యప్రతీకారమైనతీవ్రవేదన నెంతకాలము పెట్టునో తెలియఁజాలకున్నాను. (కొన్నియడుగులు నడిచి) నేనెక్కడకు బయలుదేఱితిని? (ఆలోచించి) "గౌతముని చపలత్వముచేత నుయ్యాలనుండి పడి నాకాలు నొప్పిపట్టి యున్నది. అందుచేత నేను బోవుట కశక్తురాలనుగా నున్నాను. కాఁబట్టి నీవు పోయి కాంచనాశోకమునకు దోహదము నిర్వర్తింపుము. అది యయిదురాత్రులలోపలఁ బూఁతపట్టినపక్షమున, నీమనోరథపూర్వక మయినయనుగ్రహమును నీకుఁ జేసెదను." అని దేవిగారు నన్నుఁ

బంపి యున్నారు. నేనిప్పుడు నియమించినస్థలమునకు వచ్చియున్నాను. నాపాదాలంకారమును బట్టుకొని నావెంటనే బయలుదేఱిన వకుళావళిక యింకను రాకున్నది. నే నీలోపల ముహూర్తకాల మొంటిగా దుఃఖపడియెదను. (అని యిటునటు తిరుగుచున్నది.)

విదూ—(చూచి) అహాహా! ఇదిగో మద్యపానవిహ్వలుఁడై యున్నవానియొద్దకుఁ బానకపుఁగుండ తీసికొని రాఁబడినది!

రాజు—ఓయీ! అది యేమి?

విదూ—అదిగో మాళవిక విశేషాభరణములు లేకముఖము నందు విచారము కన్పడ నొంటిగా సమీపముననే నిలిచి యున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) ఏమీ! మాళవికా?

విదూ—నిస్సందేహముగా.

రాజు—ఇప్పుడు నాకుఁ బ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్య మగును.

చ. దగగొనియున్న పాంథుఁ డటుతన్ విని సారసపక్షికూఁత, దా
నొగిఁ దరువాటిఁ గేవ నది యున్నదటం చలరాయమాడ్కి, మే
లగుప్రియురాలు చెంతఁ గలదంచును నీవు వచింపఁ జింతచేఁ
బొగిలెడు నాదుడెందమును బొందెడు నిందు సమందమోదముల్.

ఆమె యెక్కడ ?

విదూ—అదిగో చెట్లచాలునడుమనుండి వెలువడియీవంకకే మరలి కనఁబడు చున్నది.

రాజు—ఆమెను జూచినాను.

గీ. ఘననితంబము నిటుపేద కౌనుఁ గలిగి
బటువు లైనట్టి గబ్బిగుబ్బలను దనరి

గడుదలా వాలుఁగన్నులు నెఱయ నిటకె
చేరవచ్చెడు నదిగో నాజీవితంబు.

మిత్రుఁడా! ఆమె పూర్వముకంటెఁ గ్రొత్తయవస్థ పొంది యున్నది. ఎట్లన—

గీ. రెల్లుపువుఁబోలెఁ జెక్కులు తెల్లపాఱె
పరిమితము లైనభూషణావళులఁ దాల్చె
వఱలెడు వసంతమునఁ బాండుపత్రవితతి
మూఁగఁ బూఁతపట్టెడు మల్లెతీఁగెఁ బోలి,

విదూ—ఈమెయు నీవలెనే మన్మథవ్యాధిచేత నే బాధనొందుచుండి యుండును.

రాజు—నామీఁదిప్రేమచేత నీక ట్లగపడుచున్నది.

మాళ—ఈవృక్షమును లలితసుకుమారదోహదము నపేక్షించి పుష్పాలంకారము లేక యుత్కాతుర నయి యున్నావలెనే శోకమనుభవించుచున్న ట్లున్నది. కాఁబట్టి దీనినీడచేతఁ జల్లఁగా నున్న యీరాతిమీఁదఁ గూరుచుండి వేడుకతోఁ బ్రొద్దు పుచ్చెదను.

విదూ—ఆమె యుత్కాతుర నయి యున్నానని చెప్పుచున్నది వినావా?

రాజు—ఇంతమాత్రముచేత నీయూహ సరియైన దని నే నెంచను. ఎందుచేత నన—

క. కురువకకుసుమరజముం గొని,
వరశీకరముల ధరించి, వంచి చిగుళ్ళన్,
దరుణుల నిష్కారణముగ
మరి యాతురపెట్టవచ్చు మలయానిలుఁడున్!

మాళ—(కూరుచున్నది)

రాజు—మిత్రుఁడా! మన మీతీఁగెలచాటున దాఁగియుందము రమ్ము.

విదూ—దూరమున యిరావతివలెఁ గనఁబడుచున్నది!

రాజు—పద్మలతను జూచినయేనుఁగు మొసలిని లక్ష్యము చేయదు. (అని చూచుచున్నాఁడు)

మాళ—ఓహృదయమా! నేను నిరాధారను గనుక దుర్లభమైన యీకోరికను విడువుము. నన్నేల నీవాయాస పెట్టెదవు?

విదూ—(రాజువంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

రాజు—ప్రేమయొక్కమహిమ చూడుము.

గీ. పలుకవునిమిత్త మామనోవ్యథకు నీవు,
తత్త్వమరయంగ నూహకుఁ దరముకాదు;
లలనరో! యట్లయిన నీవిలాపమునకుఁ
గారణము నేనయంచు నిక్కముగఁ దలఁతు.

విదూ—దేవా! ఇప్పుడే మీసంశయము నివర్తియగును. నేను మీమదనసందేశమును జెప్పినవకుళావళిక యొంటిగా నీలాగున వచ్చుచున్నది.

రాజు—అది నాప్రార్థన మఱచిపోయిన దేమో!

విదూ—ఇప్పు డాబానిసకూఁతురు మహత్తరమయిన దేవరవారి సందేశము నేలమఱచును?

[పాదాలంకారములతో వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది]

వకు—నాసఖికి క్షేమమా?

మాళ—ఓహో! వకుళావళికా! వచ్చితివా? నీకుస్వాగతము. కూరుచుండుము.

వకు—(కూరుచుండి) ఓసీ! నీవిప్పుడు యోగ్యమయిన పనికి నియమింపఁబడినావు. నీకాలొకటి నావంకఁజూపుము. లత్తుకపెట్టి నూపురము తొడిగెదను.

మాళ—(తనలో) ఓహృదయమా! యీవైభవములభించిన దని సంతోషింపఁబోకు. నాకీదుర్దశ యెట్లుతొలఁగును? కానిమ్ము నాకిదే మరణాలంకారముకాఁగలదు.

వకు—నీలో నీవేమియాలోచించుచున్నావు? దేవిగారికాంచ నాశోక మెప్పుడు పుష్పించునాయని యాతురపడుచుండుఁగదా?

రాజు—ఏమీ! ఈప్రయత్నమంతయు నశోకవృక్షదోహదము నిమిత్తమా?

విదూ—ఏమి? దేవిగారు కారణములేక యీయంతఃపురాభరణముతో నీమె నలంకరింప నియమించి యుండదని మీకుఁ దెలియదా?

మాళ—(కాలుచాఁచి) సఖీ! ఇప్పుడు కాలికి నొప్పికలుగనీకుము.

వకు—సఖీ! నీవు నాశరీరమువేకదా?

(అని పాదాలంకారము చేయునట్లు నటించుచున్నది)

రాజు—గీ. సఖుఁడ! చూడుము ప్రియురాలిచరణమునకు
లేఁతగానిడ్డ లత్తుకలేఖ యదిగొ
హరునిచే దగ్ధమైన యనంగవృక్ష
మునకుఁ దొల్లిపల్లవం బన మురువుచూపు.

విదూ—దేవిగారీమెకు నియమించినపని యీపాదమునకుఁ దగియున్నది.

రాజు—నీవు చక్కఁగాఁ జెప్పినావు.

చ. పరసఖకాంతినొప్పి నవపల్లవరాగముచేత నార్ద్రిమా
తరుణిప్రశస్తపాదముఁ దన్నఁగవచ్చును రెంటి నింకఁ; గ్రొ
వ్విరు లవిలేక దోహదము వేఁడునశోకమునైన; లేనిచో,
శిరము నువంచి నేరమును జేసినకాంతునినైన, మిత్రుఁడా!

విదూ—నీవే యీమె యెడ నేరము చేసినవాఁడవగుదు వేమో.

రాజు—అమోఘకార్యసిద్ధుఁడవయిన నీబ్రాహ్మణ వాక్యముఁను శిరసా వహించెదను.

[అప్పుడు మత్తుగొనియున్న యిరావతి చేటికతోఁగూడ
ప్రవేశించుచున్నది]

ఇరా—సఖీ! నిపుణికా! స్త్రీలకిటువంటిమత్తత విశేషాలంకారమని నేను బలుమాఱు వినుచువచ్చినాను. ఈలోకోక్తి సత్యమేనా?

నిపు—ఇది మొదట లోకప్రవాదమేకాని యిప్పుడు సత్యమే యయినది.

ఇరా—ఓసీ! నాయందలిప్రేమ నటుండనిమ్ము; ఉయ్యెల యున్నగృహమునకు భర్త నాకంటెముందుగాఁ బోయియుండునని నీవిప్పుడెట్లు తెలిసికొంటివో నాకుఁజెప్పు.

నిపు—అమ్మా! నీయందలి యఖండప్రేమచేతఁ బోయియుండునని తెలిసికొంటిని.

ఇరా—ఈయుపచారవృత్తి చాలించి మధ్యస్థతను వహించి చెప్పుము.

నిపు—వసంతోత్సవమునందలి నైవేద్యములను మరగినగౌతముఁడు నాతోఁ జెప్పినాఁడు. అమ్మగారు త్వరపడవలెను.

ఇరా—(అవస్థకు తగినట్లుగాకొంచెమునడిచి) సఖీ! మత్తుచేత

బాధపడుచున్న నన్ను రాజుగారి దర్శననిమిత్తము చిత్తము త్వర పెట్టుచున్నది కాని కాళ్ళుమాత్రము సాగకున్నవి.

నిపు—మనమిప్పు డుయ్యేలయున్న వసంతగృహమునకు వచ్చి యున్నారము.

ఇరా—నిపుణికా! భర్తగారిక్కడఁ గనఁబడరే.

నిపు—అమ్మగారు తిన్నఁగాఁ జూడవలెను. పరిహాసార్థముగా రాజుగారిం దేతీఁగెలలోనో గూఢముగా దాఁగియుందురు. మనమును ప్రేంకణపులతాపరివృత మయిన యీయశోకవృక్షముక్రిందిశిలాపట్టమునకుఁ బోవుదము.

ఇరా—అలాగే.

నిపు—(చూచి) అమ్మా! చూడుము. క్రొమ్మావిగున్నను వెదకుచున్న మన కిప్పు డెఱ్ఱచీమ కానఁబడుచున్నది.

ఇరా—అది యేమి?

నిపు—ఇదిగో యశోకవృక్షముయొక్క నీడను వకుళావళిక మాళవికకుఁ జరణాలంకారము చేయుచున్నది.

ఇరా—(శంకను గనఁబఱచి) ఇది మాళవిక యుండవలసిన చోటు కాదు. నీవేమని యూహించెదవు?

నిపు—ఉయ్యేలనుండి పడుటచేతఁ గాలునొప్పి పెట్టిన దయి దేవిగా రశోకదోహదకార్యమునకు మాళవికను నియోగించి రని యూహించెదను. అట్లు కానియెడల దేవి తాను ధరించుకొనెడి యీ యందెలజతను బరిజనము పెట్టుకొనుట కెట్లు నియమించును?

ఇరా—ఇది దీనికి గొప్పగౌరవము.

నిపు—నీవు రాజుగారి నేల వెదకవు?

ఇరా—సఖీ! నాపాదములు ముందుకు నడువ కున్నవి, నా

మనస్సు కళవళపడుచున్నది. ఈలోపల నాజంకు దీర్చుకొనియెదను. (అని మాళవికను జూచి తనలో) నామనస్సులో భీతి కలుగుటకు హేతువు లేకపోలేదు గదా!

వకు—(పాదమును జూచి) ఏమి! ఈలత్తుకరేఖలనుదీర్చుట నీ కింపుగా నున్నదా?

మాళ—నా కాలిమీఁద నుండుటచే దీనిని నేనుబ్రశంసించుటకు లజ్జపడుచున్నాను. ఈ శిల్పకళాకౌశలమును నీవెవరివద్ద నేర్చుకొన్నావు?

వకు—నే నిప్పుడు రాజుగారి శిష్యురాలను.

విదూ—నీ విప్పుడు గురుదక్షిణ పొందుటకు వేగిరముర మ్మ.

మాళ—అదృష్టవంతురాల నని గర్వపడఁబోకు.

వకు—ఉపదేశమునకుఁ దగినపాదము లభించినది గనుక నే నిప్పుడు గర్వమునే పొందెదను. (లత్తుకరచనను చూచి తనలో) నాపని నేను జక్కఁగా నిర్వహించితిని. (ప్రకాశముగా) సఖి! నీ పాదమున కొకదానికి లత్తుకపెట్టుట యయినది. ఇఁక నోటితో నూఁది తడి యార్చవలెను. అక్కఱలేదు. ఆపని యిక్కడిగాలియే చేయుచున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడుచూడు.

గీ. పచ్చిలత్తుకచేఁ దడిపాయకున్న
పాద మాయంగ నాముఖవాయువునను
జక్కఁగానూఁది తగుసేవ సలుప నాకు
నుత్తమంబైన యవకాశ మొదవె నిపుడు.

విదూ—మీ కీచింత యెందుకు? ఈసేవ మీకు చిరకాల మనుభవింప లభించును లెండి.

వసు—సఖీ! నీపాదము కెందామరవలె శోభిల్లు చున్నది. నీ విప్పుడు సర్వదా రాజుగారియొడిలోఁ జేరుదానివలె నున్నావు.

ఇరా—(వసుళావళికముఖము కేసి చూచు చున్నది.)

రాజు—ఇది నా కాశీర్వాదము.

మాళ—ఓసీ! అవినయవాక్యములు పలుకకు.

వసు—నేను బలుకఁదగిన దానినే పలికినాను.

మాళ—అట్లయిన, నేను నీకుఁ బ్రియురాలనుగానా?

వసు—నాకే మాత్రమే కాదు.

మాళ—మఱియెవరికిఁ గూడ?

వసు—గుణగ్రాహులయిన రాజుగారికిఁ గూడ?

మాళ—నీవు పూంయమాటలు చెప్పుచున్నావు నాయందట్టి గుణ మేదియు లేదు.

వసు—సత్యము. నీయందుఁ గాదు. నాకది కృశించి తెల్లపాఱిన రాజుగారి సుందరాంగములయందుఁ గనఁబడు చున్నది.

నిపు—మొదట గుణించుకొనివచ్చినట్లే యీ చెడుపడఁతుక యుత్తరము చెప్పుచున్నది!

వసు—అనురాగ మనురాగముచేతనే పరీక్షింపఁ దగిన దన్న సుజనవాక్యమును బ్రమాణము చేసికొమ్ము.

మాళ—నీ వేల యిచ్చువచ్చేన ట్లెల్లను వదరెదవు?

వసు—కాదు కాదు. ప్రేమచేత మృదువులయిన యివి మఱి యొకరి నోటినుండి వచ్చిన రాజుగారి వాక్యములే సుమా?

మాళ—సఖీ! దేవిని దలఁచుకొని నా హృదయ మీమాటలను విశ్వసింపకున్నది.

వసు—ఓసిముద్దరాలా! తుమ్మెదబాధ యున్న దని వసంత

కాలమునఁ గలిగిన క్రొమ్మావిపూ వలంకరించుకొనఁ గూడదాయేమి?

మాళ—దుర్లభపదార్థాపేక్ష పొందియున్న నాకు నీవు సహాయురాల వగుదువా?

వకు—నేను మర్దించినకొలఁదిని బరిమళించు వకుళావళికను జుమా.

రాజు—మేలు! వకుళావళికా! మేలు!

ఉ. భావమెఱుంగనైన పిదపం దగఁ బ్రస్తుతవాక్చయంబులన్.
కేవలముం దిరస్కృతి జనించినచో నుచితోత్తరంబులన్,
జేవమెయి నివేదనము చేసె మదీయుపదేశ మిచ్చుటన్;
జీవములిట్లు దూతికలచేతనె యుండును గాముకాళికిన్.

ఇరా—సఖీ! వకుళావళిక మాళవికచేత నీకార్యమునం దడుగుపెట్టించినది చూచితివా?

నిపు—అమ్మా! నిర్వికారుల కయినను సమయోచితమైన యుపదేశము వాంఛను బుట్టించును.

ఇరా—నాహృదయముయొక్క శంక తప్పక పొందవలసినదే, ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినందునఁ గర్తవ్య మాలోచించెదను.

వకు—ఇదిగో నీరెండవపాదముకూడ నలంకరింపఁబడినది. ఇప్పుడందెలను నీ రెండుకాళ్ళకును దొడిగెదను. (అందెలు పెట్టుటనభినయించుచున్నది.) సఖీ! లెమ్ము. అశోకమును పుష్పింపఁజేయుటకయి యిఁక దేవిగారియాజ్ఞ నడుపుము. (ఇద్దఱును లేచుచున్నారు.)

ఇరా—దేవిగారి నియోగమని విన్నాను. ఇప్పుడది జరగనిమ్ము.

వకు—ఇదిగో రాగాధిక్యము గల నీవనుభవింపఁదగిన ఖాని ఖాషము నీయెదుటనే యున్నదే.

మాళ—(సంతోషముతో) భర్తా యేమి ?

బకు—(చిఱునవ్వుతో) భర్త కాఁడు. ఈయశోకమున వ్రేలుచున్నయీక్రొఁజిగురుజొంపములను కర్ణాభరణముగాఁ జేసికొమ్ము.

మాళ—(విషాదమును నటించుచున్నది.)

విదూ—ఏమి? దేవరవారు విన్నారా ?

రాజు—మిత్రుఁడా ! ఇంతతోనే కాముకుల యభీష్టము సంపూర్ణ మగును.

చ. ఒకరికిఁ బ్రేమ యుండి మఱియొక్కరికిం దగుప్రేమ లేనివా
రికి వడిఁ బొందు కల్గినను శ్రేష్ఠము కాదది; యంతకంటెనున్
బ్రకటసమానురా లగువారల కామరణంబు నొండొరున్
వికలతఁగూడ నబ్బుటయుఁ బెద్దయు మేలుగ నెంతు నామదిన్.

మాళ—(చిగురాకును కర్ణాభరణముగా ధరించికొని విలాపముతో నశోకమును దన్నుటకుఁ బాద మెత్తుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా !

గీ. పాదపమునుండి గ్రహియించి పల్లవంబు
మరలఁ బాదపల్లవ మిడె మ్రాఁకునకును;
కోరి యుభయులు నిటు మార్చుకొనుటచేత
వంచితుఁడ నైతి నిప్పు డేనంచుఁ దలఁతు.

మాళ—ఈయశోకముపూచుటకయి చేయవలసిన దోహదము నేను జేసితినిగదా! ఇట్లు చేసినతరువాతఁగూడ నిది పుష్పించకుండు నేమో?

బకు—సఖీ! ఇఁక నీలోప మేదియు లేదు. నీచరణసత్కారమును బొందియు శీఘ్రముగాఁ బూఁత పట్టకపోయినపక్షమున నీయశోకవృక్షమే నిర్గుణ మగును.

రాజు—

ఉ. ఈతనుమధ్యయందియల నింపగునాదము పుట్టఁగా నవా
బ్జాతసమానకోమలపాదమున న్నిను సత్కరించినం
బూఁతనుబట్టకున్న, నిటఁబొల్చి యశోకమ! చారురూపశో
భాతులనాయకార్హ మగునాదరమున్ వృథగాదె నీయెడన్.

మిత్రుఁడా! నేనుబోయి యవకాశము చేసికొని మాటాడఁ గోరుచున్నాను.

విదూ—రమ్ము. నేనిప్పుడు వారిని భయపెట్టెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

నిపు—అమ్మా! అమ్మా! రాజుగారు ప్రవేశించు చున్నారు.

ఇరా—నేనిది మనస్సులో మొదటనే యాలోచించినాను.

విదూ—(చేరఁబోయి) అమ్మా! రాజుగా రెదుట నుండఁగా దేవిగారికిఁ బ్రియమయిన యీయశోకవృక్షమును ఎడమకాలితోఁ దన్నుట నీకుఁ దగునా?

ఇద్దఱు—(తొట్రుపాటుతో) అయ్యో! రాజుగా రిక్కడనే యున్నారే!

విదూ—వకుళావళికా! ఈమె తెలియక యవినయకార్యము చేయుచుండఁ దెలిసినదానవు నీవు దాపుననుండి యెందుకు వారించి నావు కావు?

మాళ—(భయము కనఁబఱుచు చున్నది.)

నిపు—అమ్మా! మహానుభావుఁ డైనయీగౌతముఁ డేమి చేయుచున్నాఁడో చూడు.

ఇరా—ఇట్లు కాకపోయిన మతిహీను ట్లీబ్రాహ్మణాధముఁడు జీవనము చేయఁగలుగును?

వకు—అయ్యా! ఈమె దేవిగారియాజ్ఞాప్రకారమే చేయుచున్నది. ఈయతిక్రమమునం దీమె పరాధీనురాలు. రాజుగారు క్షమింతురుగాక! (అని తాను మ్రొక్కి మాళవికచేత మ్రొక్కించుచున్నది)

రాజు—అట్లయిన పక్షమున నీయందుఁ దప్పిదము లేదు. కళ్యాణీ! లెమ్ము. (అని చేతితోఁ బట్టుకొని మాళవికను లేవఁదీయుచున్నాఁడు)

విదూ—ఇది తగును. దేవిగారు మాననీయురాలుగదా?

రాజు—కం. జవ్వనిరో! కఠినంబగు
నివ్వసుధారుహము మొదల నిటు మోపుటచే
నొవ్వదె కిసలయకోమల
మివ్వామపదాంబుజాత మిప్పుడు నీకున్?

మాళ—(లజ్జ నభినయించుచున్నది)

ఇరా—(అసూయతో) ఓహో! భర్తగారు నవనీతకోమల హృదయులుగదా!

మాళ—వకుళావళికా! తమ నియోగమును నడిపితి మని దేవిగారికి నివేదింతము రమ్ము.

వకు—సెలవు పుచ్చుకొనియెద మని రాజుగారికి విన్నపము చేయుము.

రాజు—కళ్యాణీ! నీవు పోవచ్చును. 'సమయము దొరికినది గనుక యుండుమని' నీవిప్పుడు నా ప్రార్థనను వినుము.

వకు—అవహితురాల నయి వినుము— దేవర ఖా జ్ఞాపింతు రుగాక!

రాజు—గీ. ఈవిధమున నె యింతిరో! యీశరీర
మల రొదవకుండెఁ జిరకాల మంచునుండి;
నీదు స్పర్శామృతంబున నెఱపు మిందు
నన్యమొల్లనినాకు దోహదము నిపుడు.

ఇరా—(వేగముగా సమీపించి) ఈయన కవశ్యముగా దోహదము చేయుము. అశోకము పూలనుమాత్రమే యిచ్చునుగాని యీయన పూవులను ఫలములనుగూడ నిచ్చును.

[అందఱును ఇరావతినిజూచి తత్తఱపడుచున్నారు]

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! ఇప్పు డేమిగతి?

విదూ—మఱి యేమున్నది? పిక్కబలమే.

ఇరా—మేలు! వకుళావళికా! మేలు! ఇప్పుడు నీవు మంచి పనికిఁ బూనుకొన్నావు. మాళవికా! భర్తగారికోరికను సఫలము చేయుము.

ఇద్దఱు—అమ్మా! క్షమింపుము, రాజుగారి ప్రణయపరిగ్రహణమునకు మే మెవరము? (అని వెడలిపోవుచున్నారు)

ఇరా—పురుషులను నమ్మఁగూడదు. నీ మాయామాటలు నమ్ముటచేతఁ బ్రియభార్య నయియుండి తిరస్కృతురాల నయిన నా కిప్పు డిది హృదయశల్య మయినది. వేటకాని గీతముచేత ననుమాన పడక యాకర్షింపఁబడిన లేడివలెనే నా వినాశము నేను దెలిసికొనలేకపోతిని.

విదూ—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! ఏదో యుత్తరము నాలోచింపుము. నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? నీటిసమీపమున దారిలేక పట్టుపడిన దొంగవలెనే యిప్పుడు సంధి చేసికొనుటయే కర్తవ్యమని తోఁచుచున్నది.

రాజు—సుందరీ! నాకు మాళవికతోఁ గొంచెమయినను పని లేదు. నీ వాలస్యము చేసినందున, వీరితో నేను గొంచెము వినోద ముగాఁ బ్రొద్దుపుచ్చు చున్నాను.

ఇరా—మిమ్ము నమ్మఁగూడదు. భర్తగారి కిటువంటి వినోదము దొరికినసంగతి నాకుఁ దెలిసినది కాదు. అట్లు తెలిసియుండిన యెడల నే నీవిధముగా మీకు వినోదభంగమును జేసి యుండను.

విదూ—ఇప్పుడు రాజుగారి దాక్షిణ్యము చెడఁగొట్టుకోకుము. సమీపమునఁ గనఁబడినప్పుడు రాణిగారి పరిచారికలతోడ సంభాషించుట కూడఁ దప్పగునా? నీవే చెప్పు.

ఇరా—వారితోడి సంభాషణమే జరగనిమ్ము. నేను నా మనస్సు నేల యాయాస పెట్టుకోవలెను?

(అని రోషముతో బయలుదేఱుచున్నది.)

రాజు—(వెంబడించి) ప్రాణేశ్వరీ! శాంతింపుము.

ఇరా—(ఒడ్డాణమూడి కాలికిఁ దగులుకొనఁగా నడుచుచున్నది.)

రాజు—సుందరీ! ప్రేమగలవారిని నిరాదరించుట యుక్తము కాదు.

ఇరా—ధూర్తా! నీవు నమ్మఁదగినవాఁడవు కావు.

రాజు—గీ. 'ధూర్తా' యనుమాటతోనె యోతోయజాక్షి!
యనుఁగునైన నాపయి కోప మాఱఁజెల్లు;
కాళ్ళపయివ్రాలి నిన్ను మేఖలయు వేఁడఁ
జండి! కోపంబు విడువంగఁ జాలవేమి!

ఇరా—ఈచెడు మేఖలయు నిన్నే యనుసరించు చున్నది. (అని మొలనూలువుచ్చుకొని దానితో రాజును గొట్టఁబోవుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఈ యిరావతి

గీ. కొనునుండి యుపేక్షతోఁ గరముజాఱు
పసిఁడి మొలనూలితోడ బాష్పములు రాలి
నుగ్రురాలయి నను గొట్ట నుద్యమించె
మొయిలు మెఱుముతో వింధ్యాద్రి మోఁదునట్టు.

ఇరా—ఏమి? ఈవిధముగా నన్ను మరలఁ దిరస్కారము చేయుచున్నావు. (అని మొలనూలితోడి చేయి తీసుకొనుచున్నది.)

రాజు—క. అపరాధినైన నాపయి
నిపుడెత్తినదండ ముడిపెదేల? లతాంగీ!
యిపుడు విలాసము పెంచియుఁ
గుపితత్వము దాసునందుఁ గూర్చెద వకటా.

ఇప్పుడు నీకోపము తగ్గింపుము.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాడు.)

ఇరా—నీకు సంతోషకర మయిన దోహదము చేయుట కివి మాళవిక పాదములు కావు.

(అని చేటికతోఁగూడఁ బోవుచున్నది.)

విదూ—లెమ్ము. నీ వనుగ్రహింపఁ బడినావు.

రాజు—(లేచి యిరావతిని గానక) ఓహో! నాప్రియురాలు వెడలిపోయినదా?

విదూ—మిత్రుఁడా! దైవవశముచేత నవినయుఁడవైన నిన్ని ప్పుడు విడిచిపోయినను దానికోపమింకనుదీఱలేదు. అంగార రాశివలె నీమె మరల రాకమునుపే మనము శీఘ్రముగాఁ బాఱిపోవుదము రమ్ము.

రాజు—ఆహా! కాముని వైషమ్యము!

గీ. మనసు ప్రియురాలిపైఁ జిక్కికొనిన నేను
సేవగని యెంతు మ్రొక్కినఁ జేకొనమియు;
కూర్మిగలదయ్యు నామీఁదఁ గుపితయగుట
చేత నేను నిప్పుడుపేక్ష చేయవచ్చు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థాంకము

[అప్పుడు విచారగ్రస్తుఁడయి రాజును, ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

రాజు—(తనలో)

చ. చెవులనుబడ్డ కాంతపయిఁ జేరుచు వేదది నాటి యాళిచే,
నవలను రాగపల్లవము నందుచు దృష్టికిఁ గానిపించుటం,
దవిలి కరంబు పూచినవిధంబమరం బులకాంకురాళిచే,
జవమునఁ గామవృక్షము రసజ్ఞుని నట్ఫలమొందఁ జేయుతన్.

(ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా! గౌతమా!

ప్రతీ—దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! గౌతము డిక్కడలేఁడు.

రాజు—(తనలో) అయ్యో! అతఁడు మాళవిక వృత్తాంతమును దెలిసికొనివచ్చుటకయి నాచేతఁ బంపఁబడినాఁడుగదా!

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విదూ—మిత్రుఁడు జయముగుఁగాక! జయముగుఁగాక!

రాజు—జయసేనా! ధారణీదేవి యెక్కడనున్నదో కాలినొప్పి పోవుట కెట్లుపచారము చేయఁబడుచున్నదో తెలిసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

(అని పోవుచున్నది)

రాజు—గౌతమా! నీసఖురాలయిన యామె వృత్తాంత మేమి?

విదూ—పిల్లచేతఁ బట్టుపడినకోకిల వృత్తాంతమువలెనున్నది.

రాజు—(విషాదముతో) ఎందుచేత?

విదూ—ఖిన్నురాలయియున్న యామె కన్నుల నిప్పులొలుకు దేవిచేతఁ బాతాళగృహమునఁ ద్రోయింపఁబడినది.

రాజు—నన్నుఁ దారసించినందుకుఁ గాఁబోలును.

విదూ—అవును.

రాజు—ఈవిధముగా శత్రువులెవరు దేవిగారికిఁ గోపము తెప్పించినారు?

విదూ—దేవా! వినుము. కాలినొప్పిచేత బాధపడుచున్న దేవిగారి క్షేమవార్త యడుగుటకయి యిరావతి యక్కడికిఁబోయి యుండినదని పరివ్రాజిక నాతోఁ జెప్పినది.

రాజు—అటుతరువాత?

విదూ—మనప్రియవల్లభుఁ డేల దర్శనమియ్య లేదని దేవి యడిగినది. "మన ప్రియవల్లభుఁ డేమి! ప్రియవల్లభత్వము మన పరిజనముపాలయినట్లు మీకింకను దెలియుట లేదా?" అని దాని కామె యుత్తరమిచ్చినది.

రాజు—అయ్యో! ఈయుపన్యాసమువలన మాళవికమీఁద నేను చూపుమానము పోయినదని చింతిల్లుచున్నాను.

విదూ—అటుతరువాత దేవి నిర్బంధపెట్టి యామెవలన నీ యవినయ మంతయుఁ దెలిసికొన్నది.

రాజు—ఏమి దాని దీర్ఘరోషము! అటుపిమ్మట జరిగినది చెప్పు.

విదూ—ఇంకే మున్నది? మాళవికయు వకుళావళికయుఁ గాళ్ళసంకిళ్ళతో నాగకన్యలవలెఁ సూర్యకిరణములుచొరనిపాతాళ గృహనివాసము ననుభవించు చున్నారు.

రాజు—అయ్యో! పాపము!

గీ. మధురముగఁ గూయుపికమును మధుపసఖియుఁ
బెద్దగాలితోడి యకాలవృష్టిచేతఁ
గుసుమితంబగు క్రొమ్మావి గున్న విడిచి
తొఱ్ఱచేరంగ వలసెఁగా తోడులేక.

మిత్రుఁడా! ఇక్కడ మన మేమైనఁ జేయుట కవకాశ మున్నదా?

విదూ—ఏమి యవకాశ మున్నది? నాముద్రయుంగరమును నీకుఁ జూపినంగాని మాళవికను వకుళావళికను విడువ వల దని దేవిగారు రాచెఱసాలకుఁ గావలిపెట్టిన మాధవికకు గట్టియుత్తరువు చేసినారు.

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి విచారముతో) మిత్రుఁడా! ఇక్కడఁ జేయవలసిన పని యేమి?

విదూ—ఇప్పు డొక్కయుపాయ మున్న.

రాజు—అది యేది?

విదూ—(అన్నివైపులనుజూచి) మనకుఁ గనఁబడక యెవ్వరైనను విందురు, నీచెవిలోఁ జెప్పెదను. (సమీపించి చెవిలోఁ జెప్పి) ఈలాగుననే చేయవలెను.

రాజు—(హర్షముతో) ఈయుపాయము చక్కఁగా నున్నది. కార్యసిద్ధికొఱకు దీనిని బ్రయోగింపవలెను.

[ప్రతీహారి ప్రవేశించు చున్నది.]

ప్రతి—దేవా! రక్తచందనజలముతోఁ గలిపినమంచిగంధమును గాలికిఁ జేతులతోఁ బరిజనులు పట్టించు చుండఁగా మంచిగాలి వచ్చెడిచోటఁ బరుండి దేవిగారు పరివ్రాజిక చెప్పుకథలు వినుచుఁ బ్రొద్దుపుచ్చు చున్నారు.

రాజు—అట్లయినయెడల మనముపోయి చూచుట కిది మంచి సమయము.

విదూ—మీరు వెంచేయుఁడు. నేనును దేవిగారికిరిక్తహస్తములతోఁ జూడఁగూడదు గనుక నేదయినసమకూర్చుకొనివచ్చెదను.

రాజు—ఇది యంతయు జయసేనకుఁ జెప్పి మఱి పొమ్ము.

విదూ—అలాగే. (చెవిలోఁ జెప్పి) ఈలాగునఁ జేయవలెను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

రాజు—జయసేనా! గాలిలో వేయఁబడిన దేవియొక్కశయనమునకు దారి చూపుము.

ప్రతి—దేవా! ఇటు, ఇటు.

[అప్పుడు పాన్పుమీఁద ధారణీదేవియు, పరివ్రాజికయు
యుక్తపరివారమును బ్రవేశించు చున్నారు.]

దేవి—అమ్మా! కథ బహురమణీయముగానున్నది. ఆపయిని—

పరి—(చూపు నిగిడించి) ఆపయిని దరువాతఁ జెప్పెదను. ప్రభువు లైనవిదిశాపురాధీశ్వరులు వచ్చుచున్నారు.

దేవి—ఆహా! భర్తగారా? (అని లేవఁబోవు చున్నది)

రాజు—లేవఁబోకు, ఉపచారగౌరవ మింతతోఁ జాలును.

గీ. అందియలం బాయుటకు నోర్వ కందమొదలి
పసిఁడిపీఠము పై మోపఁబడినయట్టి
నీదు కాల్నొవ్వఁగాఁజేసి నాదుమదికి
బాధ గలిగింపఁబోల దోభవ్యవాణి.

దేవి—ప్రాణేశ్వరా! జయము జయము.

పరి—దేవరవారికి విజయ మగునుగాక !

రాజు—(పరివ్రాజికకు నమస్కరించి కూరుచుండి) దేవీ! నొప్పి సహింపఁదగి యున్నదా?

ధార—కొంత గుణముగా నున్నది.

[అప్పుడు బొట్టనవేలు జన్నిదముతోఁ గట్టుకొని తొట్రుపాటుతో విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ—రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు. నన్నుఁబాముకఱచినది.

(అందఱును విషాదము నొందు చున్నారు.)

రాజు—అయ్యో! నీవెక్కడఁ దిరిగినావు?

విదూ—దేవిగారి దర్శనము చేయవలెనని యాచారము చొప్పునఁ బుష్పములనిమిత్తము నేనుద్యానవనమునకుఁ బోయినాను.

ధార—అయ్యో! పాపము! నేనే యీబ్రాహ్మణుని ప్రాణ సంశయమునకు హేతుభూతురాల నయినాను.

విదూ—అట్లు పోయి పుష్పమునిమిత్తమయి కుడిచేయి యశోకవృక్షముమీఁదికిఁ జాఁచునప్పటికి, మృత్యుదేవత సర్పరూప మునఁ దొఱ్ఱలోనుండి వెడలివచ్చి కాటు వేసినది. ఇవిగో నావ్రేలి మీఁద రెండుకాట్లును జూడుఁడు. (అని చూపు చున్నాఁడు)

పరి—గీ. పాముకఱచినవారలబ్రతుకుటకును
గఱచినట్టియంగంబును నఱుకుటొండెఁ

గాల్చుటొండెను రక్తంబు గంటునుండి
తీయుటొండెను శీఘ్రంబ చేయవలయు.

ఇప్పుడు విషవైద్యులు తమపని చేయవలెను.

రాజు—జయసేనా! ధ్రువసిద్ధిని వెంటనే పిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవారియాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

(అని పోవుచున్నది.)

విదూ—అయ్యో! నేను పాపపుచావు చచ్చుచున్నాను.

రాజు—భయపడఁబోకు. ఒకానొకప్పుడు పాముకాటుకువిషముండదు.

విదూ—నే నెట్లు భయపడకుండఁగలను? నాసర్వావయవములును దిమ్మిరెక్కుచున్నవి. (అని విషోద్రేకమును జూపుచున్నాఁడు.)

ధార—అయ్యో! అయ్యో! ఇతఁడువిషవికారముచేతవడఁకుచున్నాఁడు. పట్టుకొనుడు.

పరి—(తొట్రుపాటుతో పట్టుకొనుచున్నది.)

విదూ—(రాజును జూచి) నీకు నేను బాల్యమునుండియుఁ బ్రియమిత్రుఁడనుగా నున్నాను. ఇప్పటి పేరును మాన్పక పుత్రహీనురాలయ్యెడుమాతల్లి యోగక్షేమములకు భారమువహింపుము.

రాజు—బెదరఁబోకు. ఇప్పుడే వైద్యుడు చికిత్సచేసి నిన్ను బాగుచేయును. స్థిరచిత్తుఁడవు కమ్ము.

జయ—(ప్రవేశించి) ఓ మహారాజా! ధ్రువసిద్ధి దేవరవారియాజ్ఞను విని గౌతమునినక్కడకే పంపవలయునని విన్నపము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు—అట్లయినఁ గంచుకి సహాయముతో నీతనిని ధ్రువసిద్ధియొద్దకుఁ జేర్చుము.

జయ—అలాగే.

విదూ—(దేవివంకఁ జూచి) అమ్మా! నేను జీవించినను జీవింపకపోయినను రాజుగారిసేవకుఁడ నగుటచేత మీవిషయమునఁ జేసిన యపరాధములను క్షమింపవలెను.

ధార—నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము.

(విదూషకుఁడును ప్రతీహారియు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు—ఖిన్నుఁడై యున్నయితఁడు స్వభావముచేతనే పిఱికి వాఁడు. ధ్రువసిద్ధి సార్థకనామము కలవాఁడయినను గుదుర నని యెంచకున్నాఁడు.

జయ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయ మగుఁ గాక! నీటికుండలో వేసి చికిత్సచేయుటకయి సర్పముద్ర గలయుంగర మెక్కడ నైనను వెదకి సంపాదింపవలెనని ధ్రువసిద్ధి యేలినవారితో మనవి చేయుచున్నాఁడు.

ధార—సర్పముద్రగలయుంగర మిక్కడనే యున్నది. ఇదిగో దీనిని బని తీఱినతరువాత మరలఁ దెచ్చి నాచేతి కిమ్ము.

(అని జయసేన కిచ్చుచున్నది)

రాజు—జయసేనా! పనికాఁగానే శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిరమ్ము.

జయ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని వెడలిపోవుచున్నది)

పరి—గౌతమునికి విషము దిగినదని నామనస్సునకుఁ బోడ కట్టుచున్నది.

రాజు—అట్లే జరగునుగాక!

జయ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయ మగుఁ

గాక! గౌతమునికి విష వేగము తగ్గినది. అతఁడు ముహూర్తకాల ములో మరల నెప్పటివాఁ డయినాఁడు.

ధార—భాగ్యవశముచేత నేను నిందనుండి విముక్తురాల నయినాను.

జయ—ఆలోచింపవలసిన రాజకార్యము లనేకము లున్నవి గనుక దర్శన మనుగ్రహింపఁ గోరుచున్నానని మంత్రియైన వాహాతకుఁడు దేవరవారితో విన్నపము చేయుమన్నాఁడు.

ధార—దేవరవారు కార్యపర్యాలోచనముకొఱకు విజయం చేయవలెను.

రాజు—దేవీ! ఈప్రదేశమున నెండసోఁకుచున్నది. ఈబాధకు శీతలోపచారము ప్రశస్తము. కాఁబట్టి నీపాన్పును మఱియొకచోట వేయించుకొమ్ము.

ధార—ఓపరిచారికలారా! మీరు భర్తగారు సెలవిచ్చిన ప్రకారము చేయుఁడు.

పరిచారికలు—మంచిది. (అని ఆప్రకారముగానే చేయు చున్నారు)

[ధారణీదేవియు, పరివ్రాజికయు, పరివారమును, పోవుచున్నారు]

రాజు—జయసేనా! గూఢమార్గమునఁ బ్రమదవనమునకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

జయ—దేవా! ఇటురండు.

రాజు—జయసేనా! గౌతముఁడు తనయభీష్టమును నెఱవేర్చి నాఁడుగదా!

జయ—నిస్సందేహముగా.

రాజు—క. ఇష్టావాప్తికిఁ గడు ను
త్కృష్టం బీక్రియ యటంచు నెఱిఁగియుఁ గష్టం
బిష్టార్థసిద్ధి యంచును
స్పష్టముగా మనసు జంకు పడియెడు నాకున్.

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విదూ—మీకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవర వారిమంగళకార్యములు సిద్ధిపొందినవి.

రాజు—జయసేనా! నీవుకూడ నీపనికిఁబొమ్ము.

జయ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని పోవుచున్నది.)

రాజు—గౌతమా! ఇప్పుడు క్షుద్రురాలయిన మాధవిక కొంచెమయిన ననుమానపడలేదా?

విదూ—దేవిగారి ముద్రయుంగరమును జూచియెట్లనుమాన పడును?

రాజు—నేనుంగరమునుగూర్చి మాటాడలేదు. దేవి యేహేతువుచేత వీరిద్దఱిని విడిపించినది, తనపరిజనమును మాని నిన్నేలపంపినది, అని యది యడిగి యుండవలెను.

విదూ—నన్నది యాప్రశ్న లడిగినది. నేను మందుఁడనయి నను వెంటనే సమయోచిత మయిన ప్రత్యుత్తరములిచ్చినాను.

రాజు—ఏమని?

విదూ—జ్యోతిష్కులు రాజుగారినక్షత్రమునకుఁగ్రూరగ్రహబాధ గలిగినదనియు, అందుచేత నవశ్యముగాఁ జెఱలో నున్నవారి నందఱిని విడిచిపెట్టింప వలయు ననియు, రాజుగారితో విన్నపము చేసిరని నేను జెప్పితిని.

రాజు—(హర్షముతో) అటుతరువాత.

విదూ—ఆసంగతి విని దేవి యిరావతి మనస్సునకు నొప్పి కలుగకుండుట కయి "రాజుగారే విడిపింపుమన్నా" రని నన్నుఁ బంపిన దని చెప్పినాను. అయి యుండవచ్చు నని యందుమీఁద మాధవిక కార్యసాఫల్యము చేసినది.

రాజు—(విదూషకుని గౌఁగిలించుకొని) మిత్రుఁడా! నా యెడల నీకుఁ బ్రేమ యున్నది కదా?

గీ. బుద్ధి గుణముననే మిత్రములకు నిలను
గార్యదర్శన మెప్పుడుఁ గాదు సుమ్ము
స్నేహమునఁగూడ లభియించి నెగడుఁజూవె
కార్యసిద్ధికి సూక్ష్మమార్గంబు సఖుఁడ!

విదూ—మీరు త్వరపడవలెను. సఖీసహితురాలయిన మాళవికను సముద్రగృహమునం దుంచి మీనిమిత్తమయి యెదురుగా వచ్చినాను.

రాజు—నే నామెను గౌరవించెదను. నీవు ముందునడువు.

విదూ—దేవా! రండి రండి. (అని కొంచెము నడిచి) ఇదిగో సముద్రగృహము.

రాజు—(భయముతో) మిత్రుఁడా! అదిగో చేతులతోఁ బూవును కోయుచు నీ యిష్టురాలయిన యిరావతి పరిచారిక చంద్రిక మన వైపునకే వచ్చుచున్నది. ఇప్పు డది పోయినదాఁక మన మీ గోడచాటున దాఁగు కొందము.

విదూ—ఓహో! చోరులకును జారులకును చంద్రిక సరిపడదుగదా!

(ఇద్దఱును చెప్పినట్లు చేయుచున్నారు)

రాజు—మిత్రుఁడా! నీ చెలి నానిమిత్తమయి యెదురుచూచు చుండును. ఈగవాక్షమును జేరి యామెను జూతము రమ్ము.

విదూ—ఆలాగే.

(ఉభయులను నిలుచుండి చూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు మాళవికయు వకుళావళికయుఁ ప్రవేశించుచున్నారు.]

వకు—సఖీ! భర్తగారికి మ్రొక్కుము.

మాళ—ఓభర్తా! నీకు నమస్కారము.

రాజు—వకుళావళిక నాప్రతిరూపమును నిర్దేశించి పలుకు చున్నదని శంకించెదను.

మాళ—(హర్షముతో ద్వారమువంకఁ జూచి) సఖీ! నన్ను మోసపుచ్చు చున్నావా? (అని విషాదము చూపుచున్నది.)

రాజు—ఆమె హర్షవిషాదములకు నేను ప్రీతుఁడ నయినాను.

గీ. సూర్యుఁ డుదయించుచోఁ గ్రుంకుచోఁ గరంబు
జలజము వికాససంకోచములను దాను
బూనునట్లుగ నీపద్మముఖిముఖంబు
క్షణములోపల రెండవస్థలను దాల్చె.

వకు—అడుగో భర్త చిత్రపటమునం దున్నాఁడు.

ఇద్దఱు—(మ్రొక్కి) దేవా! మేలుకలుగుఁగాక! మేలు కలుగుఁగాక!

మాళ—సఖీ! అప్పుడు తొందరలో నిలుచుండి చూచుటచేత రాజుగారిరూపమునందు నా కాశ యెట్లు తీఱలేదో, అట్లే యిప్పుడు రాజుగారిరూపము తృప్తికరముగా నుండలేదనియే నేనుభావించెదను.

విదూ—వినుచున్నావా? నీవు కనఁబడునట్టుగాఁ జిత్రపట మునం దుండలేదని యీామె తలఁచు చున్నది. పెట్టెయుందలి రత్న

రాశివలెనే యిప్పుడు నీవు యౌవనగర్వము వహించుట వ్యర్థమగు చున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! కుతూహలము గలవారయినను స్త్రీలు సహజముగా సిగ్గు గలవారుగా నుందురు. చూడు—

చ. తరుణులు వేడ్కతోఁ బ్రిధమదర్శనకాలమునందుఁ దద్దయున్
బురుషులరూపముల్ నయనము ల్తనియంగను జూడఁగోరియున్
ధరఁ దరళాయతాక్షులు మనఃప్రియులం దిలకించుపట్టులన్
గరమును విప్పి గన్గొరుగా కనుదమ్ములనిండ నెప్పుడున్?

మాళ—సఖీ! మొగము ప్రక్కకుఁ ద్రిప్పుకొని భర్తగారిచే బ్రేమగలచూపులతోఁ జూడఁబడుచున్నయామె యెవరు?

వకు—పార్శ్వమునందున్న యిరావతికదా యామె?

మాళ—సఖీ! పట్టపుదేవుల నిందఱిని విడిచిపెట్టి యొక్క యీ మెవంకనే తెప్పవాల్చక చూచుచుండుట చూడఁగా నాకు రాజుగారు దాక్షిణ్యము లేనివారుగాఁ గనఁబడు చున్నారు.

వకు—(తనలో) చిత్రపటములో నున్నరాజును నిజమయినవానినిగా భావించుకొని యీమె యసూయను గనఁబఱుచుచున్నది. కానిమ్ము. నేను దీనిచేఁ గొంచెము సేపు వినోదించెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! భర్తగారి కీమె యత్యంతప్రియురాలు.

మాళ—అట్లయిన నేనిప్పుడు నాహృదయము నేల యాయాస పెట్టుకోవలెను? (అని యసూయతోఁ దిరుగుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడు చూడు.

చ. బొమముడిచేత బొట్టుచెడ, మోవియు నించుక సంచలింపఁగా,
రమణి యసూయతో మరలి ప్రక్కకు వంగెడు పెంపు వొల్చెడు

న్రిమణుఁడు తప్పుచేయ నిటు నాయుకి కోపము చూపఁజెల్లు నం
చమర గురుండు నేర్పు లలితాభినయంబును బట్టినట్టుగన్.

విదూ—ఇప్పుడు నీవామె ననునయించుటకు సిద్ధముగా నుండుము.

మాళ—ఇక్కడఁ బూజ్యుఁడయిన గౌతముఁడుకూడ నీమెను సేవించు చున్నాఁడే.

(అని మరల మరియొకవంకకు మరలఁ బోవుచున్నది.)

వకు—(మాళవికను నివారించి) మరలవలదు. నీవిప్పుడు కుపితురాలవయి యున్నావు.

మాళ—నీవు నన్ను దీర్ఘక్రోధము కలదానినిగాఁ దలఁచెదు పక్షమున, నాకోపము నిప్పుడే విడిచెదను.

రాజు—(సమీపమునకుఁ బోయి)

గీ. అతివ! ప్రత్యక్షదాసుఁడ నగుచు నీకు
నే ననన్యసాధారణవృత్తి నుండఁ
జిత్రగతుఁడనై యున్న నాచేష్టఁ జూచి
యిపుడు కోపంబు వహియించె దేల నీవు?

వకు—దేవా! జయమగుఁగాక! జయ మగుఁ గాక!

మాళ—(తనలో) చిత్రపటములోనున్న భర్తగారియెడల నే నేల యసూయపడితిని?

(సిగ్గుతోఁ దలవంచుకొని చేతులు జోడించుచున్నది.)

రాజు—(కామచాంచల్యమును గనఁబఱుచుచున్నాఁడు.)

విదూ—నీ వుపేక్షాపరునివలెఁ గనఁబడుచున్నా వేమి?

రాజు—నీ సఖురాలియొక్క యవిశ్వసనీయతవలన.

విదూ—నీ కీమెయెడ నవిశ్వాస మేలకలిగినది?

రాజు—

చ. నయనపథంబుఁ జేరియు క్షణంబున నిప్డు డదృశ్యయౌను, నీ
ప్రియసఖ చేతికిం దగలభించియుఁ జిక్కక వేగఁబాఱు, నే
రయమునఁ గామపీడ నిటు గ్రాఁగ సమాగమమాయచేత, నో
ప్రియుఁడ! మదీయచిత్తమెటు వేగమ యీమెను విశ్వసించెదుర్?

వకు—సఖీ! రాజుగారు పలుమాఱు మోసపోయినారు. కాఁబట్టి నీవిప్పుడు విశ్వసనీయురాలవు కమ్ము.

మాళ—మందభాగ్యురా లయిన నాకు రాజుగారిపొందు స్వప్నములో సహితము దుర్లభమాయెను.

వకు—రాజా! ఈమె కుత్తర మిమ్ము.

గీ. ఉత్తరంబియ్య నేల? కామోజ్జ్వలాగ్ని
సాక్షిగా నన్నియిపుడు నీసఖికి నేను
నర్పణము చేసికొనెద రహస్యముగను
సేవ్యుఁడనుగాను నేనింక సేవకుండ.

వకు—నే ననుగ్రహింపఁబడిన దాన నయినాను.

విదూ—(కొంచెము నడిచి తొట్రుపాటుతో) వకుళావళికా! లేడి యశోకపల్లవములను దాటఁబోవు చున్నది. దానినిబోలివత్తము రమ్ము.

వకు—మంచిది. (అని బయలుదేఱు చున్నది.)

రాజు—ఆవిధముగానే మీరు మమ్ము సహితము రక్షింప వలయును.

విదూ—గౌతముఁడు మిమ్ముసహితము కాచుచుండును.

వకు—(రహస్యముగా) అయ్యా! గౌతమా! నేను గనఁబడక దాఁగియుండెదను, నీవు ద్వారరక్షకుఁడవు కమ్ము.

విదూ—మంచిది.

వక—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

విదూ—ఇంతలోపల నే నీస్ఫటికశిలావేదికమీఁదఁ బరుండె దను. ఓహో! ఈశిలావిశేష మెంతసుఖస్పర్శనిచ్చుచున్నది!

(అని కూరుచుండినిద్రపోవుచున్నాఁడు.)

మాళ—(భయముచేత వడఁకుచున్నది)

రాజు—గీ. భయము విడువుము ననుఁగూడ, భాసురాంగి!
తడవు నీపయిఁ బ్రణయంబు తగిలియుండి
నేను సహకారతను నిందుఁ బూనినాఁడ;
నల్లుకొను మాధవీలత వగుచు నీవు.

మాళ—దేవిగారివలనిభీతిచేత నాకుఁ బ్రియమైనపని నేనను జేసికొనఁజాలకున్నాను.

రాజు—నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. భయపడవలసిన పనిలేదు.

మాళ—నన్ను భయపడవలదని యుపదేశించెడు భర్తగారి ధైర్యమును వెనుక నే రిరావతియెదుటఁ జూచియున్నాను.

రాజు—గీ. కీరవాణిరో! వినుము దాక్షిణ్య మెపుడు
క్షితినినాయకులకుఁ గులవ్రతము సుమ్ము;
యట్టులయ్యు, నాప్రాణంబు లాయతాక్షి!
నిన్నె యాశించుకొని నిల్చియున్న విపుడు.
కాఁబట్టి చిరానురక్తుఁడనయియున్న నన్నునుగ్రహింపవలెను.

(అని కౌఁగిలించుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

మాళ—(తప్పించుకొనుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) క్రొత్తకామినుల మదనవిషయమయిన యవస్థ మిక్కిలి రమణీయముగా నుండునుగదా?

మ. రశనాబంధము విప్పఁబ్రేళ్ళదుదుకార్పం చేయి కంపించు, ర
మ్యశయంబుల్ చనుకప్పలా బలిమిమై నాశ్లేషముం జేయబో,
భృశము న్మద్దిడఁబోవఁ గన్నులఱుకం ద్రిప్పు న్ముఖంబోరగా,
వశమయ్యెన్సుఖమిచ్చు కెక్కుడుర క్రీడాస్యాజంబుచేనైనను.

(అప్పుడిరావతియు నిపుణికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఇరా—ఓసీ! నిపుణికా! సముద్రగృహముయొక్కతలవాకిట గౌతముఁడు కనఁబడినాఁడని చంద్రిక నీతో నిజముగాఁ జెప్పినదా?

నిపు— చెప్పకపోయినయెడల అమ్మగారితో నేనేలవిన్నపము చేయుదును?

ఇరా—అట్లయినచోఁ, బ్రాణసంశయమునుండి విముక్తుడయిన భర్తగారి ప్రియమిత్రుని క్షేమవార్త యడుగుటకును మన మక్కడకుఁ బోదము.

నిపు—మీమాటవలన మఱియేదో పసికూడ కలదనితోఁచుచున్నది.

ఇరా—అవును. చిత్రపటమునందున్న భర్తగారిని బ్రసన్నునిగాఁ జేసికొనుటకును.

నిపు—నీవు కేవల భర్తగారినే యేల ప్రసన్నుని జేసికొనరాదు?

ఇరా—ముద్దరాలా! మనసు మఱియొకరిమీఁదికిఁ బాఱియున్నభర్తగారు చిత్రపటమునం దెట్లున్నారో యట్లే యున్నారు. ఇప్పటి నాప్రయత్నమంతయు నుపచార మతిక్రమించి వచ్చిననాలోపమును బాపుకొనుటకొఱకే.

నిపు—అమ్మా! ఇటు, ఇటు. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు)

[ఒకచేటిక ప్రవేశించుచున్నది]

చేటి—అమ్మా! నీకు శుభమగుఁగాక! "ఇది మనకు మత్సరమునకుఁ గాలము కాదు. నీయెడఁ గలగౌరవమును గనఁబఱుచుట కొఱకే నేనిప్పుడు సఖీహితముగా మాళవికకు సంకెళ్ళు వేయించి యున్నాను. వారిని విడిపించి భర్తగారికిఁ బ్రియము చేయుటకు నీ వనుమతించినయెడల, ఆప్రకారముగాఁ జేసెదను. నీయిష్టమేమో నాకుఁ జెప్పి పంపుము" అని దేవిగారు మీతోఁ జెప్పుమన్నారు.

ఇరా—నాగరికా! 'దేవిగారి నీప్రకారముచేయుమని నియోగించుటకు నేనెంతటిదానను? పరిజనులను శిక్షించుటచేత దేవిగారు నాయందు గొప్ప యనుగ్రహము చూపినారు. నేనుమాత్ర మెవరి యనుగ్రహమువలన వర్ధిల్లినదానను?' అని దేవిగారికి విన్నపము చేయుము.

చేటి—ఆలాగే. (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

నిపు—(కొంచెము నడిచిచూచి) అదుగో గౌతముఁడుసముద్రగృహద్వారమునం దంగడిలోని మూఁబోతువలెనే కూరుచుండి నిద్రపోవుచున్నాఁడు.

ఇరా—ఇతనికిఁ దిన్నఁగాఁ గుదురలేదాయేమి? ఇంకను విషవికారమున్నవానివలెనే కనఁబడుచున్నాఁడు.

నిపు—ముఖవర్ణము ప్రసన్నమయియే కనఁబడుచున్నది. అదిగాక ధ్రువసిద్ధి చికిత్సచేసినాఁడు. అందుచేత మనమితని కొకకీడుకలుగునని శంకింపవలసిన పనిలేదు.

విదూ—(పలవరించుచున్నాఁడు) అమ్మా! మాళవికా!

నిపు—అమ్మా! విన్నావా? ఈతఁడెవరికాప్తుఁడు? ఈకృత

ఘ్నుఁడు కేవల కుక్షింభరణపరాయణుఁడు. ఎల్లప్పుడును మనవద్ద స్వస్తివచనమోదకములచేతఁ గడుపు నింపుకొనుచు, ఇప్పుడు మాళవికయని పలవరించుచున్నాఁడు.

విదూ—మాళవికా! ఇరావతిని మించినదానవు కమ్ము.

నిపు—ఏమియీ ప్రలాపము! పామన్న భయపడెడి యీ బ్రాహ్మణాధమునిఁ బామువలె వంకరగానున్న యీకఱ్ఱతో స్తంభము చాటున దాఁగియుండి భయపెట్టెదను.

ఇరా—ఈకృతఘ్నుఁడు పాము కఱువవలసినవాఁడే.

నిపు—(విదూషకునిమీఁద దండకాష్ఠమున్ను బడవేయుచున్నది)

విదూ—(ఉలికిపడిఁలేచి) అయ్యో! మిత్రుఁడా! నామీఁద బాముపడ్డది.

రాజు—(తొందరపడివచ్చి) భయపడకు! భయపడకు.

మాళ—(వెనుకనుండి) భర్తా! పామనుచున్నాఁడు. సాహసముచేసి పోవలదు.

ఇరా—అవురా! భర్తకూడ నీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

విదూ—(పెద్దపెట్టుననవ్వి) ఇదియు దండకాష్ఠమేనా? నేనప్పుడు మొగలిముండ్లతో గీచుకొని పాముకఱచినదనిబొంకినదానికి ఫలమే యిప్పుడు కలిగినదనుకొన్నాను.

[అప్పుడు తెరవెనుకనుండి వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది]

వకు—భర్తగారు రావలదు. ఇక్కడ సర్పమువలెనే కుటిలవర్తనముకలిగి యేదో కనఁబడుచున్నది.

ఇరా—(వేగముగా రాజుగారివద్దకువడిచి) దంపతులరొయిక్కడివాసంకేతము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱినదా?

[ఇరావతినిజూచి యందఱును భ్రాంతు లగుచున్నారు.]

రాజు—ప్రియురాలా! ఈయుపచార మపూర్వమయినదికదా?

ఇరా—వకుళావళికా! భర్తగారిదూతిక వయిన నీప్రతిజ్ఞ యిప్పుడు సంపూర్ణ మయినదా?

వకు—అమ్మా! శాంతింపు. నేనేమిచేసితినో రాజుగారి నడుగవచ్చును. కప్పలు కూయునని దేవుఁడు భూమిమీఁద వర్షము కురిపింప కుండునా?

విదూ—నీ వీలాగున జేయఁబోకు. పాదములమీఁదఁబడినను నీవతిక్రమించి పోయినసంగతి దర్శనమాత్రముచేతనే యీయన మఱచిపోయినాఁడు. నీవిప్పుడయినను బ్రసాదమును జూపకున్నావు.

రాజు—ఈపరికారము నిష్కారణముగాఁ గోపపడుట నీకుఁ దగదు.

గీ. నిర్నిమిత్తంబ కుణమేని నీముఖంబు
పడఁతి! యెప్పుడు మను కోపపాత్ర మయ్యె?
పర్వమునఁగాక చంద్రబింబంబు రాహు
కలుప మెల్లానొకో రాత్రి తెలుపు మీవు.

ఇరా—నిష్కారణముగా నని భర్తగారు చక్కఁగాసెలవిచ్చినారు! నాభాగ్య మన్యులపా లయినప్పుడు నేను మరలఁ గోపపడిన పక్షమున, నేనే హాస్యాస్పదురాల నగుదునుగదా!

రాజు—నీవన్యవిధముగాఁ గల్పించుకొనుచున్నావు. నాకు నిజముగా నే కోపమునకు హేతువు కనఁబడకున్నది. ఎట్లన—

గీ. పండుగుదినంబులందునఁ బరిజనంబు
తప్పుగల్గియుఁ జెఱనుండఁ దగ దటంచు

వీరి నే విడిపింప, నట జేరి మ్రొక్క
వీరు వచ్చి రింతియుకాని వేఱు లేదు.

ఇరా—నిపుణికా! నీవుపోయి మీపక్షపాతము కనిపెట్టితినని దేవిగారితో విన్నవింపుము.

నిపు—ఆలాగే. (అని పోవుచున్నది.)

విదూ—(తనలో) అనర్థము సంభవించినది. బంధమునుండి తప్పించుకొన్న యింటిపావురము పిల్లికంట బడినదిగదా?

నిపు—(మరలఁ బ్రవేశించి) అమ్మా! దైవికముగానాకిప్పుడు మాధవిక కనఁబడి దీనికి హేతువిది యని చెప్పినది.

(అని చెవిలోఁ జెప్పుచున్నది.)

ఇరా—(తనలో) నాకంతయు బోధపడినది. ఇదియంతయు నీతుచ్ఛబ్రాహ్మణుఁడు పన్నినపన్నుగడ. (విదూషకునిజూచిబిగ్గరగా) ఇప్పుడిది యీకామతంత్ర మంత్రిగారు ప్రయోగించిన నీతి.

విదూ—అమ్మా! నేను నీతియం దొకయక్షరమయినను జదివి యుండినయెడల, ఇట్లు రాజుగారి హాశ్రయించుకొనితిరుగుదునా?

రాజు—(రహస్యముగా) అక్కటా! నేనిప్పు డీచిక్కునుండి యెట్లు విముక్తి నొందుదును?

[వేగముగా జయసేన ప్రవేశించుచున్నది.]

జయ—దేవా! మీకొమార్తె వసులక్ష్మి బంతినిమిత్తమయి పరుగెత్తుచు, పండుకోఁతి వచ్చి బెదరింపఁగా మిక్కిలి జడిసికొన్నది. ఆమెను దేవిగారు తమయొడిలోఁ బెట్టుకొని కూరుచున్నను గొంచె మయినను జ్ఞప్తిరాక పెద్దగాలిలోఁ గదలుచున్న చిగురాకువలె వడకు చున్నది.

రాజు—అయ్యో! అయ్యో! పసిపిల్ల లెంతపిఱికివారు!

ఇరా—(తొట్రుపాటుతో) ఆచిన్నదాని నోదార్చుటకయి భర్తగారు వేగిరము విజయంచేయవలెను. ఆమెకు సంతాపజనితమయిన వికారము వృద్ధిపొందకుండ వారింపవలెను.

రాజు—నేను బోయి జ్ఞప్తివచ్చునట్లు చేసెదను. (అని వేగముగాఁ బోవుచున్నాఁడు)

విదూ—మేలు! ఓరిపింగళవానరా! మేలు! నీవు స్వపక్షము వారిని రక్షించినావు.

[రాజును, విదూషకుఁడును, ఇరావతియు, నిపుణికయు
నిష్క్రమించుచున్నారు]

మాళ—దేవిని దలఁచుకొని నాహృదయము కంపమొందుచున్నది. నాకిప్పుడేమి సంప్రాప్తము కానున్నదో తెలియకున్నాను.

తెరలో—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! దోహదముచేసి యయిదు రాత్రులయినను గడవకమునుపే కాంచనాశోకము మొగ్గలతో నిండిపోయినది. ఈసంగతి దేవిగారికి నివేదించెదను.

ఇద్దఱు—(విని సంతోషించుచున్నారు)

వకు—సఖీ! ఊఱటపొందుము. దేవి తాను జేసిన ప్రతిజ్ఞ తప్పదు.

మాళ—అట్లయిన మన ముద్యానవనపాలికల వెనుకనే పోవుదము.

వకు—ఆలాగే చేయుదము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

[అప్పు డుద్యానవనపాలకురాలు ప్రవేశించుచున్నది]

ఉద్యా—నేను గౌరవపూర్వకముగాఁ గాంచనాశోకము చుట్టును గోడయరఁగును వేసినాను. నాకు నియోగించిన యీపనిని జేసితినని దేవిగారికి నివేదించెదను. ఇఁకవిధి మాళవికయందు దయ చూపవచ్చును. ఆప్రకారముగాఁ గుపితురాలయియున్న దేవి యిప్పు డీసంతోషమయిన యశోక దోహదవృత్తాంతముచేతఁ బ్రసన్నురా లగును. దేవి యిప్పు డెక్కడనుండియుండును? ఆహా! ఇదిగో దేవి గారి పరిచారకుఁడయిన కుబ్జుఁడొకఁడు చతుశ్శాలనుండి వచ్చు చున్నాఁడు. ఆతని నడిగెదను.

[అప్పుడు చేతియందుఁ బెట్టెపట్టుకొని కుబ్జుఁడుప్రవేశించుచున్నాఁడు]

(ముందుకునడిచి) సారసా! ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నావు?

సార—మధురికా! విద్వాంసులయిన బ్రాహ్మణుల కియ్య వలసిన నెలదినముల నిత్యదక్షిణను పూజ్యుఁడయిన పురోహితుని చేతి కిచ్చి వచ్చుటకయి పోవుచున్నాను.

మధు—అది యెందునిమిత్తము?

సార—రాజుగారి కుమారుఁడు యజ్ఞాశ్వమును రక్షించుట కయి సేనాపతిచేత నియోగింపఁబడినాఁడని వినినప్పటినుండియు; అతని యాయుర్వృద్ధికొఱకు శతసువర్ణపరిమాణధనము దక్షిణగా నిచ్చుటకు దేవిగారు ప్రతిజ్ఞ చేసినారు.

మధు—ఇప్పుడు దేవి యెక్కడనున్నది?

సార—మంగళ గృహమునందుఁ బీఠముమీఁదఁ గూరుచుండి

విదర్భదేశమునుండి తనతమ్ముఁడయిన వీరసేనుఁడు పంపినకమ్మను లిపికారులచేతఁ జదివించి వినుచున్నది.

మధు—మరల విదర్భరాజవృత్తాంతమేమయినఁ దెలిసినదా?

సార—విదర్భరాజు వీరసేనునకిందనున్న సేనాచక్రము చేత లోఁబఱుచుకోనఁబడినాఁడు; అతని దాయాదుఁడయిన మాధవ సేనుఁడును జెఱనుండి విడిపింపఁబడినాఁడు. అతఁడు దూతవెంట ముందుగా శ్రేష్ఠము లయినరత్నవాహనములను శిల్పవిద్యాప్రవీణత గల పరిజనమును, రాజుగారికిఁ గానుకగాఁ బంపి, తాను వెనుకవచ్చి ప్రభువువారి దర్శనము చేసికోనఁ బోవుచున్నాఁడు.

మధు—నీవుపోయి నీపనిని జేయుము. నేనును దేవిగారిని సందర్శింపఁబోయెదను. (అనియిద్దఱునుబోవుచున్నారు)

ఇది ప్రవేశము

[అప్పుడు ప్రతీహారి ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రతీ—అశోకసత్కారోత్సుకురాలయి యున్నదేవి "భర్త గారితోఁగలిసి నేనశోకవృక్షముయొక్క పుష్పసంపదను జూడఁగోరు చున్నాను" అని రాజుగారికి విన్నవింపుమని నాకాజ్ఞయిచ్చినది. కాఁబట్టి ధర్మాసనమునకు విజయంచేసెడు రాజుగారి రాకకయి నేను బ్రతీక్షించి యుండెదను. (అని తిరుగుచున్నది.)

తెరలోవైతాళికులు—ఓహో! రాజుదండముచేత శత్రుశిర స్సులమీఁద వర్తించుచున్నాఁడు!

ప్రథముఁడు—

చ. పరభృతనుస్వరంబు తనుపఱ విదిశానదిపొంతఁదోఁటలో
వరరతితోడ రూపమున పంచశరుండునుబోలె హాయిగా

విరళవ సంత మీ రనుభవింపఁగ నిద్ధబలుండవైన నీ
యరి వరదాసదీ పరిసరాటవులన్ భవదీయభద్రకుం
జరములఁ గట్టినట్టిమహిజంబులతో వహియించు నమ్రతన్.

ద్వితీయుఁడు—

చ. ధరణి విదర్భునిన్ దడము తాఁకున గెల్చిననీచరిత్రమున్,
బరిఘలవంటి బాహులబల్మిని రుక్మిణిఁగొన్నకృష్ణు స
చ్చరితముఁ, బద్యరూపమున సల్పి సురోపము లైన పండితుల్
కరము! బఠింతు రల్ల క్రథకై శికధిక్కృతి వీరతుష్టికిన్.

ప్రతీ—అదె జయశబ్దము ప్రస్థానమును దెలుపఁగా రాజుగారిచ్చటికే విజయంచేయుచున్నారు. నేను గొంచెమాయన యెదుట నుండి తొలఁగి, ముఖద్వారతోరణము నాశ్రయించి నిలిచెదను.

(అని చాటునని లుచున్నది.)

(అప్పుడు మిత్రసహితముగా రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాజు—గీ. అకట! ప్రియురాలు దుర్లభ యగుటఁ దలఁచి,
బలముచే విదర్భుఁడు గెల్వఁబడుట వినియు,
వానచే నెండచేఁ గొట్టఁబడినతమ్మిఁ
బోలి, దుఃఖమును సుఖంబుఁ బొందు మనసు.

విదూ—నీవత్యంతసుఖవంతుడ వగుదువని నామనస్సునకుఁ బొడకట్టుచున్నది.

రాజు—ఏలాగున?

విదూ—ఇంతకుముందే ధారణీదేవి "అమ్మా! నీవలంకరించుటయ్యందు సాటిలేనిదానవని గర్వపడు చుంటువుగనుక విభాష

లంకార రచనయందలి నీనేర్పు నిప్పుడు మాళవిక శరీరముమీఁదఁ గనఁబడుచున్నది'' అని పండితకౌశికితోఁ జెప్పినది. అందుచేత నామె విశేష కౌతూహలముతో మాళవిక నలంకరించినది దేని నీమనో రథము నెఱవేర్చునేమో!

రాజు—మిత్రుఁడా! ఎప్పుడును నాయిష్టము ననుసరించెడు ధారణీదేవియొక్క పూర్వచరితమును విచారింపఁగా నీవు చెప్పినట్టు జరగనే వచ్చును.

ప్రతీ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! కాంచనాశోకముయొక్క పుష్పోద్గమసంపదను భర్తగారితోఁ గూడ సందర్శింపఁ గోరుచున్నానని దేవిగారు విన్నపము చేయుచున్నారు.

రాజు—దేవి యిక్కడనే యున్నదా?

ప్రతీ—అవును. వారి వారి కర్హమైనసమ్మానముచేసి యంతఃపురజనమును బంపివేసి పరిజనముతో మాళవిక ముందు నడువఁగా దేవి తాను దేవరవారిరాకకయి, నిరీక్షించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో విదూషకునివంకఁజూచి) జయసేనా! నీవు ముందు నడువు.

ప్రతీ—దేవా! రండి రండి. (అని నడుచుచున్నది)

విదూ—(చూచి) ఓమిత్రుఁడా! వసంతుఁ డీయుద్యానవనమునందుఁ గొంచెము యౌవనదశను బొందినవానివలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

రాజు—నీవన్నమాట సత్యము.

గీ. వంగి కురువకఫలజాలభారమునను
జూతభూరుహ మల్లదె చూడు మెసఁట

రహింని నీబుతుయాావనారంభ మనఁగ
మదికి నుత్కంఠ గొలిపెడు మఱియు మఱియు.

విదూ—మిత్రుఁడా! అదిగో కాంచనాశోక మలంకారము చేసికొన్నదానివలెనే పూవుగుత్తులచేత నొప్పుచున్నది. దేవరవారు చిత్తగించవలెను.

రాజు—ఇప్పు డిది యనన్యసాధారణ మయిన శోభనువహించుచున్నది. గనుక, ఆలస్యముగాఁ బూతఁపట్టుటయే యుక్తముగా మన్నది. చూడు—

గీ. మొదలను వసంతవిభవంబు పూనినట్టి
సకలసుందరాశోకవృక్షములసొంపు
దోహదము నొందియున్న యీాద్రుమమునందె
సంక్రమించె ననఁగ మొగ్గచాలు పొలుచు.

విదూ—నిశ్చయముగా నీవు సంతుష్టుఁడవుకమ్ము. మన మీాప్రకారముగా సమీపమునకు వచ్చియున్నను, ధారణీదేవి తన పార్శ్వమునందున్న మాళవిక నిలుచుట కనుమతించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) సఖుఁడా! చూడు చూడు.

క. వినయమునం బ్రియురా లటు
వెనుకఁ గరాబ్జములు వేడ్కను నిలువన్
నను దేవి యెదుర్కొనియెడుఁ
బొనరఁగ నృపలక్ష్మితోడి భూదేవి యనన్.

[అప్పుడు ధారణీదేవియు, మాళవికయు, పరివ్రాజికయు,
అర్ఘ్యపరిచారమును, ప్రవేశించుచున్నారు]

మాళ—(తనలో) నాకొతుకాలంకారమునకు హేతు వెఱుఁ

గుదును. అయినను నాహృదయము తామరాకుమీఁదనీటివలెఁ దల్లడిల్లుచున్నది. నాయెడమకన్ను బలుమాఱు అదరుచున్నది.

విదూ—ఓహో! మిత్రుఁడా! వివాహాలంకారముచేతఁ బూజ్యురా లయినయీమాళవిక మిక్కిలి శోభిల్లుచున్నదిగదా?

రాజు—ఆమెను జూచుచున్నాను.

గీ. చాలఁ బ్రేలని పట్టువస్త్రంబు గట్టి
మితవిభూషణములతోడ మెఱయు నీమె
హిమము గ్రమ్మని నక్షత్రసమితితోడఁ
బ్రబలచంద్రికగల చైత్రరాత్రిఁ బోలి.

ధార—(సమీపించి) ప్రాణేశ్వరా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక!

విదూ—అమ్మా! వర్ధిల్లుము.

పరి—దేవా! విజయ మగుఁగాక!

రాజు—అమ్మా! నమస్కరించుచున్నాను.

పరి—అభీష్టసిద్ధి యగుఁగాక!

ధార—(చిఱునవ్వునవ్వి) ప్రాణేశ్వరా! తరుణీజనసహాయుఁడవయిన నీకీయశోకవృక్షము మాచేత సంకేతగృహముగాఁ జేయఁబడినది.

విదూ—మిత్రుఁడా! నీవు సత్కరింపఁబడినావు.

రాజు—(సిగ్గుతో అశోకమువంకఁ దిరిగి)

గీ. అలవసంతనియోగ మనాదరించి
యాదరించె నీమ ప్రయత్న మలరుఁబూని
కావునను నిట్టిదేవిసత్కారమునకు
నియ్యశోక మర్హత నేల యొనయకుండు?

విదూ—ఓయీ! పరువము గలదానిని జూడుము.

ధార—ఎవతెను?

విదూ—నేను గాంచనాశోకముయొక్క పుష్పశోభనుగూర్చి చెప్పుచున్నాను. (అందఱును నూఱుచున్నారు.)

రాజు—మాళవికనుజూచి తనలో) సన్నిధినుండియు వియోగమనుభవించుట కష్టముగదా?

క. ఏను రథాంగముమాడ్కిని
గానంగాఁ జక్రవాకిగతిఁ బ్రియురాలున్
మా నెఱపోఁ బొందవింపని
తా నీధారిణి నిశవలెఁ దనరెద మించటన్.

కంచు—దేవా! జయ మగుఁగాక! "అప్పుడు మార్గాయాసముచేత దేహములు బడలియున్నారని విదర్భరాజు కానుకగాఁ బంపిన శిల్పవిద్యాప్రవీణ లయిన యిద్దఱు కాంతలను దమదర్శనమునకుఁ బంపలేదు. వారిప్పుడు దేవరవారిని సందర్శింప శక్తి గలవారుగా నున్నారు. కాఁబట్టి దేవరయాజ్ఞ దయచేయవలెను" అని మంత్రి విన్నపము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు—వారిని దీసికొని రమ్ము.

కంచు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి వారితోఁగూడఁ బ్రవేశించి) అమ్మలారా! ఇటు, ఇటు.

ప్రథమ—(రహస్యముగా) ఓసీ! రజనికా! ఈయపూర్వమయినరాజకులమును జేరఁగా నామన స్సూరట పొందుచున్నది.

ద్వితీయ—జ్యోత్స్నికా! నాకును నాలాగుననే యున్నది. "హృదయముయొక్క యవస్థయే రాఁబోవుసుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని తెలుపు" నని యొకలోకోక్తి సుమా.

ప్రథమ — అది యిప్పుడు సత్య మగునుగాక!

కంచు — అదె రాజుగారు దేవితోఁగూడ నుండియున్నారు. మీరాయనయొద్దకుఁ బొండు. (ఇద్దఱు సమీపమునకుఁ బోఁగా మాళవికయుఁ బరివ్రాజికయు వారిని జూచి యొకరినొకరు చూచుకొనుచున్నారు)

ఇద్దఱు — (ప్రమాణముచేసి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు — కూరుచుండుఁడు.

ఇద్ద — (కూరుచున్నారు)

రాజు — మీ కేవిద్యయం దభిని వేశము గలదు?

ఇద్ద — దేవా! సంగీతవిద్యయందు.

రాజు — దేవీ! వీరిలో నొకరిని నీవు తీసికొమ్ము.

ధార — మాళవికా! వీరిలో సమర్థురాలయిన యెవరిని సంగీతమునందు సహాయురాలినిగాఁ దీసికొనుటకు నీకిష్టముగానున్నది?

ఇద్ద — (మాళవికనుజూచి) ఓహో! రాజపుత్రికా! రాజపుత్రీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! (అని నమస్కరించి యామెతోఁ గూడఁ గన్నీరు విడుచుచున్నారు)

అందఱు — (అద్భుతపడి చూచుచున్నారు)

రాజు — కాంతలారా! ఈమె యెవరు?

ఇద్ద — ఈమె మారాజుగారి కొమార్తె.

రాజు — ఏలాగున?

ప్రథమ — దేవా! దేవరవారు దండనాథులచేత విదర్భరాజును లోఁబఱుచుకొని చెఱసాలనుండి విడిపించినమాధవసేనుఁ డనురాజకుమారునకుఁ జెల్లెలయినమాళవిక యీమె.

రాజు—ఏమీ! ఈమె రాజపుత్రికా? మంచిగంధపుకఱ్ఱనాచేఁ బాదుకగా నుపయోగింపఁబడి దూషిత మయినది.

రాజు—ఈమె కీదశ యెట్లు సంభవించినది?

మాళ—(నిట్టూర్పు విడిచి తనలో) విధినియోగముచేత.

ద్వితీయ—దేవరవారు వినవలెను. మా రాజకుమారుఁడయిన మాధవసేనుఁడు దాయాదునివశమునఁ జిక్కఁగా నాతని మంత్రియైన సుమతి మాకోఁటిపరిజనమును విడిచిపెట్టి యీమెను రహస్యముగాఁ దీసికొనిపోయినాఁడు.

రాజు—ఇంతవఱకు మేమీవఱకే విన్నాము. అటుతరువాత?

ద్వితీ—దేవా! అటుతరువాత జరగినది మాకుఁ దెలియదు.

పరి—అటుతరువాత జరగినది మందభాగ్యురాల నయిననేను వినిపించెదను.

ఇద్ద—రాజపుత్రీ! ఈకంఠస్వరము పూజ్యురా లయినకౌశికిది వలె నున్నది. ఆమె కాదుగదా?

మాళ—అవును. ఆమెయే.

ఇద్ద—యతివేషధారిణియై యున్నయీమె నిశ్వ డానవాలు పట్టుటయే కష్టముగా నున్నది.—అమ్మా! నీకు నమస్కారము.

పరి—మీయిద్దఱకు శుభమగుఁగాక!

రాజు—అమ్మా! మీరు వీ రాప్తవర్గములోనివారా?

పరి—అవును.

విదూ—అట్లయిన మీరిప్పుడు పూజ్యురాలయిన యీమె వృత్తాంతము నంతను బూర్ణముగాఁ జెప్పివేయుఁడు.

పరి—(విచారముతో) అంతయు వినుఁడు. మాధవసేనుని మంత్రియైన సుమతి నా కన్నగారు, తెలిసినదా?

రాజు—తెలిసినది. అటుతరువాత?

పరి—ఈమెతోఁడఁబుట్టి వాఁడావిధమయి పోఁగా గూఢముగా నీమెను వెంటఁబెట్టుకొని తమతో సంబంధము చేయవలెనను కోరికతో నతఁడు విదిశానగరమునకు వచ్చుచున్న సార్థవాహులతో బయలు దేఱినాఁడు.

రాజు—అటుపిమ్మట?

పరి—అతఁడును దారినడిచిన వణిగ్జనమువలెనే యడవిలోఁ బ్రవేశించి విశ్రాంతి పొందుట కారంభించెను.

రాజు—ఆపయిని?

పం—ఆపయిని మఱి యేమున్నది ?

ఉ. బాహులమధ్యఁ దూణములపట్టము లిట్టటు కట్టియుండ, ను
త్సాహము పుట్టఁ బాదములదాఁకను వ్రేలఁగ బర్హిబర్హముల్,
సాహసలీల నార్చుచును జాపములన్ ధరియించి, చోరసం
దోహము చేరుమాత్రమున దుస్సహమై కనుపట్టె నవ్వడిన్.

మాళ—(భయము కనఁబఱుచు చున్నది.)

విదూ—అమ్మా! భయపడఁబోకు. ఈమె యీవఱకు జర గినకథనే చెప్పుచున్నది.

రాజు—తరువాత. తరువాత.

పరి—అప్పుడు బద్ధాయుధు లయిన సార్థవాహయోధులు ముహూర్తకాలములో దొంగలచేత తఱుమఁగొట్టఁబడినారు.

రాజు—అమ్మా ! పాపము ! ఇఁకఁ జెప్పఁబోవునది కష్టకథ కాఁబోలును!

పరి—అటుతరువాత నాసోదరుఁడు—

గీ. అదురాత్మలచేతఁ గీడడరు నంచు
భయపడుచు నున్నయీమెఁ గాపాడుకొఱకుఁ
దాను బ్రభుభక్తి మెఱయ దుస్త్యజము లైన
ప్రాణముల నిచ్చి తీరెఁ బో స్వామిఋణము.

ప్రథమ—కటకటా ! సుమతి హతుఁ డయ్యెనా?

ద్వితీయ—అందుచేతనే యీరాజపుత్రిక కిటువంటియవస్థ పట్టినది.

పరి—(కన్నుల నీరు విడుచుచున్నది.)

రాజు—అమ్మా! శరీరముల కాశ పడనివారి లోకయాత్ర యిటువంటిదే. తాను దిన్నప్రభువునన్నము సఫలము కావించుకొన్న యీ పుణ్యాత్మునికొఱకు శోకింపవలసినపని లేదు.

పరి—నేనప్పుడు మూర్ఛపోయి మరలఁ దెలివితెచ్చుకొను లోపల నీమె కంటి కగపడకపోయినది.

రాజు—అప్పు డమ్మగారు పొందినకష్టము మహత్తరమయిన దయి యుండును.

పరి—అప్పుడు నేనన్నగారిశరీరమున కగ్నిసంస్కారము చేసి, మరలఁ గ్రొత్తగాఁ దోఁచినవైధవ్యదుఃఖముతోఁ గాషాయవస్త్రము లను ధరించి మీదేశమున బ్రవేశించినాను.

రాజు—సజ్జనుల కీమార్గము యుక్తమయినదే. అపయిని ?

పరి—అపయి నీమె యాకిరాతులనుండి వీరసేనునివద్దకును, వీరసేనునినుండి దేవిగారియొద్దకును వచ్చినది. దేవిగారిగృహాము నందు బ్రవేశము దొరకినతరువాత నాకీమె కానఁబడినది. నాకథ యింతటితో సరి.

మాళ—(తనలో) భర్త యిప్పు డేమి చెప్పునో?

రాజు—ఓహో! ఆపద లెప్పుడును బరాభవమును దెచ్చును గదా? ఎట్లనిన—

గీ. అకట! దేవి కా నర్హురా లయినయీమె
దాసిగాఁ జేయఁబడె నింతదనుక నిందు
జిలుగుఁదెలిపట్టుపుట్టంబు తెలివిమాలి
వడిఁ దలంటుగుడ్డగఁ జేయఁబడినట్లు.

ధార—అమ్మా! మాళవిక గొప్పవంశమునఁ బుట్టిన దని యింతవఱకును జెప్పక నీవు తప్పు చేసితివి.

పరి—పాపము శమించునుగాక! నేను గారణ ముండియే యీసంగతి రహస్యముగా నుంచినాను.

ధార—ఆకారణ మేది?

పరి—ఈమె తండ్రి జీవించి యుండఁగాఁ దీర్ఘయాత్రాపరుఁడయి సిద్ధాదేశముచేత వచ్చిన యొకసాధు వీమె సంవత్సరమాత్రము దాస్యము ననుభవించి తరువాతఁ దగినభర్తను బొందునని చెప్పెను. అది యవశ్యముగా ననుభవింపవలసినదని యెఱిఁగి మీపాదసేవతో నంతమయ్యెడి యీమెయొక్కయీకాలవధిని బ్రతీక్షించుచుంటిని. అట్లు చేయుట మంచిదనియే నేను భావించెదను.

రాజు—అట్లు ప్రతీక్షించుట మంచిపనియే.

కంచు—దేవా! విదర్భదేశవ్యవహారవిషయమునఁ జేయవలసిన దేమో ప్రభువువారియభిప్రాయము వినఁగోరుచున్నానని మంత్రి మనవిచేయు మన్నాఁడు. మీరు ప్రసంగాంతరములో నుండుటచేత నాకు విన్నవించుట కవకాశము చిక్కినది కాదు.

రాజు—మౌద్గల్యా! అన్నదమ్ము లయిన యీయజ్ఞసేన

మాధవసేనులకు రాజ్యము రెండుభాగములుగాఁ బంచియిచ్చియిప్పుడు వారినిద్దఱిని రాజ్యమునందు నిలుపఁగోరుచున్నాను.

గీ. వరద కుత్తర దక్షిణభాగములను
వారు పాలించుకొననిమ్ము వేఱువేర
వరుసగా నలచంద్ర భాస్కరులు తాము
రేయి పగలును బాలించు రీతిగాను.

కంచు—దేవా! నేనిది మంత్రిసభకు విన్నపము చేసెదను.

రాజు—(క్రేవంతో ననుమతిని గనఁబఱుచు చున్నాఁడు.)

కంచు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పరిభ్రమ—(రహస్యముగా) ఓ రాజపుత్రీ! భాగ్యవశముచేత నీయన్నగా రర్ధరాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడుచున్నాఁడు.

మాళ—జీవితసంశయదశనుండి విడిపింపఁబడి నందునకే మనము సంతోషింప వలయును.

[కంచుకి మరలఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! విజయ మగునుగాక! దేవరవారియాజ్ఞ మంగళప్రదమయిన దని మంత్రి మనవి చేయుమన్నాఁడు. మంత్రి సభవారును తా మీప్రకారముగా నిశ్చయించినారు.

చ. సరిఁ గయికొన్నయాతఁ డలశ్రీని దయ న్మరలంగ నిచ్చినన్,
బరువు రథాశ్వముల్ మెడలపైని వహించెడునట్లు, దాల్చి వీ
రిరువురు నింకమీఁద నితరేతర వైరము మాని, యోనరే
శ్వర ! భవదీయశాసనముఁబట్టి మెలంగుచు నుందు రెప్పుడున్.

రాజు—అట్లయినపక్షమున సేనానియైనవీరసేనున కీవిధము గా జేయుమని లేఖ వ్రాసి పంపవలసినదని మంత్రిసభకుఁ జెప్పు.

కంచు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వెడలి

పోయి, ఒకలేఖయుఁ గానుకయుఁ బట్టుకొని మరలఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు) ప్రభువుగారియాజ్ఞ జరపఁబడినది. ఇదిగో సేనాపతి యైనపుష్పమిత్రునియొద్దనుండి బహుమానముగాఁ బంపఁబడినయుత్తరీయముతోఁగూడ నీలేఖ వచ్చినది. ప్రభువారు దీనిని జిత్తగింతురు గాక!

రాజు—(లేచి, బహుమానము నుపచార పూర్వకముగా గ్రహించి, పరిజనముచేతి కిచ్చి, లేఖను విప్పుచున్నాఁడు)

ధార—ఆహా! నామన స్సాలేఖమీఁదనే యున్నది. గురుజనక్షేమము తెలిసికొన్నపిమ్మట వసుమిత్రుని వృత్తాంతమువినెదను. సేనాపతి నాపుత్రునిమీఁద నతిభారమును మోపినాఁడు.

రాజు—(కూరుచుండి చదువు చున్నాఁడు) శ్రీరస్తు! విదిశానగరమునందున్న చిరంజీవి యైనమాపుత్రుఁ డగునగ్నిమిత్రుని సేనాపతి యైనపుష్పమిత్రుఁడు ప్రేమపూర్వకముగా నాలింగనము చేసికొని యజ్ఞశాలనుండి పుత్తెంచిన పత్రిక. నేను రాజసూయ్ఞదీక్షితుఁడనయి యుండి నూఱుగురు రాజపుత్రులను దోడిచ్చి మనవసుమిత్రునిఁ దురంగరక్షణార్థము సంవత్సరముక్రిందటని యోగించి తనమనసువచ్చినట్లుగా సంచరించుట కయి గుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టితిని. అది సింధునది దక్షిణతీరమునఁ దిరుగుచుండఁగా దాని నశ్వసేనాధిపతి యైన యొకయవనుఁడు పట్టుకొనెను. అప్పు డుభయసేనలకును ఘోర యుద్ధము సంభవించెనని తెలియునది.

ధార—(విషాదమును గనఁబఱుచుచున్నది)

రాజు—ఏమీ! ఈవిధముగా జరిగినదా?

"గీ. అతులధన్వి యౌా వసుమిత్రుఁ డడరి యుష్ఠ
చెదరఁగాఁ దోలి శత్రుల సిగ్గుపఱిచి

వడిగ నాయుత్తమాశ్వంబు బలిమితోడఁ
దాను మరలించి తెచ్చె నిత్తావునకును."

ధార—ఈవాక్యముచేత నాహృదయము చల్లపడినది.

రాజు—(మిగిలినలేఖను జదువు చున్నాఁడు) అంశుమంతుఁడు సగరున కశ్వమును దెచ్చి యిచ్చినట్లుగా నాపౌత్రుఁడు నాకు యజ్ఞాశ్వమును దీసికొనిరాఁగా నేనిప్పుడు చేయఁ బూనినయీయజ్ఞమునకు రోషము విడిచి నీవు వధూజనసహితముగా యుక్తసమయమున రావలెను.

రాజు—నా కిది యనుగ్రహము.

పరి—భాగ్యవశమునఁ బుత్రవిజయముచేత దంపతులు వర్ధిల్లు చున్నారు. (ధారణివంకఁ జూచి)

గీ. భర్తచేతను జగ వీరపత్నులందుఁ
ప్రథమగణ్యవై శ్లాఘ్యతఁ బడసితీవు;
మఱియు నిప్పుడు నీదుకుమారువలన
వీరమాతవునైతి వోవెలఁదిమిన్న.

ధార—అమ్మా! కొడుకు తండ్రినిబోలినవాఁ డయినందుల కానందభరితురాలనయినాను.

రాజు—మౌద్గల్యా! ఏనుఁగుపిల్ల యూథపతి ననుకరించినది సుమా.

కంచు—గీ. అంబువులఁ బీల్చునగ్నికి నౌర్వ్యకట్ల
జననకారణ మీవైనఘనతచేత
నితని వీరవిచేష్టిత మేము చూచి
డెందమున విస్మయంబును బొంద మెందు.

రాజు — మౌద్గల్యా! చెఱసాలలోనున్న యజ్ఞసేనునిము ఱంది మొదలయినవారినందఱిని విడుదల చేయింపుము.

కంచు — దేవరవారానతిచ్చినట్లు చేయించెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధార — జయసేనా! నీవు పోయి యిరావతి మొదలయిన యంతఃపురకాంతల కందఱికిని నాపుత్రునివిజయవార్తనుదెలుపుము.

ప్రతీ — ఆలాగునఁ జేసెదను. (అని బయులుదేఱుచున్నది.)

ధార — కొంచెము మిటురమ్ము.

ప్రతీ — (వెనుకమరలి) ఇదిగో వచ్చినాను.

ధార — (రహస్యముగా) నేనశోకదోహదమునకు నియోగించి నప్పుడు మాళవికకుఁ జేసిన నాప్రతిజ్ఞను, ఆ మొసద్వాంశసంభవతయుఁ జెప్పి, నా సత్యము నీమూలమున నిలువవలెనని యిరావతిని నా మాటలుగా నూఱడింపుము.

ప్రతీ — దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వెడలిపోయి మరలఁ బ్రవేశించి) అమ్మా! నీపుత్రవిజయనిమిత్తమున సంతోషించి యంతఃపురకాంత లిచ్చినయాభరణములకు నేను బెట్టెనయినాను.

ధార — చాలును. ఇందాశ్చర్యమేమున్నది? ఈయభ్యుదయము నాకును వారికిని సామాన్యమయినదే.

ప్రతీ — (రహస్యముగా) అమ్మా! "పెద్దవారయిన మీనోటి నుండి వచ్చినమాట యోగ్యమయినది. మీసంకల్పమును మార్చుకొనుట యుక్తముకాదు" అని యిరావతి మనవిచేయుచున్నది.

ధార — అమ్మా! ప్రథమమునఁ బూజ్యుడయిన సుమతిచేత నియ్యసంకల్పింపఁబడిన యీమాళవికలు భర్తగారి కిచ్చుటకయి మీయనుమతమును గోరుచున్నాను.

పరి—ఇప్పుడు సహితము నీవే యీమెకు యజమానురాలవు.

ధార—(మాళవికను జేతితోఁబట్టుకొని) నాకుఁబ్రియవార్తను దెలిపినందుకయి భర్తగారీమెను బారితోషికముగా నంగీకరింతురు గాక!

రాజు—(సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

ధార—(చిఱునవ్వుతో) చేసినప్రియనివేదనమునకీపారితోషికము తగదని భర్తగారు తిరస్కరించుచున్నారా యేమి?

విదూ—అమ్మా! క్రొత్తపెండ్లికొడుకులందఱును లజ్జపడుదు రన్న లోకప్రవాదము విన్నదేకదా?

రాజు—(విదూషకునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

విదూ—దేవిగారే యీమెకుఁ దమతో సమానముగా దేవీసంజ్ఞ నిచ్చినతరువాతనే యీయన మాళవికను బ్రతిగ్రహింపఁ గోరుచున్నాఁడు.

ధార—దేవీనామము రాజపుత్త్రికయైన యీమెకు సత్కులోద్భవత్వముచేతనే యియ్యఁబడినది. పునరుక్తిచే నేమిప్రయోజనము?

పరి—అట్లుకాదు.

క. గనిలోఁ బుట్టిన దయ్యును,
నొనరంగా సానఁబట్టకున్నను మణియున్
గనకముతో సంయోగం
బొనఁగూర్పఁగ నర్హమానె? యోకళ్యాణీ!

ధార—అమ్మా! ఈ యభ్యుదయకథచేత మొదట నీమె మేలిముసుఁగు సంగతిచూడలేదు క్షమింపుము. నీవు పోయి మేలిముసుఁగునకయి పట్టువస్త్రమును దీసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవిగారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనిపోయి మునుఁగు-చీరను దీసికొని మరలఁ బ్రవేశించి) దేవీ! ఇదిగో.

(అని యిచ్చుచున్నది.)

ధార—(మాళవికకు మునుఁగువేసి) ప్రాణేశ్వరా! ఈమెను బ్రతిగ్రహింపవలెను.

రాజు—నేను నీశాసనమును మీఱరాదుగనుక నీదానమును స్వీకరించినాఁడను.

విదూ—ఆహా! ఏమి యీధారణీదేవి యనుకూలత!

ధార—(పరిజనమువంకఁ జూచుచున్నది.)

పరిజనము—(మాళవికనుసమీపించి) అమ్మా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

ధార—(పరిప్రాజికవంక జూచుచున్నది.)

పరి—దేవీ! ఇది నీకు వింతకాదు.

గీ. పతులసేవింత్రు ప్రతిపక్షసతుల నిచ్చి
యైనఁ బతిభక్తితత్పరలైనసతులు,
నదు లనేకములగు నేటియుదకములను
గొంచుఁ బోయి సముద్రునిఁ గూర్చునట్లు.

[నిపుణిక ప్రవేశించుచున్నది.]

నిపు—దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! "అప్పుడుపచారాతిక్రమణముచేత నేను భర్తగారియెడ నపరాధము చేసినాను. అయినను నేనటుతరువాత భర్తగారికి స్వయముగానే యానుకూల్యమును జేసినాను. ఇప్పుడు భర్తగారు సంపూర్ణమనోరథులయినారుగనుక, నన్నుఁగూడఁ బ్రసాదమాత్రముచేత సంభావింపఁదగును." అని యిరావతి విన్నపముచేయుమన్నది.

ధార—నిపుణికా! "భర్తగారు నీవుచేసిన సేవకుఁ దగిన ఫలమును బ్రసాదింతురు" అని యిరావతితోఁ జెప్పుము.

నిపు—నాకిది పరమానుగ్రహము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

పరి—దేవా! మీతోడి విడువని సంబంధముచేతఁ గృతార్థుఁడయిన మాధవసేనునిఁ దమ సెలవుమీఁదఁ బోయి సందర్శించి నేత్రసాఫల్యమును బొందఁగోరుచున్నాను.

ధార—అమ్మా! మీరు మమ్ము విడిచిపెట్టుట తగదు.

రాజు—అమ్మా! నీక్షేమవార్తను మాలేఖలలో లిఖించి యాతనితావునకు మా సభాజనులను బంపెదను.

పరి—మీయిరువుర యాదరముచేతను నేను ధన్యురాలనయినాను.

ధార—ప్రాణేశ్వరా! నేనింకను దమకేమి చేయవలెనో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

రాజు—నాకిదియే ప్రియము.

ఉ. దేవి! ప్రసన్నురాలవయితి తియ్యముమాపు సతంబునాపయిన్:
నే వచియింతు నియ్యదియు నీప్రతిపక్షజనంబుఁబట్టి యో
పావని! యగ్నిమిత్రుఁ డిల పాలనచేసెడు నంతకాలమున్
భూవలయంబునం బ్రజకుఁ బుట్టకయుండుత మీతిబాధలున్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము

ప్రబోధచంద్రోదయము:

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

వివేకుఁడు—కథానాయకుఁడగు రాజు. మనస్సునకు నివృత్తిదేవి వలనఁ బుట్టినవాఁడు.

వస్తువిచారుఁడు, సంతోషుఁడు—వివేకుని సేనానాయకులు.

మనస్సు—వివేకునికిని; మహామోహునికిని తండ్రి.

క్షమ—వివేకుని, సేనానాయకురాలు.

మతి—వివేకుని భార్య.

ఉపనిషద్దేవి—వివేకుని భార్య.

శ్రద్ధ—శాంతియొక్క తల్లి.

శాంతి, కరుణ, మైత్రి—వివేకునిపక్షమునఁ బనిచేయుపరిచారికలు.

సంకల్పుఁడు—మనస్సు కొడుకు.

వైరాగ్యుఁడు—మనస్సు కొడుకు.

ప్రబోధచంద్రుఁడు—వివేకుని కుపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టినపుత్త్రుఁడు.

విద్య—వివేకున కుపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టినకూఁతురు.

సరస్వతి—విష్ణుభక్తిదేవి యాజ్ఞవలనమనస్సునోదార్పవచ్చిన దేవత.

విష్ణుభక్తి—వివేకుని యిష్టదేవత.

పురుషుఁడు—జీవుఁడు.

మహామోహుఁడు—ప్రతినాయకుఁడు. మనస్సునకు ప్రవృత్తిదేవి వలనఁ బుట్టినవాఁడు.

కాముఁడు, క్రోధుఁడు, లోభుఁడు—మహామోహుని సేనానాయకులు.

రతి—కాముని భార్య.

హింస—క్రోధుని భార్య.

తృష్ణ—లోభుని భార్య.
దంభుఁడు—లోభుని కొడుకు.
అహంకారుఁడు—లోభుని తండ్రి.
నాస్తికత—మహామోహుని భోగభార్య.
అసత్సంగుఁడు—మహామోహుని భృత్యుఁడు.
వటుఁడు—దంభుని శిష్యుఁడు.
చార్వాకుఁడు, దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు, బుద్ధాగముఁడు, సోమసిద్ధాంతుఁడు—మహామోహుని పరివారములోనివారు.
నిదిధ్యాసనుడు—విష్ణుభక్తిదేవి యుపనిషద్దేవికడకుఁ బంపినదూత.
వీరుగాక ప్రస్తావనమునం దనేకపురుషులును స్త్రీలును వత్తురు.

ఉపోద్ఘాతము

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపఁబడినదో నిశ్చయము గాఁ దెలిసికొనుట కాధారము లేవియుఁ గానరావు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిశ్రుఁడు షష్ఠాంకమునందుఁ గుమారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదాహరించుటచే నిది యాతని కాలమునకుఁ దరువాతదగుట నిశ్చయము. కుమారిలభట్టు క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్ద మధ్యమునందుండి, పూర్వమీమాంసావార్తికము మొదలయిన గ్రంథములను రచియించి, బౌద్ధమతమును భంజించుటకయి మహాప్రయత్నముచేసి ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. ఈనాటకముయొక్క యుద్దేశ మద్వైతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మత స్థాపకుఁడయిన శంకరాచార్యులవారిపే రుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. శంకరాచార్యులవారు హూణశకము ౭౮౮ వ సంవత్సరమునందుఁబుట్టి తొమ్మిదవశతాబ్దారంభమునఁ బ్రబలియున్నారని యిప్పు డించుమించుగా నిశ్చయింపఁబడినది. కాఁబట్టి యీనాటకము క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దమునకును తొమ్మిదవ శతాబ్దమునకును మధ్యను జేయఁబడినదని చెప్పవచ్చును. మఱియును శంకరాచార్యుని కాలమునందు మండనమిశ్రుఁడు మొదలైన మిశ్రజాతి బ్రాహ్మణు లనేకులు మహావిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్త మిశ్రజాతివాఁ డగుటయుఁగూడ కాలనిర్ణయమునకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేగాక యీనాటకమును కీర్తివర్మ యను రాజుసమ్ముఖమునఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావనవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కీర్తివర్మ యను చాళుక్యరాజొకఁడు హూణశకము ౭౪౭ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౭౫౭ వ సంవత్సరమువఱకును కళ్యాణి నగరమునందు రాజ్యముచేసి యున్నాఁడు. నాటకప్రస్తావన

యం చుదాహరింపఁబడిన కీర్తివర్మయితఁడే యయినపక్షమున, ఈ ప్రబోధచంద్రోదయనాటకము సంస్కృతమున హూణశకము ౭౪౭, ౭౫౭ సంవత్సరములమధ్యను రచియింపఁబడి యుండును. కాశికా పురమును రాధాపురమును వర్ణించుటచేతఁ గవి వంగదేశపువాఁ డయినట్టు కానఁబడుచున్నను, ఈనాటకము దక్షిణహిందూదేశము నందే విస్తారముగా వ్యాపించియుండుటచేతను నాటకమునం దక్క డక్కడ దక్షిణ హిందూస్థానమును గూర్చిన ప్రస్తావన కానఁబడు చుండుటచేతను గ్రంథకర్త కళ్యాణ నగరమునందే యుండి యచ్చ టనే గ్రంథరచన చేసిన ట్లూహించవలసి యున్నది. ఈనాటకము హూణశకము ౧౪౮౭ వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను ౧౫౦౮ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునందును నంది సింగయ్య గంట మల్లయ్య యను కవులచేఁ దెనుఁగున ప్రబంధరూపమున నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగా రచియింపఁబడినది. కాఁబట్టి నాటకము పదునేనవ శతాబ్దాంతమునకే మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి యప్పటికే మిక్కిలి పురా తనమైనదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

ఈనాటకమును ౧౮౮౫ వ సంవత్సరమునందుఁ గొంత తెనిఁగించి యిందలి ప్రథమాంకము నాసంవత్సరమునందు వివేకవర్ధ నిలోఁ బ్రకటించితినిగాని యప్పుడు కొన్నికారణములచేత గ్రంథ మును ముగింపక యిటీవల నామిత్రులు కొంద ఱీనాటకమును శీఘ్ర ముగా ముగించి ప్రచురించవలసినదని నాకు వ్రాయుచువచ్చుటచేత గతసంవత్సరమునందు మరల నారంభించి చింతామణిపత్రిక కప్పు డప్పుడు వ్రాసి గ్రంథమును నేటికి ముగించినాను. ఈభాషాంతరము యొక్క యోగ్యతాయోగ్యతలను దీనింజదువువారే నిర్ణయింప నర్హులుగాన నేనావిషయమునుగూర్చి యిచ్చట వ్రాయవలసిన పని

లేదు. భాషాంతరము నందును సాధ్యమైనంతవఱకు మూలగ్రంథాను సారముగానే చేసి యున్నాను. * * *

ఈనాటకమునందలి కథ వేదాంతవిషయమే యయినను కృష్ణమిశ్రుఁడు దీనిని హృదయరంజకముగాను, సుబోధకముగాను; జేసి యున్నాఁడు. ఇందు వివేకము (జ్ఞానము) నకును మహామోహము (అజ్ఞానము) నకును పోరాటము జరగఁగా మొదల నజ్ఞానమే ప్రబలముగానున్నను గడపట జ్ఞానముచేతఁ బరాజితమయి యడఁగిపోయి నట్టు చెప్పఁబడినది. ఇందు సుగుణ దుర్గుణములు పురుషులుగాను స్త్రీలుగను జెప్పఁబడి యాయాపక్షములయందు వానివాని ప్రభావముతో మిక్కిలి మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఈవిషయమిందలికథను జదివినను పాత్రములను బరిశీలించినను బోధపడును గాన నేనీవిషయమును బెంచి వ్రాయక, ఈనాటకము నాంధ్రీకరించుటలోఁ గలిగిన నాప్రమాదములను దీనిఁజదువువారు మన్నింతురని వేఁడుచు నీయుపోద్ఘాతమును ముగించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము. }
ది ౨౨ జూకై ౧౮౯౨ వ సం॥ } కందుకూరి వీరేశలింగము.

రెండవకూర్పు.

మొదటికూర్పునఁ బ్రస్తావనలో గోపాలునిగూర్చి మార్చిన విషయ మీకూర్పున మూలగ్రంథానుసారముగా సంస్కరింపబడినది.

చెన్నపురి. }
10—10—98. } ☞ కం-వీ

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము

ప్రథమాంకము.

మ. రవిరశ్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ బలెన్ దృష్టికిన్
భువి నజ్ఞానముచేత భౌతికజగంబుల్ దేనఁ దోఁచుం దగన్,
బువుదండన్ ఫణియన్నభ్రాంతివలెఁ బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళి క
య్యవి, యానిర్మలబోధముందలఁతుసాంద్రానందమున్ మన్మదిన్.

ఉ. నిండుమనంబు శాంతిఁ గననేర్చినయప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్నరుద్ధపవనోద్గతమై సుఖసాంద్ర మౌచు ను
ద్దండలలాటనేత్రమిషఁ దాఁ బ్రకటీకృత మైనయట్లు బ్ర
హ్మాండమునిండు నీశ్వరుచిదాత్మకతేజము మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

(నాంద్యంతమున.)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తార మేల? చాలును. సకలసామంతచక్రచూడామణిమరీచిమంజరీనీరాజితచరణరాజీవుండును, బలవదహితనివహవక్షస్తటకవాటపాటనప్రకటితనరసింహరూపుండును, ప్రబలతరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్నమేదినీసముద్ధరణమహావరాహుండును, నిఖిలదిగ్విలాసినికర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుండును, సమస్తాశాస్తంబేరమకర్ణతాలాస్ఫాలనబహుళతరపవనసంపాతనర్తితప్రతాపానలుండును, నగుగోపాలుండు—"మాకు సహజసుహృదు లైన

శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారిదిగ్విజయవ్యాపారము చేత బ్రహ్మానంద రసానుభవమును కెడము లేక మేము వివిధవిషయములందగిలి వ్యర్థముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యుల మైనారము.

గీ. క్షయము నొందిరి క్ష్మావిభు శత్రునృపులు;
మహి సురక్షిత యయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;
రాజమకుటార్చితాచ్ఛసామ్రాజ్యలక్ష్మి
యబ్ధిమేఖలయగుక్షితి నతనిఁ జేరె.

అందుచేత మేము శాంతరసప్రధాన మయిన ప్రయోగాభినయముచేత మనస్సును వినోదపెట్టఁ గోరుచున్నాము. కాఁబట్టి యింతకుఁబూర్వమే పూజ్యు లయినకృష్ణమిశ్రులవారు రచియించి మాకు సమర్పించిన ప్రబోధచంద్రోదయ మనునాటకము మీరిప్పుడు శ్రీ కీర్తివర్మమహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని సభవారితోఁగలిసి దానినిజూడవలెనని వేడుకగలదు.''— అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున కుపక్రమించెదను. (అని కొంచెముతిరిగి తెరవంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇటు రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగోవచ్చినదానను. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవారు సెలవియ్యవలెను.

సూత్ర—ఓసీ! నీకును తెలిసియే యున్నది.

మ. కలఁడుద్యద్రిపుభూరిపృతనాకాంతారమూర్ఛత్ప్రతా
పలసత్పావకకీలికాక్రమితవిశ్వప్రీతుఁ డాశాంతని
శ్చలవిశ్రాంతయశుండు ఖడ్గలతికాసంఛిన్నకంఠారి రా
ట్కులభూస్థాపితకీర్తివర్ముఁడు తగన్ గోపాలుఁ డుర్వీస్థలిన్.

మఱియును,

మ. రణరంగస్థులు లీప్పుడున్ మనుజభుగ్గ్రామాంకరాస్ఫాలనో
ల్బణవల్గన్నకృపాలతాళరవము ల్వ్యాపింప, ఘుంఘుమాసమీ
రణసంక్షోభితకుంభికుంభకుహర ప్రవ్యక్తనాదంబులన్
బ్రణుతింపుం దదపూర్వకీర్తుల, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్.

అతఁ డిప్పుడు శాంతపదస్థితుఁడయి యాత్మవినోదార్థముగాఁ బ్రబోధచంద్రోదయనాటక మాడవలెనని యాజ్ఞాపించియున్నాఁడు. నటుల నిప్పుడు వేషములు ధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్భర్త్సితసకలరాజమండలుండైన యతం డాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండ బహుళవర్షచ్ఛరనికరజర్ఝరీకృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతత్తీక్ష్ణనిశితప్రశస్త్రసహస్రపర్యస్తోత్తుంగమాతంగమహామహీధరసహస్రంబును భ్రమద్భుజదండచండమందరాభిఘాతఘూర్ణత్సకలపదాతిసలిలసంఘాతంబును నగుకర్ణసైన్యసాగరంబును మధుమథనుండు క్షీరపారావారంబును బోలె నిర్మథించి సమరవిజయలక్ష్మిం జేకొని వీరచరితుండై యిప్పుడిటువంటి సకలమునిజనశ్లాఘనీయమైన యుపశమ మెట్లుపొందెను!

సూత్ర—ఓసీ! బ్రహ్మజ్యోతి యెప్పుడును స్వభావముచేత సౌమ్యముగదే. అయినను, అది యేకో కారణముచేత వికారమును బొందినను మరల స్వభావముననే నిలుచును. ఆప్రకారముగానే సకలభూపాలకులప్రళయకాలాగ్నిరుద్రుఁడైన చేదిపతిచేత నుమ్మూలింపఁబడిన చంద్రాన్వయపార్థివపృథ్వీపరాజ్యమును స్థిరీకరించుటకయి యీ మహాకీసంరంభము కలిగినది. చూడుము—

గీ. ప్రళయకాలసముద్భూత వాయువశతఁ
బర్వతంబుల లంఘించువారిరాశి
నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
యిపుడు మేరమీఱక స్వభావేద్ధగరిమ?

అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటి పౌరుషభూషణు లగు పురుషులు భూతహితముకొఱకు భూమియందవతరించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరల శాంతిని బొందుదురు. ఇప్పుడు పరశురాముని కథ వినుము——

మహాస్రగ్ధర

ఎవఁడీధాత్రీస్థలిన్ ముక్ నృపులఁగెడపి ముయ్యేడునూఱుల్ ద్వాపన్నాం
సవసామ స్తిష్కపంకాచ్ఛరుధిరనదులన్ స్నానముం జేసెఁ; జేదో
యువధించెన్నిర్దయుండై యెవఁడువనితలన్ వృద్ధులన్ బాలురన్ మా
నవపాలాంచద్భుజాఖండనచణగుణనందత్కుఠారోగ్రధారన్.

గీ. అట్టి జామదగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
భారమునుడించి, నృపకులాన్వయముఁ ద్రుంచి,
గోపపావకు నాపయి రూపడంచి,
తపముబలిమిని బరమశాంతత వహించె.

ఆలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును నెఱపి యిప్పుడు పరమోపశమనిష్ఠుఁడయి యున్నవాఁడు.

గీ. పుడమిపైని వివేకుండు మోహజయముఁ
బడయునట్లుగఁ గర్ణున వడిజయించి
యల ప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామియైన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు!

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁజూచి) ఓసీ! చూడు.

చ. మదనుఁడువచ్చె నిచ్చటికి మంజులపీనకుచద్వయంబు పే
రెద ఘటించుచున్ రతి రహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్
గదిసి కవుంగిటంబొదువగా, మదఘూర్ణితనేత్రపద్ముఁడై
యదె నయనాభిరామసుభగాకృతి లోకము మోహపెట్టుచున్.

అతఁడు నామాటలవలనఁ బుట్టిన క్రోధము మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండి మన మతనిని విడిచి పాఱిపోవుటయే శ్రేయము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన

[వెనుకఁజెప్పినరీతిని కాముఁడును, రతీదేవియుఁ,
బ్రవేశించుచున్నారు]

కాము—(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాబొందిలోఁ బ్రాణము లుండఁగానే మాస్వామియైన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు! ఔరా! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షులదృష్టివిశిఖ
సంతతులు పర్వకుండెడు నంతవఱకె
మహితవిద్వాంసులకునైన మనసులందు
శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. సుందరమందిరంబులును, సోయగపుంజవరాంగ్రుః, షట్పదా
మందరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్న రేలు, నెటువంటి యమోఘబలంబులోట గ
ల్గొందఁగ, నవ్వివేకుఁడెటులుండుఁ? బ్రబోధుఁడు నెట్లు పుట్టెడున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహ మహారాజుగారి శత్రువయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! స్త్రీ స్వభావముచేత వచ్చిన పిఱికితనము బయలఁ బడునట్లుగా, నీ వావివేకున కేలభయపడెదవు? చూడు.

క. శరములు విల్లును నా కో
సరసిజముఖి! పూలైనైన, తృణమేన్ ససురా
సురమగు సర్వజగంబును
దెరలక నాయాజ్ఞమీఱి ధృతి నిల్చెడునే?

చ. సురపతి జాతరం గలసెనుమ్మి యహల్యను, బ్రహ్మదేవుఁడున్
వరతనయ న్వరించె, గురుపత్నినిగూడి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁడిఁకఁ గానిమార్గమును బట్టనిపాఁడెవఁ డస్మదాజ్ఞచే?
నరయ మఱేవి మచ్చరములట్లు భ్రమింపఁగఁజేయు లోకమున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అదియంతయు సత్యమే కాని, శత్రుఁడు సహాయసంపన్నుఁడు గనుక శంకింపవలసి యున్నది. యమ నియమ ప్రముఖు లయిన యాతని మంత్రులు మహాబలవంతు లని వినుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! నీవొక్క బలవంతుఁ డయిన యా వివేకమహారాజుయొక్క యమాదిమంత్రులనే తలఁపున నిలుపుచున్నావు కాని మమ్ము విచారింపకున్నావు. మేము వ్రానిశతోఁ దార

సించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిషములోఁ జెల్లాచెదరగుదురు సుమా!

గీ. ఇచటిక్రోధునియెదుర నహింస యెంత?
బ్రహ్మచర్యాదు లెంత నాపజ్జఁ జూడ?
వినుము సత్యుండు సస్తేయుఁడు నపరిగ్ర
హుండు నెంతవా రాలోభునొద్దఁ జెపుమ.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనేకాని యుండరుగాన వారిని సులభముగానే నశింపఁజేయవచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటిమృత్యుదేవత లైనస్త్రీలను నాకధీనురాండ్రయి కొలఁగు చున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుభాషణముల్ విలాసమున్.
వారల కౌఁగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడ లేల? య
వ్వారలనామస్మరణభాగ్యమె చాలు హృదంతరఁబులం
దారయ నిర్వికారులకు నైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్.

విశేషించి వీరు మనప్రభువువారి యాప్తు లయిన మద, మాత్సర్య, దంబాదులకు లోఁబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రియైన యధర్ముని నే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీకును శమ, దమ, వివేకప్రభృతులకును జన్మస్థల మొక్కటియే యని విన్నదానను.

కాము—ఓహో! ప్రియురాలా! ఒక్క జన్మస్థలమే యేకమని చెప్పనేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడే సుమా! ఎట్లన—

ఉ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ బొల్తను మాయయందు నీ
విశ్వములో మనస్సనెడువిశ్రుతుఁ డొ సుతుఁ డుద్భవిల్లె; నా

యీశ్వరసూతియే మొదట నెల్లజగమ్ములుఁ జేసి మీఁదటన్
శాశ్వతకర్తయై వెలసెను బోసంగఁ గులంబులు మా విరెంటికిన్.

అతనికిఁ బ్రవృత్తియుఁ, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మపత్నులు గలరు. వారితోఁ బ్రవృత్తివలన మహామోహుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల మా వంశము పుట్టినది. నివృత్తివలన వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యారెండవవంశము పుట్టినది.

రతి—ఓ ప్రాణనాయకా! అట్లయిన సహోదరులయ్యును మీలో మీకిటువంటి పరస్పర విరోధమెందుకు?

కామ—

మ. ఇలనేకామిషసంభవత్వమున నే యెందు స్పర్ధావైరముల్
పెలుచ న్వర్ధిలు నన్నదమ్ములకుఁ; బృథ్వి న్వింతయే యీగతుల్?
కలుగన్ లేదె జనక్షయంబయినసంగ్రామంబు మున్నీమహీ
స్థలిలోఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తుసర్వమును మా పిత్రార్జితము. ఈనకునకు మాయందుఁ బలమగుటచేత జగత్తంతయు మేమాక్రమించుకొనఁగా, నిలువలేక యుదాయుదలై నతనవారితో వివేకుఁ డందందుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యుడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడాపాపాత్ము లందుచేతఁ దండ్రిని మమ్మును గూడ నిర్మూలము చేయుట కుద్యోగించుకొని యున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించునుగాక! పాపము శాంతించునుగాక! ఓ ప్రాణేశ్వరా! విద్వేషమాత్రముచేతనే వారిప్పు డీ పాపవ్యవసాయమునకుఁ బూనినారా? లేక యిప్పుడు వారాలోచించిన యుపాయ మేదియైనఁగలదా?

కామ—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా! అది నాకేల చెప్పరు?

కాము—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిఱికిదానవని నీ కాపాపాత్ముల దారుణ ప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా! అది యెటువంటిది?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల మాతాశ లయినవారి కోరికలేసుమా! ఇప్పుడు కాళికాశక్తితో సమానురా లయినవిద్య యనురాక్షసియొక్కతె మనవంశమునందుఁ బుట్టునని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

రతి—(భయముతో) ఏమిగతి! మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లు పుట్టునా యని నాహృదయము కంప మొత్తుచున్నది.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది వట్టికింవదంతియే సుమా.

రతి—తరువాత నారాక్షసి చేయఁగలపని యేమి?

కాము—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతి యనియొకతె యున్నదికదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదఁట.

స్రగ్ధర

సంగంబుల్ లేని మాయాశ్వరునివలన సంసర్గముల్ లేకయే లీ
లం గాంచెన్ భార్యమాయాలలనమనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రుల్ జగంబుల్
పొంగారన్: పీరివంశంబునఁ బొడమెడున్ బుత్రియు న్విద్య నాఁగన్;
ద్రుంగుందద్విద్య తండ్రిన్ బ్రియుజననిని భ్రాతృప్రపంచంబుల్ గులంబున్.

రతి—(భయోత్కంపముతో) ఓప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము. రక్షింపుము. (అని భర్తను గౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

కామ—(స్పర్శసుఖ మభినయించి తనలో)

చ. పులకలు గూడఁ జూపులను బొల్పుగఁ దారకలాడఁ బైపయిన్
వలుదకుచద్వయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ గంకణా

వెలి చిఱుపాటపాట, భుజవల్లుల నీతరళాక్షి కౌఁగిటన్
జెలువుగఁ జేర్చు సొంపలరఁ జేసి, నను న్వివశాత్ముఁ జేసెడున్.
(గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు బెదరకు. మేము జీవించియున్నంతవఱకును విద్య యెక్కడఁబుట్టును?

రతి—ఆరాక్షసి పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా యేమి?

కాము—అవును సమ్మతమే. ఆవిద్య వివేకున కుపనిషద్దేవి యందుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డను సోదరునితోడఁ గూడఁ బుట్టబోవు చున్నది. శమదమాదులందఱు నందులకు మహాప్రయత్నము చేయు చున్నారు.

రతి—ఓ హృదయేశ్వరా! ఆత్మవినాశహేతు వయిన విద్య యొక్క యుత్పత్తి కాదుర్నీతు లెట్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తు లయి యున్న పాపకర్ములు ప్రత్యపాయము నెట్లు గణింతురు? చూడు.

చ. అరయ స్వభావదుష్టకుటిలాత్ములసంభవ మెల్లయుప్పుడున్
గరము వినాశహేతువగుఁగా తమకుం దమకుఁగన్నవారికిన్?
ధరణిని ధూమసంచయము తా నలమేఘపదంబు నొంది స
త్వరముగ నగ్ని నార్చి తరువాతను దాను నాశ మొందదే!

[తెరలో]

ఆ! పాపీ! దురాత్మా! ఏమిరా పాపకర్ముల మని మమ్మే యాక్షేపించుచున్నావు! ఔరా!

గీ. "గర్వితుం డైన, దుర్మార్గగామి యైనఁ,
దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి

కానివాఁడైన, గుడుసేని కార్య మెంచి
వసుధలోఁ పలఁ ద్యజియింపవలయుఁ జుమ్ము."

అను పౌరాణికగాథను బురాణవేత్త లుదాహరించి యున్నారు. అది గాక యీ మాజఋకుఁడే యహంకారునితోఁ జేరి తనతండ్రి యైన జగత్పితను బంధించి యున్నాఁడు. అతనిని మోహాదులుకూడ దృఢ పాశబద్ధుని జేసి యున్నారు.

కాము—ఓప్రియురాలా! అదె మాకులవృద్ధుఁడైన వివేకుఁడు భార్య యగు మతిదేవితోఁగూడ నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

మ. వనితా! చూడుము చిక్కి మానదనుఁ డావంక న్వివేకుండు తె
ల్వివి గన్పట్టెడుఁ గాంతి కోల్పడి, కడుఁ స్వేచ్ఛానుసంచారులౌ
ఘనరాగాదులచేఁ గలంగిన మతిత్మాత్మభృత్యుచం గూడి, కా
ఱ్ఱ్కానుపెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకుంబోలె భీతాత్ముఁడై.

ఇఁక మన మిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము

[అప్పుడు వివేకమహారాజును మతిదేవియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వివే—(ఆలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వినీతుఁ డయిన యీబ్రహ్మచారియొక్క గర్వోక్త మయినమాటను నీవు విన్నావు గదా? వీఁడు పాపాత్ముల మని మనలనే యాక్షేపించుచున్నాఁడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల యెఱుఁగ జాలరు?

వివే—ప్రియురాలా! చూడు.

శా. ఆహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యాత్మేశ్వరున్
మోహాంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్ముంచి బాధించి గా

ధాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నాయాదుర్మదాదుల్ మహో
త్సాహం బొప్పఁగ నీకు దీనదశ నొందంజేసి రత్యంతముగా.

అట్టివారు పుణ్యాత్ములఁట! ఆదురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడిన యీశ్వరుని విముక్తుని జేయుటకయి ప్రవర్తింపుచున్నమన మేమో పాపకారుల మఁట!

మతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందర స్వభావుఁ డనియు నిత్యప్రకాశుఁ డనియుఁసకలభువనప్రచారుఁడనియు వినుచుందుము. అట్టివాఁడేల యీదుర్నీతులచే బంధింపఁబడి మహా మోహసాగరమునందు మునిఁగి పోయినాఁడు?

వివే—ఓ ప్రియురాలా!

సీ. సతతమహోన్నత ధృతిమంతుఁ డయ్యును
సదమలసంపూర్ణ శాంతుఁడయ్యుఁ
ప్రబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు
మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు
సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యుఁ
దరుణులమాయలఁ దగులొందిపురుషుండు
త్యజియింపఁడే తనధైర్యగరిమ?
నట్లె యామహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
వఱలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి
చిరతరానూనసంబంధగరిమకతనఁ
దన్నుఁ దా నెఱుఁగంగఁ జాలకున్నవాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁ డైన సూర్యుఁ డంధకారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని,

అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యీదేవుఁడును మాయ చేత నడఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియురాలా! ఆమెజాడ యిట్టిదని యూహించుట మనకు శక్యముకాదు. వారకాంతవలెనే యీమాయాదేవి యసత్యము లయినభావము లను గనఁబఱుచుచుఁ దా నా పరమపురుషుని వంచించు చున్నది. చూడు చూడు.

చ. స్ఫటికము భంగి స్వచ్ఛరుచి భాసిలు దేవు స్వయంప్రకాశునిన్
గటకట! యుల్మురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసె మాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతి నొకింతయుఁ గోలుపోఁ డతం
డటు లయియున్, ఘటించెడును నాతని కామె యధీరతంగడున్.

మతి—దుర్విదగ్ధురా లయిన యీమె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁ డయిన యీమహామహుని వంచించుచున్నది!

వివే—ప్రయోజనమునుగాని కారణమునుగాని విచారించి మాయ వర్తించుచుండలేదు. స్త్రీపిశాచముల కది స్వభావమే. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్రకోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుటకుఁ జాలరు తారు ధరాతలంబునన్?
పురుషుల మోహపెట్టుదురు, బుద్ధిగలంతుర్, విషాదపెట్టుదుర్
మఱి వెఱపింతుఁ రాసలఁ గరంతురు, చేయుదు రాత్మదాసులన్.

మఱియొక కారణముగూడఁ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారురా లయిన యీమె "నేనిప్పుడు యౌవనముపోయి యేండ్లు చెల్లినదాన నయి యున్నాను. ఇతఁడును బురాణపురుషుఁడు; స్వభావముచేతనే విషయసుఖ విముఖుఁడు. కాబట్టి నా

తనయునినే పరమేశ్వరపదమునందు నిలిపెదను" అని యాలోచించి నది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిఁగి భేద మేమియు లేక యామెనే పోలిన మనస్సును నవద్వారములు గలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కఁడయ్యును వహియించి పెక్కురూపు
లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,
స్ఫటికమణిఁబోలి యాత్మచేష్టలను దాను
వానివానికిఁ దగ నలవఱ్చుకొనియె.

మతి—(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా ! తల్లి యెటువంటిదో పుత్రుఁడు నటువంటివాఁడే పుట్టునుగదా!

వివే—అప్పుడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడునుదనమున్న నుమఁడునునయిన యహంకారుఁడు వచ్చి తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. బ్రమసి, యవిద్యచేయు నిదురంబడి, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యుమహితకల్పనం దగిలి, 'యుద్భవమందితి; వీరు నాపితల్;
విమతులుఁ బుత్రమిత్రులును వీరె; కులంబు బలంబు విద్య ద్ర
వ్యము నివె; భార్య యీమె' యని స్వప్నములీయవి పెక్కు
లొందెడున్.

మత్రి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగానతిదీర్ఘతర మయిన నిద్రచేతఁ బ్రబోధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధ సంభవ మెట్లు కలుగును?

వివే—(లజ్జతో నధోముఖుఁడయి యున్నాఁడు.)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జాభరముచేత శిరస్సు వంచుకొని యూరకున్నారేమి ?

వివే—ప్రియురాలా! స్త్రీలహృదయములు శఠములుగా నీర్ష్య

నుబొందును. అందుచేత నేను సాపరాధుఁడ నగుదునుగదా యని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యాశ గలిగిన స్త్రీలు మాత్రమే తన కనురక్తు డయి ధర్మార్థవ్యాపారమునందుఁ దగిలి యున్న భర్త యొక్క మనోభీప్సితములకు విఘ్నములు చేయుదురు.

వివే—ఓప్రియురాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్విరహార్తయా నుపనిషద్యోషిన్మణీయోగమ
య్యగ్రశ్లాఘ్యుల శాంతిముఖ్యులనుసాహాయ్యాప్తి నాకబ్బినన్
జాగ్రత్తక్షణకాలమీవు విషయేచ్ఛల్ మానివర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతిన్ గల్గుం బ్రబోధుండిలన్.

మతి—ఓప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానినైయైనను గులప్రభునకు బంధమోక్షము కలిగెడు పక్షమున, అప్పుడు దేవరవారి కామె తోడి నిత్యానుబంధము కలుగునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—ఆలాగున నయిన పక్షమున, నామనోరథము లచిరముగాఁ బ్రసన్నములును సిద్ధములు నయినట్టే. అట్టేకదా—

సీ. జగముల కాదియు శాశ్వతుండుఁ బ్రభువు
నై వెలుగొందుమహానుభావు
బహువిధంబులఁ దాము భోగించి, దేహని
వేశంబులందుఁ బ్రవేశపెట్టి
బద్ధునిగాఁ జేసి, పరమమృత్యుపదంబు
ప్రాపించునట్లుగఁ బదిలపఱిచి,
యడరుబ్రహ్మద్రోహులై నయవ్వారికి
మరణాంతికంబయి మఱియు శాస్త్ర

విహితమైన ప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
మహితవిజ్ఞానమహిమచే మహి నొనర్చి,
మరల స్థాపించువాఁడఁబో స్థిరముగాను
బూని బ్రహ్మైకభావంబుఁ బుడమిమీఁద.

అట్లగుఁగాక! ప్రస్తుత కార్యసిద్ధికొఱకుఁ బ్రబోధోత్పత్తినిమిత్తము శమాదులను సమకూర్తము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

[అంతట డంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

డంభు—"వత్సా! రంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు ప్రబోధోదయార్థముగా శమదమాదుల నాయాతీర్థములకుఁ బంపియున్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్న మనయాకులక్షయమును మానుపుటకయి మీరు శ్రద్ధ వహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను. భూమండలములోఁ బరమముక్తిక్షేత్రమయి వారణాసీనగర మున్నది. నీ వందుఁబోయి నాలుగాశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్యవిఘ్నమునిమిత్త మతిప్రయత్నము చేయవలెను." అనిమహామోహ మహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించియున్నారు. కాఁబట్టినాకు వశ్యులయిన వారితో నిండియున్న యీ వారణాసీపురమునందు నేనిప్పుడు మా ప్రభువువారు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞలను నిర్వహించితిని. ఇప్పుడిక్కడ నాయాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంపొదవుకాంతలయానసనీధు వానుచుఁ,
బ్రణుతరత్నోత్సవంబులను రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రా

హ్మణుల మటంచు దీక్షితులమంచుఁ దపస్వులమంచుఁ బండితా
గ్రణులమటంచు ధూర్తులుజగంబును మోసమొనర్తురెంతయున్.
(చూచి) భాగీరథినిదాటియిప్పుడీవంక నేవచ్చుచున్నాఁడు. ఈపాంథుఁ
డెవఁడయియుండును?

గీ. ఒకట నభిమానమున మందు మన్నయట్లు;
మించి లోకత్రయంబును మ్రింగునట్లు,
పృథులవాగ్జాలమున బెదరించునట్లు,
ప్రజ్ఞచే నవ్వునట్లుఁ, గన్పడెడు నితఁడు.

ఇతఁడు దక్షిణరాఢాదేశమునుండి వచ్చియుండు నని నేనూహించె
దను. కాఁబట్టి నేనితనివలనఁ బూజ్యుండయిన యహంకారునివృత్తాం
తమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయినిజెప్పినట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

అహం—ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయ మయి
యున్నది. ఎట్లన—

చ. గురుమతము న్వినంగనరు; గోప్యకుమారిలశాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాప్రభాకరేఁ డొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషుభాష్యమును గోరరు; సూక్ష్మపదార్థతత్త్వముల్
నరపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వస్థులై.

(చూచి) వీ రర్థజ్ఞానశూన్యులు; కేవల స్వాధ్యాయపరులు; వేదము
లను నీటఁ గలుపు చున్నారు. (మరలి మఱియొకచోటికినగచి) వీరు
భిక్షులకొఱకే యతివేషములను గ్రహించినారు; శిరోముండనములు
చేసికొన్న యీపండితంమన్యులు వేదాంతశాస్త్రమును బాడుచేయు
చున్నారు. (నవ్వి)—

గీ. మహిని ప్రత్యక్షముఖ్య ప్రమాణసిద్ధ
ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరు జనములకును
బోధ చేయుచునుండఁగ, బుడమిమీఁద
బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాప మేమి?

ఇట్టి వీరిసంభాషణము విన్నను మహాపాతకము సంభవించును. (మరల మఱియొకచోటికి నడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్యసించిన శైవపాశుపతాదులు ఈపాషండులు కేవలపశువులే. వీరితో సంభాషించినవారు సహితము నరకమునపా లగుదురు. అందుచేత వీరిని దృష్టిపథమునుండి దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (మరల మఱియొక చోటికి నడచి)—

ఉ. అల్లదె గంగయొడ్డు శిలలందుఁ గుశాస్తరణోపవిష్టులై,
యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టె ల
ల్లల్లన నిల్పి, పూస లెగఁద్రుం గొనవ్రేళుల నక్షమాలికల్
పెల్లుగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింత్రు దాంభికుల్.

(మరల మఱియొకచోటికినడచి) వీరు త్రిదండి వేషములచేత జీవనము చేసెడు ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరల వేఱొకచోటికి నడచి చూచి) ఓహో! ద్వారసమీపమునందు నాటిన నిడుదలగు వెదురుగడలకుఁ గట్టియున్న తెల్లనిసూక్ష్మవస్త్రసహస్రములు పయిని దాండవ మాడుచుండఁగా, క్రిందనందందుఁ గృష్ణాజినములును సన్నికండ్లును యజ్ఞపాత్రములును జపాలములును ఱోళ్లును రోకళ్ళును బ్రకాశింపఁగా, నిరంతరహుతాజ్యవాసనతో నిండినధూమములచేత గగనమండల మంతయు నల్లపడఁగా గంగాసమీపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న యీయాశ్రమపద మెవ్వరిదయి యుండును? ఇది నిశ్చయముగా నెవ్వరిదో యొకదొడ్డగృహస్థుని గృహమై యుండును.

కానిమ్ము. అతిపవిత్ర మైనయిది నేను రెండుమూడుదినములు వాసము చేయుటకు యోగ్యమయినదిగాఁ గన్పడు చున్నది. (అని ప్రవేశించి చూచి) ఆహా!

చ. ఉదరముఁ భుజంబులను నూరువులన్ గళమందు బొమ్మనన్
బెదవులఁ జెక్కులన్ నుదుట వీపున గడ్డమునందు జానులన్
బదునుగ బొట్లుపెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జుట్టునం
దుదుటున దర్భలుంచి, యితఁడొప్పెడు దంభము రూపమొందె
నాన్.

మంచిది. నేనతనిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁ బోయి) నీకు శుభ మగునుగాక!

దంభు—(హుంకారముచేత నాతని నదలించు చున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్రవేశించి తొట్రుపాటుతో) ఓ బ్రాహ్మణుఁడా! దూరముగా నిలుచుండు. పాదప్రక్షాళనము చేయక యీయాశ్రమ పదములు త్రొక్కఁగూడదు.

అహం—అయ్యో! నేనెక్కడనో పాపతురుష్కదేశమునకు వచ్చినాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియు లయినయతిథులను గృహస్థు లాసనపాద్యాదులచేత నయిన నెదుర్కొన కున్నారు.

దంభు—(చేసైఁగచేత నూఱడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూరదేశమునుండి వచ్చిన మీకులశీలాదికమును జక్కఁగా విచారింపు మని మాగురువులవా రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమునుకూడఁ బరీక్షింపవలయునుగా? వినుము—

ఉ. ఉత్తమమువ్వి గౌడమహిఁ; యుత్తమమందును రాఢికాపురం;
బుత్తమమందు శ్రేష్ఠికుల ; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రిః స

రోత్తములెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁడంగదు నేను వారిలో
నుత్తమబుద్ధిధైర్యవినయోరువివేకసుశీలతాదులన్.

డంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—(తామ్రకలశమునుపట్టుకొని వచ్చి) దేవా! పాదశౌచ
మును జేసికొండు.

అహం—(తనలో) కానిమ్ము. ఇట్లుచేసికొనుటవలన దోష
మేమున్నది? (ఆలాగునఁజేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

డంభు—(పండ్లుకొఱికి) నీవు దూరముగా నిలుచుండుము. గాలి
తోఁ గలిసి చెమటబిందువులు మామీఁదికి వచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపూర్వ మయినదిగా
నున్నదే.

ఓటు—ఓబ్రాహ్మణా? అందుకు సందేహమేమి? వీరి
సన్నిధిని—

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు ముట్టుకొనక,
భక్తిఁ బీఠాంతభూతల భాగమునకె
స్వీయచూడామణి మరీచివితతిచేత
నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెపుడు.

అహం—(తనలో) ఈ దేశము కేవలదాంభికుల కనుకూల
మయినది. కానిమ్ము. ఈపీఠముమీఁద గూరుచుండెదను.

(అని కూరుచుండఁ బోవుచున్నాఁడు.)

వటు—ఆరాధ్యపాదులవారి యీపీఠము నన్యులాక్రమింపఁ
గూడదు.

అహం—ఓరి పాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాధాదేశమునప్రసిద్ధుల

యిన మావంటి పరిశుద్ధులకు హిత మీపీఠము నెక్కఁదగరా? ఓరి మూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుము—

ఉ. మాత మహాకులీన ; మఱి మత్సతి శ్రోత్రియపుత్రి; యాటనేఁ
బూతుఁడఁ దండ్రికంటె; నిను పూర్వము మత్సతి యన్న మిత్రుస
న్మాతులపుత్రి మీఁద నణుమాత్రము బద్ధపునింద రా, నప
ఖ్యాతపు బాంధవం బని ప్రియాంగనఁ బోనిడి వైతి శుద్ధుఁడన్.

దంభు—ఓ బ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లేయయియుం డును, అయినను నీకు మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పొకసారి బ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివరులాత్మ పీఠచయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁ జూచి; యా
వనజభవుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁ దేఱిచి, శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁ జేసె నవగోమయలిప్తనిజోరుపీఠికన్.

అహం—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీ దాంభికబ్రాహ్మణుని యత్యుక్తి (ఆలోచించి) ఇతఁ డొకవేళ దంభుఁడే యేమో? అయినంగానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరీ! నీవేల గర్వపడెదవు?

చ. శతముఖుఁ డెంతవాఁడు? మఱి సారసగర్భుఁ డనంగ నెంత? యీ
క్షితిపులు నేమిలెక్క? మునిసింహులు? లెఱుంగవు నీవు మత్తప
స్తతమహిమంబు వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు నానిరా
ట్కృతమును గూలలేదె వరుసన్ గతిగానక నేను జూడఁగన్.

దంభు—(చూచి సంతోషముతో) ఓహో! అయ్యా! మీరు నాపితామహులైన యహంకారులు. దేవా! లోభుని యాత్మజుఁడనయిన దంభుఁడను నేను మీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుడవుకమ్ము. నేను ద్వాపరాంతమునందుఁ జూచినప్పుడు నీవు బాలుఁడవు. చిరకాలమునకుఁ బ్రాస్తి

యుండుటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుఁడ నగుటచేతను నిన్నిప్పుడు తిన్నఁగా గుఱుతుపట్టలేక పోయినాఁడను. మఱి నీకుమారుఁడయిన యసత్యునకుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు క్షేమముతో నున్నాఁడు. అతఁడును మహామోహమహారాజుగారి యాజ్ఞ ననువర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాఁడు. అతనిని విడిచి నేనొక్క ముహూర్తకాల మయినను బ్రాణములు నిలుపఁ గలుగుదునా?

అహం—నీతల్లిదండ్రులయిన తృష్ణయు లోభుఁడును గుశలులయియున్నారా?

దంభు—వారును నిక్కడనే యున్నారు. వారు లేక నేను క్షణమయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తమరిక్కడ కేమిపనిమీఁద దయచేసినారు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహునకేమో యుపద్రవము కలుగనున్నదని విని యాతని వృత్తాంతమును దెలిసికొనవలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగారింద్రలోకమునుండి నేటరేపటనిచ్చటకే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యీవారణాసీనగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందు రనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాసముచేసెడు మహామోహుఁడీవారణాసియం దుండఁగోరుటకుఁ గారణ మేమి?

దంభు—మఱి యేమున్నది? వివేకుని నడ్డగింపవలయునని యే.

గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జన్మభూమి
యవని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయఁ;

కులవినాశనవిధి కెత్తుగొన్నయావి
వేకుడింక్ కుండడ గోరెడు విడువ కెపుము.

అహం—(భయముతో) అట్లయినపక్షమున దీనికిఁ బ్రతీకార మవశ్య మైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహరుఁడు హరుఁడు కరుణం
బరమపదజ్ఞానశూన్యమానవతతి కి
ప్పురి భవభయహర తారక
మురవుగ నవసాన వేళ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామక్రోధాద్యభిభూతుల కది లభింపదు. దానినిబట్టియే త్రైర్థికు లిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యా తపో యశస్సుల
హృద్యముగఁ గరంబు లంఘ్రు లెదయు నెవని క
య్యాద్యుని శివుఁ జేరునో యన
వద్యత నాతండె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో! జనులారా! ఇదె మహామోహమహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుఁడు చందనగంధతోయముల్;
పటుగతి యంత్రమార్గములు పన్నుఁడు వారిగృహాంతరంబులన్;
స్ఫుటముగఁ గట్టుఁ డెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;
చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁ డంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకువచ్చినారు. కాఁబట్టి మీరాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—ఆలాగుననే చేయుదుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు మహామోహమహారాజుగారు మహావైభవముతోఁ బరివారసహితముగాఁ బ్రవేశించు చున్నారు.]

మహామోహుఁడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులు గదా!

చ. కలదఁట! యాత్మయొక్కటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా!
ఫలమది మీఁదఁగాంచునఁట! భద్రముగాఁ బరలోకమందహా!
వలవని యీదురాశయు నభస్తరురాజము పూచి స్వాదుస
త్ఫలముల నిచ్చునన్న భ్రమవంటిది కాదె తలంచి చూడఁగన్!

ఇటువంటి స్వకపోలకల్పనముచేత లేనిపదార్థము నొకదానిని నిర్మించి దుష్పాండిత్యము గలప్రబుద్ధు లీప్రపంచమును వంచించు చున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థ మున్నదని మిథ్యల్ పల్కునయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింత్రు సత్యా
మాహాత్మ్యస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌచుజైతన్యసం [ధ్యులన్
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెందుం జూచిరే జీవునిన్!

వీరు తమ్ముమాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించు చున్నారు.

మ. తనువుల్ వక్త్రముఖాంగసంచయముచేతన్ దుల్యముల్ కాఁగ, వే
ఱన నేలా కులముల్? పరాంగన యిదన్యార్థం బిదన్ భేదముల్
గనరా వింతయు నాకు! హింసఁ బరకాంతాస్వాపతే యాక్రమం
బును దోషంబని కల్పనల్ సలిపిరింపుల్ పుట్ట నిష్ఫారుషుల్,

(ఆలోచించి శ్లాఘనతో) ప్రత్యక్షమే ప్రమాణమగుటనుబట్టిసర్వవిధ ములచేతను లోకాయతశాస్త్రమే శాస్త్రము. "పృథివ్యాపస్తేజో వాయువులు తత్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూత ములే జ్ఞానజనకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము" అని యీశాస్త్రము నస్మదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచియించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యోపశిష్యమార్గ మున దానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను.

[అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించు చున్నారు.]

చార్వా—వత్సా! నీవెఱుగుదువు దండనీతియేవిద్య; దానిలో నంతర్భూతమయిన దేవార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు చూడుము—

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశక్రియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావవహ్నిదగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలసను ఫలము లొదవు.

మఱియును,

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడెడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువునుగాఁ జేసి యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖమందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?

క. మరణము నొందిననరులకుఁ
గరమును శ్రాద్ధంబు తృప్తిఁగలిగించెనుచో,
ధర నాఱిన దీపంబున
కుఱుకాంతిని దైలదానము త్పాదించున్.

శిష్యు—ఆచార్యా! ఈప్రకారముగాఁ బురుషులకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయునే పరమార్థములయినపక్షమున, ఈ తైర్థికులు సంసారసుఖమును విడిచి యేల తాము ఘోరతరములయిన పారాక సాంతపనషష్ఠకాలాదు లగుదుఃఖములచేత శ్రమ పడుచున్నారు?

చార్వా—వంచకప్రణీతములయిన యాగములకే మోసపోయిన యీమూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టితృప్తికలుగుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజనిపీడితఘనబాహుమూలభుగ్న
కుచయుగాభోగ కాంతోపగూహ మేడ?
భ్రష్టబుద్ధులభిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపమున దేహశోష మేడ?

శిష్యు—ఆచార్యా! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహసింపఁ దగనిదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుచుందురుగదా?

చార్వా—(నవ్వి) ఇది యూనరపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నింద్రియజన్యసౌఖ్యముల్
తివిరి త్యజింపఁబోలు నను ధీరులు మూర్ఖులె కాతలంపఁగన్
జవిగలతెల్లబియ్యమున సారతరంబగుశాలిధాన్యమున్
దవులఁ ద్యజించునే యుముకఁ దాల్చునటంచు వివేకియెవ్వఁడున్

మహామోహు—ఓహో! చిరకాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియసఖుఁడయిన చార్వాకుఁడా?

చార్వా—(చూచి) ఇతఁడుమహామోహమహారాజు, (సమీపమ

మునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమహారాజా! ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము. ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

చార్వా—(కూరుచుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగ ప్రణామము.

మహా—అచ్చటఁ గలి కవ్యాహతకుశలమా?

చార్వా—దేవరవారి ప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే. అతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరపాదములనుసందర్శింపఁగోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహత్తరంబయినయేలికయాజ్ఞనుబూని దాని శా
త్రవహననంబు న న్నెఱపి, తత్ఫ్రణాలబ్ధసుఖ ప్రసాదుఁడై,
యవిరళహర్షపూర్ణహృదయంబున దర్శనమిచ్చుస్వామిపా
దవనజవందనం బిడు, నతం డతిధన్యుఁడు భృత్యకోటిలోన్.

మహా—ఇప్పుడాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?

చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గముఁలచొప్పు దొలఁగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించువారయిరి జంకును గొంకు నొకింత లేక; యా
గతికిని హేతు వాకలియుఁగాఁడు, మదీయబలంబుఁ గాదు, వి
శ్రుతముగఁ బౌరుషంబుఁ బెనుచుం బ్రభుమున్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును బాహ్యాత్యులును వేదములనే త్యజించినప్పుడిక శమదమాదులకథ యేల? ఇతరస్థలములయందు సహితము వేదములు తఱుచుగా జీవికామాత్రఫలములే యైనవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు, మఱి త్రి
దండమును, దేహమున భస్మధారణంబుఁ,
బ్రజ్ఞయును బౌరుషము లేనిపందలకును
జీవిక లని బృహస్పతి చెప్పె మున్ను.

కాఁబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యా ప్రబోధచంద్రోదయ మగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలయు.

మహా—చక్కగా సాధించినారు. ఆతీర్థమును వ్యర్థమయిన దానినిగాఁ జేయుట గొప్పపనికదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱి యొకటియున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తియను పేరుగల మహానుభావురాలయిన యోగిని యొకతెయున్నది. ఆమె సర్వత్ర సంచారము చేయుచుండఁ గలిచేత నిలువఁబడిన దయ్యును, తదనుగ్రహీతులయినవారిని దేఱి చూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కాఁబట్టి దానికిఁ బ్రతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింపవలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా ప్రసిద్ధమహాప్రభావ యైన యాయోగిని మాకు స్వభావవిద్వేషిణి; దుస్సాధ్యురాలు. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామ క్రోధాదులగు శత్రువులముండఱ దానిపని యెక్కడసాగును?

చార్వా—అట్లయ్యును శత్రుఁడల్పుఁడని జిగీషుఁడైనవాఁ డేమఱియుండఁగూడదు.

క. అరి యల్పుఁడ య్యు, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;

గర మల్ప మయ్యె, మల్లది
చగణముఁన కపారమైనగ్రమ మొనరించున్.
మహా—(తెరవంకఁజూచి) ఓరీ ఎవఁడక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ? ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్సంగా! "ఏమఱియుండక యోగినిర్మైన విష్ణుభక్తిని మీరే హతముచేయవలెను" అని కామక్రోధమదమాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించినట్లు చెప్పుము.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు పత్రిహస్తుఁడై యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞ గల దేవాలయమునందున్న మదమాన నామధేయులగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇదివారణాసి; ఇదిరాజమందిరము. ఇంకఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువారు చార్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నారు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి ప్రకాశముగా) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయమగుఁగాక! తమకుఁ బంపఁబడిన యీపత్రికను దేవరవారు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రికపుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇది యేదో ప్రాణాంతక మయినకార్య ముగ్గు యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవు పొమ్ము

కర్తవ్యమునందు నీవవహితుండవయి యుండవలెను.

చార్వా — దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా — (పత్రికను జదువుచున్నాఁడు) — "స్వస్తి! శ్రీవారణాసీపురవరాధీశ్వరులైన మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర మహామోహ మహారాజులవారి పాదపద్మములకు శ్రీపురుషోత్తమాలయము నుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములు చేసి చేయఁగల విన్నపము. ఇక్కడ మేము నిరంతరక్షేమముతో నున్నాము. తరువాత శాంతిదేవి తనతల్లియైనశ్రద్ధతోఁగూడ వివేకునిదౌత్యమును బూని యుపనిషద్దేవిని వివేకునితోడి సంగమమునకై యహర్నిశమును బ్రబోధించుచున్నది. మఱియు ధర్ముఁడు కామసహచరుఁడయ్యును వైరాగ్యాదులచేత వేఱుపఱుపఁబడినవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. అందుచేత నతఁడు కామునినుండి విడిపోయియెు కానొకప్పుడుని గూఢముగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవర దివ్యచిత్తమునకుఁ దేవలెను" — (క్రోధముతో) ఆహా! ఏమిది? ఈయతిముఖ్యులు శాంతికిసహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యెక్కడనుండి పుట్టినది?

చ. అజుఁ డగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముఁడు; దక్షమఖాంతకుండు శై
లజకిబిడోపగూహనములన్ సుఖయించు విఘూర్ణితాత్ముఁడై;
బుజువుగ శ్రీకపోలమకరీతళలాంఛితవక్షుఁడై యధో
క్షజుఁడు వసించు సంబుధి; నిఁకన్ బెఱవారికి శాంతి యబ్బునే?

(పురుషునిగూర్చి) ఓజాల్మా! నీవు సత్వరముగాఁ గాముని యొద్దకుఁబోయి, "ధర్ముఁడు దురాత్ముఁడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నారము, అతఁడు ముహూర్తకాల మయిననునమ్మఁదగినవాఁడు కాఁడు,

కాఁబట్టి నీ వాతనిని దృఢముగా బంధించి కట్టివేయుము" అని మాయాజ్ఞను జెప్పుము.

పురు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు జేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(ఆలోచించి తనలో) శాంతిని సాధించుట కేమియుపాయ మున్నది? ఉపాయాంతరములతోఁ బనిలేదు. ఈపని కిక్కడ క్రోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవ రక్కడ?

దౌవా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఇప్పుడే క్రోధునిని లోభునిని బిలుచుకొని రా.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను.

[అంతట క్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించు చున్నారు.]

క్రోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజుగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించి యుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యీపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోక మంధముగఁ; జేయుదు ధీరుల శ్రోత్రహీనులన్;
 జేయుదుఁ జేతనంబుల సచేతనరీతిని; నాదుశక్తిచే
 నేమెడఁ గృత్యముల్ గన రొకింత, హితంబు వినంగఁజాల, రా
 మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింపరర్థమున్.

లోభు—ఓయీ! నన్నాశ్రయించువారు మనోరథనదీపరంపరలనే తరింపఁ జాలరు. అట్టివారు శాంత్యాదుల నెట్లు చింతింపఁ గలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడు—

చ. మదజలసిక్తగండగజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్
 గొదవయొనర్చు పర్వఁగలగుఱ్ఱములున్, గల వెన్నొ మాకు, సం

పద యిది చాలదంచు, మఱివచ్చిన నింకను నింకఁ గోరుచున్
బాదలుఁగురాశ హృద్భ్రమముఁ బొందెడువారికి శాంతిగల్గునే?

క్రోధు—ఓ మిత్రుఁడా! నాప్రభావము నీకుఁదెలియునుగదా!

చ. చదివెను వృత్రుఁ ద్వష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచె విరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి; కౌశికుఁడు నామ మడంచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మ దనమశక్తి పండితుల మాన్యయశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
సదమలపౌరుషాఢ్యుల వెసం గులనాశ మొనర్చు వ్రేల్మిడిన్.

లోభు—ప్రియులారా! తృష్ణా! ఇటు రమ్ము.

[తృష్ణాదేవి ప్రవేశించు చున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ!

లోభు—ఓ ప్రియురాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామముల్ వనముభూద్రముఁబట్టణముం బురంబుదీ
వులు మహీమండలం బనెడుప్రోత్థితవాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధుల కతికాంక్ష సంగములు, తోరముగాఁగ భవత్ప్రసన్నతన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము ప్రాణులయాశ కజాండలక్షలన్.

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నే నీపనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు తమయాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకోటులచేతనైనను నాయుదరము నిండదు.

క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియురాలా ఇటు రమ్ము.

[హింసాదేవి ప్రవేశించు చున్నది.]

హింస—ఇదిగో వచ్చినదానను. భర్తగారిసెల వేమి?

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వగుటచేత నాకుఁ బితృవధసహితమ్ము స్సుకర మ్ముయినది, నాకు—

ఉ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరు లెంత కీటముల్?
వంతుగ సర్వబంధువులు వధ్యులు వక్రవిటాభసౌహృదముల్;
(చేతులు పిసికికొనుచు)
శాంతిని బొంద వీరియెడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,
సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచునంతకున్.
(చూచి) వీరె మనప్రభువువారు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

అందఱు—(సమీపమునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక!

మహా—మాకు శత్రురా లయిన శ్రద్ధకూతును శాంతిని మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అంద—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

మహా—శ్రద్ధకూఁతురని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క యుపాయాంతరముసహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతి తనతల్లియైన శ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడు మన మేయుపాయము చేతనైనను శ్రద్ధ నుపనిషద్దేవిసమీపమునుండి యాకర్షించి బంధించి వేయవలెను. అప్పు డందువలన మాతృవియోగదుఃఖముచేత నత్యంత మృదుస్వభావ యయిన శాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశించును. శ్రద్ధ నాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతావిలాసిని యే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామె నే యీపనికి నియోగింపవలెను. (ప్రక్కనుజూచి) విభ్రమావతీ! నీవుసత్వరముగా నాస్తికతాదేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది)

నాస్తి—సఖీ! చిరకాలమునుండి చూడకున్న మహారాజు

ముఖమును నేనిప్పు డెట్లుచూతును? అతఁడు న న్నెగ్గులాడు నేమో!

విభ్ర—సఖీ! నీముఖదర్శనము చేత మహారాజు తన దేహామే తా నెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నె ట్లెగ్గులాడఁ గలుగును?

నాస్తి—సఖీ! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించు చున్నావా?

విభ్ర—సఖీ! నీ సౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ విప్పుడే తెలిసికోఁగలవు. సఖీ! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలతనొంది నట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖ నేత్రములకు నిద్రతక్కు వగుటకుఁ గారణ మేమో?

నాస్తి—సఖీ? ఏకవల్లభ యైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర దుర్లభ మగుచుండఁగా, బహువల్లభ నైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈ మహారా జొకఁడు. ఆపయిని గామక్రోధలోభా హంకారులు. అతివిస్తారము చెప్పఁబనిలేదు. ఈవంశమునందుఁబుట్టిన పురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁ డయినను బహుగువాఁడయి నను రాత్రిందివము లొక్కఁడును హృదయమునాపినినైన నన్నువిడిచి యుండఁడు.

విభ్ర—సఖీ! కామునకు రతియు, క్రోధునకు హింసయు, లోభునకుఁ దృష్ణయు, పరమప్రియురాండ్రని విందుము. తమ ప్రియు లములతో నిత్యము రమించుచుండెడు నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు కలుగకున్నది?

నాస్తి—సఖీ! ఈర్ష్య యని యేలపలికెదవు? వారుసహితము నన్ను విడిచి ముహూర్తకాల మయినను నిలువలేరు.

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాకులత నొంద

వలసిన సవతులు సహితము నీయనుగ్రహమును గోరుచుండుటచేత నే భూమిమీఁద నీవంటిసౌభాగ్యవతి లేదని చెప్పుచున్నారు. సఖీ! ఇం కొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయి తొట్రిలుకాళ్ళనుండి యందియలుజాతి గళ్ళుగల్లుమని మ్రోగఁగా నడచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పు డతఁడు మనస్సులో శంక పడునేమోయని నే నూహించెదను.

నాస్తి—ఇక్కడ శంకింపవలసినదని యేమున్నది? మహారాజు గారి నియోగానుసారముగా నే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖీ! అంతే కాక దర్శనమాత్రముననే ప్రసన్నులగు పురుషులకు భయపడ నేల?

మహా—(చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్తికత సమీ పించినది!

చ. నడలు నితంబగౌరవమునన్ జడనొందఁగఁ గొప్పపూసరం
బెసఁగఁగఁ జెర్వ్వ నేడ్కఁ గరమెత్త నురోజనఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసరుల న్నగుచూపు లెదం గలంపఁగా,
నడవఁగ నూఁగుకంకణఝుణత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్.

విభ్ర—అదిగో మహారాజు ప్రియసఖీ! ఆయన సన్నిధాన మునకుఁ బొమ్ము.

నాస్తి—(దగ్గఱకుఁబోయి) మహారాజా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—ఓప్రియురాలా!

క. అంకమునఁ జేచి, ప్రకటన
ఖాంకస్తనముల నొసంగు మాలింగనమున్
శంకరునొడిలో నుండిన
శాంకరిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్.

నా_స్తి—(చిఱునవ్వుతోఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

మహా—(ఆలింగనసుఖము నభినయించి) ఓహో! ఈమె కౌఁగిట నాదరించుటవలన నాకిప్పుడు మరల నవయౌవనము కలుగుచున్నది. ఓవిలాసినీ!

ఉ. నాదువయోనువిభ్రమమునన్ మునుపెప్పుడో కల్గి, మానసో
న్మాదమొనర్చి, యింద్రియకదంబసుఖైకరసాత్మఁ జేసి, ప్రే
మాదరమున్ బెసంచినయనంగవికారము నేఁడునీవు నన్
గాదిలిఁ గౌఁగిలించుటను గ్రమ్మఱఁ బుట్టి, మదాత్మ నీడ్చెడున్.

నా_స్తి—ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయౌవనదశలోనున్నను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁదిప్రేమము కాలము గడుచుటచేత సహితము పోలేదు సుమా? ఏనిమి_త్తముచేత దేవరవారు నన్నుఁ దలంచితిరో సెలవిండు.

మహా—ప్రియురాలా!

క. పడతీ! తలఁపఁగఁ జను మది
కెడముగ నున్నట్టివారి నెందైనను నీ
వెడఁబాయకుండు మెప్పుడు
చెడ కస్మచ్చి_త్తభి_త్తిచిత్రము పోలెన్.

నా_స్తి—నాకిది మహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపని యేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా—ఈప్రకారముగాఁ బ్రకాశితములైన యంగములతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తొ_త్తుకూఁతురు శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికాభావమును వహించినది.

గీ. మఃశేఁ బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
వకులజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యిపుడె తలపట్టి యీ రండ నీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాషండులకు నొప్పగింపు మీవు.

నాస్తి—ఇంతమాత్రపుఁబనికిఁ బ్రభువువారికి శ్రమ యక్కఱ లేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరివారిసేవకురా లగు శ్రద్ధ తమ యాజ్ఞను జెల్లించును. "ధర్మము మిథ్య; మోక్షము మిథ్య; వేదమార్గము మిథ్య; సుఖభంగకరము లయినశాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య" అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలములో వేదమార్గమును పరిహరింపఁగలదు. ఇఁక నుపనిషత్తుమాట చెప్పనేటికి? అంతే కాక విషయానందవిముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములోనే శ్రద్ధను నే నుపనిషత్తునుండి విరక్తమగునట్లు చేసెదను.

మహా—ఇదియంతయు నిట్లు చక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకు గొప్పప్రియము చేసినదగును (అని మరల నాలింగనము చేసి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు.

నాస్తి—అయ్యో! భర్తగారిట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నేను సిగ్గుపడుచున్నాను.

మహా—కానిమ్ము. మనము నివాసగృహమునకే పోవుదము రమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము

[అప్పుడు శాంతిదేవి కరుణతోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—(కన్నీరు విడుచుచు) హా! మాతా! శ్రద్ధా! నీవెక్కడ నున్నావు? నాకొక్కసారి నీప్రియదర్శనమిమ్ము.

మ. మృగములా భీతిఁదాఁగియుండువనులన్, హృద్యస్రవంతీలస
న్నగరాజంబుల, దేవతాగృహములన్, సన్మౌనిసద్మంబులన్,
జగతి న్వాసముచేయునీ వెటు లిఁకన్, జండాలవేశ్మస్థవై
వగలంబొందెదుగోవుమాడ్కి, మనదే పాషండగేహంబులన్?

నాకామె జీవముతో నున్నదని యాశ లేదు.

క. ననుఁజూడక తా స్నానం
బొనరింపదు కూడుకుడువ దుదకము త్రాగన్
జన దట్టిశ్రద్ధ కటకట!
మనియుండదు నన్నుఁబాసి మహి నిమిషంబున్.

అందుచేత శ్రద్ధలేక శాంతియొక్క జీవనము ముహూర్తకాలమయినను నిరర్థకమయినదే యగును. కాఁబట్టి, ఓసఖీ! కరుణా! నీవు నానిమిత్తమయి సొదపేర్పుము. అగ్నిహోత్ర ప్రవేశముచేత నేనచిరకాలములోనే యామె సహచరినయ్యెదను.

కరుణ—(కన్నీటితో) ఓసఖీ! భయంకరాగ్నిజ్వాలలవంటికర్ణకఠోరములయిన దుస్సహవాక్యములు పలుకుచు సర్వవిధములచేతను నాప్రాణములు పోవునట్లు చేయుచున్నావు. ఓప్రియసఖీ! కొంత శాంతతవహించి ముహూర్తకాలము జీవము నిలుపుకొమ్ము. ఇంతలో నేనక్కడ మునిజనసమాకులములయిన పుణ్యాశ్రమములయందును భాగీరథీతీరమందును నిపుణముగా వెదకెదను. ఒకవేళ

మహామోహునివలని భీతిచేతఁ బ్రచ్ఛన్నయయి యామె యెక్కడనైన దాఁగియుండును.

శాంతి—సఖీ! నీవేల వెదకెదవు?

శా. నీవారాంకితసైకతంబులు, సరిదంతీవాతకూలంబులున్,
శ్రీవైఖానసవాసముల్, చమసబర్హిర్వ్యాప్త యజ్ఞస్థలుల్,
నే వీక్షించితి; నాలుగాశ్రమములన్ వేర్వేర శోధించితిన్;
దేవిన్ శ్రద్ధనుగాన నెందను; వినన్ లేదెందుఁ దన్నామమున్.

కరు—సఖీ! నేను జెప్పెడిదానిని వినుము. ఆ శ్రద్ధాదేవి సాత్విరాలే యయినపక్షమున, ఆమె కటువంటిదుర్గతి పట్టునని నేను భావింపను. ఆమెవంటిపుణ్యాత్ము రాండ్రిటువంటిసంభావింపఁదగని విపత్తు ననుభవించువారు కారుగదా?

శాంతి—ఓచెలీ! విధి ప్రతికూలుఁడయినప్పుడేది సంభావింపదగని దగును?

మ. జనకేంద్రాత్మజ యాదశాస్యుకడ సాధ్వీలక్ష్మి మున్నుండదే?
జనులున్ తొల్లి యిడంగలేదె బలిసద్మంబందు వేదత్రయిన్?
ఘనగాంధర్వి మదాలసం గొనఁడె మున్ బాతాళకేతుండు నాఁ
జనుదైత్యేంద్రుఁడును మోసపుచ్చి? విధిచేష్టల్ తద్దయున్ విక్రముల్

కానిమ్ము, మనమిప్పుడు పాషండగృహములనే యనుసరించిపోదము.

కరు—సఖీ! ఆలాగుననే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

కరు—(భయముతో) సఖీ! రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఏఁడీ రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖీ! చూడుము. కాఱుచున్న మలపంకముచేత దట్టముయిరోఁతపుట్టించుచున్న చూడసహ్యముకాని శరీరముతోనున్నటువంటి

తములైన కేశములతోను, దిసమొల యగుటచేఁ జూడఁగూడని రూపముతోను, చేత నొక నెమలిపింఛము పట్టుకొని వాఁ డీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖి! వీఁడు రాక్షసుఁడుగాఁడు. మిక్కిలిబలహీనుఁడుగా నున్నాఁడు.

కరు—వీఁడెవఁడయి యుండును?

శాంతి—సఖీ! పిశాచమని శంకించెదను.

కరు—దేదీప్యమానమైన కిరణసముదాయముతో మార్తాండమండల మాకాశమధ్యమునఁ బ్రచండముగా వెలుఁగుచుండఁగా బిశాచముల కవకాశమెట్లు కలుగును?

శాంతి—అట్లయిన యెడలనీతఁ డిప్పుడేనరకబిలమునుండి వెడలి వచ్చిన యెవ్వఁడో నరకలోకవాసి యయియుండును. (చూచియాలోచించి) ఆహా! ఇప్పుడు తెలిసినది. వీఁడు మహామోహునిచేతఁ బంపఁబడిన దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు. కాఁబట్టి వీనిరూపమును సర్వవిధముల చేతను దూరమునందే సంహరింపవలయును. (అని మోముత్రిప్పుకొని నిలుచున్నది.)

కరు—సఖి! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము. ఇక్కడిక్కడ నేను శ్రద్ధను వెదకెదను.

[అట్లిద్దఱును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁజెప్పినరీతిని దిగంబర సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దిగంబర—నమోర్హద్భ్యోనమోర్హద్భ్యః.

గీ. మహీ నవద్వారయుతగృహమధ్యమందుఁ
బ్రజ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;

యీ జినవరసుభాషితమె పరమార్థ
మధికతరమోక్షసౌఖ్యదాయకము సుమ్ము.

(అని కొంచెము నడచుచున్నాఁడు.)

(ఆకాశమునందు) ఓశ్రావకులారా! వినుండు.

క. మలమయశరీరపిండము
కలజములనెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?
దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా
ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుచున్.

ఏమనుచున్నారు? ఋషిపరిచర్య యెట్టిదనుచున్నారా! చెప్పెదను వినుండి.

క. కని కాళ్ళకెరఁగి దవ్వులఁ,
దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారిఁ;
చన దీర్ఘ్యామల మొందఁగ
ఘను లాఋషివరులు తమకు శాంతలఁ బొందఁ.

(తెరవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శాంతియు, కరుణయు—భయముతోఁ జూచుచున్నారు)

[అప్పుడు తదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్ర—ఓరాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది)

దిగంబ—శ్రావకసముదాయమును నీ వొక్కముహూర్తమయినను విడిచి యుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

కరుణ—ఓప్రియసఖి! ఊరడిల్లుము. నామమాత్రముచేతనే

నీవిట్లు భయపడఁగూడదు. పాషండులయొద్ద సహితము తమస్సు యొక్క కూఁతు రైనశ్రద్ధ యొక్కతె యున్న దని యూహింసవలన నేను మున్ను విన్నదానను. కాఁబట్టి యిది యా తామసీ శ్రద్ధయయి యుండును.

శాంతి—(ఊఁఅడిల్లి! సఖి! అవును. ఇది యదే. ఎట్లన—

క. భూరిదురాచార సదా
చారనుగాఁగను, సురూప సద్రూపనుగా,
నూరక భ్రమపని దీసిక
గూరిమిజననిఁగ దురాశఁగొంటిని జుమ్మీ.

కానిమ్ము మనమిప్పుడు బౌద్ధులకడనే శ్రద్ధను వెదకుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందునకు నడుచు చున్నారు.)

[అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁడయి బుద్ధాగముఁడు, భిక్షురూపమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు]

బుద్ధా—(ఆలోచించి) ఓయుపాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు వాసనాసమితి యేమియు నంటమి, ధీపరంపరల్
తప్పక వెల్గెడుఁ విషయతత్యానురాగవివర్జితంబులై;
యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యును బాహ్యములట్ల తోఁచుఁగ
నప్పి నిరాత్మకంబులు క్షణక్షయశీలము లౌపదార్థముల్.

(కొంచెము నడచి మరలశ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును మోక్షమును జేరియున్న యీ బౌద్ధధర్మ మెంతమేలయినది!

చ. చెలువగుమందిరంబుల వసింపఁగవచ్చు విలాసినీతతిన్
గలయఁగవచ్చు; భోజనమొసర్పఁగవచ్చు నభీష్టవేళలన్;
దెలిమ్పదుశయ్యలందు శయనింపగవచ్చుఁ గృతాంగరాగులై
వలచుప్రియాళితోఁ గడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖీ! కాషాయవస్త్రముమీఁదినుండి దిగవేసికొనిన అంటగొట్టిగిన తలకాయమీఁది జుట్టుపిలక యల్లలలాడఁగా పొడుగుగాఁ దాపిటిచెట్టువలె నెవ్వఁడో తరుణవయస్కుఁడీవంకకు వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడు?

శాంతి—సఖీ! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆకాశమునందు) ఓయుపాసకులారా! ఓభిక్షులారా! భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్తకమునుజూచి చదువు చున్నాఁడు) "నేనిప్పుడు లోకములోని సుగతియు దుర్గతియు దివ్యచక్షుస్సుచేత జూచుచున్నాను. సమస్తసంస్కారములును క్షణికములు; ఆత్మ నిత్యము కాదు. కాఁబట్టి మీభార్యల నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీరీర్ష్య నుబొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే చిత్తమలము" (తెరవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజబంధులవారియాజ్ఞ యేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవు తడవుగ నాలింగనము చేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

శాంతి—సఖీ! ఈమెయుఁ దామసీశ్రద్ధయే.

కరు—అవును. అట్టిదే.

దిగంబ—(బౌద్ధునిజూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా! ఇటురమ్ము. నిన్ను నేనొకప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో) ఓరీ! పాపపిశాచా! అట్లడిగెద వేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపము మానుము. నేనొక్క శాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవు శాస్త్రకథసహితమెఱుంగుదువా? కానిమ్ము. (సమీపమునకుంబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవినాశివైన నీ వెవరినిమిత్తమీవ్రతమును బూనితివో నాకుం జెప్పు.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతము ననుసరించినవాండొకానొకండు క్షణికవిజ్ఞానమొంది వాసనాబంధములను దెగంగోసి ముక్తుం డగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏదో మన్వంతరమునం దెవ్వండో ముక్తుం డయ్యెడు పక్షమున, ఇప్పుడే నశించెడు నీ కందువలన నేమి యుపకారము కాంగలదు? ఇంకొకప్రశ్న మడిగెదను నీ కిటువంటి ధర్మము నుపదేశించినవాం డెవడు?

బుద్ధా—నా కీధర్మము సర్వజ్ఞుండయిన బుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపంబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుండు సర్వజ్ఞుండని నీకెట్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుండు సర్వజ్ఞుండని మాబుద్ధాగమముల వలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుండా! ఆతని కాతని మాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుండనే. నీ పితృపితామహప్రభృతిత్రిసప్తపురుషులతోడంగూడ నీవు నాకు దాసుడవని నాకును దెలిసినది.

బుద్ధా—ఓరీ పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నే నెట్లు నీకు దాసుండనురా?

దిగ—ఓరి వేశ్యాభుజంగ! ఓదుష్టభిక్షుకా! ఇది నీకొకదృష్టాంతరముగాఁ జూపినానురా, ఇఁక నీకు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్య మొకటి చెప్పెదను. నీవు నీబుద్ధమతము విడిచి మాయార్హతశాసనము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరిపాపుఁడా! నీవు పాడగుటయే కాక యితరులను గూడఁ బాడుచేయఁ జూచుచున్నావా?

క. పావనసత్స్వాతంత్ర్యము
భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్
నీవలెను బిశాచత్వము
నీవసుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

యీయార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రవారచంద్రసూర్యోపరాగ శుక్రరాహుపరమార్థజ్ఞానసంవాదశాస్త్రముచేత నీభగవంతుఁడైనమాయర్హతుని సర్వజ్ఞత్వము నిరూపిత మైనది.

బుద్ధా—(నవ్వి) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని యింద్రియాగోచరజ్ఞానముచేత మోసపోయి నీ వీయతికష్టవ్రతము నాశ్రయించు చున్నావు.

చ. పరిమితమైన దేహమునఁ బాయక లోపలనుండుజీవుఁ డే
సరణి నెఱుంగనేరుచు ననంగతి మై భువనత్రయంబు బాగిన్?
కరము జ్వలించుచున్న, ఘటగర్భమునం దిడినట్టిదీప మే
కరణిని జూపనోపు గృహగర్భమునం గలవస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకద్వయవిరుద్ధమయిన యార్హతమతముకంటె బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినదిగాను, కేవల సుఖావహ మయినదిగాను, మిక్కిలి రమణీయ మయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖీ! మనము మఱియొక చోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—అలాగుననే చేయుదము.

(అని ముందుకు నడుచు చున్నారు.)

శాంతి—(ముందువంకఁ జూచి) మనముందున్నయీపురుషుఁడు సోమసిద్ధాంతుఁడు. కానిమ్ము మన మక్కడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారి యైన సోమసిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—(ముందుకు నడిచి)

మ. సముదారోగ్రనరాస్థిమాలికలు భూషల్ గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ, భోజనపుఁబాత్రల్ పుఱ్ఱలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టి మెయి నేదర్శింతు నన్యోన్యభి
న్నము లీలోకము, లీశుకంటె నవిభిన్నంబుల్ గదా యంచెదన్.

దిగం—ఓహో! ఈపురుషుఁడు కాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు. ఈతనినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాలధారీ! నీధర్మమెటువంటిది? నీమోక్షమెటువంటిది?

సోమ—ఓరీ! క్షపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాక్తవసాభిఘూరిమహామాంసంబు ల్వేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి సేవింపుదున్;
బ్రిస్తుత్యద్రుతనికృత్తకంఠవిగళద్రక్తోగ్రధారాతతిన్
హస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నే నర్చింతు నాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులు మూసికొని) కటకటా! ఈధర్మచర్య మహాదారుణముకదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారి యెవ్వఁడో యీ బుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాషండాధమా! బోడీ! చండాలా! కేశోల్లుంచకా! చతుర్దశభువనోత్పత్తి స్థితిప్రళయ ప్రవర్తకుఁడును వేదాంతసిద్ధాంతప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుండును నగభవానీవల్లభుండు వంచకుఁడు రా? ఆయన ధర్మమహిమను నే నిప్పుడు కనఁబఱిచెదను.

మ. హరిరుద్రాబ్జభవాదినిర్జరసమూహంబెల్ల రావించెదన్;
సరిగా మింటఁజరించు తారకలసంచారంబు నే నిల్పెదన్;
బురశైలాదులతోడ నిమ్మహి పయఃపూర్ణంబు గావించి యా
వరతోయంబును ద్రావెదన్ క్షణములో భాండంబుల న్సర్వమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నే నిందుచేతనే నిన్నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మాయలుచూపి మోసముచేసెనని చెప్పియున్నాను.

సోమ—ఓరి పాపీ! పరమేశ్వరుఁడైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? వీని దుష్టత్వము కోపోద్రేకము కలిగించుచున్నది. (కత్తి యొరనుండి తీసి)

ఉ. ఈనిశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళనాళికోచ్ఛలత్
ఫేనిలబుద్బుదౌఘయుతభీకరశోణితభూరిధారలన్
నే నిదె తృప్తిచేసెద వినిశ్చలభక్తిని ఁదుర్గకిష్ట క్రీ
డానినదోల్లసడ్డమరుఘాంకరణాగతభూతవర్గమున్.

(అని కత్తి పయి కెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమధర్మము సుమా. అని బుద్ధాగముని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓ మహానుభావా!

వినోదార్థముగా జరపఁబడినయీవాక్కలహమునుబట్టి యీతాపసుని గొట్టుట యుక్తము కాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలో వేయుచున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊఱటనొంది) ఓ మహానుభావా! ఇప్పుడుమీకుద్భవిల్లినఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్ముఁ గొన్ని ప్రశ్న లడుగఁదలఁచి యున్నాను.

సోమ—అడుగు. అడుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇఁక మీమోక్ష మెట్టిదో చెప్పుఁడు.

సోమ—వినుము—

మ. తమి నేరేన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కన్ సుఖంబందిరే?
యమలానందవిమూఢజీవదశయే యామోక్షమానేని, ధీ
భ్రమ లే కెవ్వఁడు కోరి వేఁడుకొనుఁ దత్పాషాణముక్తిం గనన్?
ప్రమదాళిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్ను శివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖింప ముక్తియగునం చాశర్వుఁ డాడెం జుమీ.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లునుగాక! పాపము శాంతిల్లునుగాక! భగవంతుఁ డయినభవానీపతి యిటువంటిశాస్త్రమునకుఁ దానెప్పు డయినను గర్త యగునా? ఇదియెవ్వరోదురాత్ములుకల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓ మహానుభావా! రాగరహితులుకానివారికిముక్తి కలుగు నన్నయీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగ—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపము రానిపక్షమున నే నొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁ డయినదేహధారి ముక్తుఁ డగుననుట వేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అహో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధారాహిత్య

ముచేతఁ జెడియున్నవి. కానిమ్ము. (తెరవంకఁజూచి ప్రకాశముగా) ఓ శ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

కరుణ—సఖీ! చూడు. రజస్సుయొక్క కూఁతురైనయీ శ్రద్ధను జూడు. ఈమె—

చ. విరిసినసల్లగల్వలను వీఁక యడంచువిశాలనేత్రముల్,
వరవిమలాస్థినిర్మితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్,
గురుజఘనస్తనాతిభరకుంఠితకోమలమందయానముల్,
సురుచిరపూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో వచ్చినదానను. స్వామీ! ఏమి యాజ్ఞ?

సోమ—ప్రియురాలా! దురభిమానియైన యీభిక్షుని ముందుగాఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

శ్రద్ధ—(బుద్ధాగముని నాలింగనము చేసికొనుచున్నది)

బుద్ధా—(సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని యొడలు గగుర్పొడువఁగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీకాపాలినిసుఖ స్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు పాణులనొత్తి పల్వురక
రండలఁ గౌగిలించితి ఘనస్తనభారలఁ బోల్చి; యొందు నీ
చండికచోపగూహాభవసౌఖ్యముతో సరిగాన నంచు నే
దండిగ నూఱుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంతపుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమ సిద్ధాంత మెంతశ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది. ఓమహానుభావా! సర్వవిధములచేతను నేను బుద్ధానుశాసనమును

విడిచి నీ పరమేశ్వర సిద్ధాంతమునందుఁ బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుఁడవు: నేను శిష్యుఁడను. కాఁబట్టి నన్నిప్పుడే పారమేశ్వరదీక్షయందు బ్రవేశపెట్టుము.

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిలపడినాఁడవు. కాఁబట్టిదూరముగా నుండుము.

బుద్ధా—ఓరి పాపాత్మా! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్సవముఁ గానక నేనింతవఱకును వంచితుఁడ నయితిని.

సోమ—ఓప్రియురాలా! నీవిప్పు డీక్షపణకునిఁగూడ నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శ్రద్ధ—(దిగంబరసిద్ధాంతుని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

దిగం—(గగుర్పాటుతో) ఓహో! అర్హాత! అర్హాత! ఓహో! ఏమి యీకాపాలినీ సుఖస్పర్శనము! ఓసుందరీ! నీవింకొకసారి నన్ను మరలఁ గౌఁగిటఁజేర్పుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తరమయిన యొకయింద్రియవికారమునకు లోఁబడినాఁడను. ఇఁక నేమి యుపాయము! ఇప్పుడేదియుక్తము! కానిమ్ము. ఇప్పుడీనెమిలిపింఛము కప్పుకొనెదను. (అని అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

క. ఓ పీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాంపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁజేయుఁగలదేది యార్హశ్రావకిచేఁ?

ఓహో! కాపాలికశాస్త్ర మొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓయాచార్యా! నేనిప్పుడు నీదాసుఁడ నయినాఁడను. నన్నుఁగూడ శ్రీమహాభైరవానుశాసనమునందు దీక్షితుని జేయుము.

సోమ—కూరుచుండుఁడు.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు.)

సోమ—(పాత్రము చేతఁబట్టుకొని ధ్యానము నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రద్ధ—ఓ దేవా! ఈ పాత్రము సురాపూరిత మయినది.

సోమ—(చూచి తాను గొంత త్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగమ దిగంబర సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

క. ఇది పావన మిది యమృతం
బిది యఘరోగౌషధ మిది యీశ్వర ఘటితం
బిది భవపాశచ్ఛేదక
మిది యాస్వాదింపుఁ డిపుడు తృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—(ఆలోచించుకొనుచున్నారు.)

దిగం—మా కార్హతాశాసనమునుబట్టి మద్యపానముకూడదు

బుద్ధా—కాపాలికుఁ డెంగిలిచేసినకల్లు నేనెట్లుత్రాగగలను?

సోమ—(ఆలోచించి జనాంతికముగా) ఓశ్రద్ధా! నీవాలోచించుచున్నా వేమి? పశుత్వ మిప్పుడును వీరిని విడువలేదు. నావదన సంసర్గదోషమువలన సుర యపవిత్ర మయినదని వీరెంచుకొనుచున్నారు. కాఁబట్టి ఓపూజ్యురాలా! నీవక్త్రాసవముచేత దీనిని శుద్ధిచేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు సదా శుచి యని త్రైర్థికులు సహితము చెప్పరు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్రము పుచ్చుకొని తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. (అని పానపాత్ర మందుకొని త్రాగుచున్నాఁడు) ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

చ. సకియలపొత్తునన్ వెనుకఁ జక్కఁగ నెన్నియొసార్లుగ్రోలనే
వకుళసువాసనామధుర వార సతీవదనాసవంబు? ని
య్యకలుషసుందరీముఖమహాసవ మానదుగాక దేవతల్,
ప్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛయొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలినన్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవే త్రాగకుము. కాపాలినీ వదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంత యిమ్ము.

బుద్ధా—(పానపాత్రము దిగంబరసిద్ధాంతుని ముందుంచు చున్నాఁడు.

దిగం—(త్రాగి) ఓహో! ఏమి యీమద్యముయొక్కమాధుర్యము! ఏమి రుచి! ఏమి గంధము! ఏమి పరిమళము! అర్హద్దను శాసనములోఁబడి చిరకాల మిటువంటి సురారసము లేక మోసపోతిని. ఓభిక్షుకా! నాయంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనించెదను.

బుద్ధా—అటు చేయుము. (ఇద్దఱును బరున్నారు.)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మనకిప్పుడు వెలలేకయిద్దఱు దాసులు లభించినారు. కాఁబట్టి మనము నృత్యము చేయుదము.

(ఇద్దఱు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—ఓ భిక్షుకా! ఈకాలపాలికుఁడు—కాదుకాదు, ఈ యాచార్యుఁడుకాపాలినితోఁగూడమంగళనృత్యముచేయుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి వీరితో మనముకూడ నృత్యము చేయుదము.

బుద్ధా—ఆలాగుననే చేయుదము. (అనిమదముచేతసోలుచు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—క. "ఓ పీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణక మనీయాక్షీ!

మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రావకిచేఁ?"
(అని పాడుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్రమత్యద్భుతమయినది! ఇక్కడ గష్టపడ నక్కఱలేకయే యభిమతార్థసిద్ధులుసంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇది యెంత యాశ్చర్యము! చూడు—

మ. తనియం బొందుదు రీప్సితార్థవిషయత్యాగంబు లేకీమతం
బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరంబున్, యోగవిఘ్నంబులై
యునికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులను వశ్యోచ్చాటనాకర్షమో
హానవిక్షోభణమారణాదులఁ దృణంబట్లెంతు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయి కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరి యాచార్యా! ఓ రాజబాంధవా! (అని తూలుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటు పడనివాఁ డగుటచేత నీతపస్వి మధుపానాధిక్యమువలన మిక్కిలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—ఆలాగువనే చేయుదము. (అని తననోటిలోనితమ్మి దిగంబర సిద్ధాంతుని నోటిలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(స్వస్థుఁడయి) ఓయాచార్యా! నిన్నొక్కటి యడిగెదను. నీకిప్పుడు సురనాకర్షించుటయందున్నశక్తిస్త్రీపురుషులనాకర్షించుటలోఁగూడఁ గలదా?

సోమ—ఇది యేమిగొప్పయని యడుగుచున్నావు? చూడు—

మ. వరవిద్యాధరకాంతలన్, సురసతీవారంబు, నాగేంద్రసుం
దరులన్, యక్షవిలాసినీమణుల, మద్వాంఛానుసారంబుగా

మరిమెవ్వారలనైన, ముజ్జగముల్గ మద్గోప్యసంశ్లాఘ్యుడు
ష్కరవిద్యాబలగౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనమందఱమును మహామోహునికింకరుల మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

ఇద్దఱు—నీవు తెలిసికొన్నదంతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయినయెడల మనమిప్పుడు రాజకార్యమొకటి యాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేది?

దిగం—సత్త్వపుత్రియైనశ్రద్ధను రాజుగారి యాజ్ఞాప్రకారముగా మనము పట్టితేవలెను.

సోమ—ఆతొత్తుకూఁతు రెక్కడ నున్నదో నాకు జెప్పుము. నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచేత నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కవేసి నీకుఁజూపెదను. (అనిబలపము పుచ్చుకొని భూమిమీఁద స్థానములు వేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడుహతాశులయినవీరిమాటలు మాతల్లిని గూర్చినవైనట్లు వినబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాలకించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లే దెందు స్థలమునందు;
శైలముల లేదు; లేదు పాతాళమందు;
శ్రద్ధ యయ్యది హరిభక్తి సహిత యగుచు
నున్న దిపుడు మహాత్మ్ములయుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవుభాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధ విష్ణుభక్తిదేవియొక్క పార్శ్వవర్తినియై యున్నది.

శాంతి—(హర్షము నటించుచున్నది.)

బుద్ధా—మతికామునివిడిచిపోయిన ధర్ముఁడెక్కడ నున్నాఁడు?

విగం—(మరల సంకెలు గణించి)

గీ. జలమునను లేఁడు; లేఁ డెందుస్థలమునందు;
శైలముల లేఁడు; లేఁడు పాతాళమందు;
విష్ణుభక్తితో ధర్ముండు వేడ్కఁ గూడి,
యున్నవాఁడు మహాత్ముల యుల్లములను.

సోమ—(విషాదముతో) అక్కటా ! మనమహారాజునకు గొప్పకష్టము వచ్చినది.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతహర్షసిద్ధికిన్;
గలసెను దానితో నిపుడు క్రన్నన సత్త్వకుమారి శ్రద్ధయున్;
జెలియగు కాముని న్విడిచి చేరెను ధర్ముఁడుగూడ నచ్చటన్;
దలఁతు వివేకకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధిని బొందినట్లుగన్.

అయినను మనము ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినను వెనుక తీయక స్వామికార్యమును జేయవలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టి తెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపుజేసెదను.

(అని ముగ్గురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మనమును హాతాశు లయిన వీరి దుర్వ్యవసాయమును దేవియైనవిష్ణుభక్తికి నివేదింతము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి—మహాభైరవియొక్క వార్తఁ బడకుండ ధర్మునితోఁ గూడ నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీతహతహ పడుచున్నమనస్సుతో నాప్రియసఖి నెక్కడఁ జూడఁ గలుగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—(నలుగుదిక్కులనుజూచిభయోత్కంపముతో)

మ. ఘనకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప
ద్ఘనదృష్టిన్ శిఖికీలికారుణకచాత్యుంతో గ్ర, బాలేందుర
శ్మినిరోద్యత్ఖరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వడంకెఁ జిత్తమిపుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్,

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమోద్భ్రాంతహృదయయయి గాలిచేఁ గదలుచున్నకదళీతరుపత్రకాండమువలెఁ గంపమొందుచున్నయంగములతోఁ దనలోఁ దానేదో యాలోచించుకొనుచు, దాపునకువచ్చినను నన్నుఁ జూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనే యీమెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియసఖీ! శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవు మనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు!

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖీ! మైత్రి

క. చెలి! కాళరాత్రినోటను
బలుకోఱలనడుమఁ జిక్కి ప్రాణముతోడన్

వెలువడుచు నేను గనుఁగొనఁ
గలిగితి నీజన్మమందె క్రమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగా వచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

మైత్రి—(ఆలింగనము చేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తి మహాభైరవియొక్క ప్రభావము నడఁచి వేసినను, నీయంగములింకను గంప మొందుచున్నవేమి?

శ్రద్ధ—

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప
ద్ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికారుణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్ఖరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్త మిపుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బఱించుచున్నది.)

మైత్రి—(భయముతో) హా! హతాశురాలయినయామె ఘోరరూపము కలదిగదా? అప్రకారముగా వచ్చి యామె యేమి చేసినది?

శ్రద్ధ—సఖీ! వినుము—

చ. ధరణికి డేగడిగ్గెడువిధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు
ర్భరచరణద్వయిం బొదివి, వామకరంబున ధర్ముఁ బట్టి, యం
బరమున కేగె వేగఁ, బెరుమాంసపుముద్దలు రెండు గృధ్రి భీ
కరనఖరాగ్రకోటి నిడి గ్రక్కున నింగికిఁ బాఱు కైవడిన్.

మైత్రి—అయ్యో! అయ్యో! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊఱడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివి తెచ్చుకొని) తరువాత, తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత నాయార్తనాదమువలన దయార్ద్రహృదయయయి—

మ. పౌరి గద్దింపుచు విష్ణుభక్తి యచటన్ భ్రూభంగకౌటిల్యభీ
కరమై నిర్భరకోపపాటలము నై కంటన్విలోకింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతహతిచేతన్ భూమిపైఁదెళ్లు సు
స్థిరభూభృచ్ఛిలయట్లు, భైరవి శిరోస్థివ్రాతముల్ నుగ్గుగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖీ! దైవవశముచేతఁ బులినోటఁ బడి వెలువడినకురంగాంగనవలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రతుకఁగంటివి. తరువాత, తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తిదేవి "నన్నుసహితమవమానింప బ్రవర్తించుచున్న దురాత్ముఁ డయినయీమహామోహాపేత్రమును నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసెదను" అని కోపావేశముతోఁ బలికి, నావంకఁజూచి "ఓశ్రద్ధా! నీవుపోయివివేకునితోనిట్లుచెప్పుము. నీవు కామక్రోధాదులను నిర్జించుటకయి ప్రయత్నింపుము. అప్పుడు వైరాగ్యోదయము తప్పక గలుగును. నేనును సమయమువేచిప్రాణాయామాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము ననుగ్రహించెదను. ఋతంభరాది దేవులు శాంత్యాదులకౌశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగమమువలనఁ బూజ్యుఁడ వయిన నీకుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించుసాధనమును జేయుదురు" అని సెలవిచ్చినది. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు వివేకుని సన్నిధికిఁ బోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వేపనిమీఁదదినములు పుచ్చుచున్నావు?

మైత్రి—అక్కచెల్లెండ్రము మేము నలువురమును విష్ణుభక్తి యొక్క యాజ్ఞచేత వివేకుని కార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ముల యాత్మలయందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖజీవులందుఁ, గరుణన్ ఘనదుఃఖితులందుఁ, బుణ్యకా
ర్యనిరతులందు నమ్ముదిత, భ్రష్టకుబుద్ధులయం దుపేక్ష, వా
రనుపఁదలంతు; మేమటనుండుట నాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యాఖిలదోషదూషితము లయ్యును గాంచును నిర్మలత్వమున్.

కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోఁబుట్టువులమైన మేము నలువురమును విశేషాభ్యుదయము గోఱకైన వ్యాపారముచేత వాసరములు గడపుచున్నాము. ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పుడెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁగొనగలవు?

శ్రద్ధ—"రాధాదేశ మని యొకటి యున్నది అక్కడభాగీరథీ సముద్రదేశమున కలంకారభూతమయిన చక్రతీర్థమునందు మీమాంసానుగతమైన మతిదేవితోడఁ గూడ నెట్లో ప్రాణములు నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగమార్థముగా వివేకుఁ డహర్నిశమును దపస్సుచేయుచున్నాఁడు" అని దేవియైన విష్ణుభక్తియే నాతో సెలవిచ్చినది.

మైత్రి—ఓప్రియసఖీ! నీవచ్చటికిఁ బొమ్ము. నేనును శాపనికిఁ బోయెదను.

శ్రద్ధ—అట్లుచేయుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము

[అప్పుడు వివేకమహారాజును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వివే—ఓరి మహామోహా! ఓరిదోసకారిపీనుఁగా! ఈమహాజనులెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను జెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు పోద్యన్మహ
త్త్వానూనంబు మహామృతాబ్ధిజల మాహాత్రాగరందుండియున్;
వే నిస్సారమరీచికాజలమునందే మున్గుచుం దేలుచుం
బానస్నానము లాచరించెదరు విభ్రాంతి న్విమూఢాత్మకుల్.
సంసార చక్రవాహకుఁడై యున్నమహామోహునకజ్ఞానమేమూలము.
ఆయజ్ఞానము తత్త్వబోధమువలననే నివృత్తి కాఁగలదు. ఎట్లన—

గీ. అవని నజ్ఞానమూలక మైనయట్టి
పృథులసంసారవృక్షంబు పెల్లగించి
పరముఁ గూర్పఁ విశ్వేశ్వరోపాసనాఖ్య
బీజజన్యావబోధంబె వెరవుసుమ్ము.

తఱుచుగా మంచివారు పూనినకార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదు
రని తత్వవేత్తలు చెప్పెదరు. అందుచేతనే విష్ణుభక్తిదేవి యిప్పుడు
"నీవు కామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీపక్షమవ
లంబించెదను" అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁ
డై యున్న కాముని వస్తువిచారుఁడొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు.
కానిమ్ము. వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పు డతనినే నియమించెదను.
ఓ వేదవతీ! నీవు వస్తువిచారుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించి వస్తువిచారునితోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

వస్తు—అయ్యో! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవర్ధిష్ణుఁడైన
కామపిశాచునిచేతను ముఖ్యముగా దురాత్ముఁడైన మహామోహుని
చేతను లోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు మం
జులసుముఖాబ్జ యంచు. దనుస్తనియంచు, బృహన్నితంబ యం

చెలువు నుతించుఁ గాంచు భ్రమియించు రమించు బుధుండు నౌర! చె
ల్వ లశుచిభస్త్రిలంచును దలంపఁడు మోహవిచేష్టితంబునన్.

చక్కఁగా వస్తువిచారము చేయఁగల సూక్ష్మబుద్ధులకు సహితము మాంసాస్థిపంజరములైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధనిలయు లనియు భీభత్సవేష లనియు వైరాగ్యము కలుగకున్నది. అట్లయినప్పుడు వారి యం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ మణిరణత్స్వర్ణాంగదంబుల్, సితాం
బరచిత్రోరుదుకూలముల్, ఘుసృణపున్నైస్మపూఁతలున్, దావిపూ
సరముల్, పైపయిఁ జూచి యల్పమతు లిచ్ఛం గాంత్రు సమ్మో [హమున్
ధర నారుల్ నరకార్థనామ లనుచుం దర్కింతు రుద్యన్మతుల్.

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓపాపీ ! చండాలా ! ఓరి కామా ! అనావలంబనముగా వచ్చి నీవీలాగున జనులను వ్యాకులపెట్టుచున్నా వేమిరా? ఓహో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాల యీమె, యెలమిన్ సన్నిమ్నగాంకాస్య [చూ
చెను, నీయుత్పలనేత్ర కౌఁగిటను జేర్చెన్ న, న్ననున్ గామి: యో
ఘనమూర్ఖా! నినుఁ గాంచె నెవ్వతె? నినుం గామించె నెవ్వర్తె? యం
గన మాంసాస్థులబుంగ; లోపలి నిరాకారుండె వీక్షించెడున్.

ప్రతీహారి—ఓమహానుభావా! ఇటురమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతీ—అదె మహారాజాసీనుఁడయి యున్నాఁడు. నీవాయనసన్నిధికిఁ బొమ్ము.

వస్తు—(ప్రాపునకుఁ బోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె వస్తువిచారుఁడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! మీ సేవకుఁడు వీఁడిదె వచ్చియున్నాఁడు. ఆజ్ఞ యేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడు కాముఁ; వానికిఁ బ్రతివీరునిఁగా మేము నిన్ను నిరూపించినాము.

వస్తు—దేవరవారు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత నేను ధన్యుఁడనయినాఁడను.

వివే—ఇఁక నీ వేయాయుధముచేతఁ గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఓహో! పంచశరుఁడా? వానికున్నవి యైదమ్ములు, పూవిల్లుని గాముని జయించు టెంతపని? ఇక్కడఁగూడ శస్త్రగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా దేవరవారు చిత్తగింపుఁడు.—

ఉ. ఇంద్రియమార్గమందు మనసేగకయుండఁగ దారిమూసెదన్
జంద్రనిభాస్యలం దలఁచినన్, ముఖదర్శన మాచరించినన్
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; నాతులు రోఁతలకిమ్ము లంచు, రా
జేంద్ర! ప్రతిక్షణంబు మదినెంచుచుఁ గాముని రూపుమాపెదన్.

వివే—మేలు! మేలు!

వస్తు—అంతేకాక,

చ. తతపులినస్రవంతుల, నితాంతపతర్ఝరచిక్కణోపలాం
చితగిరులన్, సుసాంద్రతరుశీతలపుణ్యవనవ్రజంబులన్,
యతిబుధసంగతిం దనరి, వ్యాసవినిర్మితశాంతివాక్యముల్
ధృతిఁ బఠియింప నబ్బిన, నిఁకెక్కడికాముఁ డేఁకేటికాఘినుల్?

నారీమణియే కామునికిఁ బ్రధానాస్త్రము. అట్టినారియొక్కతె జయింపఁబడినపక్షమున, తత్సహాయు లందఱును విఫలప్రయత్నులయి భంగమును బొందుదురు. ఎట్లన—

ఉ. గందముఁ, గౌముదీనిశలుఁ గల్వలరాయఁడు, బూవుఁదోఁటలం
దందపుఁబాటపాడు మధుపాళుల నొప్పు వసంతకాలమున్.
మందకదంబవాయువులు, మంద్రరవాబ్దలసద్దినంబులున్,
డిందనికామమిత్రములు; నిర్జితు లిందఱు స్త్రీల గెల్చినన్.
ఇఁకఁ గాలవిలంబము చాలును. ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?

క. ఉరుతరవిచారశరముల
నరిబలములఁ గూల్చి నేన యడఁచెదఁ గామున్;
గురుసేనఁ దునిమి పార్థుఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

వివే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది. నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సన్నద్ధుఁడవు కమ్ము.

వస్తు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనిప్రణమిల్లి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

వివే—వేదవతీ! నీవు పోయి క్రోధుని జయించునిమిత్తము క్షమను బిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి క్షమతోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

క్షమ—

ఉ. క్రోధమహాంధకారఘనరుగ్వికటభ్రుకుటీతరంగరౌ
ద్రాధికు లుగ్రసాంధ్యకిరణారుణదృష్టులు నౌ మహావిష

శ్రాధమదూషణోక్తులకు నల్గక సైతురు, వీరలో యనన్,
సాధులు నిశ్చలాత్మమలసాగరతుల్యగభీరు లెంతయున్.
(శ్లాఘనపూర్వకముగాఁ దన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. లేదు వచోధికశ్రమము; లేదు శిరఃపరిపీడనంబునున్;
లేదు మనోపతాపమును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునున్;
లే దలహింస యాదిగ గణింపఁగఁ గల్గునవర్థయోగమున్;
క్రోధిగ నేన తద్దయును క్రోధజయంబున శ్లాఘ్య నయ్యెదన్.

(ఇద్దఱును ముందుకు నడుచుచున్నారు)

ప్రతీ—అదె మహారాజుగారు. ప్రియసఖి! ఆయనను సందర్శించుకొమ్ము.

క్షమ—(సందర్శించి) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! ఇదిగో దేవరవారి దాసురా లయినక్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే—ఓ క్షమా! ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

క్షమ—(కూరుచుండి) దేవా! ఈసేవకురా లెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞ యిండు.

వివే—ఓ క్షమా! మా కిప్పుడు సంప్రాప్త మయినయుద్ధమునందు దురాత్ముఁ డయినక్రోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ—దేవరవారి యనుగ్రహమువలన నేను మహామోహుని నైనను జయించుటకు సమర్థురాల నగుదును. ఇఁక నాతని యనుచరమాత్రుఁ డైన క్రోధుఁ డెంత? నేనాపనిని శీఘ్రముగానే నిర్వహించెదను.

ఉ. అన్నిట దేవయజ్ఞపితృయజ్ఞతపోధ్యయనక్రియాదు లె
న్నన్నొ యకారణంబ సమయించెడువానిని బాపకర్మునిన్

గన్నుల నిప్పుకల్ గరముఁ గ్రక్కెడువాని వధింతుఁ గ్రోధునిన్
మున్నలభద్రకాళి యదమ్ముగ మహిషాసురుఁ జంపినట్లుగన్.

వివే—ఓక్షమా! ఇప్పుడు క్రోధవిజయోపాయము నాకు వినిపింపుము.

క్షమ—దేవా! విన్నవించెదను వినుఁడు.

చ. పురుషుఁడు క్రుద్ధుచోటనగుమోము, దురాగ్రహుచోఁ బ్రసాదముగ్
బరుషవచస్కుచోఁ గుశలవార్త, ప్రమోదము తాడనోగ్రుచోఁ,
సరసఁగఁ జెల్లుఁ? బొందురు రనిర్జితచిత్తులు దైవికాపదు
త్కరమున క్రోధభావ మెటుకల్గు దయారసమానసంబులన్?

వివే—సాధు! సాధు!

క్షమ—దేవా! క్రోధుని జయించుటవలననే హింసాపారుష్య మానమాత్సర్యాదులు సహితము జయింపఁబడినవారగుదురు.

వివే—మంచిది. నీవు శత్రువిజయమునకు సంసిద్ధురాలవు కమ్ము.

క్షమ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వివే—వేదవతీ! లోభునిజయించుటకయి సంతోషునిబిలుచు కొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి సంతోషునితోడఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

సంతో—(ఆలోచించి జాలితో)

చ. ప్రతివనమందు స్వేచ్ఛముగఁ బండ్లు లభించును భూరుహంబులన్
హితవుగ సెల్లచో దొరకు నీళ్ళకు జల్లని స్వాదుతోయముల్;

ప్రతిలతయందుఁ జిక్కి మృదుపల్లవముల్ సుఖశయ్య కింపుగా;
నతికృపణుల్ శ్రమంపడుదు రట్లయినున్ ధని కాంగణంబులన్.

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓరిమూర్ఖా! లుబ్ధా! నీయీవ్యామోహము దురుచ్ఛేదముగదా!

చ. ధనమృగతృష్ణికాబ్ధి జలధార వృథా దగగొన్నసీవు దా
పునఁ గన, నెన్నిసార్లు చెడిపోవఁగ లేదు భవత్ప్రయత్నముల్?
మనుజమృగంబ! యాశనిటుమాన వటయ్యెను; నేఁడుమాఱుగా
దునుఁగదు నీమనం బశనితో శిలతో నదిచేయఁగాఁబడెన్.

లోభాంధకారహతుఁడవైన నీయీచేష్టితము మనస్సున కాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.

ఎట్లనిన—

మ. ధనమార్జించెద నంచుఁ, బ్రాప్తమగువిత్తంబింక హెచ్చింతు నం
చును, లాభంబును వృద్ధిఁ గూరిచెద నంచున్ సామ్మోధ్యానింటు నీ
వనిశంబున్; గన వన్నిటిందినెడియాయాశాపిశాచంబు గ్ర
క్కున లోభాంధతమోవృతున్ నినున్ బల్మినం జక్కటా!

మఱియును,

చ. ధనము గడించుచో మొదటఁ దద్దయుఁ గష్టము; కల్గు నపయున్
ధనమునకున్ క్షయంబును వినాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వ్యథల్; సిరిఁ గూర్పమిఁ గల్గవా వ్యథల్;
ధనమును గూర్పకుండుటయె దానిఁగూర్చుటో మేలు చెప్పుమా.

అంతేకాక,

మ. అనయంబున్ నటియించు మృత్యువుశిరంబుందున్; జరాపన్నగం
బుచే మ్రింగున్నను; విశ్వముక్ దినువధూపుత్రాదులోగృధ్రముల్

ఘనబోధాంబులఁ బాచి లోభరజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
క్షణ మానందసుధాంబుధిన్ మునుఁగుమా శశ్వత్సుఖంబబ్బెడున్

ప్రతీ—వీరె ప్రభువువారు; ఓమహానుభావా! ఈయనసన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

సంతో—(సమీపమునకుఁబోయి) స్వామీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.)

వివే—ఇక్కడఁగూర్చుండుము. (అని సన్నిధానమునందుఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(వినయముతోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునిపని యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీప్రభావము లోకవిదితమయినది. కాఁబట్టి యిప్పుడు బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభునిజయించుటకయి వారణాసికిఁ బోవలెను.

సంతో—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

చ. కలయమెలంగుచున్ బహుముఖంబుల ముజ్జగము జ్జయించి లో
　నలరుచు, దేవభూసురమహావధబంధనలబ్ధవృద్ధియై
　వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించి యొనర్తు భస్మమున్,
　బలమున ముచ్చు దాశరధి పంక్తిముఖున్ నుఱుమాడినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వినీతవేషుఁడైన యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరపఁబడినవి. మహాహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయము సమీపించినది.

వివే—అట్లయినయెడల సేనాపతులు సైన్యములను బయలు దేఱుటకు నియమింపవలెనని చెప్పు.

పురు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

[తెరలో]

చ. పటుకటదానమ త్తమధుపంబులఁ గూర్చుఁడు సద్విపంబులన్;
బటిమ నిడుండు తేరులకు వాయుజవంబుల వాహవంబులన్;
భటు లొనరింపుఁ డీటెల వభ మ్మసితాబ్జయుహావన మ్మనన్;
జటులకృపాణపాణుల వెసం జనుఁ డాశ్వికులార! శ్రేణులై.

వివే—మంచిది! మంగళసన్నాహము లాచరించి, నేనును ప్రయాణమయ్యెదను. (పారిపార్శ్వకునితో) సంగ్రామోచితమయిన రథము నాయత్తపఱిచి తీసికొనిర మ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

పారి—దేవరవా ర జ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

[అప్పుడు యుద్ధరథమును సిద్ధముచేసికొని సారథి ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

సార—దేవా! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవర వారు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే—(మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు.)

సార—(రథవేగము నిరూపించి) దేవా! చిత్తగింపుఁడు. చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రచురోద్ధూతరజశ్ఛటానుమితశుంభద్వ్యోమధావత్ఖురా
గ్రచయేషత్పరిచుంబితోర్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రచలన్మంథరమథ్యమానజలధిధ్వానోగ్రఘోషంబుగా
నుచితప్రోథినివ్యోమమార్గమున, నోహో! తెరుఁగొంపో మెదుగ్.

ఇదిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీనగరము దృష్టి పథమునఁ బడినది.

శా. ధారాయంత్రపతజ్జలోదితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్,
నీరేజారికరప్రభాధవళముల్, హెల్వొందు సౌధాగ్రముల్,
భూరిప్రేక్ష్యములై శరద్ధవళజీమూతాంతరాజత్తటి
చ్ఛ్రీరమ్యంబు లవే పతాక లెసఁగెఁ జిత్రద్యుతి స్ఫూడలన్.

ప్రతిముకుళలగ్నమధుకరనికర ఝుంకారముఖరంబులును వికసితకుసుమ విసరవిగళన్మకరంద వర్షాతిశయ ధురంధరంబులును నానాప్రసూన సుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమాననిబిడచ్ఛదచ్ఛాయావనీరుహ మనోహరంబులును నగరపురోద్యానప్రదేశంబు లవిగో సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులుసహిత మిక్కడఁ బాశుపతవ్రతమును గ్రహించిన దాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి. ఎట్లన——

చ. సురనదినీటఁ దేలి, సురజోభసితంబు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాడ్పున మీఁదను బూలు రాల్చి, ని
ర్భరమధుపస్వరంబునను బాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యము ల్సలుపుఁ గంపమునొందుల తాభుజంబులన్.

విదే——(ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షక మయ్యెఁ జంద్రమకుటుండిందుంట నీకాశి, తాఁ
బదమై ముక్తికి విద్యయట్లు, తమ మార్పన్ స్వప్రభానందమై;
యిదె భూదేవికి వ్రేలుముత్యసరమై యింపొందెడున్ వంగి స్వ
ర్ణది, వక్రేందుకళన్ కడున్ నగుచు ఫేనవ్యాజహాసంబునన్.

సారథి——ఓ దేవా! చూడుఁడు, చూడుఁడు. ఇది గంగాతీరమున కలంకారభూతమును ద్రిభువనపావనమును నైన శ్రీమత్త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని ధామలక్ష్యము.

వివే—(హర్షముతో) ఓయూ!

క. మును జెప్పిరి యీ దేవుం
డనఘుఁడు క్షేత్రాధినాథుఁ డని క్షేత్రజ్ఞుల్;
తనువు లిట విడిచి వింతగ
ఘనపుణ్యులు భక్తజనులు కలియుదు రితనిన్.

సార—దేవా! చూడుఁడు, చూడుఁడు. అదిగో మనలను జూచినమాత్రముననే కామక్రోధలోభాదు లిక్కడనుండి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నారు.

వివే—వా రట్లే యగుదురు. కానిమ్ము. నేనీయాలయము నంటుఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునికి నమస్కరించెదను. (అని రథమునుండి దిగి గుడిచొచ్చి చూడ్కి నిగిడించి) ఓ మహాదేవా! నమస్కారము నమస్కారము. నన్ను దయచూడుము.

క. కావింతు నమస్కృతు లివె
హేవిమలజ్ఞానదేహ! హేచంద్రధరా!
హే వేదత్రయలోచన!
సేవకున కొసంగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తుల్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సార—దేవా! ఇది త్రిభువనగురుఁ డైన యాదికేశవస్వామి యాలయము.

వివే—అక్కడకు రమ్ము. (అని వెళ్ళి యాదికేశవస్వామికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి) ఓ భగవంతుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

దండకము. అమరచయచమూచక్ర చూడామణిశ్రేణినీరాజితోపాంత పాదద్వయాంభోజ! రాజన్నఖద్యోతకివిస్ఫురితస్వర్ణపీఠా!

స్ఫురద్ద్వైత విభ్రాంతిసంతాన సంతప్తవందారుసంసార నిద్రాపహా
రైకదక్షా! క్షమామండలోద్ధార సంభారసంఘట్టదంష్ట్రాగ్ర కోటి
స్ఫురచ్చైచ్ఛలచక్రా! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా! బాహుబలప్రోద్ధ
తాభీలగోవర్ధనచ్ఛత్ర నిర్వారితాఖండ లోద్యోజితాకాండచండాం
బువాహాతి వర్ష త్రసద్గోకులత్రాణవిస్మాపితాశేషవిశ్వా! ప్రభూత్తంస!
దైతేయసీమంతినీవర్గసీమంతసిందూరసంధ్యామయూఖచ్ఛటోన్మార్జ
నోద్దామధామాధిపా! త్రిస్తదైత్యేంద్రవక్షస్తటీపాటనాకుంఠభాస్వ
న్నఖశ్రేణిపాణిద్వయస్రస్త విస్తారిరక్తార్ణవామగ్నలోకా! త్రిలోక
ద్విషత్కోటభోద్దండకంఠాస్థికూటస్ఫుటోన్మార్జితోద్దామ చక్రస్ఫుర
జ్జ్యోతిరుల్లాసితోద్దామ రోద్దండదోర్దండ! ఖండేందుచూడప్రియా!
ప్రౌఢదోర్దండవిభ్రాంతమంథాచలక్షుబ్ధదుగ్ధాంబుధి ప్రోత్థితశ్రీభుజా
వల్లిసంశ్లేష సంక్రాంతపీనస్తనాభోగపత్రావళీలాంఛితోరస్స్థలా!
స్థూలముక్తాఫలోదారహారప్రభామండల ప్రస్ఫురత్కంఠ! వైకుంఠ!
సద్భక్తసందోహసంసారమోహచ్ఛిదంబైన బోధోదయం బిమ్ము నా
కో మహాదేవ! దేవా! నమస్తే నమస్తేనమః॥

(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి బయలుదేఱి చూచి) మంచిది! ఇదియే మనకు నివాసార్హమయిన ప్రదేశము. ఇక్కడనే మనసేనలను విడియించెదను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

[అప్పుడు శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రద్ధ— (ఆలోచించి) ఈవిధము సుప్రసిద్ధమయినదే కదా!

గీ. జ్ఞాతివైరంబువలనను సంభవిల్లు
క్రోధశిఖి నిర్దహించును గులము నెల్లఁ;
ఘనసమీరాహతమహీజఘట్టనమునఁ
గలుగుదహనంబు వనమెల్లఁ గాల్చునట్లు.

(కన్నీరు విడుచుచు) అక్కటా! దారుణమయిన సోదరమరణము వలనఁ గలిగిన శోకానలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది వివేకమేఘశతములచేత నయినను జల్లారదు. ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులు న్నదులున్ నశింపఁగా,
నరు లన నెంత, యబ్బులు కనత్తృణకల్పులు మృత్యుదృష్టికిన్!
పొరిఁబొరి బంధుదుఃఖభవమోహము దేవా వివేకమార్పఁగా,
నెరియుచు శోకవహ్నిదహియించెడుఁ జిత్తము నట్టులయ్యునున్.

క్రూరస్వభావు లయినను గామక్రోధాములగు సోదరులు కథాశేషులగుటవలన నాగతి యిట్లయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
నీకము శిథిలములొనర్చు నెఱుకుల నెల్లన్;
బైకొలుపు దేహశోషముఁ;
బ్రాకటముగ నంతరాత్మ వడిగ దహించున్.

(ఆలోచించి) "బిడ్డా! శ్రద్ధా! నేనిక్కడనుండి హింసాప్రధానమయిన యుద్ధమును జూడలేను. కాఁబట్టి నేనీకాశికాపురమునువిడిచి సాలగ్రామ మనుపేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడపెదను. నీవక్కడకువచ్చి వృత్తాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు నివేదింపుము" అని విష్ణుభక్తిదేవి నాకాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి యాదేవిసన్నిధానమునకుఁబోయి యీసమరవృత్తాంతము సర్వమును నేనామెకు విన్నవించెదను. (ముందుకునడిచిచూచి) ఇది యాచక్రతీ

ర్థము. ఇందుసంసారసాగరోత్తారకమయిన నావఁగర్ణధారుఁడైన భగవంతుఁ డగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసముచేయుచున్నాఁడు. (ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురా లైనవిష్ణుభక్తిదేవి శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నే నామె సమీపమునకుఁ బోయెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

శాంతి—అమ్మా! మీరు పరిబలచింతాకులహృదయ లయి యున్నట్టు కానఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహావీరవరక్షయకర మయిన యీ ఘోర యుద్ధమునందు బలవంతుఁడైన మహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించిన పుత్రప్రాయుఁడైన వివేకుని వృత్తాంత మేమయినదో తెలియకపో యెనని నామన స్సిప్పుడు డస్వస్థముగా నున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది? దేవిగారి యనుగ్రహ మున్నందున, వివేకమహారాజునకు విజయము నిశ్చయ మని నే నెఱుఁగుదును.

విష్ణు—బిడ్డా!

క. ఘనధర్మపక్షబలమున
ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్;
విను మట్లయ్యును, సుహృదుల
మన సెపుడు నపాయశంక మఱిమఱిపూనున్.

అంతేకాక శ్రద్ధయింతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁ బోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లు చున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు క్షేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ—దేవిగారి యనుగ్రహమువలన.

శాంతి—అమ్మా! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ—పుత్రీ! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శాంతి—(తల్లిని కౌఁగలించుకొనుచున్నది)

శ్రద్ధ—బిడ్డా! విష్ణుభక్తి దేవిప్రసాదముచేత మునిజనమనో నివాసమును బొందుము.

విష్ణు—అక్కడ నేమిజరిగినది?

శ్రద్ధ—దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు—అవి సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అవధరింపుము. దేవి యట్లాదికేశవాలయము నుండి వెడలఁగానే తనపాటలవర్ణమును గొంచెము విడిచి సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండఁగావిజయఘోషాహూయమానానేకవరవీరబహుళసింహనాదబధిరితదిగంతంబునుసతతరథతురగఖరతరఖురఖండితభూమండలోచ్చలద్విపులరజఃపటలాంతరితభాస్కరబింబంబు ప్రబలతర కర్ణతాళాస్ఫాలనోచ్చలత్సమదకరికుంభసిందూర సంధ్యాయమానదశ దిశంబును బ్రళయజలధరధ్వానభీషణంబునగువారియొక్కయు నరియొక్కయు సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయి యున్నప్పుడు వివేకమహా రాజు మహామోహమహారాజుకడకు నైయాయిక దర్శనుని దూతను గాఁ బంపెను. అతఁడుపోయి మహామోహునితో నిట్లనియెను—

మ. చను, విష్ణ్వాలయపుణ్యకాననదీసాన్నిధ్యభక్త్యాంతరం
గలివాసంబు త్యజించి, మ్లేచ్ఛమహీ కింకన్ భృత్యవర్గంబుతో;

చనకున్నన్, గరవాలదారితభవత్సర్వాంగధారాశురత్
ఘనరక్తంబులు త్రాగఁగూఁతలిడునక్కల్ మ్రింగుమీమాంసముల్.

విష్ణు—తరువాత, తరువాత.

శ్రద్ధ—దేవీ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటలాటతటతాండవితభ్రుకుటియై మహామోహుఁడు—"ఈదుర్ణయపరిపాక ఫలమువివేక ప్రేత మనుభవించునుగాక!"—అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ బాషండాగమబృందములను బాషండశాస్త్రసహితముగా యుద్ధమునకు బురికొల్పెను. ఈలోపల మనసైన్యముఖమునందు,

గీ. వేదవేదాంగతతు లుపవేదసమితి
స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ,
జంద్రసమకాంతితో సరస్వతి సరోజి
కరయుగుచు నిల్చె నాకస్మికముగ వచ్చి.

విష్ణు—తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదు లయిన సర్వాగమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత.

శ్రద్ధ—తదనంతరమున—

శా. వేమీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీథిన్ రణోత్సాహయై,
ప్రాముఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్దర్శన
స్తోమంబు లొక్కుమ్మడిగ, ధర్మముఖయై, శుద్ధాయుతన్యాయదో
ర్భీమాకారణి నిల్చె, మద్గకరణిన్, వేదత్రయీనేత్రయై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయినయాగమన్యాయశాస్త్రబృందము లొక్కటిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది?

శ్రద్ధ—పుత్రీ!

కం. ఇతరేతర వైరమునన్
సతము మెలఁగు నేకవంశజాతులు తమకున్
క్షితిలోపల నవమానం
బితరులచేఁ గల్గు నోట నేకము కారే?

వేదప్రసూతము లయినతమకు లోలోపత విరోధమున్నను, వేదసంర క్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షాధిక్షేపముకొఱకును శాస్త్రసంఘముల కైకమత్యము కలఁగును. ఆగమసముదాయములో సహితము విరోధము తత్త్వవిచారులకుఁ గానరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బద్వయ మవ్యయం బజము శశ్వద్బ్రహ్మ, మాదత్త్వము
శ్రాంతం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మేచ్యతేశాఖ్యలన్
వంతోప్పన్ బహుధా స్తుతింపఁగఁబడున్, నానాగమశ్రేణి సం
క్రాంతంబౌ నొకబ్రహ్మమందు నె,సముద్రంబందు నేఱ్లున్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత? తరువాత?

శ్రద్ధ—దేవీ! తరువాతనిరువాఁగువందును నిరంతరశరనికర ధారాసంపాతోపదర్శిత దుర్దిను లగు కరితురగరథపదాతులకును నుభయ పక్షయోధజనులకును సంకులసమరంబుసంప్రాప్తంబయ్యెను. అప్పుడు,

మ. ప్రవహించె న్నదు లస్రతోయములుఁ, గ్రవ్యస్ఫారపంకంబులున్
వివిధోద్యద్ఘనకంకరంకనివహాభీలావకీర్ణంబులుఁన్,
నవనారాచవిభిన్నహస్తిగిరిశీర్ణభ్రష్టవేగోల్లస
ద్ధవళచ్ఛత్రసమూహహంసములునై తద్వ్యద్ధరంగంబునన్.

ఆమహాదారుణసంగ్రామంబునందుఁ బరాపరపక్ష విరోధిత్వముచేతఁ బాషండాగమబృందమును ముందుఁచుకొని వచ్చిన లోకాయతికతంత్రసముదాయ మన్యోన్యసైన్య విమర్దనముచేత వినష్టమయ్యెను;

అనంతరము పాషండాగమజాలము పర్వాల మగుటచేత సదాగమ సాగరప్రవాహముచేత, గొట్టుకొనిపోయెను; తదనంతరము సాగతా గమసముదాయములు సింధు గాంధార మగధాంగపారశీకవంగకళిం గాదిమ్లేచ్ఛప్రాయదేశములఁ బ్రవేశించెను; పాషండ దిగంబర కాపాలికాద్యాగమసంచయంబులుపామరబహుళంబు లైనపాంచాల మాళవాభీరావర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచ రించుచున్నవి; న్యాయాద్యనుగతమైన మీమాంసచేత గాఢప్ర హారజర్జరీకృతము లైన నాస్తికతర్కసమూహంబులు తమ యాగమ సందోహంబులు పోయినదారినే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడు హతుఁ డైనాఁడు; క్షమచేతఁ గ్రోధపారుష్యహింసాదులు హింసింపఁబడి నారు; సంతోషునిచేత లోభ తృష్ణాదైన్యానృతవాద పైశున్య స్తేయ పరిగ్రహులు నిగ్రహింపఁబడినారు; అనసూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్ష సంభావనునిచేత మదుఁడుసంహరింపఁ బడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కగా జరగినది. ఇఁక మహామో హునికథ యేమయినది?

శ్రద్ధ—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁ డయి యెక్కడనో యడఁగి యుండుటచేత నాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహానర్థశేష మింకను నిలిచియే యున్నది. అతఁడు పరిహరణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమాదరపరుఁ డగుచుఁ,
స్థిరసంపదఁ గోర్థ శేముషీమంతుం డై

దరిశేష మగ్ని శేషము
గురుతరఋణశేష ముంచఁ గూడదు సుమ్మీ.
ఇఁక మనస్సుయొక్క వృత్తాంతమేమి?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాదిమరణ జాతశోకావేశముచేత నాతఁడును బ్రాణత్యాగము చేయ నిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇది యంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థతను బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానంద మును బొందును. అయినను మహాత్ముఁ డయిన యతఁడు ప్రాణ త్యాగ మేల జేసికొనును?

శ్రద్ధ—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయముకొఱకు గృహీతసంక ల్పురా లయియున్నందున నతఁ డీవిధముగా శరీరముతోఁ జిరకాల ముండఁడు.

విష్ణు—అగుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు వైయాసికియైన సరస్వతిని నే నాతనికడకుఁ బంపెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రవేశకము

[అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రకులారా! ఎక్కడకుఁ బోయి నారు? ఒక్కసారి మీప్రియదర్శనమిండు. ఓరోరి కుమారులారా! రాగ ద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్ను గౌఁగిలించుకొండు. నాయంగములు నొచ్చుచున్నవి. అయ్యో! అనాథుఁడను వృద్ధుఁ డను నయియున్న నన్నొక్కఁడఁయిన నాదరింపఁడేమి? ఓయసూ

యాదులైన కన్యకలారా! మీా రెందుఁబోయినారు? ఆశా హింసా తృష్ణాదులైన కోడండ్రా! మందభాగ్యుఁడనైన నా కొక్కరుఁను దక్కకుండ దైవహతకుఁడు మిమ్మందఱ నేకకాలమునం దెల్లెత్తుకొని పోయినాఁడు! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్లన్విషవహ్నియు ట్లలసొడుఁగా, దాఁగాల్చెడు స్మర్మముల్
పెనుపొందించెడుఁ దీవ్రవేదనల; మైపెంపెల్ల మర్దించెడున్;
ఘనమోహం బెదఁగూర్చెదుఁగా; వరవివేకంబెల్లఁ బోకార్చెదుఁగా;
మనుమున్ జీవితమున్ గ్రసించెడు, వెసన్ శోకజ్వరంబక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సంక—ఓరాజా! తెప్పిఱిలుము.

మన—(తెప్పిఱిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను దేవి యైన ప్రవృత్తిసహిత మోదార్పకున్న దేమి?

సంక—(కన్నీరువిడుచుచు) దేవా! ఇంకను నీకుఁ బ్రవృత్తి దేవి యెక్కడిది. కుటుంబమరణసంజాతశోకానలదగ్ధహృదయయయి యామె గుండెలుపగిలి మృతినొందినదని విన్నాఁడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్కప్రియమయిన ప్రతివచ నమేలయియ్యవు? కటకటా!

ఉ. దేవిరో! నన్నుఁబాసి మునుత్రిమ్మరవెన్నఁడు స్వప్నమందునుఁగా;
నీ వెడఁబాసియుంటను నేమృతకల్పుఁడనైని నిత్తఱిన్;
దైవవిచేష్టితంబునను దవ్వయయియుండియు నీవు, నేఁడహా!
జీవముతోడనుండెద; నిసీ! యసురుల్ కరముఁగా దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

సంక—ఓరాజా! ఊఱడిల్లుము, ఊఱడిల్లుము.

మన—(తెలివితెచ్చుకొని) ఇఁక నాకు జీవితాశ చాలును.

ఓసంకల్పా! చితిపేర్చుము. ఇప్పుడు నేనగ్ని ప్రవేశముచేత శోకానలము నార్చుకొనియెదను. (అని సన్నాహపడుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది.]

సర—"సఖీ! సరస్వతీ! అపత్యమరణఖిన్నుఁడయి యున్న మనస్సుయొక్క ప్రబోధమునకొఱకుఁబొమ్ము. అతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యెట్లుకలుగునో యట్లుచేయుము" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి నన్నుఁ బంపినది. కానిమ్ము. నేనిప్పు డాతని సన్నిధికేపోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) వత్సా! ఈవిధముగా నీ వతిపరితాపము నేలపొందెదవు? పదార్థము లనిత్యములని నీకీపాటికిఁ దెలిసిన దేకదా! ఇతిహాసములను, ఉపాఖ్యానములను, నీ వీపాటికిఁ జదివినవే.

చ. అరయవిరించి యింద్రుఁడు సురాసురులుం బవనుముఖ్యులున్మనుల్
ధరణియు వార్ధులిట్టివగులతులు కల్పశతాయువు ల్తెగన్,
బొరసెద రార శోకకరమోహము! స్వీయులబుద్బుదోపమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు మూఢులేమనన్?

కాఁబట్టి పుట్టినపదార్థములయనిత్యత్వమును భావించుకొమ్ము. నిత్యానిత్యవస్తుదర్శి యగువానిని శోక మంటదు.

గీ. బ్రహ్మ మొక్కటియే సత్యవస్తు వగుచు
నిరత మెల్ల వికల్పిత మెప్పు డగునొ,
యప్పు డేకత్వమ్మును జూచు; నట్టివాని
కెక్కడివి మోహశోకంబు లెంచిచూడ?

మన—భగవతీ! శోకావేగదూషితమయి యున్న నామనస్సునం దిప్పుడు వివేకమునకే యవకాశము లేదు.

సర—వత్సా! ఇది స్నేహదోషము. స్నేహము సర్వానర్థమూలక మన్నయీయర్థము సుప్రసిద్ధమేకదా!

మ. ప్రియనామంబునఁ గ్లేశదుర్విషలతాబీజంబుల న్నాటఁగాఁ,
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడరున్ వజ్రాగ్నిగర్భంబులై;
బయలం బ్రాఁకుచు శోకవృక్షములిటుల్ బహ్వార్తిశాఖాశిఖల్
దయివారన్ శతముల్ తుషాగ్నిగతి మెల్లంగాల్చు దేహంబులన్.

మన—దేవీ! ఇది యంతయు సత్యమే. అయినను శోకానల దగ్ధుఁడ నయిననేను బ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీదర్శన మగుట మేలయినది.

సర—ఓయీ! ఈయాత్మహత్యాప్రయత్నముమిక్కిలి యకృత్యము. అంతేకాక యీయుపకారులనిమిత్తము నీకీ వేగిరపాటేల? ఆలోచించి చూడుము—

చ. ధరపయి వెన్క ముం దిపుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబుచేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవను మేలది నీకు నేరికిన్;
మరణమునొంది వారెపుడు మర్మవిభేదమొనర్తు రార్తిచేః
నరు లటులయ్యుఁ గాంతురు ఘనశ్రమ వ్యర్థముగాఁడదర్థమై.
చ. కటకట! వారికై శరులు గాంచనకష్టమె లేని యీభువినిన్?
పటుగతి నెన్నికొండ లెగఁబ్రాఁకరు? వాఁకలదాఁట రెన్నిటన్?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు ద్రొక్కరు? విత్తమత్తులన్
గుటిలవివర్ణవక్త్రులను క్షుద్రనరేశులఁ జూడ రెందఱిన్?

మన—దేవీ. ఇది నిశ్చయమే అయినను.
క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన
మనఘంబుగ గనుచు మనసునందే యొప్పుకున్
మనికొడుకువారలఁ బాయుట
తనప్రాణముపోకయట్ల తలకొల్పు వ్యథన్.

సర — వత్సా! ఈవ్యామోహము మమకార వాసనామూల మయినది.

గీ. ఇంటికోడిని మార్జాల మీడ్చి తెచ్చి
మ్రింగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకున్కిఁ గాదె?

కాఁబట్టి సర్వవిధములచేతను సర్వానర్థబీజ మయినమమత్వ మును రూపుమాపు ప్రయత్నము చేయవలయును. చూడు—

చ. జననమునొందు దేహమున జంతువు లెన్నియొ మర్త్యకోటికిన్;
తనువుననుండి యత్నమునఁ జాను వెలార్చును నంటఁ బెక్కిటిన్?
వినుమిఁక నందు బిడ్డలని పేరిడి కొన్నిటికిన్, దదర్థమై
దినమును గష్టపెట్టు నిజదేహము శోకము మోహ మేమనన్?

మన — దేవీ! అది యట్లేయగునుగాక! అయినను మమత్వ గ్రంథి దురుచ్ఛేదమయినది. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవిగారు దృఢముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాసదృఢీకృత
పరమస్నేహోరుసూత్రపరిగుంభితని
ష్ఠురమమతాపాశం బె
వెరవున నేరుతురు నరులు విడిపించుకొనన్?

సర — వత్సా! పదార్థములయొక్కయనిత్యతాభావమే మమత్వ చ్ఛేదమునకుఁ బ్రధమోపాయము.

మ. చవలేదే బహుళోగ్గి నీకియు మహాసంసారము దెంతటో
జననుల్ తండ్రులు తాతలాత్మభవులున్ జాయల్ పితృవ్యాగ్రజుల్;

విను మట్లాట, సుహృత్తులెల్లఁ బుడమిన్ విద్యుత్ప్రకాశాభజీ
వనులంచుం దలపోసిపోసి మదిలో భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన — భగవతీ! నీప్రసాదమువలన నావ్యామోహము పోయి నది. కాని,

గీ. త్వన్ముఖశశాంకదీధితిప్రభవమైన
నిర్మలోపదేశామృతనిర్ఝరమున
క్షాళితం బయ్యె, మరల నాస్వాంత మకట!
మలిన మయ్యెడు శోకోర్మ్ములలముకతన.

కాఁబట్టి భగవతీ! ఈతడియాఅనిశోకవ్రణములు మానుట కేదైన మందుగలదేమో యానతిమ్ము.

సర — వత్సా! దానినీవఱకుమునులుపదేశించియే యున్నారు.

గీ. బాణపాతంబు లేకయెప్రభవ మొంది
భీకరార్తిప్రదంబులై మర్మభేదులైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాంతములకు
నరయఁగ నచింతయే పరమౌషధంబు.

మన — భగవతీ! అదిసత్యమే. అయినను జిత్తము దుర్వార మయినది. ఎట్లన —

గీ. ఒక్కచింతను మరలింప, నోలి మదిని
గదిసి చింతాపరంపరల్ కప్పివేయుఁ;
బల్మఱును వాతధూతాభ్రపటల ముడరి
యినుబింబంబు గప్పి మాయించునట్లు.

సర — చిత్తమున కీనికాశేమున్నదే! అట్టిచోఁ జిత్తము నొక శాంతవిషయమునందుఁ బ్రవేశపెట్టవలయును.

మన — భగవతీ! ఆశాంతవిషయమేదో ప్రసాదింపుము.

సర—వత్సా! అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తుల కుపదేశించుటలో దోషములేదు.

చ. స్థిరమతి నీలనీరధర దేహుని శ్రీహరినొండెఁ, గామసం
హరు వనజారిఖండధరు సాహరునొండెఁ, దలంపు; లేనిచోఁ,
నిరతిని గ్రీష్మవేళ వలినీటికొలంకును బోలె నాత్మ న
ప్పరము నిరస్తశోకమును బ్రహ్మముఁ జొన్పి భజించు నిర్వృతిన్.

మన—(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వవిధములచేతను నేను దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

సర—వత్సా ! నీహృదయమిప్పటి కుపదేశమమయినది. కాఁబట్టి నీకు మఱియొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుండో తనువుం జాలింప, ధీశూన్యులి
మ్మనశోకాగ్నిఁ దపింతు రెంతయు నురమ్ముల్మోఁదుకొంచొక్కటన్
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గడుం బెంచుచున్
ఘనధీమంతుల కావిదో గచయమే కల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైరా—(ఆలోచించి)

మ. నవనీలోత్పలకోమలచ్ఛదముకన్నన్ సూక్ష్మమాత్వక్కు మా
నవదేహంబులపై విధాతృఁడిటు నిండ న్మాయకున్నన్, సదా
స్రవదస్రాంబువిమిశ్రమాంసవిసరగ్రాసాగతధ్వాంతుగృ
ధ్రవృకశ్వానసముల్ మరల్పఁగను సాధ్యంబౌనె యెవ్వారికిన్?

మఱియును.

మ. తటిదాలోలము కల్మిజాలమును; దుజోద్యద్దేహము ల్దేహముల్;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంతవిరసంబుల్; లోకముల్ శోకముల్;

ఘటికాంచద్ధనము ల్మహానిధనముల్; వాము ల్వ్యాపత్సీము, ల
క్కట! యట్లయ్యుఁ, జరింతు రాత్మవిరతు ల్గా కీనుపంథన్ జనుల్.

సర—వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకువచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనిని గారవింపుము.

మన—నాపుత్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁ బోయి) అయ్యా! నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టఁగానే నీవు నన్ను విడిచిపోతివి. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నాశోకావేశము ప్రశాంత మయినది.

వైరా—ఓతండ్రీ! ఇక్కడ శోకావేశమున కవకాశ మెక్కడ నున్నది?

ఉ. వారిని బాంధు, లేటివఱదన్ దరుకాండముఁ, లోకసంబునన్
వారిదముల్, సముద్రమున నావికులున్, వడిఁగూడిపాయు న
ట్లారయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజులున్ సఖులున్ సహోదరుల్
చేరుచుఁ బాయుచుండు టిది సిద్ధము; ప్రాజ్ఞుల కేడ శోకముల్?

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! నాకుమారుండు చెప్పిన దిది యదార్థమే.

చ. అలసవయోవనల్ లలన, లాయుఃశ్రీనాదలసత్కజవ్రజం,
బలనవమల్లికాసురభిళానిలకందళముల్, తలంప ని
ర్మలను వేకపూర్జితతమంబగు మన్మతి కిప్పు డెందమా
వుల జలమట్లు మిథ్యలయిపొల్పఱితోఁ జెడుఁ బొంటివన్నియున్,

సర—వత్సా! ఇది యంతయు సత్యమేయయినను గృహస్థుఁడా శ్రమధర్మమును విడిచి ముహూర్తకాల మయిన నుండఁగూడదు. కాఁబట్టి నేఁడుమొదలుకొని నివృత్తిదేవితో నీవు సహధర్మచారిణి కాఁగలవు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాదు లయినపుత్రులు నీ కుపచారములు చేయుదురు; యమనియమాదులు మంత్రు లగుదురు; వివేకుఁడును నీయనుగ్రహమువలననే యుపనిషద్దేవితోఁడఁగూడి యావ రాజ్యసుఖ మనుభవించునుగాక! మైత్రి మొదలయిననీతోఁబుట్టువులు నలువురును నీయనుగ్రహముకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవిచేతఁ బంపఁబడినారు. వారిని బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞల సన్నిటిని శిరసావహించినాఁడను. (అని హర్షముతోఁ బాదప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును జిరంజీవివైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁగూడి నీవుసామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు జీవాత్ముఁడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మాం బౌకం దత్స్వసం
భవనాశాదులుపొందితోఁచు బహుతన్ ద్వత్సంగతిన్ వృత్తులన్;
దివుటన్ వృత్తులడంచి నీవిఁక నివృత్తిం గూడితే, నాత్మయున్,
రవిబింబం బురుదర్పణంబునబలెన్, హార్దైకతాచ్ఛం బగున్.

కానిమ్ము. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము నదికి బోవుదము.

మన — దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయుదము.

(అందఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించు చున్నది.]

శాంతి — "పుత్రీ! నీకంతయుఁ దెలిసిన దేకదా!

చ. కొడుకులు పంచతం గనఁగ, గూఢముగాఁ జని మోహుఁ డేడనో
యడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యుల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను క్లేశపంచకము పాయుటచేఁ బురుషుండు నొక్కటన్
గడుకొని తత్త్వబోధమునఁ గాంతుఁ డొనర్చెడు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీవతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననునయించి నాసమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్మా" అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెలవిచ్చినారు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁ దా నేదో సంతోషముతో నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంక నే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించు చున్నది.]

శ్రద్ధ — ఓహో! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁ జూచి యిప్పుడుగదా చిరకాలమునకు నాకన్నులమృతరసపూర్ణములయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషులెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి—(చేరఁబోయి) అమ్మా! నీవు నిలుచుండి యేమి యాలోచించుచున్నావు?

శ్రద్ధ—బిడ్డా! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగా జూచి చిరకాలమున కిప్పుడుగదా నాకన్ను లమృతరసపూర్ణము లయినవి!

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషు లెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

శాంతి—ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైన పురుషుని ప్రవర్తన మెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—వధ్యునివిషయమునను నిగ్రాహ్యుని విషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి—అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించునా యేమి?

శ్రద్ధ—దానికి సందేహమేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసిన యెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి—ఇఁక జీవేశ్వరునకు మాయయం దెట్టియనుగ్రహము గలదు?

శ్రద్ధ—నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లుశక్య మగును? పురుషుఁ డిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూత యయిన యీమాయ సర్వథా నిగ్రాహ్యురాలని తలఁచుచున్నాఁడు.

శాంతి—అట్లయినపక్షమున, రాజకులముయొక్క స్థితి యిప్పు డెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—వినుము. పురుషునకు—

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసతి; సన్మిత్రుఁడు వైరాగ్యుఁ; డా
త్మాత్యంతాగ్రహితుల్ యమాదులు; సహాయాప్తు ల్శమాదుత్త[ముల్
మైత్ర్యాదు ల్పరిచారికల్; సహచరీమత్తల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యుల్కామమమత్వముఖ్యరిపులుచ్ఛేద్యుల్బలాత్కారతన్.

శాంతి—మఱి ధర్ముని యెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతికలదు?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! వైరాగ్యసన్నికర్ష మయినది మొదలుకొని స్వామి యిహపరఫలభోగములయందు నితాంతమును విరసుఁడయి యే యున్నాఁడు. అందుచేత నే యతఁడు

గీ. నరకహేతువౌ పాపంబునకును బోలె,
నశ్వర మని పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;
శుద్ధనిష్కామతను జేయుసుకృతకర్మ
మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ఇట్లు స్వామియాత్మైకనిష్ఠుఁ డయి యుండుట కనిపెట్టి ధర్ముఁడు తాను గృహకృత్యుఁ డయిన ట్లెంచుకొని తనకుఁ దానే దనవ్యాపారమును వదలుకొన్నవాఁ డయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నులను వెంటఁగొని మహామోహుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారి వృత్తాంత మేమి?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! అట్టి దురవస్థను బొందినవాఁ డయ్యును; మహామోహహతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుట కయి మధుమతి యనువిద్యతోడఁగూడ యోగవిఘ్నులను బంపెను. స్వామి వారి యందుఁ దగులుకొన్న యెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింతనైనను జేయకుండునని వాని యభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా! తరువాత? తరువాత?

శ్రద్ధ—తరువాత వారుపోయి స్వామికొక యైంద్రజాలికవిద్యను జూపిరి. వారొక యత్యాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమముతో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ!

చ. అచిరముగా నితండు వినున నబ్రపడన్ శతయోజనధ్వనుల్;
పరిచురము చేయు మున్వినని భారత వేదపురాణగాధలన్;
రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్;
ఖచరగతిం జరించును జగంబుల; మేరుమణిస్థలు ల్గనున్.

అతఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా స్థానాభిమాన దేవత లాశపుట్టునట్లుగా నిట్లనిరి.—అయ్యా! ఇందుఁ గూరుచుండుము; ఇక్కడ జననమరణములు లేవు; ఈప్రదేశము సహజసుందర మయినది: వివిధవిలాసవేషలావణ్యవతులును బున్యామయులును మంగళార్ఘ్యవ్యగ్రపాణులునుబ్రణయకృత్యచతురులును నగువిద్యాధరకాంతలు వీరెసియొద్దనున్నారు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతిలస్థలములు గలుగునదుల,
ఘనజఘనలు వరోరులౌ కమలముఖుల,
మరకతదళమ్మృదువనాళిఁ బొరయు మీవు
పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను.

శాంతి—అటుపిమ్మట?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! ఆమాటలువిని మాయ యిది శ్లాఘ్య మయినదని చెప్పెను; మనస్సును మోదించెను; సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహపఱిచెను; స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలెనుండెను.

శాంతి—(ఖేదముతో) అయ్యో! స్వామి మరల సంసారవాగురలోఁ దగులుకొనుచున్నాఁడు!

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—ఆవల నేమిజరగినది?

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తర్కుఁడు వారినందఱిని క్రోధావేశకషాయితలోచనుఁడయి చూచి, స్వామినిగూర్చి యిట్లని యెను:—"ఓస్వామీ! విషయామిషగ్రాసాభిలాషులును సభాప్రతారణధూర్తబకులును నైన వీరిట్లు నిన్నుమరల దుస్సహవిషయాగ్ని జ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికోలేకున్నా వేమి?

క. భవసాగరముం దాఁటఁగ
నవలీలం బ్రాప్తమైనయలయోగతరిన్
దవుల విడనాడి వెస నివు
డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?"

శాంతి—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పు డాతనిమాటవిని, 'విషయసుఖములకు నమస్కార' మని పలికి, పురుషుఁడు మధుమతిని దిరస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పు డెక్కడకు బయలుదేఱితావు?

శ్రద్ధ—"నేను వివేకుని జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీ వాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము" అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజసన్నిధికి బయలుదేఱినాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగా రుపనిషద్దేవిని దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. ఔఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱవేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రవేశకము

[అప్పుడు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—(ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణుభక్తిదేవిమాహాత్మ్యము! ఆమెయనుగ్రహముచేత నేను—

మ. వడిఁ గ్లేశోర్ము లతిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాఁటితిన్;
గడకున్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులన్ దోలితిన్;
జెడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబాడబశిఖిన్; దృష్ణాలతల్ ద్రెంచితిన్;
గడు సంసారసముద్రతీర మిపు డేఁ గంటిన్ సమీపింపఁగన్.

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుఁడయి యుండినభర్తయొక్క ముఖమును నే నెటు చూడఁగలను? ఆతనిచేత నేను జిరకాలము పరదారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకినిగయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ! ఆవిధముగా నాపదలపాలయినభర్తగారి నేల నిందించెదవు?

ఉప—సఖీ! ఇట్లు చెప్పెదు నీ వప్పటి నాకష్టదశను జూడ లేదు. వినుము—

చ. అకట! వివేకుఁ డట్లు విధియత్నమునన్ నను దవ్వొనర్చుటన్;
సకలఖలుల్ కుబుద్ధిమెయి నన్ దమదాసిగఁ జేయ నీడ్వఁగా
శకలములై మణుల్పడల జంకి చెడెం గరకంకణావళుల్;
ప్రకట శిరోమణుల్గొనఁగ లాగుటచేఁ దెగెఁ గేశపాశముల్.

శాంతి—సఖీ! ఇది యంతయు నామహామోహుని దుర్విలసితము. ఇందు భర్తగారి యపరాధ మేమియు లేదు. వానిచేతనే మనస్సు కామాదులద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుఁడు నిన్నుండి దూరము చేయఁబడినాఁడు. ఇట్లు విపన్నుఁడయిన నిజవల్లభుని సమయముప్రతీక్షించియుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము. కాఁబట్టి

నీవువచ్చి దర్శనముచేతను ప్రియాలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రులు హతముచేయఁబడినారు; నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖీ! నే నిప్పుడిట వచ్చునప్పుడు నాకూఁతురైనగీతాదేవి రహస్యముగా 'స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నన్నిడిగిన ప్రశ్నల కుత్తరములు చెప్పి నీవువారిని సంభావింపవలయును; తన్మూలమునఁ ప్రబోధోత్పత్తి కాఁగలదు" అని చెప్పినది. నేనెట్లు గురుజనులముందు ప్రాగల్భ్యమును జూపఁ గలను?

శాంతి—దేవీ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁ బనిలేదు. ఈయర్థమునే భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చి భర్తను, ఆదిపురుషుని, నీదర్శనముచేత సమ్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను.

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది)

[అప్పుడు వివేక మహారాజును, శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వివే—ఓవత్సా! శ్రద్ధా! శాంతి నాప్రియురాలైన యుపనిషత్కాంతను జూచునా?

శ్రద్ధ—దేవా! మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చిపోయిన శాంతి యామె నెట్లుచూడకుండును?

వివే—ఎక్కడఁజూచును?

శ్రద్ధ—దేవా! మందరపర్వతమునందు మధుసూదనాలయములో నామె తర్కవిద్యాభయముచేత గీతాదేవిమఱుఁగు చొచ్చియున్నదని యీవలనే విష్ణుభక్తిదేవి చెప్పినది.

వివే—తర్కవిద్యల కేల భయపడవలెను?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి మీకే మెఱయే వివరముగాఁ జెప్పఁ గలదు. కాఁబట్టి దేవరవారు విచ్చేయుఁడు. ఇదె పురుషుఁడు మీ రాగమనమునే తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరువకుఁ బోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము ప్రక్రమవిరుద్ధ మయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడ వైననీవే నా కుపదేశదానముచేతఁ బితృభావమును బొందితివి. ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమిసురులు
తనయులను వేఁడుకొని రల్లదారి చూప:
శిష్యులఁగ వారి జ్ఞానంబుచే గ్రహించి,
సుతులు 'సుతులార! వినుఁ' డని పితలాననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయెడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. అదియే ధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునితోడఁ బురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికిఁ బొమ్ము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో మీపాదవందనము చేయ వచ్చి యున్నది.

పురు—అట్లుకాదు. అట్లుకాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీమెయే నాకు మాత. కాఁబట్టి నేనే యీమెకు నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జననికి దేవికిఁ గల దిల
ననుగ్రహముఁ జూపుటందు నంతర మెంతో;

జనని భవబంధములఁ గడుఁ

బెనఁచును; బంధముల దేవి విడిపించుఁ గడున్.

ఉప—(వివేకనిజూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూరు చున్నది.)

పురు—అమ్మా! నీవింతవఱకును దినము లెట్లు గడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కునాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను నే మఠంబులన్,
రచ్చల, శూన్యదేవభవనంబుల, వ్యర్థవచఃప్రసంగతిన్.

పురు—మఱి వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసి కొన్నారా?

ఉప—లేదు. లేదు. వారు—

మచ్చిక ద్రావిడాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింప కర్థమున్,
జెచ్చెర నస్మదుక్తులకు స్వేచ్ఛ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

వారికి నావాక్యార్థవిచారమువలని ప్రయోజన మంతయుఁ గేవల పరధనగ్రహణార్థమే.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత నేనొకచోట

మ. పరిపూర్ణాజ్యజుహూముఖాగ్నిసమిద్వహ్నిస్రువోపేతమై,
వరసోమేష్టిపశుప్రభృత్యురుమఖవ్రాతోల్లసత్పార్శ్వమై,
నిరతప్రావృతకర్మకాండబహుధానిర్దిష్టమార్గాళియై,
సరసంబ్రుమ్మరుయజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెకు నా

తత్త్వ మేమయినఁదెలిసి యుండు నని యెంచి నేనామెసన్నిధిని గొన్నిదినములు గడపవలె నని తలఁచితిని.

పురు—తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము నే నామె సమీపమునకుఁ బోఁగా, "ఓసుమంగళీ! నీకోరిక యేమి?" అని యామె నన్నడిగెను.అమ్మా! నేనిప్పుడనాథనయి యున్నదానను. కాఁబట్టి నీయొద్ద నుండఁగోరుచున్నాను." అని నేను జెప్పితిని.

పురు—అటుపిమ్మట?

ఉప—అటుపిమ్మట "ఓసుమంగళీ! నీవు చేయుపని యేమి?" అని యామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక?

ఉప—అప్పుడు నే నిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుఁగు, నెవ్వని తేజము సత్సుఖోజ్జ్వలం,
బెవ్వనిఁగొల్చి ద్వైతతమ మేగఁ బునర్భవ మొందరెప్పుడున్
నెవ్వడిఁ బుణ్యు, లాపురుషు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతునక్రియన్

అంతట యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

"గీ. అక్రియుఁ డగువాఁ డీశ్వరుం డగుట యెట్లు?
సత్క్రియలఁగాని వస్తువిచారబుద్ధి
యరయ భవబంధనాశనకరము గాదు;
జనుఁడు భవనాశకరకర్మ లొనరఁ జేసి
వత్సరశతంబు శాంతుఁడై బ్రతుకఁగోరు.

కాఁబట్టి నేనిన్నుఁ జేకొటవలనఁ బ్రయోజనములేదని తలఁచెదను, అయినను నీవు కర్తయు భోక్తయు నగుపురుషునిఁ బ్రస్తుతిం

చుచుఁ గొంతకాల మిచ్చట వసింపఁగోరెడుపక్షమున నాకాక్షేప మేమియు లేదు.''

వివే—ఆహా ! ఏమి ధూమాంధకారశ్యామలితనయన యయిన యజ్ఞవిద్యయొక్క దుష్ప్రజ్ఞత్వము ! ఆమె యీప్రకారము గాఁ గుతర్కముచేతఁ జెడిపోయినది.

ఉత్సాహ. సహజముగ నచేతనంబు జడమునైన లోహ మి
మ్మహిని జుంబకోపలంబుముందటం జలించు న
ట్లహహా! మాయ యున్ సృజించు నఖిలలోకములను ని
స్పృహాత విశ్వసాక్షియైన యీశుదృష్టి ప్రేరణన్.

కాఁబట్టి తమోంధు లయినవారిదృష్టి యీవిధముగానే యుండును. అజ్ఞానసంభవ మయిన సంసారమును గర్మలచేత నశింపఁ జేయఁ గోరెడు యజ్ఞవిద్య నిశ్చయముగా గాంఢాంధకారమును సహిత మంధకారముచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. పశ్వరములు నజ్ఞానజన్యములు నైన
యేడులోకంబులఁ బ్రకాశ మెవఁ డొనర్చు
నతనిఁ బొందును విబుధాళి మృతిని గెలిచి;
యితర మొట లేదు భవముక్తి హేతుసరణి.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత యజ్ఞవిద్య మరల నాలోచించి ''ఓసఖీ! నీవిచ్చట నుండుటవలన దుర్బుద్ధిగ్రస్తు లయిన నాశిష్యులు కర్మల యం దాదరము తగ్గినవా రగుదురు. కాఁబట్టి, ఓతల్లీ! నీవు నాయం దనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయం చేయుము.'' అనెను.

పురు—పిమ్మట?

ఉప—పిమ్మట నేనామెను విడిచి బయలుదేఱితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాత కర్మకాండసహచరి యైన మీమాంస నాకుఁ గనబడినది. ఆమీమాంస—

చ. కరమధికారయోగ్యములుగఁ గర్మముల న్విభజించి మించి, సు
స్థిరఘనగౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలప్రమాణముల్
వరుసను వెంటనంటి కొలువన్, సువిచిత్రతరాంగయుక్తయై,
పరఁగెఁ, గృతోపదేశమయి భాసిలునయ్యతిదేశరాజితోన్.

పురు—అనంతరము.

ఉప—అనంతరము నేనామెను సహితము పూర్వమువలెనే యాశ్రయమును వేడితిని. అప్పు డామెయు "ఓసుమంగళీ! నీవు చేయుపని యేమి?" అని యన్నడిగెను. అంతట నేను దొంటివలెనే "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" మొదలుగాఁ గల వాక్యమును జెప్పితిని.

పురు—ఆవల?

ఉప—ఆవల మీమాంస పార్శ్వవర్తులముఖమును జూచి "లోకాంతరఫలోపభోగయోగ్యుఁ డైన పురుషుని బ్రతిపాదించుట చేత మన కీమెగలనఁ బ్రయోజనము గలదు. కాఁబట్టి కర్మోపయుక్తయైన యీామెను స్వీకరింపుఁడు" అని పలికెను. అక్కడ వారిలో నొకశిష్యుఁడు దాని కనుమోదించెను. ప్రసిద్ధప్రతిష్ఠుఁడైన కుమారిలస్వామియును మఱియొకఁడు మీమాంసాహృదయాధిదేవత యోయనునట్లుగా "దేవీ! ఈమె కర్మోపయుక్తుఁ డయిన పురుషునిఁ బ్రతిపాదింపదు; కర్తయు, భోక్తయుఁగాని యీశ్వరునిఁ బ్రతిపాదించును. ఈమె కర్మలకించుకయు నుపయోగపడునది కాదు." అనెను.

అప్పు డింకొకఁడు "లౌకికపురుషునికంటె నన్యుఁడయి యీశ్వరుఁడని యొకఁ డున్నాఁడా?" యని యడిగెను. అంత నతఁడు నవ్వి "ఉన్నాఁడు" అని మరల నిట్లనియెను.—

చ. ఒకఁడు కనున్ జగత్క్రియల, నొక్కఁడు మోహయుతాంధబుద్ధియా
నొకఁడిడుఁ గర్మజాలఫల, మొక్కఁడు తత్ఫలవాంఛఁ జేయుఁ; దా
నొకఁడు శరీరుల న్నడుపు, నొక్కఁడు కర్మములన్నియుక్తుఁడౌ;
నిఁకను వినంగుఁ డొపరము నెట్లగు, జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁగన్?

వివే—(హర్షముతో) మేలు! కుమారిలస్వామీ! మేలు! నీవు మంచిప్రజ్ఞ గలవాఁడవు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము.

క. సహవాసులుఁ జెలులును నౌ
విహగంబులు రెండు నేకవృక్షమె చేరున్;
విహగ మొకటి తిను ఫలముల;
నహహా! రెండవది తినక యాలోకించున్.

పురు—తరువాత?

ఉప—తరువాత నేను మీమామంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—అటుతరువాత నేను శిష్యులుపలువుండ్రచేత నుపాస్యమానలైన తర్కవిద్యలను బొడగాంచితిని. అందు,

మ. తెలుపు న్వైశ్వవిశేష మో; న్యాక తె వాదిం చుఁ వితండాకృతిన్
లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహావ్యాఖ్యాతులతో జల్పముల్;
పిలుచన్ వాకొనుఁ బూరుషప్రకృతిసంభేదంబు లొక్కర్తు, సం
ఖ్యలచే నెన్నుచుఁ దత్త్వముల్ మహదహంకారాదిసర్గంబులున్,

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—పూర్వరీతినే నేనును వారిసమీపమునకుఁ బోయి, వా

రడిగినమీఁదట "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" ఇత్యాది వాక్యముచేత మునుపటియట్లే నా కార్యమును జెప్పితిని. అప్పుడు వారు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బరిహసించి "ఓ వాచాలు రాలా! విశ్వము పరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణము" అని పలికిరి. అం దొకతె కోపముతో "ఓసి పాపాత్మురాలా! ఈశ్వరునే సవికారునిఁ జేసి వినాశధర్మము నాపాదించుచున్నా వేమి?" అనెను. మఱియొకతె "ఓసీ! విశ్వోత్పత్తి ప్రకృతివలనఁ గలిగె"నని పలికెను.

వివే—ఓహో! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు! ఘటాదికము వలెనే ప్రమేయజాతము సర్వమును గార్యమునిసహిత మింతమాత్రము తెలిసికోనఁజాలకున్నారు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదాన కారణము లనుటయు నుపోక్షణీయమే.

మ. జలచంద్రుంబలె నంతరిక్షనగరస్వప్నేంద్రజాలంబు ల
ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గార్యంబౌటసాద్యంతతన్;
కలుగున్ శుక్తిని వెండియట్లు శివునాఁగం దెల్పెఁ నజ్ఞానమిన్;
పొలియుఁ బ్రసక్తనఁబన్నగభ్రమవలెన్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇఁక వికారశంకయు ముగ్ధవధూమానసవిలసితమే. ఎట్లన—

ఉ. శాంతము నిర్మలంబును నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నౌ
సంతతతేజ మీభువనసంభవమందు వికార మొందునే?
కాంతిని నల్లగల్వల నగంగలమబ్బులచాలు పుట్టువో,
వింతయు నాకసంబు వహియించునె తాను వికారలేశముల్?

పురు—సాధు! సాధు! ప్రజ్ఞావంతుఁడవయిన యీసీవిమర్శనము నాడెందము నానందపెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి తద నంతరము ?)

ఉప—తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, "ఓహో! విశ్వవిలయముచేత ముక్తి కలుగునని ప్రేలుచు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్న దీనినిబట్టి బంధింపవలెను" అని యందఱును ససంరంభముగా నన్ను నిగ్రహించుట కుద్యుక్తులైరి.

పుర—(భయముతో) ఆపయిని?

ఉప—ఆపైని నేను మిక్కిలి త్వరితముగాఁ బఱచి దండకారణ్యములోఁ బ్రవేశించితిని. అంతట మందరగిరికి సమీపమునఁగట్టఁబడిన మధుసూదనాలయము చేరువను—

ఉ. బాహులకంకణావళులు భగ్నముచేసిరి రాల రత్నముల్;
ద్రోహమతిఁ శిరోమణుల దొంగిలఁ ద్రెంచిరి కేశపాశముల్;
దేహళిఁ దారహారములు ద్రెంచి, హరించిరి కట్టుబట్టయున్;

పుర—తరువాత? తరువాత?

ఉప—అప్పుడు దేవాలయములోనుండి వెడలివచ్చి గదాపాణులైన పురుషులు వారి నతినిర్దయముగా మోదఁగా భీతులై యందఱును దిగంతములకుఁ బాఱిపోయిరి.

వివే—(హర్షముతో) పూజ్యురాల వయిన నిన్నతిక్రమించు వారిని విశ్వసాక్షి యైనభగవంతుఁడు క్షమింపఁడుగదా?

పుర—తరువాత? తరువాత?

ఉప—

దేహముతూల, వందియులు ద్రెళ్ళఁగ, గీతగృహంబుచొచ్చితిఁ. అక్కడ నాకూఁతురైన గీతాదేవి చేరవచ్చిననన్నుఁ జూచి, సంభ్రమముతో "అమ్మా! అమ్మా!" అని కౌఁగిలించుకొని కూరుచుండఁబెట్టెను. అప్పుడామె నావృత్తాంతమును విని, "అమ్మా! నీవు మనస్సులో ఖేదమును బొందఁబోకుమీ, ఏఖలులు నిన్నప్రామాణికురాలి

విగాఁ జేసి యథేష్టముగా నాసురబుద్ధులయి చరింతురో వారి నీశ్వ రుఁడే శిక్షించును. అట్టివారినిఁగూర్చి భగవంతుఁడు గీతలయందు—

"గీ. అట్టిక్రూరులఁ బాపుల నధమనరుల
ద్వేషయుక్తులఁ ద్రోయుదుఁ దీవ్రగతిని
సంతతము నేను సంసారసాగరముల
లోన నొక్కట నాసురయోనులందె."

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) దేవీ! ఆయీశ్వరుఁ డెవఁడో నీ యనుగ్రహమువలనఁ దెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను.

ఉప—(గోపించినదానివలె) ఎవ్వఁడు తన్నుఁదాఁ దెలిసికో లేక యంధునివలెఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడో యతఁడే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి! నేనే యాపరమేశ్వరుఁడనా!

ఉప—అవును.

గీ. పరుఁడు నీకంటెఁ గాఁ డల్లపరమపురుషుఁ;
డన్యుఁడవు గావు నీ వామహాత్మ్యకంటె;
నన్యుఁగా మాయచేఁ దోఁచె దతనికంటె,
నంబువులయందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! ఈదేవి చెప్పినను, నేనీయర్థ మును జక్కఁగా గ్రహింప లేకున్నాను.

క. భిన్నున్ సుశరీరావ
చ్ఛిన్నుఁ జరామరణఖిన్నుఁ, జెన్నుగ నన్నున్
సన్నుతి చేసెదు నీయుమ,
యన్నన్నా! నిత్యసచ్చిదానందునిగన్,

వివే—పదార్థపరిజ్ఞానము లేకపోవుటవలన నీకీవాక్యార్థము బోధపడలేదు.

పురు—అది నాకు బోధపడుటకు మీరుపాయము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నీయందుఁ జిదాత్మముంగని, యహంకారుండఁ గానంచు న
ప్పుడుఁ జిత్తంబు నడంచి, తత్త్వసమితిం బోకార్చి కావింతువే
న్నడకం దత్త్వమసీతి సంస్మరణ, కన్పటున్ భవోద్యత్తమం
బడఁగన్ శాంతము స్వప్రకాశ మగునిత్యజ్యోతి వాఙ్మాత్మతన్.

పురు—(ఆనందముతో విన్నయర్థము నాలోచించుకొనుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

నిది—"నాయభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్న యుపనిషద్దేవికి నిగూఢముగా బోధపఱుపవలయును, నీవు పురుషునిలోఁ బ్రవేశింపవలెను" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి నాకానతిచ్చినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోడఁ గూడి సమీపమున నే యున్నది. ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరువకుఁబోయి యుపనిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! "దేవతలు సంకల్పమాత్రసంభవులు, నీవు గర్భమును ధరించియున్న దానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. క్రూరసత్వమైన విద్యయను కన్యకయుఁ బ్రబోధ చంద్రుఁడును నీగర్భమునందున్నారు. అందువిద్యను సంకర్షణవిద్యచేత మనసునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధచంద్రుని బురుషునికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోడఁగూడ నాయొద్దకు రావలసినది" అని విష్ణుభక్తిదేవి యాజ్ఞ యిచ్చినది.

ఉప— దేవి యాదేశించినట్లు చేసెదను. (అని వివేకునితోడ నిష్క్రమించుచున్నది)

నిది—(పురుషునిలోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

పురు— (ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు)

(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

మ. ఉరుకాంతిచ్ఛటలన్ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్గింపుచున్,
ఖరదీప్తాస్థివిశాలమౌ మనసువక్షంబుచ్చిపోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని న్మసవి, విద్యాకన్య తోడ్తోనగో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవు న్గనన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ప్రబో—

ఉ. న్యూతమొ, వ్యాప్తమో, మఱియుపోహితమో, యుపసారితంబో, సం
భూతవిలాపితంబొ, హృతమో, యనుతర్కములేక, యేని సం
జాతముచేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూపమై యలమహాత్ముఁడ నేను బ్రబోధచంద్రుఁడన్.

(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడె పురుషుఁడు. ఈతనిదాపునకుఁ బోయెదను. (సమీపించి) దేవా! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేనునమస్కారము చేయుచున్నాను.

పురు—(ఆహ్లాదముతో) వత్సా! రమ్ము. నన్ను గౌఁగిలించుకొమ్ము.

ప్రబో—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు)

పురు—(ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విధూతతిమిరజాతమయి ప్రభాతము సంజాతమయినది!

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటను జేసి యిద్దెఱన్
బ్రకటవికల్పనిద్రయును బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచక నేన శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబుఁ లాదిగా
సకలజగన్మయుండయి యెసంగెడువిష్ణువుగా స్ఫురించెదన్.

సర్వవిధములచేతను నేను విష్ణుభక్తిదేవి ప్రసాదమువలనఁ గృతకృత్యుఁడ నయినాఁడను. అట్టి నేనిప్పుడు—

చ. విడిచి సమస్తసంగములు, వేఁడక విశ్వముఁగోని దేవియున్;
గడలనో మూలలందో ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
సుడివడుకోపమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
ప్పుడె మునినైతి శాంతి భృంశముంగవి, రాత్రియెనిల్పు తావుగన్

[అంతట విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది]

విష్ణు—(హర్షముతో సమీపించి) శమితారాతివై యున్న నిన్నిప్పుడు చూచుచున్నానుగాన. చిరకాలమునకుఁగదా నామనోరథము లన్నియు సంపూర్ణములయినవి.

పురు—దేవిగారిప్రసాదమున్నప్పుడు దుష్కర మేదియుండును?

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు)

విష్ణు—(పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! లెమ్ము. ఇంకను నేను నీ కేమి ప్రియము చేయుదును?

పురు—ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రియ మేమున్నది?

క. కృతకృత్యుం డయ్యెను దా
హాతవిమతస్తోముఁ డగుచు నల్లవివేకుం;
డతిదళితరజస్కుఁడ నై
ధృతులసదానందపడఁ నందితి నేనున్.

అయినను దానీభరతవాక్యము సిద్ధించునుగాక!

చ. ఇలపయి నిష్టవృష్టిఁ గురియించును గావుత మేఘుఁ డెంతయున్!
గలుముల రాజు లేలుదురుగాక మహి న్నిరుపద్రవంబుగన్!
వెలితెలివిం దమంబడఁచి, భీమ మతా విషయోగ్రపంక మై
కలఁచుభవాబ్ధి దాఁటుదురుగాక మహాత్ములు నీదుసత్కృపన్!

సంపూర్ణము.

వినీసువర్తకచరిత్రము.

విసీసువర్తకచరిత్రము.

ప్రథమాంకము

౧. రంగము — వినీసుపురములో నొకవీధి.

[ఆంటోనియో, శాలారినో, సోలానియో, ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఆంటో — ఏనేలనిజముగా నిటువ్యసనంబు
గా నున్నవాఁడనో కానెఱుంగ;
ఏమియుఁ దోఁచదు నామదికిపుడు
నీమది యదిచూచి నెగులొందెననెదు;
మదిచింతకుఁ గతంబు మఱియేదిగలదో
యదివచ్చి నన్నేల యాశ్రయించినదో,
చింత యనఁగ నేమొ, చింత యెద్దాన
నింతగఁబుట్టెనో, యెఱుఁగంగవలయు.
నను నేనెఱుంగుట కనువుగానంత
చెనఁటివానిని జేసెఁ జింత నన్నిపుడు.

శాలా — నీచిత్తమంతయు నీరధిమీఁది
కే చని చాంచల్య మొనసెడుఁ జూడ
అచ్చట నీయోడ లతిశయం బగుచు
ముచ్చట యాచాప మొత్తంబుతోడఁ
బ్రభురత్నము లలిమేలివణిజులఁ బో
(ప్రభగల జలధిదేవతలను బోలి),
లఘులఘు తెరచాపగమ్ములను దాల్చి

యమితవమ్రిత దోఁప నాత్రోవఁబట్టి
చిన్నరెమోడలచాలు చేరువనుండి
క్రన్నఁ జనునెడఁ గాంచి యువ్వాని
గారవించుచు క్షేమకరయాత్ర చేయు
వారిధిలో నెల్లవానిని మించి.

శ్లో౹ — విలువవస్తువు లట్టివింతవినావి
జలనిధిమీఁద దవ్వుల నుండెనేని,
మనసెల్ల వానిమీఁదనె యుండు నాకు
ఘనతర ప్రేమంబుకతమున నెపుడు;
గాలి యేవంకకుఁ గదలునో చూడ
గాలిలోఁ బట్టుదు గడ్డిపోఁ జెపుడు;
దేశపంటంబులఁ దెరువులు రేవు
లాశమై వంతెన లరయుచు నుందు;
చోరవచేఁ బంపిన సరకులకింత
దురదృష్టకర మని తోఁచెడునట్టి
ప్రతినిమిత్తముఁజూచి వ్యసనాతిశయత
మతిచెడి యుండుదు మఱి తప్పకుండ.

శ్లా౹ — వాడుకగాఁ గాఁచు పలచని పులుసు
వేఁడి చల్లారంగ విసరెడు నపుడు,
అతిమాత్ర మగుగాలి యంబుధిమీఁద
మితిలేనినష్టంబు జతగూర్పఁ దగుటఁ
తలఁపునఁ బాఱుచుఁ గలుగును నాకు
చలిజ్వర మొదవిన చాడ్పునఁ గుదుపు
ఇసుక బల్ గడియార మీక్షించుచున్న

డిసుకతిన్నెలు వెట్ట లెదరఁ గాన్పించుఁ;
దానఁ 'నాంద్రూ' యనఁ దనరు నాయోడ
జానగు వెలహెచ్చు సరకులతోడ
మిట్టఁ బట్టుచు నేల మీఁదికి నొఱగి
యెట్టలో యద్దాని యెత్తయిన శిరసు
పుడమిని ముద్దాడువడువున నోడ
కడుపునకన్నను గడుక్రింద వ్రాలి
పసచెడి యిసుకలోఁ బాఁతుకొన్నట్టు
పొసఁగ నామదికిని బొడకట్టు సుమ్ము.
దేవాలయముఁ జేరి దివ్యమండపము
పావనతరశిలాభాగంబుఁ గన్న,
స్మరణకు భీకరాచలములు వచ్చి
గిరి తాఁకి నాయోడ సరగునఁ బగిలి
దానిలోఁగల సుగంధ ద్రవ్యసమితి
యానీరనిధినిండ నలమినయట్లు,
నాసికెక్కిన పట్టువస్త్రముల్ జలధిఁ
గై సేసి నట్టును గాన్పించు మదికి
వేయేల? పోరాదె వెలగట్ట రాని
యాయోడ క్షణములో వ్యర్థంబుగాను?
ఇట్టితలంపులు హృదయంబునందుఁ
బుట్టకుండునె నాకు? పుట్టినయపుడు
తలఁపునఁ గాఁడదె దైవవంచనము
కలిగినతటిఁ జింత గదురు నటంటు!
'ఆంటోనియో' యొక్క వ్యసనకారణము

కంటిని జెప్పనక్కఱలేదు నాకు—
అతనికి వాణిజ్యమందున మిగుల
మతిపోయి చింతచే మఱుఁగుచున్నాఁడు.

ఆంటో—కాదు కారణ మది గట్టిగా నమ్ము;
నాదువ్యాపారంబు నమ్మియంతయును
నొక్కయోడనె కాని యొకచోనె కాని
చిక్కపడంగ నుంచినవాఁడఁగాను.
నాభాగ్యమును నెల్ల నమ్మి యీయేటి
లాభంబుమీఁదనె లలి నుంచలేదు.
కావున వాణిజ్యకర్మంబుఁబట్టి
నే విచారం పడ నావంత యైన.
శాలా—అటులైన నీవు కామాగ్నిచేనొక్క
కుటిల కుంతలికయి కుందు చున్నావు.
ఆంటో—నే నేమియు నెఱుంగ; నిందగట్టకుము.

శాలా—మానినిమీఁది ప్రేమయు లేదెనీకు!
అటు లయ్యెనేని మేమనవచ్చు నిన్నుఁ
దటుకున మోదంబు తగ్గినందునను
వ్యసనంబు పడుచున్నవాఁడవంచిపుడు;
వసుధ నవ్వుచుఁ ద్రుళ్ళి వ్యసనంబులేమి
నానంద మొందితి ననికూడ సులభ
మైనట్టిహేతు వీ వమరింప వచ్చు.
ఇలమీఁద సృజియించె నిపుడుదైవంబు,
చెలఁగి రెండుతలల జేనసు తోడు,
చాలవింతలు గొల్పు జనశిఖామణులఁ

గాలమాహాత్మ్యంబు కారణముగను,
కలరు కొందఱు విప్పకను లర మోడ్చి,
చిలుకలవలె నెప్డు తెలివేమి లేక,
తిత్తియూఁదెడువానిఁ దిలకించి కూడ
నొత్తి బిగ్గర నవ్వుచుండెడివారు;
కుంభినిపై మఱి కొందఱు గలరు
గాంభీర్య శాలి యన్ గణన గన్నట్టి
యల నెస్టరంతటి యనఘుఁడు వచ్చి,
పలుకఁబడిన హాస్యవచనంబునకును
దగును నవ్వఁగ నని తా నొప్పుకొన్నఁ,
దెగువమైఁ బెదవులు తెరచి యొకింత
నవ్వక, వికృతంపునటనల మోము,
క్రొవ్వెసంగ, ముడుచుకొని యుండువారు.

[బస్సానియో, లోరెంజో, గ్రేషియానో, ప్రవేశించుచున్నారు.]

సోలా—వచ్చుచున్నాఁడు నీబంధు వా ఘనుఁడు
మెచ్చి 'బస్సానియో' మిత్రులైనట్టి
'గ్రేషియానో'ను, 'లోరెంజో'ను గలిసి
భాషింప వరసఖుల్ వచ్చిరి కాన,
సెలవు గైనియెద మేలమి మేమిపుడు.
శాలా—విలువ హెచ్చుగఁ గల చెలులురాకున్న,
నీకు సంతోషంబు నెలకొన్నదాఁక
నీకడనే నిల్చి నే నుందు సుమ్మి.
ఆంటో—చెలికాఁడ! మఱి నీమువిలువయుఁగూడ
వెల లేనిదె సుమ్ము విను నామతమున

వేచేదిరయో నీకు వెళ్ళకుండంగ
దీఅనిపని యుండి, దీనిని నందు
కావించుకొని యేగఁ గాంక్షింతు వనుచు,
భావించెదను నేను వాస్తవంబుగను.

శాలా——అరుగ, నో ప్రభులార ! ఆజ్ఞ యిచ్చెదరె ?

బస్సా——మరల నేకంబుగా మనమెల్ల నెపుడు
కూడి, చెప్పుడు మీరు, కూరిమి మీఱ
వేడుకతోఁ బ్రొద్దు వెళ్ళింపఁ గలము.
ఇట్లు మీరంతంత కెరవగు చుంటి,
రట్లాట న్యాయమే యురయంగ మీకు?

శాలా——చిత్తము. తీఱికచేసికొంచొకట
వత్తుము మిముఁగూడి పలుకు లాడంగ.

[శాలారినో, సోలానియో, వెళ్ళుచున్నారు.]

లోరెం——'అంటోనియో' తోడ నమరంగ నిన్ను
జంటగఁ గూర్చుట సమకూఁడె గాన,
'బస్సానియో' ప్రభూ ! వదలి నన్నిచట
లెస్స మే మెందేని లీలఁ బోయెదము.
కాని, భోజనవేళఁ గలయుంగవలయు
స్థానంబు, దయచేసి తలఁపున నిలుపు.

బస్సా——కలిసికొందును మిమ్ముఁగని తప్పకుండ.

గ్రేషి——కలదె, 'యాంటోనియో !' కారణ మొకటి
కనఁబడెదవు, నీవు కళదప్పినట్లు.
వినుము నీ వీ లోకవిషయంబులందు
ఘనతరాంక్షతో నుండు వనవరతంబు.

మతి నెప్పుడుఁ బ్రపంచరతు లగునట్టి
వారు సుఖంబును బడయంగ లేరు.
నీరూప మదియేమొ నిజముగా మాఱె.

ఆంటో——ఎట్లు చూడఁ దగునొ యీప్రపంచంబు
నట్లె చూచుచునుండు ననయంబు నేను.
సమబుద్ధిఁ జూడ నీబ్రహ్మమండలంబు
రమణీయ నాటకరంగంబు సుమ్ము ;
ఎల్లవారును దమ కేర్పడ్డకథను
జెల్లును వినిపింపఁ జెడని వేషమున;
కలయు దుఃఖకరంపుఁగథ వినిపింప
వలయునంతిప్పుడు పడియె నాపాల.

గ్రేషి——పరిహాసకుని వేషభాషలు నేను
ధరియించి యానందభరితుండ నగుచు
ముదిమి వచ్చెడుదాఁకఁ బుత్తుఁగాలంబు
మదిచింత మూల్గుచు మఱుఁగుటకంటె
హాయిగాఁ దినిత్రాగి యలరుచునుంటు.
కాయమునను శక్తి గలయట్టినరుఁడు,
జాతిపై మలఁచిన తాతను బోలి,
రోఁత పుట్టఁగను గూర్చుండంగ నేల ?
ఏల నిద్దురమబ్బు మేలుకొన్నపుడు ?
మాలిమిఁ బనిలేక మటమట మనుచుఁ
గామలరోగంబు గాంచంగ నేల ?
నీమీఁద నాకెంతొ ప్రేమంబు గలదు;
ఆప్రేమయే నన్ను నదనఁ బ్రేరేఁచె

ఆంటో——ఇతనిమాటల యుక్తి యేమైనఁ గలదె ?

బస్సా——ఇతఁడు 'వినీసు'లో నెల్లరకంటె
పధికంబుగ నిరర్థకాలాపములను
వృథవచింపుచునుండు ; వివరించిచూడ
గంపెడుపొల్లులోఁ గలసి లోపలను
నింపుగా వరిగింజ లెండేని రెండు
గలమాడ్కి నితని వాక్యంబులలోనఁ
గలుగును యుక్తియుక్తములైనవియును
గనుఁగొన వానిని దినమెల్ల బట్టు;
కనుగల్గి శోధించి కనుఁగొంటిమేని,
పడినశ్రమమునకుఁ బ్రతిఫల మింత
పడయంగఁ జాలము వాస్తవముగను.

ఆంటో——ఏసతిగృహమున కేఁకరహస్యముగ
నాసమై యాత్రచేయంగను నీవు
మొక్కికొనితివో యాముద్దియపేరు
నిక్కంబుగాఁ జెప్పు ; నీవీదినంబు
తప్పక చెప్ప వాగ్దానంబు నాకు
నప్పుడె చేసి యున్నాఁడవు కాదె?

బస్సా——ఆయంబు గనిపెట్టి యర్హమౌ వ్యయము
చేయుటకునుమాఱు, చేతికొలంది
ధనము వెచ్చించుచు దంభము పూని
ఘనుఁడని జనులచే ననిపించుకొనఁగ
స్థిరమైన యట్టినాస్థితిని నేనెట్లు
గుర్తుకొని చెడఁగొట్టుకొంటినో నీకు

సకలంబు తెలిసినసంగతి గాదె?
వికలత్వ మొందదు వినుము నామనసు,
మునుపటివలె వ్యయ మొనరింప నిపుడు
పనికిరానియవస్థ ప్రాప్తమాటకును,
ఇప్పుడు నాకున్న యెదచింతయెల్ల
నప్పు డతివ్యయ మరయక చేసి
తెలివిలేమిని బైకిఁ దెచ్చుకొన్నట్టి
పలుఋణములనుండి బయలఁ బడంగఁ
న్యాయమార్గముచేత నాకెట్లు లౌదవు
నోయని కాని, వేఱొక్కటి కాదు.
ధనముచేతఁ బ్రేమచేతను మున్నె నీకు
ఋణపడియున్నాఁడ నెంతయు నేను
నామీఁద నీకున్న ప్రేమను బట్టి
యేమాడ్కి నాయప్పు లెల్లను దీర్పఁ
దలఁచినాఁడనొ నేను; దానికి నాకుఁ
గలయూహ లాధారములఁ బూర్తిగాను
మదివిప్పి నీతోడ మఱిచెప్పి నాదు
హృదయంబుబరువెల్ల నేదించుకొందు.

ఆంటో—చెలికాఁడ! సర్వంబుఁ దెలుపుమి నాకు
దెలఁగి నీచెప్పఁడు జేసెదుకరణి
నది గౌరవావహ మైనదే యైన,
ముదమున నాయర్థమును శరీరంబు
తక్కిన సర్వసాధనములు నావి
యక్కజమును నీకు ననుకూలపడఁగ

నీయధీనంబులు నేఁ జేయువాఁడ;
వేయేల? నాయెడ విశ్వాస ముంచుము

బస్సా—బాలుఁడ నయి పాఠశాలనుజదువు
కాలంబునను నేను గడువేడ్క మీఱ
విలువిద్య గఱచుచు విడిచినబాణ
మిలఁబడి కనఁబడ కెందేని నడఁగ,
మఱియొక బాణంబు గుఱిపెట్టి తొంటి
తెఱఁగున నాదిక్కె తిన్నఁగా వదలి
శరపాత మగుచోటు శ్రద్ధతోఁ జూడ,
దొరకును దఱుచుగాఁ దూపులు రెండు
చిన్నప్పటి దగునాచేష్టను బోలి
నిన్ను వేఁడఁగఁ బోవుచున్న సాయమును
దుష్టంబు కానిదై తోఁచును గాన
దృష్టాంతముగ దానిఁ దెచ్చుచున్నాఁడ
కడు నీకు నే ఋణపడి యున్నవాఁడ
నెడఁద నప్పునుదీర్ప నిచ్ఛించు పేద
బాలునిగతి సంభవం బయి యిపుడు
పోలఁగా నష్టమైపోయె నాయప్పు
సదయత నింకొక్కసారి యొకమ్ము
మొదల వేసినయట్లు వదలెద వేఁడి,
ఘనతరజాగ్రత్తఁ గనిపెట్టియుండి
కొని తెత్తు రెంటిని గూడ నే వెదకి
ఒకవేళఁ దేలేక యుండితి నేని
సకలవిధంబుల సాధించి తెచ్చి

కడదాని నర్పించి, కడమదానికయి
మెడఁ గృతజ్ఞుఁడ నయి ఋణపడియుందు.

ఆంటో—ననుజక్కఁగా నెఱింగినవాఁడో వయస్య
బనికిమాలిన దీర్ఘవర్ణనలంటు
దిగి కాలమును వ్యర్థముగను బుచ్చెదవు.
తనమిత్రుని వాంఛితము దీర్చుకొఱకు
నిర్విచారముగ నేనిత్తునో లేదో
సర్వస్వమునునంచు సందేహపడుచు,
నాసొత్తునెల్ల దుర్ణయమునఁ బాడు
చేసినంతటికంటెఁ జింతాతిశయముఁ
గలిగించుచున్నావు కరమునునాకు
చెలికారమునునెంచి చెచ్చెరఁ జెప్పు
నాచేత నగునని నమ్మకముగను
నీచిత్తమందును నీవెంచినట్టి
పనిదేని నైనను బరుగునఁ జేయఁ
గసిపెట్టి సిద్ధముగా నున్నవాఁడ.

బస్సా—కలదు 'బెల్మొంట'ను గ్రామమునందు
జలజాక్షియొక్కతె సౌందర్యరాశి,
'సౌందర్య' మనుమాట చాల దాయింతి
యందమ్ముఁ దెలుపంగ నావంతయేని;
ధనవంతురా లామె గుణవంతురాలు
మును గొన్ని వేళల ముదమొప్పఁ దనదు
కనుదామరలనుండి కరుణమై నాకుఁ
బనిచెను ధ్వనిలేని వర్తమానముల.

ఆమె నామము 'పోర్షియ' అరసిచూడంగ
నేమిటం గొఱవడ దించుక యేని,
కోటకుం గూతురై మేటి యైనట్టి
'బ్రూటసు' భార్యయౌ 'పోర్షియ' యన్ సతికి
మృగనేత్రమహిమంబు మితిలేనయట్టి
జగమెఱుంగనిది లేశంబును గాదు;
ఆమెను జేపట్ట నాత్మలం గోరి
కాముకజనులు నల్గడలయుండుండి
పలుసుప్రసిద్ధులు వచ్చుచు నుందు్రి
తళతళలాడెడి తరుణిముంగురులు
కనకకేశంబులకాంతిని బూని
కణతలపై వ్రాలి, ఘనతంచా నున్న
'బెల్మంటు' గ్రామంబుం బెను 'కాల్చిసు' నుగ
మేల్మిం జెందింపంగ, మెచ్చికరంబు
చేరుదు రచ్చోటు 'జేసను' వంటి
వార లనేకులు వామాక్షికొఱకు
ఉరవుగా వారిలో నొకరితో నైన
సరి దూగం జాలెడుసాధన మున్నం
గాంతను దప్పక కైకొనం గల్గు
నంత మహాదృష్టవంతుండ నౌదు
నని నిశ్చయంబుగ ననఘుండ! యిపుడు
ఘనమైన నమ్మిక కలదు నామదిని,

అంటో.—ఈరొడ నాధనమెల్లను జలధి
నే యున్నదని నీవెఱుంగుదు కాదె!

రొక్క మొండెను, నట్టిరొక్కంబుఁ గూర్ప
నిక్కడ సరకొండె నిప్పుడు లేదు;
కావునఁ, బురిలోనఁ గలయంగఁ దిరిగి
యీవు విచారింపు మెంత ఋణంబు
పుట్టఁగలదొ నన్నుఁబట్టి యీక్షణము;
గట్టిగా నానమ్మకంబెల్ల నిందు
వినియోగ పఱిచెద, 'బెల్మంటు' నకును
జని నీవు ఘనతతో సాధ్వి వరింపఁ
దగి యుంటకయి పట్టు ధనము నిప్పింప
తగుధన మెవ్వరిదగ్గఱఁ గలదొ
సరగునఁ గనుఁగొని చనుదెంచి చెప్పు;
అరిగెద నిపుడేను నాపనికొఱకె
నా పేరిటను గాని నాకున్నయట్టి
యాపలువస్తుసంహతిమీఁదఁ గాని,
వలసినధనమును బడయుట కేను
గలలోను వెనుదీయఁ గలవాఁడఁగాను.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి)

౨. రంగము—బెల్మంటుగ్రామము
పోర్షియగృహమునందలి గది
[పోర్షియ, నెరిస్సా ప్రవేశించుచున్నారు]

పోర్షియ—నాయల్ప దేహంబు, నాతికో! వినుమి,
నాయీన యిపు డీఘనప్రపంచంబు
తోడను విసుగొంది తొట్రిలఁ జొచ్చె

నెరి—చేడియరో! నిన్నుఁ జేరియున్నట్టి
మితిమీఱుపటుసౌఖ్యవితతులయట్ల
యతికష్టములు వచ్చి యలయించు నేని,
విసుగుపుట్టఁగ వచ్చు విశ్వంబుమీఁద.
వసుమతిపై నొక్కవింతను జూతు
నది యేమొకో కాని యాహారమునకు
మొదలె యేమియు లేక పదిగఁబస్తుండు
కడుపేద లెట్లొ యాకై వడి గానె
కడు వెక్కసంబుగఁ గుడుచువారలును
బాధితు లగుచుండ్రు వ్యాధులచేత.
ఈధాత్రి నటుగాన నెంతయు సుఖులు
సతతంబు మధ్యమ స్థితి నుండువారె.
అతిధనవంతు లెం దల్పాయువు లయి
తెగుచుండు, రటు గాక దీర్ఘాయువులుగఁ
దగుపాటిస్థితిమంతు లగుదు రెల్లెడల.
పోర్షి—పడఁతుకరో! నీతివాక్యంబు లహహా!
కడు నింపుగాఁ జెప్పఁబడియె నియ్యెడను.
నెరి—ఇంత కంటెను నవి యింపుగానుండుఁ
గాంత! యనుసరింపఁగాఁ బడునేని
పోర్షి—ఇదిమంచిపనియని యెఱుఁగుట వోలె
నది చేయుటయుఁగూడ నవనిలో నంత
సులభమే యౌనేని, యిలమీఁదఁ గల్గు
పలుచిన్నగుడులెల్ల బహువిశాలంబు
లౌనట్టిదేవాలయంబులు గాఁ గఁ,

గుయి పెట్టబీదలగుడిసె లన్నియును
స్థిరములౌ రాజమందిరములు గాఁగ,
వరయఁగ నెల్లెడ వయ్యుండుఁజుమ్మ
తనచేయు నుపదేశమునుబట్టి నడుచు
కొనువాఁడు దేవుఁడేయని చెప్పవచ్చు;
నే నుపదేశించునీతులఁ గ్రమము
గా నాచరింపంగఁ గలవారిలోన
నొక్క తెనయి నైన నుండుటకంటెఁ
జక్కనిసద్ధర్మసమితిని నేను
గరమును సుఃఖంబుగా నన్యజనుల
కిరువదిమందికి నెఱిఁగింపఁ గలను
ఇద్దర మనయింద్రియోద్ధతి నణఁప
బుద్ధిచే శాసనములఁ జేయ వచ్చు
గాని, యవ్వాని కాగ్రహగుణమింత
యేనియు లోఁబడ కెగసి లంఘించు
బలహీన మానట్టివలఁ ద్రెంచుకొంచు
వెలి దూఁకు శశకంబువిధమును బూని,
మతిహీనుఁ జడనఁ నువమాణవకుండు
హితబోధన గణింప కెడగాను దాఁటు
కాని, యీవిధవాద మేను జేయంగఁ
బూనుట, నాయంతఁ బురుషుని నేను
వరియింప వలె నను వాంఛతోఁ గాదు
వరియించుటా! యెంత భాగ్యంబెనాకు!
నే నిష్టపడునట్టివాని వరింపఁ

గా నొండె, నిష్టంబు లేనట్టివాని
వరియింప నొక్కట వలదంట నొండె,
నరయ నేను స్వతంత్రురాలను గాను;
మరణమొందినతండ్రి మఱివ్రాసిచనిన
మరణశాసనమున మగిడింపఁబడుదు,
బ్రతికియున్న కోమార్తెపటుమానసంబు
వదలనిపెనుకట్టుబాటున నుండె;
కాంచియొక్కని వరియించుట కొండె
మించి యేరి నిరాకరించుట కొండెఁ
జాలనిదశ నాకు సంభవం బగుట
చాలఁగష్టము గాదె? చానరో! చెపుమ.
నెరి—పుడమి నీజనకుండు పుణ్యాత్ముఁడెంతొ;
కడుపుణ్యు లవసాన కాలంబునందు
నలరు చుందురు దేవతావేశనమునను;
కలికిరో! యటు గానఁ, గ్రమముగాఁబసిఁడి,
వెండిని; సీసంబుఁ బెట్టి చేయించి
యుండినపెట్టెల నొకదానిఁ దనదు
సంకేతమునుబట్టి సరియైనదానిఁ
గొంకు చెందక కోరుకొన్నట్టివాఁడె
యిల నీకు భర్త కాఁగలవాఁ డటంచు
సలిపిననీపిత్రుజనకుప్రతిజ్ఞ
కారణంబున మూఁట గ్రమమైన పెట్టెఁ
గోరుకొనెడువాఁడు కూర్మి నీమీఁదఁ
దప్పకకలవాఁడు తప్ప వేఱొక్కఁ

దెప్పుడుఁగా నేరఁ డిది నిశ్చయంబు.
ఐన నిప్పుడు నిన్ను నాశ్రయింపంగఁ
బూని వచ్చినరాజపుత్రు లైనట్టి
కాముకవరులపైఁ గలయట్టి నీదు
ప్రేమ తెఱంగును బేర్వరఁ జెపుదె ?

పోర్షి—వారి నామంబులు వరుసతోఁ జెప్పు ;
వారివారిగుణానువర్ణనం బేను
జేసెదఁ బేళ్ళివు చెప్పుచు రాఁగ.
చేసెడువర్ణనవాసిని బట్టి
యెవ్వరెవ్వరిమీఁద నెంతెంతప్రేమ
నివ్వటిలునో నాకు నీవెఱింగెదవు.

నెరి—వారిలోఁ దొలుదొల్త వచ్చెడువాఁడు
పెరగు 'నేపల్సు' పృథ్వీశసుతుఁడు.

పోర్షి—అతఁడు తలంపఁగ నశ్వలోలుండు
సతతంబు జనవాజిసంగతి తప్ప
మఱి యొకవిషయంబు మాటాడఁ డెపుడు.
తఱుచుగాఁ జెప్పును దనగుఱ్ఱమునకుఁ
దాను లాడము గట్టఁ దగువాఁడనంచుఁ
బూని ప్రతిష్ఠగ బుద్ధిహీనతను
అమ్మాటనుబట్టి యాతనితల్లి
కమ్మరవానికిఁ గనెనేమొ యతని
ననుచు సంశయ మయ్యెడును నాకుఁ జాల

నెరి—వెనుకను 'పోలండు' జనపతి గలఁడు

పోర్షి—మొకము చిట్లించుట యొకటి తక్కంగ

అకట ! వేరొకపని యాతనికి లేదు
'నను గోరువాని, నన్నుని గోరుకొమ్మ'
యని చెప్పునట్లుండు నతనిముఖంబు.
నవ్వు వచ్చెడికథల్ నెవ్వడి వినుచు
నవ్వనపాపంబునను బోవఁ డెవుడు
తనపూర్ణ యౌవనదశయుండె యిట్లు
పనిలేనిచింతలో మునిఁగి యున్నతఁడు
వయసు మీఱు కొలంది, వ్యసన ప్రధానుఁ
డయిన యూపండితుఁ డగు నేమొ చూడ
ఈయూరు పురలోన నెవ్వని నైన
న్యాయంబుగ వివాహమాడుటకంటె,
ఎముక నోరను బూని యొసఁగెదనట్టి
యమునిని నైనను బెండ్లియాడఁ గాంతు.
వీర లిద్దఱు చేతఁ జేరక యుండ
వారించుఁగాత నన్వడిగ దైవంబు
నెరి——వెలఁది ! యేమనెదవు '(ఫ్రెంచి' రాజైన
యుల 'లిబా' నవియెడు నాతనిఁగూర్చి?
పోర్ష్య——దేవుఁడు మానవదేహంబు నందుఁ
గావించె నాతనిఁ గాఁబట్టి యతని
మనము గణింతము మనుజునిగా నె
వినుము నే నెఱుఁగుదు విస్పష్టముగను
బరిహాసించుట గొప్పపాతకమంచు
అరయంగ 'నెపల్సు' నరనాథుకంటె
'నిత్యము తురంగమతతులలో కాళ్ళఁగ

నతిఘనుం డననొప్పు; నంతియ కాక,
యనుపమానగుణాఢ్యుఁ డాస్యంబు మాడ్చు
కొనుటలోఁ బోలండు' మనుజేంద్రు కన్న
తఱుచుగా నరులెల్లఁ దానె యాఁగాని
మఱి వేఱె తానొక్క మనుజుండు గాఁడు
ఒకపక్షి పాడిన; నొగి నందుకొంచుఁ
దక తక మని లేచి తాండవ మాడు;
తననీడతోడనే తగ సాము చేయు.
విను మాతనిని భర్తఁ గను జేసికొన్న,
నిరువదిమందికి నిల్లాల నయిన
కరణి యగును జుమ్ము కాంత! నాబ్రదుకు.
ననుఁ దిరస్కారంబునను గోరఁడేని,
కనుఁగొని యాతని క్షమియింతు నేను;
విను మంతయే కాని, వెఱ్ఱిమోహమున
నను నాతఁ డత్యంతమును గోరు నేని,
బదులు మోహించి యువ్వానినై నేను
సదయుత వహియింపఁ జాల నెన్నటికి.

నెరి—ఏవాక్యమును మ బల్కు 'దింగ్లాండు' లోని
తస్వాపరసుతుఁడు 'ఫోల్కన్ బ్రిడ్జి' గూర్చి!

పోర్షి—ఈవ యెఱుఁగుదు నే నీతనిగూర్చి
యేవాక్యమును వచియింప లేకుంట
తెలియ వాతఁడు పల్కుపలుకులు నాకుఁ;
దెలియ వాతనికి నాపలుకు లింతైన,
'లాటిను', తేట తెల్లపు 'ఫ్రెంచి', తగిన

పాటి 'యిటాలియా' భాషలలోన
నెఱుఁగఁ డేదియు నాతఁ డించుక యైన,
మఱియు 'యింగ్లీషు'లో మహా గవ్వయైనఁ
జేయ నే నని నిల్చి స్థిరముగా నీవె
న్యాయసభలఁ బ్రమాణము చేయఁగలవు.
అతఁ డెంతయును సుందరాంగుఁడె కాని,
సతతంబు నెఱమూగసంజ్ఞలతోనె
యెవ్వరు మాటాడ నిల నోపఁ గలరు?
నవ్వులాటగఁ దోఁచు ననుఁ గోరు టతఁడు.
'ఇటలి'లోఁ జొక్కాయి, యట 'ఫ్రాన్సు' నందు
బలువయినయిజారు, పరఁగుకుళ్ళాయి
'జర్మని'లోఁ గొని, సకలదేశములఁ
గూర్చినదత నేర్చుకొనియెం గాఁబోలు!

నెరి—అతనిసమీపస్థుఁడయిన 'స్కాట్లాండు'
పతినిగూరిచి యేమి పలికెదు నీవు?

పోర్షి—పొరుగువాని కితండు పరమోపకారి;
వరియించువిషయమా వాగ్వాదమందు
గట్టిగా నొకలెంపకాయను బొంది.
పట్టుతో 'యింగ్లీషు' వానికి దానిఁ
దనచేత శక్తిగల్గినయప్పుతీర్త
ననుచుఁ బ్రమాణంబు నొనరించె నితఁడు
అడ్డువచ్చిన 'ఫ్రెంచి' యత ఋణంబు
వడ్డితో నిడఁ బూఁటపడెనని యెంతు.

నెరి—పడఁతికో! 'శాక్సనీ' ప్రభువన్నకొమరుకు

పడుచు 'జర్మను' నెట్లు భావింతు వీవు?

పోర్శ్య— తెలివిగలిగియుండు దినపూర్వభాగ
ములనె యాతని నీచముగఁ జూచుచుందు;
స్మరణ తప్పఁగ ద్రాగు మధ్యాహ్నవేళ
గరము నీచతమముగాఁ జూచుచుందు
ఘనవివేకముచాలఁ గలయప్పు డతఁడు
మనుజునికంటెను మఱితక్కువగును;
మిగులంగ నవివేకి యగునప్పు డతఁడు
మృగముకంటె నొకింత మెఱుఁగా నుండు
ప్రాణగండమువచ్చు పట్టుననైనఁ
ద్రాణమై నేదేని తంత్రంబు పన్ని
పతినిగా నీతని వరియింప కుండఁ
గొతుకక తప్పించుకొనుదాన నేను.

నెరి— వరియింపఁగా బూనివచ్చియీతండు
సరియైనపెట్టెనె సాధించునపుడు,
నీవు వరింపక నెపపెట్టి యితని
బోవబంచితి వేని, పోలతిరో! నీదు
జనకుండు మరణశాసనమందు వ్రాసి
చనిన యాజ్ఞను మీఱి చరియింపవలయు

పోర్శ్య— అటువంటి విపరీత మిటఁ బుట్టకుండఁ
దటుకున సారాయి తగినంతయున్న
యట్టి యద్దపుగిన్నియను దెచ్చికృపను
బెట్టియుంచుము తప్పు పెట్టెయమీఁద
లోన రాకసి నొక్కఁడానిన బెట్టి

పై నిట్టిమచ్చునను బచరింతు వేని,
చేరి యాపెట్టెను చెచ్చెర నితఁడు
కోరునం చెఱుఁగుదుఁ గుతుకంబుతోడ.
విను మిట్టి పావనమూర్తిని జేసికొనక
మునుపు నే నేమి చేసినఁ జేయుదాన.

నెరి—ఈవు భయుంపడ కీపరిభువులందు
నేవాఁడుగాని నీ కేలిక గాఁడు;
నోరత్తి వారిమనోనిశ్చయముల
వారెఱింగించిరి వరుసగా నాకు;
పెట్టెలఁబట్టియే పితృనియోగమున
గట్టిగా వరియింతుఁ గాంతునినంట
మాని వేఱొకమంచిమార్గంబు నీవు
పూనిచూపినఁ దక్కఁ, జోనురు వారు
తమతమగృహముల దారిని బట్టి
శ్రీమ పెట్టె కిఁక దర్శనములతో నిన్ను
వరియించు తలఁపులు వడిఁగట్టిపెట్టి.

పోర్షియ—విను 'సిబిల్లా' యంత వృద్ధకామినిగ
మనుదు నేని, 'డియానా' మాడ్కిని నేను
బరిశుద్ధకన్యకాత్వమునందె యుండి
మరణంబు నొందుదు; మఱి యంతె కాని
ఘనని యోగము మీఱఁ గలదానఁగాను
ఈ కాముకులమంద యిటు వివేకంబు
చేకొనుటకు సంతసించెద నేను.

అందఱు వీరిలో, నరిగినందు వఱకు
డెండంబులో మోద మొందంగవలయు
వారె కాని, యొకండు వీరిలోపలను
వేఱుచందమువాఁడు వెదకిన లేఁడు :
కావున క్షేమంబుతో వార లెల్లఁ
బోవఁగ నిండ్లకు దైవంబుఁ గొలుతు.

నెరి—వెనుక నీతండ్రి జీవించియున్నపుడు
ఘనపండితుఁడు శూరజనమండనుండు
వచ్చె నొక 'వినీసు' పట్టణవాసి
యిచ్చటి కొకసారి, యింపు దీపింప
నా 'మాంట్ఫెఱ్ఱట్టు' భూమీశుతోడ,
ఏమైన జ్ఞప్తి నీ కింతయు లేదె?

పోర్షి—ఔనౌను, మఱవ 'బస్సానియో' యతఁడు
నేనెంతు నదె యాతని సమాఖ్య యంచు.

నెరి—ఔను, సత్యముసుమ్మీ; యోనాతిమిన్న!
నేనుజూచిన యెల్లమానవులందు
నతఁ డొక్కఁడే కడు నర్హతముండు
నతిపాత్రి యా మేలిసతిని వరింప.

పోర్షి—జ్ఞప్తిలోనున్నాఁడు చక్కఁగా నతఁడు;
జ్ఞప్తిఁ బట్టి, తలంప సరిగనాతండు
కరము నర్హుఁడు నీవు కామించుస్తుతికి.
[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]
సరిగఁ జెప్పుము సమాచారము లేమి?

సేవ—నలువురుఁ గ్రొత్తవా రెలమి నీయొద్ద

సెలవుఁ గైకొనియెగఁ దలఁచియున్నారు;
ఏనవవాఁడయి యెసఁగు మొరాకో,
భూనాథుకడనుండి ముందుగా దూత
వచ్చి, యిటకుఁ దనప్రభువె యీరాత్రి
వచ్చునంచును దెచ్చె వర్తమానంబు

పోర్షి—తక్కినవారిని దయచేసిపంపఁ
జక్కఁగా మన్నించుచందంబుగానె,
యైదవవానిని నంత నెమ్మదినె
యాదరింప వలంతి నయ్యెడ నేని,
ఆనంద మొందుదు నతనరాకకును
మానినిరో! 'మొరాకో' యను జేశ్వరుండు
కడు సాధుహృదయుంబు గలుగు వాఁడయ్యు
వెడఁగురక్కసిఁబోలు నొడలి వాఁడైన,
విను మాతనిని గౌరవింతునె కాని
మనసార నొడఁబడ మఱి పెండ్లియాడ
పొలఁతుకరో! రమ్ము పోదము మనము.

(సేవకునితో)

నిలువక యోరోరి! నీవుపొమ్మువుల;
వెలికొక్క కాముకు వెడలంగఁ బంచి
తలుపువేసికొనుటె తడవుగానుండు;
క్రమ్మఱ నింతలోఁ గాముకుం డొకడు
గుమ్మముకడఁజేరి గుద్దును దలుపు

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

3. రంగము—వినీసు నగరములో నొకబహిరంగస్థలము

[బస్సానియో, షైలాకు ప్రవేశించుచున్నారు]

షైలా—మాడలుమూడు వేలు—మంచిది; యింక?
బస్సా—మాడ లన్నియె; మీతి మూడుమాసములు.
షైలా—మాసములును మూడు—మంచిది, యింక?
బస్సా—ఆసొమ్మునకు నెల్ల 'నాంటోనియో'యె,
చిత్తగింపుము నేను జెప్పినయట్లు,
యుత్తరవాదిగా నుండును జుమ్ము.
షైలా—'ఆంటోనియో, బద్ధుఁ డగు—మంచిదయ్య.
బస్సా—వెంటనే కోరినవిత్తంబునిచ్చి
డెందంబు నానంద మొందింపఁగలవె?
ఇందున కుత్తర మేమి యిచ్చెదవు?
షైలా—మాడలు మూడు వేల్—మఱి వాని గడువు
మూడుమాసంబులు—మొత్తముదీర్ప
నొడఁబడి యాంటోనియో, బద్ధుడగును.
బస్సా—అడిగినదానికి నిడుముత్తరంబు.
షైలా—'ఆంటోనియో' మంచి యతఁడగు నయ్య.
బస్సా—వింటివెయెందైన వేఱుగానీవు?
షైలా—లేదు లేదింతయు లేదులేదయ్య;
ఆదట నే మంచియతఁ డంచు నతనిఁ
బలుకుట కుత్తరవాదిగా నుండ
వలఁతి యంచు మదభిప్రాయంబునుమ్ము
అయిన నాతనిభాగ్య మంతయు నిపుడు

భయదచంచలదశఁ బడసియుండెడిని
ఆయన కున్నట్టియాయోడలందుఁ
బోయెఁ దానొకటి 'త్రిపోలీ'కి, మఱియు
'హిందు' దేశంబున కేగ నొండొకటి;
విందు నంతియు కాక విపణి కే నేగి,
యొకయోడ 'మెక్సికో' కొండొకయోడ
యొకట 'యింగ్లాండు'న కరిగెనటంచు;
ఇది గాక తకిచనయెల్లయోడలును
జెదరి యున్నవి పెక్కుసీమలయందు.
బల్ల చెక్కలె యోడ, లల్లనావికులు
నెల్లరు మర్త్యులే; యింతయు కాక
స్థలమూషకంబులు జలమూషికములు
పలునీటిదొంగలు స్థలతస్కరులును—
కా దోడదొంగలు—కరమునుగలరు!
మొదనీధరములు, మితిమీఱుగాలి,
ప్రవహించుపెనుపీరు బహు హానిఁజేయు
అవి యెల్ల నెట్లున్న, నాతండు కరము
చాలి యుండినవాఁడె—చక్కనిమూఁడు
వేల మూడలు—నేను విశ్వాసము ముంచి
యీ మొడఁ బత్రంబు వ్రాయించుకొనుచు
నీయ వచ్చునని యెంతు నాతనికి.

బస్సా—నిస్సంశయంబుగ నీ వీయవచ్చు

షైలా—నిస్సంశయంబుగ నే నీయవచ్చు
నుంచి యాలోచింతు, మన్ననో యాథి

యించుక కుదురంగ, నీవిషయంబె
నేను నెమ్మదిగ 'నాంటోనియో' తోడఁ
బూనిమాటాడంగఁ బోసఁగునే నేఁడు ?
బస్సా—మాతోడభుజియింపనే తెంతు నేని,
యాతనితోడ మాటాడంగ వచ్చు.

షైలా—వాసన గననేమొ పందిమాంసంబు
మీఁగరంబుగ మున్ను మీయుతకర్త
పెనుదయ్యమును లోనఁ బెట్టిన పంది
ఘనశరీరంబును దినుటకై యేమొ.
కలియుదు మీతోడఁ గ్రమవిక్రయములఁ,
బలుకు లాడంగను, బయనంబు సేయ,
నీరీతిపనుల మఱెన్నిట నైన;
ఆరయ మీతోడ నంతియ కాని,
నేను భుజింపను, బానంబు సేయ,
ధ్యానంబు కలిసి చేయను 'భగవంతు—(సేవకునితో)
విపణిలో నేవైన వింతలు గలవె?
ఇవు డిందు వచ్చెద రెవ్వరు వారు?

[ఆంటోనియో ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

బస్సా—'ఆంటోనియో' నుమీ యావచ్చు వాఁడు.

షైలా—(తనలో) కంటకు నిత్తఁ డిచ్చకంబులు పలుకు
సుంకరిగతి నెట్లు చూడ నయ్యెడునో!
ఇంక ద్వేషించెద నీతని నొక్క-
క్రైస్తవుఁ డనునట్టికారణమున నె;
విస్తారముగ సొమ్ము వృద్ధిఁ గైకొనక

పరులకు నప్పిచ్చి, వడ్డిక్రియంబు
నరయక చెడఁగొట్టి యవివేకిరీతి
మఱియీ 'వినీసు'లో మావాండ్ల కెల్లఁ
దఱుగని నష్టంబు తగిలించుఁ గాన
రోఁత పుట్టు మఱింత యీతనిమీఁద.
ఈతనిజుట్టొక్కయింత నాచేత
దొరకినఁ జాలును, దొంటివైరంబు
కరమర్థి సాధింపఁ గలవాఁడ నేను.
మహనీయు లయినట్టిమాజాతివారి
బహుతర ద్వేషభావంబునఁ జూచు;
వణిజు లందఱుఁ గూడుపట్టునఁగూడ
గణన సేయక నన్నుఁ, గడు నేనొనర్చు
బేరంబును, నధర్మవృద్ధియుం జొక్క-
పేరిడి వ్యవహారవిధమున వచ్చు
న్యాయార్జితం బైననాదులాభమును,
దోయము వారిలో దూషించు చుండు.
చేతిలోపల వచ్చి చిక్కినయపుడె
యీతనిఁ గరుణించి యే నైతు నేని
మాకులంబున కవమానకరంపు
వ్యాకులతను గూర్చువాఁడ నేనౌదు.
బస్సా—వినుచున్నావె నేనను చున్నదాని ?
షైలా—ధనమిప్పుడెంత నాదగ్గఱనిద్యో
నొదవునో చింతించుచున్నాఁడ మదిని;
పదిలంబుగాజ్ఞప్తిఁ బట్టియూహింప

మూఁడు వేల్డాలడలల మొత్తంబు నేను
నేఁడు పూర్ణంబుగా నిమిషంబులోన
నర్పింపఁగాఁ జాల; నయిన నేమాయె?
ఓర్పుతో నడుగ, మా 'యూదుల' జాతి
వాఁడైన 'ట్యూబలు' బహుధనికుండు
నేఁడు తప్పక యిచ్చు నేఁగోరుసొమ్ము
తాళు మించుక సేఁపు; తగ నెన్ని నెలల
కాలంబు వలయును గడు వింక మీకు?
ఘనశుభంబులు నీకుఁ గలుగునుగాక!

(అంటోనితోతో)

నినుగూర్చియే యింతదనుకను నిందు
మాటాడు చున్నాము మాలోన మేము

ఆంటో—నూటి కింత యనుచు నొక్కొ యొక్కింత
వడ్డివి గైకొని బదు లిచ్చి యుండ,
వడ్డినూరక యిచ్చి పరులదగ్గఱను
బదులు చేకొనియుండ, పరికించిచూడ
నిదివఱ కెన్నండు నెఱుఁగను నేను;
ఐన, మిత్రునిగొప్ప యక్కఱఁదీర్పఁ
బూనినావ్రతభంగమున కొప్పుకొందు

(బస్సానితోతో)

ఈ పెటింగించితే యితనితో నెంత
కావలయునో సొమ్ము గట్టిగా నీకు?

షైలా—మూడ లీతఁడు నన్ను మూఁడు వే లడిగె

ఆంటో—మూఁడుమాసంబు లప్పుతు దీర్పగడువు

షైలా— మఱచిపోయితి; మూఁడుమాసము లౌను;
మఱి చెప్పితిరి మీరు మంచిదట్లయిన
వంచింప కిపుడిందు పత్రంబువ్రాసి—
కొంచె మాలోచించుకొననిండు నన్ను.
వినవయ్య; యిప్పుడు వృద్ధికి నీవు
ధన మప్పు గొన నని, దాని నన్యులకు
బదు లియ్య ననియును బలికినయట్లు
విదితముగా నింత వినిపించెఁ జెవికి.
ఆంటో— పనియట్టి దెన్నఁడు నొనరింప నేను

షైలా— వెనుకను 'జ్యాకబు' దన పినతండ్రి
యైన 'లేబను' గొఱ్ఱియల మేపునపుడు,
(జ్ఞానాఢ్యురాలైన జనని తా నతని
పక్షంబునను మంచిపని చేయు కతన)
దక్షతఁ బావనతముఁడైన 'యాబ్ర
హాము' నుండియు నరయఁ దృతీయుఁడైన
స్వామి యయ్యెను గాదె వానికి నెల్ల ?
అవునవు మూఁడవయనుభోక్త యయ్యె.
ఆంటో— అవు నాతనిగుఱించి యనియేడి దేమి ?
అతఁ డేమయిన వడ్డినటఁ బుచ్చుకొనెనె ?

షైలా— అతఁడు వడ్డి గ్రహింపఁ డరసి చూడంగ;
మీయర్థమునుబట్టి మేదిని సరిగ
నాయది వడ్డికా దణుమాత్ర మైన.
కను మేమి 'జ్యాకబు' కావించినాఁడో
మును 'లేబను'ను దాను ముదముతోఁ గలిసి

చిత్రవర్ణంబును జెలఁగు చాఱలును
గాత్రంబునందును గలగొఱ్ఱెపిల్ల
లెల్లను గూలికై యీయ్యంగఁ దనకుఁ
జెల్లెడియేర్పాటు చేసికొన్నపుడు,
నేరుపరి యగునా నెఱగొల్లవాఁడు
చేరి కఱ్ఱలు కొన్ని చిత్రవర్ణంబు
సంభవం బగునట్లు చర్మంబునొలిచి,
సంభోగవేళ మేషంబులు వానిఁ
జూచునట్టుగ నొక్కచోటనుబాఁతె;
చూచి యవ్వానిని సురతంపువేళ
మచ్చపిల్లలఁ బెట్టె మఱి గొఱ్ఱెలెల్ల,
అచ్చట నవి యెల్ల 'జ్యాకబు' వయ్యె,
ఇది యొక మార్గ మీయిల వృద్ధినొంద;
పొదలెను దీవనఁ బొంది యాతండు.
త్రుచ్చిలి గడియింపఁ బూనక యున్న
మెచ్చుగుఁ జుమ్మి భూమిని వృద్ధి గనుట.

ఆంటో—అది యదృష్టము చూత మని 'జ్యాక' బెంచి
పడఁపడి చేసినపని యంతె కాని,
దాని ఘటించు టాతనిశక్తిలోని
దేనాఁడుఁ గానేర దించుక యైన;
దైవంబు దయచేసి తాను నారీతిఁ
గావించెఁ గావునఁ గలిగె వాంఛితము,
అది వడ్డి మంచిది యని చూపుకొఱకు
మొదలను మనవేదమునఁ జేర్పఁబడెనె!

కాక, నీవైన బంగారంబు వెండి
మేకొనఁ బొట్టెళ్ళు మేపాఁగనలునె?
షైలా—అది చెప్పఁజాలనే నంతియె కాని,
పెదపెట్టి యంతటి వేగంబుతోనె
విత్తంబుఁ బిల్లలఁ బెట్టింపఁగలను.
చిత్తగింపుఁడు నేను చెప్పెడుమాట—

ఆంటో—(తమలో) వినుమి యూయుసుడుఁడు వేదంబునుండి
తనపనికిఁ బ్రమాణమును జూపఁగలఁడు.
తనదురాచరణంబు స్థాపించుకొఁనుకుఁ
బనిఁ గొనుచుఁ బ్రమాణ వచనముల్ నుడువు
కష్టాత్ముఁడు, నగు మొగంబును బూను
దుష్టునికరణిని, దొల్తఁ జూపులకు
బాగుగా నుండి లోపలఁ గుళ్ళినట్టి
రేఁగుఫలముయొక్క రీతిని నుండు.
ఔరౌర! పయి కెంత యందంబుగాను
ధారుణిఁ గాన్పించు దబ్బఱ యెపుడు!

షైలా—మాడలు మూడు వేల్—మంచి మొత్తంబు;
మూడు మాసము లొక్క యేఁడాదిలోన—
ఈనెలలకు వడ్డి యెంత కాఁగలదో
యేను జూచుకొనుచు నెన్నిక వేసి.
ఆంటో—సామ్మును దయచేసి మమ్ముఁ బంపెదవె?
షైలా—నమ్మిక చెడ నాధనమ్మునుగూర్చి
వడ్డిని గూర్చియుఁ బలుమాఱు నన్ను
సడ్డ సేయక తిట్టి సరివారిలోన

నవమాన పఱిచితి వంగళ్ళవాఁడ.
అవియెల్ల సహియించి యుడఁగి యున్నాఁడ,
శాంతియే యెందు మాజాతివారికిని
గాంతి నిచ్చెడియలంకారంబుగాన.
నాయిష్ట మగురీతి నాసొంతసొమ్ము
హాయిగా వాడిక చేయుతప్పునకె,
యంతగా 'నాస్తికుఁడా' యంచు మఱియు
'గొంతుకలను గోయుకుక్కా' యటంచుఁ
బిలిచివైచితి వుమ్మి వలువలమీఁద.
బళి! నీకు నిపుడు నావలనితోడ్పాటు
కావలసినయట్లు కానిపించెదను.
నీవద్ద వేయేల? నీవు నాకడకుఁ
జనుదెంచి యిటమాకు ధనము కావలయు
ననుచును మఱిమఱి యడుగుచున్నావు.
వెనుక గడ్డముమీఁద వెస నుమ్మివైచి
చని లోన దూఱినశునకంబు నొకటఁ
దన్నినగతి నన్నుఁ దన్నిననీవె
వెన్నాడి ఋణమియ్య వేడుచున్నావు.
ఈయెడ నీకు నేనేమి యుత్తరము
నీయంగవలయును? ఓయి! యెందైన
శునకంబునొద్దను సొమ్ముండునయ్య?
పనికిమాలినకుక్క బదులుగా మాడు
వేలమాడల నియ్యఁజాలునె? యంచు
లీల నేఁబలుకంగఁ బోలదే యిపుడు?

ఏను నీకడవంగి భృత్యరావమున
దానీక యూపిరినైన బిగ్గరగ!
వినయంబుతోఁప మెల్లనివాక్యములను
'ఘనపుణ్య! బుధవారమున మొన్న మీర
లాకతేప నామీఁద నుమ్మివైచితిరి;
ఒకనాఁడు తన్నితి రూరక నన్ను;
మఱియొక్కదినమున మన్నించి నన్నుఁ
బిఱికికుక్క యటంచుఁ బిలిచినవారు;
మీరుచేసిన యిట్టి గౌరవాధిక్య
కారణంబున నియ్యఁగలవాఁడ ఋణము
నని చెప్పుదునె నేను హర్షంబుతోడ?

ఆంటో—నిను నిప్పుడునుగూడ నే నట్లె పిలిచి,
తిన్నఁగాఁ బయినుమ్మి తిరుగంగ వైచి,
తన్నునుగూడను దన్నంగవలయు.
ఇయ్యెడ నాకప్పు నిచ్చెదవేని,
నెయ్యున కిచ్చున ట్లియ్యంగఁ బోకు;
ఏలయన్నను, నెప్పు డెవ్వఁడు సఖుని
పాలను సొమ్మిచ్చి వడ్డిగైకొనెను?
అదికాన, నీవిప్పు డరికిచ్చినట్లె
బదులిమ్ము నాకును; పలికినయట్టి
మాటతప్పితివేని, మఱియు నిర్దయత
పాటించి కైకొనవచ్చు దండుగను,

షైలా—ఇంతలోవచ్చె నీకెంతకోపంబొ!
ఎంతయు నీతోడ నిపుడు స్నేహంబు

కావించుకొని, నీదు కరుణయుఁ బడసి,
నీవొనర్చినయట్టి నికృతుల మఱచి,
యివ్వేళ నీయక్కఱెల్లనుదీర్చి,
గవ్వయు వడ్డిని గైకొనకుండ
ధనము నీకప్పియ్యఁ దలచినవాఁడ ;
వినుము నామాటలు కొనముట్ట నీవు ;
దయఁబూనియే యియ్యఁదలఁపుగొన్నాఁడ.

బస్సా—దయచేనె యనదగు ధనమిత్తువేని.

షైలా—ఈయుపకారంబు నేఁ జేయువాఁడ
న్యాయవాదికడకు నావెంటవచ్చి
'గడవునాఁటికి సొమ్ము కడ తేఱనీని
యెడలను, నేను నాయొడలియందుండి
సేరుమాంసంబును శీఘ్రంబ నీవు
కోరినచోటును గోసి యియ్యంగఁ
గలవాఁడ' నని యొక్కగడువుపత్రంబు
బలువినోదార్థంబు వ్రాసి చేవ్రాలు
చేసి యాతండు వీక్షింపుచునుండ
వేసి నీముద్రను వేగ నాకిమ్ము.

ఆంటో—ఇంతటితోడనీవిఁకఁదృప్తినొందు
సంతకమొనరించి సరిగఁబత్రమును,
కలదు 'యూదు'నికిని కనికరమంచుఁ
బలుకంగఁగలవాఁడ బహుముఖంబులను.

బస్సా—న్యాయంబు కానీవు నానిమిత్తంబు
వ్రాయకు మటువంటిపత్రంబు నెపుడు;

ఇట్టిపత్రమున కీపీకొంటకఁటె
నట్టెయుండెద నున్నయట్టియీస్థితినె.

ఆంటో— మిత్రుఁడ! భయ మింతమాత్రంబు పడకు;
పత్రింబులోపల వ్రాసినయట్టి
గడుపుదాఁటఁగనియ్యఁగలవాఁడఁగాను.
జడియకు రెండుమాసంబులలోన
(మనపెట్టుమితి కొక్కమాసంబుముందె)
చనుదెంచు నోడ లిచ్చటికిని నావి
మనమీతనికి ని య్యఁ జను సొమ్ముకంటె
వినుము తొమ్మిదిరెట్లు వి త్తంబుతోడ.

షైలా— ఏమి! యీక్రైస్తవు లెంతటివారు!
తా మితరులతోడఁ దగఁజేయునట్టి
వ్యవహారములనెంచి, పరులపైఁగూడ
మివుల సంశయమున మెలఁగు చుందురు.
దయచేసి దీనికుత్తర మిమ్ము నాకు!
పయినన్నమితికిలోపల సొమ్ముతండు
చెల్లింప లేకున్న, సేరుమాంసంబు
నల్లపత్రముఁబట్టి యదిమి కైకొన్న,
లాభంబు నాకేమి లభియింపఁగలదు?
ఈభువి నరమాంస మెంచిచూడంగ
గొఱియల మేఁకల గొడ్లలో వేని
యొటిచికి వెలయుండు నెనరాకయుండు;
ధర నంత యుపయోగకరమునుగాదు.
కరము నీతనిమైత్రి గడియింకొనఁగ

నుపకార మిదిచేయ నొప్పుకొన్నాఁడ
ఇపుడిష్టముండి తా నీతండు దాని
నంగీకరించిన నదియొక మేలు;
అంగీకరింపఁడే నటమున్న మేలు
నాయనుగ్రహ మెంచి, నాకేమి కీడు
చేయకుండఁగమీకుఁ జేయుదున తిని
ఆంటో—నీకొడంబడికను నేవ్రాసియిత్తు.
షైలా—ఈకొంచు వేని నీవిటు వ్రాసియియ్యి,
న్యాయవాదికడ నడిచి పత్రమున
వ్రాయుపద్ధతి నీవు వ్రాయుచ్చుచుండు;
చని నేను మాడలు సంచిలో వేసి,
ధనమును చుర్వ్యయ మొనరింపఁజూచు
పలుగుభృత్యునియొక్క వశమున మన్న
యును చూను కొనివత్తు నీనిమిషంబ.
ఆంటో—త్వరితముగా రమ్ము తగువాఁడవీవు
[షై॥ వెళ్లెను.]
కరుణాళుఁడయ్యెడుఁ గరమునునితఁడు;
ఈ 'యూదు' డగుఁజుమీ యిఁకఁ గ్రైస్తవుఁడుగ.
బస్సా—తీయనిపలుకులుఁ దెక్కలిమనసుఁ
గలవారి నెంతయు గర్హింతు నేను
ఆంటో—అలుకొంద వలసిన యక్కఱ లేదు;
నడతెమ్ము పోదము; నా యోడ లెల్ల
గడు వొక్క నెలయుండఁగనె యిల్లుచేరు
(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

ద్వితీయాంకము

౧. రంగము—బెల్మాంటుపురము. పోర్ష్యగృహములోని గది.

[వాద్యములు మ్రోయఁగా తనపరివారముతో మొరాకో రాజకుమారుఁడును, పరిచారకులతోఁగూడ పోర్షయును, నెరిస్సాయును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మొరా—కరముదగ్గఱనుండి పెరిగినకతన
ఖరకిరణుఁడు నాకుఁ గరుణించినట్టి
నీలాంబరంబన నెగడునామేని
నీలిడాలునుజూచి నెలఁతరో! నన్ను
సేవగింపఁగబోకు మించుకయేని
కేవలమును సూర్యకిరణాగ్ని సోఁకి
మంచుగడ్డలను గరంచఁగాలేని
మంచియుత్తరభూమి మఱిపుట్టినట్టి
కడునందగాని నాకడకును దెచ్చి
వడిగ నీప్రేమంబు బయలఁబడంగ
గంటులొనర్ప మా కాయంబులందు
బంటుతనముఁ దెల్పుబహుశోణరక్త
మెవ్వానిలోపల నెసఁగియుండెడునో
యివ్వాడి నందఱి కెఱుఁగంగ నగును
ఎఱిఁగింతు వినుము నాయీరూపెమున్ను
వెఱపు పుట్టించెను వీరులమదికి;
వానిమీద గొప్పబాసను జేసి
నాకూర్మిసాక్షిగ, నలినాక్షి సాక్షి!

మాసీమఁ గలయట్టిమగువలం దెల్ల
వాసికెక్కినరూపవతు లెల్లవారు
నీరూపమునకె మోహింతురు నన్ను
ఈరంగు మార్చుకో నేనిచ్చగింప
నీరజాక్షీమణి! నీమానసమును
గోరి హరించెడికోరికఁ గాదేని.

పోర్ష్య—కన్నినయ్యావరించుకార్యమందొక్క
కన్నులచేతనే ఘనవివేకంబు
వదలి, నే నడపంగఁబడుదానఁ గాను;
అదిగాక నియతియొం డడ్డముండుటను
వరుని స్వేచ్ఛగఁ గోర వల్లగాకుండు
అరయు నింతకుముందె యువులమీాఁద
విన్నవించినయట్టివిధముగా నెవఁడు
నన్నుసాధించునో యన్నరాగ్రణికి
నేనుభార్యనుగాఁగ నిర్బంధమొకటి
పూని నాజనకుండు బుద్ధిపెంపునను
గావింపఁడేనియు, ఘనకీర్తిధామ!
నీవును ననుగోరి నేఁటివఱకును
వచ్చియుండినయెల్లవారలవలెనె
హెచ్చుచక్కనివాఁడవే యయి యుందు
విందు నాదృష్టికి, నిది నిశ్చయంబు.

మొరా—అందునకును మ్రొక్కు లర్పింతునీకు;
కరుణించి పెట్టెలకడకును నన్ను
సరగునఁ గొనిపొమ్ము; చనిహాయదృష్ట

మెటులుండునో యత్నమేఁ జేసిచూతు.
ఇటమున్ను మున్మూర్లు లెదిరించి పోరి
'సాలిమా' నన౯గను జనెడి 'సుల్తాను'
నాలంబులో గెల్చినట్టియా 'పార
సీక' రాజును, బుట్టుఁ, జెండాడినట్టి
యీంక త్రిత్రోడు, నేనిటువంటిక్రూర
దృష్టివానిని మించు తేజీచూచెదను;
సృష్టిలోపలనెట్లు స్థిరధైర్యశాలి
యైనవానిని మింతు నతిధైర్యగరిమ;
ఈనినప్పుడు తల్లియెదురఁబాల్గాఁవు
నెలుఁగుపిల్లలనెల్ల నీడిచితెత్తు;
బలమైనయూఁకటఁ బటుగర్జనంబు
నొనరించుసింహంబు నొగివెక్కిరింతు;
వనితరో! నిను గెల్చుకొనియెదుకొఱకు.
కటకటా ! చింతింతుఁ గాలవక్రతకు.
పటుసమర్థుఁ డెవఁడో పరికించుకొఱకు,
యజమానుఁడైనట్టియల్ల 'హార్క్యులెసు'
నిజసేవకుండయి నెగడు లిచాసుఁ
గలిసి జూదము నాడఁగను దైవికముగ
బలహీనునికె పెద్దపందెంబు భువిని
బడవచ్చుఁ బాచికల్ పట్టివేయుంగ.
ఒడిచె 'హార్క్యులెసు' నె యొకసారితొల్లి
సరిగ సేవకుఁ డట్టిచందంబుగానె.
అరయు నేనును నట్టె యంధమైనట్టి

భాగ్యంబుచే నడపంగను బడుచు
యోగ్యపేటికి నయోగ్యున కట్టె విడిచి
వెసఁ బోయి యొకతప్పుపెట్టెను గోరి
వ్యసనాతిశయుతఁ జావంగనువచ్చు.

పోర్షి—భారమదృష్టంబుపయివైచినీవు
కోరఁ బ్రియత్నింప గూడదు మొదల;
అటుగాక కోరనే యత్నింతువేని,
యటకేగి పెట్టియ నంటకమున్న
తప్పుపెట్టెనుగోరి తాఁకినయెడల
నెప్పుడు నిఁకమీఁద నయింతితోడ
మఱివివాహముఁగూర్చి మాటాడనంచు
నుఱిదిప్రమాణంబు నొనరింపవలయు
కావునఁబరికించి కార్యంబుగనుము.

మొరా—ఏవెలందినినింక నేఁగోరఁబోను;
వచ్చి పెట్టెలఁ గనఁబఱుపుము నాకు.

పోర్షి—క్రచ్చఱదేవతాగారంబుననును
ముందుగాఁ బోవలె; భుజియించి వెనుక
నిందుఁ బెట్టెలఁజూచి యేర్చుకోవచ్చు.

మొరా—ఓయదృష్టమ! మానసౌఘంబునందుఁ
జేయుదువో ధన్య శేఖరుఁగాఁగ
ఒనరింతువో లేక జనులలోనెల్లఁ
గనరాని మందభాగ్యుని గాఁగ నన్ను!
(వాద్యములు మ్రోయ వెళ్ళుచున్నారు.)

౨ రంగము — వినీసు నగరములో నొకవీధి.

[లాంసిలాటు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

లాంసి — నా యంతరాత్మయు నా స్వామియైన
యీ 'యూదు' కడనుండి యెట్టకైనఁ బాఱి
పోవ నొప్పను 'గ్రైస్తవుఁడ' నౌట నేను
ఈవలను బిశాచ మిప్పుడే చేతి
సరసను జేరి యో సర్వోత్తముండ!
సరగున లేచి, నీచరణంబులకును
బని పెట్టి, దవ్వుగఁ బఱుగిడు మనును.
'పని చెడు; వలదది పాడిగాదయ్య;
భద్రము! కాలెత్తి పఱచుట యన్న
క్షుద్రపుఁబనిగాఁగఁ జూచుకొ' మ్మనుచుఁ
బలుకుచున్నది తేటపడ నంతరాత్మ.
తలఁపఁ దెంపరియైన దయ్యంబు 'మూట
గట్టుము; పయనంబు గముకి లేలెమ్ము;
దిట్టతనము పూను దృఢముగా మదిని;
పాఱిపొ' మ్మని నన్ను బనుచుచున్నయది.
మీఁఱి డెందంబున మెడ కౌఁగిలించి
తద్దయు బుద్ధిగా దా నంతరాత్మ
'పెద్దమనుష్యుఁడా! పెద్దమనుష్యు
తనయుండవై యుండి తప్పకు నీతి'
ననుచును గడు నాకు న్యాయంబు చెప్పు;
తొలుత నునా తండ్రి దొంగిలుటందు
నొలవాటుచేఁ గొంత యభిరుచిగలుగు

వాఁడౌట, నను 'నయమవంతురాలైన
యాఁడుదానితనయుఁడ' న్న బాగుండు.
'అరుగంగవలదయ్య' యనునంతరాత్మ;
'అరుగుముశీఘ్రంబ' యనుఁబిశాచంబు;
'అరుగంగవలదయ్య' యనునంతరాత్మ.
సరసంబుగా నీవు సద్బోధ నాకు
నొనరించెదవు చాల నోయంతరాత్మ!
ఒనరించెదవు నీవు నోపిశాచంబ
మంచిబోధ నెనాకు మాటిమాటికిని,
వంచనలేక నే వడి నంతరాత్మ
చెప్పినరీతి నె చేయుదు నేని,
తప్పక యొకరీతిదయ్యంబువంటి
'యూదు' ని యొద్దనె యుండంగవలయు;
'యూదు' ని కడనుండి యుఱుకుదు వేని,
తలఁపఁ గేవలమును దయ్యమే యైన
యలపిశాచముమాట వలయుఁ జెల్లింప.
అ 'య్యూదుఁడు' వి నిశ్చయంబుగ నల్ల
దయ్యంబునపరావతారంబె సుమ్మ.
కఠినత్వము వహించి కడు నంతరాత్మ
శత్రుఁడైన 'యూదు' ని సరసను నిలువఁ
బనుచుచున్నది మనోవ్యథ హెచ్చ నన్ను,
మనసున కింపుగా మంచియోచనను
జెప్పెదును బిశాచ మిప్పుడు మిగుల,
తప్పక పరుగెత్తెదను, బిశాచంబ!

సీడగు నాజ్ఞలో నిలిపితి నాదు
పాదద్వయము, నింకఁ బాటిపోయెదను.

[ఒకగంప పట్టుకొని వృద్ధుఁడైన 'గాబో' ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

గాబో—ఓయయ్యగారు! వే 'యూదుని' యింటి
కేయది త్రోవయో యెఱిఁగింపరయ్య.

లాంసి—(తనలో) ఆహాహా! నాకన్నయయ్యగాయె యితఁడు.
ఊహింప నరగుడ్డి నొక్కింత మించి,
నను నానవా లిడఁగను లేనికతనఁ
గొనవచ్చు ముప్పావుగుడ్డిగా నితని.
ఇప్పుడు క్షణమాత్రమీతనితోడ
గొప్పవినోదంబు గొలుప భాషింతు.

గాబో—ఓయయ్య! దయచేసియూదునియింటి
కేయది త్రోవయో యెఁఱిగింపు మయ్య.

లాంసి—మొదటిమళుపులోను ముఖ్యంబుగాను
వదలక కుడిచేతివైపునఁ దిరుగు;
తరువాయిమళుపులోఁ దప్పకుండంగఁ
దిరుగు మెడమచేతిదిక్కునకీవు;
ఆవలిమళుపులో నల 'మేరి' యాన,
యేవంకకును మళ్ళ కేగుము నీవు
'యూదుని' యింటికే యోరగా నడిచి.

గాబో—ఈదారి తెలియుట, యీశ్వరుతోడు
కరముకష్టంబుగఁ గాన్పించు నాకు.
పరిచరుఁడయి 'యూదు' పజ్జను నున్న
యుల 'లాంసిలా' టిప్పుడందే యున్నాఁడో

కొలువేది యటు లేఁడో తెలుపంగఁగలరే?

లాంసి—మాటాడుచున్నావె మఱిచిన్న ‘లాంసి
లాటు’ గారినిగూర్చి మేటివృద్ధుండ?
(తనలో) చూడు మేనిప్పుడు సొగసుగా నితని
నేడిపించెద నొక్కనిమిషంబులోన.

(ప్రకాశముగా)

మాటాడుచున్నావె మఱి చిన్న ‘లాంసి
లాటు’ గారినిగూర్చి మేటివృద్ధుండ?

గాబో—గారు గీరును లేదు; కడుబీదవాని
కూరిమిపుత్రుండు; గొప్పగ నేనె
యది చెప్పుచున్నను వాతనితండ్రి
దైవంబుకృపచేతఁ దగుచందమునను
జీవించుటకుఁ జాలుస్థితిగలవాఁడు.

లాంసి—కానిమ్ము జనకునిగతి యెట్టిదైన;
పూని యుండు మనమిపుడు చిన్న ‘లాంసి
లాటు’ గారినిగూర్చి మాటలాడెదము.

గాబో—మేటిమిత్రుండు స్వామికి ‘లాంసిలాటు’.

లాంసి—అవు నందుచేత నే, ప్రార్థింతునన్ను,
వివరంబుగా, నోయి వృద్ధుండ! ‘లాంసి
లాటు’ గారినిగూర్చి మాటాడెదయ్య?

గాబో—మాటాడుదును ‘లాంసిలాటు’ గుఱించి,
కరుణించి మీర లుత్తర మిత్తురేని.

లాంసి—సరి! ‘లాంసిలాటు’ గారరయంగ నతఁడు
మాటాడఁబోకయ్య. మాతండ్రి! ‘లాంసి

లాటుఁ గారినిగూర్చి లౌల్యంబుతోఁ ప,
ఏల యనెదవేని, యెఱిఁగింతువినుము—
బాలుఁడా యన విధి వ్రాఁతలఁబట్టి,
గ్రహచారములఁబట్టి, సహజలౌత్రివిధ
బహుచిత్రభాగ్యదేవతలను బట్టి,
జ్యోతిషాద్యధమశాస్త్రంబులఁ బట్టి,
జాతకమునుబట్టి, చచ్చినవాఁడు;
విను దాని యర్థంబు విప్పి చెప్పెదను—
చని యాతఁ డదె స్వర్గమున నున్నవాఁడు.

గాబో—హా! దైవమ! ముదిమి నాబాలకుండు
నాదగు పెనుప్రాపు; నాయూఁతకోల.
లాంసి—నేను స్తంభమువలె నిట్టాడివలెను
గనఁబడుచున్నానె కనుఁగొన నీకు?
నను నెఱుంగుదువయ్య, నాకన్నతండ్రి!
గాబో—దినమహిమంబు నేమని యందు నకట!
నిను నే నెఱుఁగనయ్య; నిజము, కుమార!
అగుఁగాక రక్షణ మతనియాత్మకును!
తగ నెఱింగింపుము దయచేసి, వాఁడు
మరణంబు నొందెనో మనియున్నవాఁడో.

లాంసి—అరసి నన్నెఱిఁగితివయ్య, యోతండ్రి!
గాబో—అక్కటా! వినుము నే నరగుడ్డివాఁడ;
నిక్కముగా నయ్య నిన్ను నే నెఱుఁగ.
లాంసి—నీకు నేత్రములున్న, నిజముగా నెఱుఁగ
లేకయేపోవచ్చు లెమ్మ నన్నీవు

తనకన్నకొడుకును దాఁ గనుంగొనెడు
జనకుండు ఘనబుద్ధిశాలి గావలయు
ఓ పెద్దవాఁడ ! నీకోపిక పెట్టి
నీపుత్రువార్తలు నేను దెల్పెదను.
దీవింపు మోయయ్య ! నీవు నన్నిపుడు.
భావింప సత్యంబు బయలను బడును;
తనయునిపుట్టుక దాఁగంగ వచ్చుఁ
మనలోన నరహత్య మఱిదాఁగ దెపుడు;
నిలుకడమీఁదను నిజమెందు దెలియు.
(వెనుకతిరిగి మోకరించుచున్నాఁడు.)

గాబో—నిలుమయ్య, వేఁడెదనిన్ను నే నిపుడు ;
వివరమెఱుంగుదు వినునాపుత్రుఁ
డవునట్టి 'లాంసిలాటు'వు గావు.

లాంసి—నిను వేఁడుకొనియెద, మనమింకముందు
పనికిమాలినపిచ్చిపనులు మఱేమి.
యీవిషయంబునఁ గావింపవలదు;
దీవన లీవయ్య తిన్నఁగా నాకు.
ఇప్పుఁడు బూర్వంబు నిఁకముందుఁ గూడఁ
దప్పకుండఁగ నీదుతనుజుండనైన
'లాంసిలాటు'నె నమ్ము లక్షింప నేను.
గాబో—హింసపెట్టకు నన్ను; నే నించుకేని
నమ్మఁజాలను నీవు నాపట్టివనుచు.
లాంసి—అమ్మనిక్కముఁ జెప్పఁగ, నందును గూర్చి
ఏమియు నూహించుట కెఱుఁగను నేను;

నామము 'లాంసిలా'టీమహిం నాది;
'యూదుని' భృత్యుఁడ నాఁడునునేను.
నీదుభార్యయగుచు మేదినిలోనఁ
దవరెడు 'మార్గరీ' యనునామె కేను.
దనయుఁడ నాఁడును దథ్యంబుగాను.

గాబో—మహినామె నామంబు 'మార్గరీ, నిజము
అహా! 'లాంసిలాటు' వే యగుదేని నీవు,
నా రక్తమును మాంసమౌర నీవగుదు.
సైరింప నాతఁ డీశ్వరుఁ గొల్చుఁగాత!
ఎంతగడ్డమునీకు నిపుడున్నదౌర !
పంతముగా నాదు పందెపుగుఱ్ఱ
మైన 'డాబిను' తోఁకయందు నున్నట్టి
దానికంటెను జాల దట్టంబుగాను
గలవు వెండ్రుకలు నీగడ్డంబునందె.

లాంసి—తలఁపనట్లగు నేని, తప్పకుండంగ
వెనుకవైపునకు 'డాబిను' తోఁక పెరుఁగు
చునున్న నట్లుగఁగనుపట్ట వలయు
కడసారి నే దానిఁ గాంచినయపుడు
పడిక్రిందికిని నానువదనంబుకంటె
విను దానితోఁకకె విస్తారముగను
గనఁబడినవి వెండ్రుకలు నిశ్చయముగ.
గాబో—ఓయి! యెంతగ మఱిపోయినావు నీవు?
నీయజమానుఁడు నీవును నింత
యిష్టంబుగా మీర లిపుడున్న వారె?

తుష్టి కై యతనికిఁ దొలుత నర్పింపఁ
గను గానుకొక్కటి గొనివచ్చినాఁడ
కనియిప్పు డెట్లొప్పు కొనెదవు నీవు!

లాంసి—సరి! సరి! నేఁగొల్వుచాలించుకొనుచు
బరుగిడ నిశ్చయపఱచుకొన్నాఁడఁ
గావున, నొక్కెడ గంతిడుదాఁక
నేవలనను నిల్చి యేనుండఁ జాల
తాను గేవల 'యూదుఁ' డౌను నాస్వామి
వానికా కానుక పట్టుటకూడ!
ఉరితాడు వానికి నొకదాని నిమ్ము
మఱిగియీతనిసేవ మలమల మాడి
తిండికిలేకనే నెండుచున్నాఁడ
నిండుగా వ్రేలితో నిమిరి నాపక్క
యెముకలనెల్ల నీవెన్నంగవచ్చు
ప్రమదమందితి నీవు వచ్చినందునకు
నీవు తెచ్చినకాన్క నీవయ్య నాదు
భావిసత్ప్రభువైన 'బస్సానియో'కు
అతడు నాకు నత్యద్భుతమైన
నూతనవస్త్రముల్ నూటాఱులిచ్చు.
ఆతనికొలువు నా కబ్బకయున్న'
నీతటి భగవంతు డిచ్చిననేల
యంతయుఁ బరుగెత్తి నాసింతు నేను.
ఎంతనిరెంతు నదృష్టంబు నిపుడు,
అరుదెంచుచున్నవాఁ డాయన యిటకు,

అరయు మోజనకుండ! యుతనికె నమ్ము,
విను మింకముందు యూదునిగొల్తు నేని,
యనయంబు నే 'యూదుండ'నె యౌదుంగాక!

[లియోనార్డో మొదలయిన సేవకులతో బస్సాని యో
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

బస్సా—అవిధంబున నీవు గావింపవచ్చు;
త్వరింపుము వేగ నీ వేగి, మిగుల
నాలస్య మయిన నో నయిదుగంటలకుఁ
జాల లోపల వంట సంసిద్ధపడఁగ
ఎవరివి వారికి నీలేఖ లంపు;
నవరింప నుడుపుల నరగునఁ బనుపు;
నుడుపుము 'గ్రేషియానో'తోడ నీవు
వడి నీక్షణము నాదుబసకు రమ్మంచు
(ఒక సేవకుఁడు పోవుచున్నాఁడు)

లాంసి—ఓయి! నాయన! అదె యాయన కయ్య,
గాబో—ఈయెడ నీశ్వరుఁ డిడు మీకుఁ శుభము
బస్సా—నీకు మేలగుఁగాక! నేఁడు నావలనఁ
జేకూఱఁ దగుపని నీకిందుఁ గలదె?
గాబో—బీదవాఁ డో దేవ, వీఁడె నాకొడుకు—
లాంసి—బీదవాఁడనుగాను, వినుడయ్య మిగుల
విత్తాఢ్యుఁ డగు 'యూదు' భృత్యుఁడ నేను
ఇత్తఱి నాతండ్రి యొఱఁగింపఁబోవు
వనువున నెంతయు మనసులోఁగోరు—
గాబో—మనసులోపలఁ గోర్కుకొనుచుండుఁ జాల,

పరిజ లనుకొన్నట్లు భక్తితో గొలువ—
లాంసి—నిజ మొక్కమాటలో నే సమస్తంబుఁ
జెప్పెద, 'యూదు'ని సేవకుఁగాఁగ
నిప్పు డేమన్నాఁడ· నిచ్ఛింతుఁ జాల
మాతండ్రి యిఁకమీఁద మనవి యొనర్ప—

గాబో—అతఁడుఁ బ్రభువును నన్యోన్యమిష్ట
పడకుండ నున్నారు, వలయు మన్నింప—
లాంసి—కడు మాట లేటికి ? నుడివెద నిజము ;
'యూదుండు' పెనుకీడు నొనరించి నన్ను
ఖేదపెట్టుటఁబట్టి కేడించి నేను,
అనుకొందుఁ బెద్దవాఁ డౌదుచే నాదు
జనకుండు మీతోడఁ జక్కఁగాఁ జెప్ప—
గాబో—పావురంబులగంప పనిఁబూని యిదిగొ
దేవరవారికై తెచ్చినవాఁడ ;
వినుఁడు నేనొనరించువిజ్ఞాపనంబు—

లాంసి—చనునిందుఁ దెలుపంగ సంక్షేపముగను;
విన్నవింపగఁ బోవువిజ్ఞాపనంబు
నన్నుఁగూర్చియె నుండి—నయపరుండైన
యీవృద్ధువలన మీ రెఱుఁగంగఁగలరు;
నే విన్నవించిన, నిజము నాతండ్రి
నెఱవృద్ధుఁ డయ్యును నిఱుపేదవాఁడు.
బస్సా—మఱి యింక నిద్దఱమాఱుగానొకరె
మీ వేఁడికోలును గావించుకొనుఁడు,
నావల్ల మీ కేమి కావలె నిపుడు?

లాంసి—కోరెద మీయొద్దఁ గుదురంగఁగొలువు.
గాబో—సారాంశ మిదనుండి సర్వంబునకును,
బస్సా—ఏ విన్నఁ జక్కఁగా నెఱిఁగియున్నాఁడ;
నే నొప్పుకొన్నాఁడ నీప్రార్థనమును.
ఈయనుగ్రహమును జేయంగ నీకు
నీయజమానుఁడు నేఁడు 'షైలాకు'
చెప్పెను నాతోడ—శ్రీమంతుఁడైన
గొప్ప 'యూదు'ని యొక్కకొలువుజ్జగించి
నడతెంచి నావంటి కడుపేదప్రభువు
కడఁ జేరు టొకయనుగ్రహమయ్యెనేని.

లాంసి—తగుఁ దొంటిసామెత తథ్యంబుగాను
జగతిలో మీకును 'షైలాకు' నకును—
కల దీశ్వరకటాక్షగరిమంబు మీకు;
కలదయ్య యతనికిఁ గాంచనగరిమ.

బస్సా—(లాంసి॥ తో) కడుచక్కఁగాఁ బ్రసంగముచేయుదీవు.
(గాబో॥ తో) నడువుము నీవు నీకొడుకుతోఁ గూడ.
(లాంసి॥ తో) నీతొంటిప్రభువద్ద నీయాజ్ఞఁబొంది
యేతెమ్ము వెనుక మాయింటికినీవు—
(సేవకులతో) వీనికిమీరిందు భృత్యులకిచ్చు
వానిలో మేలంచుబట్టలఁజతను.
లాంసి—జనకుఁడా! లోనికిఁ జనుదెమ్మునీవు.
పనినిసంపాదింపఁగను లేను నేను!
నా కెందు నోటిలో నాలుక లేదు!
(చేయిచూచుకొనుచు)

నాకరంబునకంటె నాడెమౌహ స్త
మెవ్వనికైన నీ 'యిటలి' లో నున్న,
(నివ్వడిఁ జెడిపోనె యే నిశ్చయముగ);
ఘనభాగ్యశాలిని గాఁ గలవాఁడ
నని పుస్తకము ముట్టుకొని ప్రమాణంబు
నిటఁజేయుగతి నున్న దీహస్తతలము.
అటుచూడు మదె చిన్నయాయుష్యరేఖ,
అదె కొంచెముగ భార్య లందున్నవారు;
పదునేవురిల్లాండ్రు బహ్వల్ప మకట!
వారిలో విధవలు పదునొక్కరున్న
వారు; తొమ్మండ్రును వట్టికన్నియలు;
ఒక్కమనుష్యున కొకయిందఱుంట
యెక్కువైనయదృష్ట మెప్పుడుఁగాదు.
జలగండములుఁ మూడు సరిగానుగలవు;
కలదు ప్రాణము పోవుగండము హంస
తూలికాతల్పముతోడ నందొకటి;
శ్రాలు నిచ్చటఁ జిఱుగండముల్ మూడు.
మహి భాగ్యదేవత మగువయేనైన,
బహుసౌభాగ్యరాలౌను బరఁగనాకిన్ని
ఘనమైనమేళ్ళను గలిగించుకతన.
కనుఱెప్ప వేసెడు కాలంబులోన
'యూదు' ని కడకేగి యుత్తరువొంది
సాదరముగ వత్తు; జనకుండ! రమ్ము.

(లాంసిలాంటును, గాబోయును వెళ్ళుచున్నారు)

బస్సా—ఓయి 'లియోనార్డో!' చేయుముదీని.
ఈయెడ వలసినయెల్లవస్తువులఁ
గొనియింట నొప్పగింతను బెట్టి సరిగఁ
జనుదెమ్ము క్రమ్మఱ సరగను నీవు;
ఈరాత్రి విందు చేయింతును నేను
గూరిమి చెలులకు; గొబ్బునఁబొమ్ము.
లియో—ఈవిషయంబున నెల్లయత్నములఁ
గావింతునాశక్తి గలయంతవట్టు.

[గ్రేషియానో ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

గ్రేషి—ఎచ్చట నున్నవాఁ డిపుడు నీప్రభువు?
లియో—అచ్చోట దవ్వుల నరుగుచున్నాఁడు.
(లియోనార్డో వెళ్లుచున్నాఁడు)
గ్రేషి—ఓయి 'బస్సానియో' యోచెలికాఁడ!
బస్సా—ఓయి! వచ్చితివయ్య? యో'గ్రేషియానో!'
గ్రేషి—చేయుదు నీకొక్క చిన్న విన్నపము.
బస్సా—చేయకుండనె దానిఁ జెల్లించినాఁడ.
గ్రేషి—నీవునారాకకు నిజముగా నిప్పు
డావంతయును నడ్డమాడంగవలదు;
నీతోడ 'బెల్మొంటు' నేను రావలయు.
బస్సా—నాతోడ రావచ్చు; నాయడ్డు లేదు
కాని, యెప్పుడు మోటుగా నుందువీవు;
కానిపింతు వడవిమానిసివలెను;
వెనుకముం దరయక వినుమెల్ల యెడల
మనసువచ్చినయట్లు మాటాడెదీవు.

దైవికంబుగనీకుఁ దగియున్నయట్టి
నీవైనగుణములు మావంటివారి
కన్నులకును దప్పఁగాఁ గానఁబడవు;
నిన్నెఱుంగనిపట్ల నిజముగా నవియె
యతిదూష్యములు గాఁగ నగపించుఁజుమ్మి
బతిమాలెదను గష్టపడి యెట్టులైన
నణఁగి యుండని త్వదీయస్వభావంబు
నణఁకువ యను శీతలాంబుబిందువుల
చేత శాంతినిబొందఁ జేయుమునీవు;
ఏతెంచి నాతోడ నిటుసేయకున్న,
నీవెట్టినడతచే నేఁబోవునట్టి
తావుగ నను దప్పఁ దలఁపంగ వచ్చు
దాన నాశాభంగ మై నేను బూను
పూనికంతయుఁ జెడి పోవంగవచ్చు.

గ్రేషి.—ఓయి 'బస్సానియో' యొక్కటివినుము.
వేయేల? నేను గంభీరంబుగాను
గనువారికిని బైకిఁ గన్పడకున్న,
ఘనగౌరవము తోఁపఁగాఁ బల్కకున్న,
పెక్కుప్రమాణముల్ విడువకయున్న,
చొక్కాయిజేబులో స్తోత్రపుస్తకము
లమరించి శాంతాత్ము నట్లుండకున్న,
తమిమీఱ జనీశ్వరు ధ్యానించువేళఁ
గనులను టోపితోఁ గప్పి నిట్టూర్పు
లనుబుచ్చి 'ఓం తత్స' తనకుండనున్న,

తనదుముత్తవ్వను దనియించుకొని యకుఁ
బనివడి గంభీరభావంబుఁ బూన
నలవడ్డపురుషునివలె, నాగరికతఁ
దెలిపెడియాచారముల నెల్ల నేను
బన్నుగా నుపయోగ పఱుపకయున్న,
న న్నింక నెప్పుడు నమ్మఁబోకయ్య.

బస్సా—కానిమ్ము నీచాలకముఁ జూడఁ గలము.

గ్రేషి—కాని, యీరాత్రి నేఁ గావింపనట్లు;
ఈ రేయి మనచేయు నెద్దానివలన
మీరు నాచేష్టల మెప్పెన్నరాదు

బస్సా—అయ్యయో! యీరాత్రి యటు సేయవలదు
నెయ్యురు పలువుండ్రు నేఁడు వేడుకను
గనుట కై యిచటకుఁ జనుదెంచుగాన,
నిను వేఁడుకొనియెద నీయిష్టమైన
యంత యుత్సాహంబు నటఁ దెచ్చుకొనఁగ.
ఎంతయు నీకు మే లెనయునుగాక!
పనియున్న దిప్పుడు చనియెద నేను.

గ్రేషి—మునుమన్న 'లోరెంజొ' మొదలైనవారిఁ
గనుఁగొన నేను నేగంగనువలయు;
చనుదెంతు మేము భోజనవేళ రాత్రి.

(అందఱు వెళ్ళుచున్నారు.)

---

3. రంగము—వినీసునగరము: షైలాకుగృహములోని గది.

[జెస్సికాయును, లాంసిలాటును ప్రవేశించుచున్నారు]

జెస్సి—విను నాజనకు నీవువిడిచి వెళ్ళుటకు
మనమున సంతాప మొనసెడు నాకు.
మాయిల్లు నరకంబు మహిమీఁద నాకు
నాయింట నవ్వించునట్టిదయ్యంబ
వగుచును నీవుండి యాయాసభరము
నొగిఁ గొంత హరియింపుచుంటివి నీవు.
ఇదిగో నీకొకమాడ యిచ్చెద నేను;
ముద మొదవునుగాక ముందట నీకు!
ఔనోయి! నీక్రొత్త యజమానునింటఁ
డానల్ల 'లోరెంజొ' తగ నేఁటిరాత్రి
భోజనములకును బోవునుగాన
నీజాబుఁ గొనిపోయి యావు శీఘ్రంబ
యాతనికిని రహస్యంబుగ నిమ్ము;
ఈతీరునను నేను నీతోడ మాట
లాడుట నాతండ్రి చూడంగఁ దగదు;
తోడనె యటుగాన తొలఁగిపొమ్మిపుడు

లాంసి—కన్నియరో! యాజ్ఞఁ గైకొందు నేను.
కన్నీరు నాలుకఁ గదలుపనీదు.
ఓ సుందరీమణి! యోనాతిమిన్న!
మోసంబు పటియించి ముందు క్రైస్తవుఁడు
నిన్నుఁ గైకొనకున్న, నే వెలియాడు.
నన్నుఁ బంపుము; నాదుకన్నీటివరద

ముంచె నాథునధైర్యమును మొదలంట.
మంచిది! సెలవిమ్ము; మఱిపోయివత్తు.

జెస్సి—నీకు మేలగుఁగాక! నీ వేగవచ్చు.

(లాంసి॥ వెళ్ళెను)

(తనలో) నాకెంతపాపంబొ నాతండ్రి కేను
దనయనంచును జెప్పుకొన సిగ్గుపడెద.
జననంబుచేత నాతనికూఁతునైన,
గుణములచేతను గూఁతురఁ గాను.
ఘనుఁడ 'లోరెంజొ' వాగ్దానంబు నీవు
చెల్లింతువేని, నాయుల్లముతోడ
నల్లవపోరాట మంతంబుచేసి,
'క్రైస్తవు' రాలనై ఘనమోహాభరము
విస్తరింపఁగ నీదుప్రియభార్య నౌదు.

(నిష్క్రమించెను)

---

౪. రంగము—వినీసునగరము; ఒక వీధి.

[గ్రేషియానో, లోరెంజో, శాలారినో, సోలానియో
ప్రవేశించుచున్నారు]

లోరెం—మేము భోజనవేళ మెల్లఁగా జాఱి
మామందిరంబున మాఱువేషముల
ధరియించి, సర్వంబుఁ దగ గంటలోనఁ
బరిపూర్తి గావించి మరల వచ్చెదము.

గ్రేషి—మనము చేయఁగ లేదు మంచియత్నమును.

శాలా—మనమింతవఱకును మాట్లాడ లేదు

వచ్చి కాగడఁ బట్టువారల నైన,
హెచ్చరికను ముందె యెల్ల కార్యముల
సన్నాహ మొనరించి సలిపినఁదక్క,
తిన్నఁగా నుండదు! మున్నట్టిపనికిఁ
బూనుకొనుట కంటెఁ బోవ కావంగ
మానుట మేలు నామతమునుబట్టి.
నాలుగుగంట లైనది; సిద్ధపడఁగఁ
గార మింకను రెండుగంటలు గలదు.

[ఒక లేఖ చేతఁబట్టుకొని లాంసిలాటు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

ఉన్నవె శుభ వార్తలో 'లాంసిలాట ?'
లాంసి—మన్నించి యిది మీరు మఱివిప్పిచూడ,
నెఱుఁగంగఁబడునని యెంచెద నేను.
లోరెం—ఎఱుఁగుదు నీవ్రాఁత యెవరిదో నేను;
సత్యముగా నిది చక్కనివ్రాఁత.
అత్యంతధవళిమ నలరారుఁ జుమ్ము
త్రాణమై నీకాగితంబునకన్న
దీని వ్రాసినవారి దేహంబు కాంతి.
గ్రేషి—వలపుసందేశముల్ వాస్తవంబుగను.
లాంసి—సెలవు నాకును దయచేసెదరయ్య?
లోరెం—ఎక్కడి కేగెద విప్పుడు నీవు ?
లాంసి—నిక్కము నాతోంటి నేత యైనట్టి
'యూదుని' విందున కొప్పించి రాత్రి
యూదట నాక్రొత్తయజమాను నింటి
కని బిల్చుకొని రాఁగఁ జనుచున్న వాఁడ.

లోరెం.—కొనుము దీనిని; బుచ్చుకొమ్మిదె నీవు.

(సొమ్మిచ్చెను.)

తప్పక యామెపై దయతప్ప ననుచుఁ
జెప్పుము నాప్రియ 'జెస్సికా' తోడ;
అరిగి చెప్పుము రహస్యంబుగ దీని

(లాంసి॥ వెళ్ళెను.)

పరమాప్తులార! మాపటికి మీరెల్ల
నఖునియింటను నేఁడు జరుగు పండుగకు
ముఖముల ముసుఁగులు పూనివర్తింప,
వలయుప్రయత్నముల్ సలుపుఁడు రయ్య?
కలఁడు నాకొక్కఁడు కాగడవాఁడు.

శాలా.—నడతుఁదిన్నఁగను గాగడవానికొఱకై.

సోలా.—వడిగ నేనును బోయి వత్తునాపనికై.

లోరెం.—అరిగిగంటకు 'గ్రేషియానో'ను నన్ను
మరల నీతనియింట మఱిగూడుకొనుఁడు.

శాలా.—మంచిది మేమట్లె మరలఁ గూడెదము.

(శాలారినో, సోలానియోా వెళ్ళుచున్నారు.)

గ్రేషి.—పంచెనె యిప్ప డీపత్రికనీకుఁ
బ్రియురాలు 'జెస్సికా' ప్రేమమీఱంగ?

లోరెం.—ప్రియుఁడ! నీకంతయు వినిపింపవలయు.
తనతండ్రి మందిరంబుననుండి తన్నుఁ
గొనిపోవ నెట్లుచేకూడునో నాకు,
తనవెంటఁగొని తేరఁ దానెన్నినగలుఁ
గనకంబు సిద్ధముగా నుంచినదియొ,

తా మాఱువేషంబు ధరియించుకొనుటకు
నేమాడ్కిఁగూర్చెనో భృత్యవస్త్రముల,
నాయుత్తరంబున నన్నియుఁదెల్పె.
ఆయింతికిని దంస్త్రీ యైన 'యూదుండు'
సుగతినొందఁగ శక్తుఁడగునేని, సాధ్వి
యగుకూఁతుఁబట్టియే యగునిశ్చయముగ;
పతితుఁడౌ 'యూదు'ని సుత యనునెపము
కతనఁదక్కఁగ నన్యకారణంబునను,
దురదృష్ట మెప్పుడు దొయ్యలికాలి
సరసకైనఁ దెగించి చనుదేరకుండు.
చనుదెమ్ము నాతోడఁ జనుదెమ్ము; దీని
జనుచుండునప్పుడు చదువుదుగాని.
అందకత్తెయయైన యా 'జెస్సికా' యె
ముందు కాగడనాకు ముదముతోఁ బట్టు.

(అందఱును వెళ్ళిరి.)

---

౫. రంగము—వినీసునగరము; షైలాకుగృహము ముందర.

[షైలాకు, లాంసిలాటు ప్రవేశించుచున్నారు]

షైలా—చాలవృద్ధుండగు 'షైలాకు' నకును
బాలుఁడై యున్నట్టి 'బస్సానియోకుఁ'
గలభేదమంతయుఁ గన్నులనిండఁ
దిలకింపఁగల వీవె తెల్లంబుగాను—
ఏమో యో 'జెస్సికా'! ఏమె యమ్మాయి!
నామందిరంబున నమలెదువట్లు

గా మితితప్పి యాకడ ద్రిమ్మంగఁ దగదు—
ఏమెరో 'జెస్సికా'! ఏమె అమ్మాయి!—
కూరికి గుఱువెట్టి గుడ్డల నెల్ల
నూరక యటఁ జింపుకోరాదు నీవు—
ఏమె 'జెస్సిక'! పల్కవెంత పిల్చినను!

లాంసి—ఏమమ్మ 'జెస్సికా'! ఇటకు రావమ్మ.

షైలా—నినుఁబిల్వ్వమని యేరు నియమించినారు?
నినుఁ బిల్వుమంచును నేఁ జెప్పలేదు.

లాంసి—ఎప్పుడు నాచేత నే పని గాని
చెప్పించుకోనిదె చేయవీ వంచు
మీ రనుచుండెడివారు కాఁబట్టి
యీరీతిఁ బిలిచితి నిప్పుడు నేను.

[జెస్సికా ప్రవేశించుచున్నది]

జెస్సి—పిలిచినారేనన్ను? సెలవేమి యిపుడు?

షైలా—పిలువంగఁబడితిని విందు కేను.
అవె నాదు తాళము చెవులు జాగ్రత్త—
(తనలో) అవు నేల యచటికే నరుగంగవలయు?
ప్రేమంబుచే నన్నుఁ బిల్వఁగా లేదు;
వ్యామోహముఁ మెండఁ నన్ను స్తుతింత్రు;
అయినను బగచేత నరిగెద నేను
వ్యయమత్యధికముగా నటు చేయునట్టి
వెడఁగు 'క్రైస్తవు' సొమ్ము వెచ్చపెట్టంగ
(ప్రకాశముగ)
పడఁతుకరో! యిల్లు భద్రమ్ము సుమ్మి—

(తనలో) ఏగ నాకింతయు నిష్టంబులేదు;
జోగుచు సొమ్ముసంచులఁ జూచినట్లు
చనినరే యేను దుస్స్వప్నంబుఁ గంటిఁ
గనుక, నామది కేమొకలఁత రాఁగలదు.

లాంసి—తగదిట్లు; ప్రార్థింతుఁ దరలుము వేగ;
మిగుల నెదురుచూచు మీరాకకోరి
యిగ బాలుఁడైననా యేలిక యిపుడు.

షైలా—తగదిట్లు; నాకు నవగతంబె సుమ్ము.
లాంసి—వారంద ఱొకటిగాఁ జేరియున్నారు;
బూరటిల్లెడు దొంగముఖములవారి
నీవు చూచెదవంచు నేఁ జెప్పఁబోను.
నీవు చూచెదవేని; నిజముగా నల్ల
సోమవారమునాఁడు సూర్యోదయమున
నాముక్కు బెడరుట నమ్ము మూరకయె
పోలేదు; బూడిద బుధవాసరమున
నాలు గేఁడులక్రింద నావత్సరంబు
వెలయఁగా మధ్యాహ్న వేళను వచ్చె.
షైలా—కలదుగా మాఱు మోముల వేడ్క నేఁడు!—
వినుమోసి 'జేస్సికా'! బీగము వ్రేసి
మనతల్పు లెల్లను మఱిమూసియుంచు;
తుడుములరొదలును, మెడమేలిద్రిప్పి
చెడుగుఁబిల్లనగ్రోవి వడినూఁదువారి
వెడకీఁచురొదలును, విన్నప్పు డీవు
వడి గవాక్షము లెక్క వలవదుసుమ్ము;

పలురంగులానసంబుల నిండఁ దాల్చు
తెలివిమాలిన 'క్రైస్తవ్రుఁ' జూచుకొనకు
వెలఁదుకరో! రాజవీధులయందుఁ
దలఁజూపఁబోకుమీ తలుపులు తెఱచి
మనయింటికర్ణంబులను మూసిపెట్టు,
మనగవాక్షము లంచు మద్భావమమ్మ.
పనికిమాలినపిచ్చి పనులశబ్దంబు
మనసాధుమందిరంబునం జొరనీకు;—
(తనలో) 'జ్యాకబు' చేకట్టు సాక్షిగా రాత్రి
నాకుఁ గోరిక విందునకు జేగ లేదు;
ఏరీతి నున్న, నే నేగెద నేఁడు—

(లాంసి॥తో)

ఓరోరి! ముందుగా నొక్కట నడచి
యరుదెంతు నే నిప్డ దనిచెప్ప మీవు.
లాంసి—అరిగెద ముందుగా నిచటికి నేను
(జెస్సికాతో)
ఇప్పుడు నీతండ్రి యెంత చెప్పినను,
దప్పకుండ గవాక్షతటినుండి చూడు—
(హాయిగతి రగడ)
ఒనరఁ దన్ను 'యూదురాలు'
కనిన మెప్పు గనఁగఁ జాలు
ఘనుఁడు మేటి 'క్రైస్తవుండు'
వనిత! యుందు వచ్చియుండుఁ (లాంసి॥ వెళ్లెను)
షైలా—పనికిమాలిన యల్లబానిసకొడుకు

నినుఁజూచి యిప్పు డేమనుచున్నవాఁడు ?

జెస్సి—మఱి యేమియును లేదు; "మంచిదేఁ జనుదు;
మఱవకుమీ నన్ను మాయమ్మ !" యనియె.

షైలా—చాన ? యీజడుఁడు విశ్వాసియే యౌను ;
కాని యారసిచూడఁ గడుతిండిపోతు ;
స్వామికి లాభంబు వచ్చెడుపనుల
సోమరియై నత్తచొప్పునఁ బ్రాఁకు ;
అడవిపిల్లిని మించి యధికంబుగాను
పడి నిద్రవోవును బగలునుగూడ.
సోమరిపోతులు చూడ నాయొద్ద
నేమాత్రము నదుక రెప్ప దల్లాట,
నే నెడఁబాసెద వీని నియ్యోడను ;
వేనిఋణము గొన్నవిత్తము న్వేగ
పెచ్చు పెట్టుటకును వీఁడు తోడ్పడఁగ
నిచ్చ వాంఛింతునో యేనిప్పు డట్టి
వానివద్దకు వీనిఁ బంపుచున్నాఁడ.
ఔనె యో 'జెస్సికా' ! లోనికిఁబొమ్ము ;
నేను గ్రమ్మఱ వత్తు నిమిషంబులోన ;
నేను జెప్పినయట్లు నీ వొనరింపు ;
తలుపులు నీవు లోపల వేసికొమ్ము ;
'బలముగా నెయ్యది బంధింపఁబడునో
చక్కఁగా నయ్యది సాధింపఁబడును.'
పొదుపుగా వాడెడు సతమలమతుల
వదల కీసామెత మదిఁబాయకుండు. (వెళ్లెను.)

జెస్సి—నాయాస వదలుము నాతండ్రి నీవు.
నాయదృష్టమునకు వలంత రాకున్నc,
గోలుపోవుదు జనకుని నింక నేను ;
గోలుపోవుదు నీవు కూంతుని నింక.

(నిష్క్రమించెను.)

---

౬. రంగము—వినీసునగరము ; షైలాకుగృహము ముంగల

[కృతిమముఖలుల ధరించుకొని గ్రేషియానో, శాలారియో ప్రవేశించు చున్నారు.]

గ్రేషి—మనల నిక్కడ నిల్వం డనుచు 'లోరెంజో'
పనిచిన దీమంచిపంచనే సుమ్మి.

శాలా—అతఁడు వచ్చెడు వేళ యది మించిపోయె.

గ్రేషి—అతఁడు కాలము తప్పు టత్యద్భుతంబు ;
గడియారమునకంటెc గడు ముందుగానె
వడిఁ జెందుఁ గాముకుల్ పరుగువారెదరు.

శాలా—కాముకు లిలఁ దాము కామించువారి
ప్రేమను బడయంగ వేను మొట్టమొదటఁ
బదిరెట్లు త్వరతోడఁ బరువెత్తివత్తు
రది లభించినపిదపను దానిఁ
జెడఁగొట్టుకొనకుండఁ జేరికాపాడ
వడుగు లెన్నుచు జేగు నప్పటికంటె.

గ్రేషి—నీవు చెప్పినదెల్ల నిక్కమ్మె సుమ్మి.
ఏనాఁడు విందున కేగి యచ్చోట
నాదిని గూర్చున్నయంత యాఁకటనె

మేదినిలో లేచు మెక్కినవెనుక!
హయరత్నమే యది యభినవంబుగను
బయలు దేఱినపుడు పరుగెత్తునంత
జవసత్త్వములతోడఁ జనుదెంచు మరల
మిపులఁ బరిశ్రాంతి మించినయపుడు?
వసుధలో వస్తుసంపాదనమునకు
నొసఁగెడుశ్రద్ధలో నొకయింతయైన
మనుజులు పడసిన వెనుకను వాని
ననుభవించుటకియ్య రదియేమొ కాని.
తరుణవయస్కచందంబున నొండెఁ
బొఱిదుర్వ్యయము చేయుపురుషున ట్లొండె
ధ్వజపటంబులు దాల్చి స్వసముద్రసీమ
నిజముగాఁ బెనునౌక నెన్వడి వెడలి
వగలజారిణిఁబోలు వాయువుచేతఁ
దగ నెట్టు లాలింగితము చేయఁబడును?
కడకు సర్వంబును గణికను బోలు
చెడుగాలిచేతను చెడఁగొట్టుకొనుచుఁ
జెల్లి కాలము కడు శిథిలంబులైన
తొల్లిఁటి యవయవస్తోమంబుతోడఁ
జినిఁగిపోయినచాపచేలలతోడఁ
బెనుపటి విచ్ఛిన్నతను జాలఁబొంది
ధరదుర్వ్యయ మొనర్చునరుఁబోలి యోడ
మరల నెట్టులువచ్చి మనికిఁజేరెడును!
శాలా—వెనుక నీకథ చాలవివిపింపవచ్చు

చనుదెంచుచున్నాఁడు, సఖుఁడ! 'లోరెంజో'

[లోరెంజో ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

లోరెం.—ఏగి, నెచ్చెలులార! యేనింతసేపు
జాగొనర్చుటకును క్షమియింపవలయు.
కనిపెట్టుకొనియుండఁగను మిమ్ము నాదు
పనియె చేసెనుగాని వినుఁ డేను గాదు.
మీరు భార్యలకయి మిగులవేడుకను
జోరవేషములకుఁ జొచ్చినయపుడు
మీనిమిత్తముగూడ నే నింతతడవు
మానక కనిపెట్టి మఱి యుండువాఁడ.
ఈదారిఁ జనుదెండి; యిదిగో నామామ
'యూదుండు' వసియించి యున్నమందిరము.—
ఎవఁడున్నవా రహో! యింటిలోపలను?

[బాలునివేషముతో జెస్సికా మేడమీఁద
ప్రవేశించుచున్నది]

జెస్సి.—ఎవరయ్యమీరు? మీ యెలుఁగును నేను
గుఱుఁతుపట్టితిఁగాని, మఱియింతసరిగ
నెఱుఁగుటకై మీఱు లెఱిఁగింపుఁడయ్య.
లోరెం.—నీకూర్మి 'లోరెంజో'; నీమనోహరుఁడు.
జెస్సి.—నాకూర్మి 'లోరెంజో' నామనోహరుఁడె
ఎవ్వఁడిమీఁద నాకింతకంటె
నివ్వటిలునుగూర్మి నిశ్చయంబుగను?
నీదాన నిపుడు నే నౌమనో కానో
యే దేవుఁ డెఱుఁదును నీవుదక్కంగ?

లోరెం—వినునీవు నాదాన వనుట కునీదు
మనసును దేవుఁడు బెనుసాక్షులిపుడు

జెస్సి—ఇదె పట్టుకొనుఁడయ్య యీపెట్టెమీరు;
ఇదియిచ్చుబ్రతిఫల మీపడ్డశ్రమకు
మీరు నన్నీక్షింపలేరు కాఁబట్టి
యేరాత్రి యాటకు నెలమిచెందెదను
ఏమందునియ్యెడ నెంతయు సిగ్గు
నామాఱు వేషంబునకు నాకె పొడము
కామంబు గ్రుడ్డిది; కామాంధు లెందుఁ
దా మెఱుంగఁగ లేరు తమదోషములను
వా రెఱుంగఁగఁ జాలువా రౌదు రేని,
యీరీతి బాలు నాకారంబు దాల్చు
ననుఁజూచి మారుఁడై నను లజ్జపడును.

లోరెం—వనితరో! దిగిరమ్ము; వచ్చి కాగడను
బట్టువాఁడవుగఁ గావలయును నాకు.

జెస్సి—పట్టంగవలయుఁగా వచ్చి కాగడను
నాసిగ్గు వెల్లడి చేసికొనంగ?
నాసిగ్గె కాగడ నాసింపకుండ
వెల్లడియగుఁజుమీ యెల్లవారలకు
పెల్లుగఁ గాగడ వేసెడువాని
పని వెల్తు రొసఁగుట, గనుకఁ జీకటిని
గనరాక డాగంగఁ జనెను నే నేల?

లోరెం—డాగి యున్నావు చూడఁగ, సుందరాంగి!
బాగుగా నందమౌ బాలవేషమున

రారమ్మ వేవేగ; రాత్రియుఁ గూడ
జారుచున్నది సన్నసన్నగ నిపుడు;
ఘనులు 'బస్సానియో' గమనోత్సవమునఁ
గని పెట్టియుందురు మననిమిత్తంబు.

జెస్సి—తలుపు లెల్లను వేసి ధన మింతగొనుచుఁ
గలిసికొందును దిన్నగావచ్చి మిమ్ము.

గ్రేషి—నాదు శాటికతోడు! నళిసాక్షితోఁచు
'యూదుని' గాఁగాక యోగ్యజాతిదిగ.

లోరెం—ఈమెనుమనసారఁ బ్రేమింప నేని
నే మతిహీనుఁడ నిజముగా నాదు
తలఁచిచూడంగ నీతన్వంగి నాకుఁ
దెలిసినంతవఱకు ధీమంతురాలు;
రూపసంపన్న నా చూపునఁ జూడ;
కాపురంబు సుగుణగణములకెల్ల
కనుక నామదిలోనఁ గలకాల మామె
కనఁబడవలయును ఘనబుద్ధిమతిగ
వరరూపవతిగాఁగ బహుగుణాఢ్యగను.

[క్రిందనుండి జెస్సి కాపు వేశించుచున్నది.]

(జెస్సి॥తోఁ(అరుదెంచితివె నీవు! హా స్త్రీంద్రియాన!
(మిత్రులతో) చను దెందుపోదము సఖులార! మనము;
మనరాక నెదఁగోరి మాఱు వేషములు
వేసినమిత్రులు వేచియుందురు.
(జెస్సికా, లోరెంజో, శాలారినో వెళ్ళుచున్నారు)

[ఆంటోనియో ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ఆంటో—ఆసన్నముగ నెవ్వ రందున్నవారు ?
గ్రేషి—ఓయి 'యాంటోనియో' ! ఓయి నీవయ్య ?
ఆంటో—ఓయి ! ఛీ ! ఛీ ! పొమ్ము. నేయురివ్వేళ
నెక్కడనున్నారు తక్కినవారు ?
ఒక్కటఁ దొమ్మిదిహోర లిప్డయ్యె ;
నీకయి సఖులెల్ల నిలిచియున్నారు ;
ఈకొన్నయుత్సవ మీరాత్రి లేదు ;
అనుకూలగతివాయు వడరెడుఁగానఁ
జను నోడనెక్కి 'బస్సానియో' యిపుడె.
అరసి నిన్గొనిరాఁగ నచ్చటచ్చటకు
నిరువదిమందిని నేఁ బంపినాఁడ.

గ్రేషి—అందున కెంతయు హర్ష మొందెదను ;
పొందుగాఁ బడవెక్కి పోయి యీరాత్రి
వెడలిపోవుటకంటె వేఱుగా నాకుఁ
బడయంగ దగినట్టిపండుగ లేదు.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

---

౭ రంగము—బెల్మంటు గ్రామము ; పోర్షియగృహములోనిగది.

[వాద్యములు మ్రోయుఁగా, పోర్షియయును, మొరాకో రాజపుత్రుడును తమపరివారముతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

పోర్షి—చని, కాండ పటమును జరపిపెట్టియులఁ
గనఁబఱుపుము నీవు ఘనున కీధ్రాఢకు.

(మొరా॥ తో)
చని కోరుకొనుఁడయ్య చక్కఁగాఁజూచి
మనసువచ్చినదాని మనుజేంద్రపుత్ర !

మొరా.—మిసిమిబంగారుపెట్టె మించును మొదటఁ
బసమీఱు నీక్రిందివాక్యంబుతోడ—
"నను గోరుకొనువాఁడు నరులు పెక్కండ్రు
మనసులోపలఁ గోరుకొనుదానిఁ బడయు"
ఇపుల రెండవదైన యీ వెండిపెట్టె
తవిలి యీక్రింద వాగ్దానంబు సలుపు—
"ననుగోరుకొనువాఁడు నరులలోపలను
తనయర్హతకు నేది తగు దాని బడయు."
మోటుసీసపుఁబెట్టె మునుతనయంత
మోటుహెచ్చరికతో మూఁడవదొప్పు.
"ననుగోరుకొనువాఁ తనకున్న దెల్లఁ
దనది కాననుకొని తగనియ్యవలయు."
ఇందులో నేనెట్టు లెఱుఁగుదు మంచి
మందసంబున కోరుకొందునో లేదో !
పోర్షియ—శ్రీనాథపుత్ర ! నాచక్కనిపటము
వానిలోపల నొక్కదానిలో నుండు
దానినే యిపుడీవు తగఁ గోరదేని,
నేను బటముతోడ నీదాన నగుదు.

మొరా—భగవానుఁడెవఁడైన బాగుగానాకుఁ
దగినయాలోచన దయచేయుఁగాత!
పొడగాంచఁగానిమ్ము పోయినన్నిష్ట

కడనుండి మొదటికిఁ గ్రమముగా వ్రాఁత
లాడటఁ బరికింతు నన్నియు మరల.
ఏదిసీసపుఁబెట్టె యేమిచెప్పెడును?
"నను గోరుకొనువాఁడు తనకున్న దెల్లఁ
దనది కాదనుకొని తగ నియ్యవలయు."
దేనికై సర్వంబుఁ దెగువ నీవలయు?
హీననాగమునకా యియ్యంగవలయు?
బెదరించుచున్న దీపెట్టియ మిగుల
వదలిసర్వంబును వడినిచ్చువారు
తగినలాభముపొంద నగునన్నయాశ
దగిలిచేయుచునుంద్రు దామట్టిపనిని.
అరుగదు చిలుములోహంబుమీఁదికిని
బరఁగ బంగారంబువంటిమానసము,
కాన, సీసముకొఱకే నాఁడు నేను
దేనిని నియ్యంగఁ దెగియింపకుందు
పదిలమౌ తనస్వచ్ఛవర్ణంబుతోడ
నిది వెండిపెట్టియ యేమిచెప్పెడును?
'నన్ను గోరుకొనువాఁడు నరులలోపలను
దనయర్హతకునేదితగు దానిఁబడయు.'
తనయర్హతకుఁదగుదానినా పడయు?
మనస! విచారింపుము. క్షణమాగి
పక్షపాతములేక పాత్రతయెంత
దక్షతఁ గలదో యీధరణిపై నీకు;
నీదైన యెన్నికనే చూతు వేని,

యాఁదెంతకైనను నర్హాంబ వీవు.
ఆ యెంతకైనను నర్హాంబ వనుట
యాయింతివఱకును వ్యాపింప దేమొ.
అయిన నేనర్హుఁడ నౌదునా యనుచు
భయపడుటెల్ల నాపయి లేనిపోని
పెనుకొఱంతను దెచ్చి పెట్టుకొంటగును.
తనర నాకెయ్యది తగు, దానినెకద?
నిస్సంశయముగ నానీరజాననయు
తెస్సఁగాఁ దగియుండు లీలమై నాకు
వరకులీనతచేత భాగ్యంబుచేత
సరససద్గుణరూపసంపదచేత
పెద్దలశిక్షను బెరుఁగుటచేత
తద్దయుఁ దగుదు నాతరుణికి నేను.
అన్నిటికంటె ముఖ్యంబుగ నామె
కెన్నంగఁ దగియుండు నేను ప్రేమమున.
ఇచ్చటనే యాగి యీపెట్టెఁ గోర
కెచ్చటికిని నేల యిఁక నేగవలెను?
అయిన నింకొకసారి యానువర్ణంబు
పయిని జెక్కినవ్రాఁత పరికింత మిపుడు
"ననుగోరుకొనువాఁడు నరులు పెక్కండ్రు
మనసులోపలఁ గోరుకొనుదానిఁ బడయు,"
నరులుపల్వురుగోరునదియె యీయింతి;
అరయ నీమెను లోకమంతయుఁ గోరు.
మనుజావతారంబు గనినయీదివ్య

వనితదేహమను దేవళము సేవింపఁ
గాముకజనులు నల్గడలయుండుండి
భూమిపై వత్తురు పూర్ణాశతోడ
అలరారు 'హార్కానియా' దేశమందు
వెలయువిశాలంపు విజనభూములును
'యవన' దేశపు దుర్గమారణ్యములును
యువతిఁ జూచెడువేడ్క నూరకవచ్చు
రాజకుమారులరాకనుబట్టి
రాజమార్గము లయ్యె రమణీయముగను
తనశిరస్సు మహోన్నతంబుగ నెత్తి
ఘనగర్వమునను స్వర్గముఖంబునందు
నుమ్మివైచెడునట్టు లూర్మికాళీక
రమ్ములు లేవఁ బరఁగుసముద్రుండు
నితరదేశీయుల కేతెంచుటకును
బ్రతిబంధకముగాక పసచెడి యుండె;
కావున జలధిని గాలువవలెనె
లావణ్యరాశి యీలలన దర్శింప
నవలీల దాఁటి వారరుదెంతు రిటకు
ఇవె పెట్టియలుమూడు నిందులోఁగలదు
దేనిలోనో యీమెదివ్యపటంబు.
పూనునే సీసంబు పూర్ణేందుముఖి!
అపచారమగు హీనపూతుట్టితలఁపు
నివుడించుకేనియు నెదఁ దలంచినను;
నల్లనైనసమాధిహాఁ జను దీవ

వెల్లడిగా నీమెప్రేతవస్త్రంబు
నైనను బెట్టుట యతిలాఘవంబు
ఈ వాతి పుటమిడ్డ హేమంబుకంటెఁ
బదిరెట్లు వెల డిందుపడు వెండిలోనఁ
బొదుగంగఁబడియుండఁ బోలునని చెంతు.
అట్టు తలంచుట హా! పాపముగును!
ఇట్టియమూల్యమైనట్టిరత్నంబు
హేమంబుకంటెను హీనమౌ దాన
భూమిపై నెప్పుడుఁ బొదుగంగఁ బడదు.
తిలకింప 'నింగ్లాండు' దేశంబునందుఁ
గల దొక్క దేవతాకన్యారూపంబు
బంగారునాణెంబుపయిఁ జెక్కఁబడుచు
బంగారువెలుపటఁ బడియుండినదియును
కాని, యీ దేవతాకన్య యిచ్చోటఁ
దానున్నదీ హేమతల్పంబులోన—
ఇమ్ము బీగమ్ము నేనిదె కోరుకొందు,
నెమ్మాడ్కి ఫలము నా కెసఁగినఁగాని.

పోర్షియ—అదిగో రాజకుమార! యదె పుచ్చుకొమ్ము
పదిలముగా నాదు పటమందులోనఁ
గనఁబడ్డ, నీదానఁ గాఁగల నేను.

(అతఁడు బంగారుపెట్టె తాళము తీయుచున్నా

మొరా—నరుఁ జెఱచితివె? హా! నాదు దైవంబ!
ఏల లభించిన దిక్కడ నాకు?
భీమమృత్యుపుఱెయొక్క వీచఁగు దొరకె.

కట్టుగా వ్రాసిన కాగిత మొకటి
చుట్టియున్నది దీనిశూన్య నేత్రమున,
అదివుచ్చుకొని విచ్చి యందేమిగలదో
చదివెద నంతయు సరిగాను నేను.

(ఇట్లు చదువుచున్నాఁడు)

(తేటగీతములు)

"మహిని మెఱసెడిదెల్ల హేమంబుగాదు;
పలుమఱును జెప్ప నిదివిన్నవాఁడవాదు;
పలువురమ్మిరి తమదుజీవములు నాదు
మీఁదిరూపంబుఁ గనుటకే మిథ్యగాదు.
పుత్తడిసమాధులకు లోనఁ బురుగులుండు;
ఎంతధైర్యవంతుడవో యంతనిండు
బుద్ధిమంతుఁడ వయినను, బుడమి మొందు
కాయపాటవమును నీవు గలిగియుండు
చందముననె యాలోచన చాల నుండు
వాఁడవయినను, నీకిట్టిబదు లొకండు
వ్రాయఁబడి యెంతమాత్రంబు రాకయుండు;
పోయెమీకృషి; యిఁకనాజ్ఞ పుచ్చుకొండు."
పోయె నిశ్చయముగఁ; బూనికయెల్ల
నాయది విఫలమై నడచె నియ్యెడను
చిన్నమ్మవారు తా సెలవు గైకొనఁగ,
వెన్నడి నన్నుఁ జేరెఁ బెద్దమ్మవారు—
సెలవిమ్ము మో పోర్షియ! చిరముగా నిలిచి
సెలవుఁ గైకొన మిది చెదరి యున్నాఁడ.

ఇల యత్నవైఫల్య మొనయువారెల్ల
సెలవు నీరీతినే చేకొందు రెపుడు.

[వాద్యములు మ్రోయఁగా పరివారముతో వెళ్ళుచున్నాఁడు]

పోర్షియ—(తనలో) చక్కఁగావదలెనీ జనవల్లభుండు;
తక్కిన యితనిచందమువార లెల్ల
నీరీతినే వరియింతురు గాత!
(సేవకునితో) ఓరి! నీవా తెర నొగివేసిరమ్ము.
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

౮. రంగము—వినీసుపురము; ఒక వీధి.

[శాలారినో, సోలానియో ప్రవేశించుచున్నారు]

శాలా—'బస్సానియో' యోడపయినెక్కిపోవ
నిస్సంశయంబుగ నేఁ జూచినాఁడ;
ప్రీతిమై 'గ్రేషియానో' తానుగూడ
నాతనితోడనె యరగినవాఁడు.
వారలెక్కినయోడపయిని 'లోరెంజో'
యే రూఢిగా నిప్డు లేఁడు.

సోలా—చెడుగు 'యూదుఁడు' రాజుఁ జేరంగఁబోయి
పొడిపొడియేద్పులఁ బురికొల్పుకతన;
నొకయుండు 'బస్సానియో' యోడ వెదక
వెడలె వానినిగూడ వెంబడిఁగొనుచు.

శాలా—ఆలస్యముగ వార లరిగిరిగానఁ
జాలదూరము పోయె సాగి యాయోడ.
కాని, విచారించి క్ష్మానాథుఁ డచటఁ

దానల్ల 'లోరెంజో' తనమోహనాంగి
యగు 'జెస్సికా' తోడ నరిగె వేఱొక్క-
తగునోడలోనని దఱుత నెఱిఁగె;
అదియునుగాక వార్తాయోడలోన
సదుపాయముగను 'బస్సానియో' తోడ
లేరు చూచితినంచు లిఖితరూపమునఁ
జేరి, 'యాంటోనియో' చెప్పె రాజునకు.

షోలా—పఱచుచు వీథులఁబడి కుక్కకరణి
నఱచెడి 'యూదుని' యఱపులవంటి
వివిధంబులై నవి వింతయైనవియు
నవకరంబైన నవ్యక్తమైనవియుఁ
బెడబొబ్బ లెందును వినియుండలేదు
పుడమిపై నింతకుమున్ను నేనెపుడు
“హాసుత! హాసొమ్ము! హా నాకుమారి!
ఓసి! క్రైస్తవు’ తోడ నొకటఁబోయితివె!
నాదు 'క్రైస్తవ' కాంచనంబ! ధనంబ!
ఏదిన్యాయంబు! మఱేది దండనము!
మాడలు! కూఁతురు! మఱిముద్రసంచి
మాడలసంచులు మంచివి రెండు!
చక్కనై నవరాలసంచు లారెండు
నక్కట కూఁతుచే హరియింపఁబడియె,
నగలును మేలిరత్నంబులు రెండు!
జగజంపువెలహెచ్చు రాతిరత్నముల
హరియించె నారెంటి హా నాతనూజ;

సరిసరి! న్యాయంబు! సతి వెతకుండు;
మానికంబులు నాదు మాడలన్నియును
దానియొద్దనె యుండు.దథ్య'' మంచఱచు.
శాలా—''వానిరత్నంబులు! వానికొమార్తె
వాని మాడ'' లటంచు వడి 'వినీసు' నను
గలబాలురందఱుం గడునెగతాళి
సలుపుచు వెంబడిం జనుచున్నవారు.

సోలా—తనగడువునుగూర్చి తగుశ్రద్ధపుచ్చు
కొనియె 'యాంటోనియో' క్రమ్మఱవలయు;
అటుసేయకుండిన నాతనిపమ్మునె
యెటులైనఁ బడుజుమ్మి యీసొమ్ముకూడ.

శాలా—కడుచక్కఁగా జ్ఞాపకంబుచేసితివి;
వడి నిన్న నొక 'ఫ్రెంచి' వానితో నేను
జేరి ప్రసంగంబు చేయుచునుంటి;
కూరిమినతఁడు వ్రాకుచ్చె నాతోడ
నెడఁబాపి 'ఫ్రాన్సు' ను 'నింగ్లాండు' తోడ
నడుమనున్న యిఱుకు కడలిలోపలను
మన దేశనొకయె మంచివస్తువులఁ
గొనివచ్చినది యొండు క్రుంగెనటంచు.
అతఁ డది చెప్పుచున్నపుడు నామదికి
సతత 'మాంటోనియో' స్మరణకు రాఁగ
ఘనుఁ డాతనిది యదికాకుండుఁ గాక
యనుచు నీశ్వరు లోనధ్యానించినాఁడ.
సోలా—ఇప్పుడు నీవిన్నదెల్ల నాతనికిఁ

జెప్పుటయే చాల శ్రేయస్కరంబు !
అయినను జెప్పక మాకస్మికముగ
భయదమనోవ్యథపా లగుఁగాన.

శాలా——కరుణాళుఁ డాతనికంటె నొండొకఁడు
ధరణిపై జననమొందంగను బోఁడు ;
అతఁడు 'బస్సానియో' నంపినయట్టి
వితమేను దఱినుండి వీక్షించినాఁడ.
'చని సత్వరంబుగఁ జనుదెంతు మరల'
ననుచు 'బస్సానియో' యన్నప్పు డతఁడు,
"ఆరీతిఁ ద్వరపడి యరుదేరవలదు ;
ఆరయ నాకొఱ కచట నీపనిని
జెడఁగొట్టుకొనకు కొంచియమైన నీవు;
కడముట్టఁ గార్యసంఘటన మాఁడాఁక
నిలువుమీ తఱి వేచి నిశ్చలమతిని.
చెలికాఁడ ! వినుమేను జెడుగు 'యూదు'నకు
వ్రాసి యిచ్చినయట్టి పత్రంబుమాట
కాసంతయును మోహకలితమైయుండు
నీమానసంబున వెలకొన నీకు ;
నీమది నెలకొల్పు నిత్యమోదమును.
అచ్చటఁ గడు నీకు నర్హమానట్టి
మచ్చిక ఘటియించు మార్గంబులందు
వరియించుపనియందుఁ ద్వన్మానసంబు
చరియింపఁ జేయుము సతతంబునచట."
అనుచుఁ బ్రత్యుత్తరం బతిదయ నిచ్చె.

కనులనెంతయు నీరు గ్రమ్మంగ నచట
నయిత మాస్యము వెన్కచక్కికిఁ దిప్పి
కరమును వెన్కకై చాచి స్నేహితుని
చేతిలోఁ జెయివైచి సెలవు గైకొనియె
నాతఁ డత్యద్భుత వ్యసనంబుతోడ.

సోలా—అతనితోడిదలోక మనియుందు నతఁడు;
అతివేగముగఁబోయి యతని దర్శించి
మనసులోపలికుందు మానెడునట్లు
మనమింత వేడుకమాట లేవైనఁ
బలుకంగ వలయును; ప్రార్థింతు రమ్ము.

శాలా—సలుపుద మాలాగె చనియింక మనము.

(అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.)

---

౯. రంగము—బెల్మంటు గ్రామము; పోర్షియగృహములోని గది.

[ఒకసేవకునితో నెరిస్సా ప్రవేశించు చున్నది.]

నెరి—క్రన్నన నరుదెమ్ము: కరుణించి వచ్చి
తిన్నఁగా వేగంబ తెరదీసి పొమ్ము.
'ఆరగాన్' నృపపుత్రుఁ డదె ప్రమాణంబు
ఘోరము నొనరించి పెట్టెలఁ గోరఁ
జనుదెంచుచున్నాఁడు సరగ నీక్షణము.

[వాద్యములు మోయఁగా, ఆరగాన్ రాజపుత్రుడును, పోర్షియయును తమపరివారముతో ప్రవేశించు చున్నారు.]

పోర్షియ—కనుము పేటిక లవె, ఘనాధమాళి!
నాఘటనముఖనున్నట్టి యాపెట్టె నీవు

రూపించి యిపుడు కోఱుకొనుదు వేని,
మనవివాహము చెల్లు మాటలోపలను;
మనుజేంద్ర ! నాకడ మాటాడ కింక
నిక్కడనుండి నీ వేగంగవలయు
గ్రక్కునఁ, దగుపేటికను గోర వేని.

ఆర—ఏపెట్టి యనుబోయి యేమగోరుదునో
యాపెట్టియను జెప్ప కట్టై యుండుటకు,
తప్పుపెట్టియఁ గోరి తాఁకితి నేని
యెప్పుడుఁ బెండ్లికై యింకొకసతిని
జీవించినన్నాళ్ళుఁ జేరకుండుటకు,
దైవవశంబునఁ దప్పిన యెడల
సెలవును నీయొద్దఁ జెచ్చెరఁ గాంచి
పలుకరింపక నిన్ను వదలి వెళ్ళుటకు.
మానకేఁ జేయుప్రమాణంబుఁ బట్టి
నేను బద్ధుఁడ నౌదు నిశ్చయంబుగను.

పోర్షియా—పనికిమాలిన నన్ను వరియించుకొఱకుఁ
జనుదెంచువారెల్ల వనటను నోర్చి
యీమూఁడువిధులను నెపుడుఁ జెల్లింపఁ
దాము ప్రమాణంబుఁ దగఁ జేయుచుంద్రు.
ఆర—అటుచేసి నే సిద్ధమై యున్నవాఁడ.
తటుకున నావాంఛితములకు దైవ
మిఁకమహి సాయమయ్యెడుఁ గాకయిష్ట !
హేమంబు, రజతంబు, హీనసీసంబు,
"నను గోరుకొనువాఁడు తనకున్న దెల్లఁ

దనది కాదనుకొని తగ నియ్యవలయును."
నీనిమిత్తము దేని నే నీకముంచు
కాన రావలె నీవు కరమింపుగాను.
ఏమని చెప్పునో హేమపేటికయు
దీమసంబున నన్నుఁ దిలకింపనిమ్ము.
"ననుగోరుకొనువాఁడు నరులు పెక్కండ్రు
మనసులోపలఁ గోరుకొనుదానిఁ బడయు"
పెక్కండ్రు మది నేది వేఁడుచుందురు ?
'పెక్కండ్రు' నాఁగను వెడఁగునేత్రంబు
కనఁబఱచెడుదానికంటె మఱేమి
కనుఁగొనశక్తులు గాకుండ నుండి
వెలిమెఱుంగునకును వెస మోసపోవు
తెలివిమాలినపామరులమూఁక యేమొ ;
వారలదృష్టి లోపలికిని జొరక,
ఘోరకష్టంబులు గూరెడిచోట
బట్టబైటను వెలుపలిగోడమీఁద
నెట్టనఁ దనగూడు నిర్మించునట్టి
గిజిగానిఁ బోలును గేవల మెపుడు.
ప్రజలు పెక్కండ్రురు వాంఛించు దాని
నే నెన్నఁడును గోర నిశ్చయంబుగను
ఏను సామాన్యుల నెల్లరఁ గలిసి
యామూర్ఖజనులతో నత్యంత మేను
భూమిపై సమతను బొంద నెప్పుడును.
ఈయూహ లన్నియు నేటికి నాకు !

నీయొద్దకును నిదె నేను వచ్చెదను ;
ఓ వెండిపెట్టె ! యింకొకసారి చెప్పు
నీ వేమి ధరియించినావో నీపయిని.
"నను గోరుకొనువాఁడు నరులలోపలను
దనయర్హతకు నేది తగు దానిఁ బడయు"
పలుకుచున్నది యిది బాగుగాఁగూడ.
ఇల దనకర్హత యేమియు లేక
దైవంబు నొక్కటఁ దగ మోసపుచ్చి
యేవాఁడు భాగ్యంబు నెనయ యత్నించు?
తనయోగ్యతకు మించుఘనతను బూని
యొనర నేఁడుఁ దెగింపకుండునుగాత !
ఉన్నతపదవులు నుద్యోగములును
జెన్నగుబిరుదులుఁ జెడుమార్గమునను
బడయకుండిన నెంత బాగుగా నుండు !
కడుగొప్పతనమును గాంచెడువాఁడు
తనపాత్రతనుబట్టి దానిని దాను
గనుచునుండిన నెంత ఘనముగా నుండు !
అప్పగిదిని లోకము మందు నేని,
యిప్పుడు టోపీల నెందఱు తీసి
ప్రభులకడ నిల్వఁబడి యుండువారె
ప్రభులై టోపీలు బలియఁగూర్చుంద్రు ?
యజమానులయి యుండువా రెందఱిప్పుడు
భజియింపుచుంద్రు సేవకులౌచుఁ బరుల ?
ఘనులయి యిప్పుడు కనఁబడునట్టి
మనుజులలోనుండి మహా నెంతమంది

హీనమానవులుగా నేర్పడఁగలరు ?
హీనులై యొకమూల నేర్పడకుండఁ
గాలవిపర్యాస కారణంబునను
గూలి యూరును బేరుఁ గోల్పడినట్టి
వారిలో నెందఱు బాహ్యగౌరవము
వారక ధరియించి వెలుఁగఁగలరు ?
మంచిది ! యిటువంటిమాట లేమిటికి ?
ఎంచి కోరెడుపని నేఁ జూచుకొందు.
"నన్నుఁగోరుకొనువాఁడు నరులలోపలను
దనయర్హతకు నేది తగు దానిఁబడయు."
అనుకొందు నేఁ గడునర్హుఁడనంచు.—
వనిత ! దీనిచెవిని వడిగ నాకిచ్చి,
దాన నాభాగ్యంబు తనరునో యెట్లు
కానిపింపఁగనిమ్ము క్షణములోపలను.
(వెండిపెట్టెతాళము తీయుచున్నాఁడు)
పోర్షియ—ఇది యేమి? భ్రమగాని యిట్లింతతడవు
కదలకుండితి విందుఁ గానుదాని కీవు,
ఆర—ఏమి గాన్పించెదు నిపెట్టెలోన ?
ఏమేమొ వ్రాసినయీచీటి నాకు
నిచ్చుచుఁ, గన్నుదోయిని జికిలించు
పిచ్చివానిపటంబు పెంపొందు నిందు.
చక్కగా దీనిని జదివెద నేను—
ఎక్కడ బోర్షియ? నీరూపమేడ?
నాకోరికలను నాయర్హతకును
నీకును సామ్యంబు నెమకిన లేదు.

'ననుగోఱకొను వాడు వరులలోపలను
దనయుద్ధాతకు నేదితగు దానిఁబడయు"
ఈ వెఱ్ఱితలకంటె నెక్కువదాని
కీవేళ నద్దండ నే నిండుఁ గానె?
ఇదియె నా బహుఋతి! ఇంతటికన్న
నదనంబునకును నాకర్తత లేదె?
పేర్ష్య—నేరంబు సేతఁయు నెవ్వడిఁదీర్ప
తీరుచుటయు వేఱువేఱైనపనులు
ఏమాత్రముఁ బొసంగ వితరేతరమును.
ఆర—ఏమియున్నదొయిందు నేనుజూచెదను
(తేటగీతములు)
"ఏడుకాఁక లగ్నిని దీటె ఽది కర్మమ్ము;
తప్పు నెపుడుఁ గోరనిబుద్ధి తా భ్రమ్మళమ్ము
నేడుకాఁకలు దీటి వెంపెసఁగుఁ జుమ్ము
నీడనే కొంద ఱాసింత్రు నిక్కువమ్ము;
అట్టివా రొందుదురు నీడయానుఖమ్ము;
బుద్ధిహీనులు పయిపయిపూఁత లిమ్ము
గామ గలవార లెఱుగుదుఁ గలరుసుమ్ము;
ఇందు నా రీతి నున్న దీమందనమ్ము
ధరణి నెవ్వతెనైనను బరిణయమ్ము
కమ్ము, నీవు వివాహమ్ము కాకపోమ్ము,
నీశిరస్సునె యయియుందు నేసతమ్ము
వచ్చినట్టినీపసిదీటె; వడిగఁ బొమ్ము"
తడవుగా నిఁక నిండుఁ దగ నిల్తునేని,
వెడఁగు న్యాయ మఱింత విశ్వంబులోన

తెలివిమాలినయొక్క తలతో వరింప
వలెనని చనుదెంచి, తలలట్టివానిఁ
గాని రెంటి నిప్పుడేఁ జనుచున్నవాఁడ.
పనివినిమెడనమ్మ, ప్రాణవల్లభరో!
ఏను బొందినశ్రమ మెల్లను మఱచి
నేను జేసినబాస నెఱవేర్తుఁ జూవె.

(ఆరగాన్ రాజపుత్రుఁడు పరివారముతో వెళ్ళెను)

పోర్షి—ప్రాలి దీపముమీఁదఁ బఱురంగుమాచి
కాలె నీశలభ మీకరణి నియ్యెడను
అతిబుద్ధిమంతులయట్లు నటించు
మతిహీనులగువీరు పనిదేని నైనఁ
గోరునప్పుడు తమగొప్పధీమహిమ
నారకార్యము చెడునట్లై కోరుదురు.

నెరి—వినుము 'చావును బెండ్లి విధిచేత నొదవు'
ననుతొంటిలోకోక్తి వ్యర్థంబుగాదు.

పోర్షి—పడఁతిరో! యీకాండపటమును నీవు
పడి మూసివేయుమీ వచ్చి యిక్కడకు

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సేవ—ఎచట నాయమ్మగారిపుడున్నవారు?

పోర్షి—ఇచట నున్నావేమి? యిదె యయ్యగారు!

సేవ—అమ్మరో! తనస్వామియాగమనమ్ము
నిమ్మగా మీతోడ నెఱిఁగించుకొఱకు
నరుగుదెంచి 'వినీసు' పురవాసి యొకఁడు
తరుణవయస్కుఁడు తాను వాఁకిటను
నిలుచుండియున్నాఁడు నిర్ఘనుగతిని;

అలఘుఁ డాతఁడు దెచ్చె యతేదొదోహమఁడరఁపుట
బలుదీవనలు ప్రియవాక్యముల్ గాక
వెలలేని కానుకలు వివిధముల్ కూడ
వలపువార్తను దెచ్చువారిలో నెవ్వఁడు
నిలునింతసరసుని నేఁ జూడలేదు
రాగలట్టివసంతరామణీయకముఁ
దాఁ గనఁబఱుప ముందరవచ్చునట్టి
చైత్రదినంబును, స్వామికిముందు
నేత్రోత్సవంబుగ నేఁడిచ్చుటికిని
వచ్చినయీదూతవలె నించుకైన
ముచ్చటగా నుండి ముదమియ్య దెవుడు.

పోర్షి——విరమింపుమింతట వేఁడెదనిన్ను;
కరము నీవాతనిఁ గైవార మిపుడు
చేయుచందముచూడఁ జెప్పుచు వేమొ
నేయుఁడంచును నీకు నే భయంపడెద
రమ్ము 'నెరిస్స'! శీఘ్రంబుగఁబోయి
యమ్మాడ్కి రసికత యచ్చుపడంగఁ
జనుదెంచినట్టియీమనసిజుబంటుఁ
గనుఁగొన నెంతయుఁ గాంక్షింతు నేను.

నెరి——మతి కిష్టమేని, యామన్మథుఁడైన
యతఁడు 'బస్సానియో' యయ్యెడుఁగాక!

(అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు)

సంపూర్ణము

బ్రాకన్ ముద్రాక్షర శాల, రాజమహేంద్రవరము—1950.

శ్రీ ర్రి. శే. షు లై న రా వు బ హ ద్దూ రు
కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు.

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము

1 అపూర్వ బ్రహ్మచర్య ప్రహసనము
2 విచిత్ర వివాహ ప్రహసనము
3 మహాబధిర ప్రహసనము
4 పునర్మరణ ప్రహసనము
5 బలాత్కారగానవినోద ప్రహసనము
6 కలహప్రియా ప్రహసనము
7 మహామహోపాధ్యాయ ప్రహసనము
8 యోగనిద్రా ప్రహసనము
9 మహావంచక ప్రహసనము
10 అసహాయశూర ప్రహసనము
11 కలిపురుషశనైశ్చర విలాసము
12 వేశ్యాప్రియా ప్రహసనము
13 కౌతుకవర్ధని
14 హాస్యసంజీవిని మొ॥భా॥
16 ,, రెం॥భా॥
17 ,, మూ॥భా॥

నాటకములు

రెండవ సంపుటము

1 బ్రాహ్మవివాహము
2 వ్యవహార ధర్మబోధిని
3 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ (మూషకాసుర విజయం)
4 మహారణ్య పురాధిపత్యము
5 ప్రహ్లాద నాటకము
6 సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకము
7 దక్షిణ గోగ్రహణము
8 వివేకదీపిక

భాషాంతరీకృత నాటకములు

మూడవ సంపుటము

1 చమత్కార రత్నావళి
2 రాగమంజరి
3 కళ్యాణకల్పవల్లి
4 అభిజ్ఞాన శాకుంతలము
5 రత్నావళి
6 మాళవికాగ్నిమిత్రము
7 ప్రబోధచంద్రోదయము
8 వినిసు వర్తకచరిత్రము

వచన ప్రబంధములు
పద్యకావ్యములు

నాల్గవ సంపుటము

1 సత్యరాజాపూర్వదేశ యాత్రలు మొ॥భా॥
2 ,, రెం॥భా॥
3 రాజశేఖర చరిత్రము
4 శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము

5 రసికజనమనోరంజనము
6 శుద్ధాంధ్రభారత
సంగ్రహము
7 అభాగ్యోపాఖ్యానము
8 పథిక విలాసము
9 జాన్ గిల్పిన్
10 నీతిదీపిక

స్త్రీల కుపయోగించుకథలు

అయిదవ సంపుటము

1 సత్యవతీ చరిత్ర
2 చంద్రమతీ చరిత్ర
3 సత్యసంజీవిని
4 చమత్కార రత్నావళి
5 సతీమణి విజయము
6 సుమిత్ర చరిత్రము
7 రఘుదేవ రాజీయము
8 కురంగేశ్వర వర్తక
చరిత్రము
9 కళావతి పరిణయము
10 గయ్యాళినిసాధుచేయుట
11 చిత్రకేతు చరిత్రము
12 దానకేసరీవిలాసము
13 వైదర్భి విలాసము
14 భానుమతీ కళ్యాణము
15 సరసిజనమనోభిరామము
16 ధర్మకవచోపాఖ్యానము
17 కుమారద్వయవిలాసము
18 పద్మినీ ప్రభాకరము
19 మాలతీ మధుకరము

స్త్రీలకుపయోగించుపుస్తకములు

ఆఱవ సంపుటము

1 శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞి
చరిత్రము
2 సతీహితబోధిని
3 పత్నీహిత సూచని
4 స్త్రీనీతిదీపిక
5 సత్యాద్రౌపదీసంవాదము
మాతృపూజ పితృపూజ
6 నీతికథామంజరి
ప్రథమభాగము
7 డిటో ద్వితీయభాగము
8 దేహారోగ్యధర్మబోధిని
ఉపన్యాసములు

ఏడవ సంపుటము

1 జన్మాంతరము
2 అతిబాల్యవివాహము
3 విగ్రహారాధనము
4 ఈశ్వరదత్తపుస్తకములు
5 ఈశ్వరోపాసనము
6 ప్రార్థన
7 మానుషధర్మము
8 విద్యాధికుల ధర్మములు
మనుష్యజీవితముల
యొక్క పరమార్థము
10 వైరాగ్యము

11 విద్యాధురీణుల యుర్హా కృత్యములు
12 వర్ణము
13 హిందూమతములు
14 స్వయంకృషి
15 సకాయకష్టకర్మలు
16 వేశ్యకాంతల ఉపన్యాసములు
17 ఐకమత్యము
18 దానములు
19 స్త్రీపునర్వివాహచరిత్రము
20 స్త్రీ పునర్వివాహవిషయకోపన్యాసము
21 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ప్రథమవిజ్ఞాపనము
22 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ద్వితీయవిజ్ఞాపనము
23 స్త్రీపునర్వివాహశాస్త్ర సంగ్రహము
24 స్త్రీపునర్వివాహభూతవర్తమానస్థితులు

ఉపన్యాసములు—జీవచరిత్రలు

ఎనిమిదవ సంపుటము

1 దేశీయమహాసభ, దానియుద్దేశము
2 శంకరాచార్యులు
3 బసవరాజు గవర్రాజుగారి చరిత్రవ
4 జెనస్ చరిత్రము
5 స్వదేశసంస్థాన చరిత్రాదః
6 విగ్రహతంత్రవిమర్శనము
7 ఉపన్యాసమంజరి
8 వివేకవర్ధని మొదటిభాగ
9 ,, రెండవభాగ
10 ,, మూడవభాగ

సాహిత్యగ్రంథములు

తొమ్మిదవ సంపుటము

1 సంగ్రహ వ్యాకరణము
2 కావ్యసంగ్రహము
3 అలంకార సంగ్రహము
4 నీతిచంద్రిక-విగ్రహము
5 నీతిచంద్రిక—సంధి
6 తర్కసంగ్రహము
7 సత్యవాదిని
8 ఉత్తమస్త్రీచరిత్రములు

పూర్వాంధ్రకవులు

పదియవ సంపుటము

ఆధుని కాంధ్రకవులు

పదకొండవ సంపుటము

స్వీయ చరిత్ర

పుస్తకములు వలయువారు:-

కార్యదర్శి, హితకారిణీ సమాజము, రాజమహేంద్రవరము

అని వ్రాసిన బడయుగలరు.